

T.C.
İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı

DOĞA, İKTİDAR VE DİRENİŞ:

Ahmetler, Güçlüköy ve Gençler Köyleri Örneğinde

Su Hakkı Mücadelelerinin Ekoloji Politikası Üzerine Bir İnceleme

Nejdet ÖZBERK

Danışman
Doç. Dr. Mihriban ŞENGÜL

(Malatya, Temmuz 2016)

Onay Sayfası

Onay Sayfası

T.C.
İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

DOĞA, İKTİDAR VE DİRENİŞ:

Ahmetler, Güçlüköy ve Gençler Köyleri Örneğinde Su Hakkı Mücadelelerinin Ekoloji
Politigi Üzerine Bir İnceleme
DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

Doç. Dr. Mihriban ŞENGÜL

Nejdet ÖZBERK

Jürimiz tarafından 15/07/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu doktora tezi (oybirliği ~~oyçokluğu~~) ile başarılı bulunarak Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ

Doç. Dr. Mihriban ŞENGÜL

Yrd. Doç. Dr. Şenol ADIGÜZEL

Yrd. Doç. Dr. Halil HADİMLİ

Yrd. Doç. Dr. Fikret BİRDİŞLİ

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 21.07.2016 tarih ve 2016/23-09 sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KARAGÖZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Onur Sözü

Doktora tezi olarak sunduğum “**DOĞA, İKTİDAR VE DİRENİŞ: Ahmetler, Güçlüköy ve Gençler Köyleri Örneğinde Su Hakkı Mücadelelerinin Ekoloji Politikası Üzerine Bir İnceleme**” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın, tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Nejdet ÖZBERK

ÖNSÖZ

Doktora Tezi olarak hazırlanmış olan bu çalışma, dört yılı aşkın zorlu bir çaba sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırma toplum doğa ilişkisinin sorunsallaştırılarak anlaşılmasına, doğanın toplumdan toplumun doğadan ayrılmazlığını ve toplumsal doğa üzerinde verilen mücadeleleri anlama çabasının bir ürünüdür.

Bu çalışmaya birçok kişinin dolaylı ve doğrudan katkısı olmuştur. Araştırma süreci içerisinde yaparak öğrenmenin zorluklarının üstesinden gelmemde emeğini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ve araştırma konusuna farklı bir bakış açısı kazandıran tez danışmanım Doç. Dr. Mihriban ŞENGÜL'e teşekkürü bir borç bilirim. Aynı şekilde tez izleme komitelerinin üyeleri Prof. Dr Ahmet KARADAĞ ile Yrd. Doç Dr. Metin KIRIMHAN' a teşekkür ederim. Ayrıca gerek tez savunması öncesinde, gerekse tez savunması esnasında eleştiriler getirerek metnin geliştirilmesine katkı veren değerli jüri üyelerine de teşekkür borçluyum.

Bu çalışmanın saha araştırması kısmı, yaşadıkları doğayı, yaşam alanlarını korumak için mücadele eden köylüler, aktivistler ve diğer katılımcılar olmaksızın gerçekleştirilemezdi. Zamanlarını ayırıp sorularımıza yanıt verme nezaketini göstererek araştırmamıza katılan gerek isimlerini açıkça verdiğimiz gerekse belli gerekçelerle belirtmekten kaçındığımız katılımcılarımıza da içten teşekkür ederim.

Ayrıca bu araştırmayı her ne kadar ben yapmış olsam da, uzun ve yorucu çalışma süreci içinde yaptıkları fedakârlıklar ve verdikleri destek için aileme, özellikle çocuklarla ilgilenme konusunda kendisini yalnız bıraktığım eşime teşekkür borçluyum.

Özet ve Anahtar Kelimeler

DOĞA, İKTİDAR VE DİRENİŞ:

Ahmetler, Güçlüköy ve Gençler Köyleri Örneğinde

Su Hakkı Mücadelelerinin Ekoloji Politikası Üzerine Bir İnceleme

Bu tez günümüz Türkiye'sinde köylü hareketi ve çevresel değişme süreçlerini biçimlendiren iktidar, hegemonya, tahakküm ve direnişin ekoloji politikasına odaklanmaktadır. Bu çalışma özellikle metalaştırma ve mülksüzleştirme, demokrasi, küreselleşme ve toplumsal hareket süreçlerinde neoliberal çevresel uygulamalara karşı yerel köylü direnişlerinin rolünü incelemektedir. Neoliberal küresel kapitalizm toplumun köylüler, işsizler, yoksullar ve kadınlar gibi geniş kesimlerini etkilemeye devam ettikçe, küreselleşme sürecinin yarattığı eşitsizliklere karşı etkilenen kesimlerden yükselen yerel hareketler ortaya çıkmaktadır. Ülke çapında görülen bu halk hareketleri küresel kapitalist sistemin yıkıcı uygulamalarının sonuçlarına bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomide, politikada, toplumsal yapıda ve toplum doğa ilişkilerinde değişim gerçekleştirmeye çalışan kuvvetlerin doğasını anlamak istiyorsak bu toplumsal hareketlerin yapısının, toplumsal tabanının, ideolojisinin, mücadele strateji ve taktiklerinin araştırılması büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışma hegemonik neoliberal doğa toplum yapılanmasındaki değişimlere karşı köylü direniş stratejilerini anlama ve açıklamalar getirmeyi amaçlamaktadır ve yerel köylü çevresel direnişlerinin neoliberalizmin ülke ve yerel topluluk alanlarındaki son otuz beş yıllık toplumsal, ekonomik ve çevresel etkilerine bakılarak anlaşılabileceğini iddia etmektedir. Neoliberalizm, toplumsal yaşamın tüm alanlarını ve toplum doğa ilişkilerini etkilerken, toplumsal hareketlerin *işleyiş tarzında* da değişiklikler getirmiştir. Özelleştirmeler, kuralsızlaştırma ve serbest ticaret sosyoekonomik ve çevresel sorunları şiddetlendirmiştir. Özetle, artan güvencesizlik, zoraki mülksüzleştirmeler, toplumsal ve çevresel dışlamalar, yoksulluk ve eşitsizlik neoliberal politikaların bir sonucu olarak bu hareketlerin gündemini biçimlendirmiştir. Genel olarak köylü direnişlerinin ve halk hareketlerinin başvurduğu politik ve altpolitik stratejiler bazı yerlerde hükümetin ve sermayenin neoliberal politika gündemini engelleyebilmiştir. Ancak neoliberal uygulamalara karşı bu savunmacı direnişler yerel, parçalı ve sınırlı kalmıştır. Bu direnişlerin temel zayıflığı iç ayrılıklar, parçalı toplumsal taban, engellemeler, gösteriler ve saha işgallerinin ötesine geçmeyen açık ve kolektif bir stratejiden yoksunluk olmuştur. Üstelik bu eylemler sivil toplumun geniş kesimlerinden destek almadığında karmaşık sonuçlar doğurmuştur.

Anahtar Kelimeler: Politik Ekoloji, Toplumsal Doğa, İktidar-Hegemonya, Tahakküm, Köylü Direniş Stratejileri

Abstract and Key Words

NATURE, POWER AND THE RESISTANCE:

A Study on the Political Ecology of the Struggles for the Right to Water in the Case of Ahmetler, Güçlüköy and Gençler Villages

This thesis focuses on the political ecology of power, hegemony, domination and resistance that have shaped the processes of peasant mobilization, and environmental change in contemporary Turkey. Specifically, this study examines the role of the local peasant resistances against neoliberal environmental practises in the commodification and dispossession, democracy, globalization, and social movements processes. As neoliberal global capitalism continues to affect broader segments of the population - peasants, the unemployed, the poor, and women,-there are growing local movements by the affected populations to address the inequities engendered by the globalization process. These popular movements across the country have risen as a reaction to the consequences of the destructive operations of the global capitalist system. The study of these social movements-their nature, social base, ideology, and strategies and tactics of the struggle-is of paramount importance if we are to understand the nature of the forces that are struggling to bring about change in economy, polity, social structure and nature-society relations.

This study aims to understand and develop explanations for the peasant resistance strategies against the hegemonic neoliberal nature-society restructuring. This study argues that the local peasant environmental resistances is better understood by reflecting on the social and economic, as well as environmental, impacts of neoliberalism in the country and localities over the last three and a half decades. Neoliberalism incited changes in the *modus operandi* of social movements as it affected all spheres of social life and nature society relations. Privatization, deregulation, and free trade exacerbated socioeconomic and environmental problems. In summary, growing human insecurity, forceful dispossessions, social and environmental exclusions, as well as poverty and inequality, as a consequence of neoliberal policies reshaped the agendas of these movements. Generally, the political and infrapolitical strategies mounted by peasant communities led the resistance and the popular movement, and in some contexts managed to halt neoliberal policy agenda of the government and capital. But these defensive resistances to neoliberal practices were localized, fragmented, and limited. The main weakness of these resistances, aside from internal divisions and a fragmented social base, was the lack of a clear and collective strategy beyond, blockades, demonstrations and site occupations. Moreover, these actions had produced mixed results, when not supported by broader sectors of civil society.

Key Words: Political Ecology, Socialnature, Power–Hegemony, Domination, Peasant Resistance Strategies

DOĞA, İKTİDAR VE DİRENİŞ:
Ahmetler, Güçlüköy ve Gençler Köyleri Örneğinde
Su Hakkı Mücadelelerinin Ekoloji Politikası Üzerine Bir İnceleme

Nejdet ÖZBERK

İÇİNDEKİLER

Onay Sayfası	i
Onur Sözü	ii
Önsöz	iii
Özet ve Anahtar Kelimeler	iv
Abstract and Key Words	v
İçindekiler	vi
Haritalar Listesi	xi
Tablolar listesi	xi
Resimler listesi	xi
Kısaltmalar Listesi	xii

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, HİPOTEZLERİ, AMACI VE YÖNTEMİ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	2
1.2. Araştırmanın Hipotezleri ve Yöntemi	5
1.3. Literatür ve Katkı	14
1.4. Saha Araştırmasının Planı/Tasarımı.....	19
1.4.1. Araştırma Sahasının Tanımlanması ve Köylerin Seçimi	20
1.4.2. Saha Araştırmasında Kullanılan Bilgi Toplama ve Analiz Teknikleri	23
1.4.3. Saha Araştırmasının Sınırlılıkları.....	28
1.5. Kavram Tanımları: İlişkisel Kavramlar	29
1.6. Araştırmanın Etiği	35
1.7. Araştırmanın Sunuş Sırası.....	38

2. TOPLUMSAL İKTİDAR VE DİRENİŞ İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEN DOĞANIN KAPİTALİST ÜRETİMİ

2.1. Doğa-Toplum İkiliğinin Eleştirisi	39
2.1.1. Liberal Doğa.....	40
2.1.2. Yaban Doğa.....	42
2.1.3. Toplumsal Doğa	44
2.2. Doğanın, İktidarın ve Direnişin Toplumsallığı	51
2.3. Politik Ekolojide İktidar, Direniş ve Kapitalizmin Sınırları	59
2.4. İktidarın ve Direnişin Stratejileri.....	68
2.4.1. İktidarın Stratejileri	69
2.4.2. Direnişin Stratejileri	70
2.5. Köylü Direnişinin Stratejileri	73

3. DOĞA VE TOPLUM İLİŞKİLERİNDE TARİHSEL DÖNÜŞÜM: TOPLUMSAL SİSTEMİN GELİŞİMİ, DOĞANIN NEOLİBERAL ÜRETİMİ VE TÜRKİYE'YE YANSIYAN SONUÇLARI

3.1. Doğa ve Toplum İlişkilerinde Tarihsel Dönüşüm.....	77
3.1.1. Prekapitalist Dönemde Doğa Toplum İlişkileri	77
3.1.2. Kapitalizmin Doğuşu: İlkel Birikim.....	82
3.1.3. Kapitalist Devlet.....	86
3.2. Kapitalist Dönemde Doğa Toplum İlişkileri.....	88
3.2.1. Liberal Kapitalizm.....	89
3.2.1.1. Birikim - Kriz Stratejileri ve Devlet.....	89
3.2.1.2. Liberal Kapitalizm ve Doğa	94
3.2.2. Örgütlü (Fordist) Kapitalizm.....	96
3.2.2.1. Birikim - Kriz Stratejileri ve Devlet Biçimleri.....	96
3.2.2.2. Fordist Kapitalizm ve Doğa	102
3.2.3. Neoliberal Kapitalizm	104
3.2.3.1. Birikim Stratejileri ve Neoliberal Devlet	106
3.2.3.2. Neoliberal Kapitalizm ve Doğa.....	113
3.2.3.2.1. Kriz Stratejileri ve Piyasanın Doğaya Yayılması.....	114
3.2.3.2.2. Yeni Bir Birikim Stratejisi Olarak Doğa ve Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim	117
3.3. Türkiye'de Doğa Toplum İlişkisi.....	121
3.3.1. Osmanlı'dan Cumhuriyete Toplum Doğa İlişkileri	122

3.3.2. Cumhuriyet Dönemi Toplum Doğa ilişkileri	126
3.3.2.1. 1920-1950 Arası Dönem	126
3.3.2.2. 1950-1980 Arası Dönem	128
3.3.2.3. 1980 Sonrası: Neoliberal Dönemde Toplum Doğa İlişkileri	130
3.3.2.3.1. Türkiye Su ve Enerji Politikalarının Neoliberalleştirilmesi	133
3.3.2.3.2. Dünya Bankası ve Anadolunun Dereleri.....	136
3.3.3. Sivil Toplum ve Doğa: Doğanın Neoliberal Üretimine Tepkiler.....	139
3.3.3.1. Kent ve Emek Hareketleri	140
3.3.3.2. Çevreci ve Ekolojist Hareketler	145
3.3.3.3. Yoksul Köylü Hareketleri	148

4. KÜRESEL KAPİTALİZMİN “SINIRINDA” İSYAN: TOROSLARIN “ÇIĞLIĞI” ÜZERİNE BİR SAHA ARAŞTIRMASI

4.1. Çevresel Direnişin Mekânı: Köyler ve Köylüler.....	153
4.1.1. Ahmetler Köyü: “Kartal Yuvası”	155
4.1.2. Güçlüköy: “Işık Saçan”	160
4.1.3. Gençler Köyü: “Gecereme”	162
4.2. Köylüler ve Doğa: Toroslar Yerinde Toplum Doğa İlişkileri	164
4.3. Sahadaki Köylerin Toplumsal ve Ekonomik Yapısı: “Bizim kendi derdimiz bize yeter”	173
4.3.1. Toplumsal Yapı ve Değişme	176
4.3.2. Geçimlik Ekonomi ve Küçük Meta Üretimi: Tarım ve Hayvancılık	179
4.3.3. Köylünün Dünyasını Biçimlendiren Sosyal Kuvvetler	181
4.3.3.1. Devlet: Devlet Köylü İlişkileri	182
4.3.3.2. Kapitalist İlişkiler: Para ve Piyasa Güçleri	183
4.4. Çevresel Direnişin Tarihsel ve Toplumsal Kökenleri	185
4.5. Mülksüzleştirme Aktörleri ve Projeleri	191
4.5.1. Devlet ve Sermaye	192
4.5.1.1. Örgütlü Sorumsuzluk- Devlet Otoriteleri ve Hidrolik Bürokrasi.....	195
4.5.1.2. Şirketler Su Spekülatörleri ve Taşeronlar: “Hiçbir zararı yok”	197
4.5.2. Sahadaki HES Projeleri	199
4.5.2.1. Kanyon Regülatörü ve HES	200
4.5.2.2. Çenger I-II-III HES	202
4.5.3. İktidar (Rıza) Stratejileri: Kapitalist Söylemler ve Pratikler.....	204
4.5.3.1. Dolaylı Stratejiler	206
4.5.3.1. Doğrudan Stratejiler	214

4.5.4. Tahakküm Stratejileri.....	218
4.6. Projelerin Toplumsal ve Ekolojik Riskleri.....	226
4.6.1. Sosyal ve Ekonomik Etkiler: “Hayat memat meselesi”.....	227
4.6.1.1. Yerinden Etme Su ve Toprak Gaspı:“Bizi burdan göçürtecekler”	229
4.6.1.2. Su Gıda Güvenliği ve Geçim: “Biz toprağa onlar suya”	232
4.6.1.3. Kültür ve Geleneksel Yaşam Tarzı: “Burası bizim kültürel arkaplanımızdır”	236
4.6.2. Ekolojik Etkiler: “Buraların her bir güzelliğine kıyacaklar”	238
4.7. “Dayanışmak gerek!”: Direnişin Toplumsal Dinamikleri ve Direnişçiler	242
4.7.1. Kolektif Eylem Politik Bilinç ve Toplumsal Mücadele Belleği	243
4.7.1.1. Üç Asırlık bir Müşterekleşme Deneyimi: Yayla Davası.....	244
4.7.1.2. Taşocağı Kavgaaları.....	246
4.7.1.3. Gerilimli Orman İlişkileri.....	247
4.7.2. “Tek taş duvar olur mu?”: Yerelin Dayanımcı Dinamiği	248
4.7.3. Direniş İçinde Kadınlar : “Biz şirkete yeteriz!”	250
4.7.4. Organik Aydınlar: “Direnişin Akıl Hocaları”	254
4.7.5. Lider ve Sözcü: “Davamızı dünyaya duyurdu”.....	258
4.7.6. Direniş Uyum ve İç Çatışma: “Küslerimiz bile barıştı”.....	260
4.8. Direnişin Kültürel Dinamikleri	264
4.8.1. Köye Sadakat ve Vefa: “Ellerin eli el değil”.....	264
4.8.2. Yerel Kültür ve Kimlik: “Biz o dağların çocuklarıyız”	267
4.8.3. Kültürel Miras ve Hafıza: “Geçmişimize sahip çıkıyoruz”	270
4.8.4. Direnişin Dili ve Sömürü Sözlüğü: “Bu köylüye bir zulüm”	271
4.8.5. Sosyal ve Çevresel Adaletsizlik: “Birkaç kişinin zengin olması için bu köyü bitirecekler”	275
4.9. Direnişin Müttefikleri: “Köyümüz tarihinde ilk kez yalnız değil”	278
4.9.1. Yerel Dayanışma: Civar Köyler ve Köylüler	280
4.9.2. Çevresel Muhalefet	282
4.9.3. Siyasi Partiler ve Milletvekilleri	284
4.9.4. Kamu Kurumları: Yerel-Ulusal.....	287
4.10. Politik Stratejiler: “Bu bir hak mücadelesi”	288
4.10.1. Eylem Biçimleri ve Ölçekleri.....	289
4.10.2. Hukuksal Aktivizm: Hukuk Davaları.....	292
4.10.3. Bilgi ve Bilim Stratejisi: Karşı Uzmanlık	295
4.10.4. Medya Stratejisi.....	299
4.10.5. Örgütlenme Stratejisi: Köy Derneği.....	301

4.10.6. Sanal Direniş: Köy Web Sitesi.....	303
4.10.7. Kaynak Seferberliği: Maddi İmkânlar.....	306
4.10.8. Meşruiyet Stratejisi	307
4.11. Altpolitik Stratejiler: Doğrudan Eylem ve Fiili Direniş.....	309
4.11.1. ÇED Protestoları	310
4.11.2. Saha İşgalleri: Çadır Nöbetleri	319
4.11.3. Gizli Direniş	325
4.11.4. “Gölge gibiler”: Sahipsiz Eylemler.....	329
4.12. “Yıkım Değil Kalkınma”: “Sınır”da Sosyo-Ekolojik Değişim ve Kalkınmanın Eleştirisi ..	331

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ek-1. BİLGİLENDİRİLMİŞ İRADEYLE ARAŞTIRMA İZİN FORMU	354
EK-2: YAPILANDIRILMAMIŞ KÖY MÜLAKATI SORULARI	356
EK-3. AHMETLER KÖYÜNDE YER ADLARI	358
EK-4. YAPILAN GÖRÜŞMELER LİSTESİ	360
KAYNAKÇA	362

Haritalar Listesi

Harita 1: Araştırma Sahası	22
Harita 2: Türkiye’de koruma alanları ve mevcut ve planlanan barajlar	135
Harita 3: Türkiye Çevre Direnişi Atlası (çevresel ihtilaflar haritası)	140
Harita 4: 1530 Yılında Araştırma Sahası	154
Harita 5: Karpuz Çayı ve HES Projeleri	199
Harita 6: Kanyon Regülatörü ve HES Mevzi Planı	201

Tablolar Listesi

Tablo 1: Ahmetler Köyü Nüfus Bilgileri	159
Tablo 2: Güçlüköy Nüfus Bilgileri	161
Tablo 3: Gençler Köyü Nüfus Bilgileri	164
Tablo 4: Araştırma Sahasından Bulgular Doğrultusunda Elde Edilen İktidarın ve Direnişin Strateji ve Taktikleri	290

Resimler Listesi

Resim 1: Ahmetler Köyü	156
Resim 2: Güçlüköy	161
Resim 3: Gençler Köyü	163
Resim 4: Ahmetler Kanyonu’ndan bir görünüm	169
Resim 5: Sahadan bir fiziksel karşılaşma anı	320

Kısaltmalar Listesi

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AVM	Alışveriş Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
DSİ	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EPDK	Elektrik Piyasası Düzenleme Kurulu
GATT	Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması
GDO	Genetiği Değiştirilmiş Organizma
HES	Hidroelektrik Santral
IBRD	Uluslararası Yatırım ve Kalkınma Bankası
IMF	Uluslararası Para Fonu
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
Kwh	Kilowat saat
Mw	Megawat
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TEK	Türkiye Elektrik Kurumu
TKB	Türkiye Kalkınma Bankası
TSKB	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
YOİKK	Yatırım Ortamınının İyileştirilmsi Koordinasyon Kurulu

DOĞA, İKTİDAR VE DİRENİŞ:
Ahmetler, Güçlüköy ve Gençler Köyleri Örneğinde
Su Hakkı Mücadelelerinin Ekoloji Politikası Üzerine Bir İnceleme
Nejdet ÖZBERK

*“Daha önceden gerekli ve yeterli koşullar yoksa ya da
bu koşullar doğuş ya da gelişme halinde değilse,
hiçbir toplum bir harekete girişemez.”*
(Antonio Gramsci, Hapishane Defterleri, 13§ 17)

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, HİPOTEZLERİ, AMACI VE YÖNTEMİ

Bu tezin konusu ekolojik varlıklar üzerinden işleyen toplumsal süreçleri ve eşitsiz güçler arasındaki bir ekolojik çatışmayı incelemek. Politik ekoloji perspektifinden belli bir yerel ekolojik varlığa özgü çatışmalar geniş bir toplumsal, ekonomi ve ekolojik ilişkiler sistemi içerisindeki toplumsal kuvvetlerden ve süreçlerden kaynaklanır ve onlara içkindir. Diğer bir deyişle sosyoekolojik çatışmalar, farklı toplumsal ölçekler, aktörler ve süreçler üzerinden işleyen ve toplumsal ve ekolojik koşulları tehdit eden kapitalist birikimin yayılmasına tepki olarak görülebilir. Çatışmalar özellikle önceden sistemin dışındaki doğanın bir parçasının, ekolojik bir varlığın birikim süreci üzerinden sisteme dahil edilmesi, içerilmesi sürecinde ortaya çıkmaktadır: çitlemeler ya da kamusal varlıkların, müştereklerin özelleştirilmesi ve mülksüzleştirme. Toplum doğa ilişkilerine verili iktidar ilişkilerinin kurulu olduğu kapitalizm, sınıf ilişkileri, üretim tarzı ve üretim tarzı içindeki dönüşümler gibi temel kategorilerden bakmak gerektiğini savunan bu çalışma, çevresel çatışma olgusunu ekonomi politik bir perspektiften ele almaktadır ve çevresel çatışma olgusuna ekonomi politik bir perspektiften bir bakışın yerel politik ekolojilerde çoğu kez sınıf, ırk ve cinsiyet eşitsizliklerini vücuda getiren doğal varlıklar etrafındaki mücadelelerde geniş iktidar yapılarının nasıl mevcut olduğunu ve yeniden üretildiğini gösterme iddiasındadır. Bu bakış açısından, Türkiye’deki kentsel ve kırsal toplumsal hareketler güncel kapitalist ekonomi politiğin, neoliberal küreselleşmenin yarattığı mülksüzleşme, yoksulluk ve eşitsizliklere karşı reddedişi temsil eder. Bu çalışmada farklı aktörler tarafından ve çeşitli ölçekler üzerinden verilen sosyoekolojik mücadelelerin Türkiye’de son dönemde yoğun bir şekilde yaşanan spesifik HES direnişleri üzerinden yerel ölçekte yansımaları somut bir örnek olay üzerinden ayrıntılı olarak analiz edilmesi amaçlanmıştır. Antalya’nın Batı Toroslar üzerinde bulunan üç köyünde yaşanan hegemonik çevre müdahaleleri ve köylü direnişleri toplumsal hareketler olarak farklı kuramsal yaklaşımların kavramsal araçlarının zeminde çözümlemesi yapılmıştır.

Bu bölümde araştırmanın konusu ve amacı, hipotezleri ve yöntemi, literatür taraması, saha araştırmasının tasarımı, saha araştırmasında kullanılan bilgi toplama ve analizi teknikleri, araştırmanın sınırlılıkları, kavram tanımları ve sunuş sırası verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

“Ahmetler Kanyonu’na yapılması planlanan HES inşaatı için bölgeye gitmek isteyen inşaat iş makine ve işçileri, köylülerin engeliyle karşılaştı. Ahmetler Köyü Kanyonu, Sarpın Ağzı mevkiinde toplanan Ahmetler, Gençler ve Güçlüköy sakinleri yolu kapatarak iş makinelerinin ve işçilerin geçmesini engelledi. Köylüler ve işçiler arasında yaşanan sert tartışmalar jandarmanın da devreye girmesi ile sona ererken, köylülerin HES karşıtı eylemi iş makineleri ve işçilerin geri çekilmesi ile *bitti*.” (“HES’e tepki yolu kapattılar”, 2013).

Bitti mi? Bitmedi! Ana akım medyada çevresel müdahalelere ilişkin bu türden haberlerin özellikle son dönemde arttığı görülmektedir. Ama gerçekte bu sadece basit bir köylü-şirket kavgası mıdır? Yoksa bu türden olayların arkasında farklı ve çoklu ölçeklerde işleyen ve farklı aktörleri içeren kapsamlı toplumsal, ekonomik ve ekolojik süreçler ve politikalar mı yatmaktadır? Belli bir ekolojik varlık üzerindeki çatışma yerel topluluk ile karşısındaki şirket arasındaki basit bir kavga değildir. Anaakım medyada öyle gösterilse bile. Bu çatışmanın ardında tüm toplumsal yaşamı kuşatan yerel, bölgesel, ulusal ve küresel toplumsal ölçekler, aktörler, süreçler ve ilişkiler gizlidir. Bu çatışmalar yalnızca çevre üzerinde gerçekleşmez, ekonomik, ekolojik ve kültürel farklılıklar bağlamı içinde gerçekleşir (Escobar, 2006: 8). Örneğin bu çatışmalarda bir yandan küresel ölçekten yerele uzanan, diğer yandan yerelden küresele uzanan sistemik aktörler ve süreçler üzerinden işleyen politikalar, stratejiler ve gündemler söz konusudur (Paterson, 2000).

Doğa toplum ilişkisi, işlediği/üretildiği ekonomi politik bağamlardan ve egemen eşitsiz iktidar ilişkilerinden soyutlanamaz. Türkiye’de son dönemde yaşanan kentsel ve kırsal sosyo-ekolojik değişimler, kent, mekân ve doğa sorunları, çatışmaları ve mücadeleleri küresel ekonominin kapitalist hatlar üzerinden örgütlenmesiyle, kapitalist toplumun gelişimi sürecinde ortaya çıkan daha genel sosyo-ekonomik ve politik dönüşümlerle yakından ilişkilidir. Küreselden yerele toplumsal örgütlenmenin neoliberal dönüşümü doğal çevrenin yeniden biçimlenmesini de beraberinde getirmektedir. Kentlerde ve kırlarda yerel ölçeklerde başlayan “*kentime-mahalleme-meydanıma-parkıma, köyüme-dereme-suyuma, ağacıma--ormanıma,-toprağıma-ovama-yaylama tohumuma-zeytinime-incirime-narıma DOKUNMA!*” söylemleriyle ortaya çıkan direnişler veya tüm kentlerle uygulamaya konulan kentsel dönüşüm, kentsel soylulaştırma, AVM ve köprü, havaalanı, gibi büyük ölçekli projeler ve kırsal alanlarda somut örnekleri görülen hidroelektrik santraller, “yeşil yol”, maden ve taşocakları, sözleşmeli çiftçilik, tarımdan kopuş, doğal varlıkların özelleştirilmesi ve metalaştırılması gibi olgular neoliberalizmin mekânsal ve ölçeksel ilişkileri üzerinden, özellikle küresel ölçekte doğanın bir birikim stratejisi çerçevesinde (yeniden) üretilmesinin sonuçları olarak okunabilir. Bu açıdan neoliberal iktidar ve tahakküm

mekanizmalarının günlük ilişkilerde ve yerel düzeyde devlet-toplum ve doğa ilişkileri üzerinden işleyişine yakından bakılması gerekir.

Doğanın dönüştürülmesi/üretimi, hem maddi hem de ideolojik düzeylerde iktidar, tahakküm ve dolayısıyla direniş ilişkileri üzerinden gerçekleşir. Doğa farklı mücadele ölçeklerinde de toplumsaldır. Hem iktidarın hem de direnişin mekânsal boyutunun kalbinde küresel, ulusal, bölgesel ve yerel toplumsal dinamikler yatar. İktidar, tahakküm ve direniş ilişkileri, sanılanın aksine tek bir ölçeğe özgülenez, çoklu ölçeklerde cereyan eder. Direniş çoğu kez yerel ve ulusal ölçekte ortaya çıkar ve bu mekânlara bağlı kültür ve kimlik özellikleri etrafında gelişir. Fakat direniş girişimleri geniş kapitalist süreçler içindeki yerel tecrübeler içindir. Bu yüzden Türkiye’de yerelde yükselen ekolojik kökenli toplumsal öfkenin kaynağını kapitalizmin gelişime dinamiklerinde aramak gerekir. Maddi dünyanın belli kısımlarının kapitalist toplumun soyut yasalarına, ihtiyaçlarına, kuvvetlerine ve kazalarına göre nasıl üretildiğine, biçimlerinin nasıl değiştirildiğine bakmak gerekir. Küresel iktidarın, yerel toplumsal formasyonlara ve ekolojilere nasıl aktarıldığı ve buna karşı nasıl mücadele edildiği, tahakküm ve direniş resminin içkin bir parçasını oluşturur. Bu da iktidarın ve direnişin tek bir alanı önceliklendirmeden küresel, ulusal ve yerel farklı iktidar ilişkilerine bakılmasını gerektirir. Bu açıdan Türkiye’deki son dönem neoliberal dönüşümün toplum-doğa ilişkilerinde getirdiği değişikliklerin, hoşnutsuzluğun, toplumsal öfke, isyan ve direniş biçiminde ifadesini bulan sosyo-ekolojik mücadelelerin yeni toplumsal temellerini ortaya koyması açısından öncelikle analiz edilmesi gerekir.

Toplumsal politik bir araştırmanın amacı, değiştirmek için iktidar yapılarının ve kurumlarının işleyiş tarzlarını anlamak ve anlaşılır kılmaktır. Bu araştırmanın amacı da politik ekolojinin teorik kavram, kategori ve genellemelerini kullanarak belli, somut ve sahadan gözlemler ve nitel yöntemlerle toplanmış olaylara ilişkin bilgilerin analiz edilmesi ve bunların geniş iktidar ilişkileri ve yapılarıyla nasıl bağlantılı olduğunu açıklamaktır. Spesifik olarak Gramsci’nin belirttiği gibi, güçlü ve zayıf toplumsal gruplar, politik güçler arasındaki iktidar-hegemonya ilişkileri (iktidar kurma ve sürdürme mücadelesi) analizinin bir amacı olmalıdır: *“Bu çözümlemeler, kendiliğinden bir amaç olamaz ve olmamalıdır; tersine bu çözümlemeler, pratik bir etkinliği ya da bir irade hamlesini doğrulamak koşuluyla bir anlam kazanır”* (Gramsci, 13, §17). Toplumsal mücadeleler açısından güçlü bir iktidar ilişkileri analizi, zayıfın iktidarını güçlendirecek örgütlenme, taktik, strateji ve bilincin yaratılmasına katkı yaptığı ölçüde değerlidir.

Araştırma alanımızı oluşturan politik ekoloji, dünyayı sadece olduğu gibi yorumlamaya çalışmaz aynı zamanda onu değiştirmeye de çabalar (McCarthy et al, 2015: 628). Radikal ve

eleştirel bir yaklaşımdan, toplumsal ve siyasal kuramdan ve politik ekolojiden beslenen bu çalışma, hâkim toplumsal, ekonomik ve politik süreçler tarafından üretilen, etkilenen ve biçimlendirilen doğa toplum ilişkisini, eşitsiz iktidar ilişkilerini anlaşılır kılmaya, toplumsal eşitsizliklere ve bunların toplum ve doğa üzerindeki etkilerine yanıt vermeye çalışan literatüre katkı yapmayı amaçlıyor. Kentteki bir parka ya da kırdaki bir tepeye, dereye ilişkin bir çevresel toplumsal tepki basit bir olay olarak görülür. Oysa bu olaylar kapsamlı toplumsal ilişkilerin ve süreçlerin sonucu olarak ortaya çıkarlar: sermaye birikimi, (kâr yaratma), ekonomik kalkınma, eşitsiz gelişme, ekolojik dönüşüm, ekonomik sömürü ve toplumsal tahakküm gibi süreçleri içerir. Sosyolojik açıdan naif bir bakış bu süreçleri kaçırır, yakalayamaz. Toplumsal süreçlere diyalektik açıdan bakmak gerekir. Ancak diyalektik bir yaklaşım, toplumsal-ekolojik olayların bir tarihinin, diğer olaylar ve şeylerle dışsal bağlantılarının bir tarihi ve muhtemel gelecekleri içeren bir süreç, diğer ilişkilerle bağlantılı bir ilişki olduğuna ilişkin düşünüşümüzü aydınlatır. Bu bağlamda, doğa ve toplum arasındaki ilişkinin tarihsel olarak nasıl şekillendiği, toplumsal yapıdaki değişikliklerin doğa ile ilişkiye nasıl yansıdığı, tarihsel olarak ortaya çıkan iktidar biçimlerinin doğa-toplum ilişkisini nasıl etkilediği/dönüştürdüğü açıklanmıştır. Kısaca doğa toplum ilişkilerine çatışma ya da ekonomi politik üzerinden bakmak iktidar, tahakküm ve direniş ilişkilerinin görünür kılınmasını sağlar. Dolayısıyla hâkim paradigmanın dışından bakarak iktidar ilişkilerindeki ve toplumsal yapılardaki süregelen eşitsizlikleri anlamak ve açıklamak yoluyla belgelemek, görünür kılmak, çevresel ilişkilerin toplumsal ve politik niteliğini göstermek temel amaçlarımızdan biridir. Ayrıca bir sorunun çözümüne yönelik politika önerisinde bulunmaktan ziyade konunun sivil toplum içinde daha fazla tartışılmasına katkı vererek sorunlu doğa-toplum ilişkisinin toplumsallaştırılmasına ve politikleştirilmesine aracılık yapmanın da diğer bir amacımızın olduğunu belirtmek gerekir.

Araştırmamız Batı Akdeniz bölgesinde Antalya ili Manavgat ve Akseki ilçelerine bağlı Ahmetler, Gençler ve Güçlüköy köyleri üçgeninde son dönemde gerçekleşen neoliberal sosyo-ekolojik değişim süreci bağlamında küresel sermaye hareketlerinin yerele müdahalesini ve bu müdahalelerin ürettiği yerel direniş stratejilerini konu alıyor. Türkiye coğrafyasında sermayenin devlet desteğiyle mekân ve doğa üzerinde deneyimlenen doğanın neoliberal üretimine ilişkin literatür genişlemekle birlikte teorik yaklaşımların oldukça sınırlı kalmasından hareketle çalışmamız bu sürecin kendini belirgin bir biçimde dışa vurduğu bir sahaya ve zaman dilimine odaklanıyor. Saha, toplum doğa ilişkisini tarihsel ve kuramsal bir bağlamda tartışmaya imkân verecek malzemeleri sunması, farklı ölçeklerde kendini dayatan neoliberal iktidara karşı köylü direnişleri üzerinden toplumsal iktidar ilişkilerini analiz edebileceğimiz işlenmemiş veri

zenginliği, üç köy üzerinde gözlemlenen farklı ilişkiler, çelişkiler ve doğanın neoliberal üretimine yönelik çoklu deneyimlerin varlığı nedeniyle tercih edilmiştir.

Özetle, yerel çevresel direnişler neden ve nasıl ortaya çıkmakta ve nasıl yürütülmektedir? Bu çalışmanın amacı, yerel üstü ölçeklerde şekillenen hegemonik iktidar ilişkileri ve yerelin direnişi sorunu bağlamında çevresel bir çatışmanın sebeplerini ve buna verilen toplumsal tepkilerin tarihsel ve toplumsal dinamiklerini açığa çıkarmak ve analiz etmektir. Yerel bir çevresel değişimin faydalarının ve maliyetlerinin eşitsiz dağılımını açıklamak ve belgelemek yoluyla kavramsal bir sorunun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Başka bir ifadeyle *bu tez çalışması, doğa toplum ilişkilerinin hâkim eşitsiz iktidar, tahakküm ve direniş ilişkileri üzerinden dönüştüğüne ilişkin teorik iddiamızın somut bir mekânda nasıl işlediğinin gözlemlenmesi ve çözümlenmesini amaçlamaktadır.*

1.2. Araştırmanın Hipotezleri ve Yöntemi

Bu tezin teorik meselesi ve iddiası toplum doğa ilişkilerinin iktidar, tahakküm ve direniş ilişkileri üzerinden gerçekleştiğidir. İster kullanım, ister koruma amaçlı olsun doğayı (ve toplumu) dönüştüren politikalar kalkınma politikası olsun, çevre politikası olsun, enerji politikası olsun eşitsiz toplumsal ilişkiler üzerinden belirlenir ve gerçekleşir. Özünde politiktir ve sadece bir hükümetle sınırlı da değildir. Ancak bu eşitsiz ilişkiler her zaman olmasa da sık sık çatışmalı süreçler içerir. Bu bağlamda bu tez, doğanın dönüştürüldüğü eşitsiz toplumsal iktidar, tahakküm ve direniş ilişkilerinin tarihsel bağlam içinde üretim tarzları ve üretim tarzları içindeki yapısal değişikliklere bağlı olarak belli bir sahaya nasıl yansıdığını, çatışma dinamiklerini, bu çatışma dinamiklerindeki eşitsizliğin somutta nasıl işlediğini test etmek ve açıkça ortaya koymak amacındadır. Çalışmamız doğanın toplumsal ilişkiler üzerinden dönüşümünü, Arendtgil ve Gramscigil “iktidar”, Polanyigil, Gramscigil ve Scottgil “direniş” ve Smithgil “toplumsaldoğa” kavrayışı üzerinden açıklamaktadır (Arendt 2013 ve 2014; Gramsci, 2014; Polanyi, 2013; Scott, 1985 ve 2014; Smith, 2008). Bu bağlamda çalışmamızda iktidar kavramı Hannah Arendt’in “uyum içinde birlikte hareket etme”, direniş kavramı da Karl Polanyi’nin “çifte hareketler”, Antonio Gramsci’nin “karşı hegemonya” ve James Scott’un “altpolitika” yaklaşımlarına dayanan geniş bir direniş literatürü üzerinden incelenmiştir. Saha araştırmasının çözümlemesi toplumsal ve siyasi kuramının belirtilen temel kavramları çerçevesinde analiz edilmiştir.

İktidar, bu çalışmada sığ bir politik iktidar kavrayışı olarak değil, bu politik iktidarı da kapsayan toplumsal iktidar olarak ele alınmıştır. Politik iktidar meslesi önemli bir olgu olsa da devlet toplumsal süreçler içindeki iktidar odaklarından sadece bir tanesidir. Bu çalışmada iktidar klasik Weberyen anlamında “Birine istemediği bir şeyi yaptırmak” anlamında tahakküm olarak

değil, Arendtgil anlamda “rıza dayalı bir ilişki”, “ilişkisel iktidar” olarak kavramsallaştırılmıştır. İktidar, rızaya dayalı biraradalıktan doğar. Gramscigil anlamda hegemonya bu rıza ilişkisi üzerine kurulur ve işler. Toplumu ve doğayı dönüştüren toplumsal gruplar ve sınıflar arasındaki ilişkiler bu rıza ilişkisi üzerinden işler. Ancak iktidar toplumsal ilişkileri kuran tek ilişki biçimi değildir. İktidar ve bir iktidar biçimi olan hegemonya rıza üretmezse tahakküme dönüşür. Direnişi üreten de bu tahakkümdür. Aslında postmodern Foucaultcu “*nerede iktidar varsa orada direniş vardır*” düsturunun aksine direnişi üreten iktidar değil tahakkümdür. İktidar rızaya dayanmıyorsa iktidar değildir artık, rızaya dayanıyorsa da direniş yoktur: *nerede tahakküm varsa orada direniş vardır*.

Toplumsaldoğa kavramına gelince, doğa ve toplum arasında gerçekte bir ayırım yoktur: doğa toplumsaldır. Toplum doğanın bir parçasıdır ve doğa toplumsal ilişkiler üzerinden dönüştürülür. Bu kavrayışı esas gören temel yaklaşımlardan biri “doğanın üretimi” yaklaşımıdır. “Doğanın üretimi” maddi dünyanın belli kısımlarının (kapitalist) toplumun soyut yasalarına, ihtiyaçlarına, kuvvetlerine ve kazalarına göre üretilmesi, biçimlerinin değiştirilmesidir (Smith, 2008: 87). Egemen üretim tarzı ile doğanın üretimi/dönüştürülmesi arasında bir ilişkisellik bulunduğu önermesi, bir üretim tarzından diğerine geçişin, üretim tarzı içindeki dönüşümlerin, yeni bir “doğa üretimini” de beraberinde getireceğini varsayabilmemizi mümkün kılar. Araştırmamızda yerel bir çevresel çatışma bağlamında böyle bir dönüşümün geçerliliği test edilmiştir. Politik ekoloji ve doğanın üretimi perspektifinden bu araştırmanın temel soruları şunlardır:

(Yerel) çevresel direnişler neden, nasıl ve hangi süreçler üzerinden ortaya çıkmaktadır? Doğanın üretimine ya da ekolojik varlıkların kullanımına ilişkin çatışmaların (çoğu kez görülmeyen) sebepleri nelerdir? Bu çatışmaların farklı ölçeklerde işleyen maddi ve ideolojik toplumsal (ve politik) iktidarla ilgisi nedir? İktidar ilişkiseldir, bu anlamda araştırmanın yanıt arayacağı soruları da şöyle sıralayabiliriz: Güçlü ve zayıf gruplar arasında iktidar, tahakküm ve direniş ilişkileri nasıl işler? Rızaya dayalı iktidar ilişkisi ne zaman direnişe dönüşmektedir? Hegemonik pratikler ve buna ilişkin söylemler nasıl üretilmekte ve kuvvete başvurmada hangi mekanizmalarla nasıl uygulanmaktadır? Hegemonya kurucu stratejiler nelerdir? Toplum (köylü) kimlerle birlikte ve nasıl direnmektedir? Direnişin temel dayanakları, stratejileri nelerdir?

Doğayla ilgili politika, iktidar, yapılar ve söylemler arasındaki karşılıklı ilişkilere odaklanan politik ekoloji kuramsal çerçevesini kullanan bu çalışma, doğanın homojen olmayan farklı toplumsal aktörler-gruplar veya sınıflar arasında birbirlerine karşı ve birlikte ve farklı ölçeklerde yürütülen tarihsel ve toplumsal bir iktidar mücadelesi alanı olduğu iddiasındadır. Bu mücadele cari ve potansiyel kazananı ve kaybedeni olan, hem maddi hem de ideolojik bir

mücadeledir. Bu tez mekâna dayalı güçlü bir eleştirel analizin çevresel direnişin politik ekolojisini incelemek için uygun bir yöntem olduğu iddiasındadır. Belli ekolojiler ve toplumsal ilişkiler, içinde yer aldıkları geniş özelliklerle, sınıf, cinsiyet ve etnisite gibi toplumsal ilişkiler üzerine kurulu toplumsal iktidar mücadelelerinin ürünüdür (Peet et al: 2011). Bu bağlamda toplum ve doğa arasındaki ilişkilerin dönüşümünü anlamak için ekolojik varlıklar üzerinden işleyen toplumsal süreçleri ve eşitsiz güçler arasındaki çatışmayı incelemek gerekir.

Bu bağlamda birinci ana hipotezimiz şöyledir: ***Doğa toplum ilişkilerini dönüştürmeye yönelik dışarıdan gelen tahakkümcü müdahaleler çevresel direniş üretir.*** Bu hipotez, tahakküm ve direniş arasında (doğrusal) bir ilişki olup olmadığını test etmeye dönüktür ve bu hipotez Polanyi'nin "karşı hareketler", piyasanın yayılması (çitlemeler), Arendt ve Gramsci'nin "rıza-hegemonyaya" dayalı iktidar ilişkisi ve Scott'ın "kamusal ve gizli senaryo" kavramları üzerinden test edilmiştir. Tahakküm varsa direniş vardır. Doğa toplum ilişkileri toplumsal sistem içinde ve toplumsal ilişkiler üzerinden üretilir ya da toplumsaldoğa iktidar, tahakküm ve direniş gibi toplumsal ilişkiler üzerinden dönüştürülür. Bu iktidar ilişkilerine taraf olan temelde üç aktör bulunmaktadır: Devlet, sermaye ve (yerel) toplum. Bu ilişkiler günümüz dünyasında temelde sermaye birikimi, piyasaların yayılması, özel mülkiyet, metalaştırma ve sınıf yapıları gibi kapitalizmin tanımlayıcı toplumsal ilişkileri etrafında ve üzerinden işlemektedir. Günümüzde piyasaların kurulmasına ve yayılmasına hâkim iktidar ilişkileri, kapitalist (neoliberal) birikim rejimi koşullarında yaşandığından doğa temelde kâr için üretilmektedir.

Ancak kapitalist sistem, piyasalar, sermaye birikimi sadece rutin rızaya dayalı iktidar ilişkileri üzerinden kurulmaz, işlemez ve yayılmaz, ayrıca zora dayalı tahakküm uygulamalarını da içerir ve gerektirir. Toplumun doğayı ve toplumu dönüştürmeye yönelik ekolojik müdahaleler karşısındaki direnişinin temel nedeni devletin/ve sermayenin tahakkümcü bir yol izlemesidir. Direniş kapitalist gelişmenin yıkıcı risklerine ve etkilerine tepki olarak doğmakta ve direniş iktidar ilişkilerinin tahakküm ilişkilerine dönüşmesine tepki olarak çıkmaktadır. İktidar biat-rıza-sadakat üretirken, zorla itaat talep eden tahakküm direniş üretir. İlişkisel boyutuyla devlet üzerinde daha etkin ve örgütlü bir güce sahip egemen gruplar, birikim amacıyla ve toplum doğa ilişkisini dönüştürmek üzere zor araçlarına başvurmakta, toplum da buna direnişle tepki vermektedir. Bu anlamda direnişler, temelde kapitalizmin toplum doğa ilişkilerine sızma biçimine bir tepkidir. Sermaye, birikim için rıza üretmeye çalışır ama üretemezse tahakküm ve şiddet sermaye için geçerli tek çözümdür. Rıza üretilemediğinde hegemonya kurulamazken tahakküme başvurmak da direniş üretir. Ancak direniş, tahakkümün yoğunluğuna, zamanına, bağlamına, aktörlerine ve aktörler arasındaki toplumsal ilişkilere bağlı olarak gelişir.

İkinci ana hipotezimiz: ***Direnişin gücü yerel topluluğun kolektif hareket etme kapasitesi ve deneyimine bağlıdır.*** Direnişin gücü ile yerel topluluğun kolektif hareket etme kapasitesi, deneyimi ve bunun sürekliliği arasında doğrusal bir ilişki vardır. Direniş temelde yerel topluluğun daha önceki tahakküm deneyimlerine ve tahakküme karşı koyma kapasitesine bağlı olarak ortaya çıkar, gelişir. Bu hipotez ağırlıklı olarak iktidarı birlikte yapabilme gücü olarak tanımlayan Arendt ile doğayı bir altpolitik mücadele alanı olarak değerlendirmek için kullanabileceğimiz Scott'ın "altpolitika" (zayıfın silahları) kavramları üzerinden test edilmiştir. Hayatları birbirine bağlı, aynı risklerle karşı karşıya, karşılıklı bağımlılıkları çok yüksek aynı deneyimlere sahip homojen ve birbirleriyle kaynaşmış grupların birlikteliği (iktidar) ve dolayısıyla direnişleri daha kuvvetlidir. Kültür, eğitim ve örgüt bir direnişin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde önem taşır. Topluluğun direnişi toplumsal yapı ve üstyapıyla bağlantılı unsurlar içerir. Yerel topluluğun ekonomik, politik ve kültürel geçmişi, önceki direniş tecrübeleri ve bugünü, direnişin toplumsal zeminini oluşturur. Bu zemin ne kadar güçlü ise direniş de o kadar güçlüdür. Direnişlerin temelinde topluluk içinde ortak bir dava fikrini üreten zihinsel hazırlık durumunun yaratılmasına yardım eden kültürel faktörler vardır. Bu ana hipotezi de yerel direnişin gücü ve kapasitesiyle ilgili şu alt hipotezlerle analiz etmeye çalıştık:

a) Yerel toplum doğa ilişkisi (yaşam ve geçim) ne kadar güçlüyse direnişte o kadar güçlüdür. Direniş önemli ölçüde maddi temellükü engellemek ve tersine çevirmekle ilgili ve özünde mülksüzleştirmelerle bağlantılıdır (Scott, 2014). "Çitlemelere" karşı kırsal hareketler temelde geçim sağlama hakkını savunan, piyasaya ve ekonomik güçlere karşı korunma talep eden bir karşı hareket olduğundan, toprak ve su (doğa) ile insanlar arasındaki bağın güçlü olduğu yerlerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin geçimi köy ekonomisine bağlı olan köylülerin daha direngen olduğu görülür. Geçimlik ekonomi ve kültürel geçmiş temel belirleyenlerdir. Ayrıca topraktan kopma ve emeğin metalaşması riskine karşı daha savunmasız olan kesimler, bireyler ve haneler hem fiziksel hem de söylemsel olarak daha fazla direniş gösterir.

b) Yerel toplumun organik entelektüellerinin varlığı ve büyüklüğü direnişinin kapasitesini artırır. Direnişler ve özellikle köylü direnişleri, köy ve köylü ile organik bağı bulunan ve Gramsci'in (2014) organik entelektüel dediği bilinçli bir aydın grubu tarafından örgütlenmektedir. Köylü direnişlerinin politik ve ideolojik boyutu daha çok aynı köyden çıkmış, kentte okumuş ve köyle bağı koparmamış kişiler ve bağlantıları üzerinden yürümektedir. Entelektüeller köylü direnişlerine amaç, eleştirel bilinç ve örgütlenme yeteneği katmaktadırlar. Aynı şekilde iktidar adına rızayı üretenler de temelde entelektüellerdir: geleneksel entelektüeller.

c) Yerel toplumsal direnişinin kapasitesi/başarısı ile toplumsal muhalefetin diğer bileşenlerinin desteğinden yararlanma arasında doğrusal bir ilişki vardır. Köylü direnişleri önemli ölçüde köylünün dışarıyla bağlantıları üzerinden ortaya çıkar ve toplumsal ağlar üzerinden yürür. Yerel ve yerel üstü toplumsal bağlar ne kadar güçlü ise direniş de o kadar güç kazanır. Köylü direnişleri temelde sivil toplum alanında “politik topluma” ve “hegemonik blokun” aktörlerine karşı yürütülmektedir ve sivil toplum alanındaki farklı aktörlerden oluşan toplumsal muhalefetin bileşenleri tarafından politik ve ideolojik bir mücadele olarak desteklenmektedir (Gramsci, 2014). Köylünün sivil toplumun siperlerinde verdiği ekolojik iktidar mücadelesinin başarısı, sivil toplum alanında toplumsal muhalefetin bileşenlerinden çekebildiği bu desteklere bağlıdır. Egemen iktidar bloğunu zorlayacak sivil toplum aktörleri ne kadar etkinse direniş de o kadar başarılıdır.

d) Direniş toplumun örgütlenme kapasitesi ve düzeyi arttıkça artar. Arendt’e göre (2013; 2014) direniş bir iktidar biçimi olarak birliktelikten doğar. Yerel halkın birlikte hareket etme kapasitesi, bağımsız, aktif katılımı ve işbirliği varsa direniş ortaya çıkar ve güçlenir. Direniş önemli ölçüde yerel topluluk ve bağlantılı toplumsal aktörlerin bilgi, bilim, medya ve eylem birliği gibi iktidar araçlarını ve kapasitelerini kullanabilmesine bağlıdır.

e) Adaletsizlik algısı ne kadar güçlüyse direniş de o kadar güçlüdür. Direniş temelde tahakkümün yarattığı adaletsizlik algısından beslenir. Direniş yerel toplum tarafından haksız ve adaletsiz olarak görülen bir tavra ve müdahaleye tepki olarak ortaya çıkar ve bir hak mücadelesi olarak formüle edilir.

f) Direnişin başarısı ile yerel topluluğun maddi imkânları arasında doğrusal bir ilişki vardır. Direniş sadece kimlik, kültür ve ortak geçmiş gibi manevi değerlerden beslenmez, ayrıca maddi imkânlarla ortaya çıkar, gelişir ve başarılı olur. Maddi dayanışma direnişin başarısını arttırır.

Bu hipotezlerle araştırmanın sorularına yanıt aranacaktır. Ancak araştırmanın sorularını ve hipotezlerini açıkladıktan sonra artık *araştırma yöntem ve stratejisine* ilişkin bazı açıklamaların yapılması gerekiyor. Yöntem olarak bu araştırma eleştirel yaklaşımı ve doğrudan gözlemlenemeseler bile belli kanıtların gözlemlenen etkileri ya da sonuçları üretmesi muhtemel nedensel bir mekanizmanın varlığını ortaya koymak için kullanıldığı, bazen dışa çekim (abduction) olarak da bilinen bir mantıksal usamlama biçimi olan geri-çekim (retroduction) araştırma stratejisi üzerine kurulmuştur (Castree et al, 2013: 438).

Eleştirel yaklaşım, gerçeğin görüldüğü gibi olmadığını, derinde bir gerçeklik olduğunu, toplumsal gerçeğin doğrudan gözlemlenemeyebileceğini, toplumsal olgular ile

gözlemlenemez yapılar ve mekanizmalar arasında nedensel bir ilişki olduğunu ileri sürer. Toplumsal değişimler maddi fakat gözlemlenemez yapılar ve ilişkilerin ürünüdür ve toplumsal yapılar doğrudan gözlem yoluyla algılanamayacak teorik varlıklardır. Eleştirel gerçekçilik Bhaskar tarafından geliştirilen, kökenleri hem Kantçı görüşe hem de Marxist teoriye dayanan makro düzeylerdeki iktidar ilişkilerine odaklanan bir epistemolojik yaklaşımdır. Eleştirel gerçekçi epistemolojinin en güçlü yönlerinden biri gerçekliğin gözlemlenebilir olmasının zorunlu olmamasıdır. Eleştirel yöntem pozitivist yaklaşımın aksine sadece gözlemlenebilir verilere dayanmaz. Amacı ilgili nedensel ilişkileri bulmak üzere dışsal gerçekliğin arkasında yatan gözlemlenemez yapılar ve kuvvetleri tespit etmektir (Altınal, 2010: 78). Eleştirel yaklaşıma göre açıklama bilimin nesnel bir amacıdır, ama açıklanan olgu, onu yaratan yapı ve mekanizmaları göstermek için yeterli olmaz. Temelde yatan yapı ve mekanizmalara ilişkin bilgileri edinerek öngörü yoluyla açıklanan olgular ile mekanizmalar arasındaki bağlantıları ortaya koymak mümkündür. Bu bağlantılar ve mekanizmalar gözlemlenemez varlıklar ve süreçlerin varlığını varsayar. Bu yüzden eleştirel gerçekçilere göre bilimsel teorinin gözlemlenebilir olguları yaratan yapı ve mekanizmaların bir betimlemesini de vermesi gerekir.

Eleştirel yaklaşım algılarımızdan bağımsız bir amprik toplumsal gerçeklik bulunduğu öncülünü ve gerçek olarak kabul ettiğimiz şeyin toplumsal olarak inşa edildiği görüşünü (kısmen) kabul eder. Eleştirel teori kesin bir yöntem önerme de toplumsal gerçekliğe adım adım ulaşabileceğini söyler. Gerçekliğin katmanlı olduğunu ve üç katmanı bulunduğunu belirtir: *amprik*, *fiili* ve *gerçek* (Bhaskar, 2008: 47). Blaikie'ye göre (2007: 16) “amprik düzlem gözlemler yoluyla edinilen deneyimlerden oluşur; fiili düzlem gözlemlenen ve gözlemlenemeyen olayları içerir; gerçek düzlem ise olayları yaratan süreçlerden oluşur.” Diğer bir deyişle amprik gerçeklik düzleminde deneyimler, fiili gerçeklik düzleminde olaylar ve gerçek gerçeklik düzleminde mekanizmalar yer alır. Toplumsal gerçeklik ne amprik gerçeklikten ibarettir ne de sadece bununla açıklanabilir. Bunun yerine toplumsal olgunun açıklaması gerçekleşen ve az çok duyular yoluyla deneyimlenen belli olayları yaratan özgün mekanizmalar için altta yatan katmanlarına bakmayı gerektirir. İşte bu noktada geriçekim (dışa çekim) yöntemi devreye girer. Amprik gerçekliği duyularımızla gözlemleyebiliriz. Ancak yüzeydeki amprik katman, daha derin, gözlemlenemeyen katmanlarda işleyen yapılar ve nedensel mekanizmalar tarafından üretilir. Zaman içinde kuramlar ve sistematik araştırma gerçek düzlemde işleyen yapıları, yapıları üreten ve değiştiren fiili düzlemde işleyen nedensel mekanizmaları anlamamamıza yardım eder. Gerçek düzlemdeki yapılar ve mekanizmalar doğrudan gözlemlenebilir ve sabit değildir, ama evrilebilir ya da değiştirilebilirler. Daha derin düzlemdeki yapılar amprik hemen ve doğrudan bir yüzey görüntüsü üretmezler. Etkisiz kalabilir ve sonra etkinleşerek yüzeyde belirebilirler. Ayrıca çeşitli yapılar

birbirinden yalıtık değildirler. Karşı koyan yapılar başka bir yapının yüzeydeki görünümünü bastırabilir ya da karmaşıklştırabilir. Fiili düzlemdeki nedensel mekanizmaların iç tutarsızlıkları olabilir ve paradoksal biçimde işleyerek yapısal çelişkiler yaratabilirler. Bu yüzden birbirlerine karşıt ya da çelişkili gibi görünen ama aslında daha büyük tek bir sürecin parçaları olan güçleri ya da süreçleri keşfetmeye ve anlamaya en uygun yöntem diyalektiktir.

Eleştirel yaklaşım gözlemlenebilir olguların ardında maddi koşullar, iktidar ilişkilerinin oluşturduğu yapılar ve mekanizmalar olduğunu vurgular ve olguların ardındaki yapısal süreçleri açığa çıkarmayı amaçlar. Yorumsayıcıdır, ancak toplumsal gerçekliğin de toplumsal gerçeklik ya da yapı tarafından yaratılan toplumsal aktörler tarafından üretildiğini vurgular. İnsanlar toplumsal dünyanın pasif alıcıları değildir. Aynı şekilde eleştirel gerçekçilere göre, toplumsal yapılar eşzamanlı olarak kültürel ve maddi yapılardır. Maddi dünya, yaşam biçimi (kültür) tarafından biçimlendirilir. Ancak eleştirel araştırmacıların söz ettiği yapıları görmek kolay değildir. Araştırmacılar önce onların araştırılmasını kolaylaştırmalı ve sonra yüzeydeki görünümünün peşesini kaldırmalıdır (Neuman, 2014: 147). Gözlemlenebilir veriler bilimsel yöntemin aracıdır, ama bunları yaratan yapılar ve mekanizmaları anlamak için yeterli değildir. Dikkatli gözleme yeterli olmaz. Neyin gözlemlenebileceğini söylemez ve bir yanılsamayı gözlemek onu ortadan kaldırmaz. Bir araştırmacı yüzeydeki ilişkilerin altına inmek, kriz ve çatışma gibi yoğun çelişki dönemlerini gözlemlemek, bağlantıları incelemek, geçmişe bakmak ve gelecekteki olanakları değerlendirmek için kuramı kullanmalıdır. Daha derindeki gerçeklik düzlemini açığa çıkarmak güçtür ama zorunludur; çünkü yüzeydeki gerçeklik ideoloji, mit, çarpıtma ve sahte görünümle doludur.

Gerçek düzleme söylem analizi üzerinden erişilebilir. Eleştirel söylem analistlerinin derdi genellikle iktidara, ezene, zulmedene karşı ezilenden, alternatif söylemden, mazlumdan yana olmaktır. Toplumdaki hakim söylem iktidara sahip sınıfın söylemdir. Bir toplumsal aktörün söylemi ve tepkileri fiziksel koşullar ve üretim tarzı tarafından etkilenir. Gözlemlenebilir bir veri olan toplumsal aktörün söylem ve pratikleri derin bir maddi gerçeklik, söylemleri şekillendiren söylem üstü maddi gerçeklikler eşitsiz iktidar ilişkileri üzerinden kurulur. Ancak eleştirel gerçekçilikte bu derin gerçekliklere hangi yöntemlerle ulaşılacağı ya da bunların nasıl belirleneceği açık değildir (Altınal, 2010: 80).

Eleştirel yaklaşımın araştırma konusu olguları ortaya çıkarma, betimleme, açıklama ve müdahale etmeye yönelik stratejisi *retrodüktive* stratejidir. Derin gerçekliği açığa çıkarmak için eleştirel gerçekçilik, araştırma stratejisi olarak tüme varım ve tümden gelimin ötesinde açıklayıcı eleştiriler getirmek için felsefeci Charles Sanders Peirce'in geliştirdiği birbirinin yerine kullanılan

abductive (dışa çekim) ve retroduktive (geri çekim) usamlama biçimini kullanır. Peirce bilimin mantığını, bilimsel usamlamayı üç genel türe ayırarak açıklar: dışaçekim (veya geri çekim), tümdengelim ve tümevarım. Peirce göre, bunlar farklı çıkarım türlerinden ziyade bilimsel araştırmanın aşamalarıdır (Ahti-Veikko et al, 2014). Önce açıklayıcı bir bağlam oluşturma süreci, dışa çekim gelir: bunu hipotezin sonuçlarını hesaplayan tümdengelim izler ve son olarak hipotezin sonuçlarının deneysel teste tabi tutulduğu tümevarım gelir. Bu araştırma stratejisi “ampirik olguları ürettiği varsayılan gerçek yapılar ve mekanizmaların açığa çıkarılması yöntemi olarak hipotetik modeller kurulmasını içerir” (Blaikie, 1993: 170). Pek çok gözlemle yada kuramsal bir öncülle başlamak yerine dışa çekim potansiyel bir kuralı “prova eder” ve sorar: Bu kuraldan ne çıkabilir? Hem fikirler hem de gözlemler alternatif çerçevelere yerleştirilir; sonra incelenir ve “ya eğer” sorusu sorulur. Dışa çekim kullanan bir araştırmacı bir dedektif gibi birden çok çerçevenin etkisini ardışık olarak değerlendirir, uygular ve yaratıcı biçimde hem süreçteki fikirleri hem de verileri yeniden bağlama oturtur ya da yeniden tanımlar. Dışa çekim nadiren tek bir kesin doğru üretir, bunun yerine daha derin bir anlayış geliştirirken bazı alternatifleri eler. Alternatif senaryolar üzerinde düşünmek aynı gözlemlere yeni anlamlar verir. Dolayısıyla dışa çekim, alternatif kurallar ya da düzenler uygulamaya ve her birinden öğrenmeye dayalı olarak fikirlerin ve verilerin tekrar tekrar değerlendirilmeleri anlamına gelir (Neuman, 2014: 147).

Blaikie’ye göre (1993: 170) eleştirel gerçekçi yaklaşım tarafından kullanılan geri çekim araştırma stratejisinde birbiriyle yakından bağlantılı üç adım/aşaması vardır:

1) Geri çekim bir araştırma stratejisinde ilk adım, olgular arasında gözlemlenen bağlantıları veya değişkenler arasındaki ilişkileri betimlemektir. Araştırmamızda HES direnişleriyle bağlantılı temel gözlemlerimizden birincisi doğanın ve toplumun iktidar, birikim, tahakküm ve direniş ilişkileri üzerinden dönüştüğüdür. Ancak bu ilişkiler toplumsal yapı içine gömülü süreçlerle bağlantılıdır. Sosyoekolojik hareketler tarihsel, toplumsal ve mekânsal bağlamları dışında anlaşılamazlar: Bu hareketlerin ardında *çağdaş kapitalizmin yapısal iktidar ilişkileri, toplumsal ve ekolojik sistemin birikim, üretim, tüketim ve kriz dinamikleri, kapitalizmin küresel yayılma ve sermaye birikiminin şiddet içeren zorunlulukları bulunmaktadır.*

2) Geri çekim stratejisinin ikinci adımı, olgular arasında kurulu ilişkiyi açıklayabilecek gerçek yapıların ve mekanizmaların bulunduğunu ileri sürmektir. Yapısal iktidar ilişkilerine bağlı olarak bu direniş hareketleri ancak geniş bir ekonomi politik bağlam, çağdaş kapitalizmin toplumsal ve ekolojik sistemlerinin birikim, üretim ve tüketim dinamikleri üzerinden okunabilir. Kapitalist gelişme dinamikleri doğayı ve toplumu dönüşüme sürüklerken toplumsal tepkiler üretmektedir. *Günümüzde direnişleri üreten temel mekanizma doğanın, toplumun ve devletin*

sermayenin birikim ve kriz sürecinin gerekleri ve öncelikleri doğrultusunda neoliberal yeniden yapılandırılması, neoliberal doğa ve mekân çitlemelerine yönelik tahakküm pratikleridir. Küreselleşmeyle birlikte sermayenin yeni bir birikim stratejisi olarak doğal varlıklara yönelmesi, doğal varlıkları birikim sürecine çekmesi ve doğayı piyasada satılabilir kullanım ve mübadele değeri olan nesnelere dönüştürmesi. Bu doğrultuda kalkınma ve çevre politikalarının (devletin) yeniden yapılandırılmasının yansımaları. Dolayısıyla Türkiye’deki son dönem çevre ve ekoloji direnişleri sermaye kriz ve birikim dinamikleri ile neoliberal doğa ve mekân çitlemeleri ve bunların gerçekleştiği yapısal iktidar ilişkilerine içkindir.

3) Gerçekçi bir araştırma stratejisinin son adımı, bu yapıların varlığını ve işleyişini yalıtıp ve gözlemlemek için tasarlanmış ampirik çalışma yaparak yada alternatif açıklamaları ayıklayarak göstermektir. Tezimizde yukarıda belirtilen mekanizmalar arasında bulunduğu varsayılan bağlantıların gösterilmesi için bir saha çalışması tasarlanmış ve nitel araştırma tekniklerinden (mülakat, gözlem, odak grup görüşmeler) sağlanan veriler kullanılmıştır. Ayrıca olaylarla ilgili yerel ve ulusal medya taranmış, resmi ve gayri resmi belgelerden derlenen veriler bu bağlantılar ve mekanizmalar üzerinden yorumlanmıştır.

Toparlayacak olursak çalışmamız temelde toplumsal aktörlere dışsal toplumsal yapılar ve mekanizmaları açığa çıkarmayı, görünür kılmayı amaçladığından toplumsal olguların altında yatan toplumsal gerçekliği çıkarımlarla gözlemlenebilir verilerden gözlemlenemez yapılar ve mekanizmalara geri dönerek açıklamaya uygun eleştirel bir yöntem ve retrodüktif bir araştırma stratejisi benimsenmiştir. Analizler ve açıklamalar alanda yapılan saha araştırmasında köy biçimleri, yerleşim yerleri, yapıları, doğa ile ilişkileri (toprak, su, yol, orman, yayla), gündelik yaşam (geçim); üretim ve emek kullanım biçimleri, maddi koşullar (işsizlik, yoksulluk, göç); devletle ilişkiler (kamu politikaları/etkileri, çevre ve kalkınma politikaları); tarihsel arkaplan ve deneyimler, sosyokültürel pratikler, demografik ve ekonomik (sosyal) veriler, eğitim düzey/bilgi; örgütlenme düzeyi, temsil biçimi ve politik ve ideolojik tercih ve eğilimler gibi nitel araştırma teknikleriyle derlenen gözlemlenebilir veriler, doğrudan gözlemlenemez altta yatan gerçek yapılar ve mekanizmalarla bağlantılandırılarak yapılmıştır.

Bu bağlamda yukarıda belirtildiği gibi çevresel direniş gibi bir toplumsal gerçekliği araştırmanın en uygun araştırma stratejisi retrodüktif bir stratejidir. Araştırmamız bu stratejinin de bilişsel mekanizmalara ve toplumsal olarak inşa edilmiş davranış kurallarına odaklanan versiyonuna değil, açıklamayı toplumsal aktörlere dışsal toplumsal yapılar içine konumlandıran gerçekçi versiyonuna; sosyal inşaacı bir görüşe değil, yapısalcı bir toplumsal yaşam görüşünü benimseyen eleştirel gerçekçi bir stratejiye dayandırılmıştır. Bu çerçevede iktidar ilişkilerinin bir

parçasını oluşturan köylü direnişleri, toplumsal aktörlerin denetimi dışında, ama içinde yer aldıkları, etkilemeye çalıştıkları ve etkileyebildikleri kendilerini ve doğayı dönüştüren birikim stratejilerinde ve devlet biçimlerindeki değişmeler, piyasaların yayılması, sermaye birikim ve kalkınma süreçlerindeki dönüşümler üzerine kurulu makro iktidar ilişkilerinin arkasındaki bu ilişkilerin belirlendiği/belirlediği makro yapılar ve mekanizmalar üzerinden ortaya çıkışı analiz edilmiştir.

1.3. Literatür ve Katkı

Bu başlık altında önce politik ekoloji literatürüne kısaca değinilmiş, ardından köylü direnişlerine odaklı literatür değerlendirilmiş, Türkiye ile ilgili literatüre bakılmış ve son olarak çalışmamızın literatüre katkısı vurgulanmıştır. Bu alanda yapılan çalışmaların çoğunun yurtdışında yapılan tezler olduğu tespit edilmiş ve bunlardan öne çıkanlar ele alınmıştır.

İnsan coğrafyasında toplum doğa ilişkisi 1970'lere kadar apolitik kültür-insan ekolojisi üzerinden açıklanır (Robbins, 2012). Tezimizin konusu ise özellikle insanlar ve çevreleri arasında diyalektik bir birlik olduğunu ve çevresel sorunların üretim ve sınıf ilişkilerini içeren ekonomi politik, cinsiyet ilişkileri, devlet ve kurumları, sömürgecilik ve yeni sömürgecilik gibi uluslararası politik ilişkiler, bilimsel ve teknik bilginin mimarisi gibi toplumsal süreçler tarafından biçimlendirildiğini savunan politik ekoloji literatürüyle gündeme girmiştir. İnsan-çevre ilişkisini etkileyen faktörlerin çeşitliliğine rağmen bu ilişkiler arasında işleyen bir nedensellik zinciri bulunur. Doğaya çatışma üzerinden bakan ve iktidar ilişkilerini toplum doğa ilişkilerinin merkezine yerleştiren ekonomi politik yaklaşımdan kaynaklanan politik ekoloji çalışmaları 1980'lerde artar (Blaikie, 1985; Blaikie ve Brookfield, 1987; Robbins, 2012; Armiero, 2008). 1960'larda kırsal dönüşüm, dayanışma, devrim ve köylülük üzerine araştırmalar geri dönerken 1980'lerde tarihi ezilenin bakış açısından anlamaya ve yazmaya çalışan Maduniyet Çalışmaları kırsal Güney direnişlerine yeni bir bakış getirmiştir. Bu yüzden alana ilişkin çalışmaların çoğu tarımsal ve marjinal toplulukların mücadelelerinin yoğunlaştığı Üçüncü Dünya ülkeleri üzerinedir (Bryant ve Bailey, 1997; Colloredo Mansfeld, 2009; Doane, 2012; Elyachar, 2005; Ferguson, 1990; Kull, 2004; Moore, 2005; Peluso, 1992; Sneddon, 2000; Sultana, 2007; Swyngedouw, 2004; Wolford, 2010; Nilsen, 2010). Günümüzde politik ekoloji çevresel bozulma ve marjinalleşmeden, çevresel koruma ve kontrole, çevresel çatışmadan çevresel özne ve kimliklere, politik nesne ve aktörlerden iklim değişiminden, uluslararası meta zincirine kadar çok geniş bir alana yayılsa da ağırlıklı olarak devlet, sermaye ve çokuluslu şirketler karşısında zayıf yerel toplulukların mücadelelerine ve doğanın iktidar ilişkileri üzerinden dönüştürülmesine odaklanır (Robbins, 2012; Forsyth, 2003; Keil et al,1998; Peet et al. 2011; Neumann, 2014; Perreault et al,

2015; Bryant et al, 2015). Bu alandaki çalışmalar özellikle yoksullaştırılan, dışlanan ve sömürülenlerin bakış açısından marjinalleşme ve çatışma süreçlerini anlama arzusundan kaynaklanmıştır. Politik ekologlar da devlet ve toplumsal hareketler gibi örgütlü gruplardan ziyade enformel, örgütsüz politika pratiklerini incelemeyi tercih etmişlerdir: marjinalleşme, çatışma ve direniş. Kır direnişlerini anlamaya yönelik araştırmaların çoğu eleştirel tarım çalışmalarına dayanır ve köylü isyanlarına ve protestolarına odaklanır (Scott, 1985; 2014). Ekolojik varlık çatışmalarını ele alır ve bunları küresel ticaret akımları, devlet gücü, bölgesel ya da küresel toprak kullanımı ve çevresel değişme süreçleri gibi geniş yapısal ilişkiler içine yerleştirir. Bu direniş alanındaki ilk çalışmalar ekolojik varlık mücadelelerini temelde yoksul direnişçilerin motivasyonlarına ve amaçlarına ve daha da önemlisi kolektif direnişi koşullayan tarihsel koşullara ve ilişkilere odaklanmıştır. Bu alandaki ilk çalışmalar direnişleri, geçim etiği, normatif haklar, yükümlülükler ve karşılıklılık algısıyla doğrudan bağlantılı “moral ekonomi” kavramına oturtan Edward P. Thompson (1971), James Scott (1976) Michael Watts’ın (1983) çalışmalarıdır.

Yerel topluluk, yerli ve köylü halkların direnişlerine ilişkin yabancı literatürde öne çıkan son dönem çalışmalardan biri Christian Kull’un (2004) Madagaskar’daki yaklaşık yüz yıldır önü alınamayan orman yangınlarına ilişkin çalışmasıdır. Kull, kır direnişini ve bir direniş aracı olan yangınları yerel çevre ve ekolojilere yerleştirerek tarihsel (sömürgecilik, sömürgecilik sonrası) bir yaklaşımla ele alır ve orman yangınlarını devletin köylüyü kriminalize etmesine bağlar. Nancy Pelusso (1992) Endonezya’da devletin orman varlıkları üzerinde denetim kurmasına, köylülerin orman yönetiminden dışlanmasına, yasal erişim ve geleneksel hakların sınırlandırılmasına karşı yasadışı yollarla direnen topluluklar üzerine odaklanır. Çevresel dışlama sadece “kaynak kullanımına” ilişkin olarak değil, “çevre koruma” bağlamında da ortaya çıkar. Roderick Neumann (1998) Tanzania’da koruma alanlarının oluşturulmasının civardaki köylü topluluklarının toprağa maddi ve sembolik erişimini nasıl sınırladığını ve topluluklar ve devlet arasında çatışmalara nasıl yol açtığını analiz eder. Wendy Wolford (2010) moral ekonomi, yerinden etme ve marjinalleştirme süreçleri üzerinden Brezilya Topraksızlar Hareketini inceler. Donald Moore (2005) Zimbabve’de yerleşimin, özgürlüğün ve direnişin tarihini inceler ve mekanın önemini vurgular. Moore çalışmasında sömürge ve sömürgecilik sonrası yönetim biçimlerinin geleneksel topluluk mekânları -emek, çile ve yaşam üzerindeki pratiklere odaklanır. Ekonomi politik ve kültür haricinde köylü direnişlerini devlet ilişkileri üzerinden ele alan bir çalışma Aaron Bobrow-Strain’in (2007) Zapatista hareketi üzerine yaptığı incelemedir. Strain, devleti monolitik bir varlık değil, çoklu ve değişken çıkarların çatıştığı, yakınsandığı ya da dönüştürüldüğü bir mücadele sahası olarak değerlendirir.

Farklı coğrafi, tarihsel ve kültürel alanlardaki bu çalışmalar ekolojik varlıklar üzerindeki mücadeleleri kapitalist değişme bağlamında ele alır ve bu mücadeleleri belli bir halka, mekana ve zamana yerleştirirler. Bu çalışmalar politik olanın anlamının yeniden tanımlanmasına yardımcı olmuşlar ve direnişleri öne çıkarmışlardır. Bu çalışmaların hepsi direnişlerin yaratıldığı küresel süreçleri ihmal etmeksizin direnişi belli bir tarihsel ve coğrafi konuma yerleştirmemize yardımcı olur. Yine bu analizlerin hepsinin ortak özelliği toplumsal hareketlenmenin koşullu doğasını göstermesidir: sonuçlar asla kesin değildir ve çevresel söylem ve eylemlerin etkileri beklenmedik sonuçlar doğurabilir. Anlamlar, temsiller, çevreler ve politik sonuçlar üzerindeki mücadelelerin daima önceden mevcut iktidar ilişkileri, kolektif mücadelenin çıktığı bağlamlara bağlı olduğunu gösterir. Ekolojik varlıklar üzerinde yürütülen iktidar mücadelelerine odaklanan bu çalışmalar gündelik pratikleri, kültürel anlamları, söylemleri ve temsilleri hareketlerin ve devlet inşa süreçlerinin kurucu unsurları olarak görür.

Son dönemde yapılan coğrafya çalışmaları farklı doğal mekânların ekolojilerini değiştirerek buralar üzerinde farklı sosyal grupların kendi hegemonyalarını nasıl kurduklarına bakmışlardır. Shaul Cohen (2004) Gramsci'nin hegemonya yaklaşımını oldukça yansız görünen ağaçlandırma faaliyetlerini anlamak ve bu faaliyetlerin iktidar ilişkileriyle nasıl bağlantılı olduğunu açıklamak için kullanmıştır. ABD'de ağaçlandırma faaliyetlerinin ardındaki hegemonik amaçları ve süreçleri değerlendirmiştir. Abdurrezzak Karriem (2009; 2012) doğanın üretimi bağlamında farklı hegemonya mücadelelerinin nasıl gerçekleştiğini tartışmıştır. Brezilya Topraksızlar Hareketinin başvurduğu mekânsal ve politik stratejileri analizini yapmıştır. Hareketin mekânsal ve politik ekoloji pratikleri üzerinden Gramscigil bir bakış açısıyla hareketi inceleyen Karriem tabandan mücadele tarzlarının ekonomik ve şirket müdahalelerine karşı oluşan bilincin daha devrimci eylemelere dönüşümünü açıklamış ve ekoloji politik ve yerelden küresele ölçeksel ilişkileri yeniden yapılandırıldığını vurgulamıştır. Doğanın neoliberalleştirilmesine karşı mücadele ederek ve madun sosyal grupları güçlendiren alternatif toplumsal ilişkiler kurarak hareketin sosyopolitik amaçlarını nasıl gerçekleştirdiğini açıklamıştır.

Yerli literatüre gelince, Türkiye'de çevre literatürüne baskın yaklaşım hakim iktidar ve hegemonik güçler yararına bilgiler üreten teknik ve teknokratik bir yaklaşımdır. Türkiye'de politik ekoloji çalışmaları görece daha yenidir. 1980'lerden itibaren çalışılmaya başlanmış ve 2000'lerin başında artmıştır. Çünkü bu çalışmalar daha çok "neoliberal çitlemelere" karşı yerel direnişlerin "yaşam alanı savunusu" olarak ortaya çıkmaya ve artmaya başlamasıyla akademiye yansımıştır ve son dönemde doğa, çevre, çevre ve ekoloji hareketleriyle ilgili literatür yavaş ama sürekli bir şekilde genişlemektedir (Arsel, 2012). Ancak ekolojik dönüşümleri ele alan bu çalışmalar doğrudan makro ve mikro iktidar ve direniş ilişkilerinin analizine odaklanmazlar.

Ancak makale ve tez biçiminde örnek olaylara dayalı yerel ve ulusal çevre hareketleri üzerine çalışmalardaki son yıllardaki bu artış dikkat çekmektedir.

Türkçe literatürde doğrudan direnişler ve özellikle köylü direnişleriyle ilgili çalışma istisnadır. Yapılan saha çalışmaları daha çok direniş üretmeyen geniş ölçekli ekolojik müdahalelerle ilgilidir. İktidar ilişkilerinin işlediği ama doğrudan çatışmaya dönüşmediği için direnişe konu olmayan daha çok makro iktidar süreçlerinin getirdiği değişiklikleri konu alan başlıca çalışmalar şunlardır: Harris (2004) çalışmasında GAP projesi bağlamında büyük ölçekli kalkınma projelerinin toplumsal, politik ve ekonomik yönlerini tartışmıştır. Projeyle ilgili devlet, cinsiyet, modernleşme çabalarının insanlar üzerindeki canlı çevresel ve kalkınma etkilerini analiz etmiştir. Yine, Akbulut (2011) yerel düzeyde Sultan Sazlığı ve Köprülü Kanyon örnekleri üzerinden sürdürülebilir kalkınma çabaları bağlamında Türkiye’de doğa toplum ilişkilerinin çözümlemesini yapmıştır. Yerel iktidar eşitsizlikleri ile etkileşen devletin hegemonik pratiklerinin sürdürülebilir kalkınma çabalarını başarısız kıldığını, bu eşitsizliklerin sürdürülebilir kalkınmanın başarısızlığıyla nasıl süreklilik kazandırıldığını ve yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınma uygulamasına nasıl engel teşkil ettiğini ortaya koymuştur. Kadirbeyoğlu (2008) neoliberal çevre yönetimini tarım sektöründe sulama birlikleri üzerinden çevre yönetiminin demokratikleştirilmesi bağlamında ele almıştır. Kaynaklara eşitsiz erişim, eşitsiz iktidar yapıları, düşük eğitim seviyeleri, sivil aktivizm deneyiminin olmayışının ademi merkezileşme ile demokratik derinleşme arasında zayıf bağlantılara yol açtığını ortaya koymuştur. Karaoğlu (2011) iktidar ilişkilerini Türkiye-AB arasındaki eşitsiz ekolojik değişim, çevre ve iklim adaletsizlikleri bağlamında Köprülü Kanyon üzerindeki yerel etkileri açısından almıştır. Ceren İlkay Soylu (2010) Ulubat Gölü üzerine yaptığı saha araştırmasında katılımcı karar alma mekanizmasının işlemselleştirilmesinde iktidarın rolünü ve iktidarın bu türden mekanizmalara müdahale kanallarını analiz etmiştir. Sanayi sektörü ile balıkçılar arasındaki göldeki kirlenme sorununa ilişkin mücadeledeki iktidar ilişkilerini iktisat üzerinden değerlendirmiştir. Aynı çalışmayla bağlantılı olarak Akbulut ve Soylu (2012) Ulubat gölü ve GEF örnekleri üzerinden iktidar asimetritleri altında katılımcı karar alma mekanizmalarının kurumsal ve yerel düzeylerde demokratik ve adil sonuçlar üretmesinin imkânsız olduğunu ortaya koymuşlardır. Atalan-Helicke (2011) politik ekoloji perspektifinden tarımsal yeniden yapılanma, kalkınma ve neoliberal çevre koruma bağlamında Sivas ve Kastamonu köyleri üzerinden neoliberal çevre korumanın geçim ve doğa koruma vaatlerini gerçekleştiremediğini tespit etmiştir. Işlar (2013) Türkiye’de derelerin özelleştirilmesini neoliberalleşme bağlantılı çevresel yönetim değişikliklerinin bir sonucu olarak ele almış ve İkizdere, Yuvarlakcay ve Aksu’da gerçekleştirdiği saha çalışmasında derelerin özelleştirilmesinin çeşitli şekillerde dışlama politikalarına dayandığını tespit etmiştir.

Endüstriyel müdahalelere tepki olarak ortaya çıkan toplumsal hareketler bağlamında bu konuyu değerlendiren çalışmalardan bir tanesi, bu hareketleri 1970'lerin radikal soluyla bağlantılı, askeri darbenin travmasını yaşamış ve sonraki dönemin neoliberal sermaye birikimi politikalarına tepkili geniş bir hoşnutsuzlar kitlesinin bağlantıları üzerinden okumaktadır. Akbulut (2014) çevre hareketlerini postmatelyalist değerlere dayalı “zenginlerin çevreciliği” ve geçim odaklı “yoksulların çevreciliği” arasında sıkışmış mevcut literatürün çevre hareketlerini motive eden saikleri açıklama konusunda sınırlı kaldığını, geçim kaynaklarını koruma amaçlı fakirlerin çevreciliği veya post-materyalist çevre değerleriyle ilgili zenginlerin çevreciliği yaklaşımları tarafından tam olarak açıklanamayan bir tür çevreciliğin varlığını ve yaygınlığını savunmaktadır: *hoşnutsuzların çevreciliği* (Arsel et al. 2015).

Ståle Knudsen, (2015) “*Protests Against Energy Projects in Turkey: Environmental Activism Above Politics?*” başlıklı Samsun-Terme ve Ordu-Ünye köylerinde yaptığı çevresel çatışma odaklı etnografik çalışmasında bu çevresel çatışmaların sadece ulusal kimlik ve parti politikası bağlamında anlaşılabileceğini iddia etmektedir. Direnişlerin kendilerini siyaset üstü gördüklerini, vatan savunması olarak konumlandıklarını ve devletin bu dinamiklerde belirleyici bir rolünün olduğunun hesaba katılması gerektiğini savunmaktadır.

Konuyla doğrudan ilgili en önemli çalışma Duygu Avcı'nın (2015) Ekvator (İntag) ile Türkiye (Kaz Dağları) bölgelerinde madencilik projelerine karşı gerçekleşen köylü direnişlerine ilişkin karşılaştırmalı incelemesidir. Avcı, iki farklı ülkedeki kalkınma, çevre, adalet ve demokrasi pratiklerine ilişkin hegemonik anlayışlara meydan okuyan mücadeleleri karşılaştırmıştır. Yaşam ve doğa hakkı mücadelesinin İntag'ta örgütlü toplumun, sürdürülebilir ekonomik faaliyetlerine dayalı yerel bir kalkınma vizyonu oluştururken, Kaz Dağları'nda altın madenine direnen köylülerin bölüşüm eşitsizliklerini vurguladıkları ve henüz kaygılarını haklara dayalı söylemlere, politik ve etik ilkelere dayandırmadığı, mekân savunmasıyla sınırlı kaldığı tespitinde bulunmuş ve bunun sebeplerini araştırmıştır. Ekvador devletinin zayıflığının köylüler için görece özerk bir mekân bırakırken, Türkiye'de devletin hegemonyasının alternatif toplumsal tahayyüllerin kurulumunu yadsıdığını, yerleşik anlayışları değiştiren şeyin eylem birliği ve düşünce olduğu sonucunu çıkarmıştır.

Ancak yukarıda belirtilen çalışmalar doğrudan kırsal odaklı iktidar, tahakküm ve direniş ilişkilerinin analizine odaklanmazlar. Bizim çalışmamız kapitalist dinamiklerden, yapısal makro iktidar ilişkilerinden kaynaklanan çevresel süreçlerin mikro iktidar ve tahakküm ilişkilerinin işlediği bir saha üzerinden analiz edilmesine odaklanmaktadır. Araştırmamız bir iktidar biçimi olarak direnişi üretenenin iktidar ilişkileri değil, tahakküm olduğu iddiasındadır. Dolayısıyla bu

çalışmanın Türkiye politik ekoloji literatürüne özgün temel katkısı, köylü direnişlerini teorik bir çerçeveden ele alması ve köylünün gündelik direniş pratiklerini öne çıkarmasıdır. Çalışma doğrudan iktidar, tahakküm ve direniş ilişkileri terazisinin direniş yanına odaklanmaktadır. Mikro ölçekli sahada doğrudan yaşayanların deneyimledikleri gündelik pratikler üzerinden direnişi ve direnişin temel dinamiklerini anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Bu yüzden çalışmamızın söylemler ve maddi pratikler açısından iktidarın, tahakkümün ve direniş stratejilerinin analizine odaklanması, toplumsal sınıflar ya da grupların toplum-doğa ilişkilerini dönüştüren maddi süreçlerin meşrulaştırılması için rıza ve zorun, tahakkümün nasıl üretildiğine ve kullanıldığına ve direnişe, özellikle de köylü direnişlerine ve direniş stratejilerine odaklanması açısından özgün olduğunu düşünüyoruz.

1.4. Saha Araştırmasının Planı/Tasarımı

Bu başlık altında araştırma sahasını nasıl tasarladığımız, nasıl seçtiğimiz sonra da burda hangi tekniklerle veri topladığımızı ele alacağız. Araştırmamız politik ekoloji temelli etnografik bir saha araştırması olarak tasarlanmıştır. Çok ölçekli ve aynı zamanda çok aktörlü, yerelde parlayan bir (çevresel) çatışma olayını etnografik saha araştırması yöntemleriyle incelemeye çalıştık. Etnografik bir çalışma, köylülerin sosyoekolojik mücadelelerini yerinde tespit etmeye, bakış açılarını dikkate almaya, gündelik düşünüş ve eylem tarzlarını izlemeye, ayrıca bunları teorik yaklaşımların kavramları ve soyutlamalarıyla açıklamamıza imkân verir. Aynı şekilde etnografik bir çalışmada sadece durumu değil değişimi de gözlemleyebiliriz. Bize yeni ilişkilerin nasıl deneyimlendiğini ve biçimlendirildiğini gözlemlene ve somut olguyu açıklama fırsatı sunar.

Bu araştırmada, yerelde toplum doğa ilişkilerinin iktidar, tahakküm ve direniş ilişkileri üzerinden analiz edilmesini hedefledik ve örnek olay olarak da su (HES) çatışmasını seçtik. Su ya da HES mücadelesini araştırma konusunu bilimsel olarak inceleyebilmek için daraltmak, sınırlandırmak üzere kullandık. Doğa ve toplum arasındaki ilişkinin tarihsel olarak nasıl şekillendiğini, toplumsal yapıdaki değişikliklerin doğa ile ilişkiye nasıl yansıdığını, tarihsel olarak ortaya çıkan iktidar ve tahakküm biçimlerinin doğa-toplum ilişkisini nasıl etkilediğini/şekillendirdiğini açıklamak için bu örnek olayı belirledik.

Araştırma sahasını nasıl tasarladığımıza gelince, sahanın belirlenmesi için 2013 yılı sonunda yerel ve ulusal medya, HES raporları ve internet sitelerinden üç aylık bir ön araştırma yaptık ve Akdeniz Bölgesi'nde iki saha tespit ettik. Bunlardan birincisi Mersin ili Tarsus ilçesinde Boğazpınar köyü odaklı çevresel direnişti. İkincisi ise Antalya ili Manavgat ilçesi Ahmetler Köyü merkezli çevresel direniş. Kapsamlı taramalardan sonra sahaya ikişer günlük

ziyaretler gerçekleştirdik. Önce 16-17 Ağustos 2014 tarihleri arasında düzenlenen Boğazpınar Köyü 3. Karasu Kültür ve Sanat Festivali'nde her iki sahadan katılımcıların yer aldığı etkinliklerde bir yandan Boğazpınar köyü sakinleriyle görüşmeler yaparak, diğer yandan Ahmetler köyünden katılımcılarla tanıştık. Sahada yapılan ilk görüşmeler ve daha önceki taramalardan elde ettiğimiz verilerin ön değerlendirmesini yaptıktan sonra Antalya örneğini seçtik. Sahaya indiğimizde köyler arasında farklı ve çoklu kapitalist müdahaleler ile rıza ve direniş deneyimlerinin varlığını gözlemleyerek buradaki üç köyün ilişkisel olarak analiz edilebileceğine kanaat getirdik. Alan çalışmasına Ahmetler köyünü merkez alarak devam etmeye karar verdik ve sahaya indik. Köylerde özellikle yaz döneminde köylülerin bir kısmının mevsimlik iş için il ve ilçe merkezlerinde bulunması, bir kısmının da yaylalarda bulunması nedeniyle katılımcı bulmakta zorluk çekebileceğimizi düşünerek ziyaretlerimizi özellikle direniş sürecindeki toplu-kitlesel etkinliklere denk getirerek köylüler ve direnişin aktörleriyle görüşmeler yaptık. Sahaya girerken kademeli girdik. Önce Ahmetler köyüne, ardından Gençler ve Güçlüköy sakinleriyle devam ettik. Asıl araştırma konusu olarak belirlediğimiz HES mücadeleleri yanında köylünün orman, yayla ve taşaoacağı kaynaklı farklı tahakküm ve direniş deneyimlerinin varlığını gözlemledik ve araştırmamıza bunları da dâhil ettik.

1.4.1. Araştırma Sahasının Tanımlanması ve Köylerin Seçimi

Bir saha araştırmasının cevaplandırması gereken ilk soru, o sahayı neden seçtiğinizin açıklanmasıdır. Sosyo-ekolojik dönüşümün en belirgin biçimde gözlemlenebildiği alanlardan biri olması bakımından araştırma sahamızı Antalya'nın Ahmetler, Gençler ve Güçlüköy yerleşimleri olarak belirledik. Bu sahayı seçmemizin dört nedeni bulunmaktadır. Birincisi, özellikle köylü direnişleri üzerinden iktidar ilişkilerini analiz edebileceğimiz işlenmemiş veri zenginliği, üç köy arasında gözlemlenen farklı deneyimler ve çelişkiler ve doğanın neoliberal üretime yönelik çoklu deneyimlerin varlığı: tarımdan çıkış, HES ve taşocakları, orman ve yaylalar... Sahada iktidarın, tahakkümün ve direnişin işleyişini birlikte analiz etmemize imkân verecek farklı ve çoklu, hem tarihsel hem de güncel deneyimler bulunmaktadır. Araştırmamızın odağı HES olaylarını örnek verecek olursak Güçlüköy'de HES iktidar-rıza üzerinden gerçekleştirilebilirken, Ahmetler ve Gençler köylerinde HES kaynaklı tahakkümün direniş ürettiğini gözlemliyoruz. Sahaya odaklanmamızın ikinci bir gerekçesi, su (derele ve HES) üzerinde önemli bir toplumsal çatışmanın varlığı ve potansiyel ekolojik bozulmaya çare arama ve direnme çabalarının, toplumsal bir praksisin varlığıdır. Üçüncüsü, farklı bir coğrafya ve direniş üretebilen bir yerel kültürün varlığı. Dördüncüsü, de belirttiğimiz gerekçelerin araştırma amaçları için uygunluğudur.

Saha araştırması iki aşamadan oluşmaktadır; birinci aşama araştırma sahasının belirlenmesi, hazırlık aşaması ve ikinci aşama ise saha araştırmasının gerçekleştirilmesidir. Araştırmanın birinci aşaması olan araştırma sahasının belirlenmesi için HES projelerinin ve köylü tepkilerinin yoğunlaştığı Akdeniz Bölgesinde Toros Dağları üzerinde iki grup köy belirlenmiştir: Birinci grup köy, Antalya ili Akseki, Gündoğmuş ve Manavgat ilçelerinin kesişme noktasında bulunan üç köyü kapsamaktadır. Karpuz Çayı üzerinde bulunan Ahmetler Köyü (Kanyon HES); ve Çenger Deresi üzerinde bulunan Güçlüköy (Fersin) ve Gençler (Gecereme) Köyleri (Çenger I (faal) -II-III HES). İkinci grup köy ise Mersin ili Tarsus-Çamlıyayla ilçeleri arasındaki Kadıncık Çayı üzerinde Karasu Kanyonu bitişiğindeki Bogazpınar Köyü (Gök HES -faal) ve yine aynı vadi üzerindeki Karageçit – Gökharman kesimleri civarındaki Olukkoyağı, Fakılar, Kenzin, Korucak ve Darıpınarı köylerini (Akhan-1, Akhan-2 HES) kapsamaktadır. Bu iki köy grubu yerel kolektif eylemlerin varlığı, sadece suya değil diğer stratejik ekolojik varlıkların çatışmaya dahil olması, kalkınma ve direniş odaklı birden çok aktörün işlevsel olması açısından tercih edilmiştir.

2014 yılı Ağustos ayı içinde her iki bölgeye de keşif amaçlı saha ziyaretleri yapılmış, çevresel aktörler ile görüşmeler yapılmış ve sahanın çalışma konusuna uygunluğu açısından özgünlükleri araştırılmıştır. Her iki bölgenin de saha araştırması için uygun olduğu tespit edilmiştir. Ancak zaman ve maddi olanakların yetersizliği ve araştırmanın tek başına yapılması nedeniyle araştırma alanının kapsamının daraltılmasına ve birinci grup köy üzerinde odaklanılmasına karar verilmiştir. Tek bir köy yerine üç köyü, Ahmetler, Gençler ve Güçlüköy köylerini birlikte ele almamızın sebebi ise hem belli bir köy içinde hem de köyler arasında ekolojik müdahaleye verilen tepkilerdeki farklılaşmaları analiz edebilmek. Sahadaki ilk gözlemlerden toplumsal tepkilerin hem aynı köy içinde hem de farklı köyler arasında değişkenlik gösterebildiğini tespit ettikten sonra sahaya odaklandık ve araştırmamızı derinleştirdik.

Sahada ön planda iki farklı şirket, Seçenek Enerji tarafından planlanan Kanyon HES (Ahmetler) ile Kanyon Enerji tarafından yapılan (Çenger I HES) ve planlanan Çenger II-III HES (Güçlüköy-Gençler Köyü) dört HES projesine karşı ve üç köyün odağında olduğu farklı ölçeklerde, farklı stratejilerle yürütülen ve zaman zaman şiddet içeren bir çevresel direniş sürmektedir.

1.4.2. Saha Araştırmasında Kullanılan Bilgi Toplama ve Analiz Teknikleri

Yukarıda belirtildiği gibi bu araştırma, temelde sermaye birikimi odaklı çevresel politika değişimlerinin belli bir sahada yaşanan yansımalarını açıklamaya yönelik bir örnek olay çalışmasıdır. Bu saha çalışmasında yerelde gözlemlenen deneyimler geniş toplumsal, ekonomik ve ekolojik süreçler, bağlamlar ve teorilerle bağlantılandırılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Haraway (1991: 196) toplum-doğa ilişkilerini geniş bağlamlara oturtarak incelemek üzere “geniş bir bakış açısı kazanmanın tek yolu belli bir yerde bulunmaktır” der. Bunun için toplum-doğa ilişkilerindeki, söylemlerindeki ve anlayışlarındaki değişimleri anlamak için yerelde yaşanan süreci anlamak ve açıklamak üzere saha araştırması için en uygun yöntem olan nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Özellikle verilen çevre mücadelesinin taraflarıyla görüşmeler yapılarak veriler toplanmaya çalışılmış ve verilerin nitel çözümlemesi yapılmıştır.

Etnografik bir saha araştırması, araştırmacının kendisini sahnedeki öznelerin neden ve nasıl hareket ettiklerini, nasıl düşündüklerini ve yaptıklarını nasıl hissettiklerini tespit etmek üzere kendini olguya yaklaştırdığı veya olgunun içine yerleştirdiği, insanların ve kurumların gerçek zamanda ve mekânda yakından ve zeminden gözlemlenmesine dayanan toplumsal araştırmadır (Wacquant, 2003: 5). İnsanlarla gözlemleyemediğimiz şeyler hakkında, onların bilgi, deneyim ve temsillerinden faydalanmak için konuşuruz. Bunu diğer tarihsel, belgesel bilgi kaynaklarını desteklemek ya da gündelik deneyimlerine ilişkin bilgileri elde etmek, çoğu kez de insanların ne düşündükleri ve ne hissettiklerini nasıl dile getirdikleriyle ilgilenirken sorular sorarız. Ancak sadece konuşmak onların deneyim ve algılarına pencere açmaz. Konuşma yöntemleri insanların kendilerini ve dünyalarını çok özel bir tür konuşma bağlamında nasıl temsil ettiklerine erişme imkânı verir.

Saha araştırmasına başlamadan önce sahaya erişim, giriş ve sahada bilgi toplama stratejileri oluşturduk. Saha araştırması tekniklerinden katılımcı gözlem, yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış mülakatlar özellikle sıcak politik konuların ve çatışmaların analizinde veri toplamada en uygun strateji olduğu ve başka herhangi bir strateji işlemeyeceği için tercih edildi (Bernard, 2004: 214). Saha araştırmasında kullanılacak yapılandırılmamış köy mülakatı ve derinlemesine görüşme formatı politik ekoloji, tarım sorunu ve köylü araştırmaları literatürü taramasından oluşturulmuş, yapılan ziyaretler ve ön görüşmelerin sonucunda elde edinilen bilgiler ışığında yeniden düzenlenmiştir. Görüşmelerde genellikle önceden belirlenen temalar etrafında sorular sorulmakla birlikte, katılımcının deneyimini de içeren ve diyalog sürecinde mülakatın akışına göre gelişen yeni sorularla görüşmelerin derinleştirilmesi sağlanmıştır. Sahada elde edilen anlatılar dışında yeri geldiğinde çeşitli kurum ve kişilerin bilgileri de çalışmaya dahil

edilmiştir. Yerel ve ulusal gazeteler, taşocağı ve HES ÇED raporları, proje tanıtım dosyaları, bildiriler, basın açıklamaları ve sahaya yönelik internet sitelerinden (Ahmetler.net) arşivlerinde yapılan taramalar sonucu elde edilen veriler çalışmamız içinde kullanılmıştır. Kayıt dışı konuşmalar ve söylentiler de toplumsal hareketin resmini çıkarmada oldukça faydalı olmuştur.

Bir saha araştırmacısı, doğal-toplumsal ortamlardaki anlamları inceler ve çok sayıda bakış açısını kavrar. Üyelerin (katılımcıların) anlam sistemlerinin içine girer ve sonra araştırmanın dışardan bakış açısına geri döner... Araştırmacı perspektifleri değiştirir ve ortamı aynı anda çok sayıda bakış açısından görür (Neumann, 2014: 548). Sınırlılıkları nedeniyle bu araştırmada anket tekniği kullanmayı tercih etmedik. Çünkü yerel topluluk ile şirket-devlet arasındaki bir sosyoekolojik çatışmaya ilişkin saha araştırması ankete değil katılımlı gözlem ve insanların ne düşündüklerini ve gözlemlediklerini cömertçe açabilecekleri yapılandırılmamış mülakatlardan ve sohbetlerden elde edilen verilere dayanabilir.

Öncelikle bir saha çalışmasının etkili bir şekilde başlayabilmesi ve yürütülebilmesi için katılımcılara erişim, temas ve katılımın sağlanması gerekir. Yerel temaslar ve bağlantılar olmadan köylülerin radikal bir konuda görüşlerini alabilmek mümkün değildir. Bu anlamda sahaya inmeden önce yapılan hazırlıklarla hareketlerin stratejik aktörleriyle temaslar kurulmuştur. Bu temaslar hem köylülere hem de temsilcilerine kolaylıkla erişim imkânı sağlamıştır. Köylülerle görüşmeler önceden temas kurduğumuz ve görüşmeler yaptığımız stratejik kişiler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bilgi toplama stratejisinde katılımcılardan biri olma fırsatı sunan gezi, festival ve şenlik gibi topluluk-çevre etkinlikleri-toplantılar ve buluşmalar değerlendirilmiş yerel görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bilgi toplama teknikleri tamamen yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulara dayandırılmıştır. Sahaya inmeden ve mülakatlara başlamadan önce araştırma konumuzla ilgili bir dizi tema ve soru hazırlanmıştır. Ek-2’de verdiğimiz bu sorular sabit değil esnek sorular olarak tasarlanmıştır. Özellikle odak grup görüşmelerinde soruların olabildiğince tamamı sorulmaya çalışılmıştır. Bireysel mülakatlarda ise sorular katılımcının konumuna göre farklılaştırılmıştır. Örneğin sözcü, avukat, aktivist için ayrı sorular sorulmasına stratejik yaklaşılmıştır. Sahada görüşmelerin önemli bir kısmı özellikle derinlemesine odak grup mülakatları köylülerin evinde oturarak ve konuşarak yapılmıştır.

Kimlerle görüşüldü? Sahada çevresel iktidarın ve direnişin ittifaklar üzerinden karşı karşıya gelen pek çok aktörü bulunmaktadır. Ancak bunların araştırmaya ilişkin tavırları farklı farklı olduğundan özellikle yerel topluluk aktörleriyle görüşülebildiğini baştan belirtmek gerekiyor. Görüşmelerimiz, direnişlerle doğrudan ilgili avukatlar, muhtarlar, köylüler, sözcüler,

çiftçiler, çobanlar, akademisyenler, veteriner ve ziraat mühendisleri ile oldu. Temas kurmaya çalıştığımız şirket görevlileri ve kamu bürokratları, konuya mesafeli baktıklarından görüşmeler yapamadık. Sahada farklı köylerden gruplar ve kişilerle görüşmeye çalıştık. Bundan amaç çalışma konusuna ilişkin sahadan olabildiğince farklı görüşlerin alınması ve teyit ettirilmesidir. Katılımcı seçiminde özellikle önceden belirlenmiş kişiler sınırlıdır. Katılımcıların seçiminde amaçsal teknik ile kartopu tekniği bir arada kullandık. Katılımcı kitlesi sahada kendiliğinden oluşmuş ve olabildiğince güvenli bir veri setine dayanma imkânı elde ettik. Konu ve bölge hakkında derinlemesine bilgi alabilmek için bu araştırma kapsamında çevre platformu sözcüleri, STK temsilcileri ve köylülerle toplam 5 derinlemesine görüşme gerçekleştirdik. Aynı köylerde toplumsal statü ve sınıfsal konum (zengin-yoksul), meslek (muhtar-işçi-memur-emekli-ev hanımı), yaş (genç-yaşlı), cinsiyet (kadın-erkek) ve etnisite ölçütlerini dikkate alan Ahmetler köyünden 10; Güçlüköy'den 6 ve Gençler köyünden 7 olmak üzere toplam 23 köylü ve başta köy muhtarları ve sözcüler-aktivistler olmak üzere 22 kurumsal kişilik olmak üzere 45 kişiyle mülakat yaptık. Kurumsal kişiliklerle yapılan görüşmelerin bazıları yüzyüze bazılarıda telefon mülakatı şeklinde gerçekleştirdik. Saha çalışması yeterli sayıda –ve temsil gücüne sahip katılımcı grubuyla yapıldığını düşünüyoruz.

Sahaya inmeden önceki tek kaygımız, özellikle kadın katılımcılar bulma konusundaydı. Ancak hem referans kişilerin kadın katılımcılara erişimde yardımı hem de odak grup tartışmalarında kadın katılımcıların katılımını teşvik bu konudaki kaygılarımızı bertaraf etmiştir. Tekrarlı ziyaretlerle ve sahadaki gözlemlerle de yapılan ve söylenenler arasında kıyaslama imkânı yaratılmıştır. Bu durum hem bir önceki ziyaret sonrasında ortaya çıkan sorulara yanıt arayışına hem de arada öğrendiklerimiz üzerine düşünme fırsatı vermiştir.

Sahada öncelikle *katılımlı gözlem* tekniğinden faydalandık. Katılımlı gözlemde orada olmanıza, olanları görmenize, yaşamanıza ve aktarmanıza imkân veren bir tekniktir. Bir araştırmacının sahayla ilişki düzeylerinin ya da rollerinin veya sahada bulunmasının ve toplumsal bir olayı gözlemlemesinin temel dört türü vardır ya da araştırmacı söz konusu olaya dört biçimde dahil olabilir: Tamamen gözlemci, gözlemci olarak katılımcı, katılımcı olarak gözlemci ve tamamen katılımcı. Gözlemci araştırmacının toplumsal olayın tam dışında, tam katılım tam içinde olduğu konumları ifade ederken diğer ikisi olayın hem içinde yer aldığı hem de dışında olduğu bir konumu ifade eder (Neumann, 2011: 554). Katılımlı gözlem araştırma yapan ile araştırılan (topluluk, şirket) arasındaki iktidar ilişkilerini açıklamakta çok faydalı bir tekniktir. Yarı yapılandırılmış gözlemle birlikte kullanıldığında mülakat yapılacak kişinin belirlenmesinde ve belli bir derece güven ilişkisi kurarak mülakatların daha rahat yapılmasına yardımcı

olabilmektedir. Araştırılanın toplantılarına katılmak ve toplumsal etkinliklerinde bulunmak, orada yer almak araştıran ile araştırılan arasındaki mesafeyi azaltır.

Araştırmada kullandığımız ikinci teknik *yarı yapılandırılmış mülakatlar*dır. Sahada katılımcılarla ağırlıklı olarak birebir mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Birebir görüşmelerin saha çalışmasında önemli avantajları vardır. Öncelikle birebir kişisel mülakatlar insanların söylemek istedikleri şeylere, anlatmak istedikleri öykülere daha duyarlı ve dikkatli olmayı sağlar. Mülakat yapılan kişilerin kendi yaşamlarını kendi sözcükleriyle anlatarak ve açıklayarak kendi deneyimlerini aktarmasına imkân verir. Yarı yapılandırılmış mülakatlar katılımcıların ve araştırmacının insanların toplum ve doğa arasındaki ilişkilerini nasıl anladıklarını ve bu ilişkileri etkileyen idari düzenlemeleri ve politik süreçleri nasıl algıladıkları ve deneyimlediklerini açıklamaya imkân veren bir tekniktir.

Sahada ilk grup mülakatlar 2014 yılı Ağustos ayında yapıldı. İkinci grup mülakatlar ise eylül ayında. Mülakatlarda önce avukat ve muhtar gibi topluluğun stratejik aktörleriyle temas kuruldu ve kartopu tekniğiyle diğer kişilere ulaşıldı. Görüşülen kişilerin hepsi geçmişlerinden, köylerin tarihlerinden, toplumsal ilişkilerden, kültürel kimliklerinden, doğa toplum arasındaki ilişkilere ilişkin deneyimlerinden ve anlayışlarından, tarımsal ve ekonomik faaliyetlerinden, geçimlerinden ve bunlardaki değişimlerden, müşterek doğal varlıklardan, sağlık ve geçim kaygılarından, yaşam alanlarını ve doğalarını koruma arzularından bahsettiler.

Mülakatlar yarım saatle bir buçuk saat arasında değişkenlik göstermiş ve katılımcının bilgilendirilerek rızası alınmak suretiyle görüşme ses kayıtları yapılmıştır. Ek-2’de verdiğimiz bir dizi kılavuz soru sorularak katılımcıların direniş sürecindeki deneyimlerinden spesifik temaların kodlarını içeren yanıtlar alınmaya çalışılmıştır. Bu sorular sahaya inmeden tutarlılık, esneklik ve kapsamlılık açısından değerlendirilmiştir. Katılımcılara sorulara cevap vermek zorunda olmadıkları ve istedikleri an mülakatı kesebileceğimiz hatırlatılmıştır. Her mülakatın başında kişilerin kendilerinden ve geçmişlerinden bahsetmeleri istendi. Bu diyalogun ısınmasını ve karşılıklı olarak geliştirilmesini sağlamıştır. Her mülakatın sonunda da eklemek istedikleri bir şeyler olup olmadığı soruldu ve birçok kişi kendileri için önemli olan meselelerden bahsettiler ve bunun araştırmaya önemli katkısı oldu.

Mülakatlarda sorulan soruların çoğu kolaylıkla cevaplandırıldı. Rahatsız edici kişisel ve özel sorular sorulmaktan özellikle kaçınıldı. Mülakatlar daha çok köylülerin kendi evlerinde ve doğayla ilişkilerinin yoğunlaştığı açık alanlarda dere kenarlarında, bağlarda ve bahçelerde gerçekleştirildi. Mülakatların katılımcıların evlerinde yapılması hem daha rahat olduğundan ve hem de diğer aile üyelerini ve komşuları tartışmaya çektiğinden oldukça verimli oldu.

Mücadeleye ilişkin tartışmaların ayrıntısına girdikçe insanlar ve gruplar arasındaki düşünce ve görüş farklılıkları olabildiğini gördük.

Araştırmada kullandığımız bir diğer teknik *odak grup görüşmeleridir*. Odak grup görüşmeleri sahada bireysel değil grup halinde katılımcılarla yapılan çoklu bir mülakat tekniğidir. Bu teknikten özellikle köylülerin grup içinde farklı görüşlerinin yakalanmasında faydalandık. Odak grup görüşmeleri açık bir tartışma ortamı sağlayarak tartışmalı konulara ilişkin farklı görüşlerin açığa çıkması ve yakalanması açısından oldukça verimli oldu. Görüş birlikteliklerini, ayrılıklarını ve çeşitliliklerini yakalayabilme imkânı yarattı. Grup dışından katılımları davet ettiği gibi katılımcıların en azından birinin açık sözlülüğünün diğerlerini de katılıma yönelttiğini gözlemledik.

Başvurduğumuz bir diğer teknik *kısa görüşmelerdir*. Mücadelede doğrudan görülmeyen kişilere ve özellikle kadınlara bunların da toplum doğa ilişkisine yönelik algılarını ve anlayışlarını yakalamak için açık uçlu sorulardan oluşan ve on-on beş dakika süren kısa sohbetler- ayaküstü sohbetler- yaptık ve bunları araştırma sahasını dolaşılırken gerçekleştirdik. Aynı kişilere doğaya (derelere) ilişkin mücadeleyle ilgili sorular sorduk: su, orman, kanyon, toprak, köy, yaşam, doğa ve mevcut direniş. Direnişte öne çıkanların değil arkadakilerin doğayla ilgili farklı görüşlerini almak araştırmanın sınırlayıcı bir boşluğunu doldurmamızı sağladı. Bu sorular diğer katılımcılarla tekrarlı mülakatlarda öne çıkan meseleleri takip etmemizde oldukça faydalı oldu.

Verilerin analizine gelince, öncelikle sahada yapılan sözlü görüşmelerin kayıtlarını sahadan dönüşte yazılı metne dönüştürdük. Elde ettiğimiz veriler ve mülakat transkriptleri saha notlarıyla birleştirilerek tematik bağlamlar kurarak analiz ettik. Araştırmada öne çıkan temaları ve kavramsal kategorileri şöyle sıralayabiliriz: doğa, doğal varlıklara erişim, iktidar, tahakküm, direniş, hegemonya (rıza dayalı iktidar ilişkisinin zora dayalı tahakküme dönüşmesi süreci ve etkileri), devlet, piyasa, adalet, politika, sivil toplum, demokrasi, katılım, meşruiyet, insan hakları, politik ideoloji, toplumsal örgütlenme, mücadele ölçekleri...

Verilerin analizinde aldığımız epistemolojik tavır, bir hakikati keşfetme veya açıklama iddiası değil, sosyoekolojik bir mücadeleye ilişkin algıları, söylemleri ve pratikleri anlamaktır. Yukarıda belirttiğimiz gibi topladığımız verileri hâkim paradigmanın dışından bakarak iktidar ilişkilerindeki ve toplumsal yapılardaki süregelen eşitsizlikleri görünür kılmak amacıyla analiz ettik. Mülakat transkriptlerini ve saha notlarını analiz etme sürecinde yukarıda belirtilen öne çıkan temalar üzerinden değerlendirdik. Bu temalar ve kategorileri literatüre yoğunlaştıkça, verilere nüfuz ettikçe ve araştırma bilgisi ve tecrübesi derinleştikçe tekrar tekrar gözden geçirdik. Temalar, kategoriler ve araştırma materyali arasındaki sürekli gidiş gelişler araştırmanın

sorularına yanıt veren ve toplumsal ve siyasal teoriyle bağlantılı önemli temaların tespit edilemesine yardımcı oldu. Bu temaları, mülakat metinlerini, saha notlarını ve ikincil kaynakları ayırtmak için kullanılan kodları oluşturdu. Bu kodlar, daha sonra düşüncelerimizi organize etmemize ve araştırmamızı bütünleştirmemize imkân verdi. Çoklu bilgi kaynaklarını içeren bu analiz tekniği araştırmanın güvenilirliğine de katkı yaptı. Araştırmanın yazım aşamasında öne çıkan temaları bir dizi literatürle bağlantılandırarak ve yoğun betimlemeler yaparak tartıştık. Araştırma metni boyunca katılımcıların doğa, toplum, iktidar, tahakküm ve direnişle ilgili benzersiz görüşler sunduğu inancıyla mülakatlardan kapsamlı alıntılar kullandık.

1.4.3. Saha Araştırmasının Sınırlılıkları

Bu araştırmanın her saha çalışmasında olduğu gibi belli sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu sınırlılıkları şöyle sıralayabiliriz: alan, zaman ve veri. Birincisi araştırma üç köyden oluşan sınırlı bir alanı kapsamaktadır. İkincisi sınırlı bir zaman dilimine odaklanmaktadır ve üçüncüsü sahada veri teminini zorlaştıran koşullar bulunmaktadır.

Araştırmamızın zaman periyodu, özellikle sosyo-ekolojik dönüşümün baskın bir nitelik kazandığı 1980 sonrası olmakla beraber, dönüşen toplumsal iktidar ilişkilerinin yerele daha güçlü bir biçimde yansıdığı ve yerel itirazların yükseldiği 2000-2015 dönemini kapsıyor. Bu anlamda neoliberal kapitalist üretim girişimlerinin doğa üzerindeki etkilerinin somut bir biçimde gözlemlenebildiği bir zaman dilimi olma özelliği gösteriyor. Öte yandan araştırmanın uygulandığı zaman boyutuna gelince, araştırma iki yıllık zaman dilimine yayılmıştır. Konunun ve sahanın belirlenmesi için 2013 yılı sonunda üç aylık bir tarama yaptık. Sahaya ilişkin ön veriler derlendikten sonra olaylar süreci yakından takip ettik, veri toplamak üzere de 2014 yılı içerisinde iki defa üçer günlük saha ziyaretleri gerçekleştirdik.

Bu araştırma açısından en büyük zorluk yerele ilişkin yeterli bilgi olmamasıydı. Köyler üzerinde yerel araştırmaların yokluğu ve resmi verilerin bulunmaması ya da yetersizliği araştırmayı önemli ölçüde sınırladı. Resmi verilerin ilçe ölçeğinde kesilmesi ve alt yerel ölçeklere indikçe beşeri bilginin kaybolması nedeniyle yerel sözlü kaynaklara dayanmak bir zorunluluktu. Araştırma önemli ölçüde saha ziyaretlerinden derlenen verilere dayandı. Araştırma sürecinde tespit edebildiğimiz her bilgi kırıntısından faydalanma ihtiyacı duyduk. Dolaylı ve doğrudan gözlem, yarı yapılandırılmış mülakatlar ve odak grup görüşmelerinden elde edilen veriler nitel çözümlemeler için temel oluşturdu. Yerel medya ve özellikle <http://www.ahmetler.net/> bölgenin toplumsal, ekonomik, ekolojik ve kültürel tarihini anlamamızda önemli bir kaynak oldu. Güncel ekonomik, ekolojik ve toplumsal yapıyla ilgili veriler ise saha çalışması ve nitel araştırma tekniklerinden elde edildi. Verilerin toplanmasında iktidar ilişkilerinin yerel topluluk karşısındaki

diğer tarafını oluşturan şirket ve devlet görevlilerine erişemedik. Bu tarafın pratiklerine ve söylemlerine ilişkin veriler daha çok resmi belgelere ve medyaya dayandı.

Bizim açımızdan araştırmanın en önemli sınırlılığı toplumsal hareketin izini sürmek oldu. Hareket hâlâ tamamlanmamış olmasına rağmen ilk başlardaki gelişmeleri geriye doğru giderek başka kaynaklardan okumamızı gerektirdi. Bu özellikle toplumsal hareketin gelişim süreci içindeki eşzamanlı bilgilerin senkronik olarak değerlendirilmesi için faydalı oldu. Bir direnişi geriye doğru okumak için direnişi konu alan yazı dizilerinden faydalanmamız gerekti. Güney (2013), Lazaloğlu (2013) ve Okdemir'in (2013) Ahmetler köylülerinin HES mücadelesini konu alan “bir direniş hikâyesi” içerikli yazılarından oldukça faydalandık. Ayrıca köylerden birine ait web sayfasının direnişin izini sürmemizde büyük faydasını gördüğümüzü belirtelim.

1.5. Kavram Tanımları: İlişkisel Kavramlar

Bu başlık altında araştırmanın temel kavramları açıklanmıştır. Bu kavramların işaret ettiği olgular birbirlerinden ayırık değildir. Toplumsal ilişkiler üzerinden yaratılır, kurulur, dönüştürülür; bu yüzden ilişkiseldirler.

Doğa: Bir tanıma göre, doğa kavramının üç anlamı vardır. Birincisi, bir şeyin özü ya da tanımlayıcı özelliği; ikincisi insan elinin değmediği maddi alan; üçüncüsü, insan türünün de bir parçası olduğu tüm canlı dünya (Gregory, 2009: 492). Bir diğer tanımlama şöyledir: 1) İnsan-dışı dünya, özellikle insan tarafından dokunulmamış ya da etkilenmemiş parçaları (doğal çevre), 2) Biyolojik varlıklar ve evrimsel tarihin ürünleri olarak insanlar dahil tüm fiziksel dünya, 3) Tüm canlı varlıkları yöneten güç veya kuvvet (yerçekimi, enerjinin korunumu gibi), 4) Bir şeyin esas yada tanımlayıcı özelliği (kuşların uçuşu, balıkların yüzmeye). Bu anlamların herbirine sırasıyla dışsal, evrensel, üstün ve içkin doğa denir (Castree et al, 2013: 335).

Çevre: Bir şeyin, genellikle canlı bir organizmanın içinde bulunduğu ortam olarak tanımlanır. Esasında holistik bir kavram olmasına rağmen doğal veya fiziksel ve insan veya bazen yapılı çevre arasında ayrımlar yapmak yaygınlık kazanmıştır. Ancak “küresel çevreyi” insanı çevreleyen bir şey olarak değil, insanın koparıldığı bir şey olarak tanımlayanlar da vardır (Castree et al, 2013: 131). Fiziksel çevre insanların tasarladığı, inşa ettiği ve koruduğu, taş, metal, plastik, camdan yaptığı şeydir. Yapılı çevre kısmen antropojenik olsa bile doğal çevreden farklıdır. Uzun yıllar bu iki çevre neredyse birbirinin anti tezi olarak görülmüştür. Ancak tüm yapılı çevreler, geniş doğal çevre ile bazen tamamlayıcı bazende çelişkili yönlerle zorunlu olarak birbirine bağlıdır. Sachs (2007: 65) çevreyi “siyasetin ve planlamanın nesnesi haline gelmiş “doğa”dır diye tanımlar. Diğer bir deyişle çevre toplumsal ilişkiler üzerinden dönüştürülmüş doğadır. Toplumsal ve doğal varlık olarak anlaşılan çevre politik mücadelelerin nesnesi, “hegemonyanın kurulduğu

ve mücadele edildiği bir yer, alandır” (Ekers, et al: 2009: 289; Loftus, 2012: 78 Ekers, et al: 2012).

Toplumsaldoğa: Doğa toplum ayrılmazlığının ve aralarındaki ilişkilerin ikicil olmayan bir kavramsallaştırması (Castree et al, 2013: 131). Kavram rutin olarak doğal gördüğümüz olguların toplumsal özelliklerini vurgulayan coğrafyacılar tarafından 1990’larda popülerleştirilmiştir. Bilimsel ve toplumsal tahayyüle uzun bir süre doğal-toplumsal ikiliği hakim olmuştur. Toplumsaldoğa fikri bu ikiliğin ontolojik bir ayrımı yansıtmadığını, toplumsal olarak yaratıldığını savunur. Doğa insanlık tarihinin sergilendiği dışsal, değişmez bir şey değil, hakim ekonomik ve politik sistemlerin tarihsel olarak bağımlı bir üründür. Kavram ayrıca maddi özellikleriyle doğa denen şeyin yer yer toplumsal değerler ve hedeflerle birarada bulunduğunu ifade eder. Doğayı onu biçimlendiren toplumdan ayırmak imkânsızdır. Toplumsal doğa görüşüne göre doğa, dışarıda toplumdan ayrı önceden varolan nesnel olarak tanımlanıp incelenebilecek bir şey değildir. Doğanın bilgisi topluma atıf yapmaksın anlaşılamaz. Bu yüzden doğa sadece fizik bilimlerinin değil, ekonomi ve politikanın da bir analiz nesnesidir. Bu anlamda “doğa” toplumsal ilişkilerin, iktidarın, tahakkümün ve tahakküme karşı direnişlerin işlediği alandır.

Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere antroposentrik yaklaşım açısından doğa ve çevre ayırık fakat birbirine içkin kavramlardır. İnsanın doğrudan toplumsallaştırdığı, yaşam alanına dönüştürdüğü emek, üretim, tüketim gibi faaliyetleriyle kolektif toplumsal eylemi sürdürdüğü doğrudan etkilediği yer çevredir. Ancak ekosistemle ilişkisi nedeniyle insan sadece doğrudan yaşam alanını, çevreyi dönüştürmez, ayrıca doğrudan yaşam alanının dışına, doğaya da müdahale eder. Doğal döngüler nedeniyle çevrede yaptığı müdahaleler bu döngülere de müdahale anlamına geldiğinden, gitmediği, elinin değmediği yerleri bile dönüştürür. Dolayısıyla toplumsal doğa anlayışına göre sadece çevre değil, doğayı da kapsayan dünyanın tamamı toplumsallaşmıştır. Bu açıdan insanın doğrudan yaşayıp, yaşam alanına dönüştürdüğü yere çevre, çevreyi de içeren ama toplumsal ilişki sistemlerinin dışında kalmayan ekosistemlerin bütünü de toplumsal doğa olarak tanımlıyoruz.

İktidar: İktidar “*Bir öznenin (agent) diğerlerinin eylemlerini ve tutumlarını etkileme yeteneği*” olarak tanımlanır (Gregory, 2009: 575). İkinci bir kaynak iktidarı “*bir kimsenin ya kendi başına eyleme geçme ya da diğerlerinin eylemlerini yönlendirme yeteneği veya kapasitesi*” olarak tanımlar (Castree et al, 2013: 395). Realist bir görüş iktidarı şöyle tanımlar: “*Toplumsal iktidar, toplumsal öznelerin içinde yer aldıkları sürekli ilişkilerden dolayı sahip oldukları eyleme geçme kapasiteleri*” (Isaac, 1987: 80). Bu anlamda iktidar içinde yer aldığımız toplumsal ilişkiler tarafından kurulan, gerçekleştirilen veya bu ilişkilerden ortaya çıkan bir kapasitedir. İktidar daima

bir kapasitedir: birşeyi gerçekleştirme kapasitesi. İktidar ilişkileri toplumsal ilişkilerle bir arada, toplumsal ilişkiler içinde gerçekleşir. İktidar daima önceden verili koşullar tarafından biçimlendirilir ve sınırlandırılır. Toplumsal ilişkiler varsa iktidar ilişkileri de vardır ve bu ilişkiler yeni toplumsal ilişkiler doğurur. Bu ilişkiler dinamiktir, toplumsal ilişkiler değiştikçe iktidar ilişkileri de değişir *vice versa*.

Siyaset biliminde ortodoks iktidar literatürü kavramı ağırlıkla negatif, baskıcı ve sınırlayıcı yaptırabilme gücüyle bağlantılı bir şekilde tahakküm olarak “tahakküm eden iktidar” ve direnişi de iktidara veya tahakküme “direnen iktidar” olarak görür. Tahakküm eden iktidar diğerlerini kontrol etmeye veya zorlamaya, iradesini onlara dayatmaya veya rızalarını manipüle etmeye çalışan iktidardır. Bu durumlar maddi, sembolik ve psikolojik düzeylerde tahakkümü, sömürüyü ve tabi kılmayı içerir. Bu tahakküm eden iktidar, toplumsal, ekonomik, politik ilişkiler ve kurumlar içinde dolayımlanan devlet, ekonomi ve sivil toplum alanlarında konumlandırılabilir. Tahakküm eden iktidar farklılığı ve aykırılığı disiplin altına almaya, susturmaya, yasaklamaya ve bastırmaya çalışır. Direnen iktidar ise tahakküm eden iktidarın dayatmalarına karşı koyan durumlar, gruplaşmalar ve basit pasif edimlerden açık çatışmaya ve şiddete de dönüşen eylemler yaratmaya kalkışan iktidardır. Direnişin ortaya çıkması için iktidarın uygulanması ve gerçekleştirilmesi gerekir (Sharp et al. 2005: 2-3). Liberal çoğulcu yaklaşım iktidar analizinde devleti meşru ve yansız, siyasal süreçleri açık, bireyleri çıkarıcı, toplumsal düzeni de yönetmekten ibaret görür.

Öte yandan Arendt, iktidarı pozitif biri ilişki, birlikte yapabilme gücü olarak görür ve “*kamusal politik bir amaçla uyum içinde hareket etme kapasitesi*” olarak tanımlar (2013: 292). İktidarın güçten, kuvvetten ve şiddetten (tahakkümden) ayırt edilmesi gerekir. Gücün aksine iktidar bir kimsenin değil, ortak bir politik hedef için biraya gelen çok sayıda aktörün bir özelliğidir. Kuvvetin aksine doğal bir olgu değil, insan yapısı, kolektif çabanın bir ürünüdür. Şiddetin aksine *zora değil, rızaya ve rasyonel iknaya dayanır* (Maurizio, 2001: 78). İktidar belli bir toplumsal ilişki içinde kurulur ve iktidar ilişkileri karşılıklı işler. “*İktidar bir ilişkidir: iki yönlü bir ilişki. Sadece güçlünün değil zayıfın da sahip olduğu bir şeydir*” (Cole, 1999: 203). İktidar ilişkileri zorunlu olarak toplumsal aktörler arasında karşılıklılık unsurları içerir. İktidar toplumsal etkileşimin zorunlu bir unsurudur: tüm toplumsal ilişkiler iktidar ilişkileridir ve hiçbir toplumsal ilişki iktidarın dışında gerçekleşmez. İktidar hiç yoktan var olmaz, toplumsal var oluş koşullarında ortaya çıkar; toplumsal yapıda mündemiçtir ve insan öznesinin zorunlu bir unsurudur: “*Nerede toplum varsa orada toplumsal iktidar da vardır*” (Isaac, 1987: 83).

Hegemonya: “*Hegemonya zordan ziyade rıza üzerinden icra edilen bir iktidar biçimi ve bunun sonucu olan görece çatışmasız (uncontested) hakimiyet durumu*” olarak tanımlanır (Castree et al, 2013: 210). Bir diğer kaynak hegemonyayı “*zorlayıcı kuvvet yolundan başka araçlarla sadece küçük bir egemen grubunun faydasına hizmet eden sosyal projelere istekli bir kitlenin yaratılması ve katılımının sağlanması yoluyla toplumsal denetim kurma kapasitesi*” olarak tanımlar (Gregory, et al, 2009:327). Hegemonya iktidar ilişkilerinin kurulması ve sürdürülmesi ile ilgilidir ve bir sınıfın ya da grubun diğer sınıflar üzerinde kuvvetten ziyade rıza yoluyla hâkimiyet kurmasını ifade eder (Femia, 1981: 24). Kavram bir iktidar çözümleme aracıdır ve iktidarın nasıl işlediğini, özellikle de demokratik kapitalist sivil toplumlardaki iktidarın işleyişini açıklamayı hedefler. Hegemonya insanların temelde adaletsiz ilişkilere neden rıza gösterdiğini veya katıldığını, bu ilişkilerde yer aldığını (ortak duyunun nasıl yaratıldığını) anlamaya uygun bir sözlük, tüm çelişkilerine rağmen kapitalizmin neden hayatta kaldığını anlamaya yönelik bir kavramsal araçtır (Ekers, et al. 2009: 289). Bu egemenlik biçimi çıplak güç ya da zor ve baskı uygulamasına dayanmaz, egemen sınıfın çıkarlarının adil ve toplum yararına olduğu savunan ideolojik araçlarla kurulur ve sürdürülür.

Tahakküm: Tahakküm yukarıdan aşağıya tek taraflı bir güç uygulamasıdır. Tek taraflı iktidara tahakküm denir. İki ya da daha fazla aktör arasındaki asimetrik ilişkiye işaret eder: gayrimeşru, zor, tahakküm ve şiddet içeren yaptırabilme gücü. “*İktidarın fiziksel ve kültürel olarak belli bir birey, grup yada toprak parçası üzerinde zorla kabul ettirilmesidir*” (Gregory, 2009: 575). Tahakküm iktidardan farklı bir olgudur: Tahakküm toplumsal iktidarın asimetrik dağılımıdır; yapısal olarak özneler arasındaki tek yönlü, dikey, asimetrik, rızaya dayanmayan ve meşru olmayan bir ilişkiye işaret eder ve bu yüzden tahakküm toplumsal ilişkilerin zorunlu bir unsuru değildir. Anaakım, geleneksel iktidar tanımlarının çoğu *itaat* üretmeye dönük tahakküm kavramına işaret eder: *Birisine istemediği şeyi yaptırmak*. Bu yüzden tahakküm genellikle bir ölçüde şiddet ya da zor içerir. Ancak iktidarı rızaya dayalı bir ilişki olarak gören Arendt ve Gramsci gibi teorisyenler kavramı tahakkümden ayrı tutarlar. Tahakkümde rıza yoktur ve dolayısıyla iktidar ve hegemonya da yoktur. İktidarın ve hegemonyanın olmadığı yerde ise rıza değil direniş vardır. Diğer bir deyişle bir yerde aktif direniş varsa orda fiili tahakküm vardır.

Direniş: Toplumsal ve siyasal teoride politik direniş “*tahakküme ya da baskıya karşı koyma*” anlamında kullanılır (Gregory, 2009: 646). “*Sözlerle, düşüncelerle ve/veya eylemlerle tahakküme karşı koymak, mücadele etmektir*” (Castree et al, 2013: 434). İnsan coğrafyasında direnişin politik çağrışımları vardır. Grevler, işgaller, protestolar, doğrudan eylem ve çevresel doğrudan eylem daha örgütlü toplumsal hareketler gibi biri dizi açık eylemi betimleyebilir. Direniş doğrudan eylemlerle ilgilidir ve temel direniş biçimi çevresel doğrudan eylemdir.

Çevresel doğrudan eylem temsili demokrasinin resmi kanallarının dışında geleneksel pratiklere ekolojik alternatifler getiren politik faaliyettir. Şiddet uygulamalarını, işgalleri, engellemeleri, gösterileri, sabotajlar, haktivizmi, grafiti ve diğer tür sivil itaatsizlik biçimlerini içerebilir. Ancak direniş talimatlara ayak sürüme, kaytarma ve James Scott'ın (1985) “zayıfın silahları” dediği sayısız küçük eylem dahil daha gizli biçimler alabilir. İnsan coğrafyasında teorik tartışmalar direnişin tahakküme bir tepki, iki ayrı kavram olarak mı anlaşılacağına ya da Foucault'yu takiben direnişin tahakkümle iç içe girmiş kavramlar olarak görülmesi mi gerektiği üzerine yoğunlaşır (Castree et al, 2013: 434).

Direniş bir toplumsal iktidara değil tahakküme yöneltilen ilişkidir: “Tahakküm ilişkileri aynı zamanda direniş ilişkileridir” (Scott, 2014: 85). Direniş, özgür koşullar altında değil tahakküm altında tahakküme karşı üretilir. Bu anlamda direniş, ekonomik örgütlenmeyi yönlendirme iktidarına devlet gücüne ayrıcalıklı erişim imkânına ve ideolojik hegemonya araçlarına sahip egemen sınıf ve grupların ürettiği toplumsal ve politik düzen karşısında alt sınıflardan ve gruplardan gelen ve yaygın sömürü ve tahakküm biçimlerine yönelen, belli türden değişikliklere karşı koyma, belli türden değişiklik talebinde bulunma ve devrimci dönüşüm projeleri geliştirme yönündeki saldırgan (Bayat, 2008) ve/veya savunmacı (Scott, 2013: 69) kolektif tepkidir. İktidar rızaya ve meşruiyete dayandığından kurulamaması halinde yeni ilişki bir tahakküm ilişkisine dönüşmekte ve direniş üretmektedir. İktidar sıradan gündelik hayatın bir parçasıdır, ama tahakküm ve direniş değil. Tahakküm ve direnişin toplumsal ilişkilere sürekli hâkim olması durumunda toplumsal ilişkilerin sürdürülmesi imkânsızdır. Bu bağlamda direniş iktidarın/hegemonyanın rıza üretememesinden, başarısız olmasından kaynaklanır.

Toplumsal direniş muhalif bir oluş, yapı ve düşünüşten kaynaklanır ve deneyim, bilinç ve bilgiye dayanır. Dayandığı düşünceler, kullandığı dil ve eylem repertuarı geçmişteki hareketlerden kök alır. Egemen gruplar mevcut toplumsal düzenin ve değişikliklerin doğal, adil ve meşru olduğunu salık vermeye çalışırken direniş ise toplumsal yaşamın farklı bir şekilde örgütlenebileceğini ve örgütlenmesi gerektiğini iddia eder. Bir şeye basitçe muhalif hareket etmek direniş olarak nitelenemez. Bir kimsenin karşı çıktığı şey tahakküm kurmaya çalışmalı ve en azından tahakküm kurma kapasitesine sahip olmalıdır (Fletcher, 2001: 57). Direniş insanların kendilerinden üstün konumdaki daha güçlü sınıflar ve kurumların üzerlerinde talep ettikleri haksız, adaletsiz ve yasadışı gördükleri şeylere karşı nefret, öfke, gücenme ve muhalefet göstermelerine karşılık gelir. Kendilerince (olumlu) direniş yoluyla tabi konumdaki insanların kendi emsallerinin önemli bir çoğunluğu tarafından tanınan, kabul gören değerlere, haklara dayanarak ve hak ve yetkilerinin olduğuna inandıkları istek ve talepleri teyit ettirme mücadelesidir. Köylü direnişlerini çalışan bilim insanları arasında bu tanım üzerinde evrensel bir

fikir birliği olmasa da iki temel nokta üzerinde uzlaşırlar: *niyet ve yukarı doğru yöneliş* (Kerkvliet, 2009: 233). Direniş iradi olarak egemen konumdaki tahakküm eden kişi, grup ve kurumlara karşı rakip ya da egemen konumdakilerin istekleriyle çatışan iradi taleplerde bulunmayı içerir. Aynı ya da benzer bir grup içerisindeki insanların birbirlerine karşı eylemleri direniş değildir. Ayrıca tabi konumdakilerin eylemlerine karşı üst sınıf ve statüdeki insanların davranışları da direniş değildir.

Polanyigil anlamda direniş “çifte hareketler” kuramı bağlamında piyasanın yayılmasına, “çitlemelere” karşı toplumun kendini savunmasını ifade eden kolektif tepki iken, Gramscigil bir tanımla direniş, karşı hegemonik aktörler tarafından çoklu alanlarda (özellikle sivil toplum) ve çoklu ölçeklerde (özellikle yerel) yürütölen bir praksis, bir mücadele, sivil toplumun siperlerinde yürütölen bir mevzi savaşı, kolektif eylemler bütünüdür, karşı hegemonya mücadelesidir. Hegemonyanın tersinden okunmasıyla, insanların toplum içindeki yaygın tahakküm tarzlarını kabul etmemesi ve rıza göstermemesidir. Ancak direnişin ve çatışmanın varlığı kendi başına hegemonyanın yokluğunu göstermez (Neumann, 1998: 44). Maddi, ideolojik, ekonomik, kültürel ve politik olarak verilen bir ekolojik varlık (su) mücadelesi aynı zamanda toprak, yaşam ve doğa mücadelesidir. Ölçek politikası açısından literatür mekânın ve doğanın üretiminde yukarıdan sermayenin rolünü analiz ederken Gramscigil bir politik ekoloji yaklaşımı ölçek ve doğa toplum ilişkilerine alttan, mücadele - direniş üzerinden bakar (Karriem, 2009: 317). Ekoloji mücadelesi doğanın kapitalist üretime odaklı neoliberal politikalara yönelen, tahakküme ve toplumsal dışlanmaya karşı ya statükoyu korumaya ya da alternatif doğa-toplum ilişkileri vizyonu üreten yerelde çoğu kez yerel kalan ama küresele kadar geniş ölçeklere ulaşabilen, karşı hegemonik bir politik aktöre dönüşebilen bir toplumsal harekettir.

Özetle bu çalışmada iktidar itaat üretmeye yönelik tek taraflı bir güç uygulaması, tahakküm değil, karşılıklı ilişki içinde oratya çıkan rızaya dayalı bir ilişki biçimi olarak ele alınmıştır. Direniş, klasik anlamında iktidar ilişkilerinin bir parçasıdır. Direnişin kendisi de bir iktidar biçimidir. Direniş iktidar ilişkilerini değiştirebilir, direnenler lehine. Direnen iktidar ilişkileri içindeki konumunun farkına vardıkça ve bunu değiştirmeye yöneldikçe iktidar denklemi de değişir. Bu anlamda toplumsal ve politik iktidar (devlet), basitçe baskıcı bir yönetim aygıtı olarak görölmemeli zayıf gruplarında etkileyebileceği bir aygıt olarak görölmelidir. İktidar ilişkileri mücadelesinde direnişin kazanması gereken alan da bu yüzden politik değil, toplumsal bir alan, kazanılacak zafer de politik bir zafer değil toplumsal bir zafer: toplumsal alana dayanan politik bir zaferdir (Cox ve Nilsen, 2010: 185). Pratikte doğa ve çevre geniş kapsamında müşterekler, ortak kamusal varlıklar, direniş de bu ortak kamusal varlıkların (birinin ama aynı zamanda hepsinin) savunulmasına yönelik hareket olarak anlaşılabilir. Dolayısıyla bu tezde

direnış tahakkümcü kapitalist aktörleri ve devleti belli sosyokolojik değışikliklerden alıkoymaya yönelik savunmacı eylemler, pratikler olarak kavramsallaşılmıştır.

1.6. Araştırmanın Etiğı

Toplumsal araştırmaların çoğı gibi ahlaki ve toplumsal sorumluluk temelinde bu araştırmada da etik araştırma ilkeleri ve kaygılar araştırmacıyı yönlendirmiş, araştırmaya dahil edilmiş ve şu katılımcı hakları gözetilmiştir: gönüllülük, dürüstlük, güven, mahremiyet, anonimlik, gizlilik ve bütünlük. Veriler ve veri toplama yöntemleri konusunda objektiflik esas kaygılarımızdan birisi olmuştur. Ancak buradaki objektiflik yansızlık anlamında alınmamalıdır. Toplumsal araştırma objektiflik ve apolitiklik iddiasında bulunsa da aslında sübjektif ve politiktir. Toplumsal araştırmalarda yansızlık yanlı bir tavidir. Bu tavır araştırmanın yansızlık söylemini üretenlerin yanında yer almasına yol açar (Harding, 1992). Üstelik araştırmanın konusunu oluşturan sosyokolojik dönüşümlerin asla yansız ya da Haraway'in (1991) ifadesiyle "masum" olmadığından hareket eden bu çalışma araştırma konusuna ve öznelere ilişkin verilerin toplanmasında ve analizinde objektif bir tutum almayı benimsemiştir.

Politik ekoloji normatif ve zayıfın tarafında eleştirel bir yaklaşımdır. Objektif ve değer yargısından bağımsız bir bilimi ve analizi imkânsız görür. Egemen politik ve ekonomik yapıları eleştirmeye odaklıdır. Aktörler ve incelediğı sistemler hakkında normatif yargılarda bulunur. Çekişmeli, kavgacı durumlarda bir tarafın yanında yer almak diğer tarafın karşısında olmak anlamına gelir. Bu yüzden politik ekolojinin amacı teorik ya da amprik olduğu kadar tamamen politik bir argümanda da bulunmaktır (McCarthy et al. 2015: 622). Böyle bir araştırmanın yapılabilmesi, bilginin üretilebilmesi de toplumsal ilişkilere ve iktidarın işleyişlerine tabidir. Bir toplumsal ortamda iktidar ilişkileri daima farklı toplumsal, çoklu akslar ve kategoriler üzerinden işler. Köylüler gibi marjinal grupları, toplulukları incelerken politik ekolojist resmi kayıtların toplumsal gerçekliğin hikâyesinin sadece bir kısmını verdiğini farkederek, çoğı kez önemli olan direniş, yasa dışı faaliyetlere ve toplumsal bir harekete sebep olan kolektif rahatsızlıkların ve taleplerin dayandığı gerçekleri ve motivasyonları tespit etmektir. Marjinal grupların ne düşündüklerini ve sosyokolojik ilişkilerin dönüşmesinden nasıl etkilendiklerini ortaya çıkarmak onlarla konuşmaksızın çok zordur. Tüm bu etik güçlüklerin farkında olarak çalışmamızda veri topladığımız sahanın kendisi de eşitsiz bir ilişkiler alanı olduğundan araştırmanın verilerinin toplanması için sahaya tarafları (köylüyü, devleti ve şirketi) yargılamadan girilmiş ve veriler sadece toplumsal olguyu araştırma ve anlama kaygısıyla toplanmıştır.

Etik araştırma bilgiyi ilerletmenin değerleriyle başkalarının yaşamalarına müdahale etmenin değerleri arasında denge kurmayı gerektirir (Neumann, 2014: 195). Bu açıdan

araştırmada iki temel etik ilke belirleyici olmuştur: fiziksel ve yasal zararlara yol açmama ve bilgilendirerek onayını alma yada aydınlatılmış onam. Araştırmada esas olarak köylülerin araştırmadan kaynaklı karşılaşabileceği etik ve yasal riskler ve tehlikeler araştırmaya başlamadan önce öngörülmüş ve tüm araştırma sürecinde bilinçli olarak gözetilmiştir. Araştırmanın sebep olabileceği bütün zarar türlerinin farkındalığı ve en aza indirilmesi ve araştırmanın incelenen topluluklar üzerinde olumsuz etkilerine, özellikle katılımcılara fiziksel, psikolojik ve potansiyel yasal zarar gelmesini önlemek için özel dikkat gösterilmiştir. Araştırmada açık kaynaklar dışında veri toplama sürecinde katılımcılardan gönüllü muvafakat alınmıştır. Katılımcılarda kaygı ve rahatsızlık yaratabilecek davranışlardan özellikle kaçınılmıştır. Araştırma konusu seçiminden analizine ve öznelere üzerindeki iktidar konumu oluşturmamak konusunda özel duyarlılık gösterilmiştir. Toplumsal ilişkiler boyutuyla güvenin kötüye kullanılmaması için de özel çaba sarf edilmiştir.

Toplumsal araştırmanın bir diğer temel etik ilkesi şudur: “Asla kimseyi katılıma zorlamayın, katılım iradi olmalıdır. İnsanlardan izin almak yeterli değildir, neye katılmalarının istendiğini bilmeleri gerekir ki bilinçli olarak karar verebilsinler” (Neumann, 2014: 200). Çok az insan bir araştırmacıya karşılıksız zaman ayırır ve bilgi verir. Ancak insanları katılıma zorlamak etik dışıdır. Toplumsal araştırmaya katılan insanların araştırmaya gönüllü katılmaları, katılmayı açıkça kabul etmeleri gerekir. Saha çalışması esnasında Ek-1’de verilen ***Bilgilendirilmiş İradeyle Araştırma İzin Formu*** çerçevesinde katılımcılardan görüşmeler öncesinde bilgilendirilerek onay alınmış ve gerekli açıklamalar yapılmıştır. Araştırmanın katılımcılara potansiyel zarar riski yüksek olduğundan veri toplamak için görüşme yaptığımız kişilerin söylediklerinin ve özellikle kimin söylediğinin üçüncü kişiler tarafından (şirket-devlet) kendileri aleyhine kullanılmasını önlemek üzere yazılı değil, sözlü onay bildirim prosedürü uygulanmıştır. Köylü kendisine imzalaması için sunulan her belgeye şüpheli ve mesafeli yaklaştığından imzaları alınmamış, onay bildirim katılımcılara yapılan standart bir açıklama formatında sunulmuş, okunmuştur. Araştırmanın konusu, kapsamı ve amacı gibi ilgili temel prosedürler katılımcılara açıklanmış ve araştırmada katılımcılardan meşru bir amacı olmayan hiçbir bilgi talep edilmemiş ve hiçbir soru sorulmamıştır. Verilecek bilgi karşılığında hiçbir vaatle de bulunulmamıştır.

Bu çerçevede görüşmeler öncesinde kişilere öncelikle araştırma konusu hakkında bilgilendirme yapılmış ve gizlilik garantisi verilmiştir. Daha önce belirtildiği gibi sahada araştırma aracı olarak bir ses kayıt cihazı, bir not defteri bir de saha günlüğü kullanılmıştır. Görüşmelerin hepsinde de kayıtların alınmasında katılımcıların rızası alınmış ve görüşme ses kaydının alınmasını istemeyen birkaç istisna dışında tüm görüşmelerin ses kayıtları yapılmıştır. Ses kayıtlarının alınmasında katılımcıya verilen güven ve katılımcıların mağduriyetlerini

dillendirmede sergiledikleri isteklilik ve gönüllülüğün önemli bir payı olduğu görülmüştür. Katılımcıların kayıt cihazının varlığında özel bir temkinlilik ve tedirginlik sergilemedikleri de farkedilmiştir. Çalışma konumuz hakkında köylüye açık olmak köylünün konu hakkında dobra dobra konuşmasını sağlamıştır. İnsanların etkilerini gündelik olarak doğrudan yaşadıkları sorunlar hakkında açık açık konuşmaktan çekinmedikleri hatta köylüler arasında konu açıldıktan sonra sorularımıza önemli ölçüde yanıt verme istekliliği de gözlemlenmiştir. Konu politik ve hassas olmasına rağmen katılımcılar görüşlerini açıklamaktan sakınmadılar. Her söyleşide olduğu gibi katılımcıların araştırmada kullanmamız için vermekten kaçındıkları görüşlerin olduğuna inanmamız için bir sebep yok. Ancak insanların olguyu “kendi bakış açılarından ve doğru gördükleri gerçekleri” sunmayı tercih ettikleri görüldü. “Yazılmamak kaydıyla” yaptığımız görüşmelerde birkaç istisna ya devlet görevlileri ya da çok hassas konularda gerçekleşmiştir.

Saha araştırmalarında temel ilkelerden biri de çalışma tamamlandıktan sonra bile katılımcıların sözlerine ve mahremiyetine sadakattir. Etik araştırmacı, araştırmanın katılımcıları için sonuçlarını dikkate alır (Neumann, 2014: 200). Araştırmaya katılan insanlar hakkındaki bilgiler onlardan alınır ve araştırmacı tarafından analiz edilir. Ancak bu bilgiler daha sonra, katılımcıların çıkarları hilafına bir dizi amaç için kullanılabilir. Katılımcılardan toplanan bilgilerin katılımcılara karşı kullanılması çok ciddi bir etik sorun yaratır. Bu yüzden toplumsal bir araştırma toplumsal davranışları incelemek için öznelerin mahremiyetini ihlal ettiği ve katılımcılar için risk yarattığı için araştırmacının öznelerin mahremiyetini korumak üzere özel önlemler alması gerekir. Etik araştırmacı mahremiyeti gerekli asgari dereceye kadar ve yalnızca meşru amaçlar için ihlal eder (Neumann, 2014: 206). Buna ek olarak, araştırma katılımcılarıyla ilgili bilgileri kamuya ifşa edilmekten korur. Katılımcıların kimliğinin açığa vurulmadan korunması esastır. Bunun iki yolu vardır: anonimlik ve gizlilik.

Araştırmacı katılımcısının anonimliğini korumak zorundadır. Bu yüzden bu araştırmada da konunun-olayların çekişmeli politik içeriğinden dolayı katılımcıların güvenliği açısından kimliklerinin ve isimlerinin gizli tutulmasına karar verilmiştir. <http://www.ahmetler.net/>, yerel gazeteler ve sanal ortam gibi kamuya açık kaynaklardan toplanan verilerde belli isimler kullanılmıştır. Aynı şekilde toplumsal araştırmanın verilerinin gizli tutulması tercih edilmiş ve bilgilerin kendilerine karşı kullanılmasından ve katılımcıları fiziksel ve yasal zararlardan korumak üzere bilgi kaynakları gizli tutulmuştur. Toplanan verilerin, ses kayıtlarının, görüşme ve saha notlarının üçüncü taraflara açılmaması, sadece araştırma için kullanılması ve bilgi veren kişilerin kimliklerinin metin içinde gizlenmesi anlamında gizli tutulmuştur. Veriler metne aktarılırken katılımcıların kimliklerinin gizliliğini korumak için de açık isimlerine yer

verilmemiş, bireylerin kimlikleri değiştirilerek ve her bir katılımcı için farklı bir kod verilerek (#27 gibi) katılımcı bilinmez kılınmıştır. Atıf yaparken her bir katılımcının kodları kullanılmıştır.

Ekolojik çatışmada sadece köylülerin değil, aynı zamanda şirketlerin ve devlet kurumlarının da yasadışı davranışlarına tanık olunmuştur. Bunlar çatışma sürecinin bir parçası olarak araştırmaya dâhil edilmiş ancak eylemlerin sahipleri gizli tutulmuştur. Nihayet, araştırma herhangi bir kurum ya da kuruluş tarafından desteklenmediği için belli sonuçlara ulaşma gibi bir kaygı, baskı ve kısıtlamayla da sınırlanmamıştır.

1.7. Araştırmanın Sunuş Sırası

Bu çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın konusunu, yöntemini, kavram tanımlarını ve araştırmayı nasıl tasarladığımızı, araştırma sahasını nasıl seçtiğimizi ve burada hangi tekniklerle veri topladığımızı açıkladık. Toplumsal İktidar ve Direniş İlişkileri Üzerinden Doğanın Kapitalist Üretimi başlıklı ikinci bölümde araştırma hipotezlerimizi test edeceğimiz kuramsal çerçeveyi kurduk. Bu bölüm örnek olarak seçtiğimiz araştırma sahasındaki sosyo-ekolojik dönüşümü tartışmaya zemin oluşturacak bir arka planı kurmaya dönük. Bu arka plan prekapitalist ve kapitalist değişim sürecinde doğa toplum (iktidar, tahakküm ve direniş) ilişkisini ve doğanın (kapitalist) üretimi olgusunun genel özelliklerini tartışan bir kuramsallaştırma çabasına karşılık geliyor. Doğa ve Toplum İlişkilerinde Tarihsel Dönüşüm: Toplumsal Sistemin Gelişimi, Doğanın Neoliberal Üretimi ve Türkiye’ye Yansıyan Sonuçları başlıklı üçüncü bölüm araştırmamızın hipotezlerini test edeceğimiz tarihsel ve mekânsal bağlamı tanımlamaya yönelik. Bu bölüm öncelikle tarihsel süreç içerisinde toplum doğa ilişkilerinin nasıl geliştiğini, bu ilişkilerin dünya kapitalist sisteminin gelişim süreci içinde nasıl evrildiğini ardından da neoliberal dönemde kapitalizmin doğayı bir birikim stratejisine dönüştürme sürecini ve bunun Türkiye’ye yansımalarını açıklıyor. Küresel Kapitalizmin “Sınırında” İsyan: Torosların “Çılgılığı” Üzerine Bir Saha Araştırması başlıklı dördüncü bölüm, ikinci ve üçüncü bölümlerde oluşturulan bu kuramsal ve tarihsel çerçevenin yerel bağlama uygulanarak hipotezlerimizi test ettiğimiz bölümü oluşturuyor. Beşinci ve son bölüm ise, araştırmanın değerlendirme ve sonuç kısmını oluşturuyor.

2. TOPLUMSAL İKTİDAR VE DİRENİŞ İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEN DOĞANIN KAPİTALİST ÜRETİMİ

Bu bölümde özünde toplumsal olan kavramların doğanın, iktidarın, tahakkümün ve direnişin kapitalist üretim ilişkileri içerisindeki yönleri analiz edilmiştir. Öncelikle doğaya ilişkin hâkim liberal ve ekosantrik yaklaşımlar ele alınmış ve ardından da eko-Marxist bir yaklaşım olan toplumsal doğa yaklaşımı işlenmiştir. Daha sonra iktidar, tahakküm ve direniş kavramlarının toplumsallığını vurgulayan bağlamlar açıklanmış, bu kavramlar kapitalizm-doğa ilişkisi bağlamına yerleştirilmiş ve son olarak da kapitalizmin genişleyen toplumsal ve ekolojik sınırlarında karşılaştığı direniş olgusuna yer verilmiştir. Direniş olgusu özellikle köylü direnişinin stratejileri üzerinden değerlendirilmiştir.

2.1. Doğa-Toplum İkiliğinin Eleştirisi

Politik ekoloji ve coğrafya literatüründe insan-toplum-doğa ilişkisini açıklamaya yönelik genel üç teorik yaklaşım vardır: Birincisi, liberal doğa ya da teknosantrik insan-çevre yaklaşımı; ikincisi, yaban doğa ya da ekosantrik yaklaşım; üçüncüsü, toplumsal doğa ya da eko-Marxist yaklaşım. Farklı teorik geleneklerden temellenen üç teorik yaklaşımın da 1940'larla birlikte ortaya çıktığı görülür. Özellikle savaş sonrası sınırsız ekonomik büyümenin getirdiği ciddi çevresel bedeller ve 1970'lerin küresel krizinin yarattığı ekonomik ve ekolojik kaygılar (ekolojik sınırlar anlayışı) bu yaklaşımların yükselişini sağlamıştır. Sonraki süreçte bu yaklaşımları oluşturan çevresel hareketler iki kanada ayrılmıştır: “teknomerkezci” kanat ve “ekomerkezci” kanat. Her iki kanadın da doğa ve doğanın toplum tarafından kullanımına ilişkin farklı görüşleri vardır. Öte yandan doğa ve toplum ayrımına dayanan bu iki yaklaşımın tersine bu ikiliği çözmeye yönelik iki yaklaşım geliştirilmiştir. Birinci yaklaşım tezimizin teorik çerçevesini oluşturan “doğanın üretimi” yaklaşımı, diğeri de toplumsal ve doğal süreçleri ağlar olarak gören ve hem insan hem de insan-dışı actant'lara özne rolü atfeden Bruno Latour'un “aktör-network” teorisidir.¹ Şimdi sırasıyla doğa toplum ikiliği üzerine kurulu liberal ve yaban doğa ve bu ikiliği aşmaya yönelik toplumsal doğa yaklaşımlarını eleştirel bir açıdan değerlendirelim.

¹ Araştırmamızın bağlamının dışında kalan bu yaklaşıma ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Latour, 1987 ve 2005. Son dönemde geliştirilen bir diğer yaklaşım Jason W. Moore'un doğayı kapitalizm kapitalizmi de *oikeios*, “yaşam ağı” içine yerleştirerek Kartezyen ikiliği aşmaya çalışan, tarihsel doğa ile tarihsel kapitalizmin birleşik teorisini geliştirmeye yönelik tarihsel dünya-ekolojisi yaklaşımıdır: dünya ekonomileri dünya ekolojileriyle etkileşmez; dünya ekonomileri dünya ekolojileridir (Moore, 2015)

2.1.1. Liberal Doğa

Bu yaklaşım, insanların bencil, kaynakların kıt, ihtiyaçların sınırsız olduğunu ve ekonominin sürekli büyümesi gerektiğini salık veren teknomerkezci, kaynak yönetimi ve sonra da “sürdürülebilir kalkınma” görüşlerinde ifadesini bulur ve temelde antroposentriktir. Liberal doğa yaklaşımı, doğayı ve toplumu iki karşıt kutupta ayırık kategoriler olarak görür. Doğayı bütünselliğinden kopuk, üretim ilişkilerinden bağımsız, toplumsal ilişkilerin dışında soyut bir olgu olarak ele alır. Sosyal ve ekolojik sorunları liberal politik ve kapitalist ekonomik ilişkilerin içkin ve ayrılmaz bir parçası olarak değil, modernitenin ve kapitalizmin yan etkileri olarak görür (Swyngedouw, 2010: 228). Teknokratik görüş, toplum doğa ilişkilerini örgütlemenin tek makul biçiminin kapitalizm olduğunu savunur, doğanın temel ekonomik (kapitalist) dönüşümünü tartışmaz. Bunun yerine çevresel sorunların derindeki sebeplerine bakmaksızın yüzeyden düzeltilmesini salık veren bir politikayı benimser. Bu görüşün taraftarları insanların doğayı ve çevreyi kullanım tarzlarında özellikle gelişmiş sanayi ülkelerinde bazı sorunlar olmakla birlikte bu sorunların teknik ve idari çözümlerinin bulunduğunu ileri sürer. Hatta bazı teknomerkezcilere göre bilim ve teknoloji doğayı insan refahı adına iyileştirebilir de. Esasında teknomerkezcilerin çoğu mevcut kapitalist ekonomik, politik ve toplumsal düzeni kucaklarlar ve insan ihtiyaçlarına uygun bir biçimde daha iyi çevre yönetimi adına bir kenara atmak yerine sadece tamir edilmesi gerektiğini salık verirler (Castree, 2001a: 3). Genel olarak üç grup teknomerkezci görüş vardır. Birinci grup ekolojik bir felaketten kaçınmak üzere nüfus artışında ve ekonomik büyümede ciddi indirimler öneren “kötümser NeoMalthusyenler”. Yelpazenin diğer ucundaki ikinci grup ekonomik büyümenin teknolojik gelişme ve kaynak kıtlığı tehdidine karşı kaynakların kullanımı için zamanlı teknolojik gelişme yönünde teşvik yarattığını savunan “iyimserler” ya da “bolluk ekolü”. Üçüncü ve son olarak bu iki grup arasındaki “kaynak ve çevre yönetimciler”. Bu ortadaki grup içinde “sürdürülebilir kalkınma” nosyonunu savunanlar da yer alır. Neoliberal dönemde hâkim sürdürülebilir kalkınma görüşü, kapitalizmin sürekli büyüme ihtiyacına yön vermektedir (Merchant, 2005: 227).

Foster’in (2008: 137) vurguladığı gibi ekoloji karşıtı liberal doğa taraftarlarının temel özellikleri şöyle sıralanabilir: 1. şeyler arasında değişmeden kalan tek bağlantı, nakit bağıdır; 2. sermaye dolaşımına girmediği sürece, bir şeyin nereye gittiği bir sorun oluşturmaz; 3. kendi kendini düzenleyen piyasa en iyisini bilir ve 4. doğanın cömertçe verdiği şeyler, mülk sahibine verilmiş karşılıksız bir armağandır. Bunlar sırasıyla, kapitalizmde insanlar arasındaki bütün toplumsal ilişkilerin ve insanların doğayla bütün ilişkilerinin salt para ilişkisine indirgendiği olgusunu ifade eder. Doğal süreçlerin birbirleriyle olan bağlantılarının kesilmesi ve bu süreçlerin aşırı derecede basitleştirilmesi insanla doğa arasındaki yegâne bağlantının nakit bağı olarak

görülmesi kapitalist gelişmenin yapısında bulunan bir eğilimdir. Doğanın kapitalist bölünmesinin gelişmesiyle, doğanın unsurları bir tek ortak paydaya, yani mübadele değerine indirgenmiştir. Liberallere göre sermaye döngüsüne yeniden girmediği sürece bir şeyin nereye gittiği bir sorun oluşturmaz. Örneğin üretimin yol açtığı kirlenme problemi dışsallık olarak işlem görür: önemli olan doğal döngüler değil, sermayenin döngüsüdür. Liberallere göre bütün yaşama yön vermesi gereken ilke “doğa en iyisini bilir” ekolojik ilkesi değil, ekoloji karşıtı bir ilke olan kendi kendisini düzenleyen bir “piyasa en iyisini bilir” ilkesidir. Üretimin amacı kullanım değeri değil, mübadele değeridir. Liberaller, doğadan yararlanmanın her zaman ekolojik bir bedeli olduğunu inkar ederler. Doğanın gerçek bir değeri yoktur, doğa sermaye için karşılıksız bir lütf, kazanç alanıdır.

Anaakım liberal doğa anlayışı ekolojik krizi topluma değil doğaya ait bir sorun olarak görür. Bu anlayış aynı zamanda kapitalistler tarafından yaratılan toplumsal ve ekolojik sorunları tüm insanlığın sorunu ve sorumluluğu olarak görür ve gösterir. Kapitalizmin çevresel krizine mevcut toplumsal ilişkilere dokunmadan ve üretim tarzında değişime gerek duymadan, kapitalizmin ihtiyaçlarıyla uyumlu, sürdürülebilir kalkınma, ekoverimlilik, ekolojik modernleşme ve piyasanın etkin işleyişi, teknolojik değişme çerçevesinde çözüm arar. Harvey’in (2014: 246-263) belirttiği gibi kapitalizm kendi ekonomik krizlerinde olduğu gibi ekolojik krizlerinde de bu krizleri çözmez, etrafından dolaşır. Piyasa odaklı liberal ve neoliberal yaklaşım sosyal ve ekolojik maliyetleri hesaba katmadan sadece kesintisiz sermaye birikimi ve hızlı ekonomik büyümeye endekslenmiş dizginsiz bir kapitalist dünya düzeni peşindedir ve çözümde altyapı ve üretim tarzında değişime hiç yanaşmaz. Dolayısıyla ana akım çevreciler ekolojik sorunları tamamen üç mekanik stratejiyle çözmeye peşindedir: Teknolojik yöntemler, piyasayı doğanın tüm biçimlerine uyarılama, ekolojik sömürü ve yıkımın hâkim olduğu bir dünyada korumalı adacıklar oluşturmak (Foster, 2012: 34). Bu yaklaşımın egemenliğinde günümüzde çevre koruma ve kapitalizm doğayı ve toplumu birlikte biçimlendirmektedir, sıklıkla da işbirliği içinde (Brockington, et al., 2008: 5).

Teknokratik yaklaşım, toplum ve doğayı ontolojik olarak ayrı alanlar biçiminde görür. Çevreyi çoklu ilişkiler içinde canlı varlıkların oluşturduğu bir alandan ziyade, toplumdaki ayrı, ekonomik büyüme için değerli bir dizi yönetilecek nesneye indirger (Swyngedouw, 2013b). Doğa ile toplum ve politika arasında bir ilişki yoktur. Doğa toplumun dışında görüldüğünden birikim, sömürü gibi toplumsal ilişkiler ve süreçlerle bağlantısızdır. Bilime, teknolojik gelişmeye, piyasa kuvvetlerine ve yönetim becerisine güvenirlir (Pepper, 1993). Bu yaklaşım, teknokratlara; uzmanlara, yöneticilere ve danışmanlara piyasanın genişletilmesini sağlayacak en uygun insanlar olarak ayrıcalık verir, sosyo-ekolojik meseleleri depolitize eder, demokratik katılımı dışlar.

Teknokratik bilgiyi de nesnel ve ideoloji dışı görür. Doğaya yönelik her proje özünde politik olmasına rağmen tüm politik seçenekleri dışlar.

2.1.2. Yaban Doğa

Ekomerkezci yaklaşımın savunucuları toplumdan ayrı, korunmaya muhtaç bir dışsal doğa anlayışına sahiptirler. Ancak liberal yaklaşımın aksine ekomerkezciler toplumsal ile doğal arasında temel bir ayırım yapar ve ikincisini sabit ve evrensel görür, doğal çevreyi moral temelde insanlarla eşit ya da daha yüksek bir seviyeye yerleştirir: doğaya öncelik verir ve daha uyumlu bir insan doğa ilişkisi çağrısında bulunurlar (Braun, 2009: 25). Ekomerkezciler, kapitalist büyüme takıntısı nedeniyle doğanın sonuna tanıklık ettiğimizi ve doğayı korumayı ve kurtarmayı önerirler. Ekomerkezcilerin çoğu politik ana akım dışında konum alır ve belli bir destek ve saygı görürler. Ekomerkezci grupların çoğu az çok mevcut yaşam tarzının aşırı muhalifleri olarak görülür. Bu yaklaşımı savunan farklı gruplar vardır. Derin yeşillerin birçoğu günümüz endüstriyel, teknolojik kapitalist toplumların daha çevre dostu ve küçük ölçekli yaşam tarzları lehine tümenden terkedilmesi iddiasında bulunurlar. Yeşil hareket ya da “önce doğa” yaklaşımı doğaya saygı ve dönüş, mevcut üretim ve tüketim sistemlerini eleştirmek ve parçalamakla gerçekleştirmeye çalışır. Anaakım yeşiller toplumsal değişimin bireylerden başlaması gerektiğini, toplumun ekonomik yapılarında da değişime ihtiyaç olduğunu söylerler. Kapitalizmi tümenden reddetmezler, en azından küçük ölçekli versiyonlarını kabul etmeye isteklidirler; ancak toplumsal ihtiyaçların ve çevre kalitesinin kâr motifinin üzerine çıkarılmasını savunurlar. Devletin bireysel sorumlulukların geliştirilmesinde olumlu bir rol oynayabileceğini düşünürler. İlimli yeşillere karşı eko anarşistler devlete yer vermezler. Teknolojiyi reddetmezler, demokrasi ve bireysel özgürlükler anaakım yeşil ideolojinin temel dayanaklarıdır (Pepper, 1993: 52). Anaakım yeşiller dışında ‘eko-anarşistler’, ‘eko-feminist’ ve ‘eko-pasifistlerden oluşan daha radikal yeşiller de bulunur.

Teknomerkezci ve ekomerkezci dünya görüşlerinin ortak özellikleri vardır. Her iki yaklaşım da doğayı toplumsal değil fiziksel anlamda görür (Castree, 2001a: 13). Teknokratikler yönetmek, kontrol altına almak ya da egemen olmak, tahakküm etmekten bahsederken ekosantrikler korumak, uyum içinde yaşamak ve geri dönmekten bahsederler. Doğanın üretimi perspektifinden teknomerkezcilerin doğayı yönetme/iyileştirme ve ekomerkezcilerin doğayı koruma retorikleri sorgulanabilir bir “dışsal doğa” varsayımına dayanır. Her iki durumda da doğa mevcut hatta yeni ekonomik, toplumsal ve çevresel düzenlemelere meşruiyet katacak bir otorite kaynağı olarak hareket eden toplumdan ayrı bir alan olarak görülür (Castree, 2001a: 5). Örneğin NeoMalthusyenler doğum ve tüketim seviyeleri üzerinde gaddar kısıtlamalarda bulunmak üzere

büyümeye sabit doğal sınırlar nosyonuna başvururlar. Aynı şekilde derin yeşiller belli yeni teknolojik gelişmelerin doğal olmadığından şikâyet ederler ve ekolojik ve ahlaki açıdan karşı çıkılması gerektiğini savunurlar. El değmemiş insan-dışı ve korumaya muhtaç bir doğa anlayışını reddetmesiyle bu yaklaşımın şimşeklerini üzerine çeken eko-Marxist doğanın üretimi tezine göre doğanın bu şekilde dışsallaştırılması doğanın ideolojik yorumundan başka bir şey değildir. Bu sadece yanlış olmasından değil modern kapitalizm içindeki doğanın gerçeklerine karşı bizi köreltmesinden dolayı da ideolojiktir. Smith (2008: 45) bunun hâkim bir ideoloji fakat başat kapitalist çıkarlara hizmet eden bir ideoloji olduğunu iddia eder. Bunun içselleştirilmiş olduğu gerçeğini kabul etmeyi kasıtlı olarak reddetmesinden kaynaklandığını ileri sürer. Smith (2008: 65, 81) toplumsal doğa fikrini geliştirmek için iki kavrama başvurur: Birinci ve ikinci doğa. “Birinci doğa” insanın doğal çevreyi dönüştürmesi ve yıkıma uğratmasından önceki insan dışı doğayı ifade eder ve günümüzde neredeyse tükenmiştir. “İkinci doğa” insan istek ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere kapsamlı ve amaçlı bir şekilde dönüştürülen biyofiziksel süreçleri ve varlıkları ifade eder ve toplumsal sisteme karşılık gelir. Dünyanın bazı kesimlerinde el değmemiş birinci doğa hala bulunmakla beraber Smith bu birinci doğanın giderek ekonomik olarak üretilmiş ikinci doğa tarafından kapsandığını, içerildiğini ileri sürer.

Ekosentrikler, büyük ölçekli teknolojilere, teknik ve bürokratik seçkinlere güvenmezler, merkezîyetçilikten ve maddecilikten nefret ederler. Yeşiller temelde, bireyci, idealist, apolitik, tarihsiz, anti hümanist, tutarsız, milenyarist ve ütöpik olmakla eleştirilirler (Pepper, 1993: 140-151). Endüstriyalizmi asıl sorun olarak görürken üretim araçlarının mülkiyetini sorunsallaştırmazlar ve günümüzde de kapitalist toplumsal düzenin bir parçası haline gelmişlerdir. Hâkim yeşil düşünce kapitalizmi içeriden dönüştürmeye dayanır. Yani sistemin araçlarını kullanır, bilimselliği öne çıkarır. Bunlar sonuç olarak küreselleşmiş kapitalist sistemin kendini yenilemesini ve kararlılığını sürdürmesini sağlar, dolayısıyla sömürü ve eşitsizlikler konusunda çözüm sunmazlar.

Doğaya ilişkin egemen bu iki görüş dışsal ve evrensel doğa kavramsal felsefi dikotomisi üzerine kuruludur. Dışsal doğa; toplumun dışında mevcut nesneler ve süreçleri ifade eder ve endüstriyel kapitalizmin sürekli geri ittiği bir sınırdır. Toplumsal üretim sürecine dâhil edilmeyi bekleyen ağaçlar, kayalar, nehirler... Evrensel doğa; insanı da kapsayan ebedi doğadır. İçsel doğa insanı ifade ederken dışsal doğa insanın içinde yaşadığı toplumsal ve fiziksel çevredir. Bilimsel doğa ise (nesne) toplumsal bağlamından koparılmış doğadır: insan ve toplum bu doğadan sürgün edilmiştir. Doğayı dışsal, içkin ve evrensel bir alan olarak görmenin büyük dezavantajları vardır: Birincisi, doğaya toplumsal yargı ve politik çıkarlardan bağımsız bakılamaz. İkincisi doğaya ilişkin ifadeler yanlıdır. Üçüncüsü doğaya ilişkin iddialar ve eylemler iktidar ve tahakküme

hizmet aracı işlevi görebilir. Örneğin hem ekosantrik hem de teknosantrik kanat tarafından savunulan yaban hayatı koruma hareketi yerel halk aleyhine sonuçlar doğurmuştur. Her iki yaklaşımda da doğanın toplumsal boyutları yadsınır, inkâr edilir veya gizlenir

2.1.3. Toplumsal Doğa

Dünyamızın anlaşılmasında doğa ve toplum ayrımı bir anlam ifade etmez. Doğa ve toplumu ayırık alanlara ayırtırmaya çalışan her yaklaşım radikal ve özgürleştirici bir politika alanını imkânsız kılar (Loftus, 2012: 1; Ekers ve Loftus, 2013). Doğa-toplum ikiliğini, topluma dışsal bir doğa düşüncesini aşmaya yönelik en güçlü girişim neo-Marxist yazarlardan Neil Smith'in doğanın üretimi tezidir (Ekers ve Loftus, 2013; Neumann, 2014: 44; Braun, 2009: 24-25). Argümanlarını doğa ve toplumu ontolojik olarak ayırık alanlar olarak gören Frankfurt Okulu yazarlarından Alfred Schmidt'in *The Concept of Nature in Marx* (1971) eleştirisine yönelten Smith, doğanın toplumsal üretimi teziyle insanı kurucu unsurlarından biri olarak doğanın içine yerleştirerek doğa ile toplumun diyalektik birliği fikrine temellendirir: doğa insan emeği tarafından biçimlendirilirken, emek de (insan) bu ilişki üzerinden doğa tarafından biçimlendirilir. Bu diyalektik yaklaşım doğa-toplum birliğini kabul eder ve bu birliğin kurulduğu tarihsel ve coğrafi özgünlüklere odaklanır. Bu tarihsel ve coğrafi materyalist yaklaşım doğanın üretildiği ve yeniden üretildiği ilişki ve süreçleri öne çıkarır ve altını çizer. Doğa toplumsal ilişkiler yoluyla ve toplumsal iktidar ilişkileri içinde dönüştürülür/üretir. Doğa toplumsal olarak üretildiği için insanlığa dışsal değil, toplumun içsel bir parçası olarak düşünülür. Bu yüzden doğayı ayrı bir varlık ya da dışsal bir unsur olarak gören her teori yanlış bir mantığa düşer. İnsan ve doğa arasında gerçek hiçbir ayrılık olamaz, olsa olsa bir ayrılık görüntüsü sözkonusudur. Bu ayrılık görüntüsü de kapitalizme özgü süreçlerin bu görünüşü toplumsal pratiğe aktarmasından kaynaklanır. Smith'in kapitalist dünyada doğanın artık doğal olmadığını bunun yerine söylemler ve maddi pratikler düzeyinde sermaye birikimi hizmetinde üretildiğini ileri sürmesi, doğanın *denaturalize* edilmesi, toplumsallaştırılması analitik ilginin doğayı yeniden kuran/dönüştüren süreçlere odaklanılmasını sağlamış ve politikayı içkin kapasite ve değerlere sahip toplumsal olmayan doğa fikirlerine dayandıranlara tehdit oluşturmıştır.

Toplumsal doğa yaklaşımına göre doğa kaçınılmaz bir şekilde toplumsaldır. Doğanın toplumsal görülmesi doğal denen maddi gerçekliğin inkâr edilmesi anlamına gelmez. Daha ziyade doğanın toplumlara sunduğu fiziksel fırsatların ve kısıtların ancak bir dizi spesifik ekonomik, kültürel ve teknik ilişkilere ve kapasitelere göreli tanımlanabileceğinde ısrar anlamına gelir. Başka bir ifadeyle doğanın aynı parçası toplulukların onu nasıl kullandığına bağlı olarak farklı topluluklar için farklı fiziksel nitelikler ve anlamlar taşıyacaktır. Bu anlamda doğanın

fiziksel nitelikleri toplumsal pratiklere bağlıdır: sabit değildirler (Castree, 2001a: 13). Toplumsal doğa yaklaşımı, doğanın çoğu kez farklı toplumlar tarafından belli ve genellikle hâkim çıkarlara hizmet etmek üzere tanımlandığı, sınırlandırıldığı ve hatta yeniden kurulduğu iddiasında bulunur. Düşüncede ve uygulamada doğa ve toplum ayrılmaz bir birlik olarak görülür. Toplumsal ve doğal olan ayrılması imkânsız bir biçimde birbirine geçmiştir (Castree, 2001a: 3). Toplumsal doğa yaklaşımına göre yaban hayatı, “kaynaklar”, doğal afetler ve hatta insan bedeni bile asla doğal olmamıştır, daha ziyade farklı düzeylerde, farklı biçimlerde ve çoklu ciddi imaları ile birlikte özünde toplumsaldır. Doğadan tanım gereği toplum dışı ve değişmez “kendi başına” bir alan olarak bahsetmek sadece kafa karışıklığına yol açmaz ayrıca geniş dünyadaki iktidarın ve eşitsizliğin de ebedileştirilmesine yol açar. Bu açıdan diğer iki, teknomerkezci ve ekomerkezci yaklaşımdan birini benimsemek doğayı koparılamaz toplumsal zarından yanlış bir şekilde soyutlar (Castree, 2001a: 5).

Doğa insanlık tarihinin sergilendiği dışsal değişmez bir şey değil, hakim ekonomik ve politik sistemlerin tarihsel olarak bağımlı bir ürünüdür. Doğa ekonomik açıdan dönüştürülür/üretir. Smith (2008: 72) iki kavram öne sürer: birincisi maddiliği insan tarafından değiştirilmemiş “birinci doğa”; ikincisi de toplumun kurumlarını, piyasayı, devleti ve diğerlerini içeren “ikinci doğa”. Üretilmiş ikinci doğa fikrini getirir. Birinci doğa kapitalist üretim yoluyla ikinci doğaya dahil edilir ve süreçte başka bir metaya dönüştürülür. Toplumlar doğayı bu ya da şu ölçekte üretirler de endüstriyel kapitalizmde doğa küresel ölçekte üretilir. Smith küresel iklim değişikliğini bir örnek göstererek “birinci doğanın giderek ikinci doğanın içinden ve onun bir parçası olarak üretildiğini” ileri sürer. Diğer bir deyişle örgütlü küresel endüstriyel üretim sistemleri biyotik, atmosferik ve hidrolojik sistemleri küresel ölçekte toplumsal olarak üretilmemiş birinci doğa kalmayacak bir biçimde üretmiştir. Bu görüş doğanın gerçek olmadığı anlamına gelmez. Toplumsal olarak üretilmiş doğa kavramı temelde materyalist bir kavramdır ve biyofiziksel varlıkların ve süreçlerinin varlığını kabul eder, fakat bunlar doğa toplum diyalektiğinin birliği olarak vardır (Neumann, 2014: 47). Vurgulandığı gibi bu görüş doğa-toplum ayrışmasını reddeder. Çevreye ilişkin teknomerkezci ve ekomerkezci düşünüşün altında yatan doğa toplum ikiliğinin düşüncelerimiz üzerinde güçlü bir ideolojik kontrolünün ve baskısının olduğunu savunur. Bu ikiliğin çözülmesi ile doğanın üretimi yaklaşımı dikkatlerimizi modern toplumların doğa ve çevreyle nasıl etkileştiği, müdahale ettiği ya da rahatsız ettiğine çeker. Her bir terim birbirlerinden sözde ayrı alanlar arasında asimetric bir ilişki olduğunu ima eder. Bunun yerine doğanın üretimi yaklaşımı en başından itibaren doğa ve toplumun bir birine içkin olduğunu göstermeye çalışır.

Doğanın üretimi yaklaşımı esas olarak doğanın üretiminde modern kapitalizmin rolüne odaklanır ve Marxizmle yakından ilişkilidir. Bu yaklaşım ilk olarak ekonomik coğrafya alanında Smith tarafından polülerleştirilmişse de köklerini David Harvey'in "*Population Resources and the Ideology of Science*" (1974) başlıklı makalesinde bulur. Harvey 1970'lerin başındaki NeoMalthusyencilik bağlamında dikkatleri uyuşmaz, dışsal bir doğanın dayattığı sözde "sınırlar"dan ekolojik sınırların zamanda ve mekânda spesifik sosyoekonomik sistemler açısından göreceli olduğu olgusuna çekmek istemiştir. Harvey, kıtlığın belli bir üretim tarzına özgü ve dolayısıyla doğal ve kaçınılmaz değil, tarihsel, toplumsal ve politik olduğunu ileri sürmüştür. Böylelikle gıda kıtlığının nadiren mutlak olduğunu, şüpheli aşırı nüfus nosyonunun da Marxist göreceli artık nüfus nosyonuna bırakması gerektiğini göstermiştir (Braun, 2006: 196).

Nihayet Smith 1984 yılında yazdığı *Uneven Development*'da biyofiziksel olguları mekân, ölçek ve süreç içindeki eşitsizliklerle ilişkilendirerek Marx'ın ekonomi politiği ile bütünleştirmeye yönelik ilk girişim olan ve kapitalizmde üretimin örgütlenme tarzıyla doğa arasındaki kurulan ilişkiyi açıklamaya odaklanan doğanın kapitalist üretimi teorisini geliştirmiştir. Toplum doğa ilişkisini kapitalist üretimin temel mantığı içine yerleştirerek açıklamıştır.

Kapitalizm özünde emek sermaye ilişkisi üzerine kurulu ve ekonomik faaliyetin piyasada mübadele edilen metaların üretimi ve genişlemiş yeniden üretimine dayalı bir üretim tarzıdır. Kapitalizmde birikim belli bir dinamik, "satınalmak için satmaya değil, satmak için satın almaya", mübadele değeri yaratmaya odaklı genişletilmiş üretim dinamiğine dayanır: Para – Meta - Para*. Sermayenin dolaşımının başlangıcı ve sonu; paranın metaya dönüştürülmesi ve metanında geri paraya dönüştürülmesi özünde niteliksel bir fark yaratmaz. Ortaya çıkan aslında nicel bir değişimdir: "Başlangıçta dolaşıma sokulan değerden (paradan) daha fazlası çekilir sonunda.": $P^* = P + \Delta P$. Aradaki fark (ΔP) sermayenin dolaşımını genişletilmiş bir ölçekte yeniden üretecek şekilde yatırım olarak üretim sürecine geri aktarılan "artık değeri" oluşturur ve bu hareket onu sermayeye dönüştürür (Marx, 2015: 155). Kapitalizmin sürekli yayılması açısından bu sürecin metalaştırılmamış toplumsal yaşamın, kapitalist olmayan kültürlerin ve sürekli artan fiziksel üretim ile sınırlı gezegen ekolojisi arasındaki artan çelişkiler açısından tüm boyutları için kapsamlı yansımaları vardır. Sermayenin dolaşımı: emek gücünün satın alınması, metaların üretimi ve piyasalarda metaların mübadelesinin sermaye ve emek açısından iki farklı ekonomi politiği söz konusudur: Sermayenin ekonomi politiği açısından genişletilmiş yeniden üretim üzerinden artı değer çekimi; emeğin ekonomi politiği açısından ise toplumsal yeniden üretimi sağlama ve sermaye birikimine karşı mücadele bileşimi. Kısaca kapitalist üretim tarzı temelde sermayenin daha fazla büyümek için daha fazla artı değer çekme ihtiyacı ile emekçinin

kendi gelişimi için toplumsal yeniden üretim ihtiyacı arasındaki bir karşılaşmadır. Toplum doğa ilişkisi de bu karşılaşmalar üzerinden dönüşür.

Tüm üretim tarzları gibi kapitalizm de kullanım değerleri yayar. Ancak kapitalist ekonomi geçimlik bir ekonomi olmadığından faydalı nesneler parayla mübadele edilmek için üretilir. Üretimin mantığı sınıfsal bir ilişki üzerinden emekçi için farklı (yeniden üretim=geçim) kapitalist için farklıdır: kâr. Kapitalist üretim tarzının parametreleri içinde doğa toplum ilişkileri temel toplumsal ilişkilere ve genelleştirilmiş meta üretiminin ekonomik dinamiklerine göre yapılır. M-C-M' genişletilmiş üretim dinamiği, kapitalizmi yoğun bir yayılma süreci içinde dışarıya doğru sürükler ve bu da doğanın küresel ölçekte metalaştırılmasına yol açar. Sınırsız sermaye birikimi doğanın sınırsız metalaştırılmasıdır (Moore, 2011: 8). Sistemde kapitalistler parayı iki tür meta satın almak için kullanır: üretim araçları ve emek gücü. Üretim araçları ve emek gücü üretim sürecine sokulur ve yeni bir meta ya da metalar üretilir. Sonra ilk para artı kâr ile dağıtılır ve tüketicilere satılır. Bu kârın bir kısmı yeni üretim süreçlerinde sonu olmayan birikim için tekrar tekrar yeniden yatırılır. Bu kapitalist üretim durağan değil dinamik bir süreçtir. Sadece fabrikada, çiftlikte ya da ofisteki üretimden ibaret değil geniş meta sisteminin tüm kısımlarını - satın alma, dönüştürme, dağıtım, mübadele, satış- kapsar. Harvey'in (2006: 3) "sermayenin birincil çevrimi" dediği bu sistemde metalar sadece kullanım değeri için değil mübadele değeri için de üretilir.

Marx'tan hareketle Neil Smith bu sistemi karakterize eden dört büyük özellik olduğunu iddia eder: *kâr (büyüme), rekabet, yenilik ve sömürü*. Birincisi sitem özünde büyüme, kâr odaklıdır, tek amacı daha daha fazla kâr sağlamaktır: sözgelimi sosyal adalet ya da çevresel sürdürülebilirlik değil ama kâr birinci hedeftir. Kapitalist üretim ve doğanın temellükü genel olarak ihtiyaçların karşılanması için değil belli bir ihtiyacın, kârın gerçekleştirilmesi içindir. "Kâr arayışı içinde sermaye tüm yerküreye sinsice yaklaşır gördüğü her şeye bir fiyat biçer ve ondan sonra da bu bedel doğanın kaderini belirler" (Smith, 2008: 78). Doğayı üretim sürecinin bir parçasına dönüştürerek doğa ile ilk ilişkide değiştirilmemiş hiçbir şey ve etkilenmemiş canlı hiçbir şey bırakmaz. Kapitalizmi emsalsiz kılan üretimin nasıl örgütlendiğidir. Doğa ile ilişki kullanım değeri değil, mübadele mantığı tarafından belirlenir. "Birikim için birikim" bu sistemin özüdür (Smith, 2008: 70). Kapitalizmi yıkıcı ve çevresel felaketlerle ilgilenmez kılan da bu saiktir (Empson, 2014). Mülkiyet, mübadele ve rekabet gibi kapitalizme özgü tüm toplumsal ilişkiler, birikim için birikimi garantiler. Kapitalizm doğadan faydalanır, ona dayanırken genişleyen bir ölçekte de onu yok eder. İkincisi kapitalizm özünde rekabetçi bir ekonomik sistemdir: yerel, ulusal ve dünya piyasalarında mallarını tüketicilere satmaya çabaladıklarından kapitalistler ve endüstriyel sektörler arasındaki rekabete dayanır. Bir üretim tarzı olarak

kapitalizm birikim sürecinin dayatması ile hayatta kalmak için sürekli genişlemelidir (Smith, 2008: 71). Üçüncüsü bu rekabetçi etik tek tek kapitalistlerin yeni ürünler ve üretim süreçleri geliştirerek getirilerini mümkün her yöntemle (yeni yerlerin sömürülmesi ya da teknolojik buluşlar) maksimize ettirecek güçlü teşvikler yaratır (Castree, et al, 2004: 28). Rekabet kapitalizmi coğrafi olarak metalaştırmanın zayıf, temellük fırsatlarının yüksek olduğu alanlara sürükler. Her metada bulunan sermaye yoğunluğunu yükseltme ve emeği azaltma ve biyofiziksel doğa girdisini arttırmaya zorlar. Bu da insan ve insan dışı doğanın geometrik olarak genişleyen üretim sürecine sokulmasını, ardından da coğrafi yayılmanın teşvikini hızlandırır (Moore, 2011: 27). Bundan böyle yerkürenin hiçbir parçası atmosfer, okyanuslar, jeolojik altkatman ya da biyolojik üstkatman sermayenin dönüştürmesinden muaf değildir (Smith, 2008: 79). Kapitalizm geliştikçe daha önceden fiyatlandırılmaz olan her şey mübadele değeri arzusu için dolaşıma çekilir. Doğanın el değmemiş, bakir olduğu yerkaşının kilometrelerce altı ya da ışık yılları ötesi sadece henüz erişilmez olduğu için öyledir (Smith, 2008: 81). Son olarak kârın kaynağı herhangi bir diğer üretim faktöründen ziyade metaya dönüştürülmüş emeğe dayanır. Artık değer sermayenin her dolaşımı-çevrimi sonunda gerçekleşir ve artık emek zamanı biçiminde sadece fabrika işçileriyle sınırlı olmayan, tüm bileşenleriyle emekçilerin sömürsünden kaynaklanır: bu da sistemin asli unsurunun sınıf mücadelesi olduğunu ortaya koyar. Smith (2008: 47) doğa toplum ilişkisine sınıf çatışması açısından bakar. Kapitalizmde toplum doğa ilişkisi doğanın kullanımına ve üretimine ilişkin politik bir mücadeleyi içerir: sınıf mücadelesi. Doğanın toplumsal bir önceliği vardır: doğa toplumsal değilse hiçbir şeydir. Sınıf ve doğa birbirine dışsal meseleler olarak görülemez, birbirleriyle bağlantılı ve birbirini kurucudur.

Smith (2008: 50) bu kapitalist üretim biçiminin coğrafi yansımalarını çıkarırsar. Ona göre bu üretimin coğrafi eşitlenmesi ve farklılaşması yönünde “eşitsiz gelişme” dediği karşıt eğilimler taşır. Üretim daima mekâna bağımlı olmak zorundadır: mutlaka bir yerde gerçekleşmesi gerekir. Smith’in kastı farklılaşmış ekonomik mekânın kapitalistlerin nihayetinde daha kârlı üretim yapabilecekleri yeni yerler araması nedeniyle karşı yönde eşitlenme eğilimi tarafından engellendiğidir. Bu eşitsiz gelişme kapitalizmin kurucu değilse bile temel özelliğidir.

Peki tüm bunların doğayla ne ilgisi vardır? İlk başta doğa genellikle topluma dışsal ve üretilmez ayrık bir şey olarak görülür. Kapitalist birikimin gelişmesiyle birlikte bu maddi altkatman (doğa) giderek toplumsal üretimin bir ürünü haline gelir ve farklılaşmanın başat aksları giderek daha toplumsal bir hal alır. Kısaca doğanın bu birincil görünümü tarihsel bağlama oturtulduğunda, maddi mekânın gelişimi kendini doğanın bir üretim süreci olarak sunar (Smith, 2008: 50). Smith, burada kapitalizmin bir kez doğayla ilişkiye girdiğinde doğanın dışsallığını kaybettiğini ve sermaye birikiminin geniş dinamikleri içinde bir moment olan toplumsal olarak

üretmiş ikinci doğaya dönüştüğünü kasteder. Özel olarak emek süreci doğanın topluma ve toplumun doğaya dolayımlandığı sosyo-doğal diyalektik için bir parlama noktası haline gelir.

Doğanın üretimi yaklaşımı argümanları açısından proaktif olduğu kadar imaları açısından da oldukça zengindir (Castree, 2003: 285; 1995: 19): Ontolojik açıdan kapitalizm ile doğa arasındaki bir ayrımı reddederken birini diğerinden koparmaz. Belirlenimci olmayan bir teoridir: hem doğaya hem de kapitalizme güç ve özne rolü atfeder. Teknokratik ve ekosantrik dünya görüşlerinin aksine çevresel sorunların ve doğanın dönüşümlerinin çoğunu kapitalizmin ürettiğini gösterir: ayrı bir ekonominin problemleri ve dönüşümlerinin ayrı toplumsal-olmayan bir ekoloji üzerindeki etkileri olarak değil. Doğayı toplumsallaştırır: toplum ile doğa arasındaki içsel ilişkilere dikkat çeker. Birincisine atıf yapmadan ikincisinin anlamı yoktur. Dışsal ve evrensel doğa anlayışlarının ötesine geçer ve doğanın geleneksel olarak birinci doğa olarak bilinen bozulmamış, insan eli değmemiş bir varlık olarak düşünülmesinin lüzumsuzluğunu kayda alır. Bu ikicil olmayan yaklaşımın bazı entelektüel ve pratik güçlü yönleri vardır. Öncelikle günümüz ekolojik dönüşümlerinden kendisini sorumlu görmeyen ve göstermeyen kapitalist ekonomik sistemi savunan liberal ve teknosantrik politik muhafazakârlığı ifşa eder. Çoğu artık “ikincil doğaya” dönüşmüş “birincil doğanın” korunmasına yönelik romantik ekomerkezciliğin hatasını sorgulamaya açar. Doğanın üretimi tezinin en güçlü yönlerinden biri doğayı tarihsel bir ürün olarak sunmasıdır (Braun,2004:201). Kapitalist üretimin son yüz elli iki yüz yıllık bir olgu olduğunu ve dolayısıyla doğal ve kaçınılmaz bir olgu olmadığını göstererek güçlü bir şekilde doğayla sosyoekonomik ilişkileri tarihselleştirir. Kapitalizmin doğayı tümünden metalaştırdığı, kâr amaçlı yöntemlerle kurduğu ve yeniden kurduğu konusunda bizi uyarır. Ayrıca bir üretim sisteminin yani kapitalizmin nasıl yerel ve küresel üretilmiş doğaları birbirine bağlayan içsel bir karmaşıklık içerdiğini, doğanın üretiminin birbiriyle bağlı ekolojik ve toplumsal sonuçlar doğurduğunu ve üretilmiş mekânlar arasında eşitsiz gelişme yarattığını gösterir. Özel olarak emeğin sömürsünün ve eşitsiz gelişme olgusunun çevresel sorunların ya da kaynak kıtlığının etkin üretimi ile sık sık ele ele gittiğini gösterir. Çevresel sorunların ve bunların çözümlerinin kapitalist ekonomi politiğin gerçekliklerinin anlaşılması yoluyla açıklanabileceğini önerir. Ayrıca bu yaklaşım kapitalist üretimin oldukça politik, yanlı ve sorgulanabilir sosyoekolojik sonuçlarının olduğunu gösterir. İnsanın doğayla ilişkisini güçlü bir şekilde tarihselleştirirken hem doğa hem de toplumun dönüşümüne yönelik politik bir perspektif sunar: toplumsal açıdan daha adil ve ekolojik açıdan daha eşitlikçi ve sürdürülebilir bir dizi post kapitalist doğanın üretiminin kurgulanması ihtimaline kapı aralar. Kapitalist olmayan bir insan doğa ilişkisi kurgular.

Literatüre kazandırdığı bu yeni açılımlara rağmen doğanın üretimi yaklaşımı teknik, teorik, ontolojik ve politik açılardan eleştiriler almıştır (Castree, 2003: 285-287; Braun,

2004:201-202; Phillips, 2008: 78-80): Birincisi liberaller (teknosantrikler) bu yaklaşımın kapitalizmi eleştirirken ekonomik olarak üretilen çevresel ve “kaynak” sorunlarının ekonomik açıdan kapitalizmi tümünden yıkmaktan başka somut bir çözümünü önerememekle eleştirmişlerdir (Loftus, 2012: 13). Teorik açıdan doğayı toplumsallaştıran diğer süreçler pahasına üretimci bir bakışı sergilemektedir. İnsanlığı ve emeği analizin kalbine yerleştirdiğinden antroposertrik olmakla ve doğanın toplumdan özerkliğini ve fiziksel gerçekliğini inkâr etmekle suçlanır. Bu eleştiri doğanın fiziksel yeniden yapımının modern bilim, teknoloji ve şirketler elinde basit bir macun olduğuna ilişkin argümanlarda görülür. Ontolojik açıdan eleştirdiği teknosantrik yaklaşım gibi antropasantriktir: sermaye-doğa diyalektiğinde sermayeyi önceliklendirmekte, mevcut üretilmiş çevre/kaynak sorunlarının ekolojik ve toplumsal ciddiyetini takdir etmekte başarısızlıkla suçlanır. Kapitalizmin doğanın her yönünü belirlediğini ima ederken, kapitalizmin doğayı nasıl ürettiğine odaklanırken üretilmiş doğanın kapitalizmi nasıl etkilediğine daha az önem vermiştir. Doğayı insan ihtiyaçları ve mutluluğu için bir amaç olarak görmektedir. Doğanın kendi başına bir değeri olduğunu yadsımaktadır (ekokritik). Ayrıca maskulinist bir yaklaşımla kadının kapitalist toplumlardaki eşitsiz yerine kör bir bakışı sürdüren sosyal ve çevresel politikaları idame ettirmekle suçlanır. Doğaya dönüş mitini reddeder. Emek ve ekoloji sömürsüne karşıdır, sistemin içinde değil dışında çözüm arar: sosyoekolojik sürdürülebilir bir geleceğin kapitalizmin dışında aranması gerektiğini öngörür (Merchant, 2005: 227).

Sonuç olarak ciddi eleştiriler olsa da doğanın üretimi tezi, toplum-doğa ilişkisinin kapitalizm üzerinden işleyişini açıklamada önemli imkânlar ve açılımlar sunar. Sistemin insanları kapitalizmi doğal ve doğayı da sermaye olarak düşünmeye koşulladığı bir dünyada çevre politikası için farklı bir temel, gelecekteki doğaların nasıl üretileceğine ve insanlar ve insan dışı varlıklar için ne tür sonuçlar getireceğine odaklı bir temel arayışındadır (Braun, 2004: 201). Doğanın üretildiği bir dünyada yaşamaya devam edeceksek bu sürece kimin katılıp kimin katılmadığını, bu sürecin kime hizmet ettiğini kime hizmet etmediğini ve bu soruların neden kapitalizm şartlarında çözülmesi gerektiğini sorgulamamız gerekir (Henderson, 2009: 288). Bu yaklaşımın verdiği en güçlü mesaj şudur: Eğer çevre sorunlarını çözmek istiyorsanız sistemin önceliklerine meydan okumanız gerekiyor.

Doğanın kapitalist üretimi bugün için bir hakikattir. Ancak doğanın üretimi doğa üzerinde kontrol ile karıştırılmamalıdır. Üretim sürecine kontrol eşlik etse de bu garanti değildir. Doğanın üretimi onun üzerinde egemenliğin tamamlanması değil, niteliksel olarak biraz farklı bir şeydir. Asıl soru doğanın kontrol altına alınıp alınmadığı değil, doğayı nasıl ürettiğimiz ve doğanın üretimini kimin kontrol ettiğidir (Pepper, 1993: 115). Kapitalizmde değerli olanı insan ihtiyacı değil piyasa; kullanım değeri değil, mübadele değeri ve kâr belirler. Üretim sürecinin ayrılmaz

parçası olan atıkların, kirleticilerin asıl hedef olmaması gibi doğanın üretiminin çoğu üretimin istenen hedefi değildir. Üretim süreci oldukça amaçlıdır, asıl amacı kullanım değeri değil mübadele değeri açısından hesaplanan kârdır. Bu yüzden insan ile doğa arasındaki çatışmanın gerçek çözümü doğanın üretimi üzerindeki gerçek toplumsal kontrolün sağlanmasıdır. Nihai amaç emekçilerin üretim sürecinde ve dolayısıyla doğanın üretiminde kontrolü sağlaması, kapitalizmin ve piyasanın (mübadele değeri sisteminin) kontrolü üzerinden toplum üzerindeki kontrolünün yıkılmasıdır. Amaç kullanım değeri alanının kontrolünü ele geçirmektir (Smith, 2008: 87). İnsan ihtiyaçlarına piyasa mantığının değil, mübadele mantığına ve kâra göre değil, kullanım değerine göre insanların karar vermesi mücadelesidir. Kapitalizmde piyasanın karar verdiği ve doğal gösterdiği toplum için gerekli ve değerli olanı belirlemenin toplumsal kontrolünü ele geçirme mücadelesi; doğanın eylem alanına dönüştürülmesi, doğanın üretimi üzerindeki gerçekten insani toplumsal kontrolün ele geçirilmesi; emeğin ve doğanın sömürüsüne son verilmesi ve insan doğa birliğinin yeniden kurulması mücadelesi.

2.2. Doğanın, İktidarın ve Direnişin Toplumsallığı

Geleneksel ve hâkim yaklaşıma göre, doğa yaygın bir şekilde toplumun dışında ya da ötesinde mevcut insan dışı nesneler ve süreçler alanı olarak düşünülür. Doğa dışsal ve evrensel ama egemen olunan ve bu egemenliğin kutsandığı ya da aşağılandığı dışsal bir varlıktır. Oysa politik ekolojide doğa toplumsal açılardan görülür. İnsanın doğal çevre ile etkileşimini yapılandıran pratikler ve kurumları biçimlendiren ve biçimlenen, sürdüren toplumsal ilişkiler üzerinden anlaşılır. Emek üzerinden doğa ile kurulan tüm ilişki yalnız doğa dediğimiz şeyle (toprak, su...) değil diğer insanlarla bir ilişkidir. Emeğin nasıl kullanılacağını, üretimin nasıl örgütleneceğini toplumsal ilişkiler koşullar. Dolayısıyla “Gerekli olan şey her bir toplumsal/ekonomik yaşam biçiminin kendi özgül bağlamsal koşulları, kaynak malzemeleri, enerji kaynakları ve doğal olarak dolayımlanan sonuçları (“artık” türleri, “kirlenme” vb.) ile karşılıklı ilişkiye girme biçimlerinin kendi özel tarzına ve dinamiğine sahip olduğunun kabul edilmesidir. Her toplumsal ve ekonomik yaşam biçiminin ekolojik sorunları, bu özgül doğa/toplum eklemlenme yapısının sonucu olarak kuramsallaştırılmalıdır” (Benton, 1989: 77).

İnsan hem tarihsel-toplumsal hem de doğal bir varlıktır. İnsanın gündelik yaşamı doğanın dönüştürüldüğü “metabolik bir ilişki”dir. Doğanın dönüşümü ise toplumsal ilişkiler üzerinden ve toplumsal ilişkilerin içinde şekillenir. Doğa verili toplumsal sistemin ve toplumsal ilişkilerin ve tarihin dışında zamansız ve ebedi bir şey değildir, toplumsal süreçlerin ürünüdür (Braun, 2009: 25). Doğa toplumdaki hâkim üretim ilişkileri çerçevesinde üretilir. Buna göre her ekonomik üretim biçimi kaçınılmaz olarak doğayla bir ilişki kurulmasını gerektirdiğinden insan (toplum) ile

doğa arasında diyalektik bir ilişki vardır. Bu ilişki üretim sürecinde insanı ve toplumsal sistemi ürettiği gibi doğayı da üretir. Dolayısıyla doğayı insan eylem ve üretiminin dışında düşünmek mümkün değildir. Bu çerçevede eleştirel coğrafyacıların ve politik ekologların geliştirdiği “toplumsal doğa” kavramı, “Toplumsal ilişkilerin özünde ekolojik ve ekolojik ilişkilerin de özünde toplumsal olduğunu vurgular” (Alkon, 2013: 443). Doğa dışsal verili bir şey değil toplum tarafından, toplumsal ilişkiler üzerinden dönüştürülür. Toplum doğaya içseldir.

Henry Lefebvre *Mekânın Üretimi* isimli başyapıtında (2014: 41) mekânı iktidar ilişkileri üzerinden üretilen toplumsal bir ürün olarak görür. Tarihsel maddeciliğin her üretim tarzının kendine özgü bir sistemsel mantığı olduğu temel önermesine dayanarak “Her toplum (ve dolayısıyla içerdiği çeşitliliklerle birlikte her üretim tarzı, genel kavramın kendini gösterdiği tikel toplumlar) bir mekân, kendi mekânını üretir” der. Üretim tarzı toplumsal üretim ilişkilerinin örgütlenme biçimidir ve belli toplumsal formasyonlarda işler. Üretim ilişkileri de temelde emek ve üretim güçleri, üretim araçları ve üretilen artık üzerindeki iktidar ilişkileridir. Mekânın üretimi nosyonunu Lefebvre’den ödünç alan ve ‘doğanın üretimi’ kavramını geliştiren Neil Smith de (2008: 47) “doğanın toplumsal bir önceliği olmalıdır; doğa toplumsal değilse hiçbir şeydir” der. Doğa tarihsel olarak spesifik insan faaliyetlerinin biçimleri üzerinden dönüştürülür, üretilir. Doğa ile ilişki üretim tarzının örgütlenme biçimi üzerinden gerçekleşir. Smith’e göre doğa, emek ve sermaye süreçleri üzerinden toplumsal olarak üretilir ve günümüz dünyasında kapitalizmin bir ürünüdür: doğa temelde sermaye birikimi için, firmaların kâr etmesi için dönüştürülür. Her üretim biçimi kendi doğasını ürettiği gibi günümüzde doğayı dünya ölçeğinde üreten hâkim ekonomik sistem kapitalizmdir: Kapitalizm doğa-toplum ilişkileri üzerinden gelişir. Kapitalizm sadece ekolojik sonuçlar doğurmaz; aynı zamanda kendisi doğa-toplum ilişkileri üzerinden gelişen bir ekolojik rejimdir (Moore, 2011: 2; Newell, 2012: 158).

Smith’in yukarıda açıkladığımız doğa-toplum ikiliğini aşmaya yönelik “toplumsaldoğa” kavramı, toplumsal ilişkilerin özünde ekolojik, ekolojik ilişkilerin de özünde toplumsal olduğunu vurgular. Bu yaklaşımın hedefi doğa ve toplumun maddi ve ideolojik olarak birbirilerini nasıl birlikte ürettiği ve bu birlikte üretimin gerçekleştiği tarihsel ve mekânsal süreçleri anlamaktır. Bu bakış açısının taraftarlarının birçoğuna göre toplumsal doğa üzerinden düşünmenin önemi teorik boyutun ötesine geçer. Doğa ve toplum arasında yanlış bir şekilde yapılan ayrımın hem insanların hem de gezegenin sömürülmesini meşru kıldığını ileri sürerek yeni bir tür politikayı canlandırma yeteneğine sahip olduğunu görürler. Pek çok çevrecinin peşinden koştuğu yeniden bir insan ve doğa birleşmesini değil, politik mücadele için doğa ve toplumun zaten ve daima direngen bir başlangıç noktası olduğunun kabul edilmesi iddiasında bulunurlar. Doğal ile toplumsalın birlikte

üretiminin anlaşılması bu teorisyenlere göre daha iyi bir insan toplumu ve insan-dışı doğa arayışındaki bir politikaya götürebilir (Alkon,2013: 443).

Eşitsiz Gelişme: Doğa Sermaye ve Mekânın Üretimi (2008) isimli kitabında Neil Smith maddi yaşamın üretiminin ve yeniden üretiminin toplumsal olarak gerçekleştirildiğini, doğanın üretim süreçleri ve ilişkileri üzerinden toplumsal olarak üretildiğini vurgulayarak günümüz dünyasında doğanın sadece maddi olarak üretilmediğini aynı zamanda doğa fikrinin de kapitalist birikim yararına üretildiğini ileri sürmektedir. Smith'in tezi sadece doğanın kapitalizmde maddi dönüşümüne ilişkin değildir. Ayrıca "kapitalist doğanın" ayırıcı özelliğinin doğaya ilişkin fikirlerin de kapitalist üretim, meta dolaşımı, kapitalist toplumsal ilişkiler ve kurumlar içinden ve üzerinden üretildiğine ilişkindir. Endüstriyel kapitalizmle araçsalıcı faydacı bir düşünüş, araçsalıcı bir tavır kapitalist toplumsal ilişkileri değerlendirme süreçleri tarafından güçlendirilmiş ve bu fikirler doğaya ilişkin anlamın kapitalist bir toplumda kuruluşunda gittikçe daha fazla etkili olmuştur. Kapitalizm dışsal ve evrensel bir doğa ideolojisine dayanır. Toplumdan ayrı bir doğa fikri toplumsal ilişkiler gerçekliğini gizlemek için kullanılan bir ideolojidir. Toplumsuz, toplumdan ayrı doğa fikri yada ideolojisi kapitalist projelere dayanak olur, doğanın kapitalist üretiminde yer alan baskıcı ve tahakkümcü toplumsal ilişkileri, kapitalist sömürüyü gizler ve meşrulaştırır. Bu düşünceye göre doğa ve insan toplumunun ayrı varlıklar olduğu şeklindeki yaygın inanış kapitalistlerin çıkarlarına hizmet etmekte ve doğa fikrinin üretiliş tarzı ve doğanın işaret ve temsil ettikleri kapitalizmin ideoloji üzerindeki nüfuzunu örneklemektedir. Bu yüzden, bir nesne ve düşünce olarak doğa, iktidara ve nüfuza sahip olanlar tarafından toplumda kendi hâkim konumlarını güçlendirmek için kullanılabilir. Kapitalizm doğayı fiziksel olarak üreten tek sistem değildir. Geleneksel ve sosyalist üretim tarzları da doğayı üretir-kaynakları ve çevresel sorunları çok farklı şekilde- ancak doğanın kapitalist üretimi kâr peşinde doğanın kelimenin tam anlamıyla yeniden inşa edilmesini ifade eder. Dolayısıyla sosyo-ekolojik sorunlar da toplumsal sistemden, toplumsal ilişkilerden bağımsız değil kapitalist üretimle ilişkisi açısından anlaşılmalıdır. En somut örnek daha önceden doğal olan *tohumun kapitalist üretimidir*. Diğer bir örnek ise *doğanın kentleşmesidir* (Swyngedouw, 2004). Kentleşme toplumsal-doğal bir süreçtir. Kentin fiziksel ve toplumsal çevresi doğanın kentleşmesi (tarihsel ve coğrafi) sürecinin bir sonucudur (Loftus, 2012: 4). Çok daha somut ve güncel bir örnek *doğanın ağaçlandırılmasıdır* (Cohen, 2004).

Belirtildiği gibi ekolojik süreçler açısından Harvey ve Smith gibi eleştirel coğrafyacılar göre doğa toplumsaldır (Harvey, 1996 ve 2014; Smith, 2008). Doğanın toplumsallığı aynı zamanda tarihselliğini de ifade eder. Diğer bir ifadeyle toplumsal doğa tarihsel olarak üretilen bir şeydir. Doğanın toplumsallığının üç boyutu vardır: toplumsal bilgi, toplumsal pratik ve toplumsal iktidar (Castree, 2001a: 12-13). Birincisi doğaya ilişkin bilgiler, doğanın bilgileri tamamen

toplumsaldır. Doğaya ilişkin bilgiler örtük ve açık olarak toplumdaki güçlü grupların geniş sınıfsal, cinsiyet ve ırksal çıkarlarını yansıtır. Doğaya ilişkin ideolojiler hakikati gizler ve belli toplumsal çıkarlara hizmet eder. Doğaya ilişkin tüm iddialar ideolojiktir. Bilgi ve dil hem bizden ayrı hem de bir parçası olduğumuz doğal dünyayı anlamak için kullandığımız araçlardır. Bu yüzden doğayı olduğu gibi anlamanın objektif bir yolu yoktur. Farklı bireyler ve gruplar aynı doğalara anlam veren farklı söylemler kullanırlar. Bu söylemler, doğanın hakikatlerini ortaya çıkarmaz ya da gizlemez ama daha ziyade kendi hakikatlerini yaratırlar. Kimin söyleminin hakikat olarak kabul edileceği bir toplumsal mücadele ve (iktidar), güç politikası sorunudur. Doğaya ilişkin bilgilerinin bilimsel olduğunu iddia edenler bile sıklıkla iktidar ilişkilerini ifade eder ve bu bilgiler insanlar bunlara inandıkları ve bunlara göre hareket ettikleri sürece maddi etkiler gösterirler. Bilim bilgi üretir ama bu bilgilerin uygulamaya konulması tamamen politiktir. Dolayısıyla bunların belli bağlamlarda ortaya çıkan ve belli sosyal ve ekolojik amaçlara hizmet eden toplumsal ürünler olduğu sorgulanmalıdır.

Doğanın toplumsallığının ikinci boyutu, toplumsal pratik açısından doğanın bilgileri tamamen toplumsal olmakla birlikte doğanın toplumsal boyutları tek başına bilgiye indirgenemez. Toplum doğa bağlantısının elbette pratik bir yönü vardır. Geçmişte ve bugün toplumlar doğa ile daima fiziksel bir etkileşim içindedir. Bu fiziksel etkileşimin biçimi ve sonuçları yukarıda açıklanan teknokratik ve ekosantrik yaklaşımların temel kaygısıdır. Ancak bu iki yaklaşım da doğayı toplumsal değil fiziksel anlamda görmeye eğilimlidir. Fakat doğayı onu biçimlendiren toplumdan ayırmak, toplumsalı doğaldan fiziksel olarak koparmak imkânsızdır. Gerçekte her şey Erik Swyngedouw'un (2004: 17) terimiyle "toplumsaldoğa"dır. Doğanın toplumsal olması ağaçlar, ormanlar, nehirler ve hayvanlar gibi doğal denen şeylerin maddi gerçekliğinin yadsınması anlamına gelmez. Daha ziyade doğanın toplumlara sunduğu fiziksel fırsatların ve engellerin bir dizi ekonomik, kültürel ve teknik ilişkiler ve kapasitelere özgü göreceli tanımlanabileceğine vurgu anlamına gelir. Toplum doğa ilişkisi zamana ve yere göre değişen, farklı toplumsal yapılara, üretim örgütlenmesine, tüketim kalıplarına, kültürel örüntülere göre değişen ilişkilerdir. Başka bir deyişle aynı doğa parçası, misal Toroslar yakın-uzak toplulukların bunu nasıl kullandığına bağlı olarak farklı fiziksel özellikler ve anlamlar ifade edecektir. Bu anlamda doğanın fiziksel özellikleri toplumsal pratiklere bağlıdır, sabit değildir. Eleştirel coğrafyacılar son yıllarda bu önemli argümanı dört temel alanda yapmışlardır (Castree, 2001a: 13-14): Birincisi (doğal) afetlerin doğanın bir sonucu değil toplumun yapısıyla yakından ilişkili olduğunu, toplumdaki grupların göreceli savunmasızlığı açısından tanımlanabileceğini ileri süren (doğal) afet çalışmaları. İkincisi, kuraklık gibi doğal olayların kıtlıklara sebep olmayacağını, açlıkların çoğu kez gıda fazlası durumlarda ortaya çıktığını ileri süren açlık çalışmaları.

Üçüncüsü yerel topluluklarının kaynak kullanımı ve yanlış kullanımını yerel üstü ekonomik politik ve toplumsal kuvvetlere bağlayan üçüncü dünya politik ekolojisi. Son olarak nüfusun atıklara ve kirliliğe orantısız maruz kaldığını ileri süren çevresel adaletsizlik olgusu.

Doğanın toplumsallığının üçüncü boyutuna göre, toplumlar fiziksel olarak doğa ile ilişkiye girdiği gibi ayrıca bilerek ve bilmeyerek doğayı yeniden kurarlar. Burada doğanın toplumsallığı emek süreçlerine ve doğanın hem maddi hem de ideolojik boyutlarına eşitsiz erişim üreten eşitsiz iktidar ilişkilerinin kapitalizmde kurumsallaşma biçimlerine işaret eder. Başka bir deyişle toplumsal hem insan hem de daha spesifik iktidar, sömürü ve eşitsizlik meselelerini ifade eder (Alkon, 2013: 477). Doğaya hâkim üretim biçimi ve hâkim sınıf damgasını vurur ve bu sınıfın maddi ve ideolojik pratikleri iktidar olarak yansır. Burada doğanın maddi bir biçimde toplumsal süreçlere içsel hale geldiği görülür. Dışsal, içkin, ya da evrensel doğa fikirleri toplumsal doğa fikrinden tamamen farklı bir biçim alır.

Doğanın toplumsallığını vurguladıktan sonra iktidarın ve onun ürettiği direnişin de toplumsallığına yakından bakabiliriz. İktidar toplumsal olduğu gibi direniş de toplumsaldır. İktidar ilişkileri analizi toplumsal kuramın en tartışmalı konularından biridir. Bir toplumsal kuramın toplumda ne türden toplumsal ilişkilerin var olduğunu ve iktidarın bu ilişkiler tarafından nasıl dağıtıldığına cevap vermesi gerekir. Ancak kavramın tanımına ve içeriğine yönelik ihtilafli bir durum söz konusudur ve dahası bu ihtilafın kendisi, ironik bir biçimde bir iktidar sorunuyla yakından ilişkilidir: çünkü tanımlı yapanın kendisi de bir iktidardır. Bu bağlamda tarihsel süreçte çeşitli teorik yaklaşımlar ve teorisyenlerin iktidar teorilerine bakmak gerekecektir. Bazı yaklaşımlar iktidar sorununu aktörlerin yapabilirlikleri etrafında tartışırken bazıları yapısal koşulları ve belirlenimleri öne çıkarmaktadır. Aynı şekilde iktidarı ele geçirip gerektiğinde kullanılan bir edim olarak görenler karşısında, iktidarın girilen ilişkilerden ürettiğini söyleyenler de vardır. İktidar ilişkilerini zorun ürün olarak görenler kadar, rızayla ilişkilendirenler de vardır. İktidar, bazıları için baskı ve sınırlayıcılığı temsil ettiği ölçüde belli bir kesimin diğerleri üzerindeki tahakkümü anlamına gelirken, iktidarı aktörlerin birlikte ortak bir hedefi gerçekleştirmek için bir araya gelmeleriyle ilişkilendiren ve tam da bu anlamda üretken bulan yaklaşımlar da mevcuttur (Şengül, 2014: 42).

Burada önce anaakım iktidar yaklaşımlarını sonra iktidarı rızaya dayalı karşılıklı bir ilişki olarak gören “ilişkisel iktidar” yaklaşımlarını son olarak da politik ekolojideki iktidar yaklaşımlarını değerlendireceğiz. Siyasal kuramda modern iktidar düşüncesinin kökleri Nicolo Machiavelli ve Thomas Hobbes’a kadar geri gider. Bunlardan birincisi, iktidarı stratejik bir araç olarak, ikincisi ise egemenlik kavramında somutlaşan bir hegemonya olarak görür. Hobbes

çizgisini takip eden Max Weber, bürokrasiye olan ilgisi nedeniyle iktidar ilişkilerinin devlet aygıtı ve çevresinde yoğunlaştığını öne sürer, otorite ve yönetim kavramlarıyla bağlantılandırarak “*Sosyal bir ilişki içindeki bir aktörün direnişe rağmen iradesini gerçekleştirme ihtimali*” olarak tanımlar (Weber, 1978: 53). Weber, iktidarla ekonomik ya da otoriter çıkarlara dayalı bir tahakküm faktörü olarak ilgilenmiştir. Meşru iktidarı harekete geçiren resmi otoritenin kaynaklarını araştırmış ve meşruiyetin üç kaynağını tespit etmiştir: geleneksel, ussal-yasal ve karizmatik (Weber, 1978: 215). Weber, toplumları zor ve rıza üzerinden kurulu iktidar kavramıyla yorumlar. Weber’i izleyen anaakım iktidar teorileri iktidarı asimetrik bir ilişki olarak görmeye devam eder. Robert Dahl (1957: 202-203) iktidarı “*Bir kişiye aksi halde yapmayacağı bir şeyi yaptırma yeteneği*” olarak tanımlar. İktidar sorununu birey ve birey merkezli grupların çıkarları çerçevesinde çözümleyen davranışçı yaklaşım, iktidar sorununu büyük ölçüde farklı çıkarlara sahip aktörler arasındaki ilişkilere, *itaatin üretimine* indirger. İktidarı bireylerin kapasite ve eylemlerine yönelik ele alan bu yaklaşım, söz konusu kapasitelerin daha geniş yapılar içindeki konumlarından bağımsız ele alınamayacağını gözardı etmektedir. İktidar sorununun analizini birey ötesine taşımak gerekir. Sistem taleplerin görünüşünü ve politik meselelere dönüşmesini engellediğinden beklentilerin nasıl şekillendiğini ve insanların sorunlara ilişkin bilincinin nasıl oluşturulduğunu açıklayacak sosyal ve tarihsel faktörlerin araştırılması gerekir.²

Diyalektik üzerine kurulu klasik Marxizm iktidarı karşılıklı bir ilişki olarak görür: sınıfsal bir ilişki (Schechter, 2011). Kapitalist toplumda iktidar ilişkilerinin merkezinde mülkiyet kurumu ve üzerinde yükselen sınıf ilişkileri vardır. Sınıf iktidarı üretim ve birikim süreçlerinde girilen ilişkilerden doğduğu ölçüde sınıfsal nitelik taşır. Marxist yaklaşım, sınıf ilişkilerini bir iktidar ilişkisi olarak toplumsal sistemin merkezine yerleştirirken iktidarın yoğunlaşma alanı olarak devleti görmektedir (Şengül, 2014: 44). Kapitalist toplumlarda iktidar süreçleri devletten, devlet de kapitalist ilişkilerden bağımsız ele alınamaz. Ancak kapitalizmin bütün ilişkileri tahakküm

²Bu anaakım iktidar teorilerinden başka Lukes’ün (2005) öncülüğünü yaptığı iktidarın “üç yüzü”, post kolonyal ve kendi içinde farklılaşan feminist iktidar teorilerinden bahsedilebilir (Hawkesworth, 2011). Ancak önemi nedeniyle Michel Foucault’dan söz etmek gerekir. Foucault’un yazılarıyla birlikte iktidar kavramı tartışması sosyolojiden tüm sosyal bilimlere alanlarına yayılmıştır. Foucault’nun etkisiyle iktidara kimin sahip olduğu ve iktidarın nerede olduğuna yönelik tartışmalar önemini kaybetmiştir. Yaklaşımı düzenli ve düzenleyici bir rasyonel öznenin varlığına ilişkin inancı sistematik olarak reddetmiştir. Foucault’un dünyasında eylemlerin çıktığı hiçbir kaynak yok sadece sonsuz sayıda pratikler vardır. İktidarın konumunun merkezsizleşmesi düşüncesindeki en büyük yeniliklerden biridir: İktidar her yerdedir. İktidar elle tutulmaz uygulanır. Ölçmeye ve konumlandırmaya çalışmak önemsizdir. Uygulansın diye başkalarına devredilemez. Yaklaşan herkesi tutsak alır, iktidarı uygulayanlar aynı zamanda onun nesnesidir. Örneğin mahkûm gibi gardiyan da iktidarın tutsağıdır. Önemli olan iktidarın nasıl işlediğini ve ne ürettiğini sormaktır. Başka şeyler yanında iktidar itaat, disiplin ve sistematik bilgi üretir. İktidar gayri şahsi, dağınık, rasyonel, belirsiz ve sosyal yaşamın tüm yönlerini kapsayıcı olma eğilimindedir. Foucault iktidar kavramına önemli açılımlar getirirse de sosyal ilişkileri etkileyecek ve değiştirecek yeteneğe sahip bir öznenin merkeziliğini inkâr ettiğinden direnişe inanmaz. Ona göre, tüm diğer sosyal ilişkileri motive eden temel faktör insan öznesi değil, iktidardır. Yerel çabalarla sosyal değişme gerçekleştirme şansı yoktur. Modern ve postmodern diğer iktidar teorilerinin bir değerlendirmesi için bkz. (Şengül, 2014, 41-53; Hoffman, 2014). Ayrıca iktidarı dayatmacı iktidar ve dayanışmacı iktidar olarak kavramsallaştıran son dönem yaklaşımlar için bkz. Pansardi, 2011).

ilişkisi biçiminde değildir. Hakim ilişki rıza üreten, rızaya dayalı iktidar ilişkisi biçimindedir. Arendt ve Gramsci ise iktidarı karşılıklı bir ilişki olarak görür. İktidar egemen toplumsal ilişkiler içinde ortaya çıkar. Arendt'in iktidar tanımlaması ayrıksıdır. Arendt'e kadar iktidar tek taraflı bir nüfuz etme biçimi olarak tanımlanır, yukarıdan aşağıya bir güç uygulamasıdır. Aşağının iradesini, düşüncelerini, eylemlerini biçimlendiren, yönlendiren tek taraflı bir güçtür. Arendt'le birlikte iktidar kavramı iki yönlü bir ilişki, karşılıklı bir ilişki olarak tanımlanmaya başlanır. Arendt'in iktidar kavramına getirdiği farklı açıklamalar 20. yüzyıl siyasal kuramı için önem taşır. İktidarı salt ilişkiler alanı olmaktan çıkarıp, daha yüksek edimlerin gerçekleştirildiği ve farklılık, çoğulluk, iletişim, diyalog ve özgürlük kavramlarıyla tanımlayarak iktidarı dar ve kuşatıcı tanımından uzaklaştırır. İktidarın kaba kuvvet ve şiddetle özdeşleştirilmesine karşı çıkar. Şiddet diğerlerinin bir kişinin iradesine göre davranmaya zorlanmasında araçtır, oysa iktidar toplumun kolektif eyleme geçme kapasitesinin bir göstergesidir ve bu yüzden sürekli meşruiyete ihtiyaç duyar. Doğrudan açıkça ortak iyiye yönlendirilmese de siyasal iktidar daima bir normatif meşruiyet söylemi üzerinden kurulur. Arendt, iktidarı “*kamusal politik bir amaçla uyum içinde hareket etme kapasitesi*” olarak tanımlar (2013: 292). İktidarın güçten, kuvvetten ve şiddetten ayırt edilmesi gerekir. Gücün aksine iktidar bir kimsenin değil ortak bir politik hedef için biraya gelen çok sayıda aktörün bir özelliğidir. Kuvvetin aksine doğal bir olgu değil, insan yapısı, kolektif çabanın bir ürünüdür. Şiddetin aksine zora değil, rızaya ve rasyonel iknaya dayanır. Arendt için iktidar eylemin bir ürünü olduğundan ve iknaya dayandığından *sui generis* bir olgudur. Eylemin bir ürünüdür, çünkü çok sayıda aktörün uyumlu etkinliklerinden çıkar. İknaya dayanır, çünkü diğerlerinin rızasını üretme yeteneğini içerir. Politik kurumların meşruiyeti, iktidara, insanların aktif rızasına dayanır. Bu kurumlar iktidarı kurumsallaştırır ve tüm yurttaşların sürekli desteğine ve etkin katılımına ihtiyaç duyar (Maurizio, 2001: 78).

Arendt'in iktidar tanımlaması insanların diğer yurttaşlar ya da politik eşitlerle birlikte hareket ettiğinde ortaya çıkan kamusal özgürlük alanını takdir eden bir politik felsefeden köklerini alır. İktidar toplumun kolektif eyleme geçme kapasitesinin bir tezahürüdür, göstergesidir. Arendt, iktidarın insanların birbirleriyle paylaştığı dünyayı değiştirmek ya da yeni gerçeklikler yaratmak amacıyla bir arada hareket ettiğinde gerçekleştiğine inanır. “*İktidarın doğuşundaki tek elzem maddi şart insanların birlikte yaşıyor olmalarıdır*” (2013: 293). Temel iddiası uyum içinde hareket eden insanlara atıfla iktidarın rızaya dayandığıdır. Arendt, iktidarı güç (zor), kuvvet, otorite ve şiddet gibi bir dizi kavramdan ayırır. Bu kavramlar işlevsel olarak birbirine benzer görünseler de birbirlerinden farklıdırlar. “*İktidar sadece eyleme kabiliyetine değil, uyum içinde eyleme kabiliyetine dayanır. İktidar asla tek bir bireyin mülkünde değildir; bir gruba aittir ve grup bir arada bulunmaya devam ettiği sürece var olabilir*” (2014: 54). Rıza

yoksa iktidar da yoktur. Yerini şiddet, zor ve tahakküm almaya başlar. “*İktidar insanlar birlikte eylemde bulundukları zaman boy verir ve dağıldıklarında yok olur*” (2013: 292). Belli bir grubun kolektif eylemde bulunabilme, Arendt’in ifadesiyle “uyum içinde harekete geçme yeteneği” şeklindeki iktidar anlayışıyla uyumludur. Arendt iktidarı insanın toplumsal etkileşiminde negatif, zorlayıcı bir faktörden ziyade imkân yaratıcı (enabling) pozitif bir şey olarak düşünür. Arendt için iktidar serbestçe bir araya gelmeyi seçtiklerinde insanlar arasında akan bir şeydir. Farklı bireyler kamusal alanda bir araya geldiklerinde görünür ve konuşmaları üzerinden kendini gösterir (Swift,2009: 35).

Belirtildiği gibi Gramsci iktidar ilişkilerini sınıfsal hegemonya mücadeleleri ve süreçleri içine yerleştirerek açıklar. Gramsci “sivil toplum” alanında işleyen hegemonya kavramıyla yine iktidarın ilişkisel bir olgu olduğunu vurgular (Morton, 2007). Gramsci toplumsal iktidar kavramını ağırlıklı olarak yönetenle yönetilen ve politik ve sivil gruplar arasındaki rıza ilişkisi üzerinden açıklar. İktidarın bir gücün diğer bir güç üzerinde rızaya dayalı olarak uygulanmasıyla bir ilişki içinde ortaya çıkan bir olgu olduğunu gündeme getirir. Eger burdan rıza üretemezse güçlü olan taraf zayıf olan tarafa tahakküm uygular. Tahakküm ortaya çıktığında ise iktidar kaybolur. Tahakküm varsa iktidar yoktur. İktidar karşı tarafın da onayıyla, sürece dahil olmasıyla, onu meşrulaştırmasıyla ortaya çıkan bir ilişki biçimidir. *Rızanın olduğu yerde ve zamanda direniş olmaz.* İktidar ilişkilerini hegemonya yaklaşımı üzerinden okumanın belli avantajları vardır (Şengül, 2014: 52): Birincisi devletin iktidar ilişkilerindeki özgün konumuna yapılan vurguya karşın, iktidar ilişkilerinin devlet dışındaki alanlarda da kendini gösterdiği gerçeğini görmemize yardım eder. Gerek devlet içinde gerek devletin dışında, sivil toplum alanında parçalı, dağınık ve çelişkili iktidar ilişkilerinin belli bir bütünlüğe kavuşturulmasını sağlar. Gramsci bu bütünlüğün kurulmasının ancak devlet olmakla mümkün olduğunu söyler. Burjuvazinin başarısının gerisinde devlet olma yetisi varken emekçi sınıfların nadiren bütünleşebilmesinin gerisinde devlet olamamaları yatmaktadır. Bu tür bir çerçeveden bakıldığında hegemonya merkezli bir iktidar yaklaşımının devlette ifade bulan merkezileşmiş iktidar ile her yerde kendini gösteren dağınık iktidar ikiliğini aşmamıza olanak sağlar. İkincisi hegemonya merkezli yaklaşım, iktidarı bir kesimin diğeri üzerindeki tahakkümü olarak gören negatif yaklaşım ile birlikte yapabilme gücü olarak gören pozitif tanımlama arasındaki ikiliği aşmamıza da olanak sağlar. Hegemonya her şeyden önce zor (negatif) ve rızayı (pozitif) birlikte değerlendirerek bunu mümkün kılar. İlâveten hegemonya projesi bir yandan bir kesimin diğeri üzerindeki hâkimiyetine işaret eden negatif bir tanımlama vurgularken, aynı zamanda muhtemel ittifaklara işaret ettiği ölçüde birlikte yapabilme gücüne de işaret eder. Üçüncüsü, hegemonya merkezli bir iktidar tanımlaması iktidar ilişkilerinin nesnel boyutu yanında normatif boyutunu da dikkate almaya olanak sağlar. Hegemonyanın bir

süreç ve proje olarak görülmesi, söz konusu sürecin nesnel konum ve koşullarla ilişkilendirilmesine imkân sağladığı kadar, dil ve söylemin inşa sürecinin önemli bir harcı olduğunun da vurgulamamızı sağlar.

2.3. Politik Ekolojide İktidar, Direniş ve Kapitalizmin Sınırları

Siyasal ve toplumsal teoride iktidar ve direniş tanımlamalarını açıkladıktan sonra artık politik ekolojide bu kavramların nasıl ele alındığını açıklayabiliriz. Ardından bu olguların karşılaşma noktasını oluşturma kapitalizmin sınırları kavramını açıklıyoruz. Politik ekolojide hâkim iktidar tanımı, iktidarı tahakküm olarak gören anaakım iktidar tanımıdır. Politik ekologlar iktidarı toplumsal “bir aktörün bizzat kendi çevresi ve diğerlerinin çevreleri ile etkileşimlerini kontrol etme yeteneği olarak görürler” (Bryant ve Bailey, 1997: 37). Bu anlamda çevresel direniş özünde çevresel nimetler ve külfetler açısından tahakküm edilenle tahakküm eden arasındaki asimetric bir ilişkidir. Doğanın toplumsal-metabolik dönüşümü bu eşitsiz iktidar ilişkileri üzerinden eşitsiz bir şekilde gerçekleşir. Yukarıda belirtildiği gibi toplumsal ilişkiler özünde ekolojik ve ekolojik ilişkilerin de özünde toplumsaldır ve politik ilişkilere ve mücadelelere tabidir. Bu nedenle “Politika kaçınılmaz bir şekilde ekolojik, ekoloji de özünde politiktir” (Robbins, 2012: 3). “Tüm ekolojik projeler (ve argümanlar) eşzamanlı olarak ekonomi politik proje (ve argümanlardır) ve *vice versa*. Ekolojik argümanlar toplumsal açıdan asla yansız olmadığı gibi sosyo-politik argümanlarda ekolojik açıdan asla yansız değildir. Ekoloji ve politikanın birbiriyle ilgisine daha yakından bakılırsa çevresel/ekolojik sorunları daha iyi değerlendirmek için nasıl yaklaşmamız gerektiği kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelir” (Harvey, 1996: 182). Dolayısıyla sosyo-ekolojik değişim ve sürdürülebilirlik sorunları temelde politik sorunlardır. Gerçek politika ekolojik süreç ve politikalarından dışlanan ve hesaba katılmayan insanların mevcut düzene direnmesini gerektirir. Ve gerçek politika çatışma (ve direnişin) toplumsal yaşamın, doğanın ve mekânın kurucu bir parçası olarak kabul edilmesidir (Swyngedouw, 2007: 25). İktidar ilişkilerine odaklı bir politik ekoloji belli bir metabolik dolaşım değişikliğinden kimin veya neyin kazandığını, kimin bedel ödediğini, kimin faydalandığını ve kimin cefasını çektiğini kurcalamaya çalışır (Heynen, et al, 2006: 12).

Doğa toplum ilişkisi kapitalist bir toplumda ve kapitalist ilişkiler içine içkindir ve dolayısıyla temelde sınıfsaldır. Eşitsiz iktidar dağılımını yaratan koşullar sistem içinden çıkar. İktidar ilişkileri küreselden yerele, yerelden küresele yerel, bölgesel, ulusal ve küresel farklı ölçekler üzerinden ve uluslararası kuruluşlar, devlet, yerli ya da yabancı şirketler, yerel topluluklar ve çevreci örgütlerden oluşan farklı aktörler arasında gerçekleşir (Bryant ve Bailey, 1997). Doğa sınıf, cinsiyet, ırk eşitsizliklerinden ve bunların (yeniden) üretimine temel oluşturan

kapitalist süreçlerden koparılamaz. Doğanın toplumsal temellükü ve dönüşümü tarihsel olarak toplumsal iktidar ilişkilerinin sardığı spesifik toplumsal ve fiziksel doğalar üretir. Doğanın üretimi süreci doğayı para, piyasa, kültür, politika gibi toplumsal iktidar ilişkileri alanının içine yerleştirir ve bu iktidar ilişkilerini yeniden biçimlendirir (Swyngedouw, 2004: 35). Doğanın bu üretim biçimi sosyo-ekolojik sınırların sürekli geri itilmesiyle sonuçlanır. Bu eşitsiz sosyo-ekolojik süreçleri biçimlendiren toplumsal, politik ve ekonomik iktidar ilişkileri kapitalist ekonomi politik sistemin işleyişinin ayrılmaz bir parçasıdır. Başka bir deyişle, eşitsiz sosyo-ekolojik koşullar doğanın metabolizmasının sosyal örgütlenmesinin belli kapitalist biçimleri üzerinden üretilir. Çağdaş doğanın bu eşitsiz ve apaçık baskıcı sosyo-ekolojik üretim süreçleri aynı zamanda mücadelesiz gerçekleşmez: direniş içerir. Tüm toplumsal ilişkiler sosyoekolojik ilişkilerdir. Bu yüzden tüm sosyo-ekolojik hareketler doğanın hâkim üretim biçimine karşı doğanın üretiminin dönüştürülmesi ve demokratikleştirilmesinin yollarını aramaktadır. Doğanın üretimini koşullayan bu iktidar ilişkileri farklı ağlar ve yerel, bölgesel, ulusal ve küresel ölçekler üzerinden işler.

İktidar ve direniş toplumsal yaşamın bir birine bağımlı iki ayrı yönüdür. Bu yüzden sosyo-ekolojik süreçlerin anlaşılmasında kilit iki kavramdır. Eşitsiz güç ilişkileri sadece ve sadece çeşitli taraflar arasında söz konusu olabileceğinden iktidarın ve direnişin toplumsal aktörleri vardır. İktidar ve direniş ilişkileri kültüre, yere ve zamana bağlıdır. İktidar sadece toplumsal yaşamın belli alanlarında işlemez gündelik hayatın her alanında ortaya çıkar. İktidar hareketli, eşitliksiz ve asimetriktir: direnişsiz olmaz. Direniş de temelde bir iktidar biçimidir: karşı koyma iktidarı. İktidarın tahakkümüne direniş, iktidar ilişkilerinin bir parçasıdır. Bir yandan mevcut iktidar ilişkilerine her hangi bir direniş bu iktidar ağını onaylayabileceği gibi sınırlarını da teyit edebilir. Diğer yandan iktidar ilişkilerinde yeni bir faktörün, direnişin ortaya çıkması iktidar ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına ve değişmesine yol açar. İktidar direnişi biçimlendirdiği gibi direniş de iktidarı biçimlendirebilir. İktidar direniş üreten, yerini belirleyen ve onu idare eden kuvvettir. Diğer bir deyişle iktidara direniş, mücadele araçlarını ve hatta gerçek sosyal konumunu mevcut iktidar biçiminden alır. Bu yüzden iktidar uygulaması belli direniş biçimlerinin teşviki anlamına geldiği gibi bu direnişe karşı kullanılabilecek araçların harekete geçirilmesi anlamına da gelir. Bunun diğer bir anlamı mevcut iktidar ilişkilerinin teşvik ettiği direniş ve bireysel direniş biçimlerinin daha tehlikeli ve yıkıcı görünen direniş biçimlerini önleyecek koşulları da yaratabileceğidir.

Şimdiye kadar toplumsal özü vurgulanan doğa, iktidar, tahakküm ve direniş kavramları bağlamında konumuz açısından direniş karşılıklı ilişkiden doğan bir toplumsal hareket biçimi olarak ele alınmıştır: Belli bir toplumsal, ekonomik, kültürel ve ekolojik değişmeyi engellemeyi

ya da var olan bir değişmeyi ortadan kaldırmayı, yenisini kurmayı hedefleyen toplumsal bir hareket. Yaşam alanlarının/dünyalarının güvenliği ve bütünlüğüne ve belli bir alandaki insanların kendilerine ait gördükleri ortak toplumsal ve ekolojik varlıklarını kontrol etme yeteneğine yönelen tehditlere, istismara ve mülksüzleşmeye sürükleyen ve izin veren yapılar, söylemler ve kurumlara meydan okuyarak ortaya çıkan yaşam alanını savunma hareketi (Bebbington et al. 2008: 2890). Ama bu ilişki anaakım yaklaşımların aksine iktidar ilişkilerinden değil tahakküm ilişkilerinden doğmaktadır. *Direnışı üreten bizzat iktidarın kendisi değil, iktidarın tahakküme dönüşmüş biçimidir. Arendtgil anlamında rıza üretemediğinden ve meşruiyete dayanmadığından tek taraflı güç uygulamasına dönüşen iktidar üretir direnişi. Çünkü rızanın olduğu durumda direniş olmaz. Bir yerde aktif direniş varsa orda iktidar yoktur, tahakküm vardır artık. Aynı şekilde Gramscigil anlamında direniş hegemonyanın rıza üretmemesinden kaynaklanır, başarısız olmasından.*

Toplumdan ayrı bir doğa yoktur ve doğa iktidar ilişkileri tarafından biçimlendirilir. Doğanın, örneğin bir şehrin üretimi kendisinden de üretildiği adaletsizlikleri vücuda getirir, ifade eder, üretir ve yeniden üretir (Loftus, 2012: 3). Doğaya ilişkin kararları kimin aldığı, bu kullanımların külfetlerine kimlerin katlandığı, nimetlerinden kimlerin faydalandığı, hakların ve taleplerin nasıl biçimlendirildiği ve bunun toplumsal yapıyı nasıl etkilediği bağlamında iktidar doğadan ayrılmayan sınıfsal, etnik ve cinsiyet temelli toplumsal ilişkilere içkindir: eşitsizlik, adaletsizlik, dışlama, sömürü bu iktidar ilişkilerinin ayrılmaz parçalarıdır. Bu bağlamda politik ekolojinin yanıt aradığı üç soru vardır (Bryant ve Bailey, 1997: 38-40): Bir toplumsal sınıfın/grubun diğer grupların çevresi üzerinde denetim kurma yol ve yöntemleri nelerdir? İktidar ilişkileri fiziksel çevre açısından kendilerini nasıl gösterir? Zayıf gruplar güçlü rakiplerine karşı neden ve nasıl direnirler? Bir grubun diğer grupların çevresi üzerinde denetim kurmasının çeşitli yöntemleri vardır. Birincisi, bir grup diğer grupların çeşitli çevresel kaynaklara erişimini kontrol etmeye ve dışlamaya kalkışabilir. Burada amaç değerli çevresel varlıkları üzerinde tamamen değilse bile büyük ölçüde söz konusu varlığın ekonomik faydalarını elde edecek monopol kurmaktır: kısmi veya bütünsel dışlama. Bu stratejide devlet kaynak olarak doğal varlıkları, koşulları ve amaçları belirleme açısından diğer gruplar üzerinde belirleyicidir³. İkincisi, bir grup

³ Politik ekoloji literatüründen devlet genel olarak teorileştirilmemiş bir kara kutu olarak ele alınır. Devlet ve onun yönetim sistemleri Marx (enstrumentalist), Weber (rasyonel bürokratik kurumlar), Gramsci (hegemonya), Althusser (devletin ideolojik aygıtları), Foucault (yönetimsellik), Jessop (mücadele sahası) ve Gupta ile Mitchell (halkın gündelik pratikleri) gibi çeşitli şekillerde teorileştirilmiştir (Sharma ve Gupta, 2006). Kapitalist devletin Marxist çerçeveden çok özel kavramsallaştırmaları vardır. Vardıkları sonuçlar farklı olsa da ekonomi politikçiler emek ve sermaye gibi diğer toplumsal çıkarların göreceli konumu ve toplumsal adaletsizlikler ile toplumsal çatışmaların açıklanmasında büyük önem taşıyan kapitalist birikim projelerinin kolaylaştırılmasındaki rolünün anlaşılmasında yeterli bir devlet kavrayışı sunarlar. Marxist ve neo-Marxist çevreler de kapitalist devlet hem işlevsel (toplumun egemen sınıfının bir aracı) hem de yapısalcı (birikimi engelleyen politik/ekonomik yapısal

endüstriyel kirliliğin üretildiği ve salındığı yeri belirleme ve etkileme yeteneği ile diğer grupların çevresi üzerinde denetim kurabilir. İktidar burada imalat ve üretim süreciyle ilgili maliyetlerden kaçınma ve minimize etme çabasıdır: Kirli endüstrilerin ihracı. Zararlı etkinliklerin maliyetlerini gruplar kendi lehine belirlemeye çalışırlar. Üçüncüsü, bir grup diğer grupların çevresi üzerinde çevresel proje ve problemlerin toplumsal önceliklendirmesinin denetimini sağlamak yoluyla kontrol kurabilir. Devletin içinden ve dışından çevre yönetim önceliklerini, finansal ve insan kaynaklarını belli proje ve problemler lehine yönlendirebilir. Amaç çevresel varlıklar ya da kirlilik üzerinde değil, devletin toplum-doğa etkileşimine ilişkin kaynak tahsisi üzerinde kontrol kurmaktır: Enerji üretiminde yeşili önceliklendirme gibi. Dördüncüsü, bir grup diğer grupların çevresi üzerinde dolaylı bir yoldan söylem araçlarıyla kontrol kurabilir. İktidar maddi pratikler yanında fikirlerin, düşüncelerin düzenlenmesiyle de ilgilidir. Fikirler masum değildir ya mevcut toplumsal ve ekonomik düzenlemeleri güçlendirir ya da onlara meydan okur.

Sonuçta devletler ve diğer güçlü gruplar, iktidarı ve hegemonyayı yani olayların toplumsal olarak kabul edilen versiyonunu kontrol ederek diğer grupların doğası üzerinde hakimiyet kurabilirler. Ortak duyunun, kamusal senaryonun kontrol edilmesi yoluyla aktörler kendi partizan çıkarlarını toplum ölçeğinde doğal göstermeye çalışabilirler. Hâkim toplumsal gruplar kendi çıkarları peşinde koşarken toplum doğa ilişkilerini de dönüştürmeye, kontrol altına almaya çalışırlar. Bunu yaparken de sık sık zayıf grupların direnişiyle karşılaşılırlar. Zayıf grupların güçlü rakiplerine direnme yetenekleri büyük güçlüklerle bağlantılıdır. Köylüler gibi zayıf grupların çoğu çok sayıda maddi ve kültürel çıkarları yansıtacak karmaşık yollardan ve yerel ekolojik koşulların değişkenliği üzerinden doğa ilişki kurarken, güçlü gruplar sık sık yeni bir politik ve ekolojik düzen dayatmaya ve böylelikle mevcut yerel toplum-doğa etkileşim modellerini değiştirmeye ya da ortadan kaldırmaya kalkışırlar. Bu koşullar altında zayıf grupların direnme yeteneği oldukça sınırlı olabilir. Bryant ve Bailey'in dikkat çektiği gibi (1997:43) güçlü ile zayıf toplumsal gruplar arasındaki iktidar mücadelesinde zayıfın direnme yeteneği önemli ölçüde *bilgisi* ve *bilinciyle* bağlantılıdır. Gerçekleşen mücadeleler oldukça eşitsiz olabilir, ancak güçlünün faaliyetlerini çökertmek üzere zayıfın yerel çevresel bilgilerini kullanma yeteneği inkâr edilemez. Zayıf grupların güçlü rakipleri karşısında direnebilmelerinin bir diğer dayanağı *meşruiyet* sorunu ile ilgilidir. Güçlü gruplar diğerlerinin doğaları üzerinde tahakküm kurmalarını meşrulaştırma ihtiyacı hissederler ve durumu doğallaştırmak üzere 'ortak iyi', kamu yararı gibi kavramlara başvururlar. Bir kamu kurumu olarak özellikle devlet, eylemlerine meşruiyet arama

engellerin ve kısıtların aracısı olması açısından teorileştirilmiştir. Daha farklı farklılaşmalar da söz konusudur: Devletin sınıf çatışmalarındaki çözücü merkezi rolüne vurgu yapan sınıf teorileri; kritik dönemlerde devletin sosyal kontrolü sağlama ve özel birikimi harekete geçirme girişimi etrafında dönen kriz teorileri ve devletin temel sermaye-emek ilişkisini korumadaki rolüne vurgu yapan sermaye teorileri vardır (Whitehead et al., 2007).

ihhtiyacı hisseder, devlet nosyonu kamusal meşruiyet algısı yaratılmasına bağılıdır. Devlet haricinde diğeri güçlü gruplar da eylemlerini kendi çıkarlarından başka zeminlerde ve başka gerekçelerle meşrulaştırmaya çalışırlar. Örneğın şirketler de aynı şekilde faaliyetlerini varlıkları sonucu yerel topluluğun elde edeceği istihdam ve vergi gibi diğeri faydalarla meşru göstermeye çalışır. Çünkü güçlü gruplar mücadelede üstün gelseler bile güçlerinin kaynağı olan faaliyetler geniş toplum tarafından ‘gayrimeşru’ görüldüğünde güçleri yine de azalacaktır (Bryant ve Bailey, 1997:43). Zayıf aktörlerin güçlü aktörlere karşı direnme yeteneğı, ayrıca tek bir grubun diğeri tüm gruplar üzerinde ezici güce sahip olma durumunun nadir olmasından da kaynaklanır. Çok sayıda güç merkezinin bulunduğı görece akışkan koşullarda zayıf gruplar çıkarlarını güçlü gruplara karşı savunmakta sık sık iyi bir konum elde ederler. Diğeri gruplara kıyasla ezici gücü elinde bulunduran kurum devlettir. Ancak toplumda zor araçlarının tekeli elinde tutmak devlete tüm çıkarlarını istediğı gibi empoze etme konumu sağlamaz. Devlet eylemleri daha ziyade hem ülke içindeki hem de ülke dışındaki diğeri aktörlerle ve gruplarla olan ilişkileriyle koşullandırılmıştır. İktidar mücadelesi aynı zamanda *müttefikler* bağlamında da işler. Son dönemde çevreci kuruluşların artan gücü iktidar denklemini önemli ölçüde değiştirmiştir; genellikle de zayıf gruplar lehine. Bu kuruluşlar devletin, iş dünyasının ve çok taraflı kuruluşların faaliyetlerine ışık tutarak bu hegemonyayı kontrol etmelerini zorlaştırmıştır. Gerçekten çevreci kuruluşların çağdaş politik-ekolojik çatışmalardaki kilit katkısı zayıf aktörlerin, örneğın köylülerin ve çiftçilerin mücadelelerini kamuoyuna mal etmeleri ve desteklemeleridir. Geleneksel güçlü grupların zayıf grupları kontrol etme yetenekleri de bu süreçte yavaş ama kesin bir biçimde aşınmıştır. Zayıf grupların güçlü gruplar karşısında direnebilmelerinin son bir sebebi de *iktidar araçları* ile ilgilidir. Örneğın internet, devlet kurumlarının ve iş dünyasının politik ve ekonomik çıkarları için faydalı olabilir, ama bu teknolojiler aynı zamanda zayıf gruplar tarafından da hatta bazen güçlü grupların uygulamalarına saldıran kampanyaları desteklemek için kullanılmaktadır.

Kapitalizmin sınırları kavramına gelince, kapitalizm yayıldıkça ve derinleştikçe daha önceden sisteme dışsal doğal görülen varlıkları ve süreçler dahil pek çok şeyi içselleştirir, piyasa sürecine çeker; dışsal doğa sermaye için bir birikim stratejisine dönüşür. Kapitalizmin gelişiminde ve sermaye birikiminin önünde iki tür sınır ya da engel vardır. Bunlardan birincisi daha çok ortodoks Marxistlerin geliştirdiğı ve içsel olarak sistemden kaynaklanan çelişkileri temel kriz kaynağı olarak gören aşırı üretim (birikim) teorileri açıklar. Buna karşı James O’Connor (1991; 1998) gibi neoMarxistler sermaye birikimine engel oluşturan dışsal sınırlara ayrıcalık tanırlar. Bunlar kapitalist sistemin yarattığı engeller ya da sınırlar değil sermayenin kendi alanı dışından kaynaklanan engellerdir. Bu engeller doğal engeller ya da toplumsal engeller ve sınırlar biçimini alabilir. Örneğın bozulmuş bir “doğal kaynak” tabanı sermaye birikimine

doğal bir engel ve sınır oluştururken, sermayeyi “doğal kaynaklara” erişimden alıkoyan bir çevre hareketi de toplumsal bir sınırı oluşturur. Doğal ve toplumsal engeller ya da sınırlar eksik üretime ve dolayısıyla da artı değer yaratma ve çekme kapasitesinde azalışa yol açar ve sermaye üzerinde sıkışma etkisi yaratır.

Bu yüzden yerel çevre ve ekoloji direnişlerini köylülerin basit bir köylü-şirket kavgası olarak okuyamayız. Aslında bunlar tezimizin savunduğu genel çerçevenin, kapitalist yayılmanın ekolojik ve toplumsal sınırları zorlamasına, toplumsal ve çevresel yıkıcı güçlerine karşı verdikleri birer mücadeledir. Kapitalist kalkınma müdahalelerine karşı direnişlerde riskler esasen ekonomik, toplumsal veya kültürel olarak ifade edilse de temel mesele belli bir yere ve yerin su, toprak, orman, maden gibi ekolojik varlıkları üzerindeki çekişmedir. Bu vurgu günümüz üretim sistemlerinin çoğunun artık yalıtık değil aynı ekolojik varlıklar ya da anaakım değerlendirme diliyle “kaynaklar” için rekabet eden çıkarlar açısından işlediği gerçeğini ifade etmektedir.

Bu açıdan *sınır metaforu* toplumsal ve çevresel aktörler arasındaki ilişkileri açıklamada, karşı karşıya gelen aktörler arasındaki eşitsiz iktidar ilişkilerini ve etkileşimleri analiz etmede kavramsal bir çerçeve sunar. Gelişmekte olan ülkeler açısından sınır kavramının sekiz ayırıcı özelliği vardır: nüfus yoğunluğunun düşüklüğü, sivil idare ve devlet kontrolünün görece zayıf oluşu, yabancı özel aktörlerin artan varlığı, yerel sakinlerin toprak ve “doğal kaynak” mülkiyetine ilişkin iddialarının reddine yönelik eğilim, yerel sakinleri yaban olarak görme eğilimi, yabancıların kirli ve yıkıcı kaynak yönetim biçimleri, sömürücü ekonomik ilişkileri ve devletin şiddet monopolünü kurma ve kullanmadaki başarısızlığı (Geiger, 2009: 45). Analitik bir yaklaşım ve geniş bir toplumsal ve çevresel bağlam açısından sınır durağan, sakin, boş bir alan, yalıtık bir şey değil sermayenin ve devletin yayılma alanını oluşturan akışkan bir olgu, toplumsal, ekolojik, ekonomik, kültürel ve ideolojik bir temas, karşılaşma alanıdır. Sınır çevredeki toplumsal ve politik çatışmaları ve çevresel sömürü ve değişim örüntülerini, yayılan tahakküm mekânlarını kapsayan bir kavramdır. Sınırlar hegemonik projelerin dayatıldığı, toplumsal aktörler arasındaki sürekli iktidar ilişkileri üzerinden üretilen toplumsal aktörlerin karşılaşma alanlarıdır. Sınır karşılaşmasında yereller mütecaviz güçlerin saldırısına uğrarlar. Ancak bu saldırının pasif alıcısı değillerdir. Sınırdaki iktidar, tahakküm ve direniş ilişkileri karşılıklı işler. Bu toplumsal hareketler temelde mülksüzleşmeye karşı savunmacı mücadele biçimlerini almakta ve daha saldırgan muhalif projelere ve süreçlere dönüşmemektedir. Bu yüzden sınıra yayılmacı ve savunmacı aktörlerin her ikisi üzerinden bakmak gerekir. Sınır devletin, yerel halkın ve üçüncü tarafların karşılıklı bir etkileşim alanını ve dinamiklerini, oldukça farklı coğrafi, politik, toplumsal ve kültürel bir mekânı ifade eder. Bu anlamda sınır, çevresel unsurların genişleyen kapitalizm

tarafından gasp edilmesi olarak anlaşılır. Sınır kavramı doğal ve toplumsal varlıkların kullanımında moral ekonomiyi öne çıkarır.

Kapitalizmin sınırındaki bir çatışma, çatışmanın ödülünü temsil eden doğal çevrenin zenginlikleri üzerinedir. Ekolojik paylaşım çatışmaları ve yaşanan büyük çevresel adaletsizlikler tek başına olmasa da büyük ölçüde liberal piyasa ekonomisinden kaynaklanmaktadır. Sistem sürekli büyüme gerektirdiğinden daha fazla “doğal kaynak” tüketimi ve sürdürülemez düzeylerde atık üretimi nedeniyle çevresel korumayla çelişki içindedir (Brockington et al, 2008). Kâr güdüsü sürekli olarak maliyetlerin düşürülmesine ve dolayısıyla şirketlerin daha sürdürülebilir süreçlerden ziyade en ucuz ve yıkıcı yöntemleri tercih etmesine yol açmaktadır (Harvey, 2014). Üstelik bu sistemin yarattığı servet eşitsizlikleri kaynaklara erişimi ve çevresel zararlara maruziyetin miktarını da belirlemektedir.

Ekolojik çatışmalar küreselleşme bağlamında özellikle günümüz açısından kapitalizmin yeni birikim mekânları arayışı içinde ulus altı bölgelerin doğal kaynaklarına ve ucuz ve örgütsüz hâkim yapısıyla bağlantılıdır. Hâkim kalkınma paradigması ulus ölçeğinden yerel ölçeğe kaymıştır (Newell, 2012). Çalışmamızın genel çerçevesinin ortaya koyduğu gibi küreselleşme sürecinde yerel toplumsal hareketler temelde kapitalizmin mekânsal yayılımına bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Kapitalizmde kırsal alanlarda olsun, kentsel alanlarda olsun, kenar daima kâr demektir. Kapitalizmin kendini coğrafyalara, mekânlara yazdığı doğal varlık alanları aynı zamanda kapitalizmin toplumsal ilişkilerine meydan okunduğu stratejik alanlar, statükonun sorgulandığı ‘sürtünme’ sınırlarıdır. Anna Tsing (2005: 28) sınırı “mekânda ve zamanda bir eşik; henüz haritası çıkarılmamış, henüz düzenlenmemiş bir zon” olarak tanımlar. Sınır “vahşi birikimin” ve “yabanlığın” kurgusal dünyalarıdır. Ancak bu yabanlık “hem maddi hem de düşünseldir”. Kaynak sınırları madencilik, ormancılık ve hidroelektrik kaynak sınırlarını kapsar ama aynı zamanda neoliberal konservasyon “kurtarma sınırları”dır. Yerel ekosistemlerin dağı, taşı, suyu toprağı HES şirketleri, kereste tüccarları, taş ocağı firmaları için bir sınır bölgesidir. Bu bölge aynı zamanda genişleyen tarımsal kapitalizmin de bir sınırır. Toprağı, suya, ormana ve taş hücumun mekânlarıdır. Armstrong’un (1991) belirttiğı gibi “sınır bir çizgi ya da alan (zon) değil işgal edilmemiş kaynak zengini bölgelerin ulusal ve küresel ekonomik mekânlara dahil edilebileceğı dinamik bir mekânsal etkileşim sürecidir.” Bu anlamda “kaynak sınırı” kırsaldaki hızlı ve eşitsiz kalkınmanın ekonomi politiğine içkin amprik gerçekliğı ifade eder. Öte yandan sınır özgürlüğün ve özerkliğın alanlarıdır: Scott’ın (2010) belirttiğı gibi kırsal topluluklar önemli derecede toplumsal ve politik iktidarın nüfuz alanları dışında kalır. Görece özerk bağımsız karar ve tercihlerin yapıldığı bir yaşam tarzına sahiptirler. Devletin ve şirketin kapitalizmin sınırlarını genişletme çabaları bu özerk yaşam tarzını disiplin altına almayı ve imha etmeyi amaçlar.

Tsing'e göre sınır bir "kaynak" gaspı, rekabet, şiddet, zorlama, sömürü, aldatma, tahliye ve sürgün alanıdır (2005: 27-50). Ekolojik sınırda iki özellik hâkimdir: düşük insan yoğunluğu ve doğal varlık bolluğu. Her ikisi de sermaye için cazibe yaratır. Hem direniş ihtimali zayıf hem de kaynak boldur. Politik ekoloji devlet düzenlemeleri ve mülkiyet sistemlerinin toprak yönetimini biçimlendirdiğini savunur. Gerçekten de kırsal alana yönelik "doğal kaynak" projeleri temelde şirket tarafından kotarılmakta devlet tarafından zemini hazırlanmakta ve mülkiyet yapılarını dönüştürmektedir. Sınırdaki mülkiyet ilişkileri devlet müdahalesiyle yayılmacı kapitalist aktörler lehine yeniden kurulur. Örneğin şirketlerin boş kaynak mekânları yaratmak için yerli sakinlerin haklarını silmesi gerekir. Sınır devlet varlığının sınırlı olduğu mekânlardır (Scott, 2010). Devlet idaresi zayıftır. Yabancı aktörler tarafından ekolojik açıdan yıkıcı ve kirletici kaynak yönetimi pratikleri yürütülür. Sınırdaki altyapı çoğu kez zayıf ve yetersizdir. Altyapı eğer varsa devlet tarafından genellikle doğal varlıklara erişim için kurulmuştur. Yoksa özel sektör tarafından getirilir, bir ikna aracı olarak.

Sermayenin yerel topluluk alanlarındaki ekolojik varlıkların türüne göre tavırları farklıdır. Yabancı aktörlerin yenilenemez karbon kaynaklarına uygun ekonomik stratejisi "sömür ve git" mantığına dayanır. Su gibi yenilenebilir kaynaklar için temel strateji "gasp et ve dışla"dır. Ekonomiye ve birikim sürecine dahil edilecek her doğal varlık şirketler için yeni bir ekolojik niştir. Sınır endüstriyel merkezlerden politikacıların, bürokratların, şirketlerin mülkiyet haklarının ve kurallarının sığlaştırıldığı hızlı, esnek ve geçici doğal varlık sömürü ve rant kollama alanlarıdır. Şirketler yerel ekolojilerin geleceği ile ilgili herhangi bir kaygı taşımadan ve gelişmiş ülkelerde karşılaştıkları çevresel ve toplumsal kısıtlamalarla karşılaşmadan operasyona girişebilecekleri potansiyel birikim mekânlarıdır. Sınır aynı zamanda güçlü aktörlerin zor, tehdit ve aldatma yoluyla eşitsiz birikim, mülksüzleştirme ve ekosistem yıkımlarının hiçbirinin hesabının sorulmadığı telafisi imkansız yıkım ve kirlilik alanlarıdır. Bu alanlarda doğa sömürüsüyle emek sömürüsü baş başa gider. Doğanın sömürüsü için yerel emeğin kullanılması daha fazla kâr ve birikim demektir. Kapitalist aktörler, şirket ve yerel topluluklar arasındaki emek ilişkileri de asimetriktir.

Ayrıca yukarıda belirtildiği gibi kapitalizm üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki ekonomik krizlere yol açan birinci çelişkiye ek olarak kendine içkin olarak ikinci bir çelişki ve sınır içermektedir. James O'Connor'a (1991) göre sistemin bir de kendini yeniden üretme koşullarının sınırı bulunmaktadır: üretim ile üretimin çevresel koşulları arasındaki eko-ekonomik krizlere yol açan ikinci bir çelişki. Sistem sürekli yayılarak doğal varlıkları tüketmekte, böylelikle sermayenin üretim maliyetlerini arttırmakta ve kapitalist krizlerin yaratılmasına katkı yaparak bu sınırları zorlamakta ve kendini yeniden üretme koşullarını da yok etmektedir. Kâr hırsı nedeniyle

kapitalizm kendi ekolojik üretim koşullarını yokeder. Kendi haline serbest bırakmak yerine kapitalizm doğayı meta muamelesi gören ve ekolojik suistimale maruz bırakılan ikinci bir doğa, sermayeleştirilmiş doğa olarak yeniden yaratır. Bunun sebep olduğu kriz ve toplumsal hareketlerin sınırlamaları ve baskıları kapitalizmi dönüşüme zorlar (Merchant, 2005: 155).

Bir çevresel direniş, bir toplumsal hareket kapitalizmin toplumsal sınırını oluşturur. Yayılmasının önüne engeller çıkarır. Ekolojik çatışmaların temelinde de aslında kapitalizmin, kalkınmanın, ya da sermayenin karşısına çıkan toplumsal unsurlar ve tepkiler yatar. Sınırdaki temelde yasallığın ve yasadışılığın, özel ve kamusal mülkiyetin, şiddetin ve hukukun sınırları geçirgen ve kaygandır. Hâkim aktörlere göre sınır boş bir mekândır: *terra nulliten terra economicaya* dönüştürülecek bir alandır (Goldstein, 2013). Devlet yetkilileri sınırdaki ekolojik varlıkları (doğal kaynakları) ya bedava görür ya da kendi ihtiyaç ve önceliklerine göre tahsis etme hakkına sahip görürler. Devlet görevlileri için sadece iki tür mülkiyet vardır: kamusal ve özel. Topluluk mülkiyeti geçici ve zararlıdır. Devlet direnen topluluklara için ya statülerini inkâr ederek, ya mülkiyet haklarını reddederek ya da yasal haklarını kabul ederek yanıt verir ancak bu yasal haklar ikinci plana itilir. Devlet sınır alanlarında mütecaviz yabancı güçlere karşı yerel topluluğun haklarını koruyan yasaları uygulamaktan kaçınır. Devlet toplumsal aktörler tarafından sömürü alanlarının daraltmaya zorlanır, ama bu ya sınırların genişliğinden ya da sonraki müdahalelerle için bir engel oluşturacağından genellikle gerçekleşmez. Bazı koruma alanları oluşturulsa milli park, özel koruma bölgesi gibi statüler kurulsa bile bunlara ilişkin kurullar uygulanmaz ve uygulanamaz. Şirket güçlüdür, bürokrat yetersiz ve gönülsüz ve yerel topluluk zayıftır.

Sınırdaki şiddet toplumsal kontrolün temel mekanizmasıdır ve tabiiyet ve sömürünün ayrıcalıklı araçlarıdır. Sınırdaki toplumsal iktidar, fiziksel, ekonomik, politik ve ideolojik alanları kapsayan çok boyutlu bir iktidardır. Rakip aktörlerin biri bir alanda çok donanımlı iken diğeri öteki alanlarda daha donanımlıdır. Örneğin şirketler için devlet aygıtının önemli bir kısmına erişim ve kontrolden sağlanan güç, ekonomik servet ve doğrudan fiziksel kuvvet iktidarın en somut kaynaklarıdır. Yerel topluluk için iktidar kaynağı temelde toplumsal destek ve meşruiyetten gelir. Sınıra sızmaya çalışan ekonomik açıdan güçlü aktörlerin gelişmiş siyasi bağlantıları vardır, bu yüzden hem imkânları hem de kaynakları kendi lehlerine tahsis ettirme nüfuzuna sahiptirler. Aynı şekilde genellikle toplumsal gruplar arası çatışmaya ilişkin kuralları ve uygulamaları manipüle etme araçlarına sahiptirler: mahkemeler, yasama ve idari kurumlar, kolluk kuvvetleri. Üstelik gelişmekte olan ülkelerin çoğunda devlet politikaları ve yolsuz bürokrasi şirketlere sızmada yardım eder. Sermayenin ekolojik operasyonlarında devlet kurumlarının her daim desteği vardır. Ekolojik sızmalarda insan hakları ihlalleri, şiddet, zorunlu tahliye, toprak

gaspı, açık ve örtülü tehditler ele ele yürür. Devletin kontrolü, hizmeti ve kurumsal varlığının zayıflığı meşru şiddet tekelinin kurulmasını zorlar, şiddet özel aktörlerin elinde bir araca dönüşür.

Yerel devlet kurumları sınırdan ekonomik açıdan güçlünün çıkarına hizmet eder. Devletin ve özel aktörlerin yerel halkın haklarını inkâr eğilimi hâkimdir. Haklar çatışması halinde kamusal yarar, çoğunluğun yararı kavramına başvurulur. Yerel topluluklar tarafından topluma ve ekolojik varlıklara ilişkin hukuk bilinmez, sınır müdahalelerle hukuksuz bir alana dönüşür ve haklar şiddet yoluyla aranır. Devlet çevre sınır mekânlarını, yerel kırsal toplulukları merkezin medeniliğin, ahlakın düzenine karşı kabalığın, vahşiliğin, düzensizliğin, anarşinin, ahlaksızlığın ve dinsizliğin alanları olarak görür (Scott, 2008). Sınır toplulukları devlet ve sermaye için modernleşmeci-kalkınmacı ideolojinin önünde bir engeldir. Kalkınmacı devletin amacı yerel ekonomilerin ulusal ve küresel piyasalarla bağlantısını kurmaktır. Sınırın doğal zenginliklerini geliştirmek devletin maddi temelini güçlendirmek ve devlet seçkinlerini zenginleştirmektir. Ayrıca kalkınmacılık ulusal çıkarların yerel çıkarla galebe çalmasını gerektirdiğinden yerel toplulukların geleneksel toprak, su haklarının inkârını içerir. Kapitalizm sadece kalkınmanın kurbanlarını yaratmaz aynı zamanda çevresel korumanın da kurbanlarını yaratır. Ekolojik sınırlar tehdidi kapitalizmi son otuz yılda akıllı kullanım, yeşil büyüme, sürdürülebilir kalkınma ve çevre koruma gibi stratejilere yöneltmiştir ancak birikim stratejisi her zaman koruma kaygılarını alt etmeyi bilmiştir (Brockington, et al. 2008). Sonuç olarak sermaye-şirketler kapitalizmin gerek ekolojik sınırlarını gerekse toplumsal sınırlarını genişletmeye, ekolojik varlıklara erişmeye çalışırken günümüzde daha sofistike stratejiler geliştirmekte ve uygulamaktadır.

2.4. İktidarın ve Direnişin Stratejileri

Kalkınma coğrafyası açısından sömürgecilik, yeni-sömürgecilik, emperyalizm, batılılaşma, modernleşme ve neoliberalizm gibi toplumsal süreçler farklı ölçeklerde ve farklı aktörler arasındaki iktidar ve direniş ilişkileri üzerinden gerçekleşir. Yukarıda vurgulandığı gibi iktidar toplumsal sisteme ve ilişkilere içkin eşitsiz ama rızaya dayalı bir ilişkidir; hem toplum hem de onun bir parçası olan doğa bu eşitsiz iktidar ilişkileri üzerinden dönüştürülür. Bu ilişki toplumsal sınıf olsun, cinsiyet olsun etnisite olsun zayıf ve güçlü olarak nitelendirilebilecek farklı gruplar arasında kendini gösterir (Nightingale, 2006). Ancak belirtildiği gibi iktidar toplumsal birer aktör olan her grubun sahip olduğu bir kapasitedir. Bu kapasiteye sadece güçlü değil aynı zamanda zayıf da sahiptir. Başka bir deyişle toplumsal yaşamda belli bir grup ne tamamen iktidarlara başka bir grup da ne tamamen iktidarsızdır. İktidar her grubun sahip olduğu ve geliştirebileceği kapasiteleri ifade eder. Bu bağlamda direniş de bir iktidar biçimidir. Toplumsal

düzen içindeki her grubun doğa ile ilişkileri temelde bu iktidar ilişkileri üzerine kuruludur ve bu iktidar ilişkileri tarafından biçimlendirildiği gibi bu iktidar ilişkilerini de biçimlendirir.

2.4.1. İktidarın Stratejileri

Güçlü grup iktidarının temel amacı lehine işleyen kurulu düzeni kendi çıkarları ve değerleri doğrultusunda yeniden üretmek, sahip olduğu iktidar araç ve aygıtlarını kullanarak dayandığı rızayı, toplumsal kabulü sağlamak, iktidar alanını genişletmek, hegemonyasını kurmak, korumak ve sürdürmektir. Temel stratejiler de buna yöneliktir. Toplumsal sistemi kendi öncelikleri doğrultusunda yeniden yapılandırmak, sistemin korunması ve devamının gerekleri doğrultusunda genişlemesini sağlamaktır. İktidarın temel stratejisi sisteme ve değişikliklere rızanın üretilmesidir (Beder, 2000). Hegemonya tehdit edilmediğinde, rıza üretilmediğinde ise sisteme yönelen tehditlerin iktidar araçlarıyla, küçük tavizlerle ve gerekirse zor yoluyla bertaraf edilmesidir. Sisteme muhalefet eden hareketlerin ortaya çıkması halinde bunun susturulması, muhalif blok oluşturabilecek aktör ve grupların atomizasyonu, kendi gerçek amaçlarının örtmeceler yoluyla gizlenmesi, düzenin ve değişimlerinin herkesin çıkarına olduğu yanılsamasını yaratılması... Scott'ın belirttiği stratejiler (2014: 86) *olumlama, gizleme, örtmece, oybirliği görüntüsü verme ve damgalamadır*. İktidarın stratejisi özünde toplumsal muhalefetin susturulması ve boğulmasına odaklıdır. İktidar taviz vermez verse bile bu örtük bir tavizdir. Ölçek baskılamasıyla ve diğer tekniklerle muhalefeti bertaraf eder. İktidarın bu stratejileri aynı zamanda kötü bir emsal oluşmasını önlemeye dönüktür.

Toplum doğa ilişkileri açısından bakılacak olursa hakim grubun iktidarının genel olarak toplumun/doğanın ve özel olarak da kentsel ve kırsal doğaların dönüştürülmesine yönelik çok farklı taktiklerden oluşan stratejilere başvurulur (Zorilla, 2016: 34-38). Bunlardan birincisi toplumu doğaya yönelik belli müdahale ve değişikliklere ikna etmektir. Bu kentte bir gecekondu dönüşümün için geçerli olduğu gibi kırdaki bir mermer ocağı için de geçerlidir. Bir toplumsal grubun ikna edilmesi temelde rızasının üretilmesine bağlıdır. Bu rızayı üretmek için vaatler, olanaklar ve manipülasyon bu stratejinin temel taktikleridir. Ortak menfaat söylemi üzerinden rıza üretilir. Bu aynı zamanda bir hesaplı biat ilişkisidir: Toplumun belli değişikliklerden faydası varsa rıza göstermesi. İkincisi direnişin bölünmesi, atomize edilmesi ve marjinalleştirilmesi stratejisidir. Toplumsal muhalefetin ve ardından direnişin ortaya çıkması halinde karşı hareketin bölünmesi, içine sızılması, ayrıştırılması, farklılıkların istismar edilmesi, ılımlılaştırılması, radikalleştirilmesi ve marjinalleştirilmesi yoluyla ele geçirilmesi, parçalanması veya dağıtılması. Üçüncüsü direnişin yalnızlaştırılması, hem toplumsal tabandan hem de direnişe dışarıdan gelen destekle bağın koparılması. Direnişin üst ölçeklerle bağının kopararak yerele hapsedilerek boğulması. İtibarsızlaştırılması, medya üzerinden damgalanması, direnişin öncülerinin hareketten

koparılması gibi taktikler. Dördüncü bir strateji hakim grubun kendi cari ve potansiyel destekçileri ile ittifaklar kurmasıdır. Devlet, bürokrasi, iş dünyası, medya ve akademi ile ittifaklar kurulması direnişin karşısında kuvvetli bir güç bloku oluşturur. Beşinci bir strateji yasaların/yasal olanakların kendi çıkarları doğrultusunda kullanılması, istismar edilmesi ve oyun alanının kurallarının, mevzuatın kendi lehine dönüştürülmesinin sağlanmasıdır. Yukarıda sayılan stratejilerden başka bir grup strateji, rakip toplumsal iktidarın aşılması için kullanılabilecek taktiklerden oluşan tahakküm stratejileridir (Zorilla, 2016: 39-40). Zor kullanma ve başıca müttefik olan siyasal iktidar araçlarına zor kullandırılması bu stratejinin dayanağıdır. Polisin, askerin, istihbaratın, özel güvenliğin ve paramiliter unsurların kullanılması, şiddet, göz korkutma, yoluyla toplumun doğa ile ilişkilerinin dönüştürülmesi bu stratejinin özünü oluşturur. Çıkış stratejisi olarak adlandırılabilen bir diğer strateji toplumsal bir aktörün direniş karşısında tutunamaması sonucu sahayı terketmesidir. Ancak bu terkin de geri dönüşü hesaplayan belli bir stratejik mantığı vardır.

2.4.2. Direnişin Stratejileri

Direniş literatürü ağırlıklı olarak devlete veya sermayeye karşı toplumsal hareketlere odaklanır. Karl Polanyi (2013) direniş analizini serbest piyasa ideolojisinin uluslararası seviyedeki maddi etkileri üzerine kurar. Polanyi'nin "çifte hareket" kavramı insanların piyasanın yayılmasına karşı verdiği tepkileri açıklar ve açık, kolektif, örgütlü ve reformist bir direniş biçimini önerir: piyasa güdümlü çitlemelere karşı müşterekleştirme. Diğer bir deyişle, Polanyi direnişi farklı yaşam biçimlerinden yükselen ve etkileyen karşı hareketler biçiminde anlar (Mittelman ve Chin, 2000: 170). Çift yönlü hareket toplumdaki iki düzenleyici ilkenin etkisi biçiminde karşımıza çıkar. Her biri belirli kurumsal amaçlara yönelmiş belirli toplumsal güçlerin desteğinde, kendi belirli yöntemlerini kullanan iki düzenleyici ilke: Bunlardan ilki kendi kurallarına göre işleyen bir piyasanın kurulmasına yönelik, ticaret yapan sınıfların desteğinde *laissez faire* ve serbest ticaret yöntemleri olarak kullanılan ekonomik liberalizm ilkesi. İkincisi ise sosyal koruma ilkesi. Bir yandan kendi kurallarına göre işleyen piyasa mekanizması toplumu olumsuz yönde etkilemekte, bir yandan da yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan toplum, kendini korumaya çalışmaktadır. Sosyal korumacılık, kaçınılmaz olarak kendi kurallarına göre işleyen piyasanın yıpratmış emek, doğa ve üretim düzeninin korunmasını amaçlamaktadır (Polanyi, 2013: 194). Kısaca, bir sarkaç gibi işleyen çift yönlü hareketin sosyal korumacılık ayağında, toplumların yok olmamak için kendilerini koruma çabaları yer almaktadır (Silver, 2015: 31). Ancak, karşı hareketler yaklaşımının temel sorunu toplumsal hareketler içindeki farklılıkları ve parçalılığı ihmal etmesi ve bunları ortak bir cephe olarak görmesidir (Mittelman ve Chin, 2000: 170). Polanyi'nin çifte hareketler yaklaşımının temel avantajı kendiliğinden işleyen

piyasanın uygulanması ve yayılması sürecindeki çeşitli boyutlara karşı ulusal, uluslararası ve küresel seviyelerde açıkça ilan edilmiş koruyucu talepler içermesidir. Ancak bu analiz küreselleşmeye karşı kolektif direnişi kavramsallaştırmakta ortaya çıkan ve çözüm bulunması gereken ne karşı hareketler içindeki farklılıklar ne de ilan edilmemiş direniş biçimlerine ilişkin analizi iletmez (Mittelman ve Chin, 2000: 172).

Gramsci (2014) direnişi, “karşı hegemonya” olarak kavramsallaştırır. Hegemonyanın kurulması süreci hegemonik bir proje tabi grupların katılımını da öngördüğü ve gerektirdiği için asla tam değildir. Hegemonya uygulanır, sürdürülür ve savunulurken sivil toplum, politik toplum ve devletin kesişme alanlarında ona meydan okunabilir ve direnilebilir de (Mittelman ve Chin, 2000: 167). Bu yönüyle Gramsci’nin hegemonya teorisi hegemonyanın iktidarı ile yönetilenin rızası arasındaki dinamik ilişkiyi açığa çıkarır. Hegemonik liderlik rıza ve uyumu sağlayarak Gramsci’nin politik ve sivil toplum dediği alanlarda işler. Sivil toplum hegemonyaya (rıza) politik toplum tahakküme karşılık gelir. Sivil toplum politik toplum alanında zor ve doğrudan tahakkümle gerçekleştirilenin aksine egemen toplumsal grubun rızayı ve hegemonyayı organize ettiği alandır. Sivil toplum aynı zamanda tabi grupların kendi muhalefetleri örgütleyebileceği ve alternatif bir” *karşı hegemonyanın*” oluşturulabileceği bir alandır (Forgacs, 2000: 420). Hegemonya insanların egemen güçlere ve fikirlere rızasını sağlayacak iktidarın garanti edilmesine dayanır. Zayıf grupların yönetimden veya ekonomik ve toplumsal ilişkilerinden memnun olmaması hegemonik sınıfa karşı hareketlere neden olabilir. Bu hegemonik güvenliği sağlamanın bir yolu diğer gruplara bazı faydalar garanti etmektir. İktidarını korumak amacıyla hegemonik sınıfın politikada reformlar ve değişiklikler sunarak bu etkinliği bertaraf etmesi gerekir. Bu faydalar bir bütün olarak toplum üzerinde politik iktidarı temin eder. Hegemonik iktidarı kazanmak üzere egemen sınıfların diğer grupların ve sınıfların istihdam ya da sağlık güvencesi gibi bazı çıkarlarını kabul etmeye çalışmasının amacı budur ve bu durum kapitalist toplumun diğer gruplara fazla isyan şansı vermeden devam etmesine izin verir. Belli gruplara bazı faydalar sağlamak rızanın üretilmesi, Gramsci’nin teorisi ve yerel topluluk hareketi ile ilişkisinin anlaşılması açısından önem taşır. Örneğin bir hükümet çevre politikasını tümünden değiştirmeksizin bazı çevresel reformlar yapabilir. Bu stratejiler de madun grupların taleplerini bertaraf edebilir (Jones, 2006: 53). Bu reformlar büyük emek sömürüsü sorununu çözmeyebilir fakat kapitalizmin devamına kâfi gelecek kadar susturur. Bir hareketin sistem karşıtı pek çok talebi olabilir ve bunlar sistemin hegemonik yapısını rahatsız eder. Egemen politik ve ekonomik sınıf buna karşı belli bir süre için dayanabilir, fakat muhalefet yayılmadan önce daima bertaraf edecektir. Bu hegemonyanın politik toplumdan gelen zorun tehdidi ile desteklenmesine neden olur. Pek çok örnekte kırsal direnişler destek kazanmış olsalar da bu destek taleplerinin

karşılanmasına yetecek kadar olmamıştır. Direnişçilerin talepleri kısmen rızaları kazanılarak kısmen de tutuklamalar, yargılamalar ve fiziksel tahakküm vasıtaları yoluyla uyum sağlanarak bertaraf edilmiştir. Bu durum Gramsci'nin hegemonya teorisinin köylü direnişleri için geçerli olduğunu göstermektedir.

Zayıf grupların iktidarının, açık örgütlü, bilinçli, devleti ve sosyo-politik sistemi hedefleyen çatışmacı politik direnişlerin kapsamlı politik amaçları vardır. Böyle bir direnişin temel amacı toplumsal sistemin güçlü grubun iktidarının kontrolünden çıkartılması, toplumsal denetimin demokratikleştirilmesi yoluyla toplumsal kontrolün alt grupların denetimine alınması ve toplumun özgürleştirilmesidir. Zayıf grupların iktidarı ya da kapasiteleri, mücadele alanları, amaçları ve mekanları homojen değildir. Direnişi burada iki farklı mekânsal bağlamda ele alırsak temelde toplumsal hareket olarak nitelendirilen (kent) direnişleri ilkeli (bilinçli), örgütlü, belli bir ideolojik vurgu taşıyan ve toplumsal sistemi yeniden kurmaya, devrimci hedeflere yönelik *politik direniş stratejileridir* (Scott, 2013: 93). Ağırlıklı olarak belli toplumsal örgütlü muhalefet deneyimlerine sahip orta sınıf bir kitleye dayanırlar. Direnişin temel stratejisi açık ve doğrudan mücadeleyle, çatışmayla iktidarın pratiklerinin ve söylemlerinin gerçek amaçlarının ifşa edilmesi ve iktidar lehine işleyen toplumsal sistemin sorgulanması ve dönüştürülmesidir. Bu direnişler aleni ve örgütlü direnişlerdir. Toplumdaki tahakküm edilen gruplar egemenin hegemonyasına sürekli meydan okur. Sistemin toplumsal mücadeleler üzerinden işleyen istikrarsız denegesi (hegemonya) içinde kurulmuş olanaklarını kullanarak, kendi iktidar alanını korumak ve genişletmek için hem bu olanakları arttırmak ve hemde sistemi dönüştürmek için mücadele eder.

Toplumsal muhalefetin direniş stratejilerinin başında pasif direniş gelir. Direnişin özünde sisteme veya rejime muhalefet vardır: Dönüştürmek temel hedeftir ve ağlar üzerinden işler. İkinci strateji güç birliği stratejisidir. Bu stratejide temel amaç hem grup içinde hem de grubu destekleyebilecek toplumsal muhalefetin diğer bileşenleri arasında müttefikler bulunması ve ittifaklar kurulması gelir. Eşitsiz iktidar ilişkilerini dönüştürebilmek sivil toplum alanından devşirilecek toplumsal desteğe bağlıdır: avukatlar, akademisyenler, STK'lar gibi insan hakları ve demokrasi örgütleriyle yerel, ulusal ve uluslararası ölçekte sosyal taban ve güç birlikleri oluşturmak. Üçüncü bir strateji yasal aktivizm yada hukuk mücadelesidir. Mevcut kazanılmış toplumsal koruma kuralları çerçevesinde güçlü grubun planlarını ve eylemlerini mevzuatı dönüştürmek ve mahkemeler yoluyla durdurmak ve engellemek bu stratejinin temel amacıdır. Doğrudan eylem stratejisi olarak nitelendirilebilecek dördüncü bir strateji güçlü grubun topluma/dağaya yönelik tahakkümcü müdahalelerinin fiziksel zor yoluyla engellenmesini içerir. Sivil itaatsizlik eylemleri ile temelde meşru müdafa söylemiyle yasal düzenin kenarında güçlünün ve zayıfın fiziksel karşılaşma anlarında görülür. Hem güçlü hemde zayıf burada, toplumsal

düzenin kenarında sınırları zorlar. Bir diğer strateji enformasyon stratejisidir. Direniş iktidarın araçlarını kendisine karşı kullanarak ölçeğini büyütür. Son bir strateji alternatifler stratejisidir. Bu strateji direnişin enerjisini kurucu bir güce dönüşüp güçlü grubun toplumsal projesine alternatifler geliştirerek zayıf grubun kendini özgürleştirmesine ve kendi toplumsal yaşam tarzını kurmasına odaklanır. Bu stratejiler özünde ölçek büyütme, üst ölçeklerdeki kuvvetleri yerel mücadeleye çağırmaya Smith'in (1993: 90) "ölçek atlama" dediği temel bir stratejiye, yerel topluluğun yerel ölçekte oluşturduğu talepleri yerel üstü ölçeklere genişletmeye, kendilerine yukarıdan dayatılan mekânsal sınırları aşmaya, üst ölçeklerde sivil toplum desteğini kazanmaya yöneliktir. Toplumsal direnişin ölçeği büyüdükçe hegemonyanın zemini aşılır.

2.5. Köylü Direnişinin Stratejileri

Bu başlık altında köylü direnişlerinin stratejilerini ele alıyoruz. Hem köylülük hem de köylü direnişleri diğer toplumsal gruplardan ayırsı özellikler taşır. Köylü direnişlerinin büyük bölümü standart toplumsal hareket tanımına uymaz. Bu direnişlerin sebepleri daha çok ortak maddi çıkarlara yönelik tehditlerdir: geçim ve yaşam olanaklarına yönelen riskler, adaletsizlik ve gönülsüzlük. Direnişin tarzı genellikle gizli, anonim, gündelik direniş biçimindedir, ancak doğrudan geçimi tehdit eden koşullardan ortaya çıkıyorsa açıktır. Stratejisi korumacı, savunmaya yöneliktir. Teknik ve taktikleri direnişçilerin kapasite ve daha önceki tecrübelerine bağlı olarak değişir. Köylü direnişlerinin temel özellikleri kendiliğinden, örgütsüz ve savunmacı bir nitelik taşımalarıdır ve temel hedefi herşeyden önce bir tahakküm sistemini yıkmak ya da dönüştürmek değil daha ziyade sistemin içinde hayatta kalmak, varlığını idame ettirmektir (Scott, 2013: 73). Pasif, küçük ölçekli, süresiz (episodik) ve sınırlıdır. Scott'ın (2013: 65) isyanlar, devrimler gibi açık, kolektif direniş biçimlerinin aksine dışarıdan farkedilmeyen bir nitelikte derin bir direniş altkültürüne dayanan gündelik direniş biçimleri ya da altpolitika dediği *altpolitik direniş stratejileridir*. Formel liderlik, planlama ve koordinasyon gerektirmezler, sıklıkla bir kendi kendine yardım biçimini temsil ederler, örgütsüzdür ya da örgütlü bir muhalafeti teşvik edecek disiplin ve liderlikten yoksundur. *Pre-politik* bir niteliğe sahiptirler. Bu direnişler politik alanın dışında ama politik direnişlerdir. Kurulu yasal düzeni değiştirmeye ya da reforme etmeye yönelmezler. Temelde temellüke yönelik bir tahakküm pratiğine karşı kendilerini ve kendi alanlarını savunurlar. Çoğunlukla da kamusal itirazları yankı bulmaz. Resmi bir örgüte gereksinim duymaz ve tipik olarak otorite yada egemen sınıfın normlarıyla doğrudan herhangi bir çatışmaya girmez. Failler dikkat çekmek istemezler, güvenlikleri anonim oluşuna bağlıdır. Köylü politikasında açık politik eylem kural değil istisnadır. Bu direnişler mekân temellidir ve kırsal toplumsal yapının özellikleriyle yakından bağlantılıdır. Halk kültüründen, altkültürden beslenir, ortak maddi çıkarların korunmasına yöneliktir, çoğu kez akrabalık ve dayanışma ilişkileri gibi

enformel bağlar, yapılar ve ilişkilerden beslenirler. Bu ilişkiler üzerinden ortaya çıkarken Scott'ın (1985) “zayıfın silahları” dediği geleneksel direniş taktiklerini kullanırlar. Eylemleri, ılımlı, dikkatli ve gerçekçi düşük profilli kırsal ortamların görece güvenli mekânlarında etkili olan direniş biçimlerine dayanır. Bu araçlar arasında, halk masalları, dedikodular, söylentiler, jestler, şakalar, ayak sürüme, aşırma, kaçma, mizah bulunur. Bunun yanı sıra, dilekçeler, gösteriler, boykotlar, grevler, toprak istilaları, jest, giyim, konuşma ve hâkim olanın statü simgelerine saygısızlık alt politik direniş biçimleri arasında yer alır (Scott, 1985: 29). Doğrudan direniş eylemlerinin ortak özellikleri nerdeyse sessiz, gizli, görünmez ve koordinesiz olmalarıdır. Baskı ve tahakküm misillemesi nedeniyle ürkektir, sistemin sınırlarında dolanır ama zorlamaz, açık radikal politik faaliyete yönelmezler. Rakip ya da düşman olarak doğrudan gündelik hayatın rutinini bozan aktörü belirlerler: devlet ya da şirket. Yoksulun silahları doğrudan yeni bir toplumsal düzen yaratmaz ama marjinalleşme süreçlerini hafifleterek toplumsal değişim ve tarih üzerinde etki yaratabilirler. Açık direniş ya da aktif isyan bu gizli direniş biçimleri kafi gelmeyince ve kaybedecekleri bir şey kalmayınca ortaya çıkar. Devlet veya egemen grup diğer tüm direniş biçimlerini imkansız kıldığında ortaya çıkar. Köylü, ani ve kapsamlı değişikliklere tepki verir, değişikliklerin temel haklarını ihlal ettiği, dışardan dayatılanı baskı, zulüm olarak yorumladığı, aşağılanmış yada sömürülmüş hissettiği zaman direnir.

Bunlar ağırlıklı olarak iktidar eşitsizliklerinden kaynaklanan ve güçlü ile doğrudan çatışmaya girmekten kaçınan direniş biçimleri olarak nitelendirilir. Kentli orta sınıf hareketlerinden farklıdır. Köylü hareketleri genel olarak yaşam alanlarının korunması üzerine odaklanırken, orta sınıf hareketleri belki de köylü hareketlerini ittifaklar yoluyla yer yer sürükleyen, stratejilerinin oluşmasına katkı veren, ama temel olarak sistemi bir bütün olarak dönüştürmeyi, devrimci toplumsal değişimleri değil, reforme etmeyi hedefleyen hareketlerdir. Bu yüzden de köylü direnişleri doğrudan kendilerini, yaşamlarını ve geçimlerini etkileyecek potansiyel bir olaya veya müdahaleye tepki olarak ortaya çıkar, tekil bir karakterdedir. Köylüler radikal değişiklikler talep etmezler ve talepleri gündelik deneyimlerinden çıkar. Esasen talepleri temel ve fiziksel ihtiyaçlarıyla ilgilidir. Direnişlerin hedefi de mevcut toplumsal düzeni değiştirmek değil, egemen sistemi devirmek değil, kendini korumak, varlığını idame ettirmek ve sistem içinde yaşamaya devam etmektir. Hobsbawm'ın (1973: 12) vurguladığı gibi köylünün hedefi “sistemin kendini en az olumsuz etkileyecek şekilde işlemlerini sağlamaktır.” Köylü direnişleri fiziksel güvenliği, geçim kaynaklarını korumaya dönük ortak maddi çıkarılara dayanır, ancak köylü direnişleri sonuçları itibarıyla kapitalizmin ve devletin yayılmasının karşısında başarısız kalır. Köylü uzun vadede amaçlarını gerçekleştiremez ve mücadeleleri daima yenilgiyle sonuçlanır. Eylemleri kapsamlı değişiklikler getirmez ve küçük ve geçici bazı tavizler verse bile

mücadeleyi daima devlet kazanırken, köylü zaferleri kısmi ve geçici kalır (Scott, 1985: 212). Başarısızlık nedenleri de temelde toplumsal zayıflık, kaynak yetersizliği, yalnızlık-sahipsizlik ve parçalanmadır. Yine de köylü direnişi de olsa direniş belli bir kapasiteye, özellikle birlikteliğin iktidarına dayandığından bu direnişlerin ortaya çıkması bu kapasitelerin varlığına ve oluşturulmasına bağlıdır.

Kısaca geleneksel köylü direnişlerinin özelliklerini şöyle toparlayabiliriz: Bu direnişler enformel, örgütsüz, lidersiz, koordinasyonsuz, talepleri ve hedefleri yerel ve spesifik, aile ve topluluğun ve ilişkilerinin devamını sağlamaya yönelik, maddi ve fiziksel ihtiyaçlarla ilgili, sembolik karakterli, kültürel ve fiziksel varlığı koruma odaklıdır. Mücadeleler yerel büyük bir değişim projesinin parçası değil, bildikleri, tanıdıkları bir dünyanın kaybedilmesi korkusu sonucu ortaya çıkar. Direniş biçimleri de küçük ölçekli, gizli, gündelik direniştir. Devlet gücünün ve piyasa ilişkilerinin yayılmasına karşı ve genellikle büyük kriz dönemlerinde açık direnişe dönüşürler. Ancak günümüzde hem iktidar ve direniş araçları hemde köylülük önemli değişiklikler geçirdiği için toplumsal hareket biçiminde direnişler de ortaya çıkıyor. Bunlardan biri La via Campesina, dünya çiftçi hareketi. Bu yeni köylü hareketinin temel özellikleri önceki hareketlerin aksine reaktif değil, proaktif olması, yerel aktörleri ya da baskıcı devleti hedeflememesi, adaletsiz dünya düzenine ve kurumlarına karşı oluşu. Özerk köylü örgütlerine dayanması, binçli, örgütlü, ideolojik, medya, iletişim biçimlerini kullanıyor ve dışsal liderliğe değil, ittifaklar ve ağlar üzerinden işliyor olması. Neoliberalizmin yarattığı savunmasızlıklara karşı gıda egemenliği, devlete karşı evrensel insan hakları talepleriyle öne çıkıyorlar (Vanhaute, 2014).⁴ Üstelik özellikle Latin Amerika’da çokuluslu şirket saldırganlığına karşı oldukça etkili stratejik ve taktik direniş klavuzları da oluşturulmuştur. Bunlardan biri direniş sürecini söyle ele almaktadır: hazırlanma, durdurma, planlama, bilgi toplama, yerel muhalefet oluşturma, örgütlenme, topluluğu bilgilendirme, maddi kaynak temin etme, ekonomik alternatifler yaratma, üst ölçeklerde müttefikler bulma, hukuk ve politik süreçleri kullanma, referandumlar ve plebisitler düzenleme, süreci geciktirme, medya, görseller, internet ve sosyal ağları kullanma, gösteriler, yürüyüşler ve saha işgalleri gibi doğrudan eylemlere başvurma gibi geniş bir eylem repertuarı bulunmaktadır (Zorilla, 2016: 11-33).

⁴ Köylü direnişleri önemli ölçüde “köylü sorunu” ya da “tarım sorunu” olarak bilinen olguyla ilgilidir. Kapitalizmin yayılma dinamikleri karşısında köylülüğün varlığını koruyup koruyamayacağı iki ekol arasında yüzyılı aşan bir süredir tartışılmaktadır. “Yokoluş tezi” (Lenin) köylülüğün kapitalizm karşısında tutunamayacağını ve kapitalizm içinde yok olacağını savlar. Bunun aksine “varkalış tezi” (Chayanov, Kautsky) köylülüğün kapitalizme rağmen varlığını koruyacağını ileri sürer. 1960’larda tekrar gündeme gelen bu konu günümüzde çevre boyutuyla “ekolojik tarım sorunu” olarak tartışılmaya devam etmektedir. “Ekolojik tarım sorunu” kırsal üretim sürecinin, tarımsal birikimin ve kırsal politikanın ekolojik dinamiklerinin bulunduğu önermesi üzerine kuruludur. Bu tartışma politik ekolojilerden Piers Blaike, Tony Weis, Michael Watts, John Bellamy Foster tarafından günedeme getirilmiştir (Akram-Lodhi ve Kay: 2010: 269). Kapitalist dinamikler karşısında köylü direnişleri konusunda ise iyimser ve kötümser iki kanat vardır. Wolf ve Hobsbawm’ın kötümser kanadı temsil eder. Scott görece iyimser kanatta yer alır.

3. DOĞA VE TOPLUM İLİŞKİLERİNDE TARİHSEL DÖNÜŞÜM: TOPLUMSAL SİSTEMİN GELİŞİMİ, DOĞANIN NEOLİBERAL ÜRETİMİ VE TÜRKİYE'YE YANSIYAN SONUÇLARI

Bu bölümde doğanın toplumsallaşması tarihsel süreç üzerinden ve toplumsal sistem içindeki evrimlere, köklü dönüşüm dönemlerine odaklanarak açıklanmıştır. Tarih insanla başlar ve doğanın tarihi insanın tarihinden ayırık değildir; doğa ile ilişki toplumsal ilişkilerin gelişimiyle birlikte gelişir. Toplumsal sistemler dönüşürken toplum doğa ilişkisi de dönüşür. Doğanın dönüşümü toplumsal ilişkiler üzerinden ve toplumsal ilişkilerin içinde şekillenir. Önemli ölçüde sınıf ilişkileri, birikim stratejileri ve devlet biçimiyle ilgilidir. Özünde bu süreç sınıf mücadelesi üzerinden gerçekleşmektedir: iktidar, tahakküm ve direniş ilişkilerine içkindir. Doğanın toplumsallaştırılması özellikle, prekapitalist ve feodal dönem, kapitalizmin doğuş koşulları, ilkel birikim olgusu, kapitalist-endüstriyel dönemin tarihi, liberal, örgütlü-fordist ve neoliberal dönem içindeki birikim süreçleri, devlet biçimleri ve dünya sistemi içindeki dönüşümler açısından değerlendirilmiştir. Ardından Türkiye’de doğanın neoliberal uygulamalar çerçevesinde dönüştürülmesine yönelik endüstriyel ve ekolojik müdahaleler ve bunlara verilen toplumsal tepkiler, emek, kent, kır ve ekoloji hareketleri bağlamında tartışılmıştır.

Doğa toplum ilişkilerinde belli karakteristiklerin öne çıktığı “insan etkinliklerinin doğada çok geniş bölgeler üstünde (görelî olarak) bir örnek değişikliklere yol açtığı” belli ekotarihsel dönemler vardır. Bu ekotarihsel dönemler bir yandan insanların çevrelerine boyun eğmekten “kendilerini kurtarışının” derecesi ile diğer yandan onların aynı çevre üzerinde yarattıkları yıkıcı etkinin derecesi ile bir birinden ayırt edilebilir. (Foster, 2008: 37). Her dönemin kendi içerisinde belli özellikler taşıdığı bu dönemleştirmelerin, sayısı artırılabilir olsa da, doğayı ve yaşamı köklü bir biçimde dönüştüren ekolojik devrimleri esas alarak, Foster (2008: 37-38) prekapitalist ve kapitalist ekotarihsel dönemler olarak olarak ikiye ayırır. Öte yandan doğa tarihi ile insan tarihini sürekli bir ilişki üzerinden okuyan Childe (2006; 2014) doğanın toplumsallaşmasını sınıflı toplum öncesi ve sınıflı toplum sonrası iki ana döneme ayırarak uygarlık tarihinin evreleri üzerinden tartışmıştır. Günümüz kapitalist dünyası için doğanın toplumsallaşmasını hızlandıran üretim tarzının yapısı, dünya sistemi, feodalizmin yıkılışı ve kapitalizmin yükselişinin iç ve dış belirleyenleri, üretim ve mübadele ilişkileri, üretim güçleri ve sınıfların gelişimi, tarımsal, ticari, endüstriyel ve mali sermaye ile devletin rolü kapitalizme geçişte doğanın toplumsallaştırılmasının başlıca akslarını oluşturur (Heller, 2011: 11).

Ekolojik sorunların birçoğu sanayi öncesi toplumlarda da vardır, ama kapitalizm öncesinde toplum doğaya doğrudan bağımlıdır ve ekolojik yıkım sınırlıdır. Kapitalist dönemde doğa ve insan ekonomi içine çekilmiş, doğanın yıkım ve sömürü operasyon alanı da evrenselleşmiştir. Özellikle merkantilist dönem gezegenle daha sömürücü bir ilişkinin kurulduğu, Avrupa yağma dalgasının başladığı, bilimsel devrimlerin ve coğrafi keşifler yoluyla insanın doğaya egemen olmaya başladığı bir çağı başlatmıştır. Fetihler, ticaretin yaygınlaşması, sömürgeci monokültür plantasyon tarımı, yaygın tarımdan yoğun tarıma geçiş, yerli halkların ve toprağın üretim sisteminin kölesi haline getirilmesi ekosistemlerin yıkımının ve köleliğin altın çağını niteleyen çifte soykırımı gösterir (Foster, 2008: 49).

3.1. Doğa ve Toplum İlişkilerinde Tarihsel Dönüşüm

İnsan hem tarihsel-toplumsal hem de doğal bir varlıktır. İnsanın gündelik yaşamı doğanın dönüştürüldüğü “metabolik bir ilişki”dir. İnsan toplumsallaşırken doğa da toplumsallaşır. Doğanın toplumsallaşması, doğanın toplumsal (sadece ekonomik değil, politik ve kültürel) süreçlere içerilmesi, toplumsal ilişkilere ve kararlara bağlı olması ve kılınması olgusuna işaret eder. İnsanın doğayla kurduğu ilk ve sürekli ilişki üretim ilişkisidir. Doğa insan ilişkilerinin dışında tarihsiz bir şey değildir. Doğa üretim sürecinde emeğin bir nesnesidir ve üretim tarzları içinden biçimlendiğinden tarihseldir, doğa daima tarihseldir (Moore, 2015). Toplumdan ayrı bir doğanın anlamı yoktur. Doğayla ilişki tarihsel bir üründür. Doğa en soyut anlamda iki şekilde toplumsal olarak üretilir: Birincisi yaşamak için insanların doğa üzerinde çalışması gerekir, ikincisi de insanlar bu süreçte doğa tarafından etkilenirler (Philips, 2008: 73). Emekle insan, doğal nesnelere kendi kuvvetini katar ve doğal şeyler kullanım değeri olarak yeni bir nitelik kazanırlar. Doğa ile tarihsel ilişkiyi belirleyen emek süreci üzerinden kullanım ve mübadele değeridir. Üretim yoluyla insanlar doğayı temellük ederken sadece dışsal doğayı değiştirmezler aynı zamanda aletlerini, maddi ihtiyaçlarını, bilinçlerini ve birbirleriyle toplumsal ilişkilerini değiştirerek kendi doğalarını da değiştirirler. Toplum ve doğa insan emeğinin doğa üzerindeki doğal faaliyeti üzerinden bir birlik oluşturur ve ardından bu birlik yeni insan ve insan dışı doğa biçimleri yaratır veya üretir. Üretim toplumsal bir süreçtir. Üretim sürecinde işbirliği, koordinasyon ve çatışma toplumsal üretim ilişkilerini içerir ve üretimin örgütlendiği toplumsal ilişkiler doğayı biçimlendirir.

3.1.1. Prekapitalist Dönemde Doğa Toplum İlişkileri

Toplumsal formasyonların evrimini avcı-toplayıcı, köleci, feodal ve kapitalist toplumlar olarak değerlendirebiliriz. İnsanın doğayla metabolik (maddi mübadele) ilişkisi doğal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kullanım değeri ilişkisidir, ancak bu ilk metabolik ilişki

toplumsal değildir. Toplamların ortaya çıkmasından, özellikle yerleşik hayata geçilmesinden, tarımsal devrimden önceki doğayla ilişki toplumsal bir ilişki değildir.

İlkel toplumlarda üretim kullanım değeri üretimi içindir. Genel üretim ilişkisinde uyumlu bir ekolojik ve toplumsal denge (kullanım değelerinin üretimi ve tüketimi arasında tam ve sürekli bir eşleşme) vardır. Üretim ve tüketim arasında eşleşmeme, kıtlık ve sosyal artık ihtimali de söz konusudur. Sınıflı toplumlarda üretim ilişkisi mübadele ilişkisine dönüşür. Mübadele ilişkisi eşitsizliğe dayalı, eşitsizlik üreten ve bunun üzerinden de doğaya yansıyan bir ilişkidir. Sınıflı toplumda küçük bir egemen sınıf büyük çoğunluğun ürettiği artıktan geçinir. Üretim tarzının değışmesi üretim ilişkilerini de değıştirir. Kullanım için değil, mübadele için üretim toplumdaki tüm ilişkileri değıştirir. Öte yandan toplumdaki egemen fikirler egemen sınıfın konumunu meşrulaştırmaya hizmet eder ve muhafazakâr güçler tarafından desteklenir. Doğa bu toplumsal ilişkiler üzerinden dönüştürölür. Bu toplumsal ilişkileri dönüştürebilecek iktidar ilişkileri de sistemin kalbinde yatar. Üretim tarzındaki değışim ve üretim tarzı içerisindeki dönüşümler rakip sınıfların çıkar çatışmasının yaşandığı devrimci bir süreçtir. Toplumsal sınıflar arasındaki mücadeleleri ifade eden bu iktidar ilişkileri üzerinden direnişler belirleyici olabilir. Doğayla ilişkiler de özünde bu toplumsal ilişkileri üzerinden kurulur ve toplumsal sistem dönüşürken doğa da dönüşür.

Gordon Childe'in (2014) tarihsel açıklamalarını esas alırsak toplumsal evrimin başlangıcında insanın alet ve teknoloji geliştirmesi dünyayı değıştirme yeteneğinde önemli bir rol oynamıştır. Doğayla etkileşimi onu kalıcı bir biçimde değıştirmeye başlamıştır. Toplum geliştikçe dünyayı değıştirme yeteneği de gelişmiş ve doğayla ilişkiyi dönüştüren farklı toplumsal evrim aşamaları ortaya çıkmıştır: avcı-toplayıcılık, tarım, sanayi. Toplum doğa ilişkileri avcı toplayıcı toplum örgütlenmesiyle başlatmak gerekir. Bu *ilkel toplulukların* doğayla kurduğu ilişki temelde hayatta kalabilmesi için kendisine gereken şeyleri üretmesi, doğadan toplaması ve avlamasına dayanmaktadır. İlk insanlar yalnızca doğrudan doğruya kişisel gereksinimleri için üretmişlerdir. Doğadan üretilen bir şeyin kullanım değeri esas, mübadele değeri istisnadır. İnsan kendi emeğin meyvesini dilediği gibi kullanmaktadır: özgürdür. Üstelik doğa üzerindeki etki sınırlıdır. Ekosistemin bozulma hızı yenilenme hızından daha azdır. Doğa ile ilişkinin kullanım değeri üzerinden kurulduğu avcı toplayıcı toplumlar yarı göçebe bir toplum yapısı gösterir. Bu yaşam biçimine mevsimlik, gıda kaynaklarına yakın sürekli bir döngüsel göç ve hareketlilik hâkimdir. Toplumsal örgütlenme eşitlikçi, henüz toplumsal roller ortaya çıkmamış kolektif bir grup halinde yaşam, komünal yaşam bir hâkimdir. Sürekli lider yoktur. Animistik inançlar hâkimdir. Kararlar müşterek alınır ve toplumsal hiyerarşi yoktur. Liderin rolü maddi çıkar sağlamak değil, topluma geçici bir süre hizmet etmektir. Sahiplik ve özel mülkiyet anlayışı

yoktur. Toprak, av hayvanları ve suya erişim bireylere ait değil kolektif kullanılıyordur. Bu ihtiyaç kontrol amacı değil, kullanım ihtiyacına dayanmaktadır.

Tarım toplumundan önce insanlar sınıfsız bir toplumda yaşamaktadır. Ancak toplumun yeniden üretimi önemli ölçüde doğanın kaprislerinden etkilenmektedir: kıtlıklar. Koşum hayvanlarının evcilleştirilmesi ve sabanın kullanıma girmesiyle geniş ölçekli tarım başlamıştır. Ardından tarım toplumsal yaşamda karmaşık bir işbölümünü gerektirecek muazzam değişiklikler getirmiştir. Avcı toplayıcı toplum örgütlenmesinden tarım toplumuna geçiş karmaşık ve uzun bir süreçte gerçekleşmiştir. Tarımın gelişmesi toplumsal örgütlenmeyi yavaş yavaş değiştirmeye başlamış, göçebe nüfus yerleşik hayata geçmiş ve köyler kalıcı hale gelmiştir. Tarımla sınıflı toplum ve eşitsizlikler ortaya çıkmış, servet ve varlık birikimleri ve emek hareketleri yoğunlaşmıştır. Bir açıdan iktidar temelde tarım toplumunun bir ürünüdür. Tarım toplumu önceki toplumsal örgütlenmeyi zaman içinde ortadan kaldırmıştır. Ama tarıma geçişle avcı toplayıcı toplum özellikleri tümünden terkedilmemiş, tarıma daha istikrarlı ve öngörülebilir gıda temini sağladığı için geçilmesi gerekmiştir. İnsanlar öncelikle evlerine yakın yerlerde ekim yapmışlar zamanla tarım genişlemiş, nüfus artmıştır. Nüfusun artışı nüfusun gruplara bölünmesine yol açmış, bölünmeyen ya da bölünmek istemeyen nüfus grupları tarımsal faaliyeti genişletmiştir.

Tarımsal artığın üretilmesi doğanın toplumsallaştırılmasını beraberinde getirmiştir. Tarımla birlikte emek bir fazlalık üretmiş, mübadele zorunluluğu ve imkanı ortaya çıkmıştır. Üretimin amacı değişmiş, kullanım değeri karşısında mübadele değeri (birikim) için üretim öne çıkmaya başlamıştır. Mübadeleyle birlikte üretimin çeşitli dalları arasında işbölümü ve bunun sonucu olarak da sınıflı toplum ortaya çıkmıştır. Neolitik tarım devrimi sınıfsız eşitlikçi topluma son vermiş, daha geniş ölçekli, daha karmaşık ve hiyerarşik yapıları toplumlar ortaya çıkmıştır. Bitki ve hayvanların evcilleştirilmesiyle toplum-doğa ilişkileri köklü bir şekilde değişmiştir. Tarımla birlikte insanlar yerleşik hayata geçmiş ve tarımın sağladığı gıda güvencesi sayesinde nüfus hızla artmıştır. Gelişen işbölümüyle birlikte sınıflı toplum ortaya çıkmış, tarımın ortaya çıkardığı artık ürünün yönetilmesine ilişkin tasarruflar, servet eşitsizliklerine bu da toplumsal-politik hiyerarşilerin doğmasına sebep olmuştur. Böylelikle neolitik devrimi kent devrimi izlemiş ve yeryüzünde köy boyutunu aşan ilk yerleşimler ortaya çıkmıştır. Tarımsal üretime geçişle artık ürünün yönetimi zorunluluğu ile birlikte sınıflar ve merkezi devlet ortaya çıkmıştır. Tarıma geçiş Neolitik Devrim olarak niteleyen Gordon Childe bu süreci “bunu başaranları doğa üstünde asalaklık yerine, doğayla etkin bir ortaklık durumuna sokan ekonomik ve bilimsel bir devrim” diye adlandırır (Childe, 2014: 63). Neolitik devrim kısa değil uzun bir süreçte gerçekleşmiş, ama toplumun örgütlenme tarzında kökü bir değişmeye yol açmıştır. Bu radikal ekonomik değişim beraberinde köklü toplumsal değişiklikler getirmiştir. Kentsel devrim gerçekleşmiş, insanlar

yerleşik hayata geçmiş, kalıcı yerleşimler kurulmuş, çömlek metal işleri ve hayvancılığın gelişmesini teşvik etmiştir (Mumford, 2013). Bitkiler ve hayvanlar evcilleştirilmeye başlanmıştır. Ayrıca toplumsal yapıda köklü değişiklikler doğurmuş: sınıflı toplumu ortaya çıkarmıştır. Sebebi ne olursa olsun tarım, avcılık ve toplayıcılığa göre daha fazla gıda üretimine ve nüfus artışına imkân vermiştir.

Tarım arttıkça nüfus artmıştır, vice versa. Sınıflı toplumun ortaya çıkması için tarımsal artı ürünün ortaya çıkması gerekmiştir. Tarımsal artı ürün ortaya çıkmış ve toplumsal yaşam köklü bir şekilde değişmiştir. Bundan böyle kıtlık dönemleri için gıda depolanabiliyordur. Bazı bireyler ve aileler öne çıkmış, artı ürün ya farklı bir iş yapanlara ya da kabile ve dini liderlere gitmeye başlamıştır. Artık üretimi arttıkça bu birey ve aile grupları toplumun servetinin bir kısmını kontrol eden bir sınıf oluşturmaya başlamışlar, bu grupların ayrı bir sınıf oluşturmasıyla birlikte farklı maddi çıkarlar peşinde koşması söz konusu olmuştur. Yeni egemen sınıf tüm toplumun çıkarlarını kendi çıkarları olarak görmeye ve göstermeye başlamıştır. Sınıflı toplumla birlikte devlet doğmuş ve devlet bu egemen sınıfın çıkarlarını koruyan kurumlardan oluşmuştur. Bu yeni sınıflar çıkarlarını korumak için kontrol ettikleri artığın bir parçasını korumak üzere muhafız, toplumu örgütlemek için bürokrat ve kendi konumlarını meşrulaştırmak üzere de din adamları istihdam etmekte kullanmışlardır (Empson, 2014). Bunun yanında yeni yönetici sınıfın çıkarlarına hizmet edecek hukuk ve din kurumları gelişmiştir.

Sınıflı toplumun doğayla ilişkisi üretim araçlarının (emeğin ve doğanın) ve kontrolünün yönetici, ordu, rahip gibi küçük bir azınlığın elinde toplanmasına, çoğunluğun azınlığa boyun eğmesine, insanların çoğunluğunun köle haline gelmesine yol açmıştır. Köleci üretim tarzında köle sahibin mülküdür, aynen toprak, aletler ve hayvanlar gibi bir üretim aracıdır. Köle, egemen sınıfın toplumu ve devleti kontrol için bağımlı olduğu özgür olmayan emek gücünün başat biçimini oluşturmuştur. Artığın üretilmesi köleci üretim tarzının ortaya çıkmasına imkan verirken, emeğin artık üretiminde kullanılması savaşları beraberinde getirmiştir. Artığın üretimi daha fazla üretim için daha fazla emek gücünü üretime çekmiş, bu da savaş ve kölelikle gerçekleşmiştir. Özel mülkiyet doğmuş ve ilkel toplulukların aksine köleci toplumda doğadan, üretim araçlarından koparılan insan artık özgür değildir. Sınıflı toplumun ortaya çıkması üretimin artmasını ve doğanın dönüştürülmesini/ üretilmesini daha geniş ölçekte olanaklı kılarken doğayı da toplumsallaştırmıştır. İnsanın ekolojik döngüler üzerindeki etkisi ve bozulmalar artmıştır. Egemen sınıf diğerlerinin emeğine bağımlı olduğundan daha fazla artı ürün elde etmek için diğerlerini daha fazla çalışmaya zorlamıştır. Sınıflı toplumun doğusuyla birlikte, köleci toplum, sahip-köle ayrımı ve sınıf sömürüsü ortaya çıkmıştır. Sömürüyü arttırma girişimleri çatışmalara yol açmış, kendi ihtiyaçları için üretenlerle artığa el koymak isteyenler arasında sınıf çatışması

başlamıştır. Sınıfların gelişimiyle savaş ve şiddet toplumsal hayatın bir parçası haline gelmiştir. Toplumun sınıflara ayrılması ve devletin doğuşuyla birlikte kadının rolü de değişmiştir. Sabanla tarım bir erkek faaliyeti haline gelirken, erkek tarlada üretim sorumluluğunu üslenince kadın evde çocuk yetiştirme sorumluluğunu almıştır. Bu işbölümüyle üretim kararları da erkeğe geçmiştir. Doğa toplum ilişkisindeki döngüler açısından bu dönemde toplumsallaşan doğa ekolojik sınırları aşmaya başlamıştır.

Feodalizm 15. yüzyıldan 18. yüzyıla, Sanayi Devrimine kadar içinde tarımsal kapitalizmin ve ticari kapitalizmin geliştiği tarihsel bir süreçtir. Emek ve doğa ilişkisi üzerine kurulu her toplumsal sistem gibi bir toplumsal örgütlenme sistemi olan feodalizmin temel özelliği üretimin kullanım değeri üretimi, geçimlik tüketim için yapılmasıdır. Üretim hala toprağa bağlı ve yerel olduğundan toplum doğa ilişkisi ve çevresel bozulmalara da hala yereldir. Köylünün ürettiği artık senyör ve devlet tarafından temellük edilir. Köylü üreticiler üretim sürecini büyük ölçüde kontrol edebiliyorlar, ancak yasal olarak özgür değildiler. Köylü serf olarak yasal açıdan toprağa bağlıdır. Tarımsal mülkiyet tarımsal artığı kira biçiminde çeken feodal lordların kontrolündedir. Diğer bir deyişle feodalizmin temel özelliği, sömüren sınıfla köylü üreticilerin geçimlik üretim araçlarına doğrudan erişimlerinin olmasıdır. Toprak köylülerin, rant toprak sahibinin, üretim piyasa için değil, geçimlik ve toplum doğa ilişkisini bunlar belirlemektedir (Heller, 2011: 43). Uluslararası ticaret ve işbölümü feodalizm için geçerli değildir. Ancak sistemin iç çelişkileri dışsal coğrafi genişlemeyi zorlamaktadır. Genişleme bölgesel devletler, senyörler ve şehir devleti kapitalistlerinden oluşan üçlü grubun çıkarına hizmet etmektedir: Devlet gelir arayışı içindedir, azalan nüfus köylü emeği için senyörler arasında rekabeti arttırmış ve şehri-devleti kapitalistleri piyasanın daralmasının güçlükleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu üç grubun denizaşırı yayılma yönünde çıkarlarının ortaklaşması kapitalizme geçişi teşvik etmiştir (Moore, 2003: 315-17). Coğrafi yayılma feodalizmin içsel krizlerini geçici bir süre çözerken ticari kapitalizme zemin hazırlamıştır. Kapitalizme geçişin ekolojik tarihinde Yeni Dünyanın sosyoekolojik inşası ve bunun Avrupa'nın ekonomik gelişmesi üzerindeki etkileri kapitalizmin doğuşunda en belirleyici faktör olmuştur. Feodal düzen devrimci bir güç tarafından yıkılmış ve kapitalist üretim tarzına dayalı yeni bir ekonomik sistem gelişmiştir. Toplumu örgütleyen yeni güçler kapitalizme geçişte feodal aristokrasiyi mağlup etmiştir. Feodalite yerine geçen kapitalizm ücretli emeğe dayalı bir sistemdir. Ücretli emek feodalizmle başlamış ve gelişmiştir, ama sömürü ilişkisinde çıkarı olan egemen örgütleyici gücün eski düzeni yıkması gerekmiştir. Bu başarı mülkiyet kavramında benzer bir değişikliği getirmiştir. Kapitalizmin doğuşuyla birlikte toplum doğa ilişkisini aşağıda tartışacağımız sermaye ilişkisi üzerinden dönüşmeye başlamıştır. Birikim sürecinin mantığı gereği toplum doğadan, üretim araçlarından kopartılmıştır. Emek metaya dönüştürülürken üretim

araçları da birikim sürecine sokulmuştur. Kapitalizme geçiş sadece ekonomik artışı değil meta sınırlarının genişletilmesi, sömürgecilik üzerinden ekolojik artıkları hedefleyen güçlü bir sınıfın ve devletin sayesinde gerçekleşmiştir. Ekolojik zenginlikleri parasal zenginliklere dönüştürmek üzere doğaya erişim ve kullanıma ilişkin kurallar hem içeride hem de dışarıda egemen aktörler lehine yeniden yazılmıştır. Bu yeni düzende üretimin yayılması, metaların mübadele edilebileceği iç ve dış piyasaların yaratılmasını gerektirmiş, devlet bu sürece tekrar arka çıkmıştır (Heller, 2011: 6). Sınırsız birikim, sınırsız fetih ve sınırsız metalaştırma sürecinin başladığı 1500'lerden itibaren gemicilik, keşif, fetih, kölelik ve sömürgeciliğin yayılmasıyla birlikte hemen her türden ekolojik varlık birikim sürecine sokulmuştur: *Dünyanın yağmalanması* (Ponting, 2008: 165-241).

Doğanın toplumsallaşması açısından feodal toplum insanın kölelikten kurtulduğu, görece tekrar özgürleştiği, üretim araçları üzerinde kontrolünün arttığı yerleşik bir tarım düzeninin gelişmesini ifade ediyordu. Ancak içeride toprakta feodal kriz, köylünün aşırı sömürülmesi ve egemen sınıfın artan gelir ihtiyacı ve dışarıda ticaretin ve mübadele için üretimin artması (uzun mesafeli ticaret) feodalizmin çöküşünü getirmiştir. Bölgesel devletin ortaya çıkması ve küresel pazarlar kapitalizme temel oluşturmuştur. Feodalizmin bağrından yüzlerce yıllık bir süreçte kapitalizm gelişerek tarım, ticaret, sömürgecilik ve sanayi devriminde imalata girmiştir. Kentlerde ticaretin yükselişi feodal toplumsal ilişkilerin istikrarını bozmuş, serf özgürleşmek için kırı terketmiştir. Feodal toprak sahipleri ile kentli ve kırsal üreticiler arasındaki sınıf mücadelesi feodal üretim tarzının çöküşünü getirmiştir. Bu grubun sosyal ve ekonomik açıdan istekli üst tabakası kapitalizmin gelişiminde kritik bir rol oynamıştır. Tarımsal kapitalizme geçişi bunlar sağlamıştır. Bu küçük üreticiler toprak sahiplerinin iktidarını ilk burjuva devrimleriyle sarsmışlardır. Otonom rekabetçi piyasalar ancak devletin koruması altında uzun bir çiraklık döneminden sonra ortaya çıkmış ve politik zor kapitalizmin gelişiminde büyük bir rol oynamıştır (Heller, 2011: 9).⁵ Önceki uygarlıklar da doğayı ve doğa toplum ilişkisini büyük ölçeklerde dönüştürmüştü, ama özellikle 1450'ten sonra değişen geçerli zaman ve mekân birimleridir. Premodern toplumların yüzyıllarda gerçekleştirdiğini kapitalizm on yıllara sığdırmıştır (Moore, 2011: 19).

3.1.2. Kapitalizmin Doğuşu: İlkel Birikim

Traihsel kapitalizm birikim süreci ile doğa toplum ilişkileri diyalektiği üzerinden ortaya çıkar (Moore, 2011: 34). Heller (2011: 52) kapitalizmin doğuşunun şartlarını şöyle sıralar: ekonomik koşullar, topraksal devlet ve kapitalist sınıfın devlet üzerindeki nüfuzu. Kapitalizme

⁵ Feodalizmden kapitalizme geçiş literatürde en fazla tartışılan konuların başında gelir. Dobb, Hilton ve Anderson geçişi sağlayan faktör olarak sınıf mücadelesine, Hilton ve Merrington kentlere; Hobsbawm ve Takahashi eşitsiz gelişmeye; Sweezy ticaret ve mübadeleye; Byres ise toplumsal farklılaşmaya öncelik tanır (Geçiş tartışmasının ayrıntıları için bkz. Heller, 2011).

geçişte doğa temelde kapitalist metalar üzerinden toplumsallaştırılır. Ancak bu metaların kullanım değeri, rekabetçi piyasalar, para, mübadele değeri ve değer, özel mülkiyet, sermaye ile soyut emek ve somut emek açısından değerlendirilmesi gerekir. Kapitalist gelişme kendiliğinden piyasadan ortaya çıkmamıştır. Kapitalist eğilimler her yerde vardı, ama koşullar Avrupa’da doğmasını sağlamıştır (Heller, 2011: 20). Belirtildiği gibi doğayı toplumsallaştıran piyasaların kurulması sadece bir ekonomik süreç değil politik, toplumsal ve kültürel bir süreçtir. Bunlar kapitalist üretim tarzının ortaya çıkışının ayrılmaz parçalarını oluşturur. Piyasalar uzun politik mücadeleler ve sınıf çatışmaları sonucu ortaya çıkmış ve zor, hukuk ve politik mekanizmasıyla engellerin erken mutlakiyetçi devletler tarafından temizlenmesiyle yerleşmiştir. Heller’in vurguladığı gibi (2011: 19) “Sınıf mücadeleleri daima politik mücadeledir ve devletin kontrolü düzeyinde çözülür.” Burjuva devrimleri aynı zamanda kapitalist devrimlerdi. Siyasal devrimler devleti kapitalist mülkiyet sahiplerinin kontrolüne sokmuş ve kapitalist gelişmenin önündeki tüm politik ve toplumsal engelleri ortadan kaldırmıştır. Burjuvazinin sosyal ve politik devrimleri feodal devletlerin egemen sınıflarını yıkmış ve piyasaların, sermayenin tarıma ve imalata girmesini sağlamıştır. Kapitalizm esas olarak feodal toplumsal ilişkilerin kapitalist toplumsal ilişkilere everildiği “saf ve temiz olmayan” bir süreç üzerinden ortaya çıkmıştır: temelinde ilkel birikimin gizli tarihi yatar (Perelman, 2000: 25-37; 2007).

Feodalizmden kapitalizme geçişte toplumsal yeniden üretimin geleneksel mantığı yıkılmış, geçimlik üretimin yerini, birikim için mübadele almıştır. Kapitalist üretim tarzı temel bir toplumsal ilişki üzerine kuruludur: sermaye ve emek ilişkisi. Bu ilişki paranın, üretim ve geçim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran kapitalist ile emek güçlerini satan emekçiler arasındadır. Emek sermaye ilişkisinin kökeni emekçiler ile emeklerini gerçekleştirecekleri koşulların mülkiyeti arasındaki tam bir ayrışma ve bunun ortaya çıktığı ilkel birikim sürecidir. “İlk birikim denen şey, üreticileri üretim araçlarından ayıran tarihsel süreçten başka bir şey değildir” (Marx, 2015: 687). İlkel birikim iki dönüşümü içerir. Aynı anda bir yandan toplumsal geçim ve üretim araçlarını sermayeye ve ardından dolaysız üreticileri de ücretli işçilere dönüştüren bir süreçtir. İlkel birikim kapitalist üretim tarzının ortaya çıkması için zorunlu bir süreçtir. Çünkü emek gücünün satılabilmesi için metalaştırılması, üreticilerle üretim araçları arasındaki bağın koparılması gerekir. Bu bağ koparıldıktan sonra insanların üretim araçlarına erişimi ücret karşılığı emeğin satılmasını koşuluna bağlanır ve emek dahil tüm metaların alınıp satıldığı piyasa toplumsal yeniden üretimin temel düzenleyicisi haline gelir. İlkel birikimin özü geçimlik köylü üreticilerin mülkiyetinin yükselen burjuvaziye transferi ve köylünün üretim araçlarından koparılması, ücretli emeğe dönüştürülmesiydi (Heller, 2011: 79-80). Böylece ilkel birikim kapitalizm için gereken zemini temizledi: temellük (çitleme).

Dar anlamda sadece paranın yada sermayenin değil, kapitalizmin koşullarının birikimini ifade eden ilkel birikim, tüccar kapitalistin elinde biriken sermaye, sömürge ülkelerinden çekilen hammadde, proleterleştirilmiş emek oluşturunuyordu. Bu üç koşulun biraraya gelmesi, serbest bir emek piyasasının oluşması, meta mübadelesinin genelleşmesi, kapitalizmi doğuşunu getiren gelişmelerdir. Bu süreç temelde fiziksel zora, yasal zora dayanarak devletin ve hakim sınıfın tarla, mera, otlaklar, ormanlar gibi müştereklerin çitlenmesi, özel mülkiyete tabi tutulması, yani topluluk kullanımına kapatılmasının kapitalizmin gelişimi açısından birinci önemi, doğanın sermayenin temellüküne girmesi, doğanın, toprağın sermayeleştirilmesi, metalaştırılmasıydı. İkinci boyutu da metaların kullanım değerine karşılık gelen somut emeğin, metaların değişim değerine tekabül eden soyut emeğe dönüştürülmesi, emeğin işçileştirilmesi, emeğin bir emek gücüne indirgenmesi oldu. Topraktan uzaklaştırılan, ortak varlıklardan, müştereklerden koparılan, dolayısıyla kendi hayatını idame ettirebilmesi için emeğinden başka satacak hiçbir şeyi olmayan bir kitlenin yaratılması. Marx için feodalizmden kapitalizme geçişin ve kapitalizmin oluşumunun temeli bu iki ögedir (Heller, 2011: 79).

Doğanın toplumsallaştırılması açısından ilkel birikim hem doğayı hem de doğanın bir parçası emeği dönüştürmüştür. Sermayenin çitleme hareketiyle birlikte, 16. ve 17. yüzyılda başlayan ve giderek katmerlenen bu çitleme harekâtıyla birlikte bu iki unsur, hem doğa hem emek metalaştırılmıştır. Doğa bir meta haline, bir mal haline getirilirken, basitleştirmiş, nicelleştirilmiş ve onun karmaşık ilişkileri bir ürüne dönüştürülmüştür. Emek de aynı şekilde basitleştirilerek, parçalanarak, nicelleştirilerek ve yoksunlaştırılarak basit bir emek gücüne dönüştürülmüştür. Hem doğa hem de emek her türlü yaratıcı etkinlik potansiyelini kaybetmiş soyut nicel emeğe dönüştürülmüştür. Özgün biçimiyle ilkel birikim İngiltere’de müşterek kamusal toprağın özel mülk haline getirilmesi sürecinde metabolik yarılma ile insanın doğayla ve emeği aracılığıyla kurduğu ilişkide, bir yarılma yaratmış ve büyük ölçüde de bunun sonucu olarak kapitalist tarım ortaya çıkmıştır. Toprak uzun erimli, kendini yerinden üretme kapasitesinden mahrum bırakılıp sermayenin kısa dönemli, sürekli büyümeye odaklı çıkarlarına tabi kılınmıştır. Bundan böyle ekolojik bozulma da büyük ölçüde buradan kaynaklanacaktır. “Metabolik yarılma” doğa ile emek arasında sermayenin yarattığı bölünmedir. Sermaye doğa ile emeğe, kendi iktidarı ve tahakkümü altında el koymuş ve bunları birleştirip meta-mübadelesinin konusu haline getirmiştir. İlkel birikim ya da günümüzdeki karşılığıyla “mülksüzleştirme yoluyla birikim” ya da “el koyarak birikim” (Harvey, 2005; Glasmann, 2006; De Angelis, 2004). Bu yüzden ilkel birikim ve metabolik yarılma süreci, kapitalizmin beşiğinde toprakların çitlenmesi, büyük bir kırsal nüfusun topraklarından atılması, kapitalist ilişkilerinin kurulması ve sömürgecilik yoluyla bir dünya sistemine dönüşmesi için gerekli bir tahakküm sürecini oluşturacaktır.

Erken kapitalizmi niteleyen üç olgu sınırsız birikim, sınırsız fetih ve sınırsız sömürüdür. İlkel birikim ilk önce İngiltere’de ortak malların çitlenmesi denen doğal ve toplumsal varlıkların mülkiyet hakları çerçevesinde zayıf toplumsal kesimlerden gaspedildiği tarımsal kapitalizm denen uzun bir süreç sonunda 16. ve 17. yüzyıllarda gerçekleştirilmiştir. Marx’ın (2015: 688) belirttiği gibi “bu insanların mülksüzleştirilmesinin öyküsü, insanlık tarihine kandan ve ateşten harflerle yazılmıştır...” Polanyi’nin (2013: 75) ifadesiyle toprak sahibi sınıfların toprağı kapitalist tarım için fethettiği, toprağın sermayeye içerildiği ve kent sanayileri için emek arzı yarattığı “Toprak çevirmelerine, haklı olarak, zenginlerin yoksullara karşı gerçekleştirdikleri bir devrim denilmiştir.”

İlkel birikim sürecine paralel olarak hâkim sınıflar hegemonik iktidar yapılarını konsolide etmek üzere devletle birlikte hareket etmişler ve çitlemeler devlet tarafından etkin bir şekilde yürütölür hale gelmiştir. İlkel birikim önce tarımda toprak çitlemeleriyle başlamış ve kapitalizmin yükselişiyile beraber tüm dünyaya yayılmıştır. İlkel birikimin küreselleştirilmesi anlamına gelen sömürgecilik temelde bir çitleme hareketidir (Marx, 2015: 731-740). Dünyanın tüm bölgeleri, ekolojik varlıkları (kaynakları) ve insanları küresel üretim ve mübadele sistemine ve küresel ekonomik ve politik iktidar hiyerarşilerine dahil edilmiştir. Sömürgeciliğın yayılması ve köle ticareti ilkel birikime muazzam katkılar yapmıştır. Köleci toplumda insan özgür olmayan bir emek biçimiydi. Oysa kapitalizmin getirdiği ücretli emek biçimi özgür emektir. Ancak ücretli emek tanımlayıcı bir özelliğı olsa da kölelik ve serflik küresel kapitalist işbölümünün ayrılmaz parçaları olarak işlev gördü (Heller, 2011: 169). Denizaşırı ticaret, köle ticareti ve köle plantasyonları açık bir şekilde kapitalizmin ve Sanayi Devriminin gelişimini güçlendirmiştir. Dolayısıyla sömürgecilik ve kölelik merkantilist sistemin iki yönüdür ve kapitalizmin gelişimiyle bağlantılıdır: sanayileşme.

İlkel birikim ve kapitalizmin yaratılması kapitalist dünya sisteminin merkezinde ve çevresinde birlikte ve karşılıklı olarak gerçekleşmiştir. Ancak ilkel birikim ve kapitalizmin yaratılması kendiliğinden gerçekleşen bir süreç değildir. Piyasa süreçlerine sokulmamış doğal varlıklara erişim kapitalizm için zorunlu olan ilkel birikim sürecini bloke eder. Hem emeğın hem de ekolojik varlıkların metalaşmasına engel olur. Bu üretim araçları hem emeğın kendini hem de doğayı savunacak imkanlar yaratır. Ancak metalaştırma bu tezin genel çerçevesinin arayışını oluşturan iktidar, tahakküm ve direniş üzerinden hâkim toplumsal gruplar ile tabi toplumsal gruplar arasındaki mücadeleler üzerinden gerçekleşmiştir: emeğın metalaştırılması ve meta olmaktan çıkarılması ile karakterize olan tarihsel süreçler arasında yaşanan periyodik salınım (Silver, 2015: 36). Bir yanda üretim araçlarına erişim haklarını savunan ve mülksüzleştirmeye karşı, mülksüzleştirmeyi tesine çevirmeye ve ücretli emek ilişkilerine direnen toplumsal

kesimlerin direniş i diğer yandan da toplumun ve ekonominin yeni örgütlenmesini birikim doğrultusunda geliştirmeye çalışan hâkim toplumsal gruplar, sermaye ve devlet. Bu yüzden ilkel birikim ve kapitalizmin yaratılması özünde yeni hegemonyaların ve ittifakların kurulduğu ve rakiplerin zor ile baskı altına alındığı toplumsal mücadele süreçlerini ifade ediyordu.

3.1.3. Kapitalist Devlet

Her toplumsal sistemin kendi siyasal sistemi vardır ve toplumsal sistem çözülürken siyasal sistemi de çözülür. Kapitalist piyasa devletin yarattığı bir şeydir ve ekonomik olduğu kadar politik bir kurumdur. Geçiş sürecinde devlet hem feodalizmi korumuş hem de kapitalizmi geliştirmiştir. Kapitalizm feodal devletin beşiğinde gelişmiş ve kapitalist piyasalar ve kapitalist üretim ilişkileri devlet tarafından mümkün kılınmıştır (Heller, 2011: 40). İlkel birikim sürecine yerel ve ulusal düzeyde devletin politik ve yasal gücü yardım etmiş ve ulusaşırı piyasaların ve sömürgeciliğin doğuşu devlet desteğine dayanmıştır. Erken kapitalizmdeki devletin bu önemli rolü merkantilizm, devlet güdümlü birleşik ve eşitsiz gelişme olgusu ve modern dönemin kalkınmacı kapitalist devletinin rolünde görülür. Bu yüzden devletin sınıfsal yapısı ve politik ve toplumsal devrimlerdeki rolü önemlidir. Devlet kapitalist üretim ilişkilerinin ortaya çıkması ve bir sisteme dönüşmesini sağlayan politik çerçeveyi sunmuştur. Kapitalizm ekonomik bir olgu olduğu gibi politik bir olgudur ve piyasalar ekonomik olduğu kadar politik olarak da yaratılır (Heller, 2011: 2). Merkantilist devlet sermaye birikimini hızlandıracak bir araç işlevi görmüştür. Politik iktidar piyasaların yaratmak ve hızlandırmak için kullanılmıştır. Kapitalizmin yükseliş iyle paralel yeni bir devlet biçimi ortaya çıkmıştır. Tüm devlet yönetiminin “milletin zenginliği” yani sermayenin birikimi, halk kitlelerinin sınırsız sömürüsü ve yoksullaştırılması olarak gösterildiği yeni bir devlet biçimi: burjuva devleti. Devrimler sonucu ulusal ve küresel düzeyde sermaye birikimini yaymak ve burjuvazinin toplumsal ve politik amaçlarını gerçekleştirmek üzere devlet yeniden yapılandırılmıştır. Devletin devrimci dönüşümü kapitalizme geçişte kritik bir adım olmuştur. Kapitalist üretim ilişkilerinin genelleştirilmesinde ve bütünleştirilmesinde, feodal düzenin yıkılmasında, üreticilerin kapitalist ve emek olarak ayrışmasında devletin desteği önemli bir rol oynamıştır. Çitleme hareketi üst sınıfların altsınıflara karşı yoğun bir şiddetiyle gerçekleşmiştir. Devlet gücü, toplumun örgütlü gücü yasa ve şiddet tekeli üzerinden feodal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına geçiş i hızlandırmak, süreci kısaltmak için kullanılmıştır. Özel mülkiyet, politik temsil ve devlet mücadeleleri içinde yeniden şekillenmiştir. Aristokrasi, ruhban sınıfı ve yükselen burjuvazi ile kral arasındaki iktidar mücadelesi yükselen sınıfın devrimiyle sonuçlanmış ve devlet önemli ölçüde bu sınıfın kontrolü altına girmiştir. Devlet ve politikaya yükselen yeni sınıfın toplumsal iktidarı damgasını vurmuş ve sistemin kontrolünü ele geçirmişlerdir. İngiliz ve Fransız devrimleri temelde devletin sınıfsal açıdan nasıl

yapılandırılacağı ve ne yapacağı üzerinedir. Sonuçta devlet mali ve askeri gücü önemli ölçüde artmış olan yeni toplumsal güçlerin tarihsel bloku üzerine inşa edilmiştir.

Kapitalizmin erken bir biçimi olarak merkantilizm sermaye birikimini hızlandırmak için devletin zor rolünün uygulandığı yöntemlerden birini temsil eder. Sömürgecilik ve kölelik kapitalist devletin desteklediği ve koruduğu iki özelliiktir. Merkantilizm aynı zamanda yükselen sınıfın mutlakiyetçi devlet içindeki çıkarlarının bir ifadesidir (Heller, 2011: 136). Özellikle merkantilist dönemde devlet ve ordu piyasa güçlerinin tüm dünyaya yayılmasını sağlamış ve ihracata dönük imalat sömürgecilikle birleşerek gelişmiştir. Merkantilist devlet sermaye birikimi ve Avrupa'nın askeri, politik ve ekonomik üstünlüğünün sağlanmasında hayati bir rol oynamış, kapitalizmin çevre ve yarı çevreye yayılması da devlet tarafından gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda erken kapitalist devlet altsınıfların tabiyetini sağlama ve koruma işlevini de yerine getirmiştir. Bunu da yasa ve şiddet uygulama tekeli üzerinden mülksüzleştirmeye ve ücretlerin düşürülmesine yönelik "kanlı mevzuatla" gerçekleştirmiştir (Marx, 2015. 704-710). Hukuk insanların topraklarının çalınmasına vasıta bir araca dönüştürülür, ilkel birikim süreci zayıf toplumsal kesimlerin mülksüzleştirilmesine yönelik güçlü bir hamleyi oluştururken geçim ve üretim araçlarından yoksun kalan altsınıfların mülkiyete yönelik tecavüzleri katlanarak artmıştır. Devlet bu tecavüzlere karşı hâkim sınıfın mülkiyet haklarını korumak üzere yasallık ve yasadışılık tanımını ve cezalandırma sistemini önemli ölçüde değiştirmiş ve özel mülkiyete yönelik cezalar kat kat artırılmıştır. Linebaugh'un (2015) vurguladığı gibi bu dönemde kapitalizmden önceki ücret biçimlerinin yasa dışı ilan edilerek suç sayılması ve ölçüsü emek zaman olan ücret biçiminin kuruluşu şiddet üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ücretin parasallaştırılmasına ve bunu düzenleyen özel mülkiyet hukukuna meydan okuyan mülksüzleştirilmiş kadınlar ve erkekler darağaçlarına gönderilmiştir. (Linebaugh, 2008). Emek ve emekçilere ilişkin hukuksal ve idari düzenlemeler tabandan toplumsal ve politik muhalefeti baskılayacak ve ücretler düşük tutulacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Kısaca erken kapitalist devlet, mülk sahibi sınıfların hegemonyasını güçlendirmeye çalışan hâkim sınıfların saldırgan stratejilerini üzerinden güçlenmiş ve bu stratejileri mümkün kılmıştır (Cox ve Nilsen, 2014: 108).

Kapitalizm yukarıdan toplumsal hareketlerin kolektif eylemi tarafından ve üzerinden gerçekleştirilmiştir. Egemen gruplar birlikte hareket ederek ekonomik ve politik iktidarı, toplumsal ilişkileri ve politik kurumları kapitalist birikimin ilerlemesini sağlayacak şekilde kullandılar. Ancak egemen grupların bu hamleleri sınırsız değildi. Alttan toplumsal hareketler ilkel birikimin yarattığı mülksüzleştirmeye ve burjuva devriminin getirdiği politik tahakküm biçimlerine yoğun bir biçimde karşı koydular. Alttan toplumsal muhalefet özellikle özel mülkiyet haklarının yayılmasına yönelikti. Halk geleneksel haklarını savunmak üzere şiddet, doğrudan

eylem, yasal mücadele, dilekçe gibi mücadele biçimleriyle karşı koydu. Çitlemeye direniş sık sık militan tikelcilik biçiminde mücadeleler şeklinde gerçekleşti. Tabandan toplumun dönüştürülmesi için radikal talepler yükseltildi. Bazı hareketler politik iktidarın dağıtılması süreci üzerinden zenginin yoksula uyguladığı tahakküme son vermeye de çalıştı (Cox ve Nilsen, 2014: 109). Ancak mülk sahibi sınıflar ve kurmak istedikleri ekonomik ve toplumsal düzene yönelik bu toplumsal hareketlerin radikal taleplerini bastırdı. Çitlemeye karşı direniş ve kölelik karşıtı isyanlar kapitalist dünya sisteminin temel parçası olan mülksüzleştirme biçimlerine karşı altsınıflar tarafından gerçekleştirildi.

3.2. Kapitalist Dönemde Doğa Toplum İlişkileri

Toplum doğa ilişkileri açısından kapitalizmin her aşaması sadece maddi üretimde bir sıçramayı temsil etmez ayrıca tarihsel ve spesifik bir doğa üretir ve karşılaşır: insan doğa ilişkilerinde niteliksel ve niceliksel değişme yaratır (Moore, 2011: 22). Tarihsel süreç içinde kapitalizmin farklı dönemlerde ve farklı mekânlarda gelişiminde farklı süreçlerin hâkim olduğu görülür. Kapitalizm toplumsal mücadele dalgaları üzerinden farklı aşamalar halinde evrilmiştir. Daha ayrıntılı olarak egemen sınıflar ile tabi sınıflar ya da toplumsal hareketler arasındaki toplumsal mücadelele dalgalarının bir sonucu olarak ayırık politik ekonomik biçimler alan kapitalist gelişmenin farklı aşamalarının yansıtan dönemselleştirmeler yapılır. Mücadele dalgaları organik krizler üretmekte ve bu da kapitalist gelişmenin bir aşamadan diğerine geçiş sürecini beslemektedir.

Kapitalist gelişmenin belli bir aşamasının ekonomi politiği kendisini istikrarlı üç unsurun bir araya gelmesiyle gösterir. 1) Sermayenin genişletilmiş yeniden üretimini sürdürmeyi sağlayabilecek belli bir ekonomik büyüme modeli çerçevesinde sermayenin dolaşımını organize eden birikim stratejileri, 2) Toplumsal güçlerin tarihsel bir blokunun ortaya çıkmasına dayalı olarak devletin işlevlerini, faaliyetlerini ve kapasitelerini örgütlenme tarzıyla tanımlanan devlet biçimi ve 3) Kapitalist dünya sistemi içinde belli bir devletin bağımsız devletler sistemi üzerindeki yönetim ve liderlik işlevlerini icra edebilme yeteneğine dayalı olarak birikim ve yönetimin belli örgütlenme tarzları: dünya hegemonyası. Aynı şekilde kapitalizmde bir kriz dönemi bir bütün olarak veri bir ekonomi politiğin bu üç özelliği üzerinden kendini gösterir: büyümeyi sağlamada başarısız olan büyüme stratejileri; yönetimi devam ettiremeyen devlet biçimleri ve dünya sistemine yön vermekte ve liderlik etmekte başarısız olan bir dünya hegemonu (Cox ve Nilsen, 2014: 115). Bir krizde hegemonya iki eksen üzerinden çözülür, çöker: yatay olarak farklı egemen gruplar arasındaki birlik buharlaşır ve hâkim gruplar arasında çatışmaya yol açar; dikey olarak madun grupların rızası aşınır ve filizlenmeye başlayan yeni toplumsal değişim

süreçlerine alternatif bir yön vermeye çabalayan bir toplumsal hareket projesine yol verir. Bu nedenle bir kriz dönemi aynı zamanda kaybettiği hegemonik zeminini yeniden kazanma peşinde koşan yukarıdan toplumsal hareketler ile karşı hegemonik projelerini ilerletmeye çabalayan aşağıdan toplumsal hareketler arasındaki yapılandırılmış bir direniş alanıdır.

Cox ve Nilsen (2014: 115) toplumsal hareketler diyalektiği üzerine kurulu yaklaşımlarında kapitalizmin ekonomi politiğinin evrimini üç döneme ayırır: 1) 18.yüzyılın sonlarından (1780'ler) 20. yüzyılın ortalarına kadar uzanan liberal kapitalizm; 2) 2. Dünya Savaşı'nın sonundan 1970'lere kadar olan dönem, örgütlü kapitalizm ve 3) 1980'lerde başlayan ve halen içinde yaşadığımız neoliberal kapitalizm.⁶

3.2.1. Liberal Kapitalizm

Liberal kapitalizm, birikim stratejileri açısından küçük ölçekli fabrika üretimi ve sömürgeci işbölümüne, devlet biçimi olarak liberal ve sömürgeci devlet biçimine ve dünya hegemonyası açısından İngiliz hegemonyasına dayalı bir dönemdir. Ekonominin ve politikanın kapsamlı bir biçimde egemen sınıflar tarafından dönüştürülmesiyle ortaya çıkan liberal kapitalizm dönemi 18. yüzyılın sonlarında başlar ve egemen sınıfların kolektif çabasıyla önceki iki yüz yıl zarfında Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da geliştirilmiştir. Bu yeniden örgütlenme yeni birikim alanları açmış ve devleti kapitalist gelişmenin en önemli idari organına dönüştürmüştür. 19. yüzyıl bu başarıların piyasalarda somut kılındığı bir dönemdir. Kapitalist sınıfların iktidarı devlet içine yerleşmiş ve dünya sistemi serbest ticarete dayalı İngiliz emperyalizmine göre yapılandırılmıştır. Bu dönemin ilk yarısına Sanayi Devrimi damgasını vurmuştur. Sanayi devrimi feodalizmden kapitalizme geçişin zirvesini temsil eder.

3.2.1.1. Birikim - Kriz Stratejileri ve Devlet

Bu dönemde birikim iki iktidar ilişkisi üzerinden şekillenmiştir: sermayenin emek üzerindeki iktidarı ve İngiltere'nin dünya kapitalist sistemi içindeki hegemonik iktidar konumu, ya da emek ile ekonominin, merkez ile periferinin ayrılması (Foster, 2008:14). Sanayi devrimi üretim ve üretim ilişkilerinde muazzam değişiklikler yaratmıştır. Emegi kırdan koparmış, işçi sınıfını doğurmuş, kentleri büyütmüş ve tüm toplumu dönüştürmüştür. Sanayi Devrimi üretim bilgisini kapitalistlerin ve yöneticilerin ellerinde merkezileştirmiştir. İşçiler üretimin ayrı aşamalarındaki kontrollerini kaybetmiş, bilginin merkezileşmesi tüm üretim sürecinin bir yeniden organizasyonuna imkan vermiştir (Heller, 2011: 183). Önceki dönemde ürünün kontrolü

⁶ Moore (2011: 38) kapitalizmin birbirini takip eden altın çağlarını şöyle dönemselleştirir: c. 1450-1520; 1848-1873; 1947-1973. Bu dönemler dünya ekonomik büyümesinin büyük aşamalarıdır. Bu altın çağların herbirinde sermayeleştirme, ekolojik artığın çekimi özelliğindeki patlama doğanın daha fazla temellüküne imkan vermiş ve verilmiştir.

kapitalistin eline geçerken işçinin kontrolünü gerçekleştiremiyordu. Sanayi kapitalizminin ayırıcı özelliği nihayetinde kapitalistin tüm üretim sürecinin ve işçilerin kontrolünü ele geçirmesi oldu. Makinanın kapitalist üretim sürecine sokulması artı değer oranını arttırırken tek tek kapitalistlerin elinde artan sermaye birikimi üretme tarzında bir devrimi başlatmıştır. Modern fabrikanın gelişimiyle bu devrim bir adım daha ileri götürülmüştür. Fabrika ile makine işçilerin hareketlerini belirlemeye başlamış ve sanayici kapitalist hakimiyetini perçinlemiştir (Heller, 2011: 184). Proleteryanın genişlemesi, teknik değişmelerin hızlanması, piyasanın ve sermaye yatırımlarının hızla artması, üretim araçlarının mekanikleşmesi bu dönemin temel özellikleridir. Çalışmanın örgütlenmesi ve fabrika sistemi, makine, toplumsal üretim ilişkilerinin kontrolünü genişletmiştir. Sanayi Devrimi öncesi emeğin üretim sürecini görece emek kontrol ederken Sanayi Devrimi emeğin üretim sürecindeki kontrolünü kırarak, disiplin ve gözetim altına alınmasını sağladı. Emeğin sermayenin iktidarına tabi kılınması bu dönemde üretim sürecinde sadece aşırı sömürüyle değil, emekçi sınıfın tüketim açısından önemli bir varlık olmamasıyla da kendini gösterir. Kârı gerçekleştirmek üzere kapitalist sınıf 16. ve 17. yüzyıllarda oluşturulmuş iktidar güçlerine dayanmıştır: sömürge iş bölümü ve İngiltere'nin bu hiyerarşideki başat konumu. Ucuz hammaddeler ve köle gücüne dayalı çalışma sistemi. Sonuçta Sanayi Devrimi emek güçleri üzerinde kontrolü kaybeden, mülksüzleştirilen, yaşam standartları geçime indirgenen işçi sınıfı için bir felakettir. Bu yüzden tarihçilerin çoğu bu dönemi ekonomik istikrarsızlık, yoksulluk ve sömürü dönemi olarak görür (Linebaugh, 2008; Baghci, 2005). Ancak son dönem literatür, sanayileşmenin kurbanlarından ziyade ekonomik büyüme hızına, çitlemelerin ve yerinden etmelerin insani bedellerinden ziyade tarımsal çıktıya, sömürü ve acımasız rekabetten ziyade finansal piyasalara ve mübadeleye, belirsiz piyasalara ve kaçınılmaz ticaret döngüsüne daha fazla ilgi göstermişlerdir (Heller, 2011: 196) Sanayi Devrimi hem maddi yaşam standartlarını hemde yaşam kalitesini kötüleştirilmiş, sömürü, güvencesizlik ve sefalet getirmiştir. Uzun ve yoğun çalışma saatleri, yüksek çocuk ölüm oranları, kabul edilmez insani ve çevresel maliyetlerle gerçekleşmiştir. Piyasaların genişlemesi çalışma koşullarını zorlaştırmış, çalışma saatlerini uzatmış, emeği kırdan koparmış, kadın ve çocuk emeği geçimlik tarımdan ticari ve sınai faaliyete kaymıştır. Kadın emeği özellikle tekstil üzerinden üretime çekilmiş, hem çalışma süresi hem de yoğunluğu artmıştır.

Sanayi Devrimi 17. ve 18 yüzyıllarda belirleyici bir rol oynamıştı. Ancak bunu önemli ölçüde bilimsel ve teknolojik bir kültür yaratan bilimsel devrime borçludur. Kapitalizmin gelişimi önemli ölçüde bilimsel devrimin gerçekleşmesine bağlıdır. Eski düzeni yıkan politik ve toplumsal dönüşüm yeni bir bilimsel kültür de yaratmıştır. Önceki dönemin doğal felsefe anlayışını değiştirerek, matematik ve deneysel araştırma yöntemlerini ve bilginin toplumsal kullanımları

sorununu öne çıkarmıştır. Zenginliğin bilim ve teknolojinin ilerlemesine bağlı olduğu yeni bir toplumsal felsefe ortaya çıkmış, Newtonyen düşünce Baconyen düşünceye yol vermiştir. Toplum doğa ilişkisindeki yarılma bilimsel düşünceye de sirayet etmiştir: Kartezyen dualist düşünce ve toplum doğa ikiliği ortaya çıkmıştır (Moore, 215). Önceki feodal dönemin zanaatkârlarının ve devrimci entelektüellerinin elindeki teknik bilgi burjuva entelektüellerinin ve girişimcilerin kontrolüne girmiştir. Sermaye bilgiyi kâr yaratacak kapitalist üretim araçlarının ve mülkiyet haklarının sınırları içine çekmiş, daha fazla artı değer çekeceği ilişki ve süreçlere sokarak emeği sömürme yeteneğini arttırmıştır. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin kapitalistler ve emekçiler üzerindeki etkileri farklılıklar gösterirken mekanik ve bilimsel bilginin gelişimi üretimi dönüştürmüş, fabrika sistemindeki güç dengesini emekçilerden kapitalistlere kaydırmıştır. Tüm üretim sürecine ilişkin bilginin kapitalist işletme yönetiminin tekelinde toplanması ve işçilerin ihmal edilmesi endüstriyel sürecin ve ekonominin kapitalistlerin kontrolüne geçmesini sağlamıştır (Heller, 201: 209). Günümüzde endüstriyel kapitalizm yerini önemli ölçüde bilgiye bağımlı bir kapitalizm formuna bırakmış olsa da endüstriyel kapitalizm hala üçüncü dünyaya yayılmaktadır.

Kapitalist birikim temelde 17. yüzyılın burjuva devriminden çıkan ve sonraki yüz elli yıllık dönemde güçlenen liberal devletin işlevleriyle gerçekleşmiştir. Devlet bu dönemde feodalizmin ve merkantilizmin ekonomik yaşamdaki kalıntılarını temizlemek, meta ve emek piyasalarının yaratılması için gerekli koşulları oluşturmak, finansal sistemin işleyişini sağlama almak (altın standardı) ve son olarak doğrudan devlet yatırımlarını finanse etmek için sermayenin harekete geçirilmesi ve özel sermaye birikimini kolaylaştıracak yasal çerçeveyi kurmak işlevlerini yüklenmiştir. 19. yüzyılın ilk döneminde devlet bağlamında egemen grupların tarihsel bloku tek bir zorunluluk etrafında kenetlenmiştir: “Yoksulu politik iktidardan uzak tutmak serbest piyasanın işleyişi ve özel mülkiyetin korunması için temel önkoşuldur” (Silver ve Slater, 1999 aktaran Cox ve Nilsen, 2014: 119). Kapitalist anakarada ortaya çıkan devlet biçimi, yeni doğan kapitalist sınıfların ve toprak sahibi aristokratların yatay ittifakı üzerine kurulmuş, onlar tarafından biçimlendirilmiştir. Bu toplumsal güçler ittifakı kırdı emeği yaygın mülksüzleştirme ve marjinalleştirme süreçlerine maruz bırakırken, yeni doğan endüstriyel şehirlerde ise acımasız sömürü süreçlerine tabi kılınan emekçi yoksulları dışlamıştır (Linebaugh, 2015). Emekçi sınıfların yanı sıra orta sınıfların önemli bir kısmı da yeni rejimde zayıf ve politik iktidardan dışlanmışlardır. 19. yüzyılın ilk otuz yılında bu hoşnutsuzluklar işçilerin ve orta sınıfların bazı kesimlerinin Fransız Devrimi’nin miraslarından esinlenerek geliştirdikleri demokratik talepler çevresinde birleştiği yeni bir çatışma dalgasını ateşlemiştir. Bu hareketler, ardından içi sınıfı ile orta sınıflar arasında yaklaşan birliği aşındırmayı amaçlayan egemen gruplarda gelen bir tepkiye

yol açmıştır. Yapılan yasal düzenlemelerle orta sınıfların konumu iyileştirilirken etkili kitlesel hareketlerde birleşen emekçi kesimlere karşı devletin zor kuvvetleri kapsamlı bir yeniden yapılanma geçirmiştir. Bu tepkiler nihayet 1848'deki madun grupların isyanına karşı orta sınıfların egemen toplumsal güçlerin tarihsel bloğuna dahil edilmesiyle sonuçlanmıştır. Emekçi sınıfların kitlesel hareketleri devlet iktidarı tarafından mağlup edilmiştir (Hobsbawm, 1996a).

Dönemselleştirme kriterinin üçüncü boyutuna gelince liberal kapitalist dönemde 17. yüzyılın sonlarından itibaren İngiltere “üzerinden güneş batmayan” küresel bir ticari imparatorluk kurmuş ve bunun sonucu olarak ülkenin egemen toplumsal grupları tüm dünyanın insan ve doğal varlıkları üzerinde emsali görülmemiş bir hâkimiyet sağlamıştır. Bu güç konumu küresel ekonominin serbest ticaret emperyalizmine dayalı bir sisteme göre örgütlenmesi için kullanılmıştır. Dünya sisteminde İngiliz hegemonyası sömürgeci bir işbölümüne beraberinde getirmiştir. 19. yüzyılın başlarında batılı devletler dünyanın %35'ini kontrol ederken 1914 yılında bu oran %85'e yükselmiştir (Arrighi, 2010: 54). Bu süreç liberal kapitalizmin ekonomi politiğinin yayılmasında hayati bir unsur olmuştur. Sömürgeleştirme döneminin temel özelliği, sömürge toprak ve halklarının şiddete dayalı metalaştırma süreci üzerinden genişleyen dünya ekonomi sistemine dahil edilmesi olmuştur. Sömürge ülkelerinin doğal ve insan varlıkları, dünya kapitalist sisteminin kuzey merkezindeki birikimin gerekleri doğrultusunda ele geçirilmiş ve kullanılmıştır. Tarımsal üretim, hammaddeler ve piyasalar egemen toplumsal grupların ekonomik ve politik iktidarı tarafından sermaye dolaşımına dahil edilmiştir. 19. yüzyılın kapitalist dünya sistemi bir bütün olarak devletin içinde ve devlet üzerinden birlikte hareket eden egemen grupların kolektif çabalarıyla metalaştırma ve bu sistem içindeki temel iktidar yapılarına yönelen tehditleri bertaraf edecek şekilde seferber edilmiştir. Sistemin bu koşulları altında, sömürgelerdeki madun gruplar ardından toplumsal yeniden üretim krizlerine yol açan sömürüye tabi tutulmuş, küresel meta mübadelesinin dolaşımının zorunlu ve eşitsiz katılım yarattığı kıtlıklar nedeniyle sömürgeleştirme sürecinde milyonlarca insan kırılmıştır.

Liberal kapitalizm dönemi birikim coğrafyasını ulusal ve küresel ölçekte yaymaya ve önceki dönemlerin ayak bağlarından kurtarmaya çalışan bir egemen sınıfın kolektif toplumsal hareket projesiydi. Temelde geliştirilen yeni devlet biçiminin dolayımlandığı bu proje, mülk sahibi sınıfların iktidarını uygulamasını sağladı ve ekonomik ve politik olarak genişleyen bir metalaştırma sürecine maruz bırakılan emekçi sınıflar ve sömürge halkları üzerinde icra edildi. Ancak liberal kapitalist dünyanın huzuru uzun süremeyecekti. Ekonomik ve jeopolitik krizler kapitalist sınıfların ve sömürge yöneticilerinin 20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan hegemonyasını sarstı. Bu dönem aynı zamanda liberal kapitalizmin üzerine inşa edildiği iktidar sütunlarının tabandan toplumsal hareketlerle sarsılmaya başladığı bir dönem oldu. Kapitalist

dünya sistemini kasıp kavuran bu mücadele dalgaları birikimin kurumsal biçimler aldığı kapitalist gelişmenin yeni bir aşamasının doğmasını sağlayacaktı.

Liberal kapitalizmin sarsıntılarının ilk işaretleri 1873-1890'lar arasındaki küresel ekonomik krizde kendini gösterdi. Bu küresel gerileme, serbest ticaret emperyalizmine dayalı ekonomik altın çağına son verdi ve sanayi, finans ve işletme organizasyonun giderek bilimsel yönetime odaklandığı bir korumacılığın, merkezileşmenin ve yoğunlaşmanın öne çıktığı bir momentuma götürdü. Bu stratejilerin amacı başarılı bir şekilde kotarılan kârların geri kazanımıydı. 1890'ların ortalarından 1.Dünya Savaşına kadar egemen gruplar kriz değil refahın keyfini çıkardılar. 1920'lerde ekonomik liberalizm 1929'daki büyük depresyonla sonlanacak kısa süreli bir hamle daha yaptı. Aynı dönemde kapitalist dünya sisteminin önde gelen gücü İngiltere'nin hegemonik düzeni (Pax Britanica) sistemik bir kaos dönemine girdi. 19. yüzyılın ikinci yarısındaki emperyalist yayılma devletlerarası rekabeti ve çatışmayı ateşledi ve ardından 1900'lerin başında yoğunlaştırdı. Bu süreç, sistemi 19. yüzyıl kapitalizmini asla kendini yeniden doğrultamayacağı bir felakete sürükledi. Ardından dünya sisteminin kuzey merkezi ile güney çevresi arasındaki halk mücadeleleriyle sonlandı. Savaş sona erdiğinde 19. yüzyılın hâkim dünya düzeninin artık kendini doğrultamayacağı anlaşıldı.

Ancak liberal kapitalizm sadece yukardan kaynaklı olaylarla çökmedi. Çöküşün temelinde 1880'lerden 2. Dünya Savaşına kadar uzanan tabandan toplumsal hareketler yatıyordu. Bu altmış yıllık dönemde emekçi sınıflar ve sömürge halkları, egemen toplumsal grupları savunmaya zorlayabilecek toplumsal hareketler geliştirdiler. Kapitalist dünya sisteminin kuzey merkezindeki iki gelişme bu sürecin odağındaydı. Birincisi, emeğin örgütsel gücü artmış ve daha saldırgan politik ve bütüncül bir sendika kuşağı ortaya çıkmıştı. İkincisi kitlesel işçi sınıfı partileri siyaset sahnesinde yer almaya başlamışlardı (Silver, 2015: 184-85). Toplumsal meselenin altında konumlananlar bilinçlenerek hızla direnişler geliştirmeye başladılar ve işçi sınıfı siyasi örgütleri üzerinden mücadeleye giriştiler. Yalnızca sendikal haklar değil ikinci kuşak sosyal ve ekonomik haklar alanında önemli kazanımlar gerçekleştirildi (Silver, 2015: 191). Bu durum egemen sınıfların stratejilerinde köklü değişiklikler gerektirdi. Rusya'da kapitalizme ve demokrasiye tarihsel bir alternatifin de ortaya çıkmasıyla beraber örgütlü emeğin taleplerine yönelik savunmacı tavizler vermeye odaklı bir stratejiye başvurdu ve bu tavizler savaş sonrası dönemdeki emek sermaye arasındaki sınıf uzlaşısına götürdü: Keynezyen refah devleti.

Öte yandan Avrupa sömürge yönetimleri savaş öncesinde zirvesine ulaşmıştı. Sömürgelerde ulusal bağımsızlıkçı toplumsal hareketler gelişmeye başlamıştı. Daha önceleri sadece aydınlar tarafından savunulan bu hareketler savaş sırasında geniş bir toplumsal desteğe

kavuştular. Sömürge halkları doğal ve insan varlıklarına dünya sisteminin merkezindeki birikimin gerekleri doğrultusunda el koyan ve en temel demokratik haklardan mahrum bırakan sömürge devletlerinin ekonomik düzeninin ikili bir tahakkümüne maruz kalmışlardı. Ancak sömürge ulusları 1. Dünya Savaşından sonra herbiri bir toplumsal hareket olan radikal ve kitlesel bağımsızlık mücadeleleri başlattılar. Bu hareketlerin beyin takımları, sömürge aydınları (sivil-asker) köylü ve işçi sınıfı mücadeleleriyle ittifaklar gerçekleştirdiler. 2. Dünya Savaşından sonra bu hareketler anti sistemik bir güce kavuştular (Silver, 2015: 200). Asya, Afrika ve Latin Amerika'da antiemperyalist devrimci hareketler giderek kitleselleşti ve başarılı oldular. Egemen sınıflar bu sürece radikalleşmenin önünü alacak bir biçimde Üçüncü Dünya ülkelerinin bağımsızlıklarına rıza göstererek tepki verdi. Yeni bağımsız devletler sisteme içerildi.

3.2.1.2. Liberal Kapitalizm ve Doğa

Liberal kapitalizm döneminde toplum doğa ilişkileri dönemin önceki toplumsal yapıyı köklü bir şekilde dönüştüren kapitalist dinamikleri üzerinden biçimlenmiştir. Bu dönemde toplum doğa ilişkilerini dönüştüren diğer toplumsal dinamikleri şöyle ifade edebiliriz: Öncelikle önceki dönemlerin hakim ilişkisi olan basit meta üretimi yerini genişlemiş meta üretimine bırakmış, üretici güçler üretim araçlarından (toprak) kopmuş ücretli emek ilişkisi ve piyasa ortaya çıkmıştır. Toprağa ya da feodal beye bağlı olan emek gücü mülksüzleşerek ve metalaşarak özgürleşmiştir. Üretim ve yeniden üretim ilişkisi yeni doğan ücretli emekçi ile kapitalist arasındaki sınıfsal ilişkiler üzerinden işleyen toplumsal bir sisteme dayandırılmıştır. Feodal üretim biçiminde politik, ekonomik ve yargısal güçler toplanmış olduğundan toplum doğa ilişkilerini belirleyen tarımsal üretim ve artı emeğe temel olarak ekonomi-dışı mekanizmalarla el konmaktayken, kapitalizmin yükselişi ve piyasaların yerleşmesiyle birlikte politika ve ekonomi alanları birbirinden ayrıldığı için üreticilerin yarattığı artı değere piyasa ve ekonomik ilişkiler üzerinden el konulmaya başlanmıştır. Kapitalizmin özellikle merkantilist dönemine serbest ticaret değil, korumacılık damgasını vurmuştur. Merkantilist dönemde gerçekleştirilen çitleme hareketleriyle ve tarımsal devrimle, kiracı çiftçiler feodal topraklardan kovulmuş, geleneksel köylülük ortadan kalkmış, geniş kitleler kentlere yönelerek işçileşmiştir. Bu koşullar 18. yüzyılın sonlarında başlayan Sanayi Devrimini hazırlamıştır. Sanayi Devrimi kapitalizmin çevreyle olan ilişkisine yeni bir gerginlik katmıştır. Merkantilist dönemde insanın yerküreyle ilişkisini küresel düzeyde değiştirmeye başlayan kapitalizm gerçekleştirdiği ekolojik değişiklikleri ekolojik dönüştürme yoluyla değil, ekolojik ele geçirme yoluyla yaparken, makine kapitalizminin doğuşuyla toprağın ve emeğin sermayeye gerçek tabi kılınışını da mümkün kılmıştır. Merkantilizm döneminde her şey çitlenirken, atmosfer de çitlenecek, hakim endüstriyel sınıfın atık deposuna dönüştürülmeye başlanacaktı.

Bu dönem yukarıda açıklandığı gibi birikim stratejileri açısından küçük ölçekli fabrika üretimi ve sömürgeci işbölümüne, devlet biçimi olarak liberal ve sömürgeci devlet biçimine ve dünya hegemonyası açısından İngiliz hegemonyasına dayalı bir dönemdir. Bu dönem dünyanın çevresinin belli bir kıtanın Avrupan'ın egemenliği altına geçmesiyle nitelendirilir (Foster, 2008: 16). Bu yeniden örgütlenme yeni birikim alanları açmış ve devleti kapitalist gelişmenin en önemli idari organına dönüştürmüştür. 19. yüzyıl bu başarıların piyasalarda somut kılındığı bir dönemdir. Kapitalist sınıfların iktidarı devlet içine yerleşmiş ve dünya sistemi serbest ticarete dayalı İngiliz emperyalizmine göre yapılandırılmıştır. Bu dönemde periferinin doğasından üretilen artı değer sürekli olarak merkeze aktarılmıştır: sömürgecilik ve eşitsiz gelişme ya da azgelişmişliğin gelişmişliği.

Bu dönemin ilk yarısına Sanayi Devrimi damgasını vurmuştur. Sermayenin bütün toplumu fabrika merkezli bir toplumsal örgütlenmeye tabi kıldığı dönemi başlatan Sanayi Devrimi tıpkı emeğin sermayeye tabi kılınmasını olanaklı hale getirdiği gibi, doğanın da sermayeye tabi kılınmasını mümkün kılmıştır. Birikimin temeleini oluşturan işbölümüne, doğanın bölünmesi eşlik etmiştir (Foster, 2008: 106). Sanayi Devriminin toplum doğa ilişkilerini devrimci bir biçimde dönüştüren temel öğeler fabrika sisteminin gelişmesi, ücretli emeğin yaygınlaşması, makine üretimine artan bağımlılık ve modern sanayi kentlerinin ortaya çıkışı olmuştur. Sanayileşme ile insan ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli cansız enerjinin dönüştürülmesi sürecinde gerçekleşen devrim birarada gerçekleşmiştir. Kapitalist ekonominin metabolizması genişlemiş, küresel doğa üzerinde kapsamlı etkiler doğuracak fosil yakıtlara, kömüre ve sonraları petrole dayalı bir endüstri ortaya çıkmış ve doğa tahribini katmerleyecek enerji tüketimi muazzam bir şekilde artmıştır. Sanayi Devrimi feodalizmden kapitalizme geçişin zirvesini temsil eder. Bu dönemde birikim iki iktidar ilişkisi üzerinden şekillenmiştir: sermayenin emek üzerindeki iktidarı ve İngiltere'nin dünya kapitalist sistemi içindeki hegemonik iktidar konumu, ya da emek ile ekonominin, merkez ile periferinin ayrılması. Sanayi Devrimi üretim ve üretim ilişkilerinde muazzam değişiklikler yaratmıştır. Feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinde ulusal ve küresel çitlemelerle doğanın artı değer çekimi, kâr üzerinden dönüştürülmesi mantığı artık iyice yerleşmiştir. Çitlemelerle nüfusu kırdan koparmış, makinalaşma ile yoğun bir sanayileşme, işçileşme ile işçi sınıfının doğurmuş ve kentleşme nüfusun mekânsal yoğunlaşma sürecini başlatmış, fabrikanın ortaya çıkışıyla ev ve iş yeri üzerinden cinsiyet temelli mekânsal bir ayırım yaratmış ve tüm toplumsal yapıyı ve doğayı dönüştürmüştür. Liberal kapitalizm döneminin merkantilist aşamasında başlayan en önemli süreç çevre ülkeler açısından sömürgeleştirilmiş ülkelerin doğasının, yerüstü ve yeraltı zenginliklerinin ve toplumunun, emeğinin bilinçli olarak ekonomik çıkarlar adına sömürülmesi ve kısıımı olarak tanımlanan *ekolojik emperyalizm* olgusu

olmuştur. Periferinin doğası ve yerli toplumları kapitalist toplumsal ilişkilerin istilas yoluyla yokedilmiştir. Sömürgecilik ve emperyalizm üzerinden kapitalizmin merkezde yattığı metabolik yarılma küreselleşmiştir (Foster ve Clark, 2004: 187). Sermaye sanayiye girmiş, makine üretimi, endüstriyel fabrika sistemi, denizaşırı pazarlar ve sömürgecilik, eşitsiz ve birleşik gelişme, coğrafi yeniden örgütlenme, teknolojik yenilikler, hammaddeler, dış talep, sömürge devletleri arası rekabet, savaşlar ve askeri harcamalar doğayı dönüştüren temel faktörler olmuştur. Beraberinde fosil kirlilikler, biyolojik çeşitliliğin yokedilmesi, ormansızlaşma ve toprak erozyonuyla insan etkisinin görülmediği birinci doğa neredeyse tükenmiştir (Ponting, 2008). Sömürgecilik ve emperyalizm fethedilen toprakların ekolojilerini ve topraklarını yağmalamış, buna karşılık ekonomik açıdan ilerlemelerine pek az katkısı olmuştur. Bu dönemde sanayileşmeyi kapitalist merkezlerde, tarımsal ihraç ürünlerinin üretimini ve doğal maddeleri işleme sanayilerini de periferide yoğunlaştıran uluslararası işbölümü periferideki hızlı ekolojik kötüleşmeye katkı yapmıştır. Dünya ekonomisinin periferisinde Sanayi Devrimi gelişmeye değil, azgelişmişliğin gelişmesine yol açmıştır (Foster, 2008: 101).

3.2.2. Örgütlü (Fordist) Kapitalizm

2. Dünya Savaşının sonundan 1970'lerin sonuna kadar uzanan örgütlü kapitalizm dönemi dünya sistemi içindeki egemen ve madun toplumsal gruplar arasındaki güç dengesini radikal bir biçimde değiştirmiştir. Bu dönüşüm ardında kendisini kapitalist birikimin liberal kapitalizmin itici gücü olan metalaştırma sürecini kurumsallaşmış sosyal düzenlemelerle yerleştirilmesiyle göstermiştir. Örgütlü kapitalizm dönemi Fordist (kitlesel tüketim için kitlesel üretim) ve ithal ikameci sanayileşmeye–tarımsal modernleşmeye odaklı birikim rejimi, ekonomik yönetime müdahale eden Keynezyen refah devleti ve kalkınmacı devlet biçimleri ve Amerikan hegemonyasına (Pax Americana) dayalı kapitalist ekonomi politığın hâkim olduğu bir dönemdir.

3.2.2.1. Birikim - Kriz Stratejileri ve Devlet Biçimleri

Belirtildiği gibi kapitalizmin her dönemi hâkim bir birikim stratejisi sergiler. Örgütlü kapitalizm, bu dönemde tek amacı egemen sınıfların ve sömürge güçlerinin zenginleştirilmesi olmayan yeni birikim stratejileri üretmiştir. Merkezde sermaye ve emek arasında sermayenin ücret, çalışma ve istihdam koşullarında iyileştirmelere ilişkin düzenlemeleri kabul ettiği emeğin de işyerinde yönetimin kontrolü ve taleplerin depolitizasyonunu kabul ettiği tarihsel bir uzlaşmaya varmışlardır. Bu uyuşma kitlesel tüketim için kitlesel üretime odaklı bir birikim stratejisi olarak yüksek Fordizmin işleyişi için temel haline gelmiştir. Üretim sürecinde sermayenin yoğunluğu artmış, işyerinde katı işbölümü ortaya çıkmış ve belli ürünlerde yoğun üretimler gerçekleşmiştir. İhraç pazarlarının yurtiçi pazarlardan daha önemli olduğu liberal

kapitalist dönemin aksine piyasa talebini ateşleyen yurtiçi tüketim olmuş ve ekonomik büyüme esas olarak yurtiçi pazarlara odaklanmıştır. Çoğu kez kapitalizmin altın çağı olarak isimlendirilen 1950-1973 yılları arasında Fordist birikim stratejileri sistemin kalbine yerleşmiştir. Cox ve Nilsen'in belirttiği gibi (2014: 126) bu dönemin makroekonomik modelinin temel iki özelliği öne çıkıyordu: 1) İşçi başına sermaye stoku ile verimlilik arasında hızlı ve paralel bir artış, 2) Reel ücretlerle verimlilikte paralel bir artış. Tüketim ve üretim eşit oranlarda artarken kârlar oldukça yüksekti ve bu terkip kârlı birikimin yeniden üretimini sağlıyordu.

Ancak kapitalizmin altın çağı işçi sınıfının tüm kesimlerini kucaklamıyordu: örneğin, toplu ücret pazarlıkları ekonominin belli sektörleriyle sınırlı tutuldu. Ayrıca ekonomide üretim riskinin yüksek fakat ücretlerin düşük ve iş güvenliğinin zayıf olduğu sektörler bulunuyordu. Fordist sektörler bile Fordist olmayan taşeron tabana dayanabiliyordu. Bu dışlamaların sonucu emek piyasası, çoğu kez emek piyasasında istihdama erişimde kimin ayrıcalıklı olup olmadığını tayin eden ırk, cinsiyet gibi ayrımlar bazında ayrılmıştı.

Periferide savaş sonrası dönem ulusal bağımsızlık mücadelelerinin liderlerini durağan ekonomileri modernleştirmeye ve bağımlılık yapılarını kırma sorunlarıyla karşı karşıya bırakmıştı. Sömürgeler dünyasındaki bağımsızlık sonrası birikim stratejilerine "kalkınmacılık" denir ve iki ana eksen vardır: toprak reformlarını ve yeşil devrimi içeren tarımsal modernleşme ve yurtiçi sanayinin teşviki ve korunmasını ve ithal bağımlılığının azaltılmasını içeren ithal ikameci sanayileşme (Cox ve Nilsen, 2014: 127). Liberal kapitalizm döneminde sömürge ülkelerindeki tarım kapitalist merkezdeki ekonomilerin hammadde ve gıda ihtiyacını sağlamaya dönüktü. Dolayısıyla tarım sektörünün ülke ekonomisinin büyümesine katkısı çok sınırlıydı. Eski sömürge devletlerinin çoğu bu yüzden bağımsız ve verimliliği arttıracak teknolojik yenilikleri ülkeye getirecek bir kapitalist çiftçi sınıfının geliştirilmesine ve toprak reformlarına dayalı tarımsal modernleşme programları izlediler. Hedef yerli sanayinin büyümesine katkı yapacak ve kentli tüketim piyasalarının talebini karşılayacak bir tarım sektörü yaratmaktı.

İthal ikameci sanayileşme, pahalı ithal girdiye bağımlılığı ve ucuz hammadde/ürün ihracatını azaltmak üzere yerli sanayinin gelişimini teşvik etmeyi ve korumayı amaçlıyordu. Devlet teşvikleri, yardımları ve gümrük tarifeleriyle devletin yerli özel yatırımları toplumsal getirisi yüksek sektörlerle aktarması ve kârlı ama kalkınma açısından önemsiz sektörlerden uzak tutmasını sağlayacak şekilde kullanılmıştı. Köylü ve işçi hareketlerinin liderlerine menfaatler sunulurken bu hareketlerin politik potansiyeli etkisizleştirilmiş ya da ayartılmıştır. Kalkınmacılık bir birikim stratejisi olarak bazı yerlerde başarılı da olmuştu, ama eşitsiz kalkınma pahasına. Hatta Arturo Escobar (1995) gibi post-kalkınmacılara göre doğal, masum ve gelişmekte olan

Ülkelerin de izlemesi gereken bir süreç olarak sunulan kalkınmacılık (modernleşme) dünyanın büyük çoğunluğu için sadece açlık, borç ve yoksulluktan başka bir şey üretmemiştir. Güçlü tarımsal kapitalistlerin direnişleri nedeniyle toprak reformları gerçekleştirilememiş, tarımda toprak reformu ve üretim artışı açısından bazı iyileşmeler gerçekleşmiş, ama evre ülkeleri merkez ülkelerden gıda ithalatına bağımlı kalmaya devam etmiştir. 1960-80 arası dönemde hem kırsal nüfusun toplam ülke nüfusuna hem de tarımsal işgücünün toplam işgücüne oranı açısından yaygın bir köyden kopuş, kırsal emeğin üretim ve toplumsal yeniden üretim araçlarından koparılması ve doğadan yabancılaştırılması, küçük toprak sahiplerinin proleterleştirilmesi ve emek piyasasında marjinalleşme yaşanmıştır. Aynı şekilde ithal ikameci sanayileşme stratejileri de karmaşık sonuçlar vermiştir. Güneydoğu Asya lkeleri gibi bazı ülkelerde sanayi sektörleri gelişirken yerli kapitalistlerin riskleri ve kayıpları toplumsallaştırıp büyümenin nimetlerini ele geçirebildiği diğer ülkelerde bu gerçekleşmemiştir. Sonuçta sınırlı kalkınma ve büyüme gerçekleşmişti, ama halkların üzerine yıkılan muazzam bir külfetle. Ardından ithal ikameci sanayileşme kalkınmacılığın neoliberal muhaliflerinin başlıca hedefi haline gelecekti.

Birikim stratejilerinin devreye sokulması, müdahale tarzları ve düzenleme kapasiteleriyle nitelenen devlet biçimleri ortaya çıkmadan gerçekleşmez. 20. yüzyılın ilk yarısında bu önemli ölçüde güç dengelerini etkileyen aşağıdan toplumsal mücadelelerin etkisiyle gerçekleşmişti. Batıda liberal devlet yerini, devletin hem ekonomik hem de toplumsal eksenleri piyasa dinamiklerine soktuğu bir devlet biçimi olan Keynezyen refah devletine bıraktı. Ekonomik alanda Keynezyen refah devleti uygun bir maliye ve para politikası bileşimi üzerinden görece istikrarlı talep koşullarını sağlayarak ekonomik dalgalanmaları düzenlemeye çalıştığı bir müdahale tarzıyla nitelendirilir. Bunun sonucu hem sermaye için yüksek kr oranlarının hem de emek için tam istihdamın temin edilmesiydi (Cox ve Nilsen, 2014: 128). Ayrıca devlet, ücret pazarlıklarında araya girmesi ve gelir politikalarını üretim, refah ve istihdam maksimizasyonunu sağlama gibi makroekonomik politikanın diğer yönleriyle uzlaştırma rolü üstlenmesi yoluyla emek ve sermaye arasında merkezi bir arabulucu haline gelmiş, ilaveten devlet taşımacılık ve kamu hizmetleri gibi hem kitlesel üretim hem de kitlesel tüketimin artışı için hayati önem taşıyan sektörlerde kamu yatırımları üzerinden ekonomide çok daha aktif bir rol üstlenmiştir.

Toplumsal alanda Keynezyen devlet sağlık, konut, eğitim gibi kamu hizmetleri ve işsizlik yardımları ve diğer transferler ve kamusal emeklilik sistemlerinin kurulması üzerinden toplumsal korumaya erişimin kurumsallaşmasıyla nitelenir. Ayrıca 2. Dünya Savaşı sonrası refah rejimlerinin temel özelliklerinden biri, geliri sermayeden emeğe transfer eden ve gelir ve servet eşitsizliklerini azaltan artan oranlı bir vergilendirme sistemidir. Bu yüzden refah devletinin yükselişi toplumsal alanda yurttaşların hak ve yetkilerinde bir genişlemeyi ifade eder. Mann,

bunu “kapitalist demokrasilerde toplumsal yurttaşlığın gelişmesi” diye nitelendirir (Mann, 2012: 281). Toplumsal yurttaşlığın kurumsallaşmasının kalbinde emeğin ve doğanın meta olmaktan çıkarılması, kamusal malların ve sosyal hakların yayılması süreci yatar. Bireylerin ve ailelerin piyasadan bağımsız olarak toplumsal açıdan kabul edilebilir bir yaşama standardına erişim imkânının arttığı bir süreç. Keynezyen refah devletinin dayandığı toplumsal kuvvetlerin tarihsel bloğunun özünde sermaye ile emek arasındaki tarihsel bir sınıf uzlaşması bulunuyordu. Bu durum sermayenin emek piyasasında, üretim sürecinden ve devletin yönettiği toplumsal koruma biçimlerinde belli düzenlemeler karşılığında emeğe verdiği tavizler ve emeğinde sermayenin egemenliğini, taleplerini ve isteklerini depolitik kanallar üzerinden aktarmayı kabul ettiği bir uzlaşmayı ifade ediyordu. Bu uzlaşmaya girerken sermaye esas olarak bir ekonomik rejim olarak kapitalizmin yeniden üretimini sağlamak üzere yatay bir ittifak üzerinden işçi radikalizmini yatıştırmayı ve madun grupların rızasını temin etmeyi amaçlayan savunmacı bir stratejiye başvurdu. Devlet ve sermayenin sendikaların varlığını, sendikaların da sermayenin verimliliği arttırmak adına üretimin organizasyonunda yönetimin birtakım değişiklikler yapmaya hakkı olduğunu kabul ettiği bir uzlaşma olan sermaye ve emek arasındaki bir uzlaşmayı mümkün kıldı. Devlet tam istihdamı sağlamak adına birtakım makroekonomik mekanizmalar kullanacağı garantisini verirken, sermaye de verimlilik artışı ile yükselen kâr paylarını reel ücretlere yansıttı (Silver, 2015: 208). Ücretler, çalışma koşulları ve sosyal haklar alanında ciddi kazanımlar gerçekleştirildi. Ancak bu uzlaşma emekçi sınıfın tümünü kapsamıyordu. Emek ve sermaye arasındaki uzlaşma emek hareketinin sorumlu üyelerinin ayartılması ve sorumsuz üyelerinin de acımasız bir şekilde bastırılmasıyla iki uçlu bir strateji üzerinden gerçekleşti. (Silver, 2015: 214).

Periferide sömürgecilik sonrası ulus inşası ekonomik modernleşme amacına odaklandı. Modernleşme süreci literatürde yaygın olarak “kalkınmacı devlet” olarak ifade edilen müdahaleci bir devlet tarafından gerçekleştirildi. Kalkınmacı devletin ekonomik müdahaleleri birikimin etkilerini yönetmekten, temposunu hızlandırmaya bir kaymayla nitelendirilir. Periferide devletler toprak reformlarını teşvik ettiler, altyapı ve büyük sektörlerde kamu işletmeleri kurarak özel sermayeyi ikame ettiler, yerli işadamlarına uygun krediler sağladılar ve ulusal sanayiye uluslararası rekabetten korudular. Bu müdahaleler kalkınma planlanması aracı üzerinden koordine edildi. Ancak bu ulusal planlama rejimleri piyasa karşıtı değildi. Daha ziyade özel yatırımların geliştirilmesini ve desteklenmesini amaçlıyor ve ulusal ekonomilerin gözetlenmesi ve yönetilmesinde birleşik bir kamu özel aygıtını oluşturuyordu. Ulusal planlama aynı zamanda periferide kalkınmanın depolitikleştirilmesinde de işlevseldi. Post kolonyal kalkınma toplumsal hareketlenme ve mücadele üzerinden gerçekleştirilecek bir toplumsal değişmeden ziyade

uzmanların objektif ölçütlere göre politika çözümlerini seçtiği teknik bir uygulama olarak sunuldu. Sonuç ulusal refaha hizmet edecek bir ekonomik ilerleme biçimi olacaktır.

Kalkınmanın depolitikleştirilmesi sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan politik konjonktürden bağımsız olarak anlaşılamaz. Belirtildiği gibi sömürgelerin bağımsızlık mücadeleleri bir toplumsal hareket olarak milliyetçi seçkinler ile işçi ve köylü halk sınıfları arasında bir ittifak kurulması üzerinden şekillenmişti. Sömürgelerin teker teker bağımsızlıklarını kazanmaya başlamasıyla birlikte milliyetçi seçkinler en önemli hedeflerini gerçekleştirmişlerdi, ama milliyetçi hareket liderleri iktidarı ele geçirdikten hemen sonra milliyetçi hareketler arasındaki bu ittifak çözülmeye başladı. İşçi ve köylü mücadeleleri toplum içindeki diğer sınıflardan sağladığı desteği kaybetti ve emek karşıtı baskılar güçlendi (Silver, 2015: 215). Bunun yerini kalkıncı bir ittifak aldı. Beklendiği gibi bu kalkıncı ittifaklar devlet yöneticilerinin geliştirdiği ve yönettiği kalkınma stratejileri etrafında sanayi sermayesi ve toprak sahibi eski egemen gruplar arasında yatay ve kentli işçi sınıfından ve geniş kırsal üretici ve emekçi kitlelerinden oluşan madun grupları kapsayan dikey bir eksen ve post kolonyal bir tarihsel bloğun ittifakını kapsayacaktı..

Devletler, partiler ve dağıtım mekanizmaları olarak hareketler ve devrimler yeniden şekillendirildi. Madun grupların sisteme dahil edilmesi kalkıncı devlet tarafından fiyat destekleri, kamu hizmetleri ve kamu sektöründe istihdam üzerinden toplumsal bir ücret garantisinin yayılması yoluyla gerçekleştirildi. Bu tavizler karşılığında halk sınıflarının hareketlerinin önü alındı ve küçük bir azınlığın başı çektiği kalkınma projesine rızaları sağlandı. Ancak merkezdeki örgütlü kapitalizmin ekonomi politığına dayanak olan tavizler örneğinde olduğu gibi periferideki bu kalkıncı ittifakın dışlayıcı boyutları söz konusuydu. Formel sektör çalışanlarını enformel sektöre çalışanlarına karşı ayrıcalıklı kılıyor, kırsal yoksul karşısında kentsel yoksula, kadın emeği karşısında erkek emeğine öncelik veriliyordu ve azınlıklar genellikle ulusal refah paylaşımından dışlanıyordu.

Örgütlü kapitalizmde dünya hegemonyasına gelince, yirminci yüzyılın başlarında İngiltere'nin dünya sistemini yönetme kapasitesi önemli ölçüde aşınmıştı. Devletler ve emperyalistler arası rekabet 1914-1945 arasında yoğun bir sistemik kaos yarattı ve 2. Dünya Savaşı sonrasında ABD dünya kapitalist sisteminde yeni bir hegemonik güç olarak yükseldi. İngiltere'nin hâkimiyetindeki bir önceki emperyal düzenin aksine savaş sonrasında Amerikan hegemonyası Üçüncü Dünya yoksullarının taleplerini devletlerarası sisteme kabul ettirmeye çalışan aşağıdan toplumsal hareketler ve yukarıdan savunmacı tepkiler üzerinden biçimlenen bir dönem oldu.

1944 Bretton Woods görüşmelerinden sonra dünya ekonomisinde ticaret ve finans akımlarını düzenleyen yeni bir sistem uygulamaya kondu. Bretton Woods sisteminin gözetimi altında ticaret, ikili ve çok taraflı hükümetler arası müzakereler yoluyla ticaretin serbestleştirilmesini ve esasen diğer devletlerin piyasalarını ABD'nin mallarına ve girişimcilerine açmasını amaçlayan bir strateji üzerinden organize edildi. GATT'ın kurulması ardındaki müzakerelerde ABD'nin dünya ekonomisi içindeki hâkim konumunun etkisi görülmekle birlikte ticaretin serbestleştirilmesinin hızı ulusal hükümetlerin takdirine bırakıldı. Finans alanında aynı derecede önemli bir değişiklik gerçekleşti. Liberal kapitalizm paranın dolaşımını bankacılar gibi kâr amacı güden özel aktörlerin inisiyatifine bırakmıştı. Bretton Woods görüşmelerinde yürürlüğe konan yeni finansal mimari oldukça farklıydı: sabit kura dayalı dolar altın sistemini kurarak uluslararası para akımları temel zorunlulukları kâr maksimizasyonu değil de refah, güç ve güvenlik olan merkez bankaları, Dünya Bankası ve IMF gibi hükümet kurumları ağının düzenlemesine bırakıldı (Peet, 2009). Para politikalarının özelden kamuya geçişiyle birlikte Bretton Woods, sermayeyi spekülasyondan ayrılıp yeniden ticaret ve üretim yatırımlarına dönmeye zorlayarak kârlı finansal birikim alanlarını büyük ölçüde daralttı (Silver, 2015: 216). Bir sonraki dönemde görüleceği gibi birikim engellerini aşmak için sermaye mekânsal yayılma/kaydırma ve teknolojik/ örgütsel çözümlere yöneldi: birikim süreçlerini emeğin gücünü zayıflatacak şekilde yeniden yapılandırdı.

Örgütlü kapitalizmin bu dönemi bu nedenle hem ulusal hem de küresel ölçekte metalaştırmanın devreye sokulmasıyla nitelenir. Savaş sonrası dünya düzeninin refah kapitalizmine dayalı liberalizmi ticaret, ulusal üretim ve verimlilikte daha önce emsali görülmemiş patlamaya imkân veren uluslararası bir ticaret ve ödemeler sisteminin dayanıyordu. Ardından merkez ülkelerdeki sermaye ile emek arasındaki toplumsal sözleşmeyi güçlendirdi. Emeğin meta olmaktan çıkarılması yönündeki bu hareketin zoruyla bu süreçte emeği, sermayeyi ve devletleri bağlayan ulusal ve uluslararası sözleşmelerin gündeme gelmesi emeği kontrol edilemeyen piyasanın aşırılıklarına karşı kısmen de olsa koruyabilmişti (Silver, 2015: 32). Kapitalizmin altın çağının kalbinde kitlesel tüketim ile kitlesel üretim arasındaki eşleşmenin sürdürülmesi yatıyordu. Yüksek Fordizm ya da kapitalizmin altın çağı, üretim ve tüketimde yüksek oranlı artışlar, neredeyse tam istihdam, refah ve yurttaşlık haklarının yayılmasıyla nitelendirilirken emek ve sermaye arasındaki toplumsal bir uzlaşya dayanıyordu. Üstelik küresel ölçekte refah kapitalizmine dayalı liberalizm periferide bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerin tarifeler yoluyla iç piyasalarını korumalarını ve kredi tahsisi, devlet planlaması, sermaye kontrolleri ve bazı kamu yatırımları yoluyla da sanayileşme yolunu yönlendirmelerine ve ulusal kalkınma projeleri geliştirme ve uygulamalarına da imkân veriyordu. Ancak bu imkân dünya

ekonomisindeki hiyerarşik bağımlılık ilişkilerinin yeniden üretiminin ve ABD'nin dar ulusal kapitalist gelişme parametrelerinin dışına çıkmaya çalışan İran 1953, Guatemala 1954, Endonezya 1965 ve Şili 1973 askeri darbelerinin gösterdiği gibi Üçüncü Dünya ülkelerine karşı kuvvete başvurmaya hazır olması nedeniyle oldukça sınırlı kaldı.

Örgütlü kapitalizm ya da Fordizm, yüksek büyüme, kâr ve verimlilik oranlarıyla 1950'lerin başında başlayan bir altın çağ yaşadı. Ancak hem emeğin üzerinde sermayenin baskısının yoğunlaşması hem de çalışma pratiklerinin hızlandırılması sendikal mücadelelerin yükselmesine yol açarken, 1973-74 petrol şoku merkez ülkelerde ciddi bir ekonomik durgunluğa yol açtı. Bu durgunluk tüm dünya ekonomisi için önemli sonuçlar doğuracaktı. ABD'nin dünya ekonomik sistemindeki hegemonyası aşınmaya başladı. 1944'te kurulmuş olan uluslararası parasal sistem çöktü. Periferide eşitsiz gelişme koşullarından muzdarip ülkeler durgunluğa girdi ve ekonomilerini geliştirmek üzere uluslararası finansman kaynaklarına yöneldiler. Bu gelişmeler 1980'lerin başında ortaya çıkacak büyük bir borç krizine sürükledi: Volcker şoku. Borç krizi sonraki dönemin IMF tarafından dayatılan yapısal uyum programları için zemin oluşturacaktı (Silver, 2015: 225).

Ancak örgütlü kapitalizmin çözülüşü sadece birikim stratejilerinin durağanlaşmasından kaynaklanmamıştı. Dönemin başında verilen tavizlerle yeniden kurulan hegemonya merkezde emekçiler ve periferide sömürge halkları arasındaki toplumsal hareketlenmelerle sarsılmaya başlamıştı. Merkezde Fordist emek sermaye ilişkisini dönüştürmeye çalışarak örgütlü kapitalizme meydan okuyan hareketler gelişti. Radikal sendikal bir mücadele dalgası ortaya çıktı ve yeni radikal toplumsal hareketler dalgası 1968'de tabandan toplumsal isyana dönüştü. Periferide ise kalkıncı ittifakların dışladığı toplumsal kesimler radikal hareketlere giriştiler. Uluslararası ekonominin yeniden yapılandırılmasını talep eden Üçüncü Dünya halkları dünya sistemin içindeki bağımlı konumlarını kırma mücadelesine girdiler.

Kapitalist dünya sistemi içindeki temel iktidar yapılarında ortaya çıkan ciddi sarsıntılar ve Keynezyen politika müdahaleleriyle restore edilemeyen birikim rejimi hegemonyanın yeniden tesisini sağlamaya yönelik yukarıdan saldırgan bir tepki üretti. Bu tepki egemen toplumsal grupların iktidarını restore edecek bir proje olarak kendini gösterdi: neoliberalizm. Neoliberalizm kendiliğinden ortaya çıkmayacak, devam etmekte olan kriz karşısında egemen blokun mensupları tarafından kendi çıkarlarını saldırgan bir şekilde karşılayacak bir çözüm olarak desteklenecekti.

3.2.2.2. Fordist Kapitalizm ve Doğa

Örgütlü kapitalizm dönemi Fordist kitlesel tüketim için kitlesel üretim ve ithal ikameci sanayileşmeye –tarımsal modernleşmeye odaklı birikim rejimi, ekonomik yönetime müdahale

eden Keynezyen refah devleti ve kalkınmacı devlet biçimleri ile Amerikan hegemonyasına dayalı kapitalist ekonomi politiğin hâkim olduğu bir dönemdir. Dolayısıyla bu dönem toplum doğa ilişkilerini bu dönemin ekonomi politiği belirlemiştir. Fordist dönemde endüstriyel kitlesel üretim kitlesel tüketimle eşleşmiş, sanayileşme ve işçileşme hızla artmıştır. Fordist üretim ve tüketimin kilit metası otomobil ile kent kırı işgal ederken fosil yakıt gereksinimi ve kullanımı da hem Üçüncü Dünya ülkelerinin topraklarını hem de tüm dünyanın atmosferik doğasının kaderini etkilemiştir.

Sanayi küreselleşirken basit meta üretimi ve geçimlik üretim de bunun dışında kalmamıştır. Uzun süredir kitlesel kapitalist üretimin dışında tutulan zanaat üretimi ve geçimlik tarım ve bunlar üzerinden de kapitalist olmayan doğaların üretimi, küresel kapitalizmin endüstriyel mekanına entegre edilmiştir (Keil ve Graham, 1998: 105). Böylelikle doğa da dünya ölçeğinde sanayileşme ve kentleşme sürecine sokulmuştur. Büyük şirketler ve bilim ile sanayi arasındaki ilişkilerle bağlantılı büyük dönüşümlerle bu dönemde biyolojik çözünürlüğü olmayan, doğal çevrimlerle çözülüp parçalanamayan sentetik ürünler sanayi üretiminin temel öğeleri haline gelmiştir. Üstelik dünya ekonomisi büyümeyi sürdürürken, ekonomik süreçlerin boyutu, gezegenin ekolojik çevrimleriyle boy ölçüşmeye başlamıştır (Foster, 2008: 123). Sistemin ekonomik karkterindeki değişikliklerle, sermayenin uluslararasılaşmasıyla birlikte kapitalizmin bu dönemdeki tekeli aşamasında az sayıda çokuluslu şirket üretim ve finans üzerinden tüm dünyanın ekolojisi üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Bilimsel araştırma ve teknolojik gelişmelerle bilimin kendisi sermayeye dönüşerek sermayenin devir süreci ve dolayısıyla kâr maksimizasyonuna odaklanmıştır. İnsan emeği gittikçe artan bir şekilde metalaştırılır ve homojenleştirilirken doğa da benzer bir şekilde değersizleştirilmiş ve doğanın pek çok kısmı homojenlemiştir (Foster, 2008: 126). Üretim teknolojisindeki büyük dönüşümler sonucu insanın doğa üzerindeki yıkıcılık düzeyi niteliksel bir değişim geçirmiş; tarihin en zararlı kirleticileri bu dönemde ortaya çıkmıştır: motorlu araçlardan deterjanlara, petrokimyasallardan DDT'ye, savaş sanayinden nükleere. Savaş sonrasında yiyecek, gıda ve konut gibi temel ihtiyaçları karşılamak için üretilen malların tipleri değişmiş ve gündelik üretimin ve yaşamın hemen her alanına sentetik ürünler sirayet etmiştir.

Çiftçiliğin ekolojik çevrimlere bağlı olan eski biçimi, endüstriyel tarımla yeni ticari bir faaliyete dönüştürülmüş, tarımsal kimyasallar, inorganik girdiler, genetik çalışmaları, makinalaşma üretimin niteliğini tamamen değiştirmiştir. Bu gelişmelerin dünya ölçeğinde, özellikle periferinin toplumunda ve doğasında muazzam yıkıcı etkileri olmuştur. Örneğin, 1960'larda tüm dünya ölçeğinde tarımın kapitalistleştirilmesinin yeni aracı olarak doğan yeşil devrim sonucu Üçüncü Dünya ülkelerinin hem ekonomik bağımsızlığı azalmış hem de ekolojik

savunmasızlığı artmıştır (Foster, 2008: 108). Geleneksel tarımsal bilgiler yok olurken, ekolojik yıkım ve küresel pazarlara bağımlılık artmıştır.

Ancak bu dönemde sermayenin karşısında emeğin ve doğanın metalaştırılmasına karşı güçlü toplumsal hareketler de ortaya çıkmış ve Keynezyen uygulamalar toplum doğa ilişkilerinin belirlenmesinde etkili olmuştur. Emek hareketlerinin ve Üçüncü Dünya halklarının başarıları kendini sosyal koruma yasaları üzerinden doğa ile ilişkiyle de göstermiş, üçüncü kuşak insan hakları hareketlerinin, kadın, barış ve çevre hareketlerinin gelişmesiyle çevresel kurumlar ve kurallar da geliştirilmiştir. Ancak bu sosyal koruma kuralları ve periferideki ithal ikameci sanayileşme birikim önünde engel gören kalkınmacılığın neoliberal muhaliflerinin başlıca hedefi haline gelmiştir.

Fordist kapitalizm kapsamlı bir toplumsal- ekonomik ve ekolojik ikiz kriz olgusuyla karşılaşmıştır. Bir yandan merkezde kaynak kıtlığı yaşanıyor, diğer yandan da Keynezyen ithal ikameci politikalar periferinin kaynaklarına erişimi sınırlıyordu ve neoliberal dönem kapitalizmin bu krizlerine periferinin doğa, emek ve mal piyasalarına yönelerek çözüm arayacaktı.

3.2.3. Neoliberal Kapitalizm

Neoliberal kapitalizm esnek birikim ve küresel üretim süreçlerine ve meta zincirlerine dayalı birikim stratejileri, daraltıcı para ve maliye politikaları, ekonomiye devlet müdahalesinin ve kamu harcamalarının azaltılması, vergi indirimleri, özelleştirme ve liberalizasyon uygulamalarına odaklı neoliberal devlet ve gerileyen Amerikan hegemonyası ya da hegemonik geçişle nitelendirilen bir dönemdir. Dönemin hâkim özellikleri; sermaye birikiminin önündeki engelleri aşmak üzere birikim coğrafyalarının mekânsal yeniden örgütlenmesi, mülksüzleştirme yoluyla birikim, kârlılıkta ve toplumsal eşitsizliklerde muazzam artışlar, yeni piyasaların yaratılması, piyasa disiplinin ve toplumsal denetimin katılaşması ve toplumsal tepkilerin artışıdır.

Fordist kapitalizm aşamasından post-Fordist ya da yaygın deyişle neoliberal döneme geçilmiştir. Ancak neoliberalizme geçiş bir sıçrama şeklinde gerçekleşmemiş, egemen grupların toplumsal, ekonomik ve politik bir projesi olarak kurulmuştur (Newell, 2012: 33). 2. Dünya Savaşı sonrasında küresel kuzeyde politik bir proje olarak neoliberalizmi destekleyen Yeni Sağ doğmuş ve savaş sonrası dönemin Keynezyen uzlaşısını kıran ve neoklasik iktisat teorisine ve liberal bireyciliğe dayalı bir ideoloji geliştiren muhafazakâr partiler öne çıkmıştı. Ekonomiye örgütlemenin ve bireysel özgürlükleri temin etmenin bir yöntemi olarak piyasaya dayalı bir toplum kurma, neoliberal bir program ve strateji geliştirme fikri Frederic Hayek tarafından Mont Pelerin Derneği çevresinde 1947’de geleneksel bir grup entelektüel, gazeteci, uzman ve politikacı tarafından geliştirilmişti. Bu grubun savaş sonrası faaliyetleri, Milton Friedman’ın başını çektiği

Chicago Üniversitesine kaydı. Serbest piyasanın üstünlüğüne olan inanç etrafında düşünce kuruluşları, gazeteciler ve politikacılardan oluşan bir ağ, neoliberalizmin entelektüel üstyapısı 1970’lerde kurulmuştur. Bu ağ küresel sermaye kuruluşlarıyla temasa geçmiş ve devlet müdahalesine karşı görüşleri sermayeden yanıt bulmuştur (Jones, 2012: 4). Küresel sermayenin yeni birikim stratejileri arayışı çerçevesinde düşünce kuruluşlarının geliştirdiği ve yaydığı politika tavsiyeleri serpilmeye başlamış ve 1970’lerin sonunda İngiltere’de ve ABD’de Keynezyen ekonomi politikalarından kopuşlarla birlikte bu düşünce kuruluşları, küresel sermaye ve yeni sağ politik güçler arasında üçlü bir ittifak kurulmuştur. Muhafazakâr politik güçler Keynezyen ekonominin neoliberal eleştirisine dayalı yeni bir politika rejimi için işbirliğine gitmişler ve İngiltere’de Thatcher ve ABD’de Reagan’ın iktidara gelişi, neoliberal gündemi uygulamaya ve yaymaya başlamıştır. Bu hükümetler piyasayı Keynezyen dönemde, 1945 sonrasında yürürlüğe konulan kısıtlamalardan kurtarmaya yönelik bir dizi reform başlattılar. Bunların başında kamusal malların, hizmetlerin ve tesislerin özelleştirilmesi, finansal liberalizasyon, refah harcamalarında kesintiler geliyordu. Bu reformlar temelde emeğin ekonomideki yapısal gücünü kırmaya yönelikti ve sendikal tepkiler doğurdu.

1980’lerde neoliberal projenin kapsamı ve alanı genişletildi. Bir dizi hükümetler arası, hükümet dışı ve finansal kuruluşun girişimleriyle neoliberal proje uluslararası sermaye ile devlet yöneticilerini küresel bir politika konsensüsüne götürdü. Bu küresel projenin önemi 1970’lerin sonundaki borç kriziyle kendini gösterdi. Borç krizinin çözümüne yönelik Washington Uzlaşmasına varıldı. Bu uzlaşmaya göre borç krizi Bretton Woods sisteminin çökmesinin ardından gelen finansal liberalleşmeden değil, savaş sonrası dönemde uygulanan devlet güdümlü kalkınma stratejilerinden kaynaklanıyordu. Dolayısıyla kriz bir ekonomik yeniden yapılanmayla çözülebilirdi. Borçların vadeleri yerli paranın devalüasyonu, kamu harcamalarının azaltılması, ulusal piyasaların deregülasyonu ve kapsamlı özelleştirme programları şartına bağlanarak yapısal uyum programlarıyla uzatıldı. IMF’nin kısa vadeli istikrar programları ve Dünya Bankasının uzun vadeli ekonomik yeniden yapılandırma programları üzerinden işleyen yapısal uyum programları periferide sermaye birikimi için hayati bir araç işlevi görecekti (Peet, 2009). Ancak bu neoliberal yeniden yapılanma periferideki ulusal ekonomik ve politik müttefikler olmadan gerçekleştirilemezdi. Ulusal para birimlerinin değerinin düşürülmesi, kamu harcamalarının azaltılması, fiyat-ücret kontrollerinin ve ticaret engellerinin kaldırılması ve kamu varlıklarının özelleştirmesini küresel sermaye, ulusal sermaye grupları ve devlet yöneticileri, bürokratlar ve uluslararası kuruluşlar ile yatay ittifaklar gerçekleştirerek başardı. Neoliberalizm örgütlü kapitalizmin krizi bağlamında değişen birikim koşullarında zemin bulmuştu. Uluslararası sermayenin, düşünce kuruluşlarının, siyasi partilerin, devlet yöneticilerinin daha önceden

kurulmuş kuruluşların ele geçirilmesi ve yenilerini kurmaları sayesinde neoliberal proje 1980 ve 1990'larda hâkimiyetini pekiştirecekti.

3.2.3.1. Birikim Stratejileri ve Neoliberal Devlet

Neoliberalizm piyasayı örgütlü kapitalizm döneminde metalaştırma mantığı üzerine getirilen kurumsal kısıtlamalardan kurtarmaya ve temelde sermayenin emek üzerindeki iktidarını restore etmeye odaklı bir projedir. Proje kendini birikim stratejilerinde ve devlet biçiminde göstermiştir. Örgütlü kapitalizmin organik krizinin temel özelliği 1960'lardan 80'lere kadar kârlılıktaki muazzam düşüşlerdi. Kârlılığın yeniden artırılması, örgütlü emeğin gücünün kırılmasına ile kamusal malların ve sosyal hakların yayılması ya da metasızlaştırma sürecinin tersine çevrilmesine bağlıydı. Örgütlü emeğin gücünün kırılması üretimin coğrafyasının yeniden yapılandırılmasıyla gerçekleştirilirken, metalaştırma Harvey'in "mülksüzleştirme yoluyla birikim" dediği bir dizi uygulama ile geldi (Harvey, 2003: 145). Sermaye emeğin 20. yüzyıldaki toplumsal mücadelelerle elde ettiği kazanımları bu birikim yöntemiyle tersine çevirdi. Savaş sonrası geçimi ve emeği güvence altına alan sosyal mevzuat, iş yasaları, işsizlik sigortası ve sendikal güvenceler gibi sosyal sözleşmeler kârlılığın önünde birer engel olarak görülmeye başlandığından sermaye emekle olan uzlaşısını bozdu (Silver, 2005: 32).

Mülksüzleştirme yoluyla birikim özelleştirme, finansallaştırma, kriz yönetimi ve devletin yeniden dağıtım politikaları üzerinden gerçekleştirilen bir süreçti. Mülksüzleştirme yoluyla birikimin temel etkisi yeni toplumsal servet yaratmaktan ziyade var olan toplumsal serveti yeniden dağıtmaktı. Bu da daha önceden ortak mülkiyete konu ya da kamusal mallar olan varlıkların özel mülkiyete ve sermaye birikim alanına sokulmasıyla sağlandı. Bunun sonucu da sermayenin yoğun yayılımı üzerinden toplumsal eşitsizliklerin artması, toplumsal yurttaşlığın ve sosyal hakların erozyonu oldu. Bu açıdan mülksüzleştirme yoluyla birikim neoliberal kapitalizm döneminin hâkim birikim rejimi özelliğini yansıtır. Fordist dönemde dünya kapitalist sisteminin mekânsal yapısı birbirlerine meta mübadelesi ve sermaye akışlarıyla bağlı ulusal sermaye birikimi çevrimleriyle nitelendirilir. Bu mekânsal yapı ulusal devlet sınırları içinde emek ve sermaye arasındaki toplumsal sözleşmenin yeniden üretimine bağlıydı. 1970'lerden itibaren ortaya çıkan yeni üretim coğrafyası bu ulusal mekânsal yapıyı aşındırdı. Sermaye eşzamanlı olarak zengin ülkelerde bir sanayisizleşme süreci, yoksul ülkelerde de sanayileşme süreci başlatarak yüksek ücret düzeylerinde ısrar eden sendikaların gücünün üstesinden gelme ve yeni bir uluslararası işbölümü yaratma amaçlı bir stratejiye yöneldi (Newell, 2012: 25). Sermaye kârlılık ve kontrol krizini aşmak üzere öncelikle mekânsal çözüm stratejisine başvurdu (Silver, 2015: 32). Krize çözüm olarak sermayenin mekânsal kaydırma stratejisinin, üretimin coğrafi yer değiştirmesinin bir sonucu olarak güçlü ve etkili işçi hareketlerinin ortaya çıktığı merkez ülkeler

yoğun bir sanayisizleşme süreci geçirirken, fabrikalar kapatıldı ve işçi sayıları azaltıldı. Sanayi üretiminin emek yoğun kısmının daha ucuz ve kontrol edilebilir emeğin var olduğu yerlere, periferideki ülkelere kaydırılması, gelişmiş kapitalist ülkelerde bir sanayisizleşme süreci yaratırken uluslararası şirketler imalat süreçlerinin çeşitli kısımlarını emeğin daha ucuz ve daha itaatkâr olduğu periferide kurmaya ve yeni birikim merkezleri oluşturmaya başladılar. Bu mekânsal yeniden örgütlenmenin bir sonucu olarak sermaye birikiminin dolaşımı da etkili bir şekilde küreselleşti.

Sermayenin emek üzerindeki iktidarının restorasyonu yeni bir birikim coğrafyası tasarlanması ve mülksüzleştirme yoluyla metalaştırmanın yayılması etrafında şekillendi. Kapitalist birikimin bu yeniden örgütlenmesi sermayenin emek üzerindeki gücünün restorasyonu için iki bakımdan önemliydi (Cox ve Nilsen, 2014: 143): Birincisi bu durum sermayenin savaş sonrası dönemde örgütlü emeğe verdiği tavizlerden kurtulması anlamına geliyordu. Endüstriyel işgücünün azaltılması ve sendikaların gücünün kırılmasıyla merkezdeki üretim sistemleri esnek birikim ilkesine göre yeniden örgütlendi: yeni teknolojiler geliştirildi, ücret yapıları sıkıştırıldı, istihdam güvencesizleştirildi ve çalışma saatleri uzatıldı. Verimlilikteki artış tamamen sermayenin eline geçtiği için bu değişiklikler sömürde muazzam artışlara imkân verdi. İkinci olarak, sermaye üretimin emek yoğun aşamalarını periferiye yerleştirerek ücretlerde büyük düşüşleri mümkün kılan ucuz emek havuzlarından faydalanma imkânına kavuştu (Silver, 2015: 67). Bu ucuz emek havuzları bizzat neoliberal yeniden yapılanmanın bir sonucuydu. Aynı dönemde kalkınmacılığın başarısız olmasıyla beraber yoğun bir köyden kopma süreci yaşandı. Yapısal uyum programlarının icadıyla birlikte de tarım sektörü için artık devlet desteklerinin, fiyat desteklerinin ve tarife korumalarının sürdürülmesinin imkânı kalmamıştı. Böylece küçük köylüler için mülksüzleşme ve kitleler halinde kente göçmekten başka seçenek de kalmadı. Köyden gelenler, özelleştirmeler nedeniyle kentte işlerini kaybedenlerle birlikte neoliberal dünya ekonomisinin birikim ateşini besleyen güvencesiz enformel işçi sınıfına dahil oldular.

Örgütlü kapitalizm döneminde piyasanın yayılması ve sınırları önemli ölçüde emeğin ve doğanın meta olmaktan çıkarılması, kamusal malların ve sosyal hakların yayılması süreciyle sınırlandırılmıştı. Bu sürecin tersine çevrilmesi mülksüzleştirme yoluyla birikim denilen bir dizi uygulamayla gerçekleştirildi. Kamusal hizmet ve mal, sosyal ücret unsuru ya da ortak mülkiyetin sermayeye dönüştürülmesi ve bu kaynakların birikim sürecine sokulmasını ifade eden mülksüzleştirmeler (Harvey, 2003: 145). Mülksüzleştirme yoluyla birikim neoliberal projenin özünde yatan bir dizi ekonomik uygulamayla hızlandırıldı. Kamu işletmelerinin, doğal varlıkların özelleştirilmesi, emeğin ve doğanın meta olmaktan çıkarılması sürecinin tersine çevrilmesinde ve sermaye birikimi için daha önce kârlılık hesaplarının sınırlarının ötesinde görülen yeni alanları

sermaye birikimine açtı (Smith, 2006). Sermayenin kârlılık ve emeği kontrol krizini aşma stratejilerinden biri olan finansallaşma aynı şekilde muazzam kâr fırsatları yarattı. Özelleştirme ve finansallaşma ardından kriz yönetimi uygulamalarıyla ulusal hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların ekonomik yeniden yapılanma söylemiyle birlikte ulusal varlıkların, servetin ve gelirin yoksul kesimlerden üst sınıflara ve yoksul ülkelerden zenginlere yeniden dağıtımını sağladı. Harvey'in (2005: 62) belirttiği gibi devlet, mülksüzleştirme yoluyla özelleştirme saldırıları, kamu harcamalarının azaltılması ve yüksek gelirli gruplar lehine işleyen azalan oranlı vergilendirme uygulamalarıyla sermaye birikimi süreçlerinde kilit bir rol oynadı. Belirtildiği gibi mülksüzleştirme yoluyla birikimin etkisi, yeni servet ve gelir yaratmaktan ziyade var olanı yeniden dağıtmaktı. Bu yeniden dağıtım süreci temelde metalaştırma üzerine kuruluydu: kamu hizmetlerinin, sağlık hizmetlerinin ya da devlet mülkiyetindeki doğal varlıkların piyasa alanına sokulması ve neoliberal saldırıya kadar kapitalist birikim sürecine dahil edilmemiş müşterek mülkiyet kaynakları için yeni piyasalar yaratılarak gerçekleştirildi (doğal varlıklar için piyasalar yaratılması (karbon) yoluyla doğal çevrenin finansallaştırılması ve fikri mülkiyet haklarının kurumsallaştırılması yoluyla tarımsal bilgi sistemlerinin özelleştirilmesi). Bu yoğun metalaştırma süreci ardından kapitalist üretimin mekânsal yeniden yapılandırılmasıyla birleşerek kapitalist sınıfların iktidarının ve gelirinin restorasyonunu gerçekleştirmeye yöneldi. Kapitalist sınıflar, sermayenin bundan muazzam bir şekilde fayda sağlayan ve Fordizmin ve kalkınmacılığın kendilerine oluşturduğu stratejik ve politik krizleri çözen en geniş ve en örgütlü sektörleri bu süreçleri güçlü bir şekilde desteklediler.

Birikim engellerini aşmak için sermaye, mekânsal yayılma/kaydırma, teknolojik/ örgütsel çözümler, ürün çözümü ve finansal çözümden oluşan kriz aşma stratejilerine başvurdu: birikim süreçlerini emeğin gücünü zayıflatacak şekilde yeniden yapılandırdı (Silver, 2015: 59-60). 1980 sonrasında sermaye açısından kârlılıkta büyük artışlar gerçekleşti. Bu düzelmenin iki özelliği öne çıkıyordu: Birincisi sektörler açısından finans sektörünün ve çokuluslu şirketlerin yıldızının parlamasaydı; ikincisi de kârlılık ve ücretler arasındaki dengesizliğin giderek artmasıydı. Merkezde üretimin periferideki ucuz emek sömürüsü üzerinden yeniden örgütlenmesi, emeğin ürettiği zenginliğin sermaye tarafından kotarılmasını sağladı. Emek ve sermaye arasındaki bu yeni güç denklemleri, ifadesini bir sarmala dönüşen eşitsizlikte buldu. Yoksul kitlelerle zengin gruplar arasındaki gelir eşitsizlikleri katlanarak arttı. Bir yandan kârlılığın diğer yandan da eşitsizliğin artması güvencesiz, düzensiz, geçici ve riskli istihdam biçimleriyle ilgiliydi.

Sermayenin düşük ücret bölgelerinde sanayileşme ve yüksek ücret bölgelerinde sanayisizleşme sonucunu doğuran sanayisizleşme ve mekânsal yeniden yapılanma stratejisi görece bir artık nüfus yaratırken, iş bulmak zorlaştıkça ve gelir azaldıkça gelişmiş ülkelerde yeni bir tür

yoksulluk ortaya çıktı: kentsel yoksulluk. Sadece çalışmayanlar arasında değil, aynı zamanda çalışanlar arasında da görülen bu yaygın yoksullaşma yepyeni bir olguydu. İstihdamın geçici, güvencesiz ve ücretlerin oldukça düşük ve sosyal güvenliğin azaldığı esnek, enformel, taşeron sektörler yaygınlaştı. Tüm bunlar üretimin yeni coğrafyasındaki ucuz emeğin sömürüsüyle yakından bağlantılıydı. Bu süreçler Fordist kapitalizm döneminde büyük ağırlığı olan ve mağlubiyeti neoliberal patikaya girişin bir önkoşulu olan örgütlü emek gücünün miktarını, güvenini, stratejik konumunu ve politik meşruiyetinin de altını oydu. Silver'in belirttiği gibi (2015: 30) “Geçtiğimiz yüzyılda yaşanan hareketlenmeler, işçilerin gerçekten bir güce sahip olduğu ve bu gücü çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmek adına etkin bir biçimde kullanabilecekleri yönündeki inançtan besleniyordu. Küreselleşmenin neden olduğu en önemli şey “işçilerin sahip olduğu güce olan yüzyıllık inancı ezip geçmek” ile beraber siyasal ahlak ve değişim için mücadele etmek isteğini yerle bir eden bir söylemsel ortam yaratmak oldu.”

Fordist devlet büyük ölçüde emeğin zorlamasıyla toplumsal hakların kabulünü ve gerçekleştirilmesini benimseyen sosyalleştirilmiş bir devlettir ve bu haliyle varlığı sermaye önünde ciddi engeller oluşturmuyordu. Diğer bir deyişle Keynezyen model krize girdiğinde sosyal devlet politikaları sermayenin önünde engel oluşturmaya başlamıştı. Bu yüzden yukarıdan bir toplumsal hareket projesi olan neoliberalizm öncelikle devleti ele geçirme ve ardından da yeniden görevlendirme sorunuyla ilgilendi (Peck, 2010: 4). Dolayısıyla yeni bir devlet biçimi ortaya çıktı: neoliberal devlet. Devletin amaç ve işlevleri yeniden tanımlandı. Devletin yeni görevleri birikimin önündeki mekânsal ölçek engellerini azaltmak ve sosyal güvensizlik biçimlerini yönetmektir. Devletin ekonomik işlevi Fordist kapitalizm döneminden önemli ölçüde farklıdır. Ancak neoliberal küreselleşmeyle ilgili ekonomik değişikliklerin tamamı değilse bile çoğu devlet eylemleri ya da eylemsizlikler tarafından üretildi ve üretilmeye devam ediyor (Newell, 2012: 9).

Keynezyen refah devleti ekonomik daralmalara karşı müdahaleyi öngörür, kalkınmacı devlet de ulusal planlama yoluyla ekonomik modernleşmeyi hedeflerken, neoliberal devletin hedefi küresel piyasa dinamiklerine bağlı olarak kendi toprağını, nüfusunu, yapılı çevresini, toplumsal kurum ve ekonomik kuruluşlarını karşılaştırmalı üstünlükler yaratmak, yeniden yapılandırmak ve güçlendirmek olan makroekonomik düzenlemeler peşinde koşmaktır. Bu hedef özel mülkiyet haklarına özel güvenceler getiren, ulusal yatırım rejimlerini liberalleştiren, küresel sermayeye erişim hakları bahşeden, mali sıkılaştırma dayatan, özelleştirme yoluyla yeni birikim alanları açan ve esnek piyasaları temin eden politika rejimleri üzerinden gerçekleştirildi (Cox ve Nilsen, 2014: 148).

Neoliberal dönemde toplumsal ve çevresel yönetimde ikili bir gelişme oldu ve 1980'den itibaren hızlanarak arttı: artan uluslararasılaşma ve devlet dışı aktörlerin artan rolü: yönetim. Önce Dünya Bankası, IMF, DTÖ, G8 ve G20 gibi uluslararası kurumlarca tasarlanan sonra da piyasa kurucu ulusal kurumlar üzerinden yeni yönetim biçimleri ile toplumlar piyasa disiplinine sokuldu. Çeşitli toplumsal tepkilere rağmen politika çevreleri ticaret ve yatırım anlaşmaları makroekonomik politikaların hâkim piyasa disiplinine uydurulmasını sağlamak üzere yürürlüğe kondu: yeni anayasacılık yaklaşımıyla devlet üzerinde sermayeye yeni yeni yasal koruma hakları verildi (Newell, 2012: 26). Ticaret ve yatırım anlaşmalarına anayasalara eşdeğer bağlayıcı statü tanındı ve oluşturuldukları kurum ve kuruluşlar tarafından da denetlendi. Kolektif mülkiyete tabi doğal varlıkların, üretim araçlarının, üretimin ekolojik koşullarının özelleştirilmesi uluslararası ticaret anlaşmalarının kurduğu neoliberal çevresel yönetişimin temel bağlamını oluşturuyordu (McCarthy, 2004). Üstelik makroekonomik politikaların yürütülmesine ilişkin bağlayıcı sınırlamalar ekonominin demokratik karar alma süreçlerinden koparılmasına da araç oldu.

Keynezyen çevresel düzenlemelerin ve standartların geri alınması neoliberalizmin temel özelliklerindendir. Neoliberal çevresel ajandanın temel amacı sermayeyi katı düzenlemelerden kurtarmaktır. Fordist dönemde çevre yasaları ve düzenlemeleri kapitalist firmaların üretim koşullarını önemli ölçüde değiştirmişti. Fordist dönemin Keynezyen çevresel düzenlemelerinin sıkılaştırılması, artan yoğunluğu ve gücü çevreyi ve toplumu Fordist birikim rejiminin tehditlerinden korumuştur (McCarthy, 2004: 338). Çevresel düzenlemelerin kısıtlamalarına karşı sermayeyi (yatırımcıyı) koruyan pratikler, çevresel yönetimin uluslararasılaştırılması, özelleştirilmesi, sermaye hareketleri önündeki engellerin kaldırılması sağlandı. Ulus devlet ölçeğinin dışında yukarıya ve aşağıya doğru yönetim hareketleri neoliberalizmin güçlü ulus devlet düzeyindeki çevresel yönetim kutuplaşmasından kaçınma stratejilerinden birini oluşturuyordu. Çevre açısından kritik karar alma yetkileri uluslararası ölçeklere ve devlet dışı yargı organlarına kaydırıldı: uluslararası tahkim bunun bir örneğiydi (Newell, 2012: 26). Neoliberalizmin çevre yönetimi stratejilerinden ikincisi de yönetimin kapalı kapılar ardında, güvenli mekânlarda ve gizli olarak gerçekleşmesi üzerindeki ısrarıydı (McCarthy, 2004: 338).

Sermaye için amaç maliyetleri düşürmek, esnekliği arttırmak ve kârlılığı sürdürmek ve yeni birikim alanaları yaratmaktır. Küresel sermaye tüm bunları, devletle çatışarak değil, devlet içindeki hegemonik projeleri üzerinden sınıf mücadeleleriyle gerçekleştirdi. Bir toplumsal hareket olarak neoliberal projenin kilit başarısı küresel sermayenin hegemonik konumu ile bu sermaye fraksiyonuyla yakın bağları olan politikacı ve bürokrat gruplarının konsolidasyonuydu. Dolayısıyla neoliberal devletin ortaya çıkması, devlet politikalarının ve kurumsal düzenlemelerin çokuluslu şirketlerin gücü ve hareketliliği tarafından koşullanması ve değiştirilmesi içindeki bir

süreçtir. Fordist dönemde devletin biçimi toplumsal yurttaşlığın geliştirilmesiyle ilgiliyken neoliberal devletin doğuşuyla birlikte toplumsal korumadan emeğin ve artık nüfusun toplumsal kontrolüne geçişle bu süreç tersine çevrildi. Kitle tüketimine ve kalkınmaya dayanan sosyal sözleşmeler yukarıdan terkedildi. Sosyal güvenlik ağları, uluslararası düzeyde çeşitli kurumlar tarafından desteklenmekle beraber, ulusal düzeyde tamamıyla terkedildi.

Keynezyen dönemde işgücünü emek piyasasının istikrarsızlık ve aşırılıklarından koruyan; yurttaşlara işsizliğin yıpratıcı etkilerine karşı belli bir yaşam standardı sağlayan gelir transferleri vardı. Yeniden metalaştırma süreçlerine etkin bir şekilde katılan neoliberal devlet hak temelli refah rejimleri yerine zorlayıcı çalışma rejimlerini getirdi. Sonuç düşük ücret ve esnek istihdam koşulları üzerinden yüksek kârlılıktı. Kısaca piyasa disiplininin ve toplumsal denetimin dayatılmasıyla neoliberal devlet, sermayenin emek üzerindeki restorasyonunda ve 1980 sonrası kapitalist birikim koşullarının yaratılmasında kilit bir rol oynadı (Harvey, 2003; 2005). 1980’lerde toplumsal ve ekonomik alanda bir karşı devrim yaşandı. Fordist dönemin “görece daha emek ve kalkınma dostu olan uluslararası rejimin yerini 1980’li yıllarda kesinlikle emek ve kalkınma düşmanı bir rejim aldı” (Silver, 2015: 238). Sonuç olarak, sosyal ve ekonomik alanda yaşanan karşıdevrim devletin sosyalleşmekten giderek uzaklaşması yönünde bir eğilimi de beraberinde getirdi.

Neoliberal dönemde kapitalist dünya sisteminde Amerikan jeopolitik ve ekonomik hegemonyası ciddi sarsıntılar geçirdi. Kapitalist dünya sisteminde özellikle Asya’ da Çin yeni ve büyük bir birikim merkezi olarak ortaya çıktı. Günümüzde kapitalist dünya sistemine hala dünya ekonomisinin kuzey merkezi hükmediyor. Asya’nın artan ağırlığı sınırlı kaldı. Katma değeri yüksek üretim hala kuzey ülke ekonomilerinde yoğunlaşıyor. Neoliberal yeniden yapılanma kapitalizmin mekânsal örgütlenmesinde kapsamlı bir değişim getirdi. Ulusal üretim süreçleri uluslararası ticaret üzerinden tek bir küresel piyasada küresel üretim, ticaret ve yatırım dolaşımlarına bağlandı (Newell, 2012). Ancak üretimin küreselleşmesi ekonomiler arasında bir yakınlaşma gerçekleştirmedi daha fazla kutuplaşmaya yol açtı.

Yine de neoliberal birikim rejimi liberal birikim rejimi ile ortak özellikler taşıyordu. Her iki dönemde de, *laissez-faire* ideolojisi benimsenmiştir. Her iki dönemde de sermayeyi sınırlamalardan kurtarmak ve böylece metalaşmamış ve toplumsal olarak korunan geçim kaynaklarını ortadan kaldıran sermaye birikim süreçlerinin yeniden yapılandırılmasını hızlandırmak yönünde çabalar mevcuttur. Her iki dönemde de yatırımın üretim ve ticaretten finans ve spekülasyona kayması söz konusudur. Her iki dönemde de sermayenin finansallaşmasının da dahil olduğu bu dönüşümler yapısal işsizliğin giderek artmasına, eşitsizliğin

giderek yükselmesine ve dünya genelinde zayıf toplumsal grupların, işçilerin ve köylülerin yerleşik yaşam biçimlerinin ve geçim kaynaklarının büyük oranda bozulmasına sebep olmuştur. Son olarak her iki dönemde de birikim krizini aşmak için finansal çözümün devreye sokulması sermaye içinde emek karşıtı saldırılar ve emek hareketlerinde bir düşüşle bir arada gerçekleşmiştir (Silver, 238-39).

İdeolojik boyutuyla neoliberalizm, egemen grupların aşağıdan toplumsal hareketlerin yirminci yüzyılın ilk yarısında kazanmış olduğu zaferleri tersine çevirerek, sermayenin emek üzerindeki iktidarını restore etmek üzere yukarıdan bir toplumsal hareketinin izlediği saldırgan bir stratejidir. (Cox ve Nilsen, 2014: 136-37). 1970’lerde devlet müdahaleleri üzerinden özel sektör çıkarlarıyla sosyal refah arasında bir denge kurma çabalarıyla nitelenen Keynezyen yönetim modeli başarısız oldu. Gelişmiş ülkelerdeki artan işsizlik, enflasyon ve gelişmekte olan ülkelerdeki ağır borç krizleri karşısında neoliberal ideoloji Keynezyen yaklaşım karşısında tek alternatif olarak sunulmaya başlandı. Neoliberal ideoloji, 1940’lardaki bireysel özgürlükleri koruma ve neoklasik serbest piyasa ekonomisi fikrinin geliştirilmesini temsil ediyordu. Kişisel çıkarların güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasa ve serbest ticaretle nitelenen bir kurumsal çerçeve içinde bireysel girişimcilik özgürlükleri ve becerilerinin serbestleştirilmesiyle başarılabacağı” düşüncesine dayanıyordu (Harvey, 2005: 2). Chicago Oglanları ile Şili’de Pinoche diktatörlüğünden başlayarak tüm dünyaya yayılan neoliberal ideolojinin sadece ekonomik değil, politik ve toplumsal yaşamın tüm boyutları üzerinde kapsamlı etkileri ve sonuçları oldu.

Neoliberal politikalar ve uygulamalar toplumsal yeniden üretimin ve toplumsal ilişkilerin gittikçe daha fazla metalaştırılmasını; devletin sosyal hizmetler ve refah desteklemelerini terk etmesini, sosyal güvenlik sistemlerinin çözülmesini, vergilerin düşürülmesini, eğitim, sağlık ve barınma gibi kamu hizmetlerinin özelleştirilmesini özel mülkiyet haklarının yaygınlaştırılmasını, ticaretin serbestleştirilmesini, emek piyasasında artan esnekleştirme ve kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasını öngörüyordu. Ancak neoliberal politikaların işleyebilmesi için hem devletin geri çekilmesi hem de belli alanlarda yayılmasını gerekiyordu. Devlet, neoliberal reform ve politikaların uygulanacağı kurumsal temeli temsil ediyordu.

Neoliberalizmin makro ölçekli ekonomi politik eleştirileri bu sistemin temel özelliklerini ve etkilerini ortaya koymaya çalıştılar. Buna göre ideoloji her ne kadar kurucu özgürlük ve tercihler ilkesine dayandığı iddia edilse de neoliberal ideolojinin uygulanması genel olarak küresel ölçekte gelir dağılımının kötüleşmesi, yoksullaşma, mülksüzleşme ve toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesi sonucunu doğuruyordu (Harvey, 2005). Harvey’e göre toplumsal

eşitsizliklerdeki bu artış beklenmedik bir sonuç değil, küçük bir grup zengin azınlık iktidarının yaratılması isteğinin zorunlu bir sonucuydu. Bu seçkin sınıf medyayı ve politik denetimi eline geçirmiş ve insanları neoliberal reformların artan eşitsizliklere rağmen özgürlükleri arttırdığına ikna etmeye çalışıyordu. “Kısaca neoliberalizm hegemonik bir söylem haline geldi. Pek çoklarımızın dünyayı yorumladığı, yaşadığı ve anladığı ortak duyuya hâkim olacak kadar düşünüş biçimlerimizde yaygın etkiler bıraktı” (Harvey, 2005: 3).

3.2.3.2. Neoliberal Kapitalizm ve Doğa

Bu başlıkta doğanın neoliberalleştirilmesine, neoliberal çerçevede üretilmesine yönelik eleştirel bir analiz geliştirmek için neoliberal süreçlerin ve etkilerin anlaşılmasına yönelik genel bir çerçeve açıklanmıştır. Neoliberal süreçler iktidarın ilişkisel fakat eşitsiz dağıldığı, farklı ölçeklerde ve mekânlarda direnilebilen eşitsiz ve değişen iktidar ilişkileriyle tanımlanabilir. Bu istikrarsız iktidar ilişkileri neoliberalizmin yarattığı şiddet biçimlerine, artan eşitsizliklere, ötekileştirmeye, biyofiziksel dünyaya erişimin sınırlandırılmasına direnme olanakları barındırmaktadır. Bu olguları anlamak için neoliberal reformlar ve politikalar ve biyofiziksel çevre arasındaki etkileşimlere ilişkin son dönem literatüre bakmak gerekir. Neoliberalizmin çevresel yönetim üzerinden nasıl kurulduğu ve işlediği açıklanması gereken bir konudur (Paterson, 2000)

İkinci bölümde açıkladığımız liberal doğa anlayışı yansımaları neoliberal uygulamalarda bulur. Neoliberal çevre söyleminde sosyal adalet ve eşitlik sadece piyasa aracılığı ile ve daha fazla ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesiyle başarılabilir. Çevresel meseleler sadece sadece ekolojik bozulmanın belli bir sektör ya da ürünün ekonomik hedeflerini tehdit ettiği birkaç istisna haricinde ilgi görmez. Çevresel söylem hoş karşılanmaz ve savunucularının iddia ettiği gibi nihai olarak toplumun tüm kesimlerine faydalar sağlayacak bir süreçten, birikim sürecinden bir sapma olarak görülür. Bu görüşün mantığı kaçınılmaz olarak doğanın ticarileştirilmesinin önceliklendirilmesine ve daha fazla çevresel bozulma ve nüfusun büyük bir çoğunluğunun sosyoekonomik dışlanmasına yol açar. Bu tavır hâkim çevresel kurumların çevresel korumayı toplumsal bağlamından yalıtık bir biçimde göremeye eğilimli konservasyon söylemiyle de örtüşür. Çevre koruma da yeni dönemde eski koruma anlayışından kopmuş, sermaye tarafından ve sermaye için koruma anlayışına dönüşmüştür: *yeşil kapitalizm* (Adams, 2001). Doğanın üretimi 1980’lerden bu yana sermaye için, kapitalist firmalar arasında, bilinçli bir birikim stratejisi haline gelmiştir. Koruma özelleştirmeler yoluyla ve şirketler tarafından parçalı bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Buna dayalı sürdürülebilir kalkınma anlayışı da yaşam alanlarının sürdürülebilirliğine dönük çevresel ve toplumsal boyutu dışlarken doğanın düşmanı kapitalizmin, büyümenin ve kârın sürdürülmesine yönelik ekonomik boyutu önceliklendirmektedir.

Küreselleşme bağlamında kapitalist çıkarlar ve iktidar ilişkileri çevresel sorunların çözümüne yönelik olarak belli yöntemlere ayrıcalık vermeye başlamış ve çevresel bir proje olarak neoliberalizm, sürdürülebilir kalkınma yeni bir birikim stratejisi olarak yeşil kapitalizm uygulamaya sokulmuştur. İklim politikası, karbon piyasaları, tarımsal biyoteknoloji, sosyal sorumluluk, küresel ve bölgesel ticaret müzakereleri, yönetim ve finans düzenlemeleriyle sürdürülebilirlik yeni bir birikim stratejisine dönüştürülmüştür. Bu dönüşümün kurumsal boyutuna da yakından bakmak gerekir. Kurumsal yapılanmalar ve değişimler tarihsel ve toplumsal süreçlerden ve mücadelelerden soyutlanmaz. Neoliberalizm reform ve uygulama olarak temelde sistemin hegemonik kurumları tarafından getirilen düzenlemelerle yayılmaktadır. Bu kurumların başında uluslararası düzenleyici örgütler gelmektedir (Newell, 2012). Son kırk beş yıllık süreçte neoliberal reformları küreselden ulusala ve yerele aktaran küresel düzenleme mekanizmalarını Dünya Bankası, IMF, DTÖ, OECD, AB, G8 ve G20 gibi küresel aktörler ve yönetim uygulamaları, yapısal uyum programları, istikrar programları oluşturdu.

3.2.3.2.1. Kriz Stratejileri ve Piyasanın Doğaya Yayılması

1970'lerin başında Fordist kapitalist model ağır bir krize girdi ve kapitalizmin altın çağı sona erdi. Bu kriz tekil bir sosyal, ekonomik kriz değildi, aynı zamanda ekolojik bir krizdi. Bu kriz sistem ölçeğinde bir ekonomik durgunluk süreci yarattı, yüksek enflasyon ve kontrol edilemeyen bütçe açıklarına yol açtı. Kapitalist sınıf krizin suçunu Fordist dönemin yapısal birikim engellerine, özellikle devletin ekonomik ilişkilerdeki yaygın rolüne, pahalı refah devleti uygulamalarına ve sendikaların gücüne attı. Kapitalist sınıf bu krize çözümü kapitalist sistemin ve devletin rolünün yeniden yapılandırmasında buldu ve bunu 1970 ve 1980'lerde merkezdeki hükümetleri bir dizi politika değişikliğe zorlayarak gerçekleştirdi. Kapitalist sınıf ilk önce, verimliliği arttırmak için sermaye-emek ilişkilerini yeniden yapılandırmaya girişti. Bu değişiklik örgütlü emeğin gücünü kırdı ve ücretleri radikal bir şekilde kısıtı. İkincisi, kapitalist sistemin merkezindeki teknoloji yoğun ve emek yoğun işlemleri birbirinden ayırdı. Ulusötesi şirketler emek yoğun üretim operasyonlarını emeğin ucuz ve bol olduğu ülkelere özellikle Asya'ya kaydardılar. Üçüncüsü, kapitalist sınıf emek verimliliği ve kârı arttırmak için ileri teknoloji sektörlerine yönelik ar-ge yatırımlarını muazzam bir şekilde arttırdı. Bu girişim üçüncü teknoloji devrimini getirdi. Dördüncüsü, kapitalist sınıf üretim noktasında hakim emek biçimini değiştirmeye dayalı yeni kapitalist üretim ve tüketim biçimlerini getirdi: esnek post-Fordizm. Beşincisi, kapitalist sınıf mali ve ekonomik krizlere çözüm olarak refah devletinin yeniden yapılandırılmasını sağladı. 1970'lerin petrol krizlerinin tetiklediği küresel ekonomik durgunluk ekonomik büyümeyi yeniden başlatmak için gelişmiş ülkelerdeki hükümetlerin çoğunu bu önlemleri uygulamaya zorladı. Bu politika önlemleri IMF ve Dünya Bankasının yapısal uyum

politikalarının temelini attı. 1970'lerin küresel ekonomik krizleri gelişmekte olan çevre ülkelerin çoğunu sarsmıştı. Bu ülkeler muazzam dış borçlar, büyük bütçe açıkları, yüksek enflasyon ve ekonomik durgunlukla boğuşuyordu. 1980'lerin başında bu ülkeler artık bu zorluklara katlanmaz hale gelmiş ve IMF-DB mali yardımlarına başvurmaktan başka çare bulamamıştı. Yapısal uyum politikaları büyük borç yükleri altındaki bu gelişmekte olan ülkelere beş alanda büyük yapısal reformlar dayattı: dışa açılma, ulusal ekonomilerin dünya piyasasına entegrasyonu; özelleştirme, kamu ekonomik kuruluşların devletten şirketlere transferi; deregülasyon, finans, sermaye ve emek piyasalarının kurallarının hafifletilmesi; devletin küçültülmesi ve yönetim; liberalizasyon, mal ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi.

Doğa açısından neoliberalizm ve neoliberalleşme ne anlama gelir ve neoliberalizmin doğayla bağlantıları nelerdir? Yukarıda belirtildiği gibi neoliberalizm savaş sonrasında emeğin kurumsallaşmış kazanımlarına karşı şiddetli bir saldırı gerçekleştiren sermayenin/kapitalizmin toplum ve doğa ilişkilerinin dönüşümü açısından özgül bir tarihsel evresini temsil eder. Neoliberal reformlar özünde sermaye birikimi yoluyla ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Neoliberalizmin doğa toplum ilişkileri üzerindeki maddi ve söylemsel etki ve sonuçlarıyla ilgili son yıllarda önemli bir literatür oluşmuş durumdadır. Heynen ve arkadaşları (2007) *Neoliberal Environments* başlıklı derlemelerinde *çitleme, özelleştirme, metalaştırma, piyasalaştırma, yönetim zihniyetindeki değişme* ve bunlara *direnış* üzerinden değerlendirdikleri neoliberal reformların sermaye birikimini biyofiziksel dünyaya yaydığını ve çevresel değişimin neoliberalizmin içkin bir boyutu olduğunu ileri sürerler. Bu süreçler özellikle özel mülkiyet hakları olmak üzere bireysel haklar ve özgürlükler üzerine yapılan bir vurgu ile şiddetlenmiştir. Neoliberalizm farklı ortamlarda değişen sonuçlar üretmektedir. Ancak Castree (2011b: 34) bu sonucun daima “toplumsal ilişkilerde insan-dışı dünyaya bir kayma” olduğunu iddia eder. Politik ekologlar neoliberalizmin çevreye yayıldığı, işlediği ve ona direnildiği bu kaymayı ve süreçleri açıklamaya çalışmışlardır (Heynen et al, 2007).

Bakker (2015: 448) doğanın neoliberalleştirilmesini 1) Toplumsal doğaları yeniden tanımlayan ve birlikte kuran yeni bir sermaye birikim rejimi 2) Politik, ekonomik neoliberalleştirmeyle uyumlu bir düzenleme tarzı olarak tanımlar. 1970'lerin başında bir kriz baş göstermişti: ikili bir kriz, birikim krizi ve çevre krizi. Liberal çevreciliğin yükselişi tam da bu döneme denk geliyordu. Neoliberal çevreciliğin savunucuları bunu kapitalizmin, yaratılmasında önemli bir rol oynadığı ikiz krize bir çözüm olarak sundular. Sermaye birikimine engel görülmeye başlayan Keynezyen kısıtlamalara karşı sürdürülebilir kalkınma çevreciliği Fordist birikim krizine karşı ortaya çıktı. Fordist dönemde piyasa ilkelerinin çevre koruma ile uyumsuz olduğu farkedilmiş ve devlet müdahaleleri ile kontrol altına alınmaya çalışılmıştı. Ancak

sürdürülebilir kalkınma öğretisi çerçevesinde şimdi ekonomi anaakım çevre politikalarıyla birleştiriliyordu. Sermayenin bu krizlere karşı yanıtı farklı stratejiler içeriyordu. Birincisi, özelleştirme ve mülksüzleştirme yoluyla birikim başladı birinci aşamada: su gaspı, toprak gaspı, doğanın metalaştırılması. İkincisi, şirketler çevresel dışsallıkları küreselleştirerek (kirli endüstrilerin ihracı yoluyla) maliyetleri düşürmeye yöneldi, meta zinciri yayıldı. Sermaye akımları hızlandırıldı, ticaretin önündeki engeller kaldırıldı. Çevresel dışsallıklar emek gücünün ucuz olduğu düşük gelirli ülkelere aktarıldı. Üçüncüsü, çevresel dışsallıklar (atıklar) bir birikim kaynağına dönüştürüldü. Dördüncüsü, şirketler metalaştırılacak yeni toplumsal doğalara yöneldiler. Beşincisi bu süreç uluslararası kuruluşlarca desteklendi. Yasal reformlar, kalkınma yardımları ve yeni finansman mekanizmaları yoluyla.

Neoliberalizm doğanın üretimine yönelik rastlantısal değil kapsamlı ve bilinçli bir biyofiziksel projedir (Castree, 2011: 47). Ekonominin, toplumsal ve ekolojik ilişkilerin kaçınılmaz bir biçimde neoliberal ilkelere göre örgütlenmesini ve alternatifinin yıkım olduğunu salık veren bir projedir: doğanın neoliberalleştirilmesi. Literatür neoliberalizmin doğa ile genel dört tür ilişkisinin hâkim olduğunu gösterir (Heynen ve Robbins, 2005): Birincisi yönetim ilişkisidir: Devletin topluma etkin bir şekilde hizmet vermekten yoksun olduğu ve yeni piyasalar yaratılması gerektiği iddiasında bulunulur. Bu da piyasanın doğayı kontrolü altına alabilmesi için gerekli koşulların deregülasyondan ziyade özellikle özel mülkiyet haklarının yayılması ve metalaştırılması yoluyla düzenlenmesi demektir. İkinci ilişki ortak malların çitlenmesi, doğal varlıkların ele geçirilmesi ve ilişkili oldukları toplumun tümünün ya da belli gruplarının bu ortak mallardan dışlanmasını içerir. Doğanın çitlenmesi yoluyla doğa sermaye birikimine açılır (McCarthy ve Prudham, 2004). Üçüncü ilişki özelleştirmedir ve doğal varlıkların kamu otoriteleri eliyle özel sektöre transfer edilmesini içerir. Özelleştirme doğanın kontrolünü ve yönetimini kamudan (devlet) özel sektöre (şirketlere) aktarılmasını ifade eder. Devlet bu varlıkları yönetebilecek uygun bir aktör değildir ve tüm toplumun iyiliği için bu varlıklar daha etkin kullanabilecek kâr amaçlı şirketlere transfer edilmelidir (Bakker, 2011). Üstelik özelleştirmenin efsanevi bir “damlama etkisi” yaratacağına yönelik yaygın bir inanış vardır. Özelleştirme doğanın ve toplumsal yeniden üretimin araçlarının çitlenerek meta olarak kapitalist piyasa ilişkilerine içirilmesidir (Roberts, 2008). Ancak doğayı tümüyle kontrol etmek mümkün olmadığından özelleştirme çeşitli biçimler alabilir: bir doğal varlığın mülk edinilmesinden ziyade yönetimin özelleştirilmesi, halkın karar almaya katılım gibi karma yönetim modelleri (Bakker, 2007). Doğa özelleştirildikten sonra artık yapılması gereken bunun piyasa ekonomisine eklemlenmesidir. Dördüncü ilişki değerlemedir: değer biçilemez ve karmaşık ekosistemlerin fiyatlandırma yoluyla metaya indirgenme sürecidir. Bu doğal varlıkların parasal değerlemesini gerektirir. Fiyatlandırma

yoluyla doğal varlıklar metaya dönüştürülür. Bu dört ilişki üzerinden doğa ekonomik bir mal olarak yeniden tanımlanır ve özel mülkiyet ilişkileri kurulur. Kısaca mülksüzleştirme yoluyla “görünmez elin iktidarı” kurulur (Elyachar, 2005: 24). Loftus ve March (2015: 173-74) bu dört boyuta doğanın finansallaşmasını da ilave eder. Toplum doğa ilişkisi birikim süreci üzerinden kurulurken özellikle son dönemde finansın, finans kurumlarının ve finansal piyasaların rolünün gittikçe arttığı vurgulanmaktadır. Doğanın finansallaşması günümüzde havadan petrole, tarımdan suya ve koruma uygulamalarına kadar geniş bir alana yayılmış durumdadır. Örneğin su sektörüne çok sayıda yeni finansal aracı ve aktör girmiş durumdadır.

Ancak toplum doğa ilişkilerinin neoliberalleştirilmesi doğa ile kurulan diğer ilişki tarzlarıyla ve bizzat doğayla karşı karşıya gelir, çatışır. Biyofiziksel dünyadan çekilen materyaller ve enerji ekonomik büyümeyi ateşler (Castree, 2009). Gerçekten kapitalist ilerleme bu sömürüye dayanır. Karbon salımı ve su bozulması gibi çevresel dışsallıklar ekonomik büyümeyi sistemik önceliklendirmenin sonuçlarıdır. Ancak bunun sistemik sebeplerine çözüm aramak yerine neoliberal politikalar daha fazla özelleştirme ve karbon gibi dışsallıkları piyasaya dâhil etmek üzere yaygınlaştırılmaktadır.

Neoliberal politika ve uygulamalar özgün bağlamlarda ve ölçeklerde farklı etkiler ve sonuçlar doğurduğu gibi farklı bağlam ve ölçeklerde toplumsal direnişler de üretmektedir. Neoliberal politikaların çevre yönetimine yayılmasına ilişkin çatışmalar bu yayılmaya muhalefetin en açık örneklerini oluşturmaktadır. Doğanın nasıl anlaşıldığı ve değerlendirildiğine ilişkin bu çatışmalar ihtilafa ve direnişe rağmen neoliberalizmin teşvik edilmesinde ve ekonomik büyümenin korunmasında devletin merkezi rolünün altını çizmektedir (Castree, 2010). Devlet neoliberal ideolojinin yayılmasında kilit bir rol oynar, ancak sabit bir kategori değildir. Devlet yönetimi neoliberal dönemde gittikçe otoriter bir devlet aygıtı üzerinden gerçekleşmektedir (Swyngedouw, 2000: 70). Dean (2010) otoriter bir devletin neoliberal mimarının daimi bir parçası olduğunu iddia etmektedir. Kitlelerin bastırılması piyasanın yayılmasını sağlamak ve demokrasinin patolojilerini etkisizleştirmek üzere zorunlu görülmüştür.

3.2.3.2.2. Yeni Bir Birikim Stratejisi Olarak Doğa ve Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim

“Birikim süreçleri daima zorunlu olarak doğanın dönüştürülümelerini içerir” (Sneddon, 2007: 186). Fordizmin krize girmesinden sonra post-Fordist üretim tarzında toplumun ve doğanın yeniden üretimi bizzat değer kaynakları haline gelmiştir. Tüm yaşam genişleyen ve derinleşen bir metalaştırma sürecine sokulmuştur. Neoliberal dönemde sermaye doğa ilişkisi sermayenin sadece yayılması üzerinden değil yoğunlaşması ve derinleşmesi üzerinden de biçimlenmektedir:

sermayenin doğa üzerindeki yoğunluğu, yaygınlığı ve derinliği giderek artmaktadır. Kapitalizm yaklaşık yüzyıl önce insanlığın değiştirme gücünün ötesinde gözükken şeyi, zamanı, mekânı dönüştürmenin ve doğayı maddi olarak üretmenin yollarını bulmuştur. Örneğin tüm tarımın en temel ve en doğal görülen girdisi tohum sermaye birikiminin bir aracı haline gelmiştir.

Son dönem doğa toplum ilişkisini doğanın kapitalist üretimi yaklaşımı çerçevesinde tartışan David Harvey, Neil Smith, Cindy Katz ve Noel Castree gibi yazarlar doğanın tamamen yeni bir sermaye birikimi stratejisine dönüştüğü görüşündedir. Kapitalist ekonomi politığın küreselleşmesi, neoliberal dönemde sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda küresel ekonominin yeniden örgütlenmesi ile sistem için çevresel kriz artık bir birikim aracıdır sermaye için. Bu stratejide doğanın neoliberalleştirilmesi sürecinin temel dinamiği mülksüzleştirme üzerine kuruludur. En somut dökümünü Neil Smith'te gördüğümüz bu görüşe göre, neoliberal dönemde doğanın kapitalist üretiminin yeni bir boyutu doğal dünya ile toplumsal ilişkileri köklü bir şekilde dönüştürmüştür. 1980'ler ve 1990'larda başlayarak olağanüstü yeni bir dizi ekolojik meta gündeme girmiştir. Piyasa çevresel söylemleri ve pratikleri yeniden ele geçirmiş ve doğa yeni üretim ve birikim sektörleri üzerinden görünmez biçimlerde piyasaya tabi kılınmıştır. Kapitalizmin doğuşundan bu yana doğa ile ilişkisini niteleyen “doğanın yaygın üretimi” 1970'lerden itibaren yerini “doğanın yoğun üretime” bırakmıştır. Doğanın üretimindeki bu yeni sınır hızlı bir şekilde doğanın sermayeye dikey entegrasyonuna açmıştır. Bu gelişme sadece doğanın üretimini içermemekte aynı zamanda tamamen finansallaştırılmasını da içermektedir (Smith 2007, 31-33).

Bu metalar varlıklarını önemli ölçüde 1940'lar ve 70'lerdeki çevre hareketinin başarısına borçludurlar. Sonrasında yapılan yasal ve idari düzenlemeler doğanın sermaye tarafından yağmalanmasını sınırlandırmaya çabalarken ‘izin verilebilir doğal yıkım’ denen bir tür kıtlık yaratmıştır. Akabinde bu ekolojik ‘iyiler’ ve (özellikle) ‘kötüler’ açısından yepyeni piyasaların gelişmesine yol açmış, daha iyi olduğu düşüncesiyle “kirli kapitalizm” yerine “temiz kapitalizm” öne çıkarılmıştır (Katz, 1998: 51). Doğanın geleneksel metalaştırılması genellikle kapitalist üretim için hammadde olarak kullanım değeri hasat ederken (masa için ahşap, enerji için petrol, ekmek için tahıl) bu yeni nesil ekolojik metalar tamamen farklıdır. Bu yeni metalar eşzamanlı olarak mübadele değeri açısından önceki toplum doğa ilişkilerinden ve üretimlerinin doğal (yeşil) olduğu vurgulanarak elde edilmektedir. Bu yüzden doğanın kapitalist sömürsünün çevresel etkilerinin yumuşatılmasına yönelik yeşil kapitalizm ya da kapitalizmin yeşillendirilmesi çabası sermayenin doğaya nüfuz etmesini radikal bir biçimde yoğunlaştıran ve derinleştiren bir ekolojik metalaştırma, piyasalaştırma ve finansallaştırmaya dönük büyük bir stratejiden başka bir şey

değildi (Smith, 2007: 17). Bu yüzden ekonominin yeşillendirilmesi doğanın kapitalizme entegre edilmesi anlamına gelmektedir.

1970'lerden itibaren finansal sermaye doğa-toplum ilişkilerinin yeniden üretiminin koşullarını değiştirmiştir. Zaman mekan sıkışmasını azaltmış, doğanın üretimini hızlandırıcı her şey hızlanmıştır. Bu açıdan finansal sermayenin insan ve insan dışı doğanın küresel yeniden üretimi kapitalizmde doğa toplum ilişkilerinde yeni bir aşamayı temsil eder (Moore, 2011: 14). Doğa hiç olmadığı kadar sermaye birikiminin çevrimine dahil edilmiştir. Bu bağlamda günümüzde yerelden küresele yaşanmakta olan sosyo-ekolojik çatışmaların temelinde neoliberal dönemde hâkim grup ve kurumların doğaya bir birikim stratejisi olarak yaklaşması yatmaktadır. 1970 ve 80'lerde doğa ile sosyoekonomik ilişkinin özünün dramatik bir şekilde dönüştürülmeye başlandığı neoliberal projenin ayrılmaz bir parçası olarak yeni bir dönem açıldı. Smith (2007: 26) geç 19. yüzyıl çevre politikasının, çevre- kaynak yaklaşımının meşru kaygılarını “doğa için müşfik olan sermaye için de müşfiktir” şeklinde mali bir ortaklığa katarak ifsat ettiğini ileri sürer. Piyasanın kontrolü tekrar ele geçirdiğini ve şimdi artık doğanın sermaye birikimi için tamamen yeni bir alan açarak olağanüstü bir fırsatı temsil ettiğini vurgular. GDO'lardan yeşil kapitalizme, etik yatırımlara kadar değişen yeni bir dizi ekolojik meta sermayenin doğaya sızmasını radikal bir biçimde yoğunlaştıran ve derinleştiren ve çevresel kapitalistler için doğanın gerçekten yeni bir sınır haline geldiği ekolojik metalaştırma, piyasalaştırma ve finansallaştırmaya yönelik bir stratejiye dönüştürülmektedir. Kapitalist toplumlarda doğanın üretimi tesadüfi ve parçalı bir gerçeklikten toplumsal var oluşun sistemik bir koşuluna, yerel bir sıra dışılıktan küresel bir ihtirasa dönüşmüştür (Smith, 2007: 21-22). Smith burada Marx'a referansla sermayenin emeği biçimsel içermesine benzer bir şekilde, sermayenin doğayı biçimsel içermesinden gerçek içermesine doğru bir kayma olarak görür. Smith'e göre (2007: 28-29) birincisi, doğayı gerçek içirme, sermayenin sadece doğa üzerinden dolaşımıyla yoğunlaşmaz fakat onu sermaye birikiminin tesadüfi bir etkisinden amaçlı bir stratejiye dönüştürür. İkincisi, ters süreç, yani doğanın sermaye üzerinden dolaşımı benzer şekilde tesadüfi bir etkiden stratejik bir sürece dönüştürülür.

Doğa sürekli bir kullanım değeri ve mübadele değeri keşfi ve icadı üzerinden bir birikim sürecinin parçası olarak üretilmektedir. Smith'in “doğanın yatay üretiminden” finansallaşmayı da içeren “dikey üretime”, Katz'ın doğanın “yaygın doğadan” “yoğun doğaya” geçiş olarak nitelediği bu dönüşüm üzerinden yeşil kapitalizm söylemi altında doğanın fiziksel dönüştürülmesi bir birikim stratejisi haline gelmiştir (1998: 46). Neil Smith ve Cindy Katz'ın vurguladıkları gibi doğa artık sadece metalaştırılmakla kalmamakta aynı zamanda piyasalaştırılmakta ve finansallaştırılmaktadır. Aynı şekilde doğa sulak alanından, ormanına

böceğinden nadir kuşuna kadar finansallaştırılmaktadır. Örneğimizdeki su başta hemen her şey piyasa güdümüne sokulurken, enerji piyasasının bir girdisi olarak kullanıldığı gibi karbon piyasasının da bir kazanç aracına dönüştürülmektedir. Karbon ticareti böylelikle doğanın üretiminin dönüştürülmesi anlamına gelmektedir (Loftus ve March, 2015: 174). Birinci durumda finansallaşmayı etkilerken ikinci durumda finansallaşmanın doğanın üretimini etkilemesi umulmaktadır. Smith'in belirttiği gibi (2008: 253) doğanın sömürüsü sadece yatay olarak değil (hammadde arayışı) dikey olarak da genişleme arayışıdır. Mesele basit bir yerküre altında ya da yerküre dışı yeni kaynak arayışı değil ölçeksel bir meseledir: doğanın güçlü bir birikim stratejisine dönüştürülmesi meselesi.

Özetle, kapitalizm toplumsal sistemin doğayı dönüştürme yeteneğini ölçek, hız ve kapsam bakımından muazzam bir şekilde arttırmıştır (Moore, 2015). Bu yüzden farklı biçimlerde de olsa kapitalizmde toplumsal ve çevresel krizler toplum ile dışsal doğa arasındaki arayüzden değil bizzat toplumsal üretim sürecinin kalbinden çıkmaktadır. Sorun kapitalizmin bir toplumsal ilişki olarak ortaya çıkması ve yayılmasındandır. Nükleer enerji biçiminde olsun ya da emekçi sınıfın isyanı biçiminde doğanın üretimine yazılı çelişki bizzat kapitalizmin biçiminden sızmaktadır (Smith, 2008: 85). Çevresel sorunlar, direnişler toplumsal yapılardan, ilişkilerden ve geniş sistemlerden kaynaklanmaktadır. Bu sistemlerden biri ve hâkim olanı günümüzde kapitalizm ve özellikle doğayı bir birikim stratejisi olarak kurgulayan neoliberal kapitalizmdir. Bu bağlamda yerele yansıyan sosyo-ekolojik tehditler günümüzde neoliberal kapitalizmin yapısal çelişkilerinin bir sonucu olarak açıklanabilir. Doğayı içermeye dönük yeni birikim stratejisiyle neoliberalizm doğaya yıkıcı ve yok edici ideolojik bir tavır içine girmiştir (Harvey, 2007).

Toparlamak gerekirse Polanyi'nin (2013: 259) vurguladığı gibi “Piyasa ekonomisinin akıllara durgunluk veren sanayi başarıları, toplumun özüne verilen büyük zararlar pahasına elde edilmiştir.” Ekonomik faydaları ne olursa olsun kapitalizm insanlığın çıkarları aleyhine işlemiş ve insan toplumunun doğal temelini tehdit etmiştir. Devlet destekli kapitalizm sömürgecilik ve emperyalizm yoluyla Batıda kapitalizmi geliştirirken diğer yerlerde engel olmuştur. Sağlık, okuryazarlık, politik ve toplumsal özgürlükler ve çevresel sürdürülebilirlik gibi ölçütleri kapsayan insani gelişme açısından kapitalizm başarılı olmamış, hatta zenginlerin avantajı milyonlarca insanın ıstırapı pahasına gerçekleşmiştir (Bagchi, 2005). Sömürgecilik sömürgelerin ekolojisi üzerinde muazzam hasarlar bırakmıştır. Doğa kapitalizm için istediği gibi kullanacağı bir serbest mala dönüştürülmüş ve bu kapitalizmin varoluşu için bir önkoşul ve beş yüzyıllık işlemleri için muazzam bir lütuf olmuştur. Linebaugh'un (2008; 2014) gösterdiği gibi kapitalizm dünya çapında ortak malların yıkımıyla doğal çevre üzerinde korkunç bir tahribat yaratmıştır. Müştereklerin çitlenmesi, özelleştirilmesi, köylü üreticileri emeklerini ücret karşılığı satmaya

zorlayan kilit faktörlerden biri olmuş ve bu ardından sermaye birikimi için hayati bir rol oynamıştır. Toprağın ve ürünlerin metalaştırılması da kullanım değerine dayalı geçimlik bir ekonominin imkânsız olması anlamına gelirken, bu şekilde müştereklere el konulması ve özel mülkiyete dönüştürülmesi doğal çevrenin sömürüsünü ve yıkımını da hızlandırmıştır.

Günümüzde toplumsal doğanın geleceği çok hızlı bir şekilde kapitalizmin zamansal ritimlerine ve mekânsal düzenlemelerine içsel bir harekete indirgenmektedir (Harvey, 2014). Ama doğanın bu tarz üretimine dünyanın hemen her ülkesinde toplumsal tepkiler de yükselmektedir. Emek temelli kırsal ve kentsel hareketlenmeler kapitalizmin yayılımına direnirken demokratik doğaların üretilmesi talebiyle kapitalizmin doğaya saldırgan bir biçimde tecavüz etmesine sınırlar getirmektedir. Kapitalizmin ürettiği son sınırlardan biri emekçi sınıfidır (Smith, 2008: 85). Doğal sınırlar ise kapitalizmin sürekli geriye ittiği sınırlardır. Sınırlar emekle sermayenin karşılaşma noktaları, alanlarıdır. Yukarıda açıklandığı gibi neoliberal model Keynezyen modelin birikim krizini çözerken merkezin ekolojik krizine de çözüm arıyordu. Devleti küçültüp, ekonomik engelleri kaldırırken periferinin doğası, emeği ve pazarı küresel sermayeye daha fazla açık hale getiriliyordu. Bir yandan serbest ticaret olanaklarını genişletip periferinin doğal varlıklarına, “kaynaklarına” erişimi arttırırken, üretimin coğrafyasını esnekleştirerek emeğin örgütlülüğünü ve örgütlü emeğin gücünü de kırıyordu. Özellikle üretimin emek yoğun ve kirli kısmını periferiye kaydırıyor ve ucuz hammaddelere erişim sağlıyordu. Mekânsal kaydırma stratejisiyle gittiği yerlerdeki doğalara “el koyarak birikim” sürecine çekerken yerel toplumsal doğalarda mülksüzleştirmelere yol açıyor ve bunlar da rızayla gerçekleştirilemez tahakküm yoluyla dayatılırsa direniş ürettiyordu. Konumuz ve aşağıda ele aldığımız örnekler kapitalizmin bu dinamiklerini sergilemektedir. Ancak önce Türkiye bağlamını açıklamamız gerekiyor.

3.3. Türkiye’de Doğa Toplum İlişkisi

Günümüz Türkiyesinde toplum doğa ilişkilerinin Osmanlı’dan köklerini alan tarihsel bir arka planı olduğu gerçektir. Bir dönemin toplum doğa ilişkileri bir önceki dönem tarafından belirlendiği gibi bir sonraki dönemi de önemli ölçüde belirler. Bu başlık altında önce Osmanlı döneminde toplum doğa ilişkileri sonra da bunun Cumhuriyet dönemine yansımaları ele alınmaktadır. Bugünün Türkiye’sinin dünya kapitalist sistemi ve bu sistem içindeki dönüşümlerle yakın bağlantıları bulunmaktadır ve günümüzde toplum doğa ilişkilerini dönüştüren temel dinamik de kapitalizmin yepyeni piyasalar üzerinden doğaya ve topluma yayılmasıdır.

3.3.1. Osmanlı'dan Cumhuriyete Toplum Doğa İlişkileri

Osmanlı toplumu her feodal toplum gibi temelde bir artı ürün toplumdur ve doğa ile toplum arasındaki ilişkiyi de içsel artı ürün aktarımına dayalı toplumsal ilişkiler belirler (Aytekin, 2015a: 13). Osmanlı dönemi toplum doğa ilişkilerini kuran ve dönüştüren temel feodal özellikler şunlardır: temel üretim birimi toprak, geçimlik üretim, üretici köylü ve toprağın sahibi artık ürünü çeken bürokratik devlet, müsadere sistemi, altyapıyı kuran vakıf sistemi, tarımsal birikimi engelleyen bir vergi sistemi, düşük nüfus artışı, göçebe toplum, geri kara taşımacılık teknolojileri, sınırlı iç ve dış ticaret, düşük ve ilkel üretim teknolojisi, basit tarımsal aletler ve emeğe dayalı imalat sanayi (lonca sistemi) (Quataert, 2005; Pamuk, 2007; Özbek, 2014). Ancak bu ilişkiler tarihsel süreç içinde içsel ve dışsal nedenlerle dönüşmüştür. Osmanlı toplumu temelde bir artı ürün toplumdur. Artı ürüne bağımlı olduğu için merkeze artı ürün akışını hem maksimum düzeye yükseltmek hem de gelir akışında istikrar sağlayabilmek için nüfusu toprağa sabitlemesi gerekmektedir. Sistemin gücü periferiden çektiği artı ürüne bağlı olduğu için artı ürün çekimini de yükselterek sürdürmek durumunda. Bunu da iki yolla yapıyor. Birincisi toprağı daha fazla işleyerek ya da genişleterek. Fetih yoluyla toprağı genişletmesinin sınırları var. Dolayısıyla Osmanlı feodal düzenini dönüştüren iki ekolojik kriz söz konusu: İçsel ve dışsal. İçeride ormanlar, sulak alanlar gibi öteki ekolojik ortamları tarıma açmak ve meraları genişleterek mümkün. Nüfus yetersiz olduğu için meralar ve ormanlar üzerindeki baskı sınırlı. Ayrıca teknolojinin yetersizliği de bunu desteklemiştir. Dışarıda ise savaş, kamu harcamalarının, fetihin maliyeti de yine içerideki artı ürünün kontrolünden sağlanmak zorunda olduğu için toprağı yönelik baskı sürekli artmıştır. Diğer yandan toprağın verimliliğı de azalmıştır. Üstelik verimliliğı arttıracak gübre ve ilaç gibi araçlardan da yoksundur. Fetihler yoluyla artı ürün krizini çözmeye çabaladığında ise bu da başka bir yapısal krize neden olmuştur. Artı ürüne ekonomik kurumlar, piyasa veya diğer toplumsal ilişkiler yoluyla değil zor yoluyla el koymak zorunda olduğundan fiilen orda bulunmak zorunda. Dolayısıyla mekânsal, coğrafi ve askeri gücünün sınırları var. Merkezden uzaklaştıkça çevredeki gücü azaldığından kontrol ettiği coğrafyayı genişletmesinin de böyle bir yapısal sınırı söz konusu. Artı ürün toplumunun içsel krizi, yapısal kriz Osmanlıyı gerilemeye ve çöküşe götüren içsel nedenlerden bir tanesi. Ancak Osmanlıyı gerileten sadece içsel bir kriz değil, bu içsel kriz yaşanırken Avrupa'da kapitalizmin de yayılma aşamasına girmesidir. Yayılma aşamasına giren Avrupa kapitalizmi de özellikle 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı topraklarındaki doğa toplum ilişkisini yeniden şekillendirme sürecini başlatmıştır. Dışarıdan müdahalelerle kapitalizmle tanışmıştır. Kapitülasyonlar, demiryolları, limanlar, dış borçlar, borçlar idaresi. Demiryolları özellikle büyük tarım arazileri ve doğal varlıklara erişim amacıyla kurulmuştur (Kurmuş, 2012)

Tüm tarihi boyunca Osmanlı İmparatorluğu, emek kıt, toprak zengini ve sermaye yoksulu tarımsal bir ekonomi olarak kalmış, nüfusun çok büyük bir çoğunluğu geçimini tarımdan sağlamıştır (Aytekin, 2015b: 45). Osmanlı toplumunda da diğer prekapitalist toplumlardaki gibi kullanılan temel doğal varlık toprak ve temel üretim birimi küçük köylü ailesi ile işlediği tarımsal arazidir. Emek kıtlığı, toprak bolluğu ve sermaye yetersizliği tarımda emek tasarrufuna yönelik teknolojilerin geliştirilmesini yavaşlatmış, üretimi arttırmak için ekili alanların yüzölçümünün artırılması yoluna gidilmiştir. Ulaşım altyapısının yetersiz oluşu tarımsal üreticileri ticari amaçlara değil geçimlik tarıma yöneltmiştir. Tarımın bu genel özellikleri 18. ve 19 yüzyıllarda da devam etmiştir. Üretim temelde geçimlik üretimdir ve nüfusun %80-90'ı küçük aile topraklarından geçimini sağlamıştır (Quataert, 2005: 130). Asli üretim araçları, topraklar ve ikincil üretim araçları olan koşum hayvanı ile takımları ile küçük tarımsal aletlerle sınırlı kalmıştır. Üretim faaliyetlerinde insani ve hayvani organik enerji başrolü oynadığından organik enerji ve basit el araçlarıyla yapılan tarla tarımı yaygındır. Köylünün doğa ile ilişkide kullandığı teknoloji basit (karasaban, döven, tırmık) ve bu basit teknolojiyi de köylü kendisi üretmekte ve köylünün kendi ürettiği üretim araçları ile doğayı işleme tarzları arasındaki ilişki diğer toplumsal ilişkileri belirlemektedir. Temel ilişki kullanım değeri ilişkisidir, toplum doğa ilişkileri yerel özellikler taşır, üretim ve tüketim ve dolayısıyla doğa üzerindeki etkiler de yereldir.

Toplum doğa ilişkisini belirleyen diğer bir dinamik merkezi devlet, vergi ve savaşlardır. Osmanlı devleti sivil ve askeri bürokrasisini tarımsal nüfustan çekilen artı ürün, ağır vergiler ve vergi artışlarıyla finanse etmiştir. Tarımsal artı ürünü bir merkezde toplayan ve yeniden dağıtan merkezi bir kurumsallaşma, bürokratik devlet hâkimdir (Pamuk, 2007). Doğayla ilişkinin denetimi özünde köylünün basit araçlarla ürettiği tarımsal ürüne vergi yoluyla el koymaktır. 19. yüzyılın ortalarında devlet gelirlerinin %40'ı tarım vergilerinin sadece ikisinden elde edilmektedir. Ayrıca ihraç vergilerinin çoğu da tarımsal ürünlerden gelmektedir (Quataert, 2005: 130). Tüm devlet gelirlerinin %98'ini tarım kesiminde çalışan köylü sağlamaktadır (Ercan, 2009: 245). Üstelik artı ürünün sürekliliğini temin için köylünün toplumsal hareketliliğini sınırlandırmak ve toplumsal yapıdaki eşitsizliği korumak üzere vergi yoluyla üretim faaliyetlerini sürdürmesi amacıyla köylüyü toprakta tutmaya yönelik uygulamalar yaygındır: cezalar ve vergiler. Osmanlı ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayandığı için, yönetici sınıf için en önemli mesele, artığın kırsal doğrudan üreticilerden alınmasıydı. Bunun için esasen iki yöntem kullanılmıştır: tımar ve iltizam (Aytekin, 2015a: 29). Başlangıçta vergi ve askerlik tımar sistemi üzerine kuruluydu. Gerileme döneminde toprak üzerindeki gücü zayıflarken artı ürün akışı da zayıfladığı için yeterince artı ürün çekemeyince kısa vadede daha fazla gelir elde edebilmek için vergi toplama hakkının özel kişilere devredilmesine dayanan iltizam sistemine, 1695 yılında

başlatılan ve yaklaşık yüzyıl sonra kaldırılan “malikâne” yani vergi toplama hakkının hayat boyu devredilmesine dönüşmüş ve toplumda sınıfsal kutuplaşmalar doğuran bir faktör olarak kendini göstermiştir (Aytekin, 2015b: 42). 16. yüzyılda toprak düzeninde devlete vergilerinin bedel karşılığı özel şahıslara toplatılmasını ifade eden iltizam sistemine geçilmesi köylü üzerinden çekilen artı ürünün, toplumsal zenginliğin ve bu zenginliği kontrol biçiminde topraktan elde edilen geliri arttırma çabası ile merkezi siyasi iktidara gereken vergileri aktarmama yönünde çabalar ve beraberinde de büyük toprak sahipliği ortaya çıkmaya başlamıştır. 19. yüzyılda vergi tahsilatında aynı ödemeden nakdi ödemeye geçiş, geçimlik üretimden piyasa için üretime yönelim ve Tanzimat sonrasında vergi toplanmasında askeri gücün kullanılması, Osmanlı toplumuna baskı, şiddet ve zulüm getirmiştir (Özbek, 2015).

Özellikle 1840’lardan itibaren Tanzimatla birlikte önce serbest ticaret anlaşmaları ile dış ticaret politikalarında yapılan değişikliklerle yasaklama, sınırlama ve gümrük uygulamalarının kaldırılması ve dünya kapitalist sistemin merkezi emperyalist batı ile borçlar ve imtiyazlar üzerinden eşitsiz ilişkilere girilmesi toplum doğa ilişkilerine yansiyarak dönüştürmeye başlamıştır. Bu dönüşüm özellikle kırsal yapıyı önemli ölçüde etkilemiştir. Köylü açısından bu süreç tüccar sızması, meta ihracı ve ithalatı yönünden etkilenme ve sermaye sızması olarak değerlendirilmektedir (Ercan, 2009: 252). Devletin vergi gelirlerindeki yetersizlik Avrupa ekonomik yayılmasının sonucu olan sömürgelerden elde edilen finansal fonlara başvurmaya zorlamıştır. Bunun risklerinin farkında olan yönetim uzun bir süre direnmiş ise de Kırım Savaşında ilk borcu almış ve bir borç diğer borca yol açmıştır. 1870’lerin ortalarında devlet, borçlarını çeviremez hale gelmiştir. Ticaretin artması, parasallaşmanın hızlanması, kısa sürede yabancı sermayenin girişini hızlandırmış, savaşların finansmanı için devlet borçlanması ile de sonraki dönemde “Duyunu Umumiye” denen ve devlet gelirlerinin %60’ını mali kontrol kontrolü altına alan yabancı sermayenin denetimindeki bir kurum kurulmuştur (Pamuk, 2007: 231). Devletin artan bütçe açıkları ve iç-dış borç taksitleri yeni borçlanmaları getirmiş ve vergi gelirleri teminat gösterilmiştir. Ardından Osmanlı köylüsünü dünya kapitalist pazarına eklemleyen demiryollarına yapılan yatırımlarda artış gerçekleşmeye başlamıştır. 18. yüzyıldan itibaren köylünün denetimi uluslararası sermayenin bir uzantısı olan Duyunu Umumiye ve tütün tekeli eline geçiren Tütün Rejisinin güdümüne girmiştir. Merkezi idare artan bütçe açıklarının finansmanı için yeni artı ürün çekme yöntemleri geliştirmiştir. Ticari tarımının yoğunlaştığı bölgelerde ücretli emek ilişkileri ortaya çıkmış, ama diğer yerlerde ücretli emekten ziyade ortakçılık yaygınlığını korumuştur. Bu arada kapitalist ilişkiler gelişmiş, tarım dışı tefecilikle para karşılığı ortakçılık ve kiracılık ilişkileri başlamıştır. Büyük toprak mülkiyeti yönündeki değişim dışsal taleplerin artmasına bağlı olarak büyük artış göstermiştir. Köylüler ortakçı konumuna

düşmüş, büyük toprak sahipleri köylüleri zorunlu çalışmaya zorlamış, bazı yerlerde de milyonlarca savaş muhaciri özellikle sulak alanlara yakın sahipsiz toprakları işlemeye başlamıştır (Özbek, 2014).

Osmanlı'da gerileme dönemine kadar ne su kaynakları ne de toprak kaynakları kesinlikle özel mülkiyete konu edilmemiştir (Yılmaz, 2013: 218). Batı ile girilen ilişkide verimli ovalarda büyük toprak sahipliği gelişirken, kıraç bölgelerde küçük köylüler varlığını korumuştur. Büyük topraklarda ortakçılık, yarıcılık ilişkisi gelişmiştir. Uluslararası piyasanın talepleri doğrultusunda yeni ürün ve daha çok üretim talebi bu topraklarda çalıştırılacak emek gücünü zorunlu kılmış, büyük toprak sahiplerinin bu yöndeki ilk çabaları, ücretli emek kullanımı yönünde olmuş, köylüye çok yabancı olan ücretli işçilik ilişkisi gerçekleşmeyince toprak sahipleri sorunun çözümü için ortakçılık ve yarıcılık şeklinde köylüyle ilişkiye girmiştir. 1858 tarihli Arazi Kanunnamesiyle tarımsal alanlarda özel mülkiyeti tanıyan ve güvence altına alan kurumsal bir değişikliğe gidilmiştir. Bu tarihe kadar tarımsal alanların çoğu devlet mülkiyetindeydi ve köylü aileler bu topraklar üzerinde kullanım hakkı olan kiracı konumundaydı. Bu kanunnameyle tarımsal arazinin meta haline gelmesi, yani piyasada serbestçe alınıp satılabilen bir mal olmasının önündeki son engel de kaldırılmıştır (Aytekin, 2015b: 51). 1867 yılında önemli bir değişiklik daha yapılmış, tarımsal alanlarda yabancıların toprak edinmesine izin verilmeye başlanmıştır. Bu yasa başlangıçta Batı Anadolu'daki verimli toprakların Avrupalılara satılmasına yol açmış, İzmir ve çevresinde bütün toprakların en az üçte biri İngilizlerin toprak mülkü haline gelmiş, ihracata yönelik plantasyon tipi işletmeler kurmaya başlamışlardır (Baskıcı, 2009: 78). Farklı bir mülkiyet ilişkisi beraberinde köylü ile toprak sahipleri arasında gerilimler yaratmış, yer yer bazı bölgelerde köylüler İngiliz çiftliklerini işgal ederek ücretli işçilik ve yeni şekillenen ortakçılık ilişkilerine direniş göstermiştir. 18. yüzyıldan itibaren tarımda ticarileşme artmaya başlamış, mübadele değeri için üretim artmış, iç ve dış piyasaya yönelik üretim, gelir ve kırsal alanın batılı ürünler için bir pazar olarak görülmesi karşılıklı ticareti arttırmıştır (Quataert, 2005: 131). Tüketim ürünleri için artan talep nakit ihtiyacını arttırmış, köylüyü daha çok çalışmaya, boş zamanını azaltmaya zorlamıştır. Tarımsal üretimdeki artışlar üretim alanlarının yayılmasını beraberinde getirmiştir. Tarımsal alandan elde edilen ürünlerin uluslararası piyasaya akıtılmasının temelinde ise eşitsiz mübadele ilişkisi geçerlidir. Bu yeni ilişki biçimi ise kırsal yapıya oldukça yabancı olan piyasa ilişkilerini ve dolayısıyla da artı ürüne iktisadi mekanizmalarla el konulmasına neden olmuştur. Yüzyıllardır süren artı ürün aktarma mekanizmalarında toplumsal yapıda piyasanın gelişmesi eğiliminin bir göstergesi olmuş, köylü piyasa ilişkilerine bağlanmıştır (Kurmuş, 2012).

Ercan (2009: 257) köylünün doğa ile ilişkisi bağlamında 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı'da insan-insan ilişkilerinde önemli değişiklikler gerçekleşir, mülkiyet ve artı ürün

aktarma biçimleri değişirken köylünün doğa ile ilişkisinin değişmediğini ileri sürer. Bu eşitsiz değişme sürecinin en önemli yönünü ise birim toprakta verim artışını sağlayacak bir değişimin yaşanmamasına bağlar. 19. yüzyılda köylünün toprağını işlemek için kullandığı temel alet hala kara saban ve öküzdür. Üretim gelenekselliğini korumuş, geniş verimli alanlar boş durmaktadır. Kırsal yapı bütünsel bir değişme göstermemiştir. Çünkü en etkin ve en temeldeki tabiat insan ilişkisini belirleyen alet ve üretimin güçlenmesi yönünden tarımla bir şey yapamamıştır. Reaya tamamen özgür değildir ve toprağa bağımlıdır. Temel üretkenlik kaynağı tarımsal alandan elde edilen artı üründür ve artı ürün aktarma mekanizması temel olarak iktisat dışı mekanizmalarla gerçekleşmiştir. Piyasa gelişmediğinden kapitalist ilişkiler de gelişmemiştir. Üstelik göçebe toplumun kışın kışlak yazın yaylak döngüsü ve sınırlı tarım faaliyeti Anadolu coğrafyası içinde doğal döngüler üzerinde fazla bir etki yaratmamıştır. 19. yüzyılda kapitalist dünya ile eşitsiz ilişkiye girilmesi zayıf köylünün konumunda önemli değişiklikler yaratmıştır: yeni bir ilişki biçiminin, piyasa mekanizmasının gelişimini arttırmıştır. Osmanlı'da modern teknoloji hiçbir zaman yaygınlaşmamıştır. Batı biliminin nüfuzu da sınırlı kalmıştır. Tarımda olduğu gibi sanayide de sermaye yetersizliği üretimin makinalaşmasını engellemiştir. 19. yüzyılın sonlarında makinalaşmada görünür artışlara rağmen Osmanlı mamul ürünlerinin çoğu imparatorluğun sonuna kadar el emeğiyle üretilmeye devam etmiştir (Quataert, 2005: 135). 19. yüzyılın sonlarında toplum-doğa ilişkilerini dönüştüren temel gelişmeler madencilik ve demiryolu alanında gerçekleşmiştir. Osmanlı ekonomik bağımsızlığını kaybederken politik bağımsızlığını da kaybetmiştir, ama tam bir politik denetime girmemiştir. 20. yüzyılın başlarında Osmanlı topraklarına bir yandan kapitalizm sızarken, diğer yandan da bu topraklar üzerinde gerçekleşen emperyalist rekabet imparatorluğun sonunu getirmiştir. Özellikle büyük liman kentleriyle bağlantılı olan bölgeler hızla dünya pazarına eklenirken, bu bağlantılardan yoksun olan bölgelerde kapitalizm öncesi üretim biçimleri varlıklarını sürdürmüştü (Kurmuş, 2012).

3.3.2. Cumhuriyet Dönemi Toplum Doğa İlişkileri

Cumhuriyet dönemi toplum doğa ilişkilerini üç dönem halinde ele alabiliriz. Bunlardan her biri ülkenin kapitalizme eklemelenmesi açısından bir aşamayı ifade eder. Üç dönemde de devlet eliyle kapitalist sınıfların, piyasaların ve doğaların geliştirilmesi amaçlanır: 1920-1950; 1950-1980; 1980 ve sonrası. Bu başlık altında kapitalist birikim doğa, toplum ve devlet ilişkileri üzerinden açıklanmaktadır.

3.3.2.1. 1920-1950 Arası Dönem

Cumhuriyet Osmanlı'dan bir köylü toplumu devralmıştır. Toplum doğa ilişkisi kapitalist ilişkilerin yayılma eğilimlerine bağlı olarak gelişmiş, küçük köylülük hem varlığını sürdüren hemde çözülen bir değişim dinamiği sergilemiştir. Ancak bu ilişkiyi hala tarım üzerinden

prekapitalist ilişkiler belirlemektedir. Üretim biçimi olarak tarım ve hayvancılık belirleyicidir. Ancak birbirleriyle bağlantısı zayıf yerel pazarlar mevcuttur. Osmanlı ticaretin güçlü olduğu zengin pazarlara öncelik verirken yerel pazarları birbirlerine bağlayan ulaşım olanakları gelişmemiştir. Ulaşım olanakları zayıf olduğundan bunun yarattığı yerelleşme doğa toplum ilişkisini belirleyen faktörlerden bir tanesi olarak öne çıkar. Bu yerel pazarlar doğal varlıkları büyük pazarların baskısından uzak tutmuş, korumuştur. Öte yandan Osmanlıdan geçen mirasta sadece batı bölgelerinde İstanbul ve Bursa gibi şehirlerde göreceli bir sanayi varlığı mevcuttur. Henüz bir sanayi sermayesi ve kapitalist sınıf bulunmamakta ve bu bölgelerde sorun olarak görünmeyen bir kirlilik var ve bu yüzden de henüz çevre sorunu olarak algılanan bir olgu sözkonusu değildir.

1920-50 arasında doğa toplum ilişkisini dönüştüren temel iki gelişme görülür. Bunlardan birincisi daha önceki yerel pazarların “demir ağlar” üzerinden merkezi pazarlara bağlanmasıdır. Böylelikle ulus devleti yaratmanın temel mekânsal koşullarından biri olan birbirinden kopuk yerel piyasaları ulusal tek piyasaya dönüştürülmüştür. Bu piyasaların ulaşım ağlarıyla birbirlerine bağlanması aslında Kemalist devrimlerin yerellere ulaştırma işlevi de görmüştür. İkinci gelişme, 1930’larda kapitalist sınıfın bulunmama zorunluluğu nedeniyle devletçi kapitalizmin uygulamaya başlanmasıdır. Devletçi, ithal ikameci politikalarla ağır sanayinin kurulmasına girişilmesidir. Dolayısıyla doğa toplum ilişkisine sanayi üretim biçimi bu dönemde girecektir. Ancak tek ulusal piyasa yaratılması amacıyla sanayi belli bir bölgede yoğunlaştırılmayıp Türkiye’nin dört bir yanına, ülke sathına yayılacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Devlet kapitalist toplumsal sınıfları da yaratarak her sanayi merkezini kendi bölgesinin çekim merkezi olarak kurgulamıştır. Kapitalizm mekânsal yayılımını ülke sathına yayarak gerçekleştirmeye başlamıştır. Ancak KİT’ler bu bölgeleri sadece ekonomik olarak geliştirmemiş aynı zamanda toplumsal olarak da dönüştürmüştür. KİT’lere dayalı bu sanayileşme süreci aynı zamanda modernleşme sürecinin de asli bir unsurudur. Doğa toplum ilişkisi açısından bu sürecin en önemli etkisi her biri yerelde yerel toplumsal sınıfları dönüştürmenin ve yerel ekonomiyi canlandırmanın yanı sıra doğa toplum ilişkisine de sanayiye ekleyerek doğanın üretimini hızlandırması olacaktır. Doğayı sanayi yoluyla üretim sürecine dahil ederek yerel ölçekte metabolik yarılma başlatmıştır. Ama bu metabolik yarılma henüz başlangıç aşamasında, küçük ölçekli ve yaygın, mekâna yayılmış durumdadır (Şengül, 2014: 186).

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren toplum ve devletin doğa ile ilişkisi genel olarak kapitalist modernleşme amacı doğrultusunda merkezi bir çevre yönetimi ve zaman zaman öne çıkan patriarkal devlet anlayışı ve toplumsal refah bağlantısı üzerinden gerçekleşmiştir. Bu dönemde devlet eliyle kapitalist dönüşüm gerçekleştirilmeye çalışırken toplum doğa ilişkisi de

dönüştürülmüştür. Demiryolları, fabrikalar ve diğer ulaşım ve enerji odaklı büyük ölçekli kamusal projelerle toplumun modernleştirilmesi amacı güdülmektedir. Ancak kapitalist gelişme henüz başlangıç aşamasında olduğundan kapitalizmin kırsal doğalar üzerindeki etkisi de sınırlı kalmıştır.

3.3.2.2. 1950-1980 Arası Dönem

1945-60 dönemi tarımda kapitalist ilişkilerin gelişmesi ve üretimin piyasa odaklı bir yapıya yönelmesiyle nitelendirilir. Özellikle 2. Dünya Savaşından sonra dünya sistemindeki gelişmeler ülkeyi kapitalist dünya ekonomisine eklemlenmeye zorlamıştır. Bu doğrultuda tarımsal modernleşmeye ve tarımsal üretimin ticarileştirilmesine, hızlı bir biçimde piyasa için üretim yapar hale getirilmesine odaklanılmıştır. 1950'lerde Marshal Planı çerçevesinde doğal alanların üretim alanlarına dönüştürülmesine yönelik politikalar devreye sokulmuştur. Tarımda traktörleşme ile üretim ve piyasa için üretim yapabilme kapasitesi artmıştır. Ayrıca Çiftçiye Topralandırma Kanunu ile daha önce tarımsal üretime girmemiş mera, orman ve hazine arazileri de işlenmeye başlamış ve ekilen toprak miktarı katlanarak artmıştır. 1945 yılında toplam ekilebilir arazi miktarı 12.664.000 hektardan 1960 yılında neredeyse bugünkü toprak miktarına, yani doğal sınırlarına ulaşmış ve 23.264.000 hektara yükselmiştir (Yıldırımaz, 2010: 415). Tarıma traktörün girişiyle ekili alanlar ikiye katlanarak devasa bir artış göstermiş, 1960'larda ekilebilir toprakların sınırında dayanıldığında yaygın tarımdan yoğun tarıma geçilmiştir. Marshal Planı ayrıca piyasa için üretilen tarımsal ürünün taşınması konusunda karayolları yapımına öncelik verilmesini, köy kent arasındaki mekânsal mesafenin azalmasını sağlamış ve köylerin kentlere erişimini kolaylaştırmıştır. 1950'ler toprak temerküzünün arttığı ve küçük köylülerin ilk büyük mülksüzleşme dalgasını yaşadığı yıllar olmuştur. Bu dönemde tarımsal sınırlar genişlemiş ve büyük topraklar ormansızlaştırılmıştır. Bu dönüşüme gelişme/kalkınma ideolojisi eşlik etmiş, yeni ekonomik sınıflar gelişirken uluslararası piyasaya olan bağımlılık da artmıştır.

Bir önceki dönemle bağlantılı olarak 1950'lerde Demokrat Parti döneminde doğa toplum ilişkisini dönüştürecek başka bir politika devreye sokulmuştur. Bir yandan ABD'den alınan yardımlarla bağımlılık ilişkisine girilirken, bu ilişki güçlendikçe tarımda modernleşme, makinalaşma yoğunlaşmayı başlatmıştır. Bunun en önemli etkisi tarımda büyük toprak sahipliği arttırmak olmuştur. Tarımsal alanlara giren traktör, tarımsal üretimi ve üretim alanını genişletmekle kalmamış aynı zamanda mülksüzleştirmeyi de arttırmıştır. Traktör sahipleri daha fazla toprak işleyecek güce ulaştıkça hem tarım alanları mera, otlak ve ormanlık alanlar aleyhine genişlemiş hem de toprak mülkiyeti küçük mülkiyet sahipliği aleyhine gelişmiştir. Tarımın tekelleşmesine sebep olmuştur. Aynı dönemde Demokrat Parti KİT'lere karşı olmasına rağmen bu dönemde görece olgunlaşmış sermayenin baskısıyla önceki dönemden daha fazla KİT'i batıda

Marmara bölgesi civarında kurmuştur. Devlet sermayenin baskısına yanıt vererek sanayiye ülkenin batısında yoğunlaştırmaya başlarken ve tarımda tekelleşme ve sanayinin batıda yoğunlaşması eşzamanlı olarak gerçekleşirken, kırdan kente doğru göçü de hızlandırarak ülke ölçeğindeki metabolik yarılmayı katmerlemiştir. Emeğin kırdan kopması, göç bu metabolik yarılmanın bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. 1960 sonrasında da kalkınma planları, bölgelerarası eşitsizliğin azaltılması gibi mekânsal stratejiler izlenmesine rağmen sermayenin baskısı nüfusun ve sanayinin batıda yoğunlaşmasını sürdürmüştür. 1960-1980 arasındaki ithal ikameci stratejiler etkinlik gösterememiş, yukarıda açıklanan mekânsal yoğunlaşma ilişkisi hiç değişmeden devam etmiştir. Bu süreç günümüze kadar kesintisiz sürmüş ve günümüzde de baskın nitelik olarak kendini göstermektedir. Sonraki dönemlerde bazı bölgesel ölçeklerde aynı gelişmeler görülse de (Kayseri, Antep, Denizli) sermaye ve nüfus baskın olarak batıda yoğunlaşmaya devam etmiştir. Toplum doğa ilişkisi açısından ülkenin doğusuyla batısı arasında bir metabolik yarılma derinleşmiştir (Şengül, 2014: 186-87).

Toplum doğa ilişkisini dönüştüren bu metabolik yarılmayı ülke ölçeğinde derinleştiren nüfus ve sermayenin batıda yoğunlaşmasına bağlı olarak çevre ve kentleşme sorunu olarak 1960'lardan itibaren "gecekondulaşma" karşımıza çıkar. Kırsal yapının dönüşümü mülksüzleşme ve göç yoluyla kentsel yapının dönüşümüne de yol açacaktır. Özellikle ithal ikameci politikalarını damgasını vurduğu 2. Dünya Savaşı sonrası Keynezyen ekonomi politikaları devletin, toplumun doğayla ilişkilerine hâkim olmuştur. Ancak bu modelin 1970'lerin sonunda çökmeye başlamasıyla ekonomi durgunluğa girmiş, işsizlik artmış, dış borçlar katlanmış ve ciddi bir ödemeler krizi baş göstermiştir. 1980 yılında uygulanmaya başlanan neoliberal reformlar çerçevesinde politik, ekonomik ve toplumsal alanlar köklü bir biçimde değişmeye başlamıştır.

Eric Hobsbawm (1996b: 338-39) dünyada köylülüğün geçirdiği dönüşümü anlatırken şunları söyler: "Ancak Avrupa ve Ortadoğu yöresinde sadece bir köylü kalesi kaldı: Türkiye. Burada köylülük zayıfladı, ancak 1980'lerin ortasında hâlâ mutlak bir çoğunluk olmaya devam ediyordu." Hobsbawm'ın bu saptaması Türkiye toplumsal yapısının, doğa toplum ilişkisinin oldukça önemli bir özelliğinin altını çizmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında 3/4' ü köylü olan nüfus, birçok gelişmekte olan ülkeye göre oldukça hızlı bir biçimde olsa bile, ancak 1980'lerin ortalarında eşitlenecektir. Kır-kent nüfusunda yaşanan bu dönüşüm temelde Türkiye'nin kapitalizme geç eklenmesiyle ilişkilendirilebilir. Geç kapitalistleşen bir Osmanlı-Türkiye coğrafyası içerisinde köylülüğün dönüşümü de bu gecikme ile bağlantılıdır. Bu açıdan toplum doğa ilişkileri Cumhuriyet döneminde de küçük köylülüğün sürekliliğine bağlı olarak yoğun bir mülksüzleşme, işçileşme, sanayileşme, göç, kentleşme yaşanmadan gerçekleşecektir. Bu dönemde ülkenin biyolojik çeşitliliği ve ekosistemleri üzerindeki baskı giderek artmıştır, ama

etkiler yine de sınırlı kalmıştır. Nüfus az olduğundan kentlerinin büyümesinin de çevre üzerindeki etkisi fazla olmamıştır. Kentsel nüfusu etkileyen ekolojik değişiklikler, kirlilik de sınırlıdır. Bu yüzden çevresel tepkiler de görülmediği gibi herhangi bir çevre hareketi de gelişmemiştir.

1950'lerden itibaren sanayinin batıda yoğunlaştırılması, nüfus artışı, ekonomik yapının değişmeye başlaması, tarımda dönüşüm, sanayileşme ve kentleşmenin hızlanması ve çok partili yaşamın sivil toplum aktörlerinin ortaya çıkmasını sağlamasıyla beraber çevre sorunları da önceki dönemlerdekinden farklılaşmaya başlamıştır. 1950-80 arasında artan kentleşmeyle beraber hava, su ve toprak kirliliği gibi kentsel çevre sorunları ortaya çıkmıştır. 1970'lerden sonra da özellikle batıda endüstriyel kirliliklerde artışlar görülmüştür. Modernleşme bir anlamda “çevresel maliyetlerine bakmaksızın sanayileşme yoluyla yüksek ekonomik büyüme hızını başarmak” olarak görülmüştür (Adaman ve Arsel, 2005: 319). Sanayileşme ve çevre koruma arasında bir tercih yapması gerektiğinde devletin temel eğilimi sanayi olmuştur. Çevre ve kalkınmaya yönelik öncelikler arasında var olan çekişmeye rağmen, 1980'li yıllardan önce çeşitli güçler kalkınma önceliğini ve bununla ilgili eylemleri kontrol altında tutabilmiştir. Bu bağlamda en önemli aktör ‘devlet baba’ ve onun, çevre alanına da yansıyan, devlet-toplum ilişkisine karşı patriarkal duruşudur. Bunun yansıması olarak Türkiye, gelişmiş çevre kanunlarına sahip ve çeşitli uluslararası anlaşmalara da taraf olmuştur. Çevre sorunları ve yönetimi ülkenin resmi gündemine ancak 1970'lerde girmiştir. Uluslararası kurumsal çevreciliğin başladığı 1970'lerde çevresel kurumsalcılık bağlamında yeni kurumlar, yasalar ve düzenlemeler gelmiştir. UNEP BM Çevre Programı doğrultusunda düzenlemeler yapılmış ve söylem düzeyinde “sürdürülebilir kalkınma” yaklaşımı kabul görmüştür.

3.3.2.3. 1980 Sonrası: Neoliberal Dönemde Toplum Doğa İlişkileri

Türkiye’de mevcut çevresel sorunları, politikaları ve uygulamaları, çatışmaları ve yereldeki ekolojik direnişleri açıklamak için bunları ülkenin tarihsel bağlamına yerleştirmek gerekir. Türkiye’de özellikle önceki dönemde olduğu gibi devlet, toplum ve doğa ilişkileri son on beş yıllık dönemde yoğunlukla küresel kapitalist düzenin gerekleri doğrultusunda biçimlenmektedir. Türkiye’de bir ideoloji olarak neoliberalizm, önemli ölçüde 1960’lı ve 1970’li yılların sınıf politikasının yerini kimlik, etnisite ve din politikasının almasıyla bağlantılı olarak gelişen, devletin mali krizleri aşması ve piyasanın, sermaye birikiminin yayılması ve derinleştirilmesi amacıyla 1980’lerde başlayan, politik ve sivil topluma içertilen hegemonik ancak ve tamamlanmamış bir süreç. Neoliberal reformların 2000’li yılların başında yoğunlaştığını ve derinleştiğini biliyoruz. Bu reformlar özellikle doğayı da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu neoliberal çevresel reformlar özelleştirme ve metalaştırma özellikleri hem kentsel hem de

kırsal alanlarda, özellikle yerel ölçeklerde kendini çok belirgin bir şekilde göstermektedir. Özellikle derelerin çitlenmesinin bariz örneklerini oluşturan küçük ölçekli HES'ler kırsal doğal varlıkların kullanımında ve toplum doğa ilişkilerinin dönüştürülmesinde kritik önem kazanmıştır.

24 Ocak 1980 Kararları temelde ekonomiye devlet müdahalesinin azaltılmasını, kamusal varlıkların özelleştirilmesini, tarımsal desteklerin, ücret ve fiyat kontrollerinin kaldırılmasını öngören hızlı ve kapsamlı bir ekonomik liberalleşme dönemi başlatmıştır. 24 Ocak 1980'den itibaren, akabinde askeri darbe ve izleyen değişik hükümetler döneminde kamu varlıkları özelleştirildi, devlet destekleri kaldırıldı, kamu yönetimi yeniden yapılandırıldı ve sosyal refah harcamaları azaltıldı. O zamandan bu yana neoliberal politikalar yeni reformlar ve uygulamalarla toplumsal yaşamın tüm alanlarında tahkim edildi. Devlet, toplum ve doğa ilişkileri radikal bir biçimde dönüştürüldü. Toplumun tüm kesimleri bu neoliberal politikalarını etkilerini farklı şekillerde deneyimledi ve kalıcı toplumsal eşitsizlikler yarattı. Ancak sonraki dönemlerde gelen her hükümet özellikle 2000'lerin başından itibaren yoğun olarak bu politikaları uygulamaya devam etti.

Neoliberal politikalar çevre alanında uygulamaya sokulan reformlarla etkilerini somut bir şekilde göstermeye başladı. Çevresel reformların ilk örnekleri kendini mevzuat alanında gösterdi. Maden, su, emlak, imar, elektrik gibi biyofiziksel çevre üzerinde dönüştürücü etkisi olan müdahalelerin hukuksal çerçevesi ekonomik öncelikler, sermaye birikimi üzerinden yeniden belirlendi. Ekonomik kalkınma önünde engel olarak görülen yeni yasal düzenlemeler çevre karşısında ekonomik kalkınma öncelikleri üzerinden sonraki dönemde sürekli değişikliklere uğradı (Sabuktay, 2014). Piyasa öncelikleri doğrultusunda tahsisler önceliklendirilirken neoliberal söylemlerin hâkim olduğu bağlamda doğal ve yapılı çevreye yönelik teknokratik yaklaşım anti demokratik uygulamalar yoluyla özellikle kırsal ve kentsel alanlardaki eşitsizlikleri artırdı ve yerel toplulukların çevreye erişimini önemli ölçüde sınırladı. Bu dönemde toplum doğa ilişkileri toplumsal öncelikler değil neoliberal ekonomik politikalar doğrultusunda biçimlendirildi ve doğal varlıklar mülkiyet hakları üzerinden aynı politikalar bağlamında yeniden üretildi.

Yapısal reformların ana eksenini yasal düzenlemeler temelinde uluslararası kapitalist sisteme uygun kurumların yaratılması amacı belirlemişti. Neoliberalleşmenin ikinci dalgasının başladığı 2000'li yılların başında düzenleyici reformların ekonomi politiğinde köklü değişiklikler yaşandı. Yaşanan ekonomik krizler piyasa reformlarının derinleştirilmesi ve yaygınlaştırılması için olağanüstü bir fırsat yarattı ve hâkim toplumsal güçler, gruplar ve kurumlardan geniş destek gördü (Adaman ve Akbulut, 2013). Mevzuat Dünya Bankası, IMF ve DTÖ gibi piyasa kurucu, siyasi, ideolojik ve kültürel hegemonik uluslararası kuruluşların neoliberal öncelikleri

doğrultusunda belirlendiği gibi kurumsal yapılar ve karar alma süreçleri de neoliberal öncelikler, sermaye birikimi doğrultusunda yeniden yapılandırıldı (Zabcı, 2009). Özel şirketlerin giderek hâkimiyetini perçinlediği politik ve toplumsal süreçler üzerinden karar alma kurumları ve süreçleri sermaye birikimi önünde engel oluşturacak yapılardan arındırıldı (Sabuktay, 2014). 1980'lerin başından itibaren yeni piyasaların yaratılmasını ve yönetilmesini sağlayacak özellikle bağımsız kurullara odaklı bir kurumsal yapı oluşturuldu (Sönmez, 2011). 80 ve 90'larda küresel ve ulusal düzenlemelerle neoliberalizm ülkede önemli ölçüde kurumsallaşmıştı. Özellikle 2001 yılında Türkiye'de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı çerçevesinde kurulan Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu temel ekonomik sektörler üzerinden ekonomik büyüme ve sermaye birikimi öncelikleri doğrultusunda “gizli elin” kurumsallaşması sağlanarak tüm sosyoekolojik alanlar eşgüdümlü bir şekilde kapitalist birikim sürecine tabi kılındı (Özdek, 2011; Cebeci, 2012). YOİKK sonraki dönemde yaratılacak piyasalar için kuluçka işlevi görecekti.

Aynı dönemde uluslararası kuruluşların tasarladığı ve ulusal üst yönetimin uluslararası sermaye güçlerinin öncelikleri doğrultusunda uygulamaya koyduğu mevzuat çerçevesinde ulusal çevresel yönetim önemli ölçüde merkezileştirilir, teknokratik kurumların ve piyasa güçlerinin nüfuzu altına sokulurken yerel demokratik katılım mekanizmaları oluşturulmadığı gibi, var olan halkın katılımı ve ÇED uygulamaları da dışlayıcı bir çevresel yönetim anlayışıyla işlevsizleştirildi. Bazı durumlarda hükümet yürütme yetkilerini orantısız bir biçimde kullandı: özellikle kentsel ve kırsal doğalara yönelik acele kamulaştırma uygulamaları toplum değil, şirket önceliklerinin ne kadar güçlü olduğunu örnekliyordu (Çoban et al, 2015).

2000'lerin başından itibaren siyasal iktidarın retoriği değişti. Yeni siyasal iktidarın kalkınmacı devlet anlayışı ile neoliberal saldırgan yeniden yapılanma temerküz etti. Son dönem uygulamalarının tamamında spesifik bir özellik daha dikkat çekiyordu. Neoliberal birikim stratejilerinin saldırganlığı, otoriter İslamcı siyasal iktidarın devlet gücünü ve baskısını kullanma uygulamalarıyla örtüşüyordu (Atasoy, 2009). Hükümet bir yandan sermaye birikiminin dayatmasıyla ekonomik kalkınma öncelikleri üzerinden doğanın üretimine yön verirken bir yandan da yerli sermayenin yapısının dönüştürülmesini amaçlıyordu: inşaat, madencilik, kentsel dönüşüm ve mega projeler gibi doğanın yeniden üretimine yönelik projeler ağırlıklı olarak iktidardaki partiyi finanse eden belli sermaye gruplarının zenginleştirilmesini hedefliyordu. Hükümet daha önceden el değmemiş mekânların ve doğaların yatırıma açılması yoluyla siyasi bağlılık ve yakınlıklarına göre özel sektörden şirketler ve kişilere ekonomik rant şeklinde dağıtılmasında kilit bir rol oynadı (Özkaynak et al. 2015: 109). Bir anlamda siyasal iktidar gücünü doğanın üretimi üzerinden konsolide ederken belli sermaye gruplarını

önceliklendiriyordu: siyasi destekle yaratılmış bir burjuvaziden diğerine yeni bir kapitalist dönem deneyimleniyordu (Buğra ve Savaşkan, 2014: 48-51). Bunu da çevre koruma ve kent planlamayla ilgili mevcut mekanizmaları ve ilkeleri inkâr ederek ve/veya değiştirerek gerçekleştirdi.

3.3.2.3.1. Türkiye Su ve Enerji Politikalarının Neoliberalleştirilmesi

Neoliberal dönemin birikim alanlarının başında su ve enerji sektörleri geliyordu. Türkiye’de su ve enerji politikalarındaki temel değişiklikler 1980’lerin başında ekonomik ve siyasi rejim değişikliği ile başladı. 1980 askeri darbesi ve 1982 anayasası su sektörü dahil tüm ekonominin dönüştürülmesine yönelik kapsamlı ekonomik liberalizasyon politikalarının uygulanması için bir fırsat penceresi yaratmış ve bu politikalar 1980’lerin ekonomik ve politik düşünce ikliminde ciddi değişiklikler getirmişti. Diğer tüm politika alanları neoliberal ilkeler doğrultusunda piyasalaştırılırken su ve enerjide de piyasalaştırma yönünde ciddi gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye’de su odaklı piyasalaştırma başlıca üç alanda kendini göstermiştir: kentsel içme suyunun ve atık su hizmetlerinin özelleştirilmesi, tarımsal sulama suyunun, sulama birlikleri üzerinden dolaylı özelleştirilmesi ve suya dayalı özel sektör hidroelektrik yatırımlarıyla derelerin özelleştirilmesi (Şengül, 2013: 33-34).

1950’lerden 80’lere kadar özel sektör büyük barajların yapımında hiç yer almamıştır. 1980’lerin ortalarından itibaren hidroelektrik dahil tüm enerji sektöründe önceki dönemden bir kopuş gerçekleşmiş, 1970 yılında kurulan Türkiye Elektrik Kurumunun (TEK) sektördeki monopolü 1984 yılında kaldırılmıştır. 1984 yılında kabul edilen 3096 sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti İle Görevlendirilmesi Hakkında Kanunu ile TEK’in tekel hakkı kaldırılmış, yerli ve yabancı özel sektöre TEK’in dışında elektrik üretim, iletim ve dağıtım tesisleri kurup işletme ve satış hakkı tanınmıştır. Böylece elektrik yatırımlarının gerçekleştirilmesi sürecinde kamunun finansal yükünün azaltılması söylemiyle devletin bu alandan çekilmesi amaçlanmıştır (Eberliköse, 2013). Özel sektörün bu yasa çerçevesinde elektrik yatırımlarını gerçekleştirebilmesi için yap-işlet-devret, yap-işlet, işletme hakkı devri adıyla anılan özelleştirme ve finansman modelleri uygulanmaya başlanmıştır. 1993 yılında Türkiye Elektrik Kurumu üretimden ve nakilden sorumlu TEAŞ ve dağıtımdan sorumlu TEDAŞ olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 2001 yılında çıkarılan 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile TEAŞ bu sefer üretim (EÜAŞ), iletim (TEİAŞ) ve toptan satış (TETAŞ) olmak üzere üçe bölünmüştür. Ardından hidroelektrik özel sektörü için devrimci bir adım olarak kabul edilen 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanun özel sektör yatırımları için büyük bir teşvik niteliğinde üretilen enerjiye devletin satın alma

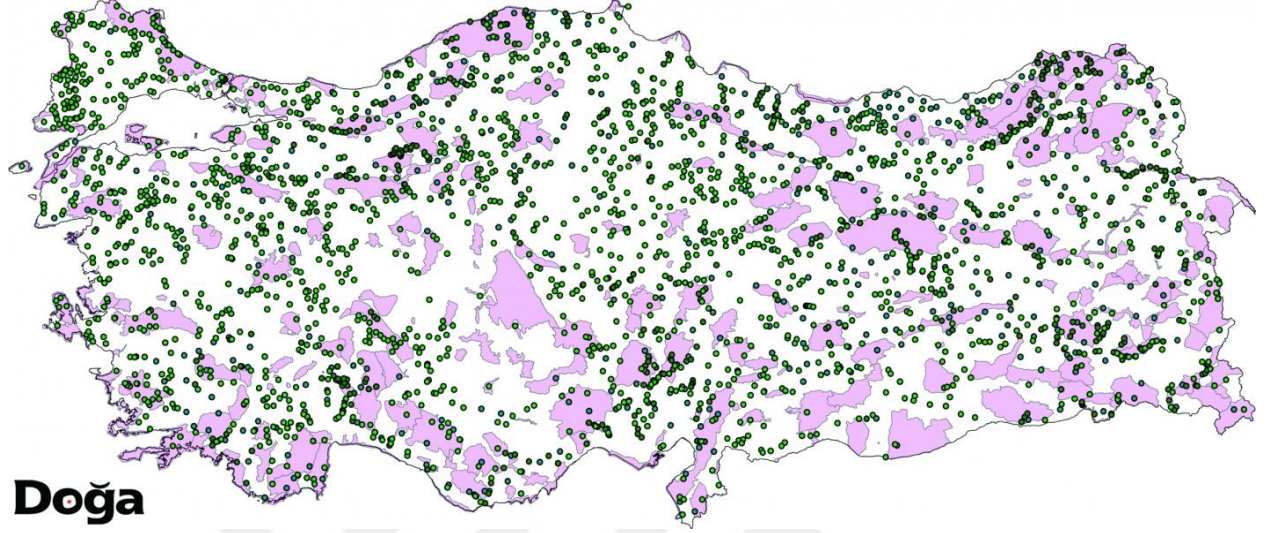
garantisini getiriyordu. Bu kanundan önce özel sektörün hidroelektrik üretimine girmesi tartışmalı görülüyordu. 2001 yılında 4628 kanunla EPDK kurulmuş ve DSİ üzerinden özel şirketlere ihaleler yoluyla özelleştirme ve üretim lisansları verilmeye başlanmıştır. Özelleştirmelerin önüne engel çıkaran Elektrik Mühendisleri Odasının açtığı ve kazandığı davalar yeni yasal düzenlemelerle aşılmıştır. Böylece özel şirketlerin HES kurması ve işletmesi önündeki tüm engeller de kaldırılmıştır.

Tüm bu süreç 1980’lerde başlayan neoliberal politikalara ve küreselleşmenin Türkiye’deki makroekonomik ve özellikle elektrik piyasası üzerindeki etkileri sonucu gerçekleşmişti. Enerji sektörünün özelleştirilmesi 2000’lerden beri DTÖ görüşmelerinin gündemindeydi. Üstelik Türkiye’nin ulusal elektrik politikaları belirlenmesi sürecinde Dünya Bankası, IMF, OECD ve AB son dönemlerdeki yakın ilişkileri belirleyici roller oynadı. Avrupa Birliği ile bütünleşme süreci çevre ve yenilenebilir enerji direktifleri Türkiye’nin enerji planlama politikalarının hidroelektrik sektörünün özelleştirilmesi üzerinde belirleyici oldu (Kibaroglu et al.,2009: 292). Özelleştirme süreci “devlet başarısızlığı” ve özel sektör “etkinliği” söylemi üzerine kuruluyordu. Ancak piyasanın kurulması dereler gibi ekolojik varlıkların nerdeyse bedelsiz özel sektöre açılması,(girdi maliyetinin hemen hemen hiç olmaması), yatırım teşvikleri ve satın alma garantisi verilmesi, iklim değişikliğini önleyici söylem (Türkiye’nin enerji kaynaklarından kömür ve linyitin karbon salımına katkısı ve uluslararası taahhütleri düşünüldüğünde) ve karbon kredisi imkânları (şirketlerin uluslararası karbon piyasasından kirletme hakkı işlemleri yapabilmeleri) gibi herhangi bir piyasanın işlemesiyle tamamen zıt müdahaleler içeriyordu.

Aşağıdaki harita ekolojik varlıkların özelleştirilmesinin koruma alanları üzerinde yarttığı baskıyı göstermektedir. Son yıllarda HES’lerde bir patlama yaşanmış ve özellikle mikro HES’lere bağlı olarak nehir ekosistemleri ve yerel topluluklar yoğun bir tehdit altında kalmıştır. HES’ler ülke genelinde ciddi tepkilere yol açmıştır. DSİ verilerine göre, Türkiye’de 825 baraj gölü bulunmaktadır (DSİ,2015a: 49) Ancak doğal ve kültürel varlıkları korumaya yönelik hiçbir etkili önlem de alınmamıştır. Hükümet 2023 yılına kadar 1.738 baraj ve HES kurmayı planlamaktadır. 2015 yılı sonu verilerine göre 1.195’i özel sektör, tüzel kişiler tarafından geliştirilen ve elektrik piyasası kanununa göre özel sektör tarafından gerçekleştirilecek toplam 1.657 HES projesinin 1.150’sinin başvurusu yapılmış durumda (DSİ, 2015b: 355). Yaklaşık 2.000 civarında HES öngörülüyor. Daha önceden tamamlanmış 182 hidroelektrik projesiyle birlikte yakın bir gelecekte ülkede hiçbir sağlıklı nehir sisteminin kalmayacağına yönelik ciddi kaygılar yükselmektedir. Üstelik bu projelerin havza veya ülke bazında ne çevresel ne de sosyolojik etki analizleri yapılmamaktadır. Bu projeler ülkedeki biyoçeşitlilik alanlarına en büyük güncel tehdidi

oluşturmaktadır. 305 koruma alanının 185 tanesi mevcut projelerin tehdidi altındadır. 100’den fazla endemik bitki türü yok olma riskiyle karşı karşıyadır. Sayısız kuş, sürüngen ve memeli türü keskin azalışlar sonucu yok olma riskiyle karşı karşıyadır.

Harita 2: Türkiye’de koruma alanları (gri) ve mevcut ve planlanan barajlar (nokta).

(Kaynak: Doğa Derneği (2011)- DSI’nin 2023 Vizyonu- Haritanın 2006 versiyonu için bkz. Yalçın ve Eken, 2006: 262).

Toparlamak gerekirse, Türkiye’de toplum-devlet-doğa ilişkileri 1980’lerdeki neoliberal dönüşümden sonra köklü bir şekilde değişmiştir. Politik ve ekonomik reformlarla Türkiye’nin küresel kapitalizmle tam entegrasyonuna yönelik somut adımlar atılmıştır. Doğal “kaynak” yasaları değiştirilmiş ve bu kaynakların yönetimi ve mülkiyetinde devletin ağırlığı azalmıştır. Ekonomi endüstriyel kalkınmada büyük sermaye akımlarına ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına açılmıştır. Devlet büyük ölçekli maden projelerini çok uluslu şirketler açmıştır. Ekonomi ile çevre arasında çatışma bu dönemde yoğunlaşmıştır. Böylece çevre koruma alanında ikili bir süreç gerçekleşmiştir. Bir yandan daha önceki baba devlet anlayışı terkedilirken, devlet önceki görevlerinden çekilmiş, diğer yandan kapitalist kalkınmanın kuvvetlerinin sürekli ticarileştirici tecavüzleri nedeniyle etkin ve tutarlı bir sürdürülebilirlik arayışının yürütülemeyeceği koşullar yaratmıştır. Neoliberal kuşatma dönemi olarak sınıflandırdığımız 2000’lerin başı hemen hemen her alanda kamusal mülkiyetin özelleştirildiği, ormanı, suyu, kıyısı, madeni, yolu ile özelleştirilen Türkiye’nin gerçek anlamıyla doğasının metalaştırıldığı bir dönemi başlatmıştır.

Adaman ve Arsel, (2005: 320-22) kapsamlı bir mevzuat ve kurumsal yapıya rağmen çevresel yıkımın artışını kalkınma karşısında çevresel korumaya isteksizlik ve kapasitesizlikle açıklamaktadır. Kapasitesizlik özellikle yönetimde patronaj ilişkilerinin baskınlığı, rüşvet, yolsuzluk ve mevzuatın uygulanmasını imkânsız kılan uygulamalardan kaynaklanmaktadır.

Politik eğilimi ne olursa tüm hükümetler ağır çevresel ve sosyal maliyetlerine rağmen büyüme, katma değer, istihdam vs. yaratma adına büyük ölçekli projeleri desteklemiştir. Bu arada Türkiye’de modern cumhuriyetin tanımladığı kalkınmacılığa direnen bir hareket ve güvenilir bir entelektüel gündem gerçekten hiçbir zaman olmamıştır. Neoliberal dönüşüm, dışa açılma ve demokratikleşme süreçlerinde çevre hareketlerinin gelişimine izin vermişse de neoliberalizmin yerleşen hegemonyasıyla, kalkınmanın ‘nasıl’ olacağı tartışması da oldukça kenara itilmiş, alternatif sürdürülebilir kalkınma görüşlerinin filizlenmesine de ket vurmuştur.

3.3.2.3.2. Dünya Bankası ve Anadolunun Dereleri

Türkiye’deki HES projeleri sistemin merkezinde ortaya çıkan krizin ve küresel düzlemde belirlenen politikaların bir sonucudur. Krizin ürettiği çözümün birikimle, sermayeyle, karbon ticaretiyle, kredi ve finansmanla yansıyan sonuçlarıdır. Yukarıda belirtildiği gibi neoliberalizmin doğaya yayılmasının kurumsal çerçevesinin önemli bir ayağını, temelde kriz ve birikim stratejileri doğrultusunda Dünya Bankası oluşturmuyordu (Goldman, 2005). Türkiye’de özel hidroelektrik santrallerin kurulması ve yaygınlaştırılması temelde spesifik olarak bir Dünya Bankası projesi olarak kurgulanmıştır ve enerji sektöründe özel sektör oyuncularının rolünü arttırarak piyasa mekanizmasının kurulması sürecinin bir parçasıdır. Dolayısıyla Türkiye’de hidroelektrik sektörün özelleştirilmesi Dünya Bankasının çerçevesini çizdiği ve finansmanının sağladığı yenilenebilir enerji politikalarının önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Banka, çokuluslu su şirketleri, kalkınma bankaları ve yerel güçlü aktörlerle (başta müteahhitlik şirketleriyle) kapalı kapılar ardında kotardığı görüşmelerle ve özellikle tüm dünyada büyük barajların getirdiği tepkiler nedeniyle yeniden iskânı minimize edecek şekilde tasarlanan çevre, geleneksel topluluk halkları ve yeniden iskân politikaları doğrultusunda ve Türkiye’de 2000 ve 2001 ekonomik krizlerinin de zemin oluşturduğu bir ortamda projeleri dayatmıştır. Böylece neoliberal yapılanmanın kapıları 2000-2001 krizlerinin ardından sonuna kadar açılmıştır. Yine aynı dönemde yaptığı çevresel standartları gevşetme politikaları çerçevesinde hazırlanmış çevresel etki değerlendirme çerçevesi paralelinde maliyetleri sadece ekonomik açıdan hesaplanmış, ülkedeki yetersiz personel ve planlama ile projeler hayata geçirilmiştir. Bu projelerin toplumsal ve çevresel etkileri ihmal edilebilir, ya da kaçınılmaz görülmüştür. Üstelik Dünya Bankası dahil diğer finansörlerin sadık olduğu kalkınma modeli ve iç yapısı da büyük miktarda kredilerin açılmasına olanak vermesi nedeniyle bu projeleri desteklemiştir. Dolayısıyla HES’lerin sermayesi Dünya Bankasının desteklediği bir genel eğilim olan uluslararası kaynaklardan gelmekte ve özel girişimcilere verilmektedir.

Türkiye’de yenilenebilir enerjinin geliştirilmesinin önündeki en büyük engel uzun vadeli finansman yetersizliği idi. Her şey Japonya hükümetinin Türkiye topraklarında “çevre dostu”

enerji üretimini teşvik amacıyla özel sektörün sahip olduğu ve işlettiği yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretilmesi amacıyla kullanılmak üzere yaptığı 483.000 ABD doları TF051629 numaralı yenilenebilir enerji projesinin hazırlıkları için verilen hibe ile başlamıştır. Banka, 7 Temmuz 2002 tarihinde tasarladığı, 14 Mart 2003'te ön değerlendirmesini yaptığı ve 25 Mart 2004 tarihinde onayladığı 502.03 milyon dolarlık kapsamlı bir proje hazırlamıştır. IBRD-72210 numaralı bu yenilenebilir enerji projesiyle finansmanın Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ile Türkiye Kalkınma Bankası üzerinden kullandırılması planlanmış ve 5 Mayıs 2004 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile imzaladığı 7221 TU numaralı Yenilenebilir Enerji Projesi Kredi Anlaşması ile 202.3 milyon dolarlık bir krediyle de projeyi başlatmıştır. Projenin amacı özel sektörün yenilenebilir enerji üretimi ve dağıtımını, 2001 yılında çıkarılan 4628 sayılı yeni Elektrik Piyasası Kanunun belirlediği piyasa kuralları çerçevesinde ve hükümet garantisine gerek kalmaksızın arttırılmasını sağlamak olarak belirlenmiştir.

Görüldüğü kadarıyla ekonomik krizin ardından 2002 yılında proje tasarlanmış 2003 yılında Japon hükümetinin açtığı ve Dünya Bankasının aracılık ettiği 483.000 dolarlık bir hibe ile Türkiye'nin dereleri özel sektör yenilenebilir enerji projelerine açılmıştır (World Bank, 2003a). Ancak bankanın açtığı 500 milyon dolarlık kredi bir pilot uygulama işlevi görmüştür. Ardından uluslararası özel finans kuruluşlarının açtığı kredilerle yenilenebilir enerji sektöründeki yabancı sermaye yatırımları hızla artmıştır. HES projelerine 4-25 yıl vade ile 50 milyon dolara- proje maliyetinin %75'ine kadar kredi verilmiştir. Projenin başlıca yararlanıcıları HES şirketleri (yenilenebilir enerji firmalarının çoğu inşaat şirketleriydi), ülke nüfusu (yerli enerji, istihdam) aracı yerli finansal kuruluşlar, özellikle mali risk ve garanti yükümlülüğünden kurtulan hükümet, ve emisyon azaltımından fayda sağlayacak küresel toplum olarak belirtilmiştir (World Bank, 2010: 3). Banka burada kendisini ve yarattığı kredi piyasasını faydalanıcı olarak görmemiştir. Projede özel kamu ortaklığına ait iki banka aracı kuruluş olarak belirlenmiştir. Bakanlık ya da hükümet kurumu tercih edilmemiştir. Bundaki temel amaç da özel sektör sorumluluğunu ve karar alma etkinliğini arttırmak olarak belirtilmiştir (World Bank, 2010: 4). Proje 2004 yılında başlatılmıştır ama ilk başlarda çok yavaş ilerlemiştir. 2006 Nisan itibarıyla kredinin %10'u kullandırılmıştı. Yavaş ilerleme yenilenebilir enerji yasasının onaylanmasındaki gecikmelerden ve bankanın tedarik pratiklerinin özel sektöre uygulanmasındaki güçlüklerden kaynaklanmıştı. 2006 yılında Hazine ve Dünya Bankası projenin uygulanmasını hızlandırmak için kredi anlaşmasında değişikliğe gittiler. Hidro projelerin kapasitesini 50mw'tan 100mw'a çıkardılar. Paralel olarak proje büyüklüğünün ve alt projelerin %50'sine kadar finansman koşulunu arttırarak, proje bazında maksimum kredi miktarını 20 milyon dolardan 40 milyon dolara yükselttiler (World Bank, 2010: 6). 2006 yılındaki bu değişikliklerden sonra proje hızlandı ve

orijinal kapanış tarihinden on ay önce, 7 Eylül 2009 tarihinde tamamlandı. Bu ilk kredi kapsamında 23 projeden 20'si finanse edildi.

Bu arada Şubat 2009'da Türkiye Kyoto Protokolünü onaylamıştı. Belirtildiği gibi yenilenebilir enerjinin geliştirilmesinin önündeki en büyük engel uzun vadeli finansman yetersizliği olarak görülüyordu. Yenilenebilir enerji teknolojilerinin sermaye yoğun yapısı sermaye için yüksek talep, uzun geri ödeme vadesi dolayısıyla piyasa ve düzenleme (politik ve hukuksal) riskleri içeriyordu. Hidroloji, jeoloji ile çevresel boyutlu belirsizlikler KOBİ'ler için uzun vadeli kredi teminini güçleştiriyordu. Projenin temel amacı bu engellerin üstesinden gelmekti. Aracı bankalar böylece maksimum 12 yıl vadeli 4 yıl ödemesiz kredi açma imkânına kavuştular. Yerli araçlar olan TKB ve TSKB'den sonra finansal aracılık hizmetlerine Avrupa Kalkınama Bankası, Avrupa Konseyi Yatırım Bankası, Agence Francaise de Development ve diğer uluslararası finans kuruluşları da finansman projeleri başlattılar. Diğer uluslararası finans kuruluşlarından 404+200 milyon dolar geldi (World Bank, 2010: 10).

Başlangıçta getirilen çevresel ve toplumsal standartlar da bir kenara itilmiştir. Üstelik banka birinci projedeki yüzlerce dava, aksaklık, suiistimal ve toplumsal tepkiye rağmen ikinci bir projeyi de başlatmıştır. İlk projede, ÇED yönetmeliğindeki birinci ve ikinci grup altprojeler için resmi bir anlaşma yapılmış, ama üçüncü grup projelerin ÇED kapsamında değerlendirilmesi için resmi anlaşma gerektiği belirtilmiştir (World Bank, 2003b: 3). Banka açısından proje 30 Haziran 2010 tarihinde kapatılmış olup sonuçlar oldukça tatmin edici bulunmuştur! (World Bank, 2010: 16). Bankanın değerlendirmelerine göre proje yoksulluğu azaltıcı olumlu etkiler yapmıştır. Alt projelerin tamamı komşu köylerden işçiler istihdam etmiştir. Bu projeler ülkenin düzenli istihdam imkânlarının çok az bulunduğu dağlık azgelişmiş bölgelerinde kurulduğundan yerel halka cazip istihdam fırsatları sunmuştur. Tahminlere göre anlaşma kapsamındaki ilk projeler 530 kişiye doğrudan istihdam sağlamıştır. İlaveten yerel ekonomik hayatı da canlandırmış ve kurumsal kapasiteyi geliştirmiştir. EPDK, DSİ, TKB, TSKB'nin su kullanım hakları tahsisi, yenilenebilir enerji lisanslama prosedürü, dağıtım şirketlerinin enerji alım yükümlülükleri, yenilenebilir enerji tarifeleri vb ve bankaların da yenilenebilir enerji finansman kapasitelerinin geliştirilmesi sağlanmıştır (World Bank, 2010: 18). Üstelik *“Politika düzeyinde hükümet kendini tamamen yenilenebilir enerji geliştirmeye adanmıştır. Bu yüzden proje kapsamında geliştirilen tüm yenilenebilir enerji tesislerinin güvenli ve etkin bir şekilde sürdürülmesi ve işletilmesi beklenmektedir”* (World Bank, 2010: 16-17).

Proje 500mw üretim artışı beklenirken 618.5mw üretim kapasitesi oluşturmuştu. Üstelik ilk başta 932.000 ton emisyon hedefi 1.690.750 ton olarak aşılmıştı. (World Bank, 2010: 10).

Projenin ekonomik ve finansal analizine gelince, tek bir proje çok kârlı alt projeler üretmiştir. Ekonomik ve finansal kârlılık sayısız yerli ve yabancı bankanın yenilenebilir enerji sektörüne aktif katılımını getirmiştir. 201 milyon dolarlık banka kredisi, kaldıraç etkisiyle 555.4 milyon dolar özel yatırım sağlamıştır. Ortalama kaldıraç etkisi 2.65 ile bankanın başta öngördüğü 1.48 hedefinin oldukça üzerinde gerçekleşmiştir. Proje kapsamı dışında yenilenebilir enerji kapasitesi 1.108mw, emisyon azaltımı da 2.6 milyon ton CO2 eşdeğeri idi. TSKB ve diğer yerli ve yabancı bankalar yenilenebilir enerji portföyünü genişletmiş ve 2009 Aralık itibariyle 72 HES, 4 rüzgar, çöplük gazı tesisi dahil proje sayısı 80'e çıkmıştı.

Devlet Kw saatine 5.5 sentten on yıl alım garantisi ve arazi kullanım izinlerinde %50 indirim, lisans ücretlerinden istisna getiren 2005 tarihli Yenilenebilir Enerji Kanunu ve 2007 tarihli Enerji Etkinliği Kanunları ve sonraki değişikliklerle sektöre muazzam teşvikler sunmuştur (World Bank, 2010: 13). Projelerin 10 dolardan emisyon getirisi, ekonomik getiri oranının %4'ü civarında, finansal getiri oranı ise %16-19 arasındaydı (World Bank, 2010: 15). Dünya Bankası CO2 tonunu 10 dolardan hesaplıyordu. Projelerin ekonomik getiri oranı banka hesaplamalarına göre %10-45 arasında müthiş bir orandı. Bir santralin ortalama maliyeti kwh başına tahminlerin %65 üzerinde 1182 dolar gerçekleşmiş, santral tesis yatırım maliyeti 1000 kwh kadar 718 dolar hesaplanmıştı. Ancak gerçekleşen ortalama yatırım maliyeti kwh başına 1311 dolarla öngörülenin %83 fazlası olmuştu. Karbon kredisinin fiyatı da Avrupa Emisyon Ticaret Planına göre tahminlerden çok daha yüksek, ton başına yaklaşık 20 dolar civarındaydı (World Bank, 2010: 24). Dünya Bankası emisyon hesaplamalarını ton başına 10 dolardan hesaplamaktadır (World Bank, 2010: 26). Finanse edilen alt projelerden ikisi, Bares ve ITC Mamak, karbon kredi sertifikalarını gönüllü karbon piyasasında on yıllık sözleşmeyle satmıştı (World Bank, 2010: 26).

Türkiye'deki HES projelerinin sebep olduğu toplumsal ve ekolojik sonuçların önemli bir kısmı da Dünya Bankasının 2000'lerin başında, projeler hayata geçmeye başlamadan önce çevresel standartları gevşetmesinden kaynaklandı. Büyük barajların aksine HES'ler özellikle tazminat ve yeniden iskân gibi sorunlar olmadığı için tercih edildiler. Projelerin firmalara, devlete ve uluslararası ekonomik kalkınma kuruluşlarına toplam maliyeti düşük öngörülüyordu.

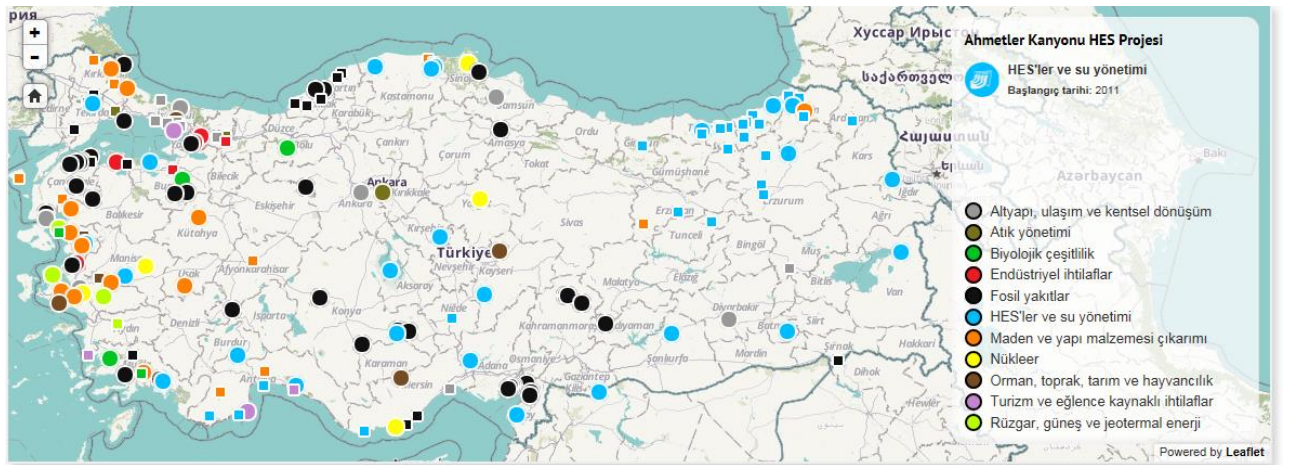
3.3.3. Sivil Toplum ve Doğa: Doğanın Neoliberal Üretimine Tepkiler

Türkiye'de çevre politikası, kaynakları, dayandığı ilkeler, yansıttığı değerler ve katılımcılar değişse de çevre ve çevre korumaya ilişkin ekolojiyi inkâr eden ve hızlı ekonomik büyümeyi önceleyen sürekli bir modernist söylem hâkimdir (Cerit, 2007). Hızlı ekonomik büyüme, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana çevreye ilişkin tüm toplumsal tahayyüllere hükmetmektedir. Çağdaş medeniyetler seviyesine yükselme, Batıyı yakalama söylemi modernist

devlet ideolojisine hükmetmektedir. Bu yaklaşım hızlı ekonomik büyümeye kör bir bakışla bağlılığa ve bilimsel ve teknik süreçlere sorgulamaksızın güvenmeye, bunların ekonomik süreçlere uygulanmasına ve insanın doğa üzerindeki hâkimiyetine kör bir bağlılığa götürmektedir (Adaman ve Arsel, 2005). Ekolojiyi sadece ekonomik kalkınma açısından ve çevre korumayı da sadece ağaç dikmekten ibaret gören bir görüş, resmi devlet görüşü.

Türkiye’de son on beş yılda uygulamaya sokulan neoliberal reformlara toplumsal tepkilerin düzeyi ülkede özellikle ve kentsel ve kırsal yaşam alanlarında yarattığı etkinin ciddiyeti ile ilgilidir. Ülke 1990’ların sonunda yaşadığı deprem ve 2000’lerin başında yaşadığı iki büyük ekonomik krizden sonra kurtuluş reçetesi olarak dayatılan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde 1980’lerde başlayan neoliberal reformların hayatın her alanını kuşatırcasına uygulamaya sokulduğu bir döneme girmiştir. Temelde toplum doğa ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasına yönelik bir araç olan neoliberal yapısal uyum programları çok katı bir şekilde yürürlüğe sokulurken, daha önceki kalkınmacı devletin politika ve uygulamalarını da köklü bir biçimde dönüştürmeye başlamıştır (Ercan ve Oğuz, 2015). Yeni politikalar kapsamlı kalkınma müdahaleleriyle kendisini özellikle doğal çevre üzerinde göstermiştir. 104 tanesi ayrıntılı olmak üzere 178 tane ihtilafı gösteren aşağıdaki çevresel ihtilaflar haritası Türkiye’de doğal ve yapılı çevreye yönelen bu kapsamlı müdahalelerin çeşitlerini ve boyutunu göstermektedir. İhtilaflar temelde fosil yakıtlar (kömür, doğalgaz, kaya gazı vb.), altyapı, ulaşım ve kentsel dönüşüm, atık yönetimi, biyolojik çeşitlilik, endüstriyel ihtilaflar, fosil yakıtlar, HES’ler ve su yönetimi, maden ve yapı malzemesi çıkarımı, nükleer, orman, toprak, tarım ve hayvancılık, turizm ve eğlence kaynaklı ihtilaflar olarak ana kategorilerine ayrılmıştır (“İhtilaf haritası”, 2016).

Harita 3: Türkiye Çevre Direnişi Atlası (çevresel ihtilaflar haritası)

(Kaynak: <http://www.direncevre.org/> Politik Ekoloji Çalışma Grubu, 2015)

Bu ihtilaflar özellikle yerel toplulukların doğal varlıklara erişimini kısıtlayan, bu varlıkları tahrip eden veya kirleten, insan sağlığı ve toplumsal yaşam açısından riskler taşıyan doğal varlık

kullanımı tasarı ve uygulamaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu dönüşümü takip eder biçimde sivil topluluklarda projelere karşı hareketlenmeler olmuştur. Kentte olduğu gibi kırdan da yoğunlaşan bu ihtilaflar aynı zamanda çevresel iktidar, tahakküm ve direniş örneklerini temsil etmektedir.

Türkiye’de kitlesel sosyoekolojik hareketlerin ve eylemlerin çoğu kapsamlı bir kentsel ve kırsal dönüşümü dayatan neoliberal politikalara ve bu politikaları uygulama yolunda otoriterleşme yönelimlerine karşı muhalefet hareketleri olarak ortaya çıktı ve temel iki muhalefet aksını temsil etmektedir. Bu hareketlerin hemen hepsi kendiliğinden gelişmiştir ve merkezi bir örgütlülüğünden yoksundur. Her iki hareket de aslında neoliberal politikaların yarattığı bölüşüm sorunlarına, toplumsal adaletsizliklere ve ekolojik yıkımlara tepki olarak doğmuştur, parti hiyerarşisini sevmez ve anti kapitalist bir potansiyel taşır. Ancak bu iki mekânsal muhalefet hareketi de, tüm potansiyeline rağmen, mahalle ve vadilerde yükselttiği sesi ortak bir siyaset diline çevirmeyi başarabilmiş, momentini sürekliliği olan bir muhalefet eksenine henüz dönüştürebilmiş değildir (Erensü, 2013a). Bunun bir nedeni – her mekân merkezli mücadelenin maruz kalabileceği–mekândan güç alma, yerelde sıkışma, benzerlerle ortaklaşamama ve yerelde sönümlenme sıralamasıyla özetlenebilecek bir kısır döngüdür. Bu bağlamda bu hareketler Harvey’in kendi mevzilerini savunmaya yönelik bir militan tikelcilik tanımlamasının özelliklerini yansıtıyor. Harvey (1996: 30-35) özellikle ekolojik mücadelelerde mekânın ve yerelliğin ateşleyici, örgütleyici bir potansiyeli olduğunu, ancak bu potansiyelin nadiren kendi sınırları ötesine geçebilecek bir siyaset yaratabildiğini belirtir. Sivil toplum alanında ortaya çıkan bu hareketlerin dayandığı kitle homojen değildir, strateji ve taktikleri farklıdır ve bileşenlerin farklı politik eğilimleri vardır. Hareketler hem bir çatışma hem de bir işbirliği alanıdır. Direniş sürecinde iletişim ve işbirliği yanında paylaşılan bir biz ve onlar duygusu yaratmaktadır. Ayrıca dayanışma ve işbirlikleri kırılmalıdır. Aşağıda kent ve kır temelli bu hareketler ele alınmaktadır.

3.3.3.1. Kent ve Emek Hareketleri

Türkiye’de toplumsal hareketlerin önemli bir kısmını kentsel emek, çevre ve barınma mücadeleleri oluşturuyor. Emek hareketlerinin Osmanlı dönemine uzanan bir geçmişi vardır (Aytekin, 2015b; Quataert, 1987). Ancak modern dönem emek hareketinin ve emek siyasetinin öne çıktığı 1960’lar ve 1970’lerde gördüğümüz bu hareketler özellikle 1990’lar ve 2000’lerin başında giderek artmıştır (Aslan, 2004). Bu hareketlerin başında özelleştirme politikalarına tepki olarak ortaya çıkan fabrika işgalleri ve gecekondu hareketleri gelmektedir. Otoriter siyaset ve baskıcı emek politikaları nedeniyle örgütlü emeğin hareket alanı 2000’lerin başından itibaren yoğunlaşan neoliberal politikalar doğrultusunda darlatılmıştır. Büyük ölçekli kamu iktisadi teşebbüslerinin hemen hemen tamamı özelleştirilmiş ya da kapatılmıştır. Örgütlü emeğin gücü

kırılmış, sendikalar hükümet ve sermayeden bağımsızlıklarını, demokratik özelliklerini kaybetmiş ve bu neoliberal esnek birikim politikalarının toplumsal çalışma hayatında denetimsizleştirme, sendikasızlaştırma, düşük ücretler, yüksek ve hızlı çalışma saatleri, toplumsal desteklerin azaltılması, taşeronlaştırma, güvencesizleştirme ve afet ve kazalara karşı savunmasızlık gibi kapsamlı etkileri olmuştur. Sosyal hayatın tüm yönü neoliberal ilkeler doğrultusunda şekillendirilirken bu süreçte militan tikelcilik özellikleri taşıyan emek hareketleri ve fabrika direnişleri görülmüştür. Bunların en görüneni 15 Aralık - 2 Mart 2010 tarihleri arasında 78 gün süren TEKEL direnişidir. Bu direniş, TEKEL işçilerinin doğrudan doğruya emekçi sınıfların itilmiş olduğu güvencesiz istihdam koşullarına karşı bir direnişini temsil ediyordu. Türkiye'de gündelik yaşamı, politik hayatı emek ve sermaye çelişkisi temelinde siyasallaştıran birleşik bir emek hareketi özelliği gösteriyordu (Özuğurlu, 2011b).

Öte yandan, 2000'lerin başında kentsel dönüşüm uygulamaları çerçevesinde kentsel doğal çevrenin ve kentin yoksul kesimlerinin barınma mekânlarının, gecekondu alanlarının sermaye birikim süreçlerine dahil edilmesi amaçlayan kentsel dönüşüm operasyonları çerçevesinde yine militan tikelcilik özellikleri taşıyan, özellikle barınma hakkı ve yaşam alanı savunusu söylemi üzerinde kurulu gecekondu direnişleri yoğunlaşmıştır. Bu konuda kapsamlı bir literatür oluşmuş durumdadır (Aslan, 2004; Perouse, 2011; Rittersberger-Tılıç ve Ergin, 2009; Lelandais, 2014).

Gezi Hareketi: Gezi Parkı hareketi ortaya çıkışı, gelişimi ve sonuçları itibariyle ülke tarihindeki en büyük çevre ve sosyal adalet hareketidir (Kuymulu, 2013; Gül et al. 2014). Hareket kentin ortak yaşam alanına sahip çıkma amacı, karar süreçlerine katılım isteği ve şiddet karşıtı tavırlı bir hareket olarak başlamıştır. Hareketin temel isteği daha fazla özgürlük, daha fazla eşitlik, daha fazla demokrasi ve yaşam alanlarının korunmasıydı (Cangı, 2015: 318). Hareketin görünür sebebi, bir kamusal mekânın halkın görüşü alınmadan ve sert polis müdahalesiyle dönüştürülmesine tepkiydi. Ardından “birkaç ağacı koruma” mücadelesi, insan hakları, demokrasi ve özgürlükler mücadelesine dönüştü. Hareketin görünmeyen sebebi ise, Türkiye’de son dönemde gerçekleşen yukarıda açıkladığımız yapısal değişim, ekonomik büyüme dinamikleri ve sosyal metabolizma ile bağlantılı olarak bir kamusal mekânın sermaye ve devlet tarafından “çitlenmesi” ve ülke ölçeğinde çevre üzerinde taarruzdan kaynaklanıyordu (Özkaynak, et al. 2015: 99).

Bazı yazarlar hareketi temelde ılımlı bir İslamcı hükümete karşı “seküler bir reaksiyon” olarak görürken bazı yazarlar da mülksüzleştirici, güvencesizleştirici, sömürücü ve proleterleştirici küresel neoliberal politikaların sosyoekolojik yansımalarına ve İslamcı otoriter bir hükümete karşı kapsamlı bir ücretli sınıf fraksiyonları ittifakının bir muhalefet hareketi olarak

gördüler (Gürcan ve Peker, 2015: 18). Bileşenleri açısından heterojen bir hareketti. Ağırlıklı olarak ücretli işçiler, hizmet sektörü çalışanları ve öğrencilere dayanıyordu ve ekoloji aktivistleri, anarşist, sosyalist, sendikacılar, ulusalcılar ve antikapitalist Müslümanlar gibi pek çok bileşeni kapsıyordu. Aynı şekilde söylem açısından da heterojen bir hareketti. Sermaye, devlet, demokrasi, otoriter yönetim, ekonomik ve sosyal adalet gibi pek çok söylemsel bileşeni içeriyordu (Özkırmı, et al. 2014; Moudouros, 2014; Arda, 2015). İdeolojik boyutuyla neoliberal İslamcılık, Müslüman burjuvazi ve muhafazakâr sendikacılığın, medyanın, devlet aygıtlarının siyasal iktidarın tekeline alındığı, baskı yoluyla sivil toplumun yeniden biçimlendirildiği, yargı bağımsızlığının aşınmasına, ifade özgürlüğünün kısıtlanmasına, sansüre, otoriterleşmeye, politik ve mekânsal muhalefetin ortadan kaldırılmasına, toplumsal yaşamın neoliberal ve İslamcı çizgilere göre yeniden şekillendirilmesine tepki olarak ve neoliberal İslamcı iktidar blokuna karşı ortaya çıkmıştı. İslamcı otoriter toplumsal ve mekânsal müdahalecilğe karşı bir tepkiydi. Özünde Gezi Hareketi mülksüzleştirici ekonomik, politik ve ideolojik rahatsızlıkların bir patlamasını temsil ediyordu (Gürcan ve Peker, 2015: 12-18; Antimo ve Demirhisar, 2014: 185).

Çevre ve ekoloji mücadeleleri açısından Gezi Hareketinin özgün bir konumu vardır. Tarihsel bağlamında Gezi Hareketi kentsel ve kırsal mekânların geniş yeniden yapılandırma dinamiklerinden izole bir örnek değildi (Akbulut, 2015a: 237). Gezi Parkı hareketi temelde bir çevre hareketi olarak başlamışsa da daha önceki pek çok hareketten ve özellikle kırsal HES direnişlerinden beslenmiş ve sonraki pek çok kırsal hareketi de beslemiştir. Yerel hareketlerin birikimi Gezi hareketinin çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Gezi hareketi hem yöntemsel hem de içerik olarak yerel ekoloji hareketlerine benzetilir (Erensü, 2013b). Kırsal ve kentsel yerel direniş hareketleri, stratejileri ve doğrudan eylem biçimleri ve aktörleri harekete önemli katkılar yapmıştır. Gezi Hareketi şehirde kent parkları, mahalleler, meydanlar, kırsal ormanlar, dere ve vadiler, kolektif yaşam alanlarının çitlenmesi üzerine kurulu kentsel ve kırsal direniş hareketlerini ortak bir zemin üzerinde ve dilde birleştirmiştir. Bu iki hareket arasındaki ilk kapsamlı dönüşüm Gezi hareketi ile gerçekleşmiştir: Gezi hareketi bu iki tür hareketi birleştirirken sermaye birikimi ve devletin bunu kolaylaştırmasındaki yapısal süreçlerle ilişkilendirilmesini de sağlamıştır. Ayrıca çoğu kırsal çevre mücadeleleri ile kamusal alan ve barınma hakkı savunmasına odaklı kentsel mücadeleleri bir araya getirirken, neoliberal dönemde yoğunlaşan kentsel mekânın ve kırsal doğanın sermaye ve devlet tarafından yeniden yapılandırılmasını sorunsallaştırmış ve siyasallaştırmıştır. Hareket, önemli ölçüde HES'ler başta olmak üzere diğer direnişler hakkında geniş bir farkındalık yaratmıştır. Ayrık mücadeleleri birbirlerine bağlayarak hem yapısal sermaye birikim süreçlerine ve hem de devletin buna alan açmasındaki rolüne karşı politik bir potansiyeli ortaya çıkarmıştır.

Literatür Gezi Parkı hareketinin genel olarak kapsamlı etkiler ürettiğini vurgular. Hareket sürecinin en önemli sonucu, ekolojinin kent yaşamına dair politikalarda ön sıraya geçmesi, ekoloji mücadelelerinin aynı zamanda bir demokrasi mücadelesi olduğunun geniş kamuoyunca görülmesi olmuştur (Cangı, 2015: 318). Daha spesifik olarak Özkaynak ve arkadaşları bu etkileri şöyle açıklamaktadır (2015: 110-115): Birincisi, tüm kamusal alanların korunması mücadelesi ülke çapında müşterekler söyleminin yayılmasını sağlamıştır. Müşterekler ve çitleme kavramları akademik çevrelerin dışında yerel çevre hareketlerinin odağında yer almasına rağmen, Gezi Parkı mücadelesi müşterekleri ve çitlemeleri politik gündemin kenarından merkezine taşıyarak çevre politikalarını dönüştürücü önemli bir adım olmuştur. Müşterekler söylemi yayıldıkça daha sonraki yeni yerel direnişler için esin verici ve örgütleyici tema haline gelmiştir. İkincisi, Gezi Hareketi sayesinde çevresel sorunlara ilişkin tartışmalar artmış ve bu sorunların hem aktivist hem de akademik çevreler arasında daha derinlikli analiz edilmesini sağlamıştır. Aktivistler açısından Gezi Parkını çevreleyen olaylar devlet, sermaye ve çevre arasındaki karmaşık ilişkileri ifşa ettiğinden, insanlar çevre sorunlarının birbirleriyle bağlantılı ve gerçekte teknik değil, büyük ölçüde yapısal ve politik sorunlar olduğunun farkına varmışlardır. Bu etki yerel çevre hareketlerinin büyük resmi daha açık bir şekilde görmelerine ve ülkenin büyüme modelinin sürdürülebilirliğini sadece ekonomik değil, toplumsal ve politik açılardan da sorgulamalarına yardım etmiştir. Akademik çevrelerde ve belli bir ölçüde de aktivistler arasındaki tartışmalar, mevcut sosyopolitik rejimin eleştirisinin ötesine geçerek gerekli değişimin yönünü kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu türden sorunların küresel kapitalist sistem ve ekonomik büyümeye bağımlılığından kaynaklandığına ilişkin görüşler getirilmiştir. Son olarak Gezi protestoları çevresel direnişin ötesine geçerek farklı arka planlardan gelen toplumsal hareketleri ilk defa bir araya getirme rolü oynamış, birbirlerini daha yakından tanımalarına ve mevcut politik ve ekonomik sistem karşısında güçlü ve birleşik bir ses yükseltmelerini sağlamıştır. İnsanlara demokrasinin sadece seçimlerden ve çoğunlukçu ilkelerden ibaret olmadığını aynı zamanda demokratik haklar için mücadele olduğunu hatırlatmıştır. Tüm bu süreç, Türkiye’de belki de daha önceden büyük ölçüde mevcut olmayan kolektif alternatif bir tahayyülün başlangıcına işaret etmiş ve sınırlı da olsa hala kapitalist ve neoliberal mecburiyetler ötesinde bir değişimin umudunun ve potansiyelinin olduğunu göstermiştir. Literatür Gezi Hareketinin dönüştürücü gücünü bu şekilde ele almakla birlikte hareketin etkileri sınırlı kalmıştır. Bir kent, çevre ve ekoloji hareketi olarak “üç beş ağaç”, çapulcu, anarşi, dış mihrak, maşa, uluslararası komplo, faiz lobisi, söylemleriyle otoriter siyasi iktidarın baskısıyla boğulmuştur (Akbulut, 2015a).

3.3.3.2. Çevreci ve Ekolojist Hareketler

Türkiye’de çevre koruma geleneğinin tarihi çok eskilere gitmez. Gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde güçlü bir çevre koruma hareketi ortaya çıkmadığı, çevresel hareketler gelişmediği gibi (kısmen mistik ekoloji dışında) çevresel düşünce de görülmemiş, gelişmemiş, sığ kalmıştır. İlk hareketler Osmanlı’nın son döneminde İstanbul’da endüstriyel kaynaklı çevre sorunlarına yöneliktir. 1950’lerde bürokratların öncülük yaptığı ulusal odaklı çevreci dernekler kurulmuştur. 1972 sonrası entelektüel ve akademi dünyasından uluslararası odaklı çevre STK’ları, 1980-92 arası boşluk dönemi, 1992 sonrası ise aralarında işadamlarının da bulunduğu profesyonel STK’lar 2000’lerde ise yerel hareketler öne çıkar (Baykan, 2013: 9). Diğer bir deyişle 1980’lere kadar kitlesel olmayan bürokrat ve aydın çevreciliği, 1990’larda bir yandan şirket çevreciliği, diğer yandan yaşam alanı savunusu söylemiyle ortaya çıkan sivil çevreci hareketler, 2000’lerde ise maden ve enerji yatırımlarının, sermaye yoğunlaşmasının kırsal alana yayılmasıyla yaşam alanları savunmasına odaklı halk çevreciliği öne çıkar.

Entelektüel ve kurumsal düzeyde günümüz Türkiye’sinde iki tür çevre hareketi var: Birincisi devlet ve şirketlerin çevre koruma söylemine dayanan sığ çevrecilik, ikincisi de yeşil-ekolojist hareket. Birinci hareket mevcut değerler ve üretim, tüketim ilişkilerinde kökten değişiklikler yapmaksızın çevre sorunlarının yönetsel bir yaklaşımla çözülebileceğine inanan anaakım çevreci hareketleri de kapsar. Andrew Dobson (2007: 2-3) "ekolojizm" olarak adlandırdığı dünya görüşünün kendine özgü ve diğer akımlardan bağımsız bir "Yeşil" siyasal ideoloji niteliği kazandığını belirtir. Çevrecilik ve ekolojizm olarak adlandırılan hareketler arasındaki ayrımı vurgular: çevrecilik, çevre sorunlarına yönetsel bir yaklaşımı benimser, mevcut değerlerde yada üretim ve tüketim örüntülerinde temel değişiklikler yapmadan çözülebileceğini iddia eder. Ekolojizm, çevrecilikten daha radikal bir akımdır. Sürdürülebilir bir toplum doğa ilişkisinin insandışı dünya ile ilişkilerimizde ve toplumsal ve politik yaşam tarzlarımızda radikal değişiklikler yapmadan imkansız olduğunu savunur. Bu iki terim, genellikle birbirinin eşdeğeri ya da eşanlamlısı olarak tanımlanırsa da kavramsal olarak birbirinden tamamen farklı anlamları ifade ederler. Çevrecilik aşamalı reformlarla ve teknolojik gelişmelerle çevreye verilen zararın azaltılması veya giderilmesini amaçlar, anaakım politik ve ideolojik yaklaşım olmasına rağmen çevresel sorunların sistemik köklerine inmez. Liberal bir doğa anlayışının uzantısı olarak mevcut siyasi ortamda, insan-doğa ilişkisinin derinliklerine inmeden, geçici değişim ve reformlarla ekolojik krizi dizginlemeyi amaçlar. Bu bağlamda çevreciler, insanın, doğa üzerinde/n kurduğu tahakkümün ortadan kaldırılması gibi radikal bir bakış açısından çok korumacı, muhafazakâr bir yönelime sahipler. Bunun aksine ekolojizm, insanı doğa üstünde hâkim kılan insanmerkezcilliğin, toplumsal ve politik uygulamalarına karşı radikal bir

tutum sergiler. Dolayısıyla ekolojistler, çevre korunması, ağaçlar ve yeşil alanlar için tasalanmakla kalmazlar, aynı zamanda çevre sorunlarının aslında ekonomik ve politik sorunların bir yansıması olduğundan hareketle çevre sorunlarını politikanın bir parçası olarak gören radikal eylemciler ve gruplar olarak mevcut sosyoekonomik yapıya da meydan okurlar.

Bu anlamda Türkiye’de çevre mücadelelerinin politik boyutunu kavramamakta ısrar eden alışlagelmiş verili “çevreci” anlayış, “sistem içi çevrecilik” olarak tanımlanırken ekolojist hareketler parçalı da olsa kırsal ve kentsel yerel hareketlerle güçlü bağlar geliştirmeye çalışan, ekolojinin kapitalizm ve sınıf mücadelesiyle bağını kuran sol yeşil bir çizgiyi temsil eder (Horuş, 2009). Doğaya ilişkin sorunları bir sistem sorunu olarak gören sağ ve muhafazakâr ekolojist bir tavrın ve grubun varlığından bahsedilemez. Sol-yeşil gelenek özellikle 1980’lerden itibaren uygulamaya sokulan neoliberal politikaların doğaya yansımalarını sorunsallaştıran ve sivil örgütlenmeler üzerinden mücadele veren grupları temsil eder. Ancak Türkiye’de özellikle toplumsal muhalefetin ezildiği dönemlerde gelişen çevrecilik, geleneksel sınıf hareketleriyle arasına mesafe koymuştur. Bu bakış açısının yarattığı alışkanlıkla çevre mücadeleleri toplumsal muhalefetin diğer bileşenleri ile bir araya gelmediği gibi, çoğu noktada apolitik turum olan bir çevre mücadelesi geleneği de yaratılmıştır. Fakat son yıllarda çevre mücadelelerinin toplumsal tabanında ve içeriğinde önemli dönüşümler yaşanmaya başlanmıştır (Erensü ve Özlüer, 2013).

Öte yandan Türkiye’de ekolojist hareketlerin ortak bir politik eksende örgütlenmeye sahip olmadığı ve iki farklı kolu ve iki ayrı beslenme damarı olduğu görülür (Özlüer, 2005): İlk kolun içinde, en kristalize olmuş temsilcileri Murray Bookchin’i referans alan Toplumsal Ekoloji grubu, alaylı ekolojistlerden oluşan Demokratik Toplum Hareketi ve anarşist perspektiften Sosyal Ekolojist Dönüşüm Derneği yer alır; ikinci kol ise tarihsel materyalizmi ve Marksizmi referans alan Ekoloji Kolektifi’dir. Bookchin eğilimi, Mezopotamya Ekolojik Toplum Derneği, Toplumsal Ekoloji Grubu, Sosyal Ekolojist Dönüşüm Derneği ve Demokratik Toplum Hareketi içinde gözlenmektedir. Toplumsal Ekoloji Grubu, Ekoloji Kolektifi’ni ‘fazla’ Marksist’ bulduğu için Yeşiller grubuyla birlikte hareket etmektedir. Bu damar günümüzde kentsel bazda ekoloji meclisleri ile örgütlenmesini sürdürmektedir. Birinci kol etnisite, kültür ve kimlik vurgusu taşıırken, ikinci kolda sınıf vurgusu baskındır.

Ekoloji Kolektifi Derneği etrafında toplanan Türkiye’nin ekososyalistleri grubu, Ekoloji Kolektifi ise kendini emeğin toplumsal mücadelesinin örgütlenmesinde bir geçici bir form olarak tahayyül eder. Emeğin birleşik mücadelesine katkılar sunmak için yatay bir örgütlenme anlayışına sahiptir ve amacı emeğin özgürleşmesi, toplumsal cinsiyet, yaşanabilir kent, iklim adaleti ve gıda egemenliği odaklı ekoloji, kent, emek alanlarında yürütülen farklı mücadeleleri

ortaklaştıracak antikapitalist bir eylem zemini yaratmaktır. Tüm bileşenleriyle bu hareket çevre sorunlarını toplumsal doğa üzerinden görür. Ekolojinin bütünselliği içinde toplum-doğa-emek sorunlarına bütünsel toplumsal eşitsizlikler ve adaletsizlik perspektifinden bakar, eşitsizlik ve adaletsizliği yaşayan grup odaklı çalışmalar yapar, ezme, ezilme, sömürme, sömürülme, hiyerarşi ve tahakküm ilişkilerinde etkilenen ve yaşamlarında güçsüzleşen kesimlerin güçlendirilmesi için de toplumun geniş kesimlerinin, kendi gelecekleri üzerine karar verebilir kılınması, var olan eşitsizlikleri üreten politikalara, örgütlenme ve yaşam biçimlerine karşı alternatif toplumsal yaşam biçimlerinin konulmasına yönelik çalışmalar üretmeyi, temel olarak eşitsizliklere dayalı olarak gelişen toplumsal sorunların, toplumsal örgütlenme biçimlerinden kaynaklandığını, var olan toplumsal örgütlenme biçimlerinin hem toplumu hem de bireyi hiçleştirdiğini iddia eder. Bu nedenle de kişilerin toplumsal özgüçlerinin arttırılmasının sağlanması kadar, ekoloji sorunlarının muhatabı topluluk, grup ve yapıların da geliştirilmesi gerektiğini savunur (Ekoloji Kolektifi, 2010). Yerel ekoloji mücadelelerinin, gönüllü doğa koruma çabalarının ülkenin ve dünyanın gündemine girmesi için hukukun toplum tarafından etkin bir biçimde kullanılmasına yönelik, yurttaşların haklarını öğrenme, karar alma süreçlerinde yer alma ve geleceklerini belirleme çabalarına katkıda bulunan bu grup tarımın tektipleştirilmesine karşı biyolojik çeşitliliği korunması, GDO, gıda ve tohum hakkı, iklim adaleti mücadelesi vermekte, küresel paydaşlarıyla “ekonomik küçülme”/büyümeme (degrowth) yaklaşımını paneller, basın açıklamaları, toplantılar ve raporlarla topluma yaymaya, doğa sorununu toplumsallaştırmaya çalışır.⁷

Özlüer (2005) Türkiye’de ekolojist hareketlerin temel özelliklerini şöyle sıralar: Türkiye’de ekoloji hareketlerinin tamamı, gerçekleştirmek istedikleri toplumsal yaşama ulaşmayı sağlayacak örgütsel birikimden uzaktırlar. Çok parçalı ve zayıftırlar. Bu parçalı hareketlerin “siyasal iktidar perspektifleri” netleşmemiştir. Hiyerarşi ve otoriteyi reddeden ekolojistler bile örgüt içinde kişisel özelliklerden kaynaklanan farklılıkların anti otoriter kılınmasında görece başarısız kalmışlardır. Kendi gündemlerini politik gündem konusu haline getirmeye çalışan aksiyoner hareketlerle, bu hareketlere lojistik olarak bilimsel destek sunan kişi ve hareketlerin birlikte hareket etme becerileri gelişkin değildir. Ekoloji hareketlerinin söylemlerindeki çoğulluk, hareketin kadrolarının ve kitlelerinin niteliksel zenginliğini yaratmaya yetecek güçte değildir. Ekoloji hareketlerinin gündemleri, karşılarına aldıkları egemen kalkınma paradigmasının ideolojik hegemonyasını kırabilecek bir toplumsal meşruiyete kavuşmuş değildir. Ekoloji

⁷ Ekoloji Kolektifi dışında kent ve kırsal mücadelelerine bağlı olarak sayıları gittikçe artan radikal ekolojist örgütlenmeler, heterojen bir yapı içindeki diğer gruplar şunlardır: Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi, Karadeniz İsyanda, Derelerin Kardeşliği, Yeşil Öfke, Yeşil Direniş, Su Hakkı Platformu, Suyun Ticarileştirilmesine Hayır Platformu gibi çevre platformları, Kent Konseyleri, Çevre ve Ekoloji Hareketi Avukatları, İmece Toplumun Şehircilik Hareketi, Müşterekler Ağı, Türkiye Su Meclisi ve Büyük Anadolu Yürüyüşü, TarlaTaban Grubu ve Halkevleri gibi bütünleşik olmayan örgütsel yapılar, avukatlar ve bilim insanları gibi kişiler üzerinden yürüten bir muhalif bir harekettir.

hareketlerinin gündemlerini tartışırken yaratılan kamuoyu, bu gündemlerin arkasındaki tarihsel birikimle halk tanıştıramadığı için ketum kalmaktadır. Ayrıca sınıf mücadelesine uzak durulduğu gibi, ekolojik sorunlarla emek mücadelesi arasındaki kuramsal paralelliklerin kurulması konusundaki başarısız, ekolojik sorunları, kapitalist üretim biçiminin bağlamına yerleştirmek konusunda yetersiz kalmaktadır. Bu yalnızca sol entelektüellerde görülen bir eksiklik değildir, genel olarak ekolojik mücadelenin bileşenlerinin de ortak kusurudur. Oysa sınıf mücadelesi ile ekolojik mücadele birbirinden ayrı, yalıtılmış, farklı iki mücadele alanı değildir. Emek ve doğa sömürüsü, kapitalist üretim ilişkilerinin sonucu olan sermaye birikimi ve sömürü çatışmasının birbirinden ayrılmaz iki yönüdür. Vurgulanması gereken, günümüzde ekolojist hareketin toplumsallaşan çevre hareketlerinin ortak bir program ve mücadele zemini üzerinde birleştirme mücadelesi verdiğidir. Bu hareketler sokak, kent ve kır hareketlerine eklenmelerine rağmen geniş bir tabanı olmayan, ancak yerel ekolojik çatışmaları sorunsallaştıran ve taban hareketlerine stratejik destekler sunan hareketler olarak görülebilir. Sisteme ve devlete karşı ekolojik muhafetin bloğunun birer parçasıdır.

Özetle, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ekoloji mücadeleleri emekçi karakteri, sınıf mücadelesi içeriği kazanmaya ve sanayi toplumu eleştirisi ile sınırlı kalmayan bir antikapitalist muhtevaya bürünmeye başlamıştır (Horuş; 2009). Son dönem ekoloji hareketinin iki temel özelliği öne çıkmaktadır: antikapitalizm ve emeğin mücadelesiyle çevre mücadelesini birleştirmek. Çevre mücadelelerine sınıfsal bir bakış açısı kazandırmak. İklim adaleti forumları, yurttaşlık hareketi eğitimleri, GDO ve degrowth tartışmaları bu yöndeki somut çabalar. En somut bir diğer örnek toplum sağlığı, bilim, hukuk ve çevre mücadelesini antikapitalist bir mücadelenin parçası olarak değerlendiren “Onurumuzu Savunuyoruz” girişimidir (Terzi et al, 2013).

3.3.3.3. Yoksul Köylü Hareketleri

Günümüz Türkiye’sinde kırsal doğalara yönelen neoliberal müdahalelere, “çitlemelere” tepki olarak ortaya çıkan çevre hareketi yerel ve çoğunlukla köylü tabanlı çevre hareketleridir. 1980’lerden itibaren Türkiye IMF ve Dünya Bankası’nın uluslararası ticaret, yatırım, mali deregülasyon ve özelleştirme politikalarını uygulamaya zorlanmış ve bu uygulamalar kendisini en çok kırsal alanlarda göstermiştir. Bu politikaların yerel topluluklar üzerindeki etkileri de her zaman göz ardı edilmiştir. Bu türden kapitalist disiplin biçimlerinin Dünya Bankası ve IMF tarafından dayatılması, bu döneme kadar temel hakların başlıca garantörü ve eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerin sağlayıcısı olarak görülen devletin egemenliğini ve yeteneğinin altını oymuştur. Bu bağlamda Türkiye’de kırsal ve tarımsal politikalar 1980’lerden beri biçimlenen piyasa reformlarının kurumlarında ve ağlarında içkin toplumsal kuvvetlerin nüfuzuna tabidir. Bu anlamda piyasa reformları küçük çiftçiler ve yoksul köylüler hilafına gerçekleşmiştir. Küresel

iktidar ve köylü ilişkileri “bildiğimiz tarımın sonunu” getirmiştir (Keyder ve Yenal, 2013). Küresel iktidar koşulları özellikle küçük köylülüğün piyasa gereklerine tabiiyetini derinleştiren ve sermayenin tarımsal alanlara doğrudan nüfuzunu güçlendiren etkiler yaratmış ve böylece kendi varlığını idame ettiren koşullar geçmişten farklı olarak, bir küçük meta üretimi kapalı işlevi görmeye başlamıştır (Özügür, 2011a). Bu dönemde neoliberal uygulamalara kırdaki kapitalist ilişkilerin yayılmasına karşı küçük köylü, üretime dönük yatırımlarını kısarak, emeğini yoğunlaştırarak, emek süresini uzatarak, geçimlik üretimini arttırarak, yaşam kalitesini düşürerek bu sürece karşı çıkmaya ve direnmeye çalışmıştır (Ecevit et al, 2009: 50).

Türkiye’de giderek zemin kaybeden köylülüğün temel özelliği, kırsal yoksulların kaygılarını en az seslendirebilen ve politikaları en az etkileyebilen, ama bu politikalardan en fazla etkilenen büyük bir kitle oluşturmastır. Köylülerin politik iktidardan yoksun olmaları, yaşam alanlarındaki değişimleri kontrol etme, değiştirme ve engelleme güçleri de zayıftır. Bu yüzden kırsal hareketlerin önemli bir özelliği, köylünün öfkesinin altında yatan sebep, devletle bağlantılı grupların elinde mülksüzleştirme ve yerel toplulukların marjinalleştirilmesidir. Mülksüzleştirme projeleri ile kırsal direnişler arasındaki ilişki diyalektik bir ilişkidir (Şengül, 2013). Köylü hareketlerinin diğer bir özelliği, benzer toplumsal, politik ve ekolojik hareketleri birleştirme başarısızlığıdır. Yerel direnişler ve protestolar kapsam ve görünüş olarak yerel kalmakta, kendi mevsimini savunmakta ve geniş ulusal ağlar şeklinde örgütlenmeyi amaçlamamaktadır. Devletin ve sermayenin şiddete başvurma eğilimi, daha geniş hareketlenmelere ve örgütlenmelere imkân tanımamakta ve çatışmalar şiddetle sonuçlanmaktadır. Direniş hareketlerinin bir insan hakları mücadelesi olarak çerçevelendirilmesi de daima zayıf kalmıştır. Dünyanın pek çok yerindeki enternasyonal bağlantılar hiçbir zaman gerçekleşmemiş, politik tahakküm nedeniyle köylü farklı politik kuvvetlerle bağlantılandırılmaktan özellikle kaçınmış, kendileri çevre odaklı mücadeleler olmalarına rağmen çevresel ve sosyal adalet söylemlerini dillendirmemişlerdir. Ancak ne olursa olsun sahada özellikle çevre direnişleriyle birlikte köylü devlet ilişkilerinin maddi temeli, devletin hegemonyası ve meşruiyeti önemli ölçüde aşmıştır. Neoliberal politikalar, “çitlemeler” ve şiddet bu ilişkinin rıza boyutunu geri plana iterken zor boyutunu öne çıkarmıştır.

Türkiye’de kırsal çevre koruma hareketlerinin ilk ve en uzun soluklu örneği, 1990’ların başında Bergama’da Ovacık’da çokuluslu bir altın madeni projesine karşı başlatılan hareketti. Bu hareket, Türkiye’de çevre hareketlerinin miladı olarak nitelendirilebileceğimiz dönüm noktasını oluşturmuştur (Çoban, 2003). Projeyi otoriter devletin kararlılığı karşısında durduramamış olsa da, Bergama Hareketi çevrenin ve kalkınmanın toplumsallaştırılması açısından önemli roller oynamıştır. Öncelikle Türkiye’deki çevre mücadelesi algısını değiştirmiş, bir grup aydın, orta sınıf küçük burjuva hareketi olmaktan çıkararak “yaşam alanı savunması odaklı” halk hareketine

dönüştürmüştür. Toplumda çevre duyarlılığının kitleselleşmesini, sivil toplumun yaşam alanı savunusuyla devlete ve sermayeye karşı direnişe geçebileceğini ve önemli kazanımlar gerçekleştirebileceğini göstermiştir. Diğer pek çok çevre hareketine esin kaynağı olmuş ve eylem tarzlarıyla araştırma sahamızda bile hatırlanan karakterler kazandırmıştır. Hareket, çevre hukuku alanında ciddi kazanımlar elde edilmesini ve çevre hukukunun gelişmesini de sağlamıştır: İhtiyat ilkesi, çevre sağlığı ve canlı yaşamının korunması yönünde emsal kararlar oluşturmıştır. Şiddetsiz toplantı, gösteri ve demokratik protesto hakkının kamuoyunda kabul görmesini sağlamıştır (Özen, 2009). Türkiye’de Bergama köylü hareketiyle başlayan bu süreç toplumu ve ekolojiji olumsuz etkileyen faaliyetlerin yürütüldüğü pek çok yerde hala devam ediyor.

Ancak Begama’da başlayan, Gezi hareketiyle tüm topluma ulaşan ve günümüzde Kaz Dağlarının, Soma-Yırca zeytinliklerinin savunmasıyla ve Karadeniz yaylalarında “Yeşil Yol”a karşı direnişlerle devam eden sayısız kırsal direnişlerin ortak bir özelliği de açık politik örgütlenme biçimlerinden kaçınmadır. Egemen toplumsal grupların ve doğrudan devletin köylülerin politik faaliyetlerini baskılayacak reaksiyoner hareketler geliştirdiği gözlenmektedir. Özellikle dernek, sendika, kooperatif varsa bile apolitik karakterdedir. Baskın hegemonya nedeniyle politik olarak örgütlenmekten kaçınmaktadır. Muhalif sendika, dernek ve parti farklı ölçülerde hegemonyaya meydan okur. Devletin tarihsel olarak köylüyü ve çiftçiyi harekete geçirmeye çalışan örgütlerle bağlantısı ve bunlar üzerinde gözetimi vardır. Bu tarih kırsal nüfus arasında genel olarak örgütlere ve özel olarak partilere şüpheli ve mesafeli bakılmasının ve katılmaktan kaçınmasının önemli bir sebebidir. Bu yüzden kendilerini politik olarak görmeyen köylü hareketlerinin en önemli işlevinin çevre meselelerine görünürlük kazandırmak ve politize etmek olduğu ortaya çıkmaktadır. Genel olarak Türkiye’de halka dayalı, taban çevre hareketleri parçalı ve yerel bir nitelik taşımaktadır. Yerel çevre direnişleri söylem, talep ve stratejileri açısından benzerliklerine rağmen birbirlerinden kopuk olmuş ve kopuk kalmışlardır. Bu önemli ölçüde her mücadelenin mikro bağlamlarının özgüllükleri ve özelliklerinden kaynaklansa da kalıcı ittifaklar kuramamaları ve geniş bir politik gündem üretememeleri en büyük zayıflıkları olmuştur (Akbulut, 2015a: 237).

Köylü hareketleri Martinez-Alier’in (2002: 14) “*yoksulların çevreciliği*” “*halk çevreciliği*” kavramsal çerçevesine uymaktadır. Yoksulların çevreciliği, yoksul toplulukların yaşam alanlarının tahrip ve tehdit edilmesine karşı verdikleri mücadeleyi ifade etmektedir. İnsanlar belli bir çevresel ideolojiye bağlı olmaksızın yerel yaşam alanlarının korunması ve savunulması için mücadele vermektedirler. Bu yaklaşım ekonomik büyüme ve toplumsal eşitsizliklerin sebep olduğu yerel, bölgesel, ulusal ve küresel ekolojik bölüşüm çatışmalarından kaynaklanır. Bir başka deyişle “ekolojik bölüşüm çatışmalarında, yoksul insanlar çevreci

olduklarını iddia etmeseler bile kaynak korumanın ve temiz bir çevrenin tarafındadır.” Yoksullar çevreyi bazen toprak hakları bazen de doğanın kutsallığına başvurarak yaşam alanlarını korumaya ve güvenliğini sağlamaya çalışırlar. Sorunları üreten toplumsal sistemi sorgulamazlar. Bugünün yoksulları için başka türlerin veya gelecek nesillerin hakları da fazla bir kaygı konusu teşkil etmez. Çevre bir yaşam kaynağı ve gerekliliği olarak görülür.

Direnış ve eylem biçimlerine gelince, bir sonraki bölümde ayrıntılarıyla açıklandığı gibi Türkiye’de köylü direnişleri genellikle doğrudan eylem yapmaktadır. Özellikle yaşam alanlarını etkile(yen)cek termik, hidroelektrik, mermer ve taşocağı müdahaleleri gibi geçimini ve yaşamını dönüştürmek üzere dışarıdan gelen müdahaleyi durdurmaya yönelik doğrudan eylemler yapıyorlar. Daha çok altpolitik doğrudan stratejiler kullanarak bu çitleme müdahalesini durdurmaya çalışıyorlar. Makine önüne yatma, yakma, kırma şeklinde direniş araçları kullanıyorlar. Bunun dışındaki dolaylı politik stratejilerin çoğu organik aydınlar, kentle ilişkiler, daha önceki eylem ve direniş deneyimleri, internet-sanal ortam gibi yeni iktidar araçları, gençlik ve diğer muhalefet grupları, diğer direniş hareketleri ile bağlantıları üzerinden geliyor. Diğer direniş hareketleri hangi araçları kullanmaktaysa bunlardan genellikle haberdarlar. Daha önce sadece doğrudan eylemlere odaklanan stratejiler ve taktikler yerine köy-kent mesafesinin daralmasına, yeni iktidar araçlarının gelişmesine bağlı olarak köylü direnişlerine de yeni araçlar ve stratejiler ekleniyor. Günümüzde ağırlıklı olarak dolaylı stratejilere başvurulduğu görülüyor. Daha çok çevresine ve doğasına müdahale eden aktörlerin meşruiyetini bozacak yöntemlere başvuruyor. Direnişin içinde gerçekleştiği tarihsel bağlam değişirken, köylü değiştiği gibi köylünün geleneksel direniş biçimlerinin de değiştiği görülüyor. Dördüncü bölümde bu değişimin dinamiklerini ve farklı yönlerini açıklamaya çalışıyoruz.

4. KÜRESEL KAPİTALİZMİN “SINIRINDA” İSYAN: TOROSLARIN “ÇIĞLIĞI” ÜZERİNE BİR SAHA ARAŞTIRMASI

Bu bölüm, buraya kadar açıklanan kuramsal ve tarihsel çerçevemizin saha çalışmasına uygulanması sonucu elde edilen verilerin analiz edildiği bölümdür. Belirtildiği gibi, günümüz Türkiye’indeki kentsel ve kırsal toplumsal hareketlenmeler sadece hükümetlerin kalkınma söylemiyle ürettikleri yüzeyde görünen çevre, kent, tarım, ekonomi ve diğer sosyal politikalarına bir tepki değil, bu politikaları da üreten geniş politik ve ekonomik bağlamlar içinde evrilen tarihsel bir gelişmeye oturtulabilir: küreselleşme ve doğanın neoliberalleştirilmesi. Bir önceki bölümde açıklandığı gibi, neoliberal küresel koşulların ürettiği politikalar ve kurumlar bir yandan Türkiye’ye yansırken, özellikle su ve enerji politikaları örneği üzerinden araştırma sahamızdaki üç köyde de özellikle HES projeleri ve doğaya yönelik diğer müdahalelerle kendisini göstermiştir. Dolayısıyla aşağıda ayrıntılarına girilecek olan direniş hareketleri de doğayı üreten, dönüştüren ve yeniden yapılandıran bu geniş dinamiklerden kök almaktadır. HES’ler ve köylü direnişleri ile bunları çevreleyen politikalar ve uygulamalar 1970’lerde kapitalist merkezde ortaya çıkan krizin ve bu krizin ürettiği çözümün Anadolunun derelerine yansıyan sonuçlarıdır. Aynı süreçler kapitalist dünya sistemi ölçeğinde işlediğinden sadece araştırma sahamızdaki üç köye özgü de değildir. Bu anlamda yerelde doğanın üretimine yönelik her projenin ve bu sürece sokulan, tabi kılınan her doğal varlığın iktidar, tahakküm ve direniş ilişkilerine de konu olduğu yer ve araç olduğunu görebiliyoruz.

Türkiye köylerinde özellikle son otuz yıllık süreçte, köylü hareketleri açık ve görünür bir biçim almamışsa da devlet güdümlü kapitalist kalkınmanın etkilerine, üretim araçlarının kaybedilmesine, proleterleşmeye ve emeğin marjinalleşmesine, iş ve gelir kaybına karşı bir mücadelenin varlığı görülür. Bir önceki bölümde vurgulandığı gibi, aslında kıryla kentlikle Türkiye toplumu kapitalist yayılma dinamiklerinin birçoğuna direnmektedir. Tüm toplumsal alanlarda kapsamlı değişimlerin gözlemlendiği neoliberal dönemde doğanın kapitalist üretimi toplum doğa ilişkilerini de radikal bir biçimde dönüştürmektedir. Yerel ölçeklerde neoliberal amaçların gerçekleştirilmesi, sermaye birikim koşullarının yaratılması yoğun bir devlet müdahalesini ve düzenlemesini gerektirmektedir. Bu durum devlet, neoliberalizm ve doğa arasındaki bağlantıların yerelde doğrudan ve dikkatli bir şekilde analiz edilmesini, çitlemeler ve mülksüzleştirmeler üzerinden piyasa mantığının yerel doğaları kapsaması sürecinde toplum doğa ilişkilerinin dönüşümüne bakılmasını gerektirmektedir.

Kırsal alanlarda endüstriyel müdahaleler ve çitlemler yoluyla birinci doğa ikinci doğa, toplumsal sistem içinden ve tarafından metalaştırılırken doğanın (suyun) dolaşımı paranın

dolaşımı ve sermayenin birikim alanına dahil edilmekte ve doğaya erişim toplumsal iktidar konumlarına/ilişkilerine bağımlı hale getirilmektedir. Sermaye birikirken doğaya yayılmakta ve toplumsal sınırlarla karşılaşmaktadır. Yaşamın sürdürülebilirliği için temel biyolojik kullanım değerine sahip doğa (su) sermaye birikiminin yeni biçimlerine imkân tanıyan bir mübadele değeri kazanırken, kullanım değeri ile mübadele değeri (özel temellük ve kontrol çabası) arasındaki kaçınılmaz gerilim yerel direnişlere yol açmaktadır. Bu karşılaşmalar kullanım değerlerini dönüştüren yeni sosyo-doğal ilişkiler getirdiğinden ve kurduğundan toplum doğa ilişkilerini de köklü bir biçimde değiştirmektedir. Kapitalizmin yayılma ve bir içirme biçimi olan kalkınma pratiğine ve söylemlerine direniş yerel proje sahasından kalkınma, sermaye birikimi, mülksüzleştirme, yerinden etme, çevre ve insan haklarının, politika, uygulama, kültür ve kimlik gibi meseleleri olarak tartışıldığı bölgesel, ulusal ve uluslararası çoklu bağlamlarda, ortamlarda ve aktörler arasında ortaya çıkar. Özellikle sermaye ve emek arasındaki “sınır karşılaşmaları” toplumsal değişimin dinamiklerini harekete geçirir. Müttefik ve muhalif taraflar arasındaki bağlantıların ve ilişkilerin karmaşıklığı uyum, tutarlılık ve temsil sorunlarını ve işbirliği yapan aktörler arasındaki rakip gündemleri öne çıkarır. İlişkiler ve pratikler düzensiz ve değişken, kopuk ve çetrefillidir. Bu çatışmaları ateşleyen ve köylü-kentli, kadın-erkek, genç-yaşlı yerel toplulukları seferber eden sorular da doğaya ve doğanın suyuna kimin hakkı olduğu sorularıdır. Bölümün başlığında da belirtildiği gibi kapitalizm doğal çevreyi el koyma ve mülksüzleştirme yoluyla birikim sürecine içererek yayılma sürecinde toplumsal doğalara tecavüz ederken rıza üretilmediği yerel ekolojilerden “çıgıllıklar” yükselmektedir.⁸

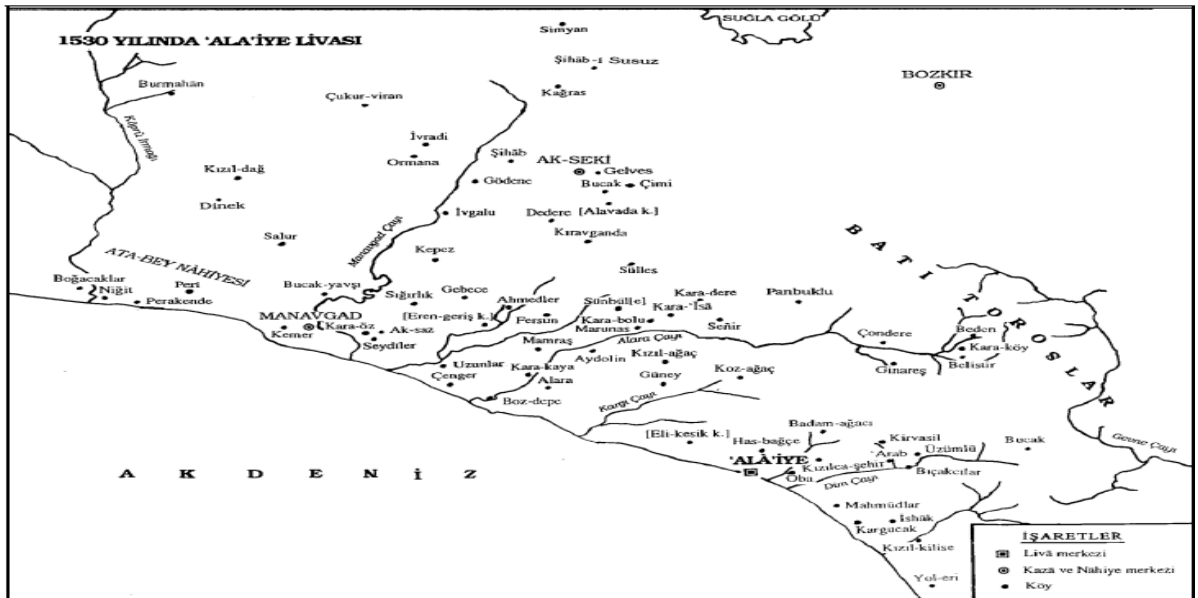
4.1. Çevresel Direnişin Mekânı: Köyler ve Köylüler

Bu başlık altında sahadan ve resmi kaynaklardan elde edilen veriler ışığında araştırma sahasına ilişkin nüfus, yerleşim, eğitim, aile yapısı, mal varlığı, çevre ilişkileri, üretim ve geçim tarzı, ulaşım haberleşme ve kentle ilişkiler ele alınmıştır. Öncelikle belirtmek gerekir ki araştırma sahasındaki köylünün sahadaki deneyimleri üçüncü bölümde değindiğimiz tarihsel bağlamdan, Dünyadaki ve Türkiye’deki küçük köylülük olgusunun tarihinden farklı değildir (Aktar, 2015). Hatta küçük köylülük olgusunun araştırmamıza konu köyler için daha fazla geçerli olduğu gözlemlenir. Antalya-Manavgat’ta Batı Toroslar üzerindeki kırsal alanlardaki köyler yüz yıllardır geçim odaklı tarım ve daha ziyade hayvancılık faaliyeti, iklim, ot ve suya bağlı hayvan tarımcılığı yürüten göçebe Yörük yerleşmeleri özelliği gösterir (Saraçoğlu, 1989). 1950’lere kadar da bu yapı köklü biçimde değişmemiştir. Değişme daha çok ülkenin kapitalizme eklemlenme sürecine

⁸ Kapitalist yayılma evrensel bir olgu olduğundan karşılaştığı tepkiler de evrenseldir: “Kapitalizmin insan yaşamlarını sakatlamasıyla karşı karşıya kalındığında hüznü bir çıgıllık yükselir, bir korku çıgıllığı, bir öfke çıgıllığı, bir ret çıgıllığı: HAYIR.” Kapitalizm ve çıgıllık metaforu arasındaki bağlantı için bkz. Holloway (2005: 1-10).

bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda araştırma sahasındaki HES projeleri kapitalizmin bu mekânlara girişinin ilk örnekleri değildir. Üçüncü bölümde ele alınan Türkiye’de tarımda ve sanayide ulusal tek bir piyasa yaratmaya dayalı kapitalistleşme süreçlerinin ürünü olan gelişmeler çerçevesinde gelişmiştir. Dolayısıyla tarihsel süreç içinde köylünün ve köylerin kapitalist ilişkilere eklenmesini sağlayan süreçlerin ve pratiklerin daha önceden de var olduğu görülmektedir. Orman kadastrosu, karayolu, köprü gibi köylü doğa ilişkilerini dönüştüren kapitalist müdahalelerin varlığına tanık oluyoruz. 1950’lere kadar Anadolu’dak pekçok köy gibi araştırma sahasındaki köylerde de kapitalizmin nüfuzu görece sınırlıdır ve ekolojik değişme ve bozulma daha çok yerel nüfusun aşırı ve yanlış kullanımından kaynaklanmaktadır. 1950’lerin başlarında karayolu bağlantılarının kurulmasıyla 1960’larda tarımın, hayvancılığın ve doğal varlıkların ticarileşmesine yönelik baskının arttığı görülür (Saraçoğlu, 1989:320). Özellikle orman ekosistemi üzerindeki baskı köylülerden değil, sahil kesimindeki kentlerin yakacak ve inşaat malzemesi talebinden kaynaklanmaktadır. 1970’lerde yeşil devrimle birlikte makine, ilaç ve gübre kullanımının toprak, su, orman, yaban hayatı ve biyoçeşitlilik üzerinde önemli ekolojik etkileri yaşanmıştır. Günümüzde de aynı etkiyi piyasa ekonomisinin baskıları ve yarattığı eşitsizlikler ile ekonomik liberalizasyonun inşaat malzemesi-mermer-taşocakları- ve ticari orman kesimi üzerinden yine hızla gelişen kentsel inşaat ve hidro-enerji sektörünün talepleri biçimlendirmektedir.

Harita 4: 1530 Yılında Araştırma Sahası

(Kaynak, Muhâsebe-i Vilâyeti Anadolu Defteri-166, s. 193'ten aktaran Özkan, 2012)

Sahada köy ekonomisi ile kapitalist kent ekonomisi arasındaki ilişkiler özellikle 1950'lerden sonra dört aks üzerinden gelişmiştir. Birincisi, karayolu ve orman yolu, köprü gibi

altyapı ve ulaşım sistemlerinin kurulması, ticari ilişkilerin gelişmesi nedeniyle köylü görece artan ticari ilişkilerle girerek piyasa ilişkilerine dâhil olmaya başlamıştır. İkincisi, piyasa ilişkilerinin gelişmesine bağlı olarak gündelik yaşam artan oranda nakit para gereksinimine tabi hale gelmiş, nakit ihtiyacı artmıştır. Üçüncüsü, köylerin bağlı olduğu il ve ilçe merkezlerinde turizm ve inşaat sektörlerinin gelişmesi, nüfus artışı ve geçim zorlukları nedeniyle köyden kente göçte bir artış gerçekleşmiştir. Ayrıca aynı dönemde merkezi devletin bölgedeki özellikle orman varlıkları üzerindeki kontrolü artmıştır. Orman yasaları ve kadaströ çalışmalarının tamamlanmasıyla tarım alanı ile orman alanlarının sınırları kesin belirlenmiştir. Orman alanlarına, yaylalara ve meralara erişim kuralları yeniden kurulmuş ve köylülerin bu alanlara erişimleri kısıtlanmaya başlamıştır. Mevzuat ve kurumsallaşma sürecinde özellikle ormana erişime ilişkin yeni kuralların getirilmesiyle köylülerin bu kaynaklara erişimi ciddi boyutlarda devlet denetimine alınmış, ormanda hayvan otlatma yasakları getirilmiştir. Sonraki dönemde neoliberal ilkeler doğrultusunda belirlenen tarım ve hayvancılık politikaları çerçevesinde köylünün bu etkinlikleri yürütmesinin imkânları daralmıştır. Bir zamanlar köylünün ortak mülkiyetinde olan orman ekosistemleri günümüzde piyasa ekonomisinin baskılarıyla ve özellikle kentsel kereste talebi tarafından şekillendirilmektedir. Koruma amaçlı bu süreç dışardan politik olarak dayatılan ve köylüleri ortak mülkiyet ekosistemlerinden marjinalize eden bir süreç olarak işlemektedir. Devlet orman alanların erişimi sınırlamış ve önemli ölçüde ticari kullanıma tahsis etmiştir.

Özetle sahadaki köylerin kapitalizmle tanışması ağırlıklı olarak karayolu altyapısının kurulması sürecine bağlı olarak üretimin ticarileşmesi, resmi orman ürünleri kesimi ve ücretli emek üzerinden ve devlet aracılığıyla gerçekleşmiştir. Daha önce tarım ve hayvancılık üzerine kurulu toplumsal yeniden üretim, kalkınmacı devletin müdahaleleriyle köklü bir şekilde değişmiştir. Araştırma sahamızdaki köyler geniş anlamda ülke ekonomisinin dar anlamda su ve enerji politikalarının küresel ve ulusal sermaye birikimi öncelikleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmasıyla diğerlerinin yanında spesifik birikim projeleri olan HES projeleriyle kendilerini doğrudan karşı karşıya bulmuşlardır. Şimdi bu üç köyden bahsedeceğiz.

4.1.1. Ahmetler Köyü: “Kartal Yuvası”

Kadim tarihte kurulmuş ve bugün tek bir mahalleye dönüştürülmüş olan Ahmetler Köyü Gülen Dağı Orman Alanına dâhil bir orman köyüdür. Köylülerin atalarının 700 yıl önce Horasan gelip civardaki sahile yakın Çavuşköy, Hacısali, Ahmetler Yurdu, Aşağıköy, Sokmaağzı’nda dönem dönem yerleşip sonunda bugünkü köyün olduğu yere yerleştiği bilinmektedir (Güzel, 2013). Köyün bitişiğinde Taşkesiği, Güçlüköy, Gençler, Tepeköy ve Gebece Köyü yer alırken coğrafi konum açısından köyün kuzeyinde Gülendağı, Gödelez Tepe, Katranlı Belen Sırtı,

Karpuz Çayı; doğusunda Karpuz Çayı, Manavgat-Akseki asfaltı, Gençler Köyü; güneyinde Manavgat-Akseki asfaltı, Karpuz Çayı, Yalaklar Deresi ve batısında Yalaklar Deresi, Türbe Dere, Ocak Dere, Koyunyatağı Tepe ve Gülendağı bulunmaktadır. 2012 verilerine göre 140 haneli köy Antalya merkeze 128 Manavgat ilçe merkezine ise 42 km uzaklıktadır. Köyde 1 kamyon, 3 kamyonet, 20 traktör, 15 taksi bulunmaktadır (“Ahmetler Köyü”, Tarihsiz).

Resim.1. Ahmetler Köyü

(Kaynak: Mehmet Kocaakça, 2013)

Köy, Toros Dağları'nın güney yamacında deniz seviyesinden yaklaşık 700 metre yükseklikte bulunur. Manavgat ilçesinin en yüksekte yer alan yerleşmelerinden biridir. Köy arazisi, jeolojik olarak karmaşık bir yapı sergiler. Kuzeyinde Gülen Dağının kristalen kalker ve şistleri bulunurken, güneyinde Antalya-Alanya naplarına(bindirmelerine) ait aşınmaya karşı dirençli yaşlı kaya birimleri yüzeyleir. Torosların en tipik özelliklerinden olan naplar Ahmetler Köyünün güneyinde çok net olarak izlenebilir. Bu napların altında Kretase kalkerleri bulunur. Bunun en açık kanıtı ise, köy yerleşim alanının altına doğru gelişmiş olan İnaltı mağarasıdır. Burası bindirmelerin altındaki Kretase kalkerleri içerisinde gelişimini sürdüren aktif bir mağaradır (Hadimli, 2009b).

Köyün iklim değerleri açısından ortalama sıcaklığı yaklaşık 15,1 °C civarında bir değere denk gelir. Yıllık yağış ortalaması yaklaşık 1200 mmdir. Bu iklim elemanları yerel şartlardan oldukça etkilenir. Köy yerleşmesinin iklim elemanlarını üzerinde en önemli etkiyi yükselti ve bakı şartları yaratır. Bu yüzden köyün deniz seviyesinden yaklaşık 700 m yüksekte yer alması, güney yönünün nemli rüzgârlara açık olması ve hemen kuzeyinde yükseltisi 1601 m olan Gülen

Dağının bulunması nedeniyle tahmini ortalama değerler beklenenden az çok farklılıklar gösterebilmektedir (Hadimli, 2008: 102).

Köy arazisinin toprak özellikleri incelendiğinde 1000 m'ye kadar olan seviyelerde Terra Rossa (Kırmızı Akdeniz toprağı) daha üst seviyelerde ise (özellikle Gûlen Dağına doğru) Kahverengi orman toprağı görülür. Ancak yoğun kayalık yapı nedeniyle köy arazisinin pek çok kesiminde toprak varlığından söz etmek güçtür. Köyün bitki örtüsü özellikleri, içerisinde yer aldığı bölge geneli ile uyumluluk gösterir. Köy arazisinin hemen tamamında yükseltinin 750-800 m olduğu yerlere kadar maki bitki örtüsü görülebilir. Sahada en çok görülen maki türlerini *Arbutus andrachne* (Sandal), *Arbutus unedo* (Kocayemiş), *Ceratonia siliqua* (Keçiboynuzu), *Laurus nobilis* (Defne), *Myrtus communis* (Mersin), *Pistacia terebinthus* (Menengiç), *Quercus coccifera* (Kermez meşesi), *Styrax officinalis* (Tesbih ağacı), *Cercis siliguastrum* (erguvan), *Spartium junceum* (katırtırnağı), *Vitex agnus castus* (hayıt), *Nerium oleander* (Zakkum), *Phillyrea latifolia* (akçakesme) oluşturur. Bu mesafeden sonra özellikle Gûlen Dağına doğru 1000-1100 metre yükseltilere kadar kızılçam, 1100-1300 metre seviyelerinde kızılçam- ardıc karışık ormanı ve 1500 metre seviyelerinden sonra da karaçam ormanları bulunur. Burada hemen belirtmek gerekir ki Gûlen Dağının 1500 metreden sonra zirve kesimine yakın yerlerde korunaklı alanlarda az da olsa sedirleri (katran) görmek mümkündür (Hadimli, 2009b).

Köyün yerleşme tarihi, çevre yerleşmelerin tarihlerinden oldukça farklıdır. Çünkü yerleşmenin etrafında, bugün bir kısmı Akseki ilçesine bağlı olan köy yerleşmelerinin hemen tamamının, farklı dillere tekabül eden eski adları bulunurken, Ahmetler Köyünün bilinen eski bir adı yoktur. 4 nolu haritada görüldüğü gibi köyün adı 1530 yılında da aynıdır. Köy eski göç yollarına uzak ve ulaşımın güç olduğu bir yerde bulunmaktadır. Yerleşme tarzı ve konumu açısından bakılırsa köyün, hayvanları için yer arayan birkaç Yörük göçebesinin ortaya çıkardığı bir yerleşme olduğu izlenimi güçlenmektedir. Köylülerden derlenen bilgiler de bu yöndedir. Gerçekten de köy arazisinin önemli bir tarımsal faaliyete imkân verecek coğrafi yapıdan yoksun olması, hayvancılık amaçlı kurulan bir yerleşme olma ihtimalini arttırmaktadır. Günümüzde de devam eden yayla göçleri, hayvancılığın köyün ilk sakinlerinden beri devam eden bir ekonomik faaliyet olduğu izlenimini uyandırmaktadır (Hadimli, 2009b).

Köy, bulunduğu bölgenin en eski Türkmen köylerinden biridir. Yaklaşık 700 yıllık uzun bir geçmişin olduğu söylenmektedir. Köyün ilk sakinlerinin Orta Asya'nın Horasan bölgesinden kalkan tarihteki büyük göçün ilk dalgasıyla gelip Manavgat Ovasına yerleştiği de kesin olarak biliniyor. Efsaneye göre köy, Ahmet isimli üç çoban tarafından bugünkü yerleşimin bulunduğu yerin 300-400 metre aşağısında Taşharman denen yerde kurulmuş. 1500, 1530 ve 1555 tarihlerinde tutulan Tapu Tahrir Defterleri üzerine yapılan bir incelemede köy iki isimle

anılmaktadır: “*Karye-i Kondan ma Taşharman nam-ı diğer Ahmedler*” (Özkan, 2012: 165). Köy geçmişte sürgünlere tanık olmuş bir köy. 270 yıl önce Osmanlı taşra yönetiminin zayıflaması ve tımar sisteminin bozulması ile birlikte yaşanan yerel isyan ve cezalandırmalardan dolayı Tarsus’a göç etmişler. Gidenlerden iki aile dönerek bugünkü köyü kurmuşlar. Köy 1873 yılında 39 hane 128 nüfus, 1896 yılında ise 36 hane 162 nüfustur (Antalya İl Kültür ve Turizm Müd., 2012: 424)

İklim açısından Ahmetler Köyü ve çevresindeki diğer köylerin bulunduğu dağlık arazi Akdeniz’in etkisine açıktır. Arazi kuzeyindeki Güğlendağı (1601 m) ile soğuk rüzgârların etkisinden korunmuştur. Bu yumuşak iklim kızılçam ormanlarının ve zeytin ağaçlarının yetişmesini sağlamıştır. Önem sırasına göre, hayvancılık, tarım, orman ve arıcılık halkın geçim kaynağıdır. Köy arazisinin sulanabilen yerlerinde üzüm bağları, zeytin ve sebze yetiştirilmektedir. Yetiştirilen üzüm türleri arasında özellikle “kardinal” ve “erkenci” önemli gelir sağlayan sofralık üzümlerdir. Eski “delice (yabani) zeytin” ağaçlarının aşılması ile yetiştirilen kurak zeytinciliği devam etmektedir. Daha verimli zeytin fidanları ile zeytinlikler de kurulmuştur. Bu yeni zeytinlikler sulanmaktadır. Köyde 650 arı kovanı bulunduğu ve özellikle bombus cinsi arıcılığın profesyonel olarak yapıldığı söylenmektedir (#12; #26). Arıcılık dağlık arazide yapıldığı için arılar zararlı böcek ve mantarlara karşı kullanılan pestisid, fungisid, herbisid vb kimyasal maddelerin bulaşmadığı çiçeklerden bal üretmektedirler. Keçi ve koyun gibi küçükbaş hayvancılık et üretiminin yanında, önemli bir miktarda tulum peyniri üretimini de sağlamaktadır. Ahmetler Köyü ile çevresindeki köylerin bu dağlık arazide zor koşullar altında çalışarak ürettikleri ürünler civardaki kent sakinlerinin gıda ihtiyacını karşılamaktadır. Dağlık arazide yarı göçebe hayvancılık ve tarım kültürü ile birlikte çok eski bir “Türkmen kültürü gelenekleri” devam ettirilmektedir (Kantarıcı, 2014: 1). Günümüzde köyün en önemli sorunları işsizlik, gelir yetersizliği ve göç olarak görülmektedir.

Bölgede toprak ağalığı geleneği bulunmadığından Ahmetler Köyünde ve diğer iki köydeki köylü haneler arasında pre-kapitalist eşitsizlik hiyerarşilerine rastlanmaz. Yıllarca dışarıya kapalı bir yaşam süren köy sakinlerinin hepsi birbiriyle akrabadır. Sonradan köye yerleşen aileler ise daha çok çobanlık yaptırmak üzere getirilen ve hatta bazen evlilik yoluyla akrabalığa dönüşen ilişkilere sahipler (#20). Toplumsal ve mekânsal hareketlilik açısından köy, özellikle son otuz yıldır ilçe ve il merkezine yoğun nüfus göçü vermektedir. Göç nedenlerinin başında okuma çağındaki çocuklar için orta ve yükseköğrenim ihtiyacı gelmektedir. Aynı şekilde istihdam odaklı göçün yaygınlığı açıkça gözlemlenmektedir. Aşağıdaki 1. Numaralı tablo Ahmetler Köyünde ciddi bir göç olgusunun yaşandığını göstermektedir. “Bu göçün ne zaman başladığı ile ilgili kesin bilgilere ulaşmanın oldukça güç olmasına rağmen, köyden dışarıya ilk hareketlerin Ege Bölgesindeki kıyı ovalarına doğru, “Çapaya Gitmek” olarak anlatılan mevsimlik göçlerin olduğu

düşünülmektedir. Özellikle yılın kış aylarının kapsayan bu nüfus hareketinin sonraki zamanlarda devamlı yaşamak için yer değiştirme hareketine dönüştüğü görülür. Ancak Toroslardaki civar köylerle ortak bir hareket olan bu mevsimlik göçler, diğer köylerdeki kadar büyük boyutlara ulaşmamıştır. *Ahmetler köylüleri komşu köylere kıyasla daha çok Manavgat ve Antalya gibi yakın kentlere göç etmişlerdir* (Hadimli, 2007). Bunda köy halkının aile bağlarının güçlü olması yanında, hemen her ailenin köyle bağlantısının tamamıyla kopmaması, ailenin tamamından ziyade genç fertlerinin kalıcı göç hareketine katılması etkili olmuştur. Günümüzde yaz aylarında nüfusu oldukça artan köydeki yükseköğretim bitirme oranı oldukça dikkat çekicidir. Her şeye rağmen Ahmetler Köyünün nüfusu komşu olduğu köylere göre günümüz için yüksek bir değer göstermektedir. Bunda etkili olan bir başka faktör de, köyde aile büyüklüklerinin fazla olmasıdır. Yörük kültürünün bir sonucu olarak ailelerin fazla sayıda çocuğa sahip olma geleneği, nüfusun nispeten yüksek olmasındaki sebeplerden bir diğeridir

Tablo 1: Ahmetler Köyü Nüfus Bilgileri

Yıl	Toplam	Kadın	Erkek
2012	264	143	121
2011	276	151	125
2010	300	159	141
2009	336	174	162
2008	337	174	163
2007	325	171	154
2000	301	168	133
1997	394	-	-
1990	359	193	166
1985	424	208	216
1980	498	-	-
1975	455	225	230
1970	496	248	248
1965	535	272	263
1960	748	391	357
1955	655	367	288
1950	443	-	-
1945	338	195	143
1940	302	178	124
1935	320	176	144

(Kaynak:“Ahmetler Köyü”(2016) <http://www.yerelnet.org.tr/> ve Hadimli, 2009a).

Eğitim konusunda Ahmetler Köyünün özgün bir konumu bulunmaktadır. Eğitim köy odasında hazırlanan bir "Mektep" de 1947’de başlamış. Köy ilkokulu 1950 yılında köylüler tarafından imece yöntemiyle yapılmış. Okulun ilk öğretmeni Aksu Köy Enstitüsünde kursa katılıp köyde görevlendirilen yerli bir “Eğitmen”. Daha sonraki yıllarda öğretmen okulu geleneğinden gelen yerli iki öğretmenin çabalarıyla köyde eğitim alanında önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. Günümüz Ahmetler gurbetçilerinin önemli bir kısmı bu okul sayesinde meslek edinmiştir. 2013 yılı verilerine göre köyün okulunda on altı öğrenci var. Birkaçı da ortaokula

veya liseye gidiyor. İlkokul öğrencileri dolmuşla her gün yirmi beş kilometre ilerideki Kızılağaç okuluna gidip geliyorlar. Ahmetler kökenli 2500-3000 nüfusta yaklaşık 150'den fazla üniversite mezunu olduğu söylenmektedir (#11; #20). Köy kökenli başta öğretmen, mühendis avukat hemen her meslek grubundan en az bir kişi bulunmaktadır.

Burada bir saptama yapmak gerekirse aşağıda daha ayrıntılı göreceğimiz gibi Ahmetler Köyünü çevresel direniş açısından özgün kılan faktörler yüzyıllara dayanan bir mağduriyet, dışlanmışlık, dayanışmaya ve eğitime dayalı kolektif bilinç, siyasal direniş kültürü ve yakın ilçe ve il merkezlerine göç etmiş, köyden bağlarını hiç koparmamış yerli bir gurbetçi grubun varlığı: direnişi organize edip yürüten organik entelektüeller. Köyün direniş açısından bir diğer önemli özelliği, uzağa değil yakına göç vermesi ve dolayısıyla tarihsel yaşam mekânlarıyla ilişkinin daha güçlü olmasıdır.

4.1.2. Güçlüköy: “Işık Saçan”

Kadim tarihte kurulmuş Güçlüköy, Akseki ilçesinin eski beldelerinden yeni mahallelerinden biridir. Bir orman köyü statüsüne sahip yerleşim, ilçe merkezine 32 km, il merkezine 120 km uzaklıkta, Konya –Manavgat yolu üzerindedir. Rumca ismi Pherisoss, eski ismi 1940'lı yıllardan önce Fersin (Fersun-ışık saçan) olan beldenin resmi ismi Güçlüköy olarak dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından değiştirilmiştir. Önceleri Ahmetler Kanyonunun doğu yakasında yer alan Kızılkaya tepesi üzerinde ve bugünkü yerleşkeye yaklaşık 3 kilometre kadar uzaklıkta yamaçta bulunan eski ve ilk yerleşim merkezi terkedilerek Konya-Manavgat Karayolu üzerine Göl mevkiinde yeniden kurulmuştur. Köy eski Alanya kervan yolu üzerindedir. Köy yerel bir kaynağa göre 1508-23 arasında üç yörük obasının birleşmesiyle kurulmuş ve rivayete göre köyün kurulması için Mevlana 300 akçe para göndermiştir (#19). 1999'da belediye örgütü kurulan Güçlüköy, 6360 sayılı kanunla kapatılmadan önce Akseki İlçesindeki belediye örgütlü köy yerleşmelerinin en büyüğüydü ve biri yamaca, diğeri de Konya –Antalya yolunun geçtiği çöküntü alanına yerleşmiş olarak iki mahallesi vardı: Özgürlük ve Barış. Bugün yamaçta bulunan eski ve ilk merkezi, tamamen terkedilmiştir. Köyün sınırları Gökçebelen, Sivridağı, Ahmetler Irmağı, Kuşdüneği, Pantırsarıncı, Anacaktaşı, Gündoğmuş Köprüsü, Çenger Irmağı, Gebedere Köprüsü, Göksu Deresi ile çevrilidir.

Güçlüköy, 1935 yılında 362 nüfusa sahipti. 2000 nüfus sayımına göre kayıtlı1640 kişinin bulunduğu Güçlüköy'ün gerçek nüfusu, 602 kişi kadardır. Akseki İlçe Tarım Müdürlüğünden edinilen 2014 yılı verilerine göre, köyde 350 hane 3.000 dekar tarım arazisi, 107 büyükbaş, 1800 küçükbaş hayvan ve 60 arıkovanı bulunmaktadır (#22). Köyün ekonomisi tarım, hayvancılık, ticaret ve ağırlıklı olarak bağıcılığa dayanmaktadır.

Resim 2. Güçlüköy

(Kaynak: Nejdett Özberk, 2014)

Köyde, birleştirilmiş sınıflı ilköğretim okulu mevcuttur. Köyün diğer köy yerleşmelerine göre bazı avantajları vardır. Bunların en önemlisi Konya-Antalya karayolunun, köyün içerisinden geçmesidir. Güçlüköy’de yoğunluğu karayolu kenarında sıralanmış dört lokanta, üç bakkal, bir kahvehane, bir demirci bir de petrol istasyonu olmak üzere sekiz ticari işletme bulunmaktadır. Bunlara ilave olarak yaz aylarında bazı köylüler tarafından bahçelerinde yetişen taze sebzelerin, bağlarda yetişen üzümün, evde yapılan çeşitli pekmezlerin satılması şeklinde ortaya çıkarılan bir yol üstü ticareti de gelişme göstermiştir. Köyde bu işi yapan yaklaşık 25-30 kişi bulunmaktadır. Bu tezgâhları genellikle eşi ve çocukları sahil kısmında otellerde çalışan kadınlar işletmektedir. Bu bakımdan araştırma sahası içinde bulunan diğer köylere kıyasla kapitalist piyasa ilişkilerinin en yoğun olduğu köy Güçlüköy’dür. Köyün başka bir avantajı da nispeten tarım yapılabilecek arazinin mevcut olmasıdır.

Tablo: 2: Güçlüköy Nüfus Bilgileri

Yıl	Toplam	Kadın	Erkek
2012	773	384	389
2011	774	386	388
2010	814	402	412
2009	934	464	470
2008	821	-	-
2007	1060	-	-
2000	1640	-	-
1990	1500	-	-
1985	1200	-	-

(Kaynak: “Güçlüköy Belediyesi”, Tarihsiz)

Yerleşme gerek fiziksel özellikleri, gerek nüfus miktarı, gerekse de fonksiyonel açıdan yola bağlı olarak az sayıda ticari işyerinin açıldığı, tipik bir yol kenarı köyüdür. Güçlüköy, ilçedeki köy yerleşmeleri içerisinde gelişmeye en müsait tek merkezdir ve her geçen gün artan

ticari işyerleriyle, Akseki-Antalya yol güzergâhında Murtiçi gibi önemli bir konaklama yeri ve ticari merkez olma potansiyeline sahiptir (Hadimli, 2008: 231-232). Güçlüköy'ün ilk kurulduğu yer bir yamaç üzerinde iken köyün Fersinalanı Mahallesi, karayolunun içerisinden geçtiği bir depresyonun (çöküntü) tabanında, karayolunun varlığına bağlı olarak gelişmiştir. 20 km yukarıdaki Murtiçi gibi Fersinalanı Mahallesi'nde de ekonomik faaliyetler bakımından ticaret ön plana çıkmıştır. Bir anlamda bu köy ve Gençler Köyünün değişen ekonomik özellikleri karayoluna bağlı olarak gelişmiştir.

Güçlüköy 50,8 km²lik bir alana sahiptir (Hadimli, 2008: 215). Köyde İmam Çeşmesi orman yolu kenarı, Türbeler Deresi, Gündoğmuş Köprüsü, Manayat Çenger Irmağı kenarı, Gebedere Köprüsü ve Gökçebelen devlet şosesi arası yazlık ve kışlık ekim sahası olarak kullanılmaktadır. Fersinalanı, İmam Çeşmesi, Su Gözü, Köy İçi, İktepecik, Sarıca Yeri, Meşe, İnandık Başı, Çenger Başı, Bük Yakası arasında kalan yerler ise bağlık ve bahçeliktir. Köy yayla olarak Gebedere Köprüsü, Gedikbeleni ve Çaltılıçukur üzerinden ulaşılan Evlek Yaylasını kullanmaktadır. Bu yayla yetersiz kaldığında Çimi Yaylası ve diğer yaylaları kullanmakta, hayvancılıkla uğraşanlar yayla dönüşü köy yakınlarındaki Palamutalanı, Yazı ve Ağlıca mevkiinde konaklamaktadır (#19).

4.1.3. Gençler Köyü: “Gecereme”

Antalya Manavgat ilçesine bağlı Gençler Köyü toplu ve tek bir köy yapısına sahip il merkezine 110 ilçe merkezine ise 30 km uzaklıkta en yakın belde Kızılot'a 23 km yine en yakın köy Taşkesiği'ne 8 km uzaklıktadır. Rakımı 205 metredir ve Güçlüköy gibi Konya-Manavgat Karayolu kenarındadır. İlk açılan şehirlerarası şose yol köyün içinden geçerken bugün kenarında kalmaktadır. Köy bir orman köyü statüsüne sahip olup, toplam 185 hane yaşamaktadır. Köyde 2 otobüs, 2 minibüs, 25 otomobil, 40 kamyon, 5 kamyonet ve 15 traktör bulunmaktadır (“Gençler Köyü”, Tarihsiz). Köyün kuzeyinde, Kızılkaya, Dedetaşı, kuzeydoğusunda Topbaşı Koyak, doğusunda Gündoğmuş Köprüsü; batısında Ahmetler Kanyonu, Sarnıçasar Tepesi, Çilbirlitepe, Balıkevi Mezarlığı; güneyinde Taşatlanba ve Günesi Dağları bulunmaktadır. Güneydoğusunda ise köyün içme suyunun temin edildiği, üç tane kaynağın (pınarın) bulunduğu (HES borusunun üzerinden geçeceği) Kuzyaka mevki bulunmaktadır.

1960 yılında civardaki dağınık oba yerleşimlerinin birleştirilmesi ile kurulan ve muhtarlık olan köy, Ahmetler Köyüne bağlı Gecereme (Geceleme) mahallesiydi. Nitekim yukarıdaki Ahmetler Köyü nüfus verilerinde 1960-65 yılları arasındaki yaklaşık 200 nüfusluk bir azalma bunu doğrulamaktadır. İlk yerleşim merkezinde Manavlar denen tarımla (bağ ve bahçecilikle) uğraşan yerliler oturmaktaydı. Ahmetler tarafında Kürtler grubu, kuzeyde Araplar

grubu, yine Kuzeyde Mıstıklar grubunun (sülale) merkezde toplanmasıyla köyün o dönemki sıtma kaynaklı yüksek ölüm oranlarıyla ilişkili demografik yapısına uygun olarak Gençler Köyü kurulmuştur. Araplar grubu Osmanlı döneminde Çimi beyleri için Mısır'dan köle olarak getirilmiş ailelerden gelmektedir. Kürtler grubu (aşireti) bir kaynağa göre 1930'larda (Hadimli, 2008: 289), yerel bir kaynağa göre ise yaklaşık 300 yıl önce Diyarbakır'dan getirilerek yerleştirilen ve günümüzde yöredeki Yörüklerle aynı yaşam tarzına sahip ailelerdir. 1950'lerde daha çok toprakların tamamına sahip dört Manav hanesi varken, köyün kurulmasından sonra satın almalar ve ormandan açma yoluyla her hanenin ortalama en az 10 dönüm araziye sahip olduğu bir mülkiyet yapısı bulunmaktadır (#18).

Resim 3. Gençler Köyü

(Kaynak: Manavgathaberi.com)

Köyün temel ekonomik faaliyetleri hayvancılık, nakliyecilik, tarımdır. Köylülerin bir kısmı, (100 kişi) sahildeki il ve ilçe merkezinde yerleşik, bir kısmı da (30 kişi) köyden giden-gelen servislerle Manavgat ve Antalya'da turizm sektöründe çalışmaktadır. Turizm sektöründe 60 yaş altı kadın-erkek ve özellikle gençler çalışmaktadır. Köyde bakkal-manav-kasap gibi herhangi bir işyeri bulunmamaktadır. Ancak Konya-Manavgat Karayolu kenarında yaklaşık 20 ailenin üzüm, üzüm pekmezi, keçiboynuzu, keçiboynuzu pekmezi, incir, adaçayı gibi ürünleri sattığı tezgâhlar bulunmaktadır. Köy Güçlüköy'le benzer bir konuma, karayolu kenarı, sahip olmasına rağmen jeomorfolojik yapının elverişli olmaması nedeniyle kadınların işlettiği yol kenarı tezgâhları hariç ticari işletme bulunmamaktadır.

Yaklaşık 40 kamyonun bulunduğu köyde nakliyecilik önemli bir gelir ve geçim kaynağıdır. Nakliyecilik özellikle Konya-Manavgat karayolunun inşası sırasında devletin müdahalesiyle yaratılan istihdam üzerine gelişmiştir. Nakliyeciler Antalya ve Manavgat'tan

İzmir, Ankara ve İstanbul gibi merkezlere yaş sebze ve meyve, Konya gibi merkezlerden de tahıl vb. ürünler taşımaktadır. Tarım ve hayvancılık diğer iki önemli ekonomik etkinliktir. Köyün altında düzlük bir yer olan Çenger Deresi kenarında Alan mevkiinde yaklaşık 500 dönüm bağ var. Bağlarda sulu tarım yapılan ticari üzüm yetiştirilmektedir. Her hanenin gündelik ihtiyaçlarını karşılayan küçük birer de bahçesi bulunmaktadır. Köylülerin yaklaşık 3000 keçi, 100 koyun ve 50 büyükbaş hayvanı bulunmaktadır (#18; #21). Köyün Araplar, Kürtler ve Mıstıklar gruplarından dağ göçebeleri yayla olarak Akseki ilçesinin kuzeydeki Gidengelmez Dağlarını kullanmaktadır. Akseki Çimi Köyü civarında gidilen yaylalar köyden 76 km uzaklıkta Göktepe ve Sultanpınarı yaylalarıdır. Gündoğmuş ilçesinde ise Güneycik Köyü civarındaki Gökçukur Yaylasına gidilmektedir. (Hem Çimi Köyü hem de Güneycik Köyü ile aralarında yayla ihtilafı bulunmaktadır. Güneycik Köyü ile olan Gökçukur Yaylası ihtilafı yargıya da taşınmıştır. 2005 yılında açılan dava köylü lehine sonuçlanmıştır). Köyün nüfusu 2012 yılı verilerine göre 327 kişidir. Köyün en önemli sorunları işsizlik ve gelir yetersizliğidir ve özellikle bağlı olduğu ile ve ilçeye sürekli göç vermektedir. Köyün yerleşik olduğu alanın kapalı bir çukur, tarımsal arazinin sınırlı olması nedeniyle, büyümeye fazla açık olmadığı, küçük çiftçilik faaliyetinin ticari üretime yöneldiği, nakliye ve turizm sektörüne yönelik ciddi bir proleterleşme sürecine girildiği görülmektedir.

Tablo 3. Gençler Köyü Nüfus Bilgileri

Yıl	Toplam	Kadın	Erkek
2012	327	162	165
2011	365	187	178
2010	410	212	198
2009	449	236	213
2008	484	253	237
2007	505	264	241
2000	449	258	191
1990	467	225	242
1985	508	229	279

(Kaynak: “Gençler Köyü”, Tarihsiz).

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa üç köy de de neoliberal dönemde istihdam, sağlık hizmetlerine, eğitime erişim ve maddi yaşam standartlarında kötüleşme görülmektedir. Köyler sosyal ve ekonomik politikalara bağlı hayvancılık, küçük çiftçilik faaliyetlerindeki gerilemeye ve orman ürünlerinin özelleştirilmesine bağlı göçler nedeniyle boşalmakta, köylülerin kırdan tutunma olanakları azalmakta ve toplumun kenarında yaşam mücadelesi vermektedirler.

4.2. Köylüler ve Doğa: Toroslar Yerelinde Toplum Doğa İlişkileri

Yöre insanının gündelik yaşamında ilişkiye girdiği başlıca ekolojik varlıkları içerdikleri ekolojik bütünlüklerle birlikte toprak, su, kanyon, yaylalar ve orman oluşturmaktadır. Toprak, su,

kanyon ve orman köylülerin toplumsal, ekonomik ve kültürel yaşamlarının ayrılmaz bir parçasıdır. Köylü toplumsal yaşamın yeniden üretiminin temel dayanaklarını oluşturan tüm ekolojik unsurların gerçek sahipleri olarak kendisini görmektedir: “*Herkesin köyü de kendinin suyu da kendinin... Bu toprakların sakini değil, gerçek sahipleriyiz*” (Lazaloğlu, 2013). Bu başlık altında köylünün doğrudan ilişkili olduğu ekolojik bütünün parçaları olan temel doğal varlıklarla ilişkilerini açıklıyoruz. Toprak, dereler, Ahmetler Kanyonu, ormanlar ve yaylalar bunların başında geliyor.

Köy yaşamının, tarım ve hayvancılık gibi ekonomik etkinliklerin dayandığı temel doğal varlık topraktır. Geçmişte özellikle tahıl üretiminin de yapıldığı, ancak günümüzde daha çok üzüm gibi ticari ürünlerin üretildiği görülmektedir. Yöredeki köylü tarımsal üretimi büyük ölçüde küçük meta üreticiliği biçiminde sürdürülmektedir ve küçük meta üretimi, geçimi ve gündelik faaliyetleri toprağa dayanmaktadır. Bu üretimin bir bölümü geçimlik, önemli bir kısmı ise pazar için yapılmaktadır. Köylüler sebze ve meyve ihtiyaçlarını da kendi üretimleri ile karşılamaktadır. Araştırma sahasındaki köyler Toros Dağları üzerinde bulunmaktadır. Dağlık ve kayalık coğrafi yapı nedeniyle tarımsal toprak varlığının oldukça sınırlı olduğu bir alan. Köylünün kadastro ve orman amenajman çalışmaları yapılmadan önce yüzlerce yıl boyunca özellikle dere kenarlarında ve düzlük alanlarda açtığı “mandal” denilen tarım arazileri ve “cıba” denilen bağlık, bahçelik ve bostanlık alanları bulunmaktadır. Ahmetler Köyünün “Bük” denilen ve Karpuz Çayı kenarında kanyonun bitiminde başlayan küçük bir ova da 3.000 dönümden fazla tarımsal arazisi olduğu söylenmektedir (#13). Ahmetler’deki bu arazilerin temel özelliği ise Karpuz Çayından kot farkı nedeniyle sulanmıyor ve aha çok köyün batısındaki Ahmetler Deresi’nden borularla getirilen sularla sulanıyor oluşu. Gençler Köyünün yine Çenger Deresi kenarında Alan mevki denilen yerde hemen dere kenarında “mor üzüm” bağları ile meşhur 500 dönüm üzüm bağı ve 1.500 dönüm sulanabilir toplam 2.000 dönümlük tarım arazisi olduğu ifade edildi (#18). Güçlüköy’ün tarımsal arazisinin ise 3.000 dönüm civarında olduğu belirtildi. Güçlüköy’de tarım arazilerinin büyük bir kısmı Fersinalanı denilen köy içinde ve önemli bir kısmı da Çenger Çayı kenarındaki İnandık Deresi, Çengerbaşı Deresi mevkiinde Ada denilen yerde (#19).

Toprak varlığı sınırlı olmasına rağmen köylerde herkesin az da olsa bağ, bahçe ve tarlası bulunmaktadır. Her üç köyde de orman alanları ile tarım arazilerinin iç içe olduğu görülüyor. Susuzluk, yaban hayvanları ve tarımdan kopuş nedeniyle bu tarım arazileri ekilmiyor. Tarım arazilerinin ormana dönüşmeye başladığı gözlemleniyor. Yukarıda belirtilen arazi miktarlarına ilişkin verilerin sorunlu ve değişken olduğunu belirtmek gerekir. Resmi tapu kayıtlarına geçmemiş yaygın bir 2B arazisinin varlığının ayrıca hesaba katılması gerekiyor. Sahada hane başı kaç dönüm arazisi var köyün sorumuza; Gençler’de hane başı 10-15 dönüm arazi düştüğü, 3.000

parsel tapulu arazi bulunduğu, 1981 yılında kadastro geçtiği ve 2B arazilerinin varolduğu belirtildi (#18). Ahmetler Köyünde tarım arazisinin daha fazla olduğu hane başı ortalama 50 dönüm olduğu dile getirildi (#20). Diğer köyler için de geçerli toprak faaliyetleri köylerden biri için şöyle özetlenebilir:

“Bir orman köyü olan Ahmetler'de yeterli tarım alanları ve ekime dikime uygun topraklar olduğu söylenemez. Köyün doğusu ve batısında geniş orman alanları bulunurken güneyinde daha çok taşlık ve kayalıklar arasında yetişen makiler bulunur. Yeteri kadar tarım alanı olmamasına rağmen ormanlık alanların dışında küçük tarlalar, bağlar ve meyve bahçeleri görülebilir. Köyün batısında, yazları suyu azalan bir köy deresi bulunur. Bu dere boyunca küçük küçük tarlalarda domates, salatalık, fasulye gibi çeşitli sebzeler yetiştirilir. Köyünü ve Serken adı verilen yerlerde daha çok üzüm ve incir yetiştirilir. Son zamanlarda elma üretiminde bir artış gözlenmektedir. Ekime dikime uygun daha genişçe tarlalar ise daha çok Köyünü, Taş Harman, Bük ve Aşağı Köy mevkiilerinde bulunur. Ahmetler Köyünün temel geçim kaynağı olan tarım arazilerinin yüzde doksan kadarı santralin inşa edileceği yer çevresindedir. Buralarda buğday, arpa, mercimek ve susam yetişir. Özellikle Kapuz Irmağı kenarlarına yakın olan aşağıdaki bazı tarlalar, fenni tarım teknikleri kullanılarak üzüm bağlarına dönüştürülmektedir.” (“Köyümüzün Doğal Güzellikleri” 2009).

Köylülerin ilişkili olduğu ikinci ekolojik varlık direnişin esas bağlamını oluşturan Karpuz Çayı ve Çenger Deresidir. Köylerin ve köylülerin yaşam ve geçimleri bu dereler bağlı. Gündelik etkinlikler açısından köylülerin dile getirdiği itirazlar da bunlara ilişkin: Derelerin içme suyu açısından önemi şöyle dile getirildi:

Köylünün yaşamı ve geçimi Karpuz Çayı ve kollarından gelen suya bağlı. Çenger Deresi üzerinde yukarıdan aşağıya Karadere, Çiçekoluk, Serinyaka, Güçlüköy, Güneycik, Gençler, Çamlıtepe, Taşkesiği, Halitağalar, Uzunlar, Kızılot, Çavuşköyü, Hacıobası [birleştiği yer], Kızılağaç bulunur. Ahmetler köyü derenin diğer kolu üzerindedir. Bu köyler bu derelerden yaz kış faydalanan köyler. İçme suyu da bu derenin kenarından alınıyor. Bu dere kurursa o da olmayacak. Aşağıdaki köyler şu an için içme suyunda bir sorun yaşamıyorlar, ama yarın bu HES'ler yapıldığında sular kesilecek, yeraltı suları çıkmaz olacak. Boru içine alıyor tabana salmadan ta denize kadar boruya bindirecek. Aşağıdaki köyler 20 metre kuyudan bu dereden içme suyu elde ediyor. Su varmayınca kuyular da kuruyacak (#20)

Tarım açısından yüzeyde hiç akmadığı dönemde bile suyun önemini dillendiren bir köylü:

Şimdi iki üç metre kuyudan iki üç günde motorla su çekiyor bağları suluyoruz. Bu bağların en az iki üç sefer sulanması şart. Eskiden su vermezdik, çünkü eskiden yer bağları vardı (#41)

Hayvancılık açısından önemi ise sadece bir köy için şöyle vurgulandı:

Burada 11 tane hayvan sürüsü var. Bunların su içeceği tek yer bu çay. Başka yerde hiç akarsu yok. Başka yaşama şansı yok. Bu dağda gram su yok. Adam kışın bile güdüyor, sulamak için çaya iniyor. 300'den olsa 3000 hayvan var. Beşbine yakın hayvan var bu köyde. Hepsini bunun biter o zaman (#18)

Ahmetlerin üç akarsuyu vardır: Köy Deresi, Karpuz Çayı, Kurtlar Deresi. Köyün en bilinen akarsuyu hemen güneyinden geçen Karpuz Çayıdır (köy arazisinde kalan bölümü Ahmetler Çayı olarak adlandırılmıştır). Karpuz Çayı, kaynaklarını Akseki İlçesinin güney yarısından alan iki ana koldan oluşur. Bu kollar; Geriş, Sadıklar, Güzelsu köylerinin yakınlarına kadar kuzeye sokulur. Karpuz Çayının ana kollarından batıda olanını Ahmetler Çayı, doğuda kalanına da yukarı kesimlerinde Gebe Suyu, aşağı kesimlerinde Çenger Suyu denilmektedir. Ahmetler Çayı köy arazisini geçerken daha çok Karpuz Çayı Kanyonu olarak bilinen ama Ahmetler Kanyonu olarak nitelendirilen kanyon vadiden (Kapız) geçer. Bu boğaz 3. zaman

sonundaki neotektonik hareketlere bağılı olarak meydana gelen yükselmeler neticesinde, akarsuyun yatağını derine doğru kazmasıyla oluşmuştur. Boğazın bir kanyon, vadi şeklini almasında, akarsuyun Antalya naplarını keserek temele gömülmesi de etkili olmuştur (Hadimli, 2009b).

Ahmetler Çayı, kaynaklarını Akseki ilçesi güneyindeki Geriş, Cemerler, Sadıklar köyleri arazilerinden alır. Bu kaynaklar Karpuz Çayının en kuzeyde ve en yüksekte kalan kollarını besler. Ahmetler Çayının su toplama havzasını Murtiçi depresyonunun kuzeyi ve güneyi olarak ayırılır. Çayın Murtiçi'nden kuzeyde kalan kesimine Ulu Dere adı verilir. Murtiçi'nden kuzeydeki kollar mevsimlik akışa sahiptir. Ulu Dere; Cemerler yakınında Küllük Deresi, Köse Dere, Değirmenyanı Deresi gibi yan kolları olarak güneye doğru akışını sürdürür. Bu yan kollardan Küllük Dere Geriş güneyinden, Köse Dere Erenyaka ve Aşağıışıklar köyleri arasından, Değirmenyanı Deresi de Sadıklar köyü arazisinden kaynaklarını alır. Değirmenyanı Deresi, Sadıklar yakınında kaynağını aldıktan sonra önce kuzeybatı yönünde Cemerler Köyü arazisine ulaşır. Oradan da batı ve güneybatı yönünü alarak Ulu Dereye katılır. Yaklaşık 1150 m seviyelerinde oluşan Değirmenyanı Deresi Karpuz Çayının en uzakta ve en yüksekte kalan kaynağıdır. Ulu Dere Murtiçi'nin kuzeyinde Selahattindevrendi Boğazına girmeden önce doğudaki Otluk Dağından gelen Karayatak ve Dereyatak derelerini alır. Selahattindevrendi Boğazını geçip Murtiçi'ne ulaşan Ulu Dere bu depresyonu kuzeyden güneye kat ederken, Gölbaşı Pınarı ve Değirmenyaşı tepenin (656 m) eteğinden çıkan Ferfiri karstik kaynağı alıp devamlı akışlı bir akarsu karakteri kazanır. Murtiçi'nden katılan Gölbaşı ve Ferferi pınarlarının daha doğudaki Geyran yaylasından batan sular oldukları düşünülmektedir (Hadimli, 2008: 157). Murtiçi'nin güneyinde, Değirmenyaşı Tepe ile Gülen Dağı arasından geçip güneybatı yönünde akarak derin yarılmış yatağına giren akarsu buradan itibaren Ahmetler Çayı olarak anılır.

Karpuz Çayının araştırma sahasındaki ikinci önemli kolunu Çenger Suyu meydana getirir. Akseki İlçesinin güneydoğu kesimindeki Gidefi Dağının güney eteklerinden kaynaklarını alan mevsimlik akarsular, Çenger Suyunu oluştururlar. Osman Dağı kuzeyinde Gidefi Dağı güneyinde yer alan yaklaşık doğu-batı yönlü grabenin güney ve kuzeyinden konsekant karakterde kurulmuş olan akarsular, grabenin ortasından geçen İnönü Deresinde toplanır. İnönü Deresi, Gidefi Dağından inen doğudan batıya sırasıyla Kızıl Dere, Karapınar Deresi, Köseler Deresi ve Göklü Dereyi alır. Çenger Suyunun ikinci kolunu ise Osman Dağı batı yamaçlarından İnnas ve Karapınar gibi dereleri toplayan Karpuzçayı deresi oluşturur. Çaltılıçukur köyü güneyinde İnönü Deresi ile birleşen Karpuzçayı Deresi daha batıda mevsimlik karakterdeki Çukurköy Deresini de bünyesine kattıktan sonra Gebe Dere adını alır. Gebe Deresi daha güneyde Çenger Deresi olarak adlandırılır ve batıdan gelen Ahmetler Çayı ile birleşerek Karpuz Çayını oluşturur. Karpuz Çayı yaklaşık 50 km uzunluğundadır. Karpuz Çayının araştırma sahası içerisinde kalan kolları

üzerinde iki tane gözlem istasyonu bulunmaktadır (Kantarcı, 2014). Karpuz Çayının araştırma sahamız içerisinde kalan kollarının tamamı mevsimlik karakterde akarsulardır. Bu kollarda kış mevsiminde görülen akımın uzun süren kurak devrede tamamen yok olması rejimlerinin Yağmurlu Akdeniz Akarsu Rejimi olduğunu gösterir.

Ahmetler Köyünden geçen Ahmetler Çayı ile Gençler Köyünden geçen Çenger Çayı aşağı kesimlerde Hacıobası'nda biri birine kavuşurlar ve Karpuz Çayını oluştururlar ve sahilde Kızılot'ta Akdeniz'e dökülürler. Çayın aşağı kesimlerinde özellikle geçimleri bu suya bağımlı çok sayıda yerleşim yeri bulunmaktadır: Murtiçi, Güçlüköy, Ahmetler, Erengeriş, Uzunbelen, Deveciler, Taşkesiği, Hacıhasanlar, Mustanlı, Hacısalı, Hacıobası, Taşlıca, Gençler, Araplı, Havut, Eşekçiler, Kayabaşı, Araplar... Bu köylerin içme ve sulama suyu, tarım ve hayvancılık etkinlikleri de önemli ölçüde bu sulara dayanır. Çayın suyu tuzluluk bakımından ikinci, alkalilik bakımından birinci sınıf sulama suyu niteliğindedir.

Köylerinin ekosisteminin önemli bir parçasını oluşturan doğal varlık da Ahmetler Kanyonudur. Manavgat'a bağlı Ahmetler Köyünde, Toros dağları üzerinde, üç köyün sınırları arasında bulunan Ahmetler Kanyonu, Akseki-Murtiçi mevkiinden girişi ile Ahmetler Köyü güney kısmındaki çıkışı arasında toplam uzunluğu yaklaşık 12 kilometre olan bir kanyondur. Bu 12 kilometrenin ilk 5 kilometrelik kısmı patika ve toprak yol ile ulaşılabilen giriş bölümü, kalan 7 kilometrelik kısmı başlangıçta 10-12 metrelik bir şelale ile devamında 2-5 metrelik yüksekliklerden oluşan inişler ve uzun suyollarından meydana gelmektedir. Kanyonun 7 kilometrelik bölümünde dik yamaçlar ve 400 metreyi bulan derinlikler nedeni ile az sayıda nokta (2-3 nokta) güneş gördüğünden geçiş oldukça zordur (Ecevitoğlu ve Zor, 2014: 8).

Ahmetler Kanyonu yer yer 400 metreyi bulan derinliği ile Türkiye'nin en derin üçüncü, Akdeniz Bölgesinin ise en derin kanyonudur. Kanyonda vadi tabanının 1 metreye kadar düşen genişliği, çok dik ve sarp yamaçları nedeniyle güneş ışığı alamayan bölümler bulunmaktadır. Bu hali ile gerek fauna, gerekse flora açısından neredeyse insan eli değmemiş kapalı bir ekosistem oluşturmaktadır. Kanyonun bitişinde, suyun güneyinde Ahmetler Köyüne ait tarım arazileri bulunmaktadır. Kanyon, turizm ve doğa sporları kulüpleri tarafından ziyaret edilmektedir. Hiç tanıtım yapılmadığı halde yıllık yerli ve yabancı 6-7 bin turist ağırlıyan kanyon, kano, yürüyüş, yüzme gibi alternatif turizm imkânları sunmaktadır. Kanyon tabanından akan ırmak suyu genellikle haziran sonunda ya çok azalmakta ya da tamamen kurumaktadır. Kasım-aralık aylarında çok yağmur yağıp sular fişkıncaya kadar bir kuru dere olarak kalır. Kanyonun da bir parçasını oluşturan Karpuz Çayı havzası aynı zamanda Manavgat'ta 14 köyün içmesuyu ve sulama suyu ihtiyacını karşılamaktadır. Üç köyün de kanyonla sınırı bulunmaktadır. Eski

Güçlüköy kanyonunun kuzey doğu yamacının üzerindeyken, Gençler Köyü yaklaşık 10 km güneydoğusunda yer almaktadır. Kanyonun köylüler için tarihi sembolik ve görsel değerinin yanısıra doğa turizmi potansiyeli bulunmaktadır.

Resim 4: Ahmetler Kanyonundan bir görünüm

(Kaynak: Mehmet Kocaakça, 2013)

Köylerin yaşam alanlarının farklı dönemlerde öne çıkan, ama önemli bir parçasını oluşturan dördüncü bir ekolojik varlık yaylalardır. Köyler birer Yörük köyü ve hayvancılıktaki gerilemeye bağlı olarak zayıflamakla birlikte hala Yörük kültürünün ve göçerlik geleneğinin canlı bir şekilde yaşandığı köyler. Geçmişte yaşamları ot ve suya bağlı araştırma sahamızla bağlantılı, ama sahanın dışında Akseki ilçesi sınırları içinde bulunan yüksek dağlarda üç köyün de ilişkili olduğu yaylalar, Aldürbe Yaylası bulunur. Yayla Aksekililerce değil Manavgat'a bağlı Ahmetler ve Gençler köylüleri tarafından kullanılmaktadır. Yaylada hayvancılık ve arıcılık yapılmaktadır. Yaylaya bölgedeki diğer yaylalarda olduğu gibi, mayıs sonu çıkılmakta, ağustos sonu eylül başında dönülmektedir. 1700 metre rakımında bulunan yayla, kademeli yaylacılık yapan yarı göçebelerin de uğrak yerlerindendir. Aldürbe, ulaşım araçlarının varabildiği en son nokta olması nedeniyle Eğrikar, Ahmetler Kuyusu, Bozlağan gibi birkaç yaylanın merkezi durumundadır. Günümüzde yaylaya hayvanlar, çoğunlukta ulaşım araçları ile götürülmekte ise de yürütülerek çıkarılan sürüler de vardır. Yaylaya ulaşım araçlarıyla ulaşabilmek için Akseki'ye bağlı Çimi Köyünün içinden geçmek gerekir. Ancak Ahmetler Köyü ile Çimi Köyü arasında, bu yaylanın mülkiyet hakkından dolayı devam eden dava nedeniyle, hemen her yıl yayla göçleri sırasında tatsız olaylar yaşanmaktadır. Yaylacıların göç zamanlarında Çimi Köyünün içerisinden geçen yayla yolu üzerine yapılan demir kapının kapatılmasının neden olduğu olaylara, bazı yıllar güvenlik güçleri müdahale etmek zorunda kalmaktadır. Hemen tamamı Çimi Köyü arazisinde

bulunan bu yaylalar sahasının mülkiyet durumu konusunda, Çimi Köyü ile bu köyler arasında yüz yıllardan beri süregelen yayla davaları ve kavgaları mevcuttur. Yaklaşık 1700 metre yükseltide kurulan Aldürbe Yaylasında 60 devamlı konut bulunmaktadır. Tamamı taş yığma, beşik çatılı, çatı malzemesi olarak ahşap ve üzerinde toprak örtünün kullanıldığı meskenler, yılın yaklaşık üç ayında iskân edilmektedir. Meskenler genelde tek odalı ve çok amaçlıdır (Hadimli, 2008: 278-79).

Köylüler geçmişte ağırlıklı olarak dağ göçebeliği yaşam tarzına sahiptirler. Köylüler, soğuk mevsimi daha alçak seviyelerdeki köylerine yakın vadi içleri gibi korunaklı yerlerde ve hayvanlarını dışarıda otlatarak geçirirler. Kış aylarını yarı göçebeler gibi köylerdeki devamlı meskenlerinde değil, sürüleri ile birlikte alçak alanlarda geçiren bu Yörüklerle, dağ göçebeleri denir. Genellikle “döllük” olarak adlandırdıkları kışlaklarında da, yaz aylarındaki gibi geçici tipteki meskenlerde yaşayan dağ göçebeleri, kendilerine has yaşam karakteri ile sahadaki yarı göçebe ve yaylacı ailelerden kolaylıkla ayırt edilebilir. Dağ göçebeleri sürüleri ile birlikte, sürekli olarak yaylaklar ve kışlaklar arasında yer değiştirirler. Manavgat’ın deniz seviyesinden yüksekte bulunan bu köylerinde, dağ göçebeleri yanında yarı göçebe sınıfında değerlendirilebilecek Yörük aileleri de vardır. Bu Yörüklerin ritmik hareketleri, aynı köyde yaşayan dağ göçebesi Yörük aileleri ile benzer olsa da, bunların bağcılık ve arıcılık gibi farklı ekonomik faaliyetleri yürütmeleri ve kışı sürüleriyle birlikte kışlaklarda değil de köylerindeki devamlı meskenlerde geçirmeleri, bu ailelerin yarı göçebe olarak ayırt edilmelerini zorunlu kılar. Bu dağ göçebelerinin yayla alanları; Aldürbe Yaylası merkez olmak üzere Geyran, Çırlavık, Eğrikar, Gebece ve Bozlağan yaylalarını kapsar (Hadimli et al, 2010: 354).

Dağ göçebesi olan Yörükler Ahmetler, Gebece, Gençler gibi köylerden çıktıktan sonra Güçlüköy, Murtiçi, Sadıklar köyleri arazisinden geçerek Geyran Yaylasına ulaşırlar. Burada belli bir süre konaklayıp otlak alanlarından faydalandıktan sonra, 1700 metre rakımındaki Aldürbe Yaylasına çıkarlar. Haziran başında 1700 metredeki Aldürbe Yaylasında hayvanlarını otlatan dağ göçebeleri, yaklaşık 15 gün buradaki kaldıktan sonra 2100 metre yüksekteki Çırlavık Yaylasına çıkarlar. Temmuz başına kadar 2100 metre seviyelerindeki otlak alanlarını kullanan Yörükler, temmuzun ilk haftası Çırlavık Yaylasından hareket ederek, bu defa 2400 metre yüksekte bulunan Bozloğan Yaylasına kadar yükselirler. Bu faaliyeti en yüksek yaylaya kadar devam ettiren dağ göçebeleri, 10 aile ve yaklaşık 50 nüfustan ibarettir. Bunlar Bozloğan Yaylasında bulunurlar. Bu yaylada 2400 metrede geçici meskenlerde yaşayan dağ göçebesi Yörükler, hayvan sürülerini 2700 metreye kadar çıkarırlar. Yaklaşık 40 gün Bozloğan Yaylasında kalan Yörükler, 15 Ağustos’tan itibaren yine kademeli bir şekilde önce 2000 metre seviyelerine inip 10-15 gün kaldıktan sonra, eylül başında 1700 metredeki Aldürbe’ye geri dönerler. Haziran başında geline

Aldürbe Yaylasına, eylül başında dönüş güzergâhı olarak da gelinmesi, bu yaylanın merkezi konumunu da ortaya çıkarmaktadır (Hadimli et al, 2010: 354).

Sahada su kaynaklarının sayısı özellikle yükseklerde oldukça azdır. Bu dağ göçebelerinin en önemli sorunu su teminidir. Dağ göçebelerinin yaşamı bir anlamda suyu arayarak, suyun ve otun peşinden giderek gerçekleşmiştir (Hadimli et al, 2010: 354). Bu dağ göçebelerinin Bozdoğan gibi yüksek yaylalarda kalma sürelerini, otlakların durumu ve kullanılacak su temininin mümkün olup olmaması belirler. Yaylaların çoğu susuzdur ve buralara çıkarılan hayvanlara kar suları içirilir (Saraçoğlu, 1989: 345). Buradaki Yörük aileleri su ihtiyaçları için, temmuz başından ağustos ortasına kadar “oğruk” olarak tabir ettikleri, derinlikleri 10-15 metreden fazla olan ve tabanları güneş görmeyen düdenlerde yıl boyu biriken karı eritirler. Bu düdenlerdeki karın bitmesi, Yörüklerin de göç tarihlerini belirler. Ağustos ortalarından itibaren, düdenlerdeki karın tükenmesi ve meskenlerin bulunduğu 2400 metrede özellikle geceleri insan yaşamının güçleşmesi, Yörükleri daha alçak alanlara göç etmeye zorlar. Yaklaşık 40 gün süren, “*kar suyuna bağlı yaylacılık*” olarak tarif edilen bir faaliyeti yürüten Yörükler, Toroslarda en yükseğe çıkan göçebe aşiretleri ve Yörük obalarını oluştururlar (Hadimli et al, 2010: 355).

Araştırma alanında yaylacılık ve dağ göçebeliği geleneksel ekonomik faaliyetler arasındadır. Özellikle geniş tarım imkânlarından yoksun olduğu sahada, ormanlardan arta kalan ve orman üst sınırından daha yüksekte bulunan otlak alanları, ancak bu şekilde değerlendirilebilmektedir. Manavgat’ın köylerinden Akseki’deki yaylak ve otlak alanlarına gelen Yörükler ile Aksekililer oldukça yakın ilişkiler içerisinde. Bu yörede her iki ilçe halkının hayvancılığa bağlı olarak yürüttüğü ekonomik faaliyetler, oldukça çeşitlilik kazanmıştır. Yaylalardaki hayvanları alıp pazarlayan tüccarlar, bunları kesen kasaplar, kesilen hayvanları değerlendirerek satan özellikle Konya-Antalya yolu üstünde kurulmuş lokantalar, bütün bir zincirin halkasını oluştururlar. Sonuç olarak yaylacılık ve dağ göçebeliğine bağlı hayvancılık ve arıcılık pek çok işkolu ile ortak çalışan ve pek çok nüfus istihdam eden, önemli ekonomik faaliyetlerden birini oluşturur (Hadimli et al., 2010: 358). Ancak sahada yürütülen geleneksel küçükbaş hayvancılık faaliyeti hem orman alanlarına kıl keçilerinin sokulmamasına yönelik orman politikası hem de hayvancılığı terke zorlayan neoliberal politikalar nedeniyle sonlanma, kırsal alanlar boşalma noktasına gelmiştir.

Köylünün doğal yaşamını kuran bir diğer ekolojik varlık ormanlardır. Sahadaki üç köy de orman köyüdür. Bu yüzden orman, köylünün doğrudan etkileşimde bulunduğu ekolojik varlıklardan bir diğeridir. Araştırma sahası içindeki köyler insanların geçimlerinin tamamen orman ve su-dere kaynaklarına bağımlı olduğu bir bölgedir. Köyler aynı su ekosisteminde-

akarsu yatağında yer almaktadır. Batı Torosların önemli orman alanları burada bulunmaktadır. Kadastro çalışmalarında Ahmetler Serisi olarak isimlendirilen dört orman bölgesi belirtilmektedir. Bunlar; Güğlendağı, Gedikliburun, Mercimekli ve Kuzlu Kale devlet ormanlarıdır. Özellikle Toros göknarı ve sedir gibi nadir türlerin de bulunduğu bölge ormanları, hem ekonomik yaşamın hem de ekolojik dengenin önemli unsurlarıdır. Bölgede yetişen ardıç, katran, ladin, kızılçam, karaçam ve maki türlerinden en hızlı yenilenebileni kızılçamdır. Köyler tarım, bahçe, hayvancılık, arıcılık ve orman işçiliği olanakları nedeniyle köylerin ekonomik faaliyetlerinin %90'ı ormanla ilişkilidir (#17). Ormanlar hayvancılık, toplayıcılık, kerseste ticareti, nakliye gibi faaliyetleri doğrudan etkileyen alanlardır. Bu yüzden araştırma sahasındaki köylerin içiçe bulunduğu ormanlık alanlarla çok yoğun bir ilişkisi vardır. Ancak geçmişte orman alanları tarla açma, kaçak kesim, aşırı kesim, kaçak otlatma gibi etkenlerle azalmıştır:

Benim çocukluğumda, 1950'lerde buradaki insanlar daha çoktu. Okulda yetmiş filan öğrenci vardı. Şimdi kente göçtü biraz. O zaman burda insanlar karnını doyurmak için herkes kendi eker biçerdi. Buğdayını kendi kaldırır ve ekilecek yer kalmamıştı. Ormandaki düz tarlalar veyahutta ormanda daha önce kullanılmış doğal olan düz yerler, çamlar kesilerek tarla açılırdı. Tarla açma olayı vardı (#26).

Günümüzde süreç tam tersine işlemektedir. Son dönemdeki tarım politikalarının çiftçiyi tarımdan koparması, orman sahalarında özel kesimin artması ve köylerin nüfusundaki ciddi azalmalar nedeniyle hem ormanlar üzerindeki baskı azalmış hem de artık ekilmeyen tarım alanları orman alanlarına dönüşmeye başlamıştır. Geçmişte sahadaki köylü hanelerin büyük bir bölümünün en büyük geliri, bu ormanlık alanda yapılan kesimlerden ve nakliyecilikten elde edilmekteydi. Köylülerden birinin vurguladığı gibi köy sakinlerinin geçimleri önemli ölçüde de ormana bağımlı: “Orman bizim ekmeğimiz”(#25). Köylerin çevresi tamamen kızılçam ormanlarıyla kaplıdır ve üç köyde de ormanla ilişkiler farklı ulaşım ve nakliye olanaklarıyla biçimlenmiştir. Her ne kadar Gençler ve Güçlüköy yol kenarında bulunsa da hem ulaşımın güç - şose yol- hem de nakliye araçlarının yokluğu nedeniyle 1950'lere kadar ticari ağaç kesiminin sınırlı olduğu görülür. Bölgede ulaşım olanakları 1950'lerde gelişmeye başlar. Konya-Manavgat-Antalya karayoluna 1952'de başlanır. Ahmetler Köyünde ise yol, 1967'de orman yolu olarak açılır. Köye orman yolunun açılması, betonarme bir köprünün yapılması ve resmi ağaç kesimleri sayesinde artan gelir, Gençler Köyünde ise Konya-Manavgat Yolu inşasının sunduğu istihdam olanakları köylünün kapitalist ticari ilişkilere girmesinde belirleyici olmuştur.

Günümüzde her ne kadar neoliberal ormancılık politikaları köylü orman ilişkilerini köklü bir biçimde dönüştürmüşse de köylerin ormanla olan ilişkilerinden ortaya çıkan konumları onlara hala bazı avantajlar sağlamaktadır. Örneğin orman alanına sahip olan köyler hemen her yıl orman işletme şefliğinin kontrolü altında kesim yapıp, önemli bir miktarda gelir elde edebilirler. Orman içi köyleri, konumları itibarıyla önemli miktarda ormancılık geliri elde eden

yerleşmelerdir. Orman köyü statüsüne ve orman ürünleri toplama haklarına sahiptir. Bu imkândan yararlanma kuralları köylülere açıktır. Bu özellikleri köylere, orman kesiminden başka da bazı avantajlar sağlar. Örneğin orman köylerinde ikamet edenler, konut inşa etmek istediklerinde kereste ihtiyaçlarını bedelsiz olarak alabildikleri gibi, kışlık yakacak ihtiyaçlarını da belli miktarlarda ormandan karşılayabilirler.

Ancak köylü ile orman arasındaki ilişkinin sorunlu bir geçmişi var. Özellikle hayvancılık faaliyetlerinin ormanla içiçe yürütülmesi zorunluluğunda aşağıda açıklayacağımız gibi köylü ile devlet, orman idaresi arasında 1940’larda çatışmalı dönemler yaşanmıştır. 1960-70’lerde orman üzerinden gerçekleşen geçimlik ve ticari faaliyetler artarken, 1980’lerdeki kadastro çalışmalarından önce yaygın olan orman alanlarına tecavüz (2B) görülür. Kadastro çalışmalarından sonra köy nüfusunun kente göçler nedeniyle azalmasına bağlı olarak, yeni nesiller topraktan çekildikçe ormanlık alanların genişlediği, tarlaların ormanlaştığı gözlemleniyor. Yine geçmişte özellikle sahil bitişiği orman alanlarında turizm yatırımları nedeniyle orman alanlarına tecavüzün özellikle 1980’lerde arttığı, günümüzde de bunun yasa içi düzenlemelerle devam ettiği söylenmektedir (#17).

Günümüzde ticari amaçlı kaçak kesimin bitme noktasına geldiği belirtilmektedir. Köylü, kesim artık ve kuru devrikleri toplayarak kışlık yakacak olarak kullanmaktadır. Köylünün bu faaliyeti orman altı ölü örtüyü kaldırdığından yangın ihtimalini azaltmaktadır. Özellikle yoksul aileler, gerek kesim gerekse toplayıcılık faaliyetlerinden geçimlik gelirlerinin önemli bir kısmını ormandan sağlamaktadır. Çoğu emekli olan ve emeklilik maaşıyla geçinemeyen köylünün gelirinin önemli bir kısmının geçimi ormana ve orman ürünlerine dayalı, yıllık hane başı orman gelirinin 5-10 bin TL arasında değiştiği söylenmektedir (# 41). “*Gelirin nerden baksan %25’i ormandan geliyor. Orman olmazsa biz yaşayamayız*” (#39). “*Biz suyumuzu vermeyiz. Bizim geçimimiz burdan. Bizim öksüz karılarımız bu dağlardan ot toplar geçinir. Kekik toplar, mantar toplar, çay toplar*” (# 30). Önemli ölçüde bu yüzden bölgede günümüzde kasıtlı orman yangınının olmadığı belirtilmektedir. Özellikle sosyal güvencesi olmayan yoksul köylüler orman ürünlerinden faydalanırken mantar, kekik, adaçayı, defneyaprağı, kuşburnu, keçiboynuzu ve soğanlı orman bitkileri güneydeki Manavgat-Antalya ve kuzeydeki Konya merkezli aracılara verilmektedir (#21; #22).

4.3. Sahadaki Köylerin Toplumsal ve Ekonomik Yapısı: “Bizim kendi derdimiz bize yeter”

Kapitalizmin sahaya piyasa ilişkileri ile sızmasıyla sermayenin nüfuzu artmış, köylünün yaşam koşulları da gittikçe bozulmuştur. Günümüzde köylünün maddi üretim sürecindeki sömürü

ilişkileri de derinleşmektedir. Köylülerin yaşam ve geçim koşullarını Ahmetler Köyünden bir köylü şöyle ifade ediyordu: “*Bu köy taştan ekmeğini çıkaran yoksul bir köydür*” (#27). Yerelde son otuz yıllık neoliberal süreçte köylülünün yaşadığı deneyim belli başlı beş kavramla özetlenebilir: Mülksüzleştirme, proleterleşme, yoksulluk, marjinalleşme ve parçalanma. Tarım ve hayvancılığın neoliberal politikalar doğrultusunda yeniden yapılandırılması, piyasalaşmanın yaygınlaşması ve küçük köylülerin kendilerini yeniden üretme koşullarından yoksunlaşmasını beraberinde getirmiş, kırsal geçim kaynaklardan yoksun kalan köylüler kentlere göçmüş ve yeni kentliler kentin varoşlarında, güvencesiz işlerde yoksulluk içinde yaşamaya başlamışlardır. Bu süreçte kente gelenler hem mekânsal bir marjinalleşme yaşamışlar, hem de enformel emek piyasası içinde marjinal kalmışlardır. Kırsal yaşamın temel dayanağını oluşturan sosyal ağlar da parçalanmaya başlamıştır.

Geçmişte yerelde toplumsal yapı bütünleşik, görece az parasallaşmış ve ekolojik varlıklara bağımlı. Ancak günümüzde sahadaki köylü hayvancılık ve tarımdan önemli ölçüde kopmuş, ormandan faydalanma imkanları da piyasa güçlerine tabi kılınmış durumda. Köylerde kalanlar ise farklı geçim stratejileriyle kendi kendine yetmeye çalışıyorlar. Yoksulluk hakim bir toplumsal yapıya sahip köyler. Gençler Köyünden bir katılımcı bu durumu tek cümleyle özetlemektedir: “*Bu köyde zengin yok*”(#20). Her hanenin az da olsa toprağı var ve geçimlik ihtiyaçlarını karşılayabiliyor. İmece usulü emek paylaşımı ve ormandan açılmış araziler (2B) var. Toprak çoğu yerde yetersiz ve verimsiz. Özellikle dere kenarındaki topraklar az da olsa hem düz, alüvyon hem de sulak ve verimli olduğu için önem taşıyor. Orman idaresi ile sorun yok; topraklar kadastrodan önce açıldığı için. Orman varlıkları ile ilişkiler disiplin altında ve erişim sınırlı. Geleneksel orman kullanma biçimleri odun toplama, otlatma, bitki ve orman ürünü toplama izne bağlı. Piyasa ekonomisi ile ilişkiler artmakta. Tarımsal küçük meta ürünleri ve toplanan orman ürünleri karaborsada, yerel piyasada satılıyor. Bu ticarete fiyatı satıcı değil, daha çok alıcı belirlediğinden köylünün kazancı da sınırlı. Yerel piyasa ekonomisi ile diğer bir ilişki tarzı emek göçü: özellikle inşaat ve turizm sektörüne yönelik.

Sahada geçimlik üretimin kapitalist koşullar altında dönüştüğü, ama yok olamadığı küçük meta üreticiliğın varlığını koruduğı ve metalaştırma eğilimleri ile geçimlik üretim arasındaki gerilimli ilişkinin sürdüğü görülmektedir. Tarımsal üretim aile emeğine, özellikle de kadın emeğine dayanıyor. Ücretli emek yok, sadece çobanlar bu kategoride. Küçük ve düşük verimli toprak sahiplerinin emek piyasasına katılmaya zorlanması bu köylerde de yaygın. Toprak satışı yok, varsa bile köy içinde. Tarım ve hayvancılık zengin olmak için yapılmıyor, geçimlik tarım da artık tam ve güvenli bir geçim kaynağı olarak görülüyor. 50-60 yıl önce hemen her köşede ekimi dikimi yapılan geleneksel tarım ürünleri, buğday, arpa, mısır artık hiç yetiştirilmiyor

(Saraçoğlu, 1989:316-317). Ürün çeşitliliği azalmış, ürün deseni farklılaşmış durumda. Emek yoğun ürünlerden sermaye yoğun ürünlere geçildiği gözlemleniyor: Ticari üzüm, zeytin, elma.

Saha ülkenin kapitalizme geçiş ve modernleşme süreçlerinin en hızlı yaşandığı bir turizm bölgesinin hemen bitişiğinde bulunuyor. Kısmen toprak ve hayvancılık faaliyetlerinin köylüyü köye bağlamaya devam ettiği gözlenmektedir. Ancak kırsal emek biçimleri ve bunların doğayla ilişkileri önemli ölçüde devlet, piyasa ve proleterleşme süreçleri üzerinden değişmiştir. 1980'ler kadar köylüler emeklerini nasıl kullanacakları konusunda görece özerktiler, kendileri kontrol edebiliyordu. Aynı on yılın başlarında kırsal emeğin kullanım biçimi hızla değişmeye, kırsal emek çözülmeye başlamıştır. Bir yandan devletin köylüleri de sürece dahil ederek karayolu altyapısını kurması, diğer yandan orman varlıklarına müdahalesi yeni emek kullanım biçimleri yaratırken bir yandan da sahildeki turizmin gelişimine bağlı olarak nüfus hareketleri başlamış ve emek göçü yoğunlaşmıştır. Göç köylünün doğa ile ilişki ve ilişkilene tarzlarında önemli değişiklikler getirmiştir. Köylü piyasa ilişkileri üzerinden geçim olanaklarının daralmasına, üretimin ticarileşmesine daha çok kendini daha fazla sömürerek tepki vermeye başlamış, farklı işler, gelir kaynakları için ve mevcut üretim araçlarını daha fazla kullanarak tepki vermektedir. Geçimlik tarım artı değer üretmediğinden ve neoliberal kapitalist tarımsal reformların getirdiği koşullar altında bir zamanlar hanenin temel dayanağını oluşturan etkinlik bağımlılığa ve yoksullaşmaya sebep olmaktadır. Günümüzde köylerde yaşayanların hala önemli bir kısmı tamamen proleterleşmemiş ve ücretli emeğe dönüşmemiş yerlilerden ve bu süreçleri deneyimlemiş emeklilerden oluşmaktadır.

Üretim, belirtildiği gibi geçimlik ve hemen her hanenin az da olsa tarımsal toprağı var. Köylerin hiç birinde endüstriyel işletme yok, mevsimlik turizm işçiliği yaygın. Tarımsal arazilerin önemli bir kısmı son dönemde ekilmediği için tapulu araziler orman alanları ile bütünleşmektedir. Sahada ulaşım imkânlarının kısıtlı olduğu Ahmetler dışındaki iki köyde kadın emeğine dayalı yaygın bir yol kenarı ticareti söz konusudur. Üretim ve pazarlama haneler tarafından gerçekleştirilmekte ve özellikle yol kenarı tezgâhlardan, ilçe esnaflarının satışlarını olumsuz etkilediği için şehirli esnafların şikâyetçi olduğu belirtilmektedir (Hadimli, 2008: 458).

Köyler ekonomik ve toplumsal dayanışmanın özünü açıklayan moral ekonomiyle yakından bağlantılı. Köylerde toplumsal yeniden üretim geleneksel dayanışma biçimlerine dayanmakta ve piyasa kuvvetlerinin sahaya girişiyle birlikte bu dayanışma biçimlerinin parçalandığı görülmektedir. Doğa ile kurduğu ilişki geçim, mecburiyet ve moral ekonomi üzerine, kullanım değerine odaklı faaliyetler hakim. Yoksulluğun yükünü çekerken bile asla beklentilerini yükseltmeyen, azla yetinebilen, çokta gözü olmayan, kanaatkâr, alçak gönüllü,

kendini bilen insanlar. Özellikle Ahmetler Köyü kadınları tarafından kullanılan yerel atasözlerinden biri köylünün bu moral ekonomisini tüm açıklığıyla ortaya koyar: “*Gümüş yükünden ummam, yemiş yükünden umarım*” (“Ahmetlerce Atasözleri”, 2009).

4.3.1. Toplumsal Yapı ve Değişme

Sahadaki köylerin temel toplumsal özelliği küçük köylülüktür ve hâlâ bu geleneksel özelliklerini koruyorlar. Direnişin mekanının toplumsal yapısının önemli bileşenlerini köylü aydınlarından bir şöyle ifade etmişti: “*Aynı ağacın dallarıyız*” (#12). Araştırma sahasındaki köylerde toplumsal yapı hâlâ baskın bir geleneksel özellik sergiliyor. Ahmetler’de oymak ya da oba, Gençler Köyünde ise sülale dediğimiz akrabalık bağları üzerinden işlerliğini koruyan köy içi bir geleneksel toplumsal yapının izlerini görüyoruz. Araştırma sahasında yaşayan Yörüklerin, baba otoritesinin güçlü, çocuk sayısının fazla olduğu, akraba evliliklerinin yaygın olarak yapıldığı, aileler arası yardımlaşma ve dayanışma ilişkilerinin çok önemsendiği, çeşitli alanlardaki gelenek ve göreneklerin hassasiyetle korunduğu bir yaşamları vardır (Hadimli, 2008: 292). Karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve korumanın hakim olduğu moral ekonomiye dayalı bir köy yaşamı var:

Akrabalık ilişkileri samimi ve çıkar gözetmiyor. Akrabalarının başarısından mutlu oluyorlar. Müthiş bir akrabalık ilişkisi var. Bu bağın güçlü olması eylemlerde çok etki etti, bu bağ kullanılabildi. Hadi amcam, hadi oğlum, hadi kızım eyleme geçirme imkanı yarattı. Bu bağlılık da eylemlere olumlu katkı yaptı. Bu akrabalık ve bağlılık zor hayat koşullarından, dışlanmış olmaktan kaynaklanıyor. Dışarıdakiler köyden iyi bahsetmezler. Köylü olmayanlar, Gençler’li, Fersin’li olmayanlar köyü biraz farklı görürler. O da köylüyü kendi içerisinde bir kenetlenmeye götürmüş (#1).

Geçmişte üç köyün ortak özelliklerinden biri evlilikler. Bölgede geniş tarımsal topraklar ve toprak ağalığı geleneği bulunmadığından sahadaki köylü haneler pre-kapitalist eşitsizlik hiyerarşilerine rastlanmaz. Yıllarca dışarıya kapalı bir yaşam süren Ahmetler Köyü sakinlerinin hepsi birbiriyle akrabadır. “*Bütün sülaleler kız alıp vermişler ve öyle karışmışlar ki şimdi adeta hepimiz akrabayız. Daha doğrusu aslında köyümüzdeki bütün sülalleler birlikte, tek bir sülale gibiyiz*” (#11). Sonradan köye yerleşen aileler ise daha çok çobanlık yapmak üzere getirilen ve hatta bazen evlilik yoluyla akrabalığa dönüşen ilişkilere sahipler:

Ahmetler, uzun yıllar kendi dünyasında içine kapanık, göçebe hayatı süren bir köy olduğundan köyümüzü oluşturan nüfus, belli ki birbirine çok yakın akrabalık ilişkileriyle yaşayagelmış büyük bir aileden ibaret. Sanki büyük bir obanın, geniş bir oymağın devamıyız. Çünkü hatırlayabildiğimiz geçmişimizde yaylaya çıkmayan, sürüsü ve hayvanları olmayan aile pek yoktu. Bu durumda aynı obanın oymakları, büyüyüp gelişerek ortak bir kültürü paylaşarak bugüne gelmişler. Zaten büyüklerimizi dinlediğimizde herkesin belli bir zincirle birbiriyle akrabalık ilişkileri olduğunu öğreniyoruz.” Köyümüzde, en yakın komşu köy olan Akseki’nin Güçlüköy’ü (Fersin) dışında, “yabancılarla” dışardan evlenmeler fazla yaygın değildi. Uzun yıllar Torosların yamacında yolsuz sokaksız, içe dönük bir yaşam sürdüren yoksul köylerinden biridir (Koç, 2009).

Üç köyde de toplum yapısı geleneksel özellikler gösteriyor. Örneğin Ahmetler Köyü el (oba) denen aynı kökten gelen 19 sülaleden ve 33 aileden meydana geliyor. Bu sülalelerden 12’si

köklü bir geçmişe sahip. 1- Pantır El, 2- Emir El, 3- İhtiyar El, 4- Akça El 5- Mulla Mahmut El, 6- Delibaş El, 7- Tekeli El, 8- Ecevit El, 9- Şaban El. Tarihsel süreçte dışardan gelip köye yerleşen yedi sülale var. Köyde kadınların önemli bir ağırlığı var. Hala kadınların etkilerinin devam ettiğini görüyoruz. Kurulan obalardan ve sülaleden biri kadının ismiyle de anılıyor. “Babamın babası dışarıdan. Onun için bizi anamın soyu ile anlatmışlar. Hatıp Kızı El” (“Soyagacı”, 2009). Gençler köyünde ise Araplar, Kürtler, Mıstıklar ve Manavlar denen alt kimliklerden-sülalelerden oluşan bir toplumsal yapı bütünü söz konusudur.

Köylerde nüfus son otuz yıllık süreçte giderek azalmaktadır. Genç nüfus sayısı oldukça azalmıştır. Hanelerin mülkiyeti sınırlı olduğundan kiracılık ve yarıcılık ilişkisi yoktur. Hatta köy içinde yevmiye uygulamasına da rastlanmamakta, herkes kendi tarlasını işlemekte, imece usulü dayanışmanın yoğunluğu vurgulanmaktadır. Köyler nüfus artışı, geçim koşullarında kötüleşme, kent merkezlerindeki istihdam olanakları ve eğitim ihtiyaçları nedeniyle sürekli göç vermektedir:

Eğer hepimize yetecek toprak, herkesi doyuracak ekmek olsaydı hepimiz çil yavrusu gibi yeryüzüne savrulmazdık” (#28).

“Eskiden hayvancılığın çok yaygın olduğu dönemlerde yayla ve sehil (sahil) obaları kurulurken de bir bakıma sülaleler kendi aralarında oba kurardı. Hatta bazı geniş sülalelerin birkaç tane obası olabiliyordu. Şimdi bunların hepsi obalarını yıkıp, çadırlarını söküp şehirleşmeye başladılar. Birçoğunun hem köyde evi var hem de kentte... Çoğu apartman dairelerinde oturuyorlar” (Koç, 2009).

Köyler terkedilme sürecine bağlı olarak yaşlı nüfusun kaldığı yerler haline dönüşmektedir. Özellikle yaz aylarında yaylalara göçle birlikte nerdeyse yaşlı emeklilerin mekânına dönüşmektedir. Tarımsal arazilerin ekilmemesi önemli bir olgu. Artık tarım temel bir geçim kaynağı olarak görülmemektedir.

Kırsal hanelerin piyasaya entegrasyon sürecinde genç kuşakların emek gelirlerine bağımlı olmaya başladığı görülmektedir. Tarım dışı istihdamda artış süreklilik kazanmış durumda, özellikle hane reisi ve gençler tarım dışı istihdama yönelmiştir. Köylerde genç nüfus az olmakla birlikte bu genç nüfusun ana yönelimi tarım dışı istihdam yönünde gelişmektedir. Genç kuşaklarda tarımdan kopuş yaygın bir eğilimdir. Hanelerin orta yaş altı nüfusu emeklerini sahil kesiminde hızla gelişen inşaat ve turizm gibi kapitalist ekonominin sektörlerine çevirmiştir. Dolayısıyla köyden kente göçün son otuz yıllık süreçte ciddi bir şekilde arttığı görülmektedir. Ailelerin pek çoğunun kamu, turizm, ticaret, nakliye ve sanayide çalışan aile fertlerinden tarım dışı gelirleri var. Özellikle Gençler Köyünde nakliye, Ahmetler Köyünde devlet memuru aile fertlerinin yakın il ve ilçelerde ağırlıklı olduğu görülmektedir. Yine de orman, hayvancılık ve tarım gelirleri yaşlı kuşaklar için hayati bir geçim kaynağıdır. Ayrıca yaşlıların kentsel emek gücüne katılmasının önünde ciddi engeller bulunmaktadır. Birçoğu yeterli becerilerden yoksun olduğunun farkındadır.

Eğitim konusunda Ahmetler Köyünün özgün bir konumu var. İlkokul 1947 yılında bir “eğitmen” ile başlamış. Günümüz organik aydınların birinin ifadesiyle Ahmetler “diasporasının” (#11) önemli bir kısmı bu okul sayesinde meslek edinmiş. Köy kökenli başta öğretmen hemen her meslek grubundan en az bir kişi bulunmaktadır. Aşağıda ayrı bir başlıkta değerlendirileceği gibi bu özellikle HES mücadelesi açısından geriye yansımaktadır: Scott’un kamusal senaryosunun kodlarının çözülmesinde bunların önemli bir rolü vardır. Örneğin HES direnişinin sözcüsü aynı okulda okuyup, aynı okulda öğretmenlik yapmış köy kökenli bir geleneksel entelektüel. Neoliberal döneme kadar köylerin hemen hepsinde ya bir ilkokul bulunmakta iken günümüzde bu okulların çoğu işlevsiz kalmıştır: taşınmalı eğitim yapılmaktadır. Genç ve çocuk nüfusu oldukça azalmıştır. Genç nüfusun köyü terk etmesinin temel nedeni yakın şehir merkezlerindeki iş potansiyeli iken çocuk nüfusun azalmasının temel nedeni de okulların kapanmakta ya da taşınmalı sisteme geçmesinden kaynaklanmaktadır. Köyler özellikle ilçe ve il merkezine yoğun nüfus göçü vermektedir. Göç nedenlerinin başında okuma çağındaki çocuklar için orta ve yükseköğrenim ihtiyacı gelmektedir. Aynı şekilde yukarıda belirtildiği gibi istihdam odaklı mevsimlik göçün yaygınlığı açıkça gözlemlenmektedir. Sahanın temel bir özelliği görece kent merkezlerine yakınlığı. Manavgat ve Antalya’da çalışan emekçilerin işyerlerine ulaşım imkânları var ve gününbirlik gidip dönebilme söz konusu, bu özellikle şehirlerarası yol kenarındaki Gençler ve Güçlüköy için geçerli. Yol, Güçlüköy’de işyerleri ve Gençler Köyünde ise yol kenarı tezgahları ile küçülük meta ticareti imkanı yaratıyor. Oysa Ahmetler anayoldan yaklaşık 9 km içeride, ulaşılması zor bir konumda olduğundan gününbirlik kent ulaşımı güç ve köylüyü göçe zorlayan bir faktör.

Araştırma sahasında toplumun yeniden üretimi doğal varlıklara son derece bağımlıdır. Topluluk için yaşamın gündelik üretimi için elzem olan kaynak ve ihtiyaçlara erişmek politik mücadelenin temelidir. Su başta olmak üzere yereldeki tüm ekolojik varlıklar, sadece geçimin temel unsurunu sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda toplumsal ve politik etkileşimin, ilişkilerin temel bağlamını da oluşturuyor. Ahmetler Kanyonu’nda yapılması planlanan HES projesinin, bölgenin doğal zenginliği sonsuza kadar yok edeceğinin altını çizen Ahmetler köylülerinin, projeyi durdurmak amacıyla imzaya açtıkları kampanya metninde, gelecek için tek umudu doğal güzellikleri olan Ahmetler Köyünün giderek daha da yoksullaşacağını vurgulanarak, *“çünkü zenginlik sadece parayla pulla olmaz; bizim zenginliğimiz önce insanlarımız sonra da kanyonumuz, ormanlarımız, dağlarımız ve derelerimizdir. Kanyonumuz elimizden alındığında çok şey kaybedeceğimizin farkındayız”* görüşüne yer verilmişti (“Kanyon Tehlikede” , 2013). Bu bağlamda yerel topluluk yerel ekosistemin parçalı bir dizi nesne olarak değil, bütüncül bir doğa anlayışı üzerinden diğer canlı şeylere bağlı canlı bir şey olarak görmektedir.

4.3.2. Geçimlik Ekonomi ve Küçük Meta Üretimi: Tarım ve Hayvancılık

Araştırma sahasında köylerin yüzlerce yıllık geçmişte temel ekonomik faaliyetleri tarım ve hayvancılık, özellikle doğaya, iklime, ota ve suya bağlı göçebelik. Dolayısıyla yaşamları da yaylaklarla kışlaklar arasında geçmiş. Tarımsal arazi sınırlı olduğundan yarı aç yarı tok kendi topraklarında geçimlik üretim yapmaya çalışmışlardır. Köylerde toprak az olduğundan temel ekonomik etkinlik hayvancılık özellikle küçükbaş hayvancılıktır. Toprakta ortakçılık ve yarıcılık ilişkilerine dayanmayan, verimi düşük ve hayvancılıkla bağlantılı ürünler üretilmiştir. 1990'lı ve 2000'li yıllarda Türkiye tarımında varlığını sürdüren dört yapısal ilişki araştırma sahasında da gözlemlenmektedir: küçük köylü mülkiyeti, küçük meta üreticiliği (satılabilir ürün), ücretsiz hane emeği ve erkeğin uzun dönem mevsimlik işçiliği. Buna bazı köyler için daha geçerli olan köylü-işçilik olgusunu da ekleyebiliriz. Üç köyde de farklılaşmakla birlikte köylü ekonomisi geçimlik üretime ve yakınındaki doğal çevreye bağlı. Scott'ın belirttiği gibi (1985: 302) "Görece otonom küçük meta üreticilerinin çabalarının sürekliliği temel maddi ve fiziksel çıkarlarını savunmaya ve kendilerini yeniden üretmeye yönelik sürekli çabalarının tarihinde yatar." Ancak günümüzde köylü önceki dönemlerdeki geleneksel köylü özelliklerini, otonom varlığını ve hane emeğini özgürce kullanabilme yeteneğini kaybetse de hala varlığını koruma mücadelesi veriyor. Sahada hanelerin hemen hemen hepsi geçimlerini tek bir kaynaktan sağlamıyor. Yeni yoksuluk olgusu gereği sahada köylü tarım, hayvancılık, arıcılık, orman ürünleri, nakliyecilik, mevsimlik işçilik ve emeklilik gelirlerinden oluşan karma bir tutunma stratejisiyle geçimini ve varlığını idame ettirmeye çalışıyor.

Sahil kesimine yakın olması ve turizm sektörünün istihdam olanakları emekte metalaşmayı arttırmış olsa da tarımsal ürünlerde metalaşmanın görece daha sınırlı olduğu görülüyor. Kapitalist tarımsal kalkınmanın sahadaki köy arazilerinin sınırlı olması nedeniyle araştırma sahası içindeki köy hanelerinde topraksız hane olmadığı ya da çok az olduğu görülmektedir. Toprakta kapitalist mülkiyet ilişkilerinin hâkim olmadığı gözlenmektedir: arazi satışları az ya da hiç olmadığı için. Az sayıdaki topraksız hane de hayvancılık ve orman ürünleri ile geçimini kazanmaktadır. Arazi kiralamanın olmadığı her ailenin kendi arazisinde üretim faaliyetleri yürüttüğü gözlenmektedir.

Sahadaki köylünün köyle geçimlik ilişkileri çok güçlü. Hatta kentliler köyden geçiniyor. Köylü haneler yaşamını köyden gelirine ek olarak köy dışı gelirlerle sürdürmekte, emeklilik maaşları bunun temel dayanağını oluşturmaktadır. Ancak bu kaynakların katkılarına ilaveten ağırlıklı olarak geçim odaklı tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. Başka bir deyişle emeğin ve hanenin yeniden üretimi köyün doğasının sunduğu olanaklara, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine

bağlı bulunmaktadır. Bir köylünün de ifade ettiği gibi: “*Bu köyde üç kişi var emekli olmayan. Emekli aylığı zaten yetmiyor. Geçinemiyoruz da. Bağ bahçe olmasa bizim burda kesinlikle geçinme imkânımız yok*” (#18). Köylerde küçük meta üretimi ve küçük köylülük hakim, köylünün tarımsal sermayesinin de oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Köylerde ticari amaca yönelik olmayan sebzeçilik, aile ihtiyaçları için yapılmaktadır. Yapılan bu faaliyette taze fasulye, kabak, patlıcan ve domates gibi birincil ürünler daha fazla yetiştirilmektedir. Ekili-dikili alanlar açısından köy evlerinde rastlanılan avlular, küçük bahçeler eve gelen su kaynağından yararlanabilmek amacıyla, sebze ve meyveciliğin yapıldığı en önemli alanları oluşturuyor. Özellikle Güçlüköy ve Gençler önde olmak üzere üç köyde de sebzeçilik ve meyvecilik evlerin bahçelerinden çıkıp tarlalara yayılmıştır. Bahçelerde sebzeçilik yapılabilen Gençler ve Güçlüköy gibi aynı zamanda karayolunun geçtiği köylerde, kadınlar yol kenarındaki seyyar tezgâhlarda sebze ve meyvelerin satışını yapmaktadır.

Bu ticari amaçlı küçük meta çiftçiliği, hane gelirinin azalması nedeniyle özellikle son dönemlerde tarımsal üretimde cinsiyete dayalı bir işbölümünü öne çıkarıyor. Tarımsal üretim gittikçe orta yaş üstü özellikli bir kadın etkinliğine dönüşmektedir. Köylerin temel özelliklerinden biri kısmen kırsal aile özellikle kadın emeğinin metalaşmamış olması. Bu metalaşmamış kadın emeğine bağlı olarak küçük meta üretimi varlığını sürdürmesini sağlıyor. Tarımın kadınsallaşmasına bağlı olarak eşi ve oğlu ya nakliye ya da turizm sektöründe çalışan kadınlar tarafından yapıldığı ve kadın emeğini ve çalışma saatlerini önemli ölçüde dönüştürdüğü gözlemleniyor. Tarımda gelişen kapitalist ilişkiler nedeniyle köylü haneler varlığını ancak bu şekilde sürdürebiliyor. Bu nedenle kırsal kesimde hane yapısı da önemli ölçüde değişmiştir. Nüfus artışı ve toprak parçalanmasının son sınırına gelmiş olması nedeniyle, haneler parçalanmakta, küçük köylü mülkiyetinin yetersizliği hanenin bütününün köyde geçimini sağlamasını imkânsız kıldığından kente göç zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Ancak köyde kalanlar açısından öne çıkan temel olgu, tarımsal üretimin devamını sağlayan ücretsiz kadın emeğinin sömürüsünün derinleşmiş olmasıdır. Araştırma sahasındaki köylerde köylü katılımcılarımızın hepsi aynı ifadeye dillendirmektedir: “*Kadınlarımız çok çalışır.*”⁹

⁹ 1980 sonrası yapısal uyum politikalarının sonucunda kırsal yaşamda ve tarımsal üretimde koşullar daha da ağırlaşmış, küçük meta üreticisi haneler giderek yoksullaşmıştır. Kırsal alandaki işsizlik ve yoksullaşmanın artmasıyla ücretsiz aile işçisi kadınlar bu zor koşullarda tarlada daha çok çalışarak ayakta kalma stratejisi geliştirmektedirler. Zülküf Aydın bu stratejileri “beka mekanizmaları” olarak adlandırmaktadır. Beka mekanizmaları kırsal alanda hanelerin bir üretim ve yeniden üretim birimi olarak varlıklarını sürdürebilmek için geliştirdikleri stratejileri içermektedir (2001: 21). Aydın, bu ayakta kalma stratejilerini üç grupta toplamaktadır: 1) Yeni gelir olanakları yaratmaya yönelik stratejiler, 2) Biriken tüketme ve borçlanmaya yönelik stratejiler, 3) Tüketimi sınırlama ve kadın emeği sömürüsünü derinleştirmeye yönelik stratejiler. İlk stratejiler çoğunlukla erkeğin köy dışına çıkarak kentte ücretli iş aramasıyla sonuçlanmaktadır. Erkeğin tarımsal üretimden çekilmesi, kadının zaten ağır olan yükünü daha da ağırlaştırmaktadır. İkinci tür stratejiler hanelerin giderek içine gömüldüğü borçlanma ilişkileri doğurmaktadır. Haneler basit tüketim ihtiyaçları için bankalardan kredi kullanmaktadır. Üçüncü tür stratejiler

Araştırma sahasında hayvancılık hanelerin birçoğu için hala önemli diğer bir geçimlik etkinliktir. Su bağlamında geçimle ilgisi açısından özellikle su kıtlığının köylerdeki emeğin kendini daha fazla sömürmesine sebep olduğu, normal koşullarda birkaç saat süren bir bahçe ya da bağ sulama işleminin günlere yayıldığı görülmektedir. Gençler Köyünden köylünün biri dere yatağına açtığı üç metre derinliğindeki kuyudan kendine ait bağın sulamasını ancak üç günde gerçekleştirebildiğini beyan etmektedir (#41). Bu durum emek kullanım süresinin uzamasına ilaveten, yeni masraflar da yüklemektedir. Daha fazla elektrik, yakıt daha fazla tarımsal alet gerektirmektedir. Dolayısıyla sınırda yapılan bir ekolojik müdahale köylünün mikro ölçekte bedenlen daha fazla sömürülmesine, gıda güvensizliğine ve açlık tehlikesine yol açmaktadır. Bu yüzden köylünün, özellikle kadınların serzenişi: “Bizim derdimiz bize yeter” (#29; #44).

4.3.3. Köylünün Dünyasını Biçimlendiren Sosyal Kuvvetler

Araştırma sahasında günümüzde köylünün yaşamını ve doğasını dönüştüren sürükleyici dinamiğin hem yerel hem de yerel üstü ölçeklerde işleyen bir ilişkiler ağı olan neoliberal piyasa güçlerinin olduğu gözlemlenmektedir. Ancak hem uzak hem de yakın geçmişte devlet köylü ilişkileri zaman zaman parlayan tahakküm üzerinden işlemiştir. Günümüzde de incelenen mülksüzleştirme projeleriyle neoliberal politik ve ekonomik aktörler köylüye ve doğasına tahakküm etmektedir. Piyasa reformlarının sahaya yansıdığı dönemde kendine yeterli bir yaşam sağlamak hem ekonomik hem de ekolojik nedenlerle köylü için giderek zorlaşmıştır. 1980’lerde başlayan uluslararası finans kurumlarının ve devletin yapısal “istikrar” programları mevcut eşitsiz ekonomik ilişkilerin derinleşmesine sebep olmuştur. 1980’lerin ve 90’ların ekonomik reformları topraktan geçimini sağlayanların yaşam koşulları giderek ağırlaşmıştır. Köylünün davranışı ve düşünceleri piyasa ve devlet kurumlarının düzenleyici iktidarı tarafından kuşatılmıştır. Gündelik bir ideolojinin ifadesi olan piyasa kurumu köylüyü gittikçe daha fazla “kapana kısırmış” ya göçe ya da kıt imkânlar altında çalışmaya mahkum etmiştir (Özügürlü, 2011a). Neoliberal dönemde piyasa sadece ekonomide değil, toplumun tüm kesimlerinin örgütlenmesinde olduğu gibi araştırma sahasındaki köylerin örgütlenmesinde de düzenleyici ilke haline gelmiştir. Devlet içindeki ve dışındaki tüm kurumlar, uluslararası finansal kuruluşlar ve hâkim sınıfların desteklediği bu ideolojiyi sahaya yansıtmış ve köylü piyasa ilişkilerinin ağına çekilmiştir. Tarım sektörünün piyasa ilkeleri üzerinden yeniden örgütlenmesiyle çiftçiler ve köylüler de piyasadan kaçamaz olmuşlardır. Üretimin örgütlenmesinde kabul gören ilke olarak piyasanın ve piyasa

doğrudan kadın emeği sömürsünün artırılmasıyla sonuçlanmaktadır: Bir yandan ev içinde tüketimi kısımaya, kıt kaynaklarla hanenin tüketim ve bakım ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan öbür yandan tarlada kendi işlerinin yanında erkeğin emeği de ikame ederken, geliri artırmak için daha fazla işe yüklenen kadınları büyük olumsuzluklar beklemektedir. Bu stratejiler kadınların evin mülkünü korumak için daha uzun saatler çalışmasını gerektirmekte, bu durum hane içi cinsiyete dayalı iş bölümü koşulları ile birleşerek ev içi iş yükünü artırmaktadır.

pratiklerinin yayılmasıyla beraber de köylülerin konumu değişmiş ve daha yeni, eşitsiz ve asimetrik toplumsal ilişkilere girmeye zorlanmışlardır. Kırdaki geçim ve tutunma olanaklarının zayıflaması, piyasa güçlerine karşı direniş olanaklarını da sınırlandırmıştır. Kırsal yaşam, günümüzde geçim stratejileri, gıda üretimi ve gelire ilişkindir.

4.3.3.1. Devlet: Devlet Köylü İlişkileri

Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında sahada devletin varlığı yok gibidir. Organik aydınlarından birinin söylediği gibi, *“Osmanlı döneminde yerleşik düzene geçen Ahmetler'den Osmanlı'nın haberi bile yoktu. Ama Cumhuriyetin de köyümüzü fark etmesi için yıllar geçmiş”*(#11). O dönemlerde köylerde sağlık, eğitim, altyapı gibi temel kamu hizmetlerinden hiçbirisi yoktur. Aynı durum sadece köyler için değil, köylerin bağlı olduğu ilçeler için de geçerlidir (Gürboğa, 2008). Devletle ilişki, temel iki biçimde gerçekleşmektedir: vergi ve askerlik. Ancak köylüler eğitim ve getirdiği diğer hizmetler nedeniyle Cumhuriyetin değerlerini daha fazla sahiplenmiş. Bu yüzden köylü devlet ilişkilerinde özellikle Cumhuriyet döneminde kısmen “baba devlet” ve onun koruyucu moral ekonomi düşüncesi belirgin. Bunu köylülerden biri şöyle ifade etmektedir: *“Devlet milletsiz olmaz, millet de devletsiz olmaz”* (#23). Dolayısıyla devletin baskıcı bir aygıt olarak ağırlığı oldukça zayıftır. *“Bizler bu devletin sahipleriyiz. Devleti yanımızda görmemek bizleri kırıyor”*(#11). Bu anlamda köylü direnişleri devlete alternatif değil, devletin yoksulun yanında olmamasına ve yoksulu tasallut olan suiistimallerden koruması yönünde baskı oluşturmaya yönelik. Sahada sermayenin toplumsal ve ekonomik iktidarı kendini politik tahakkümde gösteriyor.

Türkiye’de son otuz yıllık dönemde neoliberal piyasa reformları kırdaki devlet toplum ilişkilerini de önemli ölçüde değiştirmiş, devlet desteklerinin kesilmesi tarım ve hayvancılığı bitirmiştir. Sermayenin devlet üzerindeki artan nüfuzuna bağlı olarak ekonomik ve politik iktidarın gücü köylere de yansımıştır. Köylü devlet ilişkilerinde daha önce yapılan ekolojik müdahaleler sınırlı da olsa köylüye yol ve köprü gibi imkanlar getirir, aralarındaki bağı güçlendirirken neoliberal dönemde bu ilişkide ciddi bir kırılmanın yaşandığı görülüyor. Ahmetler köylülerinden biri şöyle ifade ediyordu: *“Bu köye devlet on iki yıldır bir çivi dahi çakmadı, şimdi elimizden almaya çalışıyor”*(#23). Bir diğeri:

Bu köye yol 68’de geldi. Elektrik 80’lerde geldi. 80’lere kadar dışarıya açılmayan bir köy. Burası Antalya’nın doğusudur. Bir mahrumiyet bölgesidir. Onun için biz tepkiliyiz. Şurada devletin verdiği hiçbir katkı yok. Şu okulu köylü yaptırmıştır. Devlet ne verdi, cami yaptırdı. Ama okul yapmaz, sağlık ocağı yapmaz, yol yapmaz. Orman yolu yaptılar. Köye yol yapmadılar. Orman kaçakçılığı yapacağız diye köyün içinden geçmedi yol. Çünkü Manavgat’ın eşrafı o hırsızlar, orman yolunu buradan geçirmediler. Sadece burayı sömürmek, buranın kaynaklarını elde etmek için baktılar (# 24).

Belirtildiği gibi sahada devlet köylü ilişkilerinin tarihsel süreç içinde gerilimli bir ilişki olduğu sezilmektedir. Devlet hem uzak geçmişte hem de yakında özellikle 1970’lerde köylüyü

kuralsız, boyun eğmez ve otoriteye boyun eğmeyen asiler ve köyleri de devlete dirençli mekânlar olarak görmüştür. Biyofiziksel çevrenin yarattığı güçlükler uzun bir süre hem devlet hem de aşağıda açıklanacak olan sermaye için önemli engeller oluşturmuştur. Köylü de Scott'un "yönetilmeme sanatı" ya da "devletten kaçış" olarak nitelediği mekanizma ile devletle arasına belli bir mesafe koymuştur (Scott, 2009). Devletin yayılmasıyla köylünün kaçınması arasında Tsing'in (2005) kavramsallaştırdığı "sürtünme" devletle köylü arasında farklı dönemlerde yoğunluk kazanarak öne çıkmıştır. Ancak ne olursa olsun önceki kalkınmacılık dönemindeki ilişkilerin aksine neoliberal dönemde sahada köylü devlet ilişkilerinin maddi temeli ve meşruiyeti önemli ölçüde aşınmıştır. Bu sürtünmeyi kışkırtan neoliberal politikalar bu ilişkinin rıza boyutunu geri plana iterken zor boyutunu öne çıkarımıştır. Bu bakımdan aşağıda ayrıntılarına girilecek olan direnişler özünde sermayenin devlet üzerinden ve zor yoluyla yerel ekolojilere tecavüz etmesine, tahakküm yoluyla yayılmasına bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır.

4.3.3.2. Kapitalist İlişkiler: Para ve Piyasa Güçleri

Yukarıda belirtildiği gibi neoliberal dönemde ülke ekonomisinin liberalizasyonu ile birlikte çevredeki en küçük köy bile piyasa kurumları ve aktörleriyle ilişkilenemeye başlamıştır. Üretim ve tüketimi şekillendiren piyasa ilişkileri kırsal ekonomik yapıyı önceden değiştirmeye başlamıştır. Neoliberal piyasa kurumları, özelleştirme, yabancı sermaye akınları ve tarım politikaları köylünün gündelik yaşamının piyasa eksenli dönüşmesine sebep olmuş, kapitalist kurumların dönüştürücü etkisi köylerde kendini göstermeye başlamıştır. Emeğin, hanenin ve gıdanın yeniden üretimi önemli ölçüde piyasanın güdümüne girmiştir. Bu sürecin en önemli sonucu kırsal köylü sınıfının emeğin metalaştırılması yoluyla işçileşmesi olmuştur. Ama köylü hiçbir zaman köyünden kopmamıştır. Üç köy de ulusal piyasa bütünleşmesini sağlayan karayolu ağının kurulmasına bağlı olarak piyasa ilişkilerine dahil olmuştur. Karayolu bir yandan köy kent arasındaki nüfus ve meta hareketliliğini arttırırken, hem yeni istihdam olanakları hemde özellikle Ahmetler'de kereste ticareti ile köylünün piyasa ilişkilerine daha fazla sokulmasını beraberinde getirmiştir. Hareketliliğe bağlı olarak 1970'lerden itibaren il ve ilçe merkezindeki kapitalist gelişmelere paralel inşaat ve turizm sektöründe yoğunlaşan bir işçileşme süreci öne çıkmaktadır. Bu yüzden köy nüfusunun önemli bir kısmı ne tam köylü ne tam işçi, Yıldırımaz'ın (2014) isimlendirdiği gibi "köylü-işçi" kategorisinde değerlendirilebilir. Küçük araziler geri dönüş için bir güvence olarak tutulmaktadır. Köylerde toprak satışına ratlanmamaktadır. Dolayısıyla köylüler üretim araçlarından koparak, mülksüzleşerek köylerinden tamamen kopmamıştır. Üç köyde bu süreç farklı işlemektedir. Ahmetler'de ulaşım güçlükleri ve eğitim zorunlulukları nedeniyle köyden kopuş daha fazla iken, Güçlüköy ve özellikle Gençler'de köylülerin bir kısmının köyden kopmadan işçileştiğini görüyoruz. Gündüz ilçe merkezinde turizm

ve inşaat gibi sektörlerde çalışırken, akşam ve haftasonları köyde geçimlik tarımla uğraşmaktadır. Ancak yine de üç köyde de nüfus artışı, eğitim zorunlulukları nedeniyle kente göç hala devam etmekte az sayıda emekli haricinde tersine göç olgusuna rastlanmamaktadır.

Ekilebilir toprak azlığı nedeniyle hanelerin geçimi sadece tarım yada hayvancılığa dayanmamaktadır. Orman ürünlerine, bostan ürünlerine, arıcılığa, nakliyeciliğe, toplayıcılığa dayalı bir gelir karmaşı sözkonusudur. Ancak tarımsal üretimde girdi kullanımında tarımın “doğal” maddi girdilerin de endüstriyel girdilerin payı arttığı belirtilmektedir: tohum, ilaç, gübre ve hayvan ve insan gücünün yerini alan fosil yakıtlar, saman ve ot yerine endüstriyel yemler, fabrika üretimi katkı maddeleri... tarımdaki dönüşümle birlikte sermaye yoğunluğunda bir artış görülmektedir: sadece girdiler değil tarımın finansmanı da önemli ölçüde değişmiştir. Köylüler sınırlı da olsa artık borç ve kredi ilişkisine girmişlerdir. Dolayısıyla köyler ve köylülerin küresel ekonomiye farklı ve çeşitli şekillerde eklemlendiği görülürken, son dönemde ekolojik varlık müdahaleleri yoluyla karmaşık ve çoklu yöntemlerle bu köylerin orman, su, toprak, mera ve yayla gibi doğal varlıklardan dışlandığını görüyoruz. Köylerde üretim ağırlıklı olarak hane ve kısmen de pazar için yapılmaktadır. Köy içi ticari faaliyetler bakımından üç köyden Ahmetler’de herhangi bir ticari işletmenin, bakkalın bile olmadığı görülürken, Gençler’de yol kenarı tezgâhları bulunmaktadır. Güçlüköy’de ise iki tane petrol istasyonu birkaç tane lokanta ve yine yol kenarı tezgâhları bulunmaktadır.

Neoliberal dönemde sahada ciddi bir tarımsal gerileme gözlenmektedir. Toprakların büyük bir kısmı ekilmemektedir. Hayvancılık faaliyetleri ve tarımsal ürün çeşitliği giderek azalmıştır: Geleneksel tarımsal ürünlerin bazıları hiç üretilmemektedir. Tahıl üretilmezken, elma, susam, üzüm ve zeytin ağırlık kazanmaktadır. Ekilen alanlarda ticari tarım ürünlerine yönelimde bir artış gözleniyor. Ahmetler’de örtü altı üretime yönelik girişimler görülmektedir. Bölgede piyasa ekonomisinin talepleri bir yandan endüstriyel müdahalelerle diğer yandan da ticarileşen etkinlikler üzerinden geleneksel doğal varlıkları etkilemektedir. Ticari üretim birkaç üründe yoğunlaşma köylülerin kendi kendilerine yeterliliğinin altını oymakta ve köylüyü piyasanın kaprislerine tabi kılmaktadır.

Toprak yetersiz olduğundan köylü haneler üretimi birikim değil, geçim amacıyla gerçekleştirmektedir. Sahadaki üç köyde de toplayıcılığa, hayvancılığa, küçük ölçekli tarıma ve geçici emek ücretine dayalı çeşitlendirilmiş bir dizi ekonomik hayatta kalma stratejisi görülmektedir. Geçim stratejileri değişen ölçülerde ticari üretim, geçimlik üretim, hayvancılık, arıcılık emek ve göç odaklı geçim stratejilerinin bir karmasını oluşturmaktadır. Üretilen ürünlerden özellikle üzüm ticari bir içerik taşımaktadır. Diğer ürünler hane tüketimine

yönelikken, gelirin bir kısmı tarım dışı faaliyetlerden, özellikle orman kesim operasyonlarından diğer bir kısmı da hanenin özellikle yakın il ve ilçelerde çalışan genç üyelerinden gelmektedir. Köy hanelerinin bir kısmının geçimini de emeklilik, yaşlılık ve dul aylıklarına dayandığı görülmektedir. Arazi ve mülkiyet yapısı önemli ölçüde korunmuştur. Ancak hayatta kalma stratejilerinde köy dışında emek kullanımına dayalı gelir önemli bir dayanak oluşturmaktadır.

4.4. Çevresel Direnişin Tarihsel ve Toplumsal Kökenleri

Bu başlık altında sahadaki toplumsal dünyayı betimlemek istiyoruz. Yerel kültürü ve deneyimleri tanımlamak ve yerel bakış açılarından başka bir yaşam biçimini ve toplum doğa ilişkisinin dinamiklerini anlamak istiyoruz. Artık biliyoruz ki yerel sosyal-ekolojik mücadeleler bir boşlukta oluşmaz ya da eylem eylemsizlikten doğmaz. Bu hareketlerin bir toplumsal ve tarihsel altyapısı vardır; toplum çoğu kez pasif bir nesne değil aktif bir öznedir. Toplumun gündelik yaşamı, etkinlikleri ve mücadeleleri mutlak sükûnet, tepkisizlik ve mutlak isyan arasında geniş bir yelpazeye yayılır. İktidar, tahakküm ve direniş ilişkileri diyalektik işler: önceki dönemin yapısından doğar ve sonraki dönemin yapısını oluştururlar. Bu mücadeleler yaşanmış olaylara ve müşterek tecrübelerin mirası olan kültürel, kurumsal yapılara ve ideolojilere dayanır. Toplumsal kimlik, sınıfsal ilişkiler, örgütsel yapı, devletle ilişkiler, ekonomik koşullar, kültür, projeler ve kalkınma süreci, yerel ve yerel olmayan müttefiklerin varlığı, risk ve kayıp algıları gibi pek çok faktör ve süreç bu türden yerel toplumsal hareketlerin temelinde yatar.

Tourain'e göre (1985, 760-61) herhangi bir toplumsal harekette üç ilkenin bir arada bulunması gerekir: a) (grup) kimliği ilkesi, b) muhalefet ilkesi, c) toplama dahil olma ilkesi. Bu ilkelerin üçünün de sahada gözlemlendiğini belirtmemiz gerekir. Hareketler mücadeleyi yaşam alanı savunusu, doğa koruma ve kültürel kimliğin kaybedilmesi üzerine konumlandırmakta, söz konusu şirket projelerine ve bu projelere imkân veren devlete karşı örgütlemekte ve kendileri için yaşam, geçim ve kimlik meselesi olarak gördükleri harekete tümünden katılmaktadır.

Peki direnen köyleri ve köylüleri sahanın içinde ve dışında farklı kılan nedir? Direnişler önemli ölçüde yukarıda açıkladığımız kapitalist gelişmelere, piyasaların yayılmasına bağlı yaşam koşullarındaki zorlaşmadan kaynaklanmakla birlikte yerel toplumsal tarihler ve tahakküm deneyimleriyle ilişkilidir. Öncelikle belirtmek gerekir ki hem köyler arasındaki hem de aynı köy içindeki kültür, toplumsal ilişkiler ve yaşam biçimlerinin önemli farklılıklar sergilediği gözlemlenmektedir. Saha da özellikle iki köyde geçmişte yaşanan tahakküm pratiklerinin yarattığı örtülü bir direniş kültürünün, gizli senaryonun varlığı görülmektedir. İkinci olarak bu örtülü kültürün devlet ile köylü arasındaki ve köylünün doğa ile ilişkisine müdahil olan yerel bürokrasi ve dolayısıyla devletle bağları güçlü diğer köylerle ilişkiler tarafından biçimlendirildiği

görülmektedir. Sahada çevresel direnişin önemli ölçüde devlet ve köylü arasındaki gerilimli bir ilişkiler geçmişine ve toplumsal ve doğal ilişkileri biçimlendiren devlet müdahalesine, tahakküme karşı köylüyü birleştiren bir direniş geleneğinin ve deneyimlerinin varlığına dayandığı görülmektedir. 1960'lara kadar aynı köylülerin ürettiği yereldeki örtülü direniş kültürü önemli ölçüde 1970 sonrası ülkede gelişen toplumsal müdalelerinin sahaya yansıyan sonuçları üzerinden de kendini göstermektedir.

Yerelde özellikle bir “gizli senaryonun”, örtülü direniş kültürünün, bir ortak haklar dilinin toplumsal mücadelenin unsurlarının harekete geçmesine ve örgütlenmesine araçlar sağladığı görülmektedir. Bir toplumsal hareketin başlayabilmesi önemli ölçüde bir kolektif “biz”in ve kolektif eylemin yaratılmasına bağlıdır. Bunun oluşabilmesi de kısmen daha önce yaşanmış tahakküm deneyimlerine, kolektif tepki örneklerine ve ödenmiş bedellere bakılarak anlaşılabilir. Bu anlamda devlete ve yerel yönetime karşı her politik mücadelenin bir bedeli her zaman vardır: bu ya dışlanma ve ötekileştirme ya da devlet desteğinden mahrumiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahada özellikle Ahmetler ve Gençler köylülerinin uzak ve yakın tarihlerdeki yerel ve ulusal politik mücadelelerdeki tercihlerinin bedelini ödedikleri dile getirilmektedir(#12; #45).

Ahmetler Köyü bu anlamda yaklaşık 300 yıllık bir direniş kimliği ile öne çıkıyor. Konargöçer toplumun merkezi idarenin yerel temsilcileriyle ciddi karşılaşmalar yaşadığını biliyoruz. Kanuni Sultan Süleyman zamanında Aldürbe (tahrir defterlerindeki adı Deliderne) platosu olarak bilinen 17 hektarlık bir alan Ahmetler Yaylası olarak tahsis ediliyor. Köylü tarihte temel de hayvancılıkla uğraşıyor. Küçükbaş hayvanlar üzerinden alınan ağnam vergisi 1530'lardan itibaren Osmanlı devleti için önemli bir gelir kaynağı. Köy aynı yıllarda Alara Kalesinin tımarıdır, 1830'larda Alanya Kalesi tımarlı sipahilerine vergi ödemektedir (Güney, 2013). Köyün hayvancılık faaliyetleri Toroslardaki yaylalarına bağımlı. Bir başka kaynak aynı tarihlerde köyün Alanya Sancak Beyi Abdüssamed Bey'in haslarından olduğunu belirtmektedir (Antalya İl Turizm Müdürlüğü, 2012: 297). Saha Osmanlı döneminde toplumsal hareketlerle, isyanlarıyla malül bir bölge içinde. Şahkulu isyanı, Celali isyanları, yörük sürgünleri, çeteler, eşkiyalar... 16. yüzyılın ikinci yarısındaki ayaklanmalarda Alaiye Sancağı ve bu sancağın kazası olan Manavgat, Suhte Ayaklanmalarının en yoğun olduğu bölgelerden birisidir (Antalya İl Turizm Müdürlüğü, 2012: 418-420).

Bugün Akseki ilçesi sınırlarında kalan Çimi Köyü Osmanlı bürokrasisinin, devşirme paşalarının mesire yeri. Altı tane Osmanlı paşası var ve köy civar köylere hükmediyor. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekonomik darlık, vergi sisteminin bozulması, ziraî ekonomide kriz ve idarî düzenin bozulması gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak merkezi idarenin otoritesinin

gevşemesiyle beraber 1740’larda herkesin baş olduğu bir devir başlıyor. 1746’da İstanbul, Anadolu üzerindeki hâkimiyetini kaybedince Çimi beyleri köylüye başıbozuk bir düzen dayatıyor, haraç almaya başlıyor: “*Şalvarı şaltak Osmanlı eğeri kaltak Osmanlı ekmede yok biçmede yok yemede ortak Osmanlı*”” deyişi hala belleklerde (#12). Bazı Çimi beylerine karşı suikast düzenlenmesi üzerine suç Ahmetler köylülerinin üzerine yıkılıyor: “*Atalarımızın anlattığı efsane, büyük dedemizin büyük dedesi Osmanlı paşalarından birine nişan almış. Kurşun hedefini bulmuş bulmasına; ne var ki ölen paşa değil, kâhyası olmuş. Paşanın zulmünden kaçan Ahmetlerlilerin bir bölümü soluğu Tarsus’ta, bir bölümü Ahmetler’in şu anda bulunduğu yerde almış*” şeklinde (#12). Köylü bunun üzerine Tarsus’a zorunlu göç ediyor. Bunlardan bir kısmı yaklaşık on yıl sonra geri dönüyor ve bugünkü köyü kuruyor. (Köylü Tarsus’ta Aslanköy’de kalan akrabalarının bakiyesini 2014 yılında yeniden buluyor). 1830’larda köy ikinci bir defa daha yerinden oluyor. Köylüler 1830-31 yıllarında Karpuz Çayının kenarında sahile yakın Hacıobası üstünde Ahmetler Bükü mevkiinde yaşamaktadır. 1828’de Kıbrıs kaynaklı bir veba salgını ticaret gemileriyle Alanya’ya oradan da civardaki köylere sirayet ediyor ve köy dağılıyor, terkediliyor. Bu salgında çok sayıda köylü ölüyor, köyün önderleri kırılıyor, köy başsız kalıyor ve dağılıyor. Veba sonrası cami izni için dilekçe veriliyor ve köy Alanya kadısının izniyle 1839’da tekrar yerleşime açılıyor (#12). Salgınlar nedeniyle buradan önce Aşağıköy denilen mevkiye, sonra Sokmaağzı/Taşharman denilen yüksekteki bir başka mevkiye, en sonunda 1840-1860 yılları arasında şu andaki yerine; Güğlendağı eteklerine yerleşiliyor (Güney, 2013).

Ahmetler ve Gençler’de güçlü bir direniş kültürünün varlığı gözlemleniyor. “*Köyde protest yapı 70’lerden geliyor. Hem sol hem sağ söylemin etkisi var. Yaşlısından gencine kadar her iki grup da güçlü, her iki grubun da eylem ve söylem alışkanlığı, pratiği var. Bu nedenle Ahmetler Köyü bu kadar kolay eylem, direniş yapabildi*” (#1). Saha sınıf çatışmasının ve toplumsal mücadelelerin görünür bir şekilde tarihsel olarak ortaya çıktığı ve yansıdığı bir yer olma özelliği gösteriyor. 1950’lerde gerçekleşen kısmi işçileşme süreci sonucu 1960 ve 70’lerde sendikal mücadelelere dahil olanlar olduğu gibi eğitim amacıyla özellikle Manavgat Lisesi ve il dışındaki üniversitelere giden gençler siyasi hareketler içinde yer alıyorlar. Köylüler ve aydınları arasında 1970’lerdeki sistem karşıtı gençlik ve 1980’lerdeki savunmacı sendikal hareketler içinde yer alanlar ve aktif rol oynayanlar var. Bu yüzden : “*Köy de mimlenmiş köylüler de*” (Lazaloğlu, 2013). HES mücadelelerinde önemli bir öge mücadelenin politik duruşudur. Bu duruş hem direnişi beslemekte hem de bu direnişten beslenmektedir. Pek çok örnekte her ne kadar yoksulların çevreciliği vurgusu öne çıksa da yerel yoksul yeşiller ile kentsel kızıklar arasında bir yeşil-sol ittifakının baskın geldiği gözlemlenmektedir. Özellikle Ahmetler başta Gençler ve Güçlüköy’de Akdeniz-Ege solculuğu denen yaygın bir sol gelenek mevcut. Bu sadece okumuşlar

arasında değil sıradan köylü arasında da hâkim. Okumuşların, organik entelektüellerin birçoğunun da Türkiye’de kentsel haklar ve gençlik hareketlerini dönüştüren 68 kuşağının “devrim havarileriyle”, bu hareketin içinde yer alan gençlerle, yakın bağlantıları var (#12 ve ayrıca Güney, 2013). Günümüzdeki yeni kuşaklar bu kişileri aile içinde rol model olarak benimsiyorlar. Sahada toplumsal hareketin öncüleri 70’lerin sendikal mücadele deneyimine sahipler: dernekçi. Dolayısıyla köylünün mücadele belleğinde gençlik, barınma ve gecekondu hareketleri ile de kentsel temasları var. 1970’lerden beri ciddi bir ötekileştirme yaşamışlar “Komünist köyü” diye hem devlet ve yerel bürokrasi hem de civar köylerdeki sivil halk tarafından hem damgalanmış hem de dışlanmışlar (#11; #28; #31). Ahmetler Köyünde, 68 kuşağının liderlerinden Deniz Gezmiş’e 12 Mart döneminde yakalanmadan önce “yataklık yapan”, “saklayan” köylüler olarak devlet ve vatandaştan (özellikle civar köylerde ve ilçede) daima baskı gördükleri ve sonraki dönemde bu nedenle özellikle ulusal ve yerel iktidar aktörlerinin gazabına uğradıkları, bu politik duruştan dolayı yıllarca süren bir zulme, mağduriyetlere uğradıkları, dışlandıkları söylemi yaygın.

“12 Mart döneminden, bizim köyümüz de nasibini aldı. Hem de arkasında o kadar çok haksızlıklar, belirsizlikler, onca acılar bırakarak? Bir sabah, dünyadan habersiz, hiçbir şeyle ilgisi olmayan, sabah namazından sonra işe gitmeye hazırlanan köylüler, helikopter sesleriyle ve jandarma kuşatmasıyla uyandılar. Ev ev Deniz Gezmiş araması yapıldı. Gerçek o gün anlaşılmıştı ama bu aramada Deniz Gezmiş bulunmayınca konu kapandı mı sanıyorsunuz? Hayır, köyümüz için bu konu hiçbir zaman kapanmadı. Bu aramanın etkisi uzun sürdü. Bütün bölge bu olayı konuştu ve önyargılı yönetici takımı, sonradan bu söylentinin acısını köylülerimizden çıkardı? Köyümüz ve köyümüzün bütün insanları bu asılsız söylentiler yüzünden çok zarar gördü. O dönemde bu köye ve bu köyün okuyan gençlerine büyük haksızlıklar yapıldı. Devlet dairelerinde, karakollarda aşağılananlar; sadece Ahmetlerli olduğu için saldırıya uğrayanlar oldu...Olmayan Deniz Gezmiş’i sakladığı öne sürülen bir arkadaşımız üzerine kurulmuş senaryolar üretildi. Önce ona büyük işkenceler yapıldı; sonra Ahmetler, adeta devlet adamları tarafından cezalandırıldı ve tecrit edildi. Yalanlarla ve düzmece ifadelerle bazı gençler boş yere tutuklandı.” (Lazaloğlu, 2013).¹⁰

Aynı şekilde Gençler Köyünün tarihi de altsınıfların mücadeleleriyle kesişiyor. Köy Cumhuriyet döneminin en kapsamlı ilk kent ve barınma hareketi olan 2 Eylül 1977 İstanbul (1 Mayıs Mahallesi) gecekondu yıkımına karşı direnişte öldürülen 9 eylemciden ve sosyalist Halkın Yolu gençlik grubunun üyelerinden biri olan Hasan Kızılkaya isimli gençlik liderinin memleketi (Aslan, 2013:133-135). Güçlüköy’den bir katılımcı “*Hasan Kızılkaya Ümraniye’de vuruldu,*

¹⁰Temelde bu askeri operasyon ekolojik bir varlık odaklı ekonomik sömürüye itirazla bağlantılandırılmaktadır. Bu bölgede kaliteli defne yetiştiği için iki yılda bir defneyaprağı alımı yapılmaktadır. “O yıllarda Ahmetler köyünün kalkındırılmasına yardımcı olmak, orman ürünlerinden ve özellikle büyük paralarla ihraç edilen defneyapraklarından köylülerin daha fazla yararlanmalarını sağlamak için bir dernek ya da kooperatif kurulmak istenir. Çünkü o zamanlar odunu, keresteyi köylü keser; ama ticaretini başkası yapardı. O yıllarda bütün Türkiye’de, okuyan köy çocukları, kendi köylerinde bir değişim yaratma özlemiyle bu tür sorunlara ilgi duyardı. Köyünün sorunlarına bizim çocuklarımız da ilgi duymuştu. Bunun dışında Manavgat’ta, devlet olanaklarının kaysımağı yiyen, devlet üzerinde gücünü kullanan ve istediği her şeyi yaptırabilen belli bir zümre vardı. İstedikleri kişiyi istedikleri yere tayin ettirirler, istemediklerini başka yerlere sürdürebilirlerdi. Bunlar adeta devlet gibiydi ve devlet makamları onların emrinde sayılırdı... İşte öyle bir dönemde Ahmetler’in okuyan çocukları, bu dernek ve kooperatif girişimiyle, defneyaprağının kilosunun köylülerden 60 kuruşa alınıp 5 liraya satılmasına itiraz ettiler. Kısaca, “Ormandan, bu ormanı koruyan ve kesim yapan köylü yararlınsın; emeğinin karşılığını alabilsin; defneyaprağında da köylünün hakkı yenmesin.” dediler (Lazaloğlu, 2013).

gecekondu direnişinde. Ondan sonra bu üç köyün sosyal-siyasi yapısı farklı” diyordu (#33). Bu köyde de yine politik duruş kaynaklı dışlamaların mağduriyetinin bariz bir biçimde dillendirildiği görülmektedir. Bu anlamda her iki köyde de köylüleri birleştiren ve kolektif eylemlere götüren, toplumsal ve politik hareketlenme tarihlerinin, deneyimlerinin ve becerilerinin olduğu gözlemlenmektedir.

Günümüzde yerelde toplumsal kolektif tepkiyi Ahmetler ve Gençler köylerinde öncelikle taşocağı direnişlerinde görüyoruz. Küresel ekonomideki gelişmeler özellikle Akdeniz liman kentlerine yakın Toros Dağlarındaki taşocakları üzerinden yerel ekolojileri etkiliyor. Hızla büyüyen Çin’in ekonomisinin doğurduğu inşaat malzemesi talebi köylünün ekolojisi üzerinde muazaam bir baskı yaratıyor. Aynı şekilde ülkedeki inşaat ve enerji yatırımlarına dayalı ekonomik büyüme modeli yurtiçinden kaynaklı baskıyı da artırıyor. Aşağıda ayrıntılarına girileceği gibi Ahmetler yolu üzerinde Koramşa civarında bir mermer ocağına başlanmış, ancak gerek köylünün gösterdiği tepki, gerekse şirketin umduğu kaliteyi bulamaması nedeniyle ihraç güzergâhı Çin olan ocak işletilememiştir. Köylü “ıslak kesim” yapıldığı için başlangıçta fazla tepki vermemiş ancak şirket mıcır üretimi kararından ise caydırılmıştır (#26).

Gençler Köyünün taş ocağı macerası ise tahakküm ve direniş pratikleri açısından biraz farklıdır. Manavgat-Gençler yatağı iyi kalitede çimento hammaddesi barındırmaktadır (Antalya İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2004: 244). Günümüzde Konya-Manavgat karayolu köyün kuzeybatısında ve biraz dışından geçmektedir. Eski yol ise köyün tam içinden geçmekteydi. Manavgat merkezli bir taşocağı işletmesi 2007 yılında aldığı izinle köyün tam ortasında taş ocağı açmaya geldi. Kamu idaresi verdiği iznin neresi için geçerli olduğunu yerinde tespit etmemişti. Köylü tepki vermiş, araya güvenlik güçleri girmiş ve özellikle köyün erkekleri kadın kıyafetleri ile fiziki direniş göstermişlerdir.

Bölge özellikle anayol güzergâhı üzerinde, doğal taş varlığı açısından zengin olması, yurtiçinde yükselen inşaat malzemesi talebi ve ihraç olanakları nedeniyle günümüzde ciddi anlamda taşocağı baskısıyla karşı karşıyadır. Yerel bir kamu denetim görevlisinin belirttiği gibi “Çinli firmalar artık taş satın almıyor, taş ocağı satın alıyorlar” ve hem yerli hem de yabancı firmalar “Çok deli para kazanıyorlar”(16). Güçlüköy Topraktepe-Manayas mevkindeki hem yol kenarındaki hem de orman içindeki taş ocağı Konya-Manavgat yolunu kullanan yolcular için görsel bir doğal felaket şöleni sergilemektedir. Güçlüköy sakinleri ise bu taşocağının hem bağ-bahçe ve bostan hem de orman üzerindeki olumsuz etkisini dillendirmektedir. Araştırma sahasında Çenger Deresi kaynağı üzerinde faaliyete geçmiş olan bir tane HES bulunmaktadır. Köylü bunun da yapılabilmiş olmasını “Bir oldubittiye getirildi” ifadesiyle açıklamaktadır (#19;

#36). Alanda kurulmak istenen diğer üç santral ise köylülerin yoğun direnişi sebebiyle durdurulmuş durumdadır.

Devletle köylünün geçmişte karşı karşıya geldiği alanlardan bir tanesi de orman yönetimidir. Köylü için orman hayvancılık ve toplayıcılık faaliyetleri için vazgeçilmezken orman idaresi için orman korunması gereken bir yer olarak görülmektedir. Dolayısıyla konservasyon politik ekolojisi bağlamında ekolojik ihtilaflardan biri de sahada orman koruma alanında ortaya çıkmıştır. Orman içinde yakacak toplanması, hayvan otlatılması nedeniyle geçmişte çobanlar hakkında tutanaklar tutulması ve cezalar kesilmesi, orman görevlilerinin fiziksel şiddetine, gündelik zorbalıklarına maruz kalmaları nedeniyle, köylünün-özellikle çobanın kasıtlı orman yangını çıkarmasının örneklerinin yaşandığı anlatılmaktadır (#23; #27). Ancak 1967’de orman yolunun açılmasından sonra ormanın özellikle temel geçim kaynağı haline gelmesi nedeniyle günümüzde bu türden istisnalar yaşanmadığı gibi herhangi bir orman yangını halinde çobanların haberci işlevi gördüğü, orman idaresinden önce kendilerinin ve köylülerin müdahale ettiği vurgulanmaktadır (#17).

Ayrıca sahada yaşanan ekolojik varlıklara devlet ve şirket müdahalelerine ilişkin ilk bulgularla özellikle hegemonik toplumsal aktörlerin uyguladığı şiddetin (kadına yönelik) yaygın olduğu ifade edilmektedir. Toplumsal iktidarın hegemonyasının özellikle neoliberal dönemdeki kırsal örneklerde Gramscigil anlamda rızaya ile değil zor ve kuvvet yoluyla kurulmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Uygulanan tahakküme karşı da köylüler sahip oldukları iktidarla direniş göstermektedir. Toplumsal iktidarın yerel ölçeekte hegemonyayı kurması baskın olarak tahakküm üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Köylülerin sahip olduğu iktidarın da toplumsal ve tarihsel bağlamlarının bulunduğu görülmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi sahadaki köylerin kapitalizmle tanışması ticari tarım ve hayvancılık ağırlıklı olarak da resmi orman ürünleri kesimi ve karayolu altyapısının kurulmasında ücretli emek üzerinden ve devlet aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu bağlamda köylüler için doğrudan kolektif faydasını gördükleri karayolu, orman yolu ve köprü gibi ekolojik müdahalelerin, kapitalizmin sızma biçimlerinin çevresel etkileri tepki çekmemektedir. Orman yolu Ahmetler, karayolu ise üzerinde bulunan Güçlüköy ve Gençler köyleri için önemli gelir ve ulaşım imkânları sağlamıştır. Yukarıda belirtildiği gibi bu köylerin sakinleri hem inşasında çalışma imkânı elde ederek sosyal güvence ile tanışmışlar hem de dış dünya ile bağlantı kurabilmişlerdir. Aynı şekilde koruma amaçlı da olsa ormana, yaylaya erişimi kısıtlayan ekolojik dışlamalar ve ideolojik tahakküm deneyimlerinin köylüyü direnişe zorladığı görülmektedir.

HES’ler de bunun ağır bir örneğini oluşturmaktadır. Şimdi sahadaki HES aktörlerini ve projelerini açıklıyoruz.

4.5. Mülksüzleştirme Aktörleri ve Projeleri

Şimdiye kadar açıklandığı gibi köylünün doğasını dönüştürmeye yönelik bu projeler doğrudan küresel sermaye akımları ve piyasa güçleriyle ilişkilidir ve ulusal-küresel ölçeklerle bağlantılıdır ve baştan beri vurgulandığı gibi kapitalist devletin sermaye birikiminin önünü açmak veya birikim koşullarını yaratmak gibi asli bir fonksiyonu vardır. Sahada şimdiye kadar son yedi yılda gerçekleştirilebilen tek HES projesinin bulunduğu Güçlüköy’den bir katılımcı projelerin arkasındaki saiki şöyle ifşa ediyor: *“Suyun mülkiyetini köylü kaybediyor asıl sorun o. Burda su savaşı var”*(#33). Toprak, ormanlar ve akarsular gibi doğal varlıkların şirketler tarafından ele geçirilmesi neoliberal dönemdeki mülksüzleştirme yoluyla birikimin kilit tezahürlerindendir. Neoliberal mülksüzleştirme rejimi devletin doğal varlıkların özel sermaye tarafından ele geçirilmesini sağlarken köylü küçük üreticilerin harekete geçmesiyle başlayan ve devletin şiddet zoruyla köylüler karşısında konumlandığı bir dizi toprak ve su savaşı özelliği göstermektedir. HES projeleri temelde çitleme projeleridir. Her çitleme projesi zorunlu ve eş zamanlı olarak çevresel bir projedir (Sneddon, 2007). Mülkiyetin özelleştirilmesine dayalı bir dizi dinamiği harekete geçiren çitlemeler sermaye birikimi için temel, zorunlu önkoşuldur. Üçüncü bölümde belirtildiği gibi projeler temelde Marx’ın ilkel birikim, Harvey’in mülksüzleştirme yoluyla birikim olarak nitelediği olguya denk düşmektedir. Projelerle sahada ikili bir dönüşüm birden gerçekleştirilmektedir: bir yandan toplumsal üretim ve geçim araçları sermayeye diğer yandan da üreticiler üretim araçlarından koparılacak suretiyle ücretli emeğe dönüştürülmektedir. Projeler sudaki mülkiyet haklarını şirketler üzerinden egemen sınıflara aktarılmasını sağlarken, hem ekolojik bir varlık olan su hem de emek metalaşma sürecine zorlanmaktadır. Bu açıdan HES projeleri devletin kalkınma stratejilerinin yeniden üretimi, yayılması ve tahkim edilmesinde bir yöntem olarak işlev gören geniş kapsamlı bir ekonomi politüğün, mülksüzleştirme yoluyla birikim sürecinin kalbinde yatmaktadır. Vurguladığımız gibi mülksüzleştirme yeni bir birikim rejimidir: neoliberal dönemim hakim birikim rejimi. Devletin doğal varlıkların özel sermaye tarafından ele geçirilmesini rıza ve şiddet yoluyla kolaylaştırdığı ve köylü üreticilerin karşı hareketleriyle başlayan bir dizi ekolojik varlık (toprak, su) savaşı. Sahada mülksüzleştirme ile birlikte köylülerin toplumsal yeniden üretim imkânlarının başında gelen suyu farklı kullanım değerlerinden koparan ve soyut mübadele değeri üretimi döngüsüne sokarak metalaştıran bir süreç devreye sokulmaktadır.

Kalkınma ve direniş bağlamında hem projeler, hem direnişçiler, hem topluluklar, hem destekçiler, hem muhalifler ve hem de mekânlar çok boyutlu ve karmaşıktır. Sosyoekolojik direniş dinamiği temelde üç taraflıdır. Bir tarafta politika ve proje otoriteleri bulunurken diğer tarafta yerel topluluklar konumlanmaktadır. Üçüncü tarafta ise eylem grupları konumlanmaktadır. Direniş hareketlerinde her tarafın gerçekleştirmeye çabaladığı kendine özgü gündemi vardır.

4.5.1. Devlet ve Sermaye

Sahada eşitsiz iktidar ilişkilerinin bir ayağının devlet ve sermaye aktörleri oluşturmaktadır ve bunların önemli bir kısmı da küresel ve ulusal ölçekte konumlanmaktadır. Su ve enerji politikasının belirlenmesindeki kurumsal iktidar eşitsizliklerini DSI'nin dış paydaşlar listesinden okumak mümkün. Ağırlıklı olarak çevre, orman, güvenlik, finansmanla ilgili bakanlıklar ve kurumlar yanında Dünya Bankası, Dünya Enerji Konseyi, Dünya Su Konseyi, Dünya Su Forumu, Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı, Uluslararası Büyük Barajlar Komisyonu, Uluslararası Kuruluşların Türkiye'deki Büro ve Temsilcilikleri-Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Elektrik Üreticileri Derneği, Hidroelektrik Santralleri Sanayi İşadamları Derneği, Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası, Müteahhitler- Müşavirler, Su Vakfı gibi güçlü aktörler belirleyici konumdalar. 102 paydaştan sadece dört tanesi doğrudan köylü mücadeleleriyle kısmen ilgili: Bölgesel Sivil Toplum Örgütleri, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Köy Muhtarlıkları ve Çiftçiler, Sendikalar (İşçi- Memur) (DSİ,2014: 26-29).

Yerelde günümüzdeki tepkiler kapitalist kalkınmanın kurucu unsurlarına ve mülksüzleştirme süreçlerine yöneliktir. Küreselleşme süreciyle beraber unsurlar ve süreçler daha saldırgan ve şiddetli bir biçim almıştır. Kırsal alanlara yönelik kapitalist müdahalelerin, kalkınma projelerinin, çoğu özellikle kırsal nüfusu yerinden edenler doğrudan ve dolaylı iki süreci ilerletmektedir: devletin yayılması ve bölgesel ve ulusal piyasa sistemlerine entegrasyon (Oliver-Smith, 2010: 170). Günümüzde kalkınma söyleminin ardında neoliberal reformlardan ve projelerden faydalanan toplumsal kuvvetler ve ekonomik çıkarları baskındır. Kalkınma projeleri egemen grupların, şirketlerin ve uluslararası kuruluşların kolektif eylemleriyle biçimlendirilmektedir (Johnson, 2009: 2-3). Bu politikaları destekleyen ekonomik ve politik iktidar ilişkilerine bağlı birçok önemli sebep bulunmaktadır ve ayrıca özel sektör kamu politikalarının şekillendirilmesinde neoliberal reform dilini kullanma yeteneğine sahiptir.

Neoliberal dönemde hükümetler büyük altyapı projelerinin planlanması, finanse edilmesi ve inşasında özel sektör çıkarlarını gittikçe daha fazla önceliklendirmektedir ve bu projeler tüm ölçeklerle bağlantılıdır. Aynı şekilde kalkınma planlaması ve finansmanının genel ortamı hızla değişmekte, kamu sektöründe uluslararası düzeyde çok sayıda insanı yerinden eden ve çevreyi

radikal bir biçimde değiştiren büyük ölçekli projeler kültürüne bir dönüş yaşanmaktadır. Günümüzde kalkınma projeleri toplumsal yapıda ve iktidarda aşırı asimetriklerin bulunduğu ve güçlülerin kontrolü altındaki ortamlarda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, devletin kalkınma stratejisinin belirlenmesinde egemen sınıflar ve gruplar belirleyici bir konumda yer alıyorlar ve idari ve hukuksal süreçleri yönlendirebiliyorlar. Bir hakikat değil söylem, güçlünün söylemi olan kalkınma toplumsal ve politik iktidar ya da kendi fikir ve projelerini uygulama iktidarına sahip olanlar tarafından tanımlanıyor ve uygulanıyor (Escobar, 1995). Ve bu güçlü aktörler kısa vadede ekonomik büyümenin açık ve demokratik bir politik sistem içinde başılamayacağını da farkında olarak, kalkınma söyleminin özellikle ekonomik boyutuna aşırı vurgu yaparken daha etkin toplumsal ve çevresel politikalar ve insan haklarına saygı seçeneğini her zaman göz ardı ediyorlar. Bu arada sermayenin hareketliliği ve anonimliği mücadele ölçeğinin ayrıştırılmasını güçleştirirken, özel sektör projeleri daha esnek kurallara tabi olduğundan şirketlere karşı direnmek, kurallara uyması için zorlanabilecek devlete kıyasla daha zor gerçekleşmektedir (Oliver-Smith, 2010: 220). Direniş hareketlerinin çevreye ve kültürlere saygı taleplerine rağmen, baskın neoliberal şirket kültürüne sahip kapitalist aktörlerin evrensel insan hakları standartlarına, kalkınma politika ve prosedürlerine uymadıkları görülmektedir. Üstelik aynı aktörler hem çevresel sorunları yaratmakta hemde bunlara çözüm aramaktadır (Newell, 2012: 4).

Devlet ve özel sermaye birikim sürecinde insanları “kaynakların etkin kullanımı” temelinde yerinden etmeye çalışmaktadır. Devletin ve şirketin bir yerin kaynaklarını ekonomik açıdan bir bütün olarak toplum için daha fazla değer üreterek asıl sakinlerinden daha etkin bir biçimde kullanacağı iddia edilmektedir. Altında yatan kültürel ve politik kuvvetlere ve alt metinlere rağmen büyük kalkınma projeleri nihayetinde ekonomik gerekçelere dayanarak haklı gösterilmektedir. Ekonomik kalkınma süreci için çeşitli türlerden altyapı, tesisler, hizmetler ve kaynakların gerekli olduğu belirlenmekte ve proje için zorunlu ve toprakta yaşayan insanların hakları ve ihtiyaçlarından daha önemli olduğuna hükmedilmektedir. Aynı şekilde tamamen ekonomik açılardan kalkınmaya direniş yerel topluluğun ihtiyaçları ile bölgesel veya ulusal bir topluluğun sözde ihtiyaçları arasındaki bir çatışmadır. Sözde hedef çevre koruma bile olsa iyi ekonomi ile iyi ekoloji arasındaki sürdürülebilir kalkınma tarafından yaratılan tamamlamıcılık söylemi bu projelere ekonomik bir gerekçe sağlamaktadır (Oliver-Smith, 2010: 133).

Kalkınmada neoklasik iktisadın hegemonyası, kâr motivasyonu etkilenecek insanlara protesto ve direnişten başka seçenek bırakmaz. Bu yüzden projelerin rasyonallitesi temelde ekonomiktir ve projeyi gerçekleştirme hamlesi ekonomik kazançları diğer kaygıların üzerine yerleştirilerek değerlendirir. Ekonomik planlamacılar, modelleri, yöntemleri ve araçları toplumun doğayla ilişkilerinin çok boyutluluğunu asla yakalayamaz. Rasyonallite ve yöntem açısından

projelerin tasarlanma ve yürütölme tarzı direnişini kaçınılmaz kılar. Ekonominin yanıtlayamadığı şeyler sorunla ilgisiz ve istatistik açıdan önemsiz görülür. Tamamen ekonomik gerekçelerle haklı gösterilen bir proje ile bir topluluğun çok yönlü var oluşu arasında temel bir kopukluk ve tutarsızlık vardır. Topluluğun yaşamının nerdeyse her yönünü etkileyen projenin rasyonalitesi, verileri ve dayanağı genellikle tek boyutlu, sayısal ve ekonomiktir. Ayrıca kalkınma planlamasında en baştan malların ve hizmetlerin üretiminde faydalardan faydalanan ile maliyetlere katlanan kişilerin bir ve aynı olduğu varsayılmaktadır.

Politik kontrol ekonomik ilişkilerin zorlayıcı gücü elinde tutup kullananlar lehine yeniden yapılandırılmasına imkan verir (Heller, 2011: 166). Devlet her ne kadar ilişkisel bir kurum olsa da kapitalist ilişkilerin kurulmasında ve yeniden üretilmesinde kilit bir rol oynar. Toplumsal formasyonun dayandığı temel iktidar ilişkilerini belirleyici bir konumu vardır. Günümüzde ulus devlet ve özel şirketler tarafından kalkınmacılık neoliberalizmin en önemli birikim stratejisidir. Devlet egemen grupların iktidarını daha geniş bir boyutta yeniden üretirken, devletin kalkınma stratejileriyle kalkınma söylemi altında toplumsal gruplar arasında ve hâkim toplumsal gruplar lehine kamusal kaynak transferleri gerçekleştirilmektedir. Bu strateji ile yerel çevresel sorunlar dışlanmakta, inkâr edilmekte, iktidar gizlenmekte ve yerel halk marjinalize edilmektedir. Bu anlamda neoliberalizmde özgürlük tüm insanlar için değil, şirketlere ve ulus devlete açık serbest piyasa özgürlüğünü ifade eder. Bu yüzden köylü direnişisiyle karşılaşan taşeron şirketin temel söylemi de “*Girişim, iş yapma özgürlüğümüzü engelliyorlar*” (Kanalet İnşaat, 2013). Dar fayda-maliyet analizine dayalı HES’lerin dönüştürücü potansiyelini savunan devlet ve şirketin kalkınmacı söyleminde proje ucuz enerji kaynağı, elektriğe erişim, sulama, taşkın kontrolü, temiz su, balık artışı, gelir ve ticarete artış, yeşil enerji argümanları bulunmaktadır. Hidrolik enerji petrol ve doğalgaz gibi fiyatları değişken yabancı enerji kaynaklarına atıfla meşrulaştırılmaktadır. Şirketler için projenin yaratacağı yerel çevre sorunları ulusal enerji ihtiyacına kıyasla teknolojiyle üstesinden gelinebilecek minik bir mesele olarak görülmektedir. Yerel çevresel itirazlar ulusal ve küresel ölçeklere başvurarak yatıştırılmaya ve bertaraf edilmeye çalışılmaktadır.

Kalkınma projelerinin arkasında güçlü bir aktörler koalisyonu bulunmaktadır ve bunlar arasında aynı zamanda güçlü maddi çıkar ilişkileri de söz konusudur. Uluslararası finans ve kalkınma kuruluşlarının yardımıyla devlet kalkınmaya atıfla meşru göstererek ekonomik reformları teşvik etmiştir. Su sektöründeki reform projeleri yerel kentli orta sınıftan sektör bilgisine sahip mühendisleri çıkarlarına hizmet etmiştir. Bu da yeni kapitalist dönüşümle birlikte devlet ve toplumsal kurumların hegemonyası tarafından şekillendirilmiştir. Bu hegemonyanın önemli bir kısmı da alt sınıfların gündelik yaşamını kontrol etme yeteneğidir. HES’lerin istihdam yarattığı, büyümeye katkı yaptığı söylense de ortak malların yarattığı artık değerleri zenginlerin

mülkiyetine transfer etmektedir. Bir yandan köylüler kırsal işsizler ordusuna katılmaya zorlanırken, diğer yandan büyümenin ganimetleri zengine gitmektedir.

4.5.1.1. Örgütlü Sorumsuzluk- Devlet Otoriteleri ve Hidrolik Bürokrasi

Kapitalist devletin genel çıkarı sağlamak görevi yanında sermaye birikiminin önünü açmak ve birikim koşullarını yaratmak asli fonksiyonlarından biridir. Sermaye birikimi öncelikleri üzerinden tarımda yapısal dönüşüm ve küçük köylülüğün çözülmesine bağlı olarak somut kapitalist müdahaleler örneği üzerinden bakılacak olursa öne çıkan en önemli olgulardan biri devlet köylü ilişkilerindeki kırılmadır. Sermayenin asimetrik nüfuzunun devlet köylü ilişkilerini köklü bir şekilde dönüştürdüğü görülmektedir. Sahada ve süreçte köylü birden çok ve karmaşık ilişkilere sahip devlet kurumuyla karşı karşıya gelmektedir. Kaymakamlıklar, valilikler, bakanlık birimleri, bağımsız kurullar, kolluk kuvvetleri, mahkemeler... Kurumların direniş grupları ile ilişkilerinin karmaşık ve değişken olduğu gözlemleniyor. Ancak köylüye göre devlet kurumları özel bir şirketin projesi gerçekleşsin diye seferber olurken aynı kurumların kendilerine karşı tavrı tek bir kavramla özetlenebilir: *örgütlü sorumsuzluk*. Yetkili kurumlar köylüyle muhatap olmuyor, yetkisiz yerel kurumlar ise çare üretmiyor. Köylünün diliyle “*Bizi dinleyecek yetkili yok*” (#25; #36; #42). Köylü özellikle EPDK ve DSİ gibi bağımsız üst kurullar ve kurumların ekonomistik ve teknokratik bakış açılarından ve şirket yanlısı tutumlarından şikâyetçi. “*Bu devlet bizim devletimiz. Ama bizi adam yerine koymayan bir devlet. Bizi değil insanını sevmeyen bir devlet*” (#11). “*Sen zengini koltuğunun altına alıyorsun*” (#24). İstisnai durumlarda kamuoyunun baskısıyla DSİ yerel yetkilileri “*...vatandaş mağdur edilmeden ne gerekiyorsa gerekenin yapılacağı...*” vaadinde bulunsa da bu vaatler bürokrasinin karadeliklerinde yok oluyor (DSİ, 2013). Hatta DSİ çoğu kez araya girerek direniş nedeniyle duran inşaat için köylü ile şirket arasındaki çatışmayı şirket lehine çözmeye çalışıyor. İdari mekanizma köylüye zorluk çıkarıyor, dışlıyor. Üstelik mahkemelerin iptal ettiği ÇED kararları valilikler tarafından Danıştay’da temyize götürülüyor.

Sahada köylünün devlet kurumlarıyla ilişkileri de sermaye birikimi öncelikleri doğrultusunda işliyor. Bunun önemli ölçüde neoliberal dönemde devletin yeniden yapılandırılması sürecinde uluslararası kuruluşlar ve sermaye örgütleri ile yakın bağlantıları olan ikili bir bürokrasi gelişmesiyle bağlantılı olduğu söylenebilir: geleneksel bürokrasiye karşı “alternatif bürokrasi” (Güler, 2005: 61). Günümüzde EPDK gibi üst-kurullarla daha da somutlaşan bu alternatif bürokrasinin temel özelliği, tümünün Dünya Bankası kredileri ile doğmuş ve alanlarında Türkiye için ulusal birikim stratejilerin geliştirilmesini sağlamak ile görevlendirilmiş olmalarıdır. Özellikle DSİ gibi müdahale alanları sermaye birikimi için geniş imkânlar sunan kamu kurumlarının bu kuruluşlarla çok yakın bağları var. Örneğin temelde suyun

metalaştırılmasına yönelik sulama birlikleri uygulaması DSİ ve Dünya Bankası işbirliği üzerinden gerçekleştirilmiştir (Yılmaz, 2009).

Küreselleşme koşulları altında ekonomik ve politik iktidar, yerel toplulukların doğaya erişim kurallarını değiştirerek ve yeniden belirleyerek, doğrudan zorlama ve fiyat mekanizması gibi bizzat kapitalizmin piyasa kuvvetlerini kullanarak gerçekleştirmektedir. Tüm bu süreçler de devletin yardım ve desteği olmadan işlerini yürütemeyeceklerinin farkında olan özel sektör, çoğu kez devletin bir dizi meşrulaştırıcı ideolojisiyle desteklenmektedir (Sugden ve Punch, 2014: 657). Devlet bürokrasileri ve onlarla ilişkili kalkınma projeleri sadece ve sadece sosyal hizmetleri sağlamak ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek için bulunan yansız, anti-politik bir kalkınma makinası olarak kurgulanmaktadır (Ferguson, 1990). Sahada devlet, meşruiyetini korumak için sermayenin çıkarlarından bağımsızmış yanılsaması yaratmaya çalışıyor. Su ve toprak gaspları devlet, şirket ve yerel elitlerin politika sürecinde söylem ittifakı oluşturmaları ile gerçekleştirilirken topluma kabul edilebilir kılmak için de yerli kaynak ve enerjide dışa bağımlılık gösteriliyor. Su ve toprak gaspları güçlü aktörler tarafından meşrulaştırılırken enerji gereksinimi söylemiyle bu aktörlerin çıkarları devlet destekli büyük ölçekli HES projelerine dönüştürülüyor.

Sahadaki köylünün algısına göre, kamu idareleri yerel direnişleri temelde şirketlerin halkla ilişkiler stratejisinin başarısızlığının bir ürünü olarak yorumlarken köylülerin kaygılarını hiçbir şekilde samimi olarak dikkate almıyor, baskın kamusal kalkınmacılık söylemi üzerinden köylülerin sesleri susturuluyor. Devlet bir doğal varlığın üretim sürecine, piyasaya dahil edilmesine yönelik hegemonik mücadelelerde yasama ve yürütme yetkisini orantısız bir biçimde kullanırken şirketler lehine tercihte bulunuyor: Piyasa için gerekli koşulları yaratmak üzere,

Şirket buraya adım attığında kaymakamın, valinin bakışı değişti köylüye. Şirketten yana. Bir toplantıya çağırdı kaymakam. Toplantıya gittik. Kendisi, Çevre, Orman, Enerji bakanlıklarının hepsinin temsilcileri var. Şirketin temsilcileri var. Kendi personeli var. Ben de azalarla gittim. Okudu 72 yerden izin almış bu insanlar. Şöyle, şöyle bu adamlar HES kuracak siz yaptırmıyor engelliyormuşsunuz dedi kaymakam, direkt bana konuştu. Kaymakam bey ben de konuşabiliyordum dedim. Konuş dedi. Kaymakam bey benim köyümün mülki sınırları 7 km uzunluğunda 3 km genişliğinde. Burada 185 hane var, 1000'e yakın nüfus var dedim. 5000'e yakın küçük ve büyükbaş hayvan var dedim. Gel gör ki bu 3-7 km yerde ondört tane taşocağı 3 tane HES projesi var. Bir insan olarak benim yerime kendini koy. Burada insan yaşayabilir mi bunların hepsi kurulduğunda dedim. Buradaki doğal yaşam biter, ekolojik denge bozulur dedim (#18).

Ahmetler köyünden bir katılımcı:

Devlet bu işi yapacaksa bu insanların neden böyle davrandığının sebeplerini bulmalı. Bunları nasıl önlerizi değil. Bunu yapmaya çalışıyorlar. Daha fazla baskı yaparak toparlar, atarlar karakola, içeriye ben de dahil, yapar HES'i. Ama o HES orada çalışır mı? O belli değil işte. Köylüler komutana demişler: 'Sen o HES'i yirmi dört saat bekeleyebilecekmisin. Şu dağlar tesisin üstüne iner demişler' (#11).

Devlet kurumlarının, bürokratların ve teknokratların şirketin işini kolaylaştırmak için seferber olurken köylüyü muhattap kabul etmedikleri, baştan savma yaptıkları dile getirilmektedir. Köylü sahadaki projelerden asıl sorumlu kim olduğu sorumuza şöyle cevap verdi:

Esas sorumlu Enerji Bakanlığı, EPDK. Böyle bilinçsiz olarak incelemeyen zaman zaman televizyonlarda konuşuluyor. Hata yapmışız diyorlar. Görmeden kağıt üzerinde izin veriyor. Yeterli özeni göstermiyor. Bu çevreye zararı önceden tespit edilmiyor. Heç bakılmıyor. Kimseye sorulmuyor. Bir adam çantayla geliyor, bir proje yapıyor sonra satıyor. O da Enerji Bakanlığı'na veriyor. Ben böyle bir şey yapacağım, burda bir şey var. Harita üzerinden bakıyor. Adam burada taşocağı vermiş, nereyi verdiğini bilmiyor. Geldiler baktılar, hakikaten bu yoldan kesiyor, yerleşim yerinin içi. Köyün tam ortasından veriyor. Yerleşim sonradan oluşmuş ona da bakmıyor. Oradaki insanlarla ekonomik ilişkiler kuruyorlar. Genel müdürlükteki onaylayıp veriyor. Bakalım burada kim var, kim yaşar? Buradaki yaşantıya bir zararı var mı yok mu öyle bir şey yok. Kim zarar edecek, kim fayda görecek bir araştıralım diyen yok! (#42).

Ayrıca su ve orman bürokrasisi içinde doğrudan karar alıcı konumunda olmasalar bile özellikle yerel kamu kuruluşlarında köylü ailelerinden gelenler de var. Bunların mücadeleye katkısı projelere ve sürece ilişkin bazı kritik bilgilerin yerel topluluğa sızdırılması yönünde stratejik bir tavır olmasına rağmen etkileri çok sınırlı:

Orman idaresi, partizanlığın en çok olduğu kurum orman idaresi. Gözü yumulu imza atıyor. Şimdi, ilk buraya taşocağı, HES kurulacakken, imza alınırken komşu köylü bir bölge müdür muavini vardı. İlk imzayı o attı. Sordum ona. Ben ne yapayım diyor. Bana emir veriyorlar, yapıyorum. Devlet, orman idaresi yok sayılır. Orman idaresi, devlet kurumları, sen vardığına vatandaş olarak, köy olarak zorluk çıkarıyor. Ama öteki şirketler, eli çantalı geliyorlar hemen imzalayıp gidiyorlar. Biz vardığımızda kapı kapalı. Hep menfaat karşılığı bu (#25).

Devletin laçkalığına bak. O adama, şirkete bir benzin parasına ağacı bağışlıyor. 400-500 ağacı bağışlıyorlar para da almıyorlar. Ağaç da onun oluyor bu dağ da onun oluyor. Ama ben bir çöp kessem de orman idaresi yakalasa, bir zabıt tutsa vay benim çekeceğime. Hapishanede yatarken, para öderken canım çıkar. Şirkete geldi mi yok (# 41).

Sonuç olarak sermayenin baskısı nedeniyle yöneticilerin ve bürokrasinin alternatif taleplere direngenliği sıradan insanları daha radikal bir direnişe yönelten en büyük faktörlerden biri olarak karşımıza çıkıyor.

4.5.1.2. Şirketler, Su Spekülatörleri ve Taşeronlar: “Hiçbir zararı yok”

1980'lerle birlikte Türkiye'de ekonomi politikaları kapsamlı bir şekilde dönüştürülürken kapitalist aktörlerin etkin örgütleri kurulmuştur. Su, inşaat, danışmanlık ve özellikle müteahhitlik şirketleri siyasette ve mecliste etkinlik kazanmışlar, bunların sivil toplum alanında söylemsel ve pratik hegemonyasının ağırlığı artmıştır. Çevre ve enerji mevzuatını odalar, dernekler ve STK'lar üzerinden bunlar biçimlendirdiler. Bu kuruluşların temsilcilerinin bürokrasi ve devlet düzeyinde yakın güçlü bağlantıları var. Bu kapasite su ve HES politikaları üzerinden muazzam bir baskıya ve etkiye sahip. Özellikle 2000 sonrası ikinci neoliberal yapılanma döneminde inşaata dayalı birikim rejimiyle bağlantılı olarak bu kapitalist aktörlerin hızla büyüdüğünü görmekteyiz (Adaman et al. 2014: 7-8). Daha spesifik olarak sektörel gelişmelere, sermayenin ağırlığına bağlı olarak Elektrik Üreticileri Derneği ve Hidroelektrik Santralleri Sanayi İşadamları Derneği gibi mevzuatı, kurumsal yapıyı dönüştürebilecek ve enerji politikalarında belirleyici olabilecek örgütlememelere de gitmiştir. Yükselen inşaat sektörünün gücü ile siyasetin finansmanı gibi diğer önemli iki belirleyici faktör de ayrıca öne çıkmıştır. Ülkenin yerelde ifadesini bulan neoliberal çevre politikaları uluslararası kuruluşlar, özel sektör ve politikacılar ile bürokratlar belirlemiş ve

bu politikalar doğal ve toplumsal mekânların otoriter ve liberal bir biçimde birikim sürecine sokulmasını getirmiştir. İnşaata ve enerjiye dayalı büyüme modeli bu kırsal alanlardaki HES ve taşocağı gibi projelere müteahhitlik sektöründen yoğun bir destek yaratmıştır. Politikacı ve müteahhitler arasındaki ittifak 1980’lerden sonra her alanda yaygınlaşırken bu ikinci dönemde zirvesine ulaşarak yerelde kapsamlı etkiler göstermiştir.

Sahada özellikle mühendislik şirketleri öne çıkıyor, projeleri “çantacı” denen ve yerel bağlantıları olan mühendisler hazırlıyor. Su, enerji, inşaat ve mühendislik hizmetleri sektörlerinde faaliyet gösteren ve farklı işlevleri olan çok sayıda şirket projelerle ilgili. Sahadaki dört HES projesinden üçü Kanyon Yenilenebilir Enerjiye ve biri de Seçenek Enerjiye aittir. Seçenek Enerji 1980’lerin ortalarında tekstil sektöründe faaliyete başlayan, 1998’de inşaat sektörüne giren ve 2000’lerin başlarında yıldız parlayarak TOKİ’nin ihalelerinden büyük projeler alan günümüzde tekstil, enerji, turizm, inşaat ve alışveriş merkezi sektörlerinde yabancı ortaklıklarıyla ağırlığı olan Delta Yatırım Holding bünyesinde enerji sektöründeki yedi enerji şirketinden biridir: Seçenek Enerji, Dekar Enerji, Darboğaz Enerji, Dirim Enerji, Derin Jeotermal, Delti Enerji, Delar Enerji. Kanyon Yenilenebilir AŞ. ise enerji santralleri, petrokimya, demir-çelik, çimento, kağıt sektörlerinde faaliyet gösteren Berg elektriğin bir yan şirketi: Akik Enerji A.Ş. Ayrıca bu projenin dolaylı ortakları arasında güçlü bir sermaye grubunun temsilcileri bulunmaktadır.

Bu şirketler HES ihalesini aldıktan sonra yerel bir proje mühendislik şirketi ile anlaşmaktadır. Sahadaki her iki projenin de proje ve mühendislik hizmetleri “*Bir damla yağmur suyunu bile insanoğlunun hizmetine sunmadan denize göndermeyin*” düsturunu ilke edinmiş Antalya merkezli Akışkan Mühendislik Limited Şirketi tarafından verilmiştir (“Şirket Profili”, 2013). Firma başta su ve enerji yapıları olmak üzere tüm inşaat yapılarının planlanması, projelendirilmesi, kontrolü ve müşavirlik hizmetleri alanında faaliyet göstermek üzere 2006 yılında kurulmuştur. HES projesinin tasarımını yapan şirketin ardından, yenilenebilir enerji üretimi, proje geliştirme, planlama ve uygulama hizmetleri veren karbon piyasası hazırlama şirketleri devreye girmektedir. Kanyon Regülatörü ve HES projesi Ankara ve Londra merkezli GTE Carbon tarafından, Çenger HES’ler ise Antalya merkezli Suen Ltd. şirketi tarafından karbon piyasasına hazırlanmıştır. Suen Ltd. Çenger Deresi üzerindeki üç projeyi tasarlayan yerli bir “çantacı” tarafından 2007 yılında kurulmuştur. İşbirliği içinde bulunduğu farklı alanlardaki firmalarla birlikte proje geliştirme, proje planlama ve uygulama aşamalarında, yenilenebilir enerji karbon varlığı proje geliştirme, sera gazı emisyon envanter raporu hazırlama (karbon ayak izi), karbondioksit emisyon ticareti, yenilenebilir enerji danışmanlığı, HES projeleri fizibilite raporları, lisanssız elektrik üretim projeleri ve hidrometrik ölçüm hizmetleri vermektedir.

Bunlar sahada görünürlüğü olmayan kapitalist aktörler. Sahada bariz bir biçimde görülen, öne çıkan ve köylünün karşı karşıya kaldığı aktörler ise taşeron inşaat şirketleri. Kanyon HES projesi için üç şirket projeyi gerçekleştirmek amacıyla sahaya girmiş. İlk şirket Ankara merkezli YG İnşaat. Şirket köylülerin direnişi karşısında projeyi bırakmıştır. Santral inşası sözleşme ile Antalya merkezli Kanalet A. Ş. ve MSK Grup A.Ş ortak girişimi tarafından üstlenilmiştir. Çenger I HES İnarma İnşaat tarafından gerçekleştirilmiştir. Çenger II ve III için ise projeler sürekli olarak yargı süreci üzerinden durdurulduğu için henüz bir taşeron sahaya girmemiştir.

Kapitalist aktörlere göre, doğaya ve topluma kapsamlı etkileri olan bu projelerin zararları görülmemektedir: “Biz ekosisteme veya vatandaşa zararı olduğunu düşünmüyoruz” ya da “Hiçbir zararı yok” şeklindedir ve şirketler de bu söylemi köylüye kabul ettirmeye çalışmaktadır:

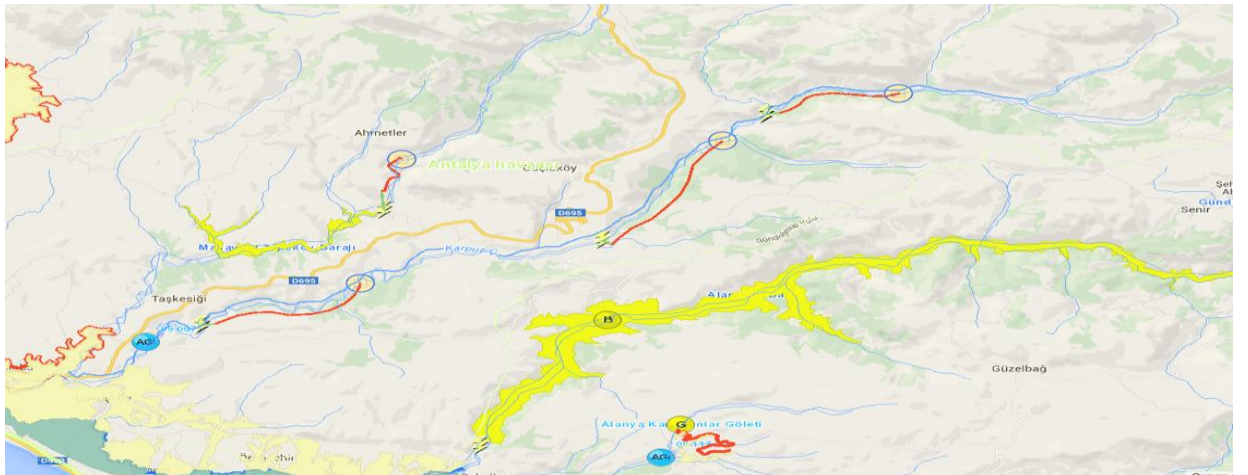
“Yatırımcı firma müteahhidi ve HES projesini yürüten firma sahipleri yaklaşık üç aydır burada olduklarını ve defalarca köylülere bu projenin zararı olmadığını anlattıklarını belirtti. “Ama derdimizi anlatamadık. Geçenlerde yine makinelerimize saldırıda bulundular, işçilerimizi dövdüler. Bugün de araçlarımız darp edildi. Taşlarla zarar verildi. Kanyondan aşağıya atmaya çalıştılar. Güvenlik görevlilerimiz de can güvenlikleri için karşılık verdiler” dedi (“HES protestosunda kurşunlar havada uçtu”, 2013).

“Yaklaşık 3 aydır HES projesini gerçekleştirmek için buradayız. Biz defalarca vatandaşlara halka HES Projesi'nin halka zararı olmadığını anlattık, ama görüşmeler neticesinde halka derdimizi anlatamadık. Geçenlerde makinelerimize saldırıda bulunuldu. İşçilerimiz dayak yediler, araçlarımız tahrip edildi. Biz buradan yaklaşık bin 700 metre ileriye regülatör yapacağız. Dereden aldığımız suyu dereye bırakacağız. Köylülerimizin dediği gibi sondaj yapılması, başka yere taşınması gibi herhangi bir konu yoktur” (“Manavgat'ta HES tepkisi”, 2013).

4.5.2. Sahadaki HES Projeleri

Yukarıda belirtildiği gibi sahada Ahmetler Kapısı ve Çenger Deresi gibi iki koldan oluşan Karpuz Çayı üzerinde biri Ahmetler Kapısı üçü de Çenger Deresi üzerinde toplam dört HES projesi bulunmaktadır. Dört projenin de hem ulusal hem de küresel ekonominin kriz koşulları içinde üretildiği görülmektedir: 2000-2001 ulusal ve 2008 küresel ekonomik krizleri.

Harita 5: Karpuz Çayı ve HES Projeleri

(Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı -geodata-2015)

4.5.2.1. Kanyon Regülatörü ve HES

Ahmetler Kapızı üzerinde yapılması planlanan Kanyon Regülatörü ve HES üretim tesisine EPDK Kurul kararı ile 14.02.2008 tarih ve 1495-7 sayılı kararı ile üretim lisansı verilmiştir. Proje önce iki alt proje olarak tasarlanmış, ikinci proje yapılabilir görülmediğinden vazgeçilmiştir. Kanyon Regülatörü ve HES projesi Karpuz Çayının 355 ila 94 kotları arasında 261 metre net düşü ile depolamasız nehir (tünel) tipi HES projesidir (Seçenek Enerji, 2009). Projede 1480 metre iletim kanalı, 3380 metre iletim tüneli, 895 metre cebri boru ve 212 metre sifon öngörülmektedir. Proje Seçenek Enerji Üretim LTD şirketine aittir. Seçenek Enerji tarafından Kanyon Regülatörü ve HES lisans no EÜ/1828-3/1296, başlangıç tarihi, 06.11.2008, bitiş tarihi 06.11.2057 kurulu gücü 24.30 mwm, inşa halindeki kapasite 23.44 mwe olarak belirlenmiştir. Proje kurulu gücü 9.97 mw olup enerji üretimi ise yıllık 21.738.000 kwh olarak planlanmıştır. Proje köylü özel mülkiyetine ilişmeyecek bir şekilde tasarlanmıştır. Proje kapsamındaki sulama yapısı ile HES yapısı arasında ekilecek ve sulanacak tarım arazileri bulunmamaktadır. Zira bu bölgede Karpuz çayı uzun bir kanyon içinden geçmektedir.

HES'in elektrik üretim kapasitesi 9.960 mw olarak belirlenmiştir. Yatırım sürecini hızlandırmak, ÇED yönetmeliğini aşmak amacıyla kurulu güç kapasitesi düşürülerek proje ÇED sürecinin dışında tutulmuştur. Antalya Valiliği'nin ÇED Gerekli Değildir kararı ÇED Yönetmeliğinin 17. Maddesi uyarınca verilmiştir. Valilik yazısı 31.12.2009 tarihinde Manavgat Kaymakamlığı'na gönderilmiş, Manavgat Hükümet binasındaki ilân panosuna 7.1.2010 tarihinde asılmış, 14.1.2010 tarihinde askıdan indirilmiştir. Konu Ahmetler, Güçlüköy ile Gençler köylerine bildirilmemiştir. Valiliğin "ÇED gerekli değildir" kararı köy muhtarlıklarına gönderilmemiş ve köylerde ilân edilmemiştir. Ahmetler köyü muhtarlığı ve halkı HES kararını 2012 yılında firma köye geldiği zaman öğrenmişlerdir (Kantarıcı, 2014: 6).

Projeye göre; Kapız'ın yukarısında 351 m yükseltide yapılacak bir regülâtörle Karpuz Çayı'nın suyu toplanacak, üstü kapaklı bir tünelle yükleme havuzuna akıtılacak ve 94 m yükseltide Ahmetler Köprüsü yakınında kurulacak türbinlerle elektrik enerjisi üretilmeye çalışılacaktır. Tünel+boru+sifon uzunluğunun 5.145,86 m olması ve çatlaklı kaya yapısından dolayı her 1 m mesafe için 4,5 kg dinamit kullanılması planlanmıştır (Seçenek Enerji,2009: 17). Projenin tümü için 120 000 m³ kazı öngörülmüştür (Kantarıcı, 2014: 5).

Yerinde yapılan gözlemlerden edinildiği kadarıyla şirketin proje sahasını tamamen kanyon içine yerleştirmesinin önemli bir sebebi, buranın köy arazisi içinde ama tamamen özel mülkiyet alanları dışında olmasıdır. "Proje sahasının tamamı orman arazisidir. Proje sahasında yerleşim alanı ya da tarım sahaları yer almamaktadır" (Seçenek Enerji, 2009: 36). "Bizim proje muhtevamızda bir metrekaare vatandaş arazisi yoktur. Hepsisi orman arazisizdir." (Kanalet İnşaat,

2013). İletim hattının tamamının orman sahasında ve büyük kısmının tünel olmasından dolayı kamulaştırmaya gerek kalmamıştır. Projeyi tasarlayanlar sadece bakanlıktan alacağı bir izin ile yer teslimi sonrasında satın alma ve kamulaştırma gibi sorunlarla muhatap olmadan faaliyetlerine başlayabileceğini düşünmüş olmalıdır. İletim hattının tamamının Kanyonun doğu yamacına ve orman alanına yerleştirilmiş ve büyük bir kısmının da tünel olarak planlanmış olmasından dolayı kamulaştırma ihtiyacı yoktur. Tesisin deredeki suyun durumuna göre 6-7 ay çalıştırılacağı, yaz dönemlerinde kapakların açılarak suyun tamamının dere yatağına bırakılacağı ifade edilmiş ve biyolojik hayat için ihtiyaç duyulan su miktarının son on yıllık debi ortalamalarının %'10'unun can suyu olarak dere yatağına bırakılması, bunun da 0.170m³/s olması öngörülmüştür. Bu oran Antalya İl Çevre ve Orman Müdürlüğü Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü görüşüne göre belirlenmiş ve bu miktar kanala alınacak suyun hesabında dikkate alınmıştır. Dere doğal akımının bu miktardan az olduğu zamanlarda tesis çalıştırılmayarak suyun tamamı mansaba bırakılacağı belirtilmiştir. Ancak şirket can suyu oranını yüksek tutmak için su miktarına yaklaşık 153 km ötedeki ilgisiz bir derenin debisini ilave etmiştir (Kantarıcı, 2014: 6). Proje sahasının su ihtiyaçları sadece enerji elde edilmesi için gerekli olan su ihtiyacı ile doğal hayat için gerekli olan su ihtiyacından ibaret görülmüştür. “Sulama yapısından doğal hayat için yeterli su bırakıldığından bölgede bir sorun yaşanmayacaktır. Projede 3.375 metre uzunluğunda 4.30 metre çapında atnalı kesitli bir tünel öngörülmektedir. Proje debisi 4.54m³/s ve iletim hattının toplam uzunluğu 5.067,83 metredir. Proje iletim yapısı betonarme kanal ve önemli bir bölümü tünel olup tünel imalatı yeraltında imal edileceğinden dolayı işletme anında çevreye etkisi olan bir imalatımız söz konusu olmayacaktır” (Seçenek Enerji, 2009).

Harita 6: Kanyon Regülatörü ve HES mevzi planı

(Kaynak: Ecevitoglu ve Zor, 2014).

Firma kati projelerinin onaylanması ve gerekli hazırlıklarını tamamlaması ardından 09.09.2013 tarihinde yer teslimi için müracaat etmiş, 04.10.2013 tarihinde için yerine gidilerek yer teslimi yapılmış ve inşaat faaliyetlerine başlanmak istenmiştir (Kantarıcı, 2014:4). Ancak köylülerin karşı çıkması ve fiili olarak direnmesi üzerine firma araziden çekilmek zorunda kalmıştır.

Firma Kanyon Regülatörü ve HES projesi hakkında Antalya Valiliği, Çevre ve Orman Bakanlığı İl Müdürlüğü 18 Aralık 2009 tarihinde ÇED Gerekli Değildir kararı almıştır. Bu karardan 2012 yılında haberdar olan köylülerin yaptıkları dava başvurusu, 60 günlük itiraz süresi aşıldığı gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Valiliğin 'ÇED Gerekli Değildir' kararının Manavgat Kaymakamlığı tarafından sadece bir kütüphanede asıldığını belirleyen köylüler, çözüm yolu aramaya başlamış ve kanyonun karşı yakasında da Akseki İlçesi'ne bağlı Güçlüköy olduğundan yola çıkan köylüler, duyurunun sadece Ahmetler Köyü üzerinden yapıldığını, Akseki'de bir duyuru yapılmadığını belgelemişlerdir. Güçlüköy'den iki kişi bölgedeki tüm köylüler adına Antalya 2. İdare Mahkemesi'ne başvuruda bulunmuş, dava kabul edilmiş ve bilirkişi incelemesi yapılmasına karar verilmiştir. Bilirkişi raporu doğrultusunda mahkemenin 4 Eylül 2014 tarihli kararında, 'ÇED Gerekli Değildir' kararı verilmesine ilişkin dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmadığına hükmederek yürütmeyi durdurma kararı verdiği dava köylülerin lehine sonuçlanmıştır.

4.5.2.2. Çenger I-II-III HES

Çenger I-II-III Regülatörleri ve HES Projesi, Antalya ili, Manavgat, Gündoğmuş ve Akseki ilçeleri arasında yer alan Çenger Çayı üzerinde kurulması planlanmaktadır. Projenin ekonomik ömrü 50 yıl belirlenmiş olup, Çenger II ve III proje yapılarının inşaatının yaklaşık 40 ayda tamamlanması öngörülmüştür (En-Çev, 2015: 1). Kanyon Yenilenebilir Enerji A.Ş. Çenger Reg. ve HES, EPDK lisans no: EÜ/1197-3/860 başlangıç tarihi 17.05.2007 bitiş tarihi 17.05.2056, kurulu gücü 20.73 mwm, inşa halindeki kapasite 14.43 mwe, İşletme kapasite 5.69 mwe olarak belirlenmiştir. Proje kapsamında üç ayrı regülatör ve HES bulunmakta olup, 18.12.2009 tarihinde Antalya İl Çevre ve Orman Müdürlüğünden alınan 'ÇED Gerekli Değildir' belgesi ve diğer izinlere istinaden inşaat çalışmalarına başlanmış ve Çenger I Regülatörü ve Çenger I HES tesislerinin inşaatı tamamlanmıştır. Çenger I Regülatörü ve HES tesislerinin 25.01.2013 tarih ile tesis kabulü yapılarak proje işletmeye alınmıştır. Çenger II, III Regülatörleri ve HES tesislerinin inşaatlarına ise, köylü direnişleri ve yargı süreçleri nedeniyle henüz başlanmamıştır. Altı hektar kamu arazisinin tahsis edildiği Çenger HES'in üç projesi için toplam yaklaşık 30 km iletim hattı öngörülmektedir. Çenger I Regülatörü'nden alınan sular 6.903 m uzunluğunda iletim borusuyla Çenger I Santralına ulaştırılmaktadır. Çenger I Santralının

yaklaşık 60 m güneybatısında Çenger II Regülatörü konuşlandırılması, Çenger II Regülatörüyle toplanan suların 13.512 m UPVC Boru ve 500 m CTP Sifon olmak üzere toplam 14.012 m uzunluğundaki iletim borusuyla Çenger II Santralına aktarılması, ardından Çenger II Santralının yaklaşık 50 m güneybatısında Çenger III Regülatörü konuşlandırılması, Çenger III Regülatörü ile çevrilen suların da 7.941 m UPVC Boru, 498 m tünel ve 190 m CTP Sifon olmak üzere toplam 8.629 m uzunluğunda iletim hattıyla Çenger III Santralına ulaştırılması planlanmıştır (En-Çev, 2015: 13-16). Burada köylün de yaptığı bir tespiti dikkat çekmek gerekiyor. Üç proje 29.654 metre uzunluğunda olmasına rağmen su sadece santral çıkışlarındaki iki yerde toplam 110 metrelik bir kısımda dere yatağını görebiliyor. Üstelik yan derelerin suyunu da sifonla iletim hattına sokmaktadır.¹¹ Proje, maksatlı su kullanım maksimizasyonu hedefi gütmekte ve kendi içinde ciddi çelişkiler taşımaktadır. Ekosistem değerlendirme raporunda:

“Proje kapsamında üç ayrı HES tesisi inşa edilecektir. Enerji kaybını en azda tutabilecek şekilde üç santral 30 ile 490 kotları arasında yerleştirilmiştir. *Fizibilite Raporunun aksine projeler hazırlanırken önceki projenin kuyruksuyu seviyesine sonraki projenin su alma kotu denk getirilerek kot kaybı, dolayısıyla enerji kaybı yaşanmaması temin edilmeye çalışılmıştır.* Bu çalışma dolayısıyla projenin kurulu gücü ve enerji üretiminde fizibilitenin ilk haline göre ciddi anlamda artış sağlanmıştır. Proje sahası tamamen orman arazisi olup herhangi bir sulama tesisi veya *tarım arazisi bulunmamaktadır*, bundan dolayı yapılan değişikliklerin herhangi bir menfi etkisi olmayacaktır” (En-Çev, 2015: Ek-26). Proje sahasında yapılan etütlerde Çenger 2 (ünite 2) ve HES tesisi arasında Gençler Köyüne ait parça parça toplam 720 da tarım arazisi bulunmaktadır. “Proje alanı yakınlarında bulunan ve Çenger Çayı’ndan su kullanan 720 dekar tarım arazisi tespit edilmiş olup, bu tarımsal faaliyetlere yönelik su kullanımı mevcuttur” (En-Çev, 2015: 83). “Proje sahasında projeden dolayı herhangi bir yerleşim yerinin içme suyunun olumsuz etkilenme durumu yoktur. Olması durumunda firma gerekli önlemleri ivedilikle alarak gerekli çözümü üretecektir.” (En-Çev, 2015: 219).

Çenger HES Peyzaj Onarım Planında (2015: 40) projenin köylüyü doğrudan ilgilendiren özellikleri şöyle verilmiştir:

“Çenger HES, Çenger Çayının 490 ile 30 kotları arasında yer almaktadır. Proje sahası tamamen orman arazisidir. Proje sahasının yakın çevresinde projeden birinci derecede etkilenecek bir yerleşim birimi bulunmamaktadır. Proje sahası civarındaki yerleşim birimlerinde içme suyu ihtiyacı kaynaklardan karşılanmaktadır. Köy yerleşim birimlerinde içme ve kullanma suyu ihtiyacının genellikle çeşmelerden temin edildiği tespit edilmiş olup dere yatağı ve kuyu gibi kaynaklardan faydalanma görülmemiştir” (En-Çev, 2015).

Proje belgelerinde belirtildiği gibi bu projeler şirketler için yüksek kârlılık oranları vaat etmektedir. Her ne kadar devlet (DSİ) rantabilite ve kârlılık oranlarını düşük gösterse de piyasa fiyatlarıyla rantabilite ve kârlılık oranları oldukça yüksektir. Çenger Regülatörü ve HES tesisi için ekonomik ömür olan 50 yıl dikkate alınarak, proje bedeli ve işletme bakım masraflarının

¹¹ Proje sürecinde itirazların yükselmesi nedeniyle kamuoyunu ikna etme gereği duyan ve “enerjisi alınan su geri bırakılacak” diyen DSİ daha teknik bir dil kullanarak projeyi şöyle meşru göstermeye çalışmıştır: “Yatırımcı firma projede tadilat çalışmaları yapmaktadır. Çenger II projesinde yapılacak olan tadilatla HES santral binası Gençler mahallesinin menbainına alınacak olup suyun enerjisi alındıktan sonra su Gençler mahallesinin öncesinden dereye bırakılacaktır.” Ancak bu basın açıklamasında gizli bir çarpıtma olduğunu gözlemledik. “Öncesinde dereye bırakılacak” denen su köyün yamacından boruyla geçirilip tarım alanları hiç faydalanmayacak şekilde köyün 1.5 km altında santrale girecek ve 50 m aşağıda Çenger III regülatörüyle tekrar boruya sokulacak. “DSİ’den Çenger Çayı HES açıklaması” http://www.bizimantalya.com/haber-87397-DSİden_Cenger_Cayı_HES_aciklamasi_#.VwPp2LVJlpM

toplamı ile yıllık proje gelirlerinin birinci yıla taşınmış değerlerini eşit kılan iskonto oranları alınarak yapılmış olan hesaplamalara göre iç kârlılık oranı HES I için % 8.83(DSİ) - % 17.11 (Piyasa), HES 2 için % 9.43(DSİ) - % 18.22 (Piyasa), HES 3 için % 7.89(DSİ) - % 15.49 (Piyasa), olarak hesaplanmıştır (En-Çev, 2015: 35-36).

Kanyon Regülatörü ve HES projesi için gerçekleşen idari süreçler Çenger Deresi'nde yapılacak olan Çenger I, II ve III numaralı HES'ler için de geçerlidir. Valilik 18.12.2009 tarihinde ÇED Gerekli Değildir kararını vermiş, 28.12.2009 tarihinde karar ilân edilmiş, Gençler Köyü halkı kararı 19.7.2011 tarihinde yaptıkları Bilgi edinme başvurusu üzerine 1.8.2011 tarihinde öğrenebilmişlerdir. Gençler köylüleri 19.8.2011 tarihinde Antalya Valiliği'nin kararının iptali için dava açmışlardır. Ancak davaya bakan Antalya 3.İdare Mahkemesi davayı 'zaman aşımı' gerekçesiyle reddetmiştir. Dava Danıştay'a taşınmış ve Danıştay 14. Dairesi Çenger Deresi'ne yapılacak olan Çenger I, II, III HES inşaatını Gençler Köyü halkına haber verilmediği gerekçesi ile durdurmuştur (Kantarıcı, 2014: 6). Ancak dava süreci devam ederken I. Projenin inşaatı tamamlanmış ve santral faaliyete başlamıştır.

4.5.3. İktidar (Rıza) Stratejileri: Kapitalist Söylemler ve Pratikler

Aşağıda ayrıntılandığımız gibi direniş farklı ölçeklerde işlediği, yürütüldüğü gibi hegemonya da farklı ölçeklerde üretilir ve icra edilir. Sahada yansımasını bulan iktidar stratejilerini ölçekler açısından ulusal ölçekte üretilen dolaylı söylemler ve pratikler ile yerelde üretilen doğrudan iktidar stratejileri olarak iki kategoriye ayırabiliriz. Bu söylemler ve pratikler devlet ve sermaye tarafından çoğu kez birlikte ulusal ve yerel ölçekte üretilmektedir. Sahada güçlü ve zayıf arasındaki ilişkiler Scott'ın (2014: 30-31) belirttiği gibi dört farklı biçimde işliyor. Her iki tarafında açık ve gizli senaryoları var. Açık senaryolar üst ölçeklerde icra edilir karşılaştıkça, gizli senaryolara ise yerel ölçekte, sahada icra ediliyor. Şirketin belgelere ve kamusal söyleme yansıyan açık senaryosu genellikle devletinkiyle ortak: örneğin DSİ ile şirket aynı dili kullanıyor. Projeler zaten itirazları baştan engellemek için birer devlet projesi olarak sunuluyor. Ayrıca köylülerin karşısına çıkan söylem sadece devlete, diğer kurumlarına veya şirkete değil, çevresel hegemonik kurumlara da ait söylem özelliği taşıyor. HES projelerine rıza daha ziyade ekonomik kalkınma söylemi üzerinden ulusal ölçeklerde üretilmektedir. Projelerin çoğuna, en azından araştırma sahamızdaki köylerde rıza gösterilmiyor. Projeler köylüye ne vaat ederse etsin, yerelde bu projeler meşru ve rasyonel görülüyor. Direniş temelde iktidar ilişkilerindeki rıza boyutunun kurulamamasından kaynaklanıyor ve araştırma sahasında aktörlerin toplum doğa ilişkisine ilişkin farklı anlayışları, söylemleri ve pratikleri üzerinden yürüyor. Hâkim

liberal teknokratik anlayışı şirket ve devlet dayatırken, yerel toplumun toplumsal doğa anlayışını yerel topluluk ve müttefikleri çerçeveliyor.

Proje belgelerinin diline yansıdığı kadarıyla çatışmada köylünün karşısında konumlanan devlet ve şirket odaklı kalkınmacı koalisyon güçlerinin kalkınma sürecinde ülkenin “doğal kaynaklarından” etkili bir şekilde kullanması gerektiği argümanı öne çıkıyor. Devletin kalkınma söylemi tarihsel olarak köylüyü üretim araçlarından koparma sürecinde etkili bir araçsal işlev görüyor. Devlete ve sermayeye göre, muhalefet projelerin çevresel ve sosyal etkilerini kasıtlı olarak abartıyor. Oysa projelerin çevresel etkileri en son teknoloji uygulamalarıyla zaten neredeyse sıfırlanacaktır. Şirketin tüm faaliyetleri de yasallık kılıfına uyduruluyor. Ayrıca devlet ve şirket geçmişte çıkarlarına hizmet etmiş, bugün geçersiz ideolojik söylem, pratik ve değerleri yeni dönemde kendi çıkarlarına kullanıyor. Hizmet etmiyorsa sınırlamaya ve kaldırmaya çalışıyorlar (Scott, 1985: 185). Böylelikle devlet egemen grupların iktidarını daha geniş bir boyutta yeniden üretiyor. Devlet-şirket ittifakı köylünün potansiyel mücadele alanlarını sürekli daraltıyor. Şirketler projelere ilişkin tartışmaların kimin kazandığı ve kimin kaybettiğine odaklı politik açıdan değil, bilimsel ve teknik açıdan yapılmasını istiyor ve projenin çevresel etkilerini çözmeye yönelik teknik öneriler dışında toplumsal ve dolayısıyla politik boyutlarını kamuya ve tartışmaya açmaya yanaşmıyor. Projeye yönelik her itirazın bilimsel temele dayanmadığı ve hakikatleri çarpıtan ideolojik bir söylem olduğunu ileri sürüyor. Devletin temel söylemi ise özellikle yükselen itirazlar ve eleştiriler karşısında insan hayatı ve çevreye yönelik herhangi bir ciddi tehdide müsaade etmeyeceği, şirketin tüm önlemleri alacağı ve çevrecilerin itirazlarının gerçeği yansıtmadığı yönünde. Neoliberal devletin yeni kurallar oluşturarak hegemonik meşru hak anlayışını da dönüştürdüğü görülüyor. Yasal çerçevede devletin ve köylülerin mülkiyetindeki toprağın ve suyun, ciddi soyokolojik etkilerine rağmen güçlünün lehine yeniden tahsis edilecek şekilde yeniden düzenlendiği görülüyor. ÇED süreci, yenilenebilir enerji yasaları, milli parklar ve koruma alanları, acele kamulaştırma kararları tümüyle sermaye birikimi amaçlı özel çıkarlar lehine yeniden belirleniyor.

Bu projeler önemli ölçüde Scott’ın (2014: 86) tahakküm teknikleri özelliklerini yansıtıyor: *olumlama, gizleme, örtmece, oybirliği görüntüsü verme ve damgalama*. Bu teknikler projelerin birçok nahoş yönünü maskeleyerek de zararsız ya da steril bir görünüm vermek, olumsuz görülen ya da doğrudan ifade edildiğinde sıkıntı yaratacağı anlaşılan bir şeyi gizlemek için kullanılıyor. Kamusal senaryonun kalkınma (sermaye birikimi), kamusal yarar (tüm toplum için), yeşil (çevreye duyarlı, zararsız), yenilenebilir (avantajlı) kavramları temelde birer örtmece işlevi görüyor. Birçok kişiyi rahatsız edecek bir faaliyet ya da olguya yumuşak bir görüntü vermek için devlet ve şirket tarafından kamusal söyleme dayatılıyor. Üstelik bu hâkim tanımlamaların, resmi

örtmecelerin üstünlüğü devletin ve şirketin bilgi üzerindeki tekeliyle sağlanıyor. Tamamen ekonomik tabanlı bir kalkınma anlayışına dayanan projelerden toplumun sadece bir kesiminin değil, tüm toplumun fayda sağlayacağı salık veriliyor. Projelerin ardında şirketlerin ne kazanacağı ve köylülerin ne kaybedeceği değil “en büyük çoğunluğa en büyük fayda” ilkesi yatıyor. Projeler köylüye en başından “millet” adına fedakârlıkta bulunun mesajını veriyor. Projelerin ekolojik açıdan riskli ve ekonomik açıdan da sorgulanabilir olduğu gizleniyor. Egemen yapının dışındakilere karşı savunulması gereken çıkarların sözkonusu olduğu her yerde gizliliğin karşımıza çıktığını görüyoruz. Devlet ve şirket tarafından çoğu kez projelerin gerçek niyet, bilgi ve araçlarını gizlemeye dayalı bir söylemsel strateji izlenirken, projenin istihdam ve enerji üretimi gibi olumlu çıktıları abartılıyor. Projelerin kısa vadeli yerel faydaları da civardaki güçlü aktörler tarafından elde ediliyor. Temelde bu söylemlerin hepsi özünde kâr saikli bir projenin ülke-toplum refahını arttırmayı amaçlayan bir poje olarak maskelenmesini sağlayan yeşil aklama stratejisi için bir taktik işlevi görüyor (Harvey, 2014: 253). Neoliberal yeşil kapitalizm, HES’lerle çevreci bir rol üslenerek ekolojik söylemler üzerinden ve üzerinde hegemonya kurmaya çalışıyor ve bu söylemler sermaye ve devlet çevreciliği tarafından üretiliyor. Rakip halk ve sivil toplum çevreciliğini lekelemeye, damgalamaya yönelik argümanlar, söylemler ve pratikler üretiliyor.

4.5.3.1. Dolaylı Stratejiler

Yukarıda belirtildiği gibi devlet ve sermaye temelde iki ölçekte hegemonyayı kurmaya çalışıyor ve iki farklı stratejiye başvuruyor. Üst, ulusal ölçekteki dolaylı stratejiler ve yerel ölçekte bu stratejilerle de desteklenen doğrudan stratejiler.

Ulusal Çıkar ve Üstün Kamu Yararı: Hegemonya Gramscigil ortak iyinin ya da ideolojik rızanın kurulmasına bağlıdır. Bu açıdan sivil toplum alanında ideolojik konsensüsün sağlanması önem kazanıyor. Hegemonyanın sağlanması için hegemonyanın uygulanacağı grupların çıkar ve eğilimlerinin kabul edilmesi belli bir dengenin kurulması, egemen grupların ekonomik bazı fedakârlıklarda bulunması gerekiyor. Bu yüzden hegemonik ideoloji tanım gereği özel çıkarları genel çıkarlar olarak sunmaya çalışıyor. Etkili bir rıza aracı olması için, savunduğu belli bir ayrıcalık, statü ve mülkiyet sisteminin sadece kendi çıkarlarına değil, uyum ve desteğini almak istediği tabi gruplar lehine olduğunu da iddia etmesi gerekiyor. Bunu yapmak için mevcut toplumsal düzenin tabi grupların da çıkarına olduğunu gösterecek örtük vaatlerde bulunuyor (Scott, 1985: 337). Burda önemli bir araç olarak kalkınmanın herkes için iyi, gerekli ve rasyonel olduğuna ilişkin liberal toplumsal iyi argümanına başvuruluyor:

“Projenin gerçekleşmesi ile bölge içinde ekonomik hayatın canlanmasına ve gelişmesine katkı sağlanacak ve yöre halkının gelirleri ile ve yaşam seviyelerinde bir yükselme meydana gelecektir. Üretilen enerji ulusal enerjiye katkı sağlayacağından, ülke ekonomisinin enerji ihtiyacına katkıda bulunarak sanayinin gelişmesine ve ülkede ekonomik ve sosyal refahın yaygınlaşmasına katkıda bulunacaktır. (En-Çev, 2015: 248).

Liberal ortak iyi anlayışına dayalı üstün kamu yararı kavramı neoklasik iktisadın “en büyük çoğunluğa en büyük iyilik” nosyonuna dayanır. Hegemonik bir söylemdir ve iktidar ilişkilerini yansıtır. Aşağıda belirtilen enerjide kıtlık, dışa bağımlılık söylemi burada kamu yararı kavramı ile meşru gösterilmektedir:

“Sonuç olarak projenin hayata geçmesi ile en temiz ve yenilenebilir enerji kaynağı olarak tarif edilen ve teşvik edilen enerji türünden faydalanılarak bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunulacaktır. Çevre dostu hidroelektrik santraller kurulması ile doğal kaynakların daha sürdürülebilir kullanılması mümkündür. Söz konusu proje gün geçtikçe artan enerji talebi karşısında ülkemizin enerji dar boğazından kurtulmasına ivme kazandıracak bir yatırımdır. Dolayısıyla proje kamu yararı taşımaktadır” (En-Çev, 2014: 12).

Oysa bu türden bir tartışmalı ulusal çıkar ve kamu yararı söylemi tartışmaya açık bir iktidar söylemidir: devletin ve şirketin projelere itiraz ve direniş riskini azaltmak için etkili bir tutarlılık görüntüsü vermesi zorunluluğundan kaynaklanıyor. Devlet ve şirket kendi aralarında oybirliği görüntüsü, köylü ve çevreciler arasında ise rıza görüntüsü yaratmaya çalışıyor. Kendi aralarında ortak bir cephe görüntüsü sergilerken, politika ve projelerin tutarsızlıklarını kamuoyunun gözünden saklamaya özel bir çaba gösteriyor ve yüzleşmekten kaçınıyor. . HES’ler genelde devlet politikası olarak sunulduğundan genelde itiraz edilmiyor. Kamu yararı söylemi, itirazları kamunun gözünden saklamaya dönük bir taktik işlevi görüyor. Oybirliği yanılsaması, egemen müttefikleri güçlendiren, muhalifleri zayıflatan bir söylem. Bu söylemler aynı zamanda “milli” kalkınma söyleminin sebep olacağı sistematik marjinalleştirmeleri örtüyor. Toplumsal ve ekolojik açıdan zararlı bir kalkınma modeline ve yoluna muhalefetin önünü kesiyor.

Peki sahada köylünün bu söyleme itirazı nedir? Her ne kadar projelere kamu yararı söylemi giydirilmiş olsa da köylü öncelikle projelerin yerelde işleyiş mantığına ve etkilerine itiraz ediyor. Yerel bilgisine dayanarak projenin köylü ve ülke ekonomisine katabileceği bir şey olduğuna inanmıyor. Ardından kâr amaçlı bir şirket projesinin kamu yararı olarak sunulmasına eleştiri getiriyor. Direniş, temelde devletin sosyal refah adına değil, sermayenin kâr adına doğayı üretmesine yöneliyor:

Devletin bu HES projelerinden avantajı, kârı ney? Yaptırdı, her türlü yardımı, krediyi de verdi onlara yardım etti, çalıp çırptı çalıştırttı faaliyete geçirdi. Devletin bundan kârı ney? Derelerdeki HES projeleri kendi malı değil (#43).

Kamu yararına bir şey olsa da seslenmesek. Su olsa baraj yapsa yok öyle bir şey. Projede kuş uçuşu 29 km bu hattın gideceği yer. 29 kilometrede trübünün ağzından çıktıktan sonra tekrar boruya giriyor. Trübünden çıkıp trübüne giriyor, üç tane proje peşpeşe. Bunun Türkiye ekonomisine kazandıracağı hiçbir şey yok. Çevreye verdiği zarar bin katı fazladır. Sadece şirket parasını alıp cebine katacak. Şahıs işi rant sağlıyor burdan. Biz o kadar deli bir insanmıyız ki kamunun neden olduğunu bilmeyecek kadar (#39).

İtirazlar özellikle devletin ve şirketin, kendini kamunun bir paraçası olarak gören köylüyü, kamusal karar alma süreçlerinden dışlamasına yöneliyor:

Bir önceki kaymakam dedi ki giden kaymakam. ‘Oturamazsanız göçün.’ Biz İçişleri Bakanlığına şikâyet ettik. Sonra dedi ‘Beni kandırdılar.’ Sen kanacak çocuk değil, bir mülki amirsin dedim. Ya dedim otuz km bir yer gel dedim. Gel müteahhit adına gel ama köylünün yaşantısını gör. Gelmek de onun görevi ama gelmedi. Korkuyor.” (#18).

Kıtlık- Suda ve Enerjide: Şirketler hidroelektrik enerjisi üzerindeki hegemonyasını bir enerji ihtiyacı ve enerji kıtlığı söylemi üzerine kuruyorlar. Üretimci bir bakış açısının hakim olduğu projelere göre,

“Türkiye’de ekonomik büyümeye bağlı olarak enerji ihtiyacı sürekli artmaktadır, dolayısıyla bu ihtiyacı karşılamak bir zorunluluktur. Bu zorunlu ihtiyacı karşılamakta temiz, doğal, çevreye en az zarar veren enerji kaynağı olarak yenilenebilir enerji kaynaklarımızın en üst düzeyde değerlendirilmesi açısından hidroelektrik enerji üretimi önem arz etmektedir... Türkiye’nin yıllara göre artan elektrik enerjisi ihtiyacının karşılanabilmesi için yeterli yatırımların yapılması zorunludur. Aksi halde kısa sürede enerji yetersizliğinden bir darboğaza girilmesi ihtimali yüksektir. Bu nedenle konuyla ilgili yatırımların hızlandırılması ve yeni hidroelektrik santrallerin işletmeye açılması gerekli görülmektedir... Sanayileşmesi hızla gelişen buna bağlı olarak da enerji ihtiyacı hızla artan ülkemizde bu potansiyelin tamamının bir an önce hizmete sunulması gerekmektedir. Hidroelektrik Santrallerin devreye girmesiyle dışa bağımlılığımız nispeten azalacak, ucuz enerji elde edilmiş olacaktır. Ayrıca; doğalgaz, petrol yerine ülkenin kendi doğal kaynakları kullanılmış olacaktır. Ayrıca; santralle yan sanayi ile ilgili yatırımlar da devreye girecektir (En-Çev 2015: 12).

Hükümetin enerjide dışa bağımlılığı bitireceğini iddia ettiği ve olmazsa olmaz diyerek belirttiği HES’leri direnişçiler ve sivil toplum müttefikleri bir özel şirketlere rant projesi olarak tanımlıyor. Şirketin kıtlık argümanına karşı köylünün, özellikle kıtlık olgusunu doğrudan deneyimleyen kadınların itirazı: “*Akmayan suyu nasıl verelim biz. Bende fazla bir şey varsa verebilirim. Bu insanlar bu suyu vermeyecek. Su zaten yıldan yıla azalıyor. Bu insanlar bu suyu vermeyecek*” (#29).

Sahipsiz Doğa (terrae nullius)- Boşa Akan Sular: Neoliberal doğa ideolojisi doğayı mülkiyet hakkı kurulacak sahipsiz, atıl, boş bir alan olarak görür. Müşterek köylü mülkiyeti birikim için bir engel oluşturmakta ve devlet mülkiyetindeki bu alanların özelleştirilmesini gerektirmektedir. Hegemon çevresel görüş suyun ve doğanın ekonomik bir değeri olduğunu ve korumak için doğanın satılması (özelleştirilmesi) gerektiğini savunur (McAfee,1999). Mevcut haliyle köylünün kullandığı bu ekolojik varlıklar artı değer üretmiyor ve sermaye birikimine, hegemonik söylemde ülkenin kalkınmasına katkı yapmıyorlardır. Ortak mülkiyet hakları serbest girişimin önünde bir engel, ayak bağı oluşturmaktadır. Ancak aslında müdahale edilen doğa sahipsiz değildir. Su olsun, orman olsun ya da hayvanlar olsun tüm aktörlerin bulundukları ekosistemde belli bir işlevi, bütüncül bir bağı vardır. Bu argümanın ardında tüm topluma ait ortak mallara ilişkin kolektif mülkiyet biçiminin dönüştürülmesi amacının gizli olduğu gözlemlenir. Doğanın sahipsiz gösterilmesi sermaye için bedava ya da ucuz olması demektir (Moore, 2015). Doğanın sahipsiz gösterilmesi aynı zamanda doğayı toplumsal mücadelenin, dışında bir alan ve sorunsuz sömürü anlamına da geliyor. Projeler daha çok marjinal grupların elinde bulunan bu mülkiyetin ekonomik, ekolojik ve politik düzeylerde devlet desteğiyle sınırlandırılmasını ve

ortadan kaldırılmasını amaçlar: mülksüzleştirme. Ayrıca bu argüman neoliberal dönemde geçim koşullarını kaybederek kırdan koparılan nüfusun azlığına da dayandırıyor. Yukarıdaki kıtlık söylemi ulusal ölçekte enerji kıtlığı, yerelde ise su kıtlığı üzerinden dile getiriliyor. Enerji kıtlığına karşı hegemon aktörler “*Kullanılmayan suyu kullanacağız dediler*” (#18) söylemiyle girerken köylü sahadada doğrudan deneyimlediği su kıtlığı üzerine kuruyor karşı söylemini:

Su yok ki boşa aksın. Su olsa devlet yapsın. Tabi ki faydalansın ülkemiz. Suyun olduğu yere yapılır baraj. Git Dim Çayına bir daha yap. Alara’ya üç tane dört tane santral yap. Herkes yararlınsın. Ama burada su yok. Eskiden yükseklerden kasım ayında indiklerini ben de bilirim. Yaylalara yazın mayısta gider kasımda dönerler. Bu dere yazın temmuzda kurur, taa kışın yağar, su birikir o zaman kadar akamaz. Burada su yok. Kurbağa boğacak su yok (#41).

Aynı şekilde şirketin proje sahasında “dere yatağı ve kuyu gibi kaynaklardan faydalanma görülmemiştir” dediği kıtlığı yaratan bir faktör olarak HES projesine itirazını bir diğer köylü şöyle dile getiriyor:

Dere içinde kepçeye yalak kazdırdık. 40 yemiş ağacını, ziraat yemişini motorla dört sefer istop ettirdim de sulayamadım. Sabah başladım akşama kadar döndüm. Biz sızıntı geliyor kesiliyor. Eskiden göbetler dolu olurdu, motro durmazdı. Su yukarıdan kesildi, başka kaynak da yok burda. HES suyu salmıyor, salsın bile dere yatağı kuruduğu için artık buraya ulaşmıyor. Boşluklar da var, o boşlukları anca dolduruyor. Mağarada kaynayıp gidiyor, o doluncaya kadar zaten ikinci kez kesiyor adam. 15 gün kesiyor, bir saat iki saat çalıştırıyor. O su buraya inmez ki ben hiç faydalanamam (Çenger 1 HES köye yaklaşık 15 km) (#41)

HES’ler bağlamında su gasplarının küresel, ulusal ve yerel ölçeklerde egemen aktörler tarafından dikkatli bir biçimde tasarlandığı görülüyor. İktidar sahibi aktörler sıradan vatandaşın itiraz edemeyeceği bir söylem geliştiriyorlar: ulusal ölçekte projeler “Su akar Türk bakar yerine, su akar Türk yapar; boşa akan dereler vb. gibi argümanlarla meşrulaştırılıyor. De Angelis’in dikkat çektiği gibi (2004: 82) çitleme söylemlerinin kendisini ayrıştıran, acımasızca davranan, güçsüzleştiren olumsuz bir kuvvet olarak sunmadığı, tam tersine rasyonellik giysisini giydiği çoklu somut nesneler için anlam ifade eden bir gelecek vizyonu tasarladığı gözlemleniyor.

Yeşil Ekonomi-Yenilenebilir Enerji: HES projeleri özünde kapitalizmin ikiz krizinin bir sahaya yansıması; bir yandan ülkenin karbon ayak izinin azaltılması baskısından kaynaklanan, bir yandan da üçüncü bölümde açıkladığımız küresel yeşil birikim stratejileri doğrultusunda yerel ekolojilerin küresel süreçlere eklemlenmesi çabalarının getirdiği hem ekolojik hem de ekonomik krizin bir sonucu. Küresel iklim değişikliği siyasetinin ve yenilenebilir enerji ve yeşil ekonomi gibi sistemin kendi devamına meşruiyet katmak için yarattığı bir söylemin ürünü. Bu söylemle kapitalizm, yeşile-hidroenerjiye yönelmekle hem yeni bir birikim alanı açmış oluyor hem de sınırlı ve ekolojik etkileri ağır olan fosile dayalı büyüme sonsuza dek mümkün olmadığından doğal sınırlarından da kurtarılmış oluyor. Bu yüzden, sahadaki projeler küresel yenilenebilir enerji politikalarının bir ayağını oluşturuyor ve devlet de su, rüzgâr gibi doğal varlıkları yerli ve yabancı enerji yatırımcısına “*yeşil fırsatlar*” olarak pazarlıyor (EPDK, 2012: 54). Dolayısıyla baskın söylem, hızlı sanayileşmenin gereği, artan enerji açığının kapatılabilmesi için fosil enerji

kaynaklarının yanında çevre üzerindeki olumlu etkileri olduğu gerekçesiyle hidroelektrik santrallerin de öncelikli olarak ele alınması, yenileyebilir hidroelektrik potansiyelin değerlendirilmesi gerektiği şeklinde öne çıkarılıyor:

“Günümüzde artan nüfus ve gelişen teknoloji ile birlikte, günlük hayatın devamlılığını sağlamak için gerek duyulan enerji ihtiyacı hızla artmaktadır. Ancak; tükenen yakıtlar dünyamızı enerji dar boğazına sürüklerken, enerji kaynaklarının çevre üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiler, bu tür kaynaklardan mümkün mertebede uzak durulmasına neden olmaktadır. Hidrolik enerji dünya üzerinde yenilenebilir enerji türlerinin en yaygını olmakla beraber, çevre üzerinde oluşturduğu olumlu etkilerde göz ardı edilmemelidir” (En-Çev, 2015: 11).

Ayrıca yenilenebilir enerji söylemi önemli ölçüde karbon borsasıyla ilgilidir. Türkiye’nin 2009 yılında Kyoto Protokolü’ne taraf olmasının ardından, Dünya Bankası başta olmak üzere kredi kuruluşlarınca yenilenebilir enerji için temin edilen kredilerden yararlanmanın önü açılmıştır. Şirketler, bu kredilerden yararlanmak ve aynı zamanda yatırım yaptıkları yenilenebilir enerji kaynaklarının sağladığı uluslararası piyasadaki finansal güce kavuşmak, gönüllü karbon piyasası mekanizmasına dahil olmak için HES’lere yatırım yapıyor. Kyoto Protokolü ile ülkeler ve şirketler arasında temelde hava, kirlilik (karbon) ticaretine dayalı bir mekanizma kurulmuştur. Bu mekanizma suyu temiz bir enerji kaynağı olarak kullanmayı salık verirken mekanizmanın ürettiği karbon kredileri hem yepyeni piyasalar yaratmakta hem de endüstriyel dünyanın büyük kirleticilerinin kirlitmeye devam etmesine imkân vermek için tasarlanmıştır. Türkiye’de derelerde üretilmeyen kirlilikle İngiltere’de bir petrol şirketinin ürettiği kirlilik dengelenmektedir. Karbon ticareti, kirlilik yaratan ülke ve şirketlerin kirlilik yaratmasına olanak sağlarken, kirliten sektörlere parasını ödemek koşuluyla dünyayı kirlitme hakkı vererek daha çok para kazanmalarının önünü açmaktadır. Kirlitme hakkı alım satımına dayanan bu mekanizmada kısaca fazla kirliten ve az kirliten ülke ve şirketlerin belli kotaları vardır ve bu kotalar birbirleriyle değiştirilmektedir. Türkiye de anlaşmaya taraf olmasıyla bu piyasa içinde yer almıştır. Kirlitme hakkı ticaretinde uluslararası piyasada yukarıda belirtildiği gibi karbon emisyonunun tonu Dünya Bankası tarafından yaklaşık 10-20 dolar üzerinden hesaplanmaktadır. Bu nedenle enerji şirketleri tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de karbon salınımı yapmayan yatırımların peşinde koştuğundan HES ve diğer karbon salımı yapmayan endüstrilerin ve tesislerinin bu kadar artmasındaki gerçek nedenlerden biri de karbon ya da hava ticareti olarak öne çıkıyor. Ancak aslında getirdiği çevresel yıkım karşısında projelerin temiz ve yeşil enerji söylemi bu projelere has kamusal senaryoyu gizlemeye dönük bir maske işlevi görüyor. Madem yeşil kömüre yönelik saldırganlık niye? Her büyük sermaye grubunun aynı zamanda termik santral girişimleri ya da ortaklıkları var. Porojeler büyüyen ekonominin karbon emisyonlarından kaynaklı yatırım engellerini bertaraf etmek için yakın gelecekte hem şirketlerin hem de devletin enerji yatırımlarının önüne çıkabilecek engelleri aşma stratejisinin bir parçası. Amaç emisyonları azaltmak olarak sunulsa da daha fazla büyüme yaratarak kirlitme potansiyeli yaratmaktır. Kirli

kapitalizm yerkürenin ekolojisini yıkıma uğrattırken, HES projeleri karbon salınımının azaltılması açısından öne çıkarılmaktadır. Ancak hâkim söylemin aksine HES projeleri iklim değişikliğini önlemez: temiz kapitalizm karbon piyasası üzerinden kirli kapitalizmi besler. Şirketler yoğun kirlilik yaratan daha fazla karbon üretimi imkânına kavuşmak için HES yatırımı yapıyorlar. Sertifikalar yeni bir piyasa yaratırken “yeşil yatırımlar” için devasa bir finansal piyasa ortaya çıkıyor. Karbon kredisi, temiz enerji fonu gibi finansal araçlardan yararlanarak daha fazla enerji tüketimine dayalı daha kirli yatırımlara yönelme imkânına kavuşturuyor. Bu yüzden aslında doğanın ve toplumun kendini yeniden üretmesini engelleyen sudan enerji üretme tarzı temelde yenilenebilir bir enerji üretim tarzı olarak da görülmüyor (Özlüer, 2011: 23).

Araştırma sahasında yürütülen HES projeleri projenin başlangıç aşamasından itibaren uluslararası karbon piyasasına entegre edilmek için hazırlanmaktadır. Kanyon Regülatörü ve HES projesi GTE Carbon tarafından karbon piyasasına hazırlanmakta olup GS1232 Numara, 9,96 mw kapasite, Gönüllü Karbon Azaltım Kredisi (VER), Onaylı Karbon Standardı (VCS) ile listelenme aşamasında olup beklenen emisyon düşüşü 10,477(tCO²) olarak belirtilmektedir. GTE Carbon, Ankara ve Londra’da merkezleri olan ve Türkiye’den de çok sayıda müşteriye sahip, karbon projeleri geliştiren ve danışmanlık hizmeti veren ve ülkemizde karbon azaltım (Gold Standart) projelerinin yaklaşık %20’sini geliştirmiş olan bir şirkettir. Yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği gibi düşük karbonlu teknolojilere yatırım yapan şirketlerin karbon finansmanına erişimlerini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, şirketlerin iklim değişikliği nedeniyle karşı karşıya kaldıkları risklerin tespiti ve yönetimine de yardımcı olduklarını belirtmektedir. Bu amaca yönelik olarak şirketlerin, ürünlerin ve hizmetlerin karbon ve su ayak izlerini belirlemede ve etkili bir azaltım yol haritasının geliştirilip uygulanmasına destek olmakta ve yaşam döngüsü analizi (LCA) ve çevresel ayakizi hesaplama gibi hizmetleriyle şirket ve kurumların riskleri daha iyi yönetmesi ve fırsatları değerlendirmesine katkıda bulunduklarını iddia etmektedir. Çenger Regülatörü ve HES lisans projesi de Dünya Yaban Hayatı Koruma Vakfı (WWF) tarafından sertifikalandırılan Gold Standart, karbon ofset projelerinden biridir. Antalya merkezli Suen Ltd. tarafından proje sahibi şirket adına karbon varlığı geliştirmesi onay aşamasındadır.

Sahadaki HES’lerin karbon piyasası boyutu köylüden gizleniyor. Aslında ÇED toplantıları bunun için yapılmakta olmasına rağmen bu konu hiç gündeme getirilmiyor. Buna rağmen köylünün hakim temiz ve yeşil enerji söylemine karşı tavrı oldukça net:

Uygun olan yerde olsun. Ama burada uygunluk yok. Kuru dere elektrik üretir mi? Hiç yapılmasın demek de mantıklı değil. Ama küçük dereleri mahvetmesin. Alara Çayına kursun, bir metrekaare tarım arazisini götürmüyor. Vadinin arasında. Mutlaka bir yerden enerji üretilecek. Ya doğal gazdan ya termik santralden. Termik santral daha tehlikeli, çevresinde yaşam bırakmıyor. Alternatif enerji kaynakları var. Güneş enerjisi, rüzgar enerjisi bunlara ağırlık versin HES’lere vereceğine.” (#24).

Can Suyu. Projeler doğadaki suyun mevcut kullanım biçimini köklü bir değişime zorluyor. Hâkim aktörler suyun çoklu ve farklı kullanım amacını değiştirirken kıtlığı dile getiremeyecek ekosistemin ayrılmaz parçası diğer canlılar için yeterlilik tayininde bulunuyorlar. Çoğu zaman son on yılın ortalama debisi üzerinden %10 oranında bir can suyu hesaplaması yapıyorlar. Suyun çok olduğu dönemlerde bu sorun oluşturmuyor, ama suyun eksildiği dönemlerde sadece köylü için değil, doğadaki diğer canlılar için de önemli riskler ortaya çıkıyor. Suyun kontrolü şirkete geçtiği için bırakılan can suyu kâr güdüsüyle belirleniyor. Kamu kurumları denetim yapıyoruz, ceza kesiyoruz dese bile ekosistemde telafisi imkânsız zararlar açılmış oluyor. Bu kavram ayrıca ekolojik adalet ve etik boyutuyla da hiçbir zaman şirketler tarafından gündeme getirilmiyor. Kuşların uçacağı, diğer hayvanların sahayı terkedeceği varsayımıyla yerel flora ve fauna dikkate alınmıyor. Sahada tamamlanmış tek HES projesinin altında bulunan köylülere “Bu şirket cansuyu bırakıyor mu?” sorumuza şu cevabı aldık:

Yok bırakmıyor. Ne cansuyu. Gram yok, gram! Su yok ki zaten. Çenger Deresi Karpuz Çayının bir kolu. Karpuz I Karpuz II olarak bilinir. Suyun çıktığı yere Karadere derler. Orada bir balık çiftliği var. Ondan sonra şirket kanala alıyor, bir daha yatağını görmüyor gayri. Az bir su geliyordu, artık o da gelmiyor. Balık çiftliğinden alıp boruya soktuktan sonra suyu bırakmıyor ki (#41).

Yerli Kaynak: Kapitalist aktörler, yenilenebilir, güvenli, verimli, çevreyle uyumlu, yerli ve ucuz bir kaynak olarak enerjide dışa bağımlılığı azaltacak bir alternatif olduğu söylemiyle hidroelektrik enerjiye öncelik verilmesi gerektiğini ileri sürüyor. HES’ler küreselleşme döneminde ülkenin karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olduğu doğal varlık alanlarından biri olarak görülüyor. Hemen hemen her devlet ve şirket belgesinde, ÇED raporunda aynı gerekçeleri görürüz:

“Hidroelektrik enerji üretimi, elektro-mekanik teçhizat haricinde dışarıya bağımlı olmadan öz kaynaklarımızı kullanması ve yenilenebilir olması nedeniyle kömür ve doğalgazla çalışan termik santrallerle karşılaştırıldığında daha avantajlıdır...Türkiye’nin diğer enerji alternatifleri karşısında milli kaynak olan suyu kullanan hidroelektrik santrallere öncelik vermesi ve teşvik etmesi için ekonomik, çevresel ve stratejik birçok sebep vardır. Her şeyden önce, hidroelektrik enerji yerli ve yenilenebilir bir enerji kaynağıdır ve dünyadaki su döngüsünün devam ettiği surece tükenmeyecek stratejik bir enerji kaynağıdır” (En-Çev, 2015: 10).

Bilimsel-Teknik Bilgi: Bilim, sermaye ve devlet arasında yakın bir ilişki vardır. Bilim sermayenin yayılmasına ve neoliberal hegemonyanın temin edilmesine katkıda bulunabilir (Robertson, 2006: 385). Neoliberal teknokratik çevre yönetimi, ekonomi ile politikayı ontolojik olarak ayırık alanlar olarak görür: çevre apolitiktir. Oysa ekolojik sorunlar basit, teknik ve yönetsel sorunlar değil, toplumsal ve politik sorunlardır. Yöneticiler uzmanlar ve danışmanlar piyasanın yayılmasını sağlayacak en uygun insanlar olarak görülür (Swyngedouw, 2011b; Mitchell, 2002). Oysa çevreye ilişkin bilgileri nasıl edindiğimiz, nasıl yaydığımız ve nasıl meşrulaştırdığımız oldukça politiktir ve iktidar ilişkilerini yansıtır, dolayısıyla çekişmelidir. İş dünyası ve çevre bürokrasisi çevresel hakikatlerin bilgisine sadece kendilerinin sahip olduğunu

ileri sürer (Eden, 1999: 1304). Devlet ve özellikle şirket tarafından getirilen teknokratik öneri tek seçenek olarak sunulurken stratejik bir amaç gözetilir: ihtilaf ve itirazları bertaraf etmek ve böylelikle politikayı çevre ve ekonomiden uzaklaştırmak (Swyngedouw, 2010: 228). Foucault'un (2006: 65) vurguladığı gibi bilgi iktidar ilişkilerine içkindir. "İktidar bilgi üretir, iktidar ve bilgi birbirini doğrudan içerir; bağlantılı bir bilgi alanı oluşturmada iktidar ilişkisi olamaz, ayrıca iktidar ilişkilerini varsaymayan ve oluşturmeyen bir bilginin ve bilgi alanının olmayacağını kabul etmek gerekir." Yansız bilgi ve bilim yoktur. İktidar bilgi, kontrol, itaat ve biat ürettiği gibi direniş de kendi bilgisini üretir ve tüm bilgiler bilimsel olsun, olmasın iktidar ilişkilerinin nüfuzunu yansıtır. Her grubun, topluluğun belli toplumsal iktidar ilişkilerini hedefleyen kendi hakikat söylemleri vardır. Bilgi sadece bir iktidar aracı da değildir. İktidar ve bilginin hedefleri birbirinden ayrılamaz. Bilirken kontrol eder, kontrol ederken de biliriz. İktidar bilimsel bilgiye kimin ve hangi koşullar altında erişebileceğini de kontrol eder (Scott, 2008). Dolayısıyla çevreye ilişkin bilgi de politik mücadelelere içkindir. Çevreye dair bilgiler iktidar ve tahakküm ilişkileriyle içiçe olup aynı ilişkiler üzerinden yeniden üretilir. Dolayısıyla hangi bilginin/bilmenin geçerli sayılacağı da politik mücadelenin bir alanıdır. Aslında hegemonik anlatının aksine tek bir bilim yoktur. Bilim görelidir, bilimin, teknik bilginin tekeline sahip olanlarla buna karşı alternatif bilgi, direnişin bilgisinin mücadelesi üzerinden tanımlanır hakikat.

Hegemonyanın ve iktidarın temel araçlarından biri de bilgidir. Köylünün ve müttefiklerinin doğaya ilişkin dünya görüşü hegemon çevre anlayışının otoritesine meydan okuyabilir. Hâkim grubun iktidarı önemli ölçüde bilimsel ve teknik bilginin tekeline sahip olduğu imgesinden kaynaklanır ve bunun üzerinden korunur. Projelerin savunucularının dili rasyonellik ve bilimsellik söylemlerine dayanır (Eden, 1999). Genellikle projelere ilişkin veriler ve kanıtlar yetersiz, iddialar dayanaksız, sorunlar kapsamsız ve beyanlar yanıltıcıdır. Devlet ve şirketin ekolojik yaklaşımı politikaların ve kararların bilimsel bilgilere dayandığı ve bunun sorunları önlemede başlıca faktör olduğu yönündedir. ÇED raporları yerel toplulukta bu bilimsel önyargıya dayalı bir imge yaratmak üzere tasarlanmakta ve kullanılmaktadır. Raporlardaki bir yığın teknik bilgi gerçekliği tartışmalı da olsa toplulukta böyle bir imgenin yaratılmasına yöneliktir. Yoksa 1033 sayfalık ÇED raporu niye hazırlansın ki? Ya da Çenger I dahil üç proje için daha önce 200 sayfalık bir raporu Bakanlık yeterli bulurken, bu belgeler sonradan neden kabartılma gereği duyuluyor?

Ancak bilimsel ve teknik bilginin hegemonyası da sorgulanmaya açıktır. Hem dışarıdan aktörlerin müdahalesi hem de yerel aktörlerin devlet ve şirketle politik etkileşimi sonucunda hızla bilimsel bilgiyi özümsemesi bilimsel bilginin hegemonyasını sorgulatmıştır. Aslında Türkiye'de devletin yerel ekolojileri ve toplulukları "devlet gibi gördüğünü", sahada köylere ve köylülere

ilişkin olarak ‘bilgisiz’ olduğu gerçeği ile karşılaşırız. Devlet ve şirket yerel topluluğun doğa ile ilişkilenme ve bilme biçimlerini yadsımaktadır (Scott, 2008). Köylü yüzlerce yıllık bir deneyimle değişen zaman ve mekân üzerinden doğa ile ilişkisini geliştirirken doğayı tanıma, bilme, algılama ve anlamlandırma biçimleriyle geleneksel, değerler ve pratikler geliştirmiştir. Şirketin ve devletin müdahalesi köylünün hem doğayı kullanma ve onunla ilişkilenme hem de bilme biçimlerini dönüştürmektedir. Şirketin ve devletin doğa bilgisi parçalı bir bilgidir, dar bir perspektife dayanır ve araçsaldır, tahakküm içerir. Yerel topluluğun doğaya ilişkin bilgisi ise ilişkisel ve bütüncüdür, karşılıklıdır: yaşat ki yaşayasın. Şirketin sığ bir “doğal kaynak” bilgisine karşı köylünün canlı bir doğa bilgisi ve algısı vardır. Yerel topluluk için su basit bir ekonomik kaynak değil, toplumsal ve ekolojik etkileşimin ve kültürün ayrılmaz bir parçasıdır. Kullandığı her şeyi birbiriyle ilişkili, kendisini de bu doğanın bir parçası olarak görmektedir. Bu da doğayı çoklu biçimlerde deneyimlemelerinden kaynaklanmaktadır.

Belgelerden okunduğu kadarıyla sahada şirket aslında bilgi üretmiyor. ÇED raporlarındaki bilgiler ilgili kamu kurumlarından derleniyor. Çoğu kez şirket ve ÇED danışmanlık şirketleri ilgili sahaya adım atmadan, köylüyle temasa geçmeden rapor hazırlanmış oluyor. Sahaya ilişkin TUIK, Tarım Gıda ve Hayvancılık, Orman ve Su İşleri, Çevre ve Şehircilik bakanlıklarının sağlıklı veri tabanları bulunmuyor, bulunsan bile ilçe ölçeğinde. Devletin ve şirketin sahaya yönelik sinoptik bir bakışla ürettiği veriler faydacı bir amaç güdüyor: proje gerçekleşsin. Gerçekte doğa ve toplum düzensiz, heterojen, karmaşık, değişken, disiplinsiz, somut, doğal, canlı ama okunaksız ve yönetilemez kaotik bir görünüm sergiliyor. Oysa projenin hedefindeki yeni doğa düzenli, homojen, standart, denetlenebilir, disiplinli, soyut, basit, statik ve yapay bir mekânı ve nüfusu temsil eden okunabilir ve yönetilebilir doğadır (Scott, 2008: 135-136). Maliyet düşürme saikiyle teknik bir yığın ayrıntı proje gerçekleşsin diye üretiliyor. Şirketin projesine dayanak olsun diye derlediği bu bilgileri zamansal ve mekânsal olarak sınırlıdır. Sınırlı bir zaman dilimini ve sınırlı bir mekânsal ölçeği kapsıyor. Ekolojik süreci içermiyor ve manipülatiftir: Hiçbir şirket projenin gerçekleştirilmesine engel olacak ekolojik bir hakikati keşfetmek istemez, keşfetse bile ifşa etmez. Temelde bu araştırma ve bilgi toplama faaliyetinin amacı, doğayı ve toplumu denetim altına almak, yapılabirlik ve kârlılık koşullarını ve projeyi olumsuz etkileyecek potansiyel riskleri tespit etmek olarak görülüyor.

4.5.3.2. Doğrudan Stratejiler

Belirtildiği gibi şirketlerin “gizli senaryoları” var, gizli senaryolar sahada köylüyü ikna etme stratejilerini kapsıyor ve bu stratejiler doğrudan köylünün rızasını üretmeye yönelik taktiklerden oluşuyor. Sahte kimlikle gelme (kamu görevlisi kisvesinde), düzmece, göstermelik toplantılar, imza alma hileleri, proje, istihdam ve iş vaatleri, işlemlerini yürütmek için zaman

kazanma ve geciktirme taktikleri uygulanıyor (Zorilla, 2016: 34-38). Şirketler sahada ilk başlarda köylüyle doğrudan temasa geçmiyorlar. Şirket elemanları sahaya devlet görevlileriyle ya da devlet görevlisi maskesiyle geliyor. Projelerin sahadaki hazırlık süreçleri gizli yürütülüyor. Örneğin Ahmetler'deki Kanyon HES için saha incelemeleri yapılırken köylünün sahada dolaşan yabancı kişileri jandarmaya bildirmesi üzerine kendilerine “*devletin maden aradığı*” söyleniyor; ölçümler yapılırken “*baraj yapacağız diyorlar*” (#11). Çenger HES proje ve ÇED raporunun hazırlanması sürecinde yukarıdaki köylerin aksine Gençler Köyü ile temasa geçilmiyor: “*Bize gelip de buraya bir şey yapacağız diyen olmadı. Ne devlet geldi, bilgilendirme hiçbir şey olmadı.*” (#20)

Projelerle ilgili olarak doğrudan resmi temaslar ÇED sürecinde katılım toplantıları esnasında gerçekleşiyor. Projeler ÇED süreci dışında tutulduğundan çoğu kez bu araç işlevsel olmuyor. Ancak şirket bir projeyi kendisi doğrudan finanse etmiyor, kredi piyasasına başvuracak oluyorsa kreditorler halkın onayını da içeren ÇED raporları istiyorlar. Sahada bu tür toplantıların rıza üretim aracı olarak kullanıldığı sadece bir tane toplantı yapılmıştır. Çenger HES halkın katılımı toplantısıdır. ÇED gerekli değildir kararına rağmen şirket, finansman temini ve karbon kredisi sertifikasyon sürecinin bir gereği üç projeyi kapsayan bir toplantı yapmıştır. Halkın katılımı toplantısı temelde karbon kredisi hazırlık sürecinin bir parçası, paydaşlar toplantısı olarak tasarlanmıştır. Toplantı tutanağında toplantının nasıl yapıldığı açıklanmıştır. Aslında toplantıda köylünün geçimini ve yaşamını doğrudan temas etmeyen konularda bilgi verilmiştir. Köyde ve köylüde doğrudan karşılığı olmayan küresel ısınma, yenilenebilir enerji, sürdürülebilir kalkınma, Kyoto Protokolü, karbon azaltımı, gibi soyut kavramlardan söz edilmiştir. Katılımcılara projenin teknik olmayan bir özeti sunulmuştur. Öncelikle yenilenebilir enerji projelerinin Türkiye açısından öneminden bahsedilmiş ve kalkınma ve ekonomik büyüme paralelinde Türkiye'nin enerji ihtiyacının sürekli arttığı ifade edilmiştir. Ardından küresel ısınmadan, bunun ekosistem üzerindeki olumsuz etkilerinden ve fosil kaynaklardan enerji üretiminin küresel ısınma ve atmosfer üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsedilmiş ve bunu önlemenin tek yolunun HES gibi temiz enerji projelerinin uygulanmasından geçtiği söylenmiştir. Üç projenin kısa bir özeti verilmiş ve projenin sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya katkılarından bahsedilmiştir. Projenin karbondioksit salımını azaltarak yerel halka ve çevreye katkı yapacağı, olumsuz hiçbir sosyoekonomik etkisinin olmadığı, yeniden iskân gerektirmediği, inşaat ve işletme sürecinde yeni istihdam fırsatları sunacağı, inşaat aşamasında donanım, gıda, malzeme ve barınma hizmetleri için talep yaratacağı, fosil yakıt ithalinde bir azalmanın Türkiye'nin ödemeler dengesini iyileştireceği ve enerji güvenliğini arttıracacağı, köylere enerji arzını iyileştireceği söylenmiştir.

Proje sahibi şirketin temsilcisi tarafından toplantıda köylülere çeşitli vaatlerde bulunulmuştur. Köylüye vaat olarak yerel tesislere, okul ve sağlık ocağına bağışlar, yolların iyileştirilmesi gibi programlarla köylülerin, yaşam standartlarının iyileştirecek bir yatırım yapmak istedikleri söylenmiştir. Toplantıda köylünün temel kaygıları, yerel halka iş olanağı yaratıp yaratmayacağı, yaşam standartlarını iyileştirip iyileştirmeyeceği, ne kadar ağacın kesileceği ve kullanılacak teknoloji ile ilgili olmuştur. Proje sahipleri, köylüye vasıflarına göre köylülere istihdam önceliği verileceği, işletme döneminde suyun kirletilmeyeceği, kesilecek ağaç miktarının asgaride tutulacağını söylemiştir. Köylü, suyun tesiste kullanıldıktan sonra dereye bırakılacağına ikna edilmiştir (Gold Standard, 2009: 17). Ancak köylünün proje gerçekleştikten sonraki itirazı: “Çenger I oldubittiye getirildi. Karadereden gelen su kullanılacak denildi. Karadere suyu İnandık denen yerin suyuyla birleştirildi (#19).

Şirketler öncelikle köylünün kutsalını kullanıyor.¹² Cami onarımı ya da yaptırma gibi reddi güç ve reddedilince geri tepecek bir öneriyle geliyor. Camiye karşı çıkıyorlar algısı yaratarak direnişi başlamadan boğma potansiyeline sahip bir öneri. Sahada Karadere Köyü cami inşaatı vaadiyle ikna edilirken, Güçlüköy sakinleri çeşme, belediye binası onarımı, okula yardım vaadiyle ikna edilmişler. Ahmetler Köyünde ise, “Şirket bize pekçok şey vaat etti. Çenger I HES’te Karadere köyüne cami vaat ettiler”(#28). Ayrıca daha önceki taşocağı firması köylülere giyecek yardımı olarak “gömlek” göndermiştir:

Koramşa’daki taşocağı için size para yardımı yapalım dediler. Sonradan köye 30-40 tane gömlek gönderdiler fakire dağıtın diye. Almadık (#25).

Sosyal sorumluluk projesi olarak bunları, sahada şirketlerin köylünün sadece doğasını değil, kendisini de meta olarak görmesinin örnekleri olarak okumak mümkün. Bu konuda en somut örnek Gençler Köyünden: Katılımcılara sorduğumuz şirket köylüye ne vaad etti sorumuza şu cevabı aldık:

Şirket para vaat etti ilk başta. Geldi, bir aracı göndermiş. “700 bin lira para verelim dedi” bu köye. Arsayı pahalıya almak da yok. Sadece para vereyim dedi. Şirket proje yaptım suyu vereyim, bağlara sulama sistemi getireyim dedi. Kendisi bulamadığı suyu bana nasıl versin. Zaten oradan iki damla su geliyordu. Boruya katmış buraya geliyor. Şimdi oraya girecek elli metre dolgu yapacak. O suyu nerede bulup da bana verecek? Suyu nereden alacak. Sulama suyu önerisini biz kaymakamlıkta toplantıya taşıdık. Kaymakam senin projende varmı bu sulama suyu verme dedi, bu projede yok, yoksa nasıl verecen. Projede olmayan bir şeyi de sen yapamazsın, ben de veremem sen de veremezsin, köylüleri boşuna umutlandırma. Yalan söylüyorsunuz dedi. Şirket de bir şey diyemedi. Kandırmaca, kandırmaca, yani biz ilkokula giden çocuk olsak mütehaite kanacağız (#18).

Ahmetler Köyünde de ilk başta şirketin kandırma stratejisinin etkisini görüyoruz.

¹² Bu bulgu sadece araştırma sahamıza da özgü değil. Başka bir yerdeki HES projesi için şirket köylüye cemevine yardım ve yemek hane yapımı teklif ediyor. Ancak “ Hacı Bektaş dergâhına eğri odun girmede ki rüşvet girsin” diye reddediliyor (#9).

Doğrusunu isterseniz biraz menfaat, para için içine girdiğinde insanları ayırıyorlar. Birazını ayırıyorlar. Parayı kıstırıyorlar. Biraz içten yıkmaya çalışıyorlar. Aslında biz de de temelde bizim köyün halkını da kandırıyorlar. Mesela ölçüm yapılırken baraj yapacağız diyorlar. Bizim halkı da kandırıyorlar. Oysa HES'in ön çalışmasını yapıyorlarmış. Ondan sonra biz köyün halkını organize ettik. Bir şey bilmiyorlar. Biz de bilmiyorduk. Ben de bilmiyordum yani HES'in ne olduğunu Ama halkımız bilinçli şimdi. HES yapılırsa bu köyün yok olacağını biliyorlar. Bizim zenginlerimiz önce yapılınsın ne olacak dediler. Çünkü şirket etkiledi onları. Ama sonra onlar da baktılar bu iş tehlike, zarar göreceğiz dediler mücadeleye katıldılar, destek verdiler (#28).

Sosyal sorumluluk söylemi sahada elitlerin zayıfın senaryolarına karşı geliştirdiği bir iktidar maskesi olarak işlemektedir. Kapitalist aktörlerin sosyokolojik müdahaleleri önemli ölçüde sorunludur. Şirketler belli bir yerel ekolojik varlığa el atmak istediklerinde ilk başta yerel topluluğu ya aldatmaya ya da baskı altına almaya ve genellikle de içerden bölmeye çalışmaktadır. Çoğu kez baskı ve aldatma stratejileri birlikte kullanılmaktadır. Bu yönde ikna aracı olarak sosyal sorumluluk perdesi arkasında rüşvet niteliğinde önemli vaatlerde bulunmaktadır. Projenin faydasını abartmaya ve tehlikelerini minimize etmeye yönelik, içinde yerel topluluğu ve özellikle önde gelenleri satın almaya yönelik girişimler görülmektedir. Bu girişimler hem mekâna konuşlanmaya hem yerel potansiyel tepkileri hem de bunların kamuoyuna mal olmasını, direnişin ölçeğinin büyümesini önlemeye dönük. Öncelikle muhtar ya da köyün önde gelen bir kişisi ile bağlantı kurulmakta ve ikna süreci başlatılmakta, ardından da ya şantiye sahası olarak kullanılacak arsası olan gizlice ikna edilmekte ya da olayları haberleştirecek medya aktörleri susturulmaktadır. Yerel gazetelerde “*dev yatırım*” haberleriyle medya manipülasyonuna başvurulmaktadır (“Çenger Çayı’nda iki ayrı HES kuracak”, 2015). Sosyal sorumluluk maskesi altında köylüye yeni imkânlar yaratılacağı, doğaya zarar verilmeyeceği, verilecek hasarın minimize edileceği şeklinde yerine getirilmeyecek vaatlerde bulunmaktadır. Ayrıca sahada kapitalist aktörlerin sosyal sorumluluk maskesi altında önemli bir konu da kendisi ve devlet için yaptığı yatırımları köylü için yapılmış gibi sunmasıdır. Proje kapsamında olmayan ancak projenin gerçekleşmesine bağlı olarak bazı projeleri gerçekleştirilmiştir. Yangın havuzu, yangın gözetleme kulesi, Güçlüköy Belediye binası, Güçlüköy Belediye çeşmesi, Güçlüköy orman yolu, Serinyaka orman yolu, Karadere orman yolu (En-Çev, 2015: 36). Şantiye alanında ve civarında açılan bu bağlantı yolları temelde maliyeti de düşünülerek orman idaresi için açılmıştır.

Ancak kapitalist aktörlerin özellikle şirketlerin sahada rıza üretme deneyimleri olumsuz:

Şirket deyince köylünün aklına ne geliyor? Bir şey anlatayım. Şirket geldi Gençler Köyünün hemen içinde, yolun üstünde taşocağı açacak. Şirket budur. Şirket senin orada taşocağının tozundan., hayvanların toz yutacağı., bitkilerinin üstünün örtüleceği, kuruyacağı, hastalık geleceği filan onu ilgilendirmiyor. Buradaki köylerin Ahmetlerin, Gençler’in şirket algısı böyle. Şirket sadece parasını, karını düşünür. Şirketin sözüne inanılmaz. Şirket deyince bir şey daha anlatayım. Bizim yol üstünde Koramşa’da ksilmiş taşlar var. Kesilmeden önce şirket geldi buraya biz dediler bu taşlarınızı değerlendirelim. Burada boşu boşuna durmasın. Bu taşlar. Bunları bir keselim götürelim satalım. Biraz size de para verelim. Sizin insanların alalım burada çalıştıralım, istihdam yaratalım. Olur mu olur. Tamam, yapın dedik. Ve şirket geldi kocaman kamyonlarla, makinalarla yolun asfaltını bozdu gitti. Bu yol bozulursa yaptıracağız demişlerdi, önceden. Dedik şu yolu yaptırın. Bana ne deyiverdi. Yani burada

bir deyim vardır: Sütü sütü melerler, sağmaya gelince teke çıkarlar. Tekeden süt çıkar mı? Şimdi şirket algılaması böyle Ahmetler'in Gençler'in (#26)

Taşocağı, HES'ten yaklaşık on yıl önce, bu köy için olumsuz bir örnek teşkil etti. 'Şirkete güvenme.' Örneği buradaki taşocağı. HES'çiler geldi şirkete güvenme, suyunu elinden alacak. Haklı mı köylü? Bence haklı. Çünkü buradaki taşocağı da HES'de buradaki insanların göreceği zararı hiç hesaba katmadı. Sadece buradan ne kadar para kazanırız hesabı yapıldı. Burada bir haksızlık olduğunu düşünüyor buradaki köylüler. Direniyorlar, karşı çıkıyorlar. Ve haklı olduğunu gören de destekliyor bunları (#27)

Rıza üretilerek gelen daha önceki orman yolu, köprü ve karayolu gibi çevresel müdahelerler beraberinde diğer müdahalelere de zemin hazırlıyor. Devletin sahaya getirdiği başlıca hizmet Ahmetler Köyüne orman yolu, Gençler Köyüne karayolu. İki de çitlemeleri kolaylaştırma işlevi görüyor. Karayolu kenarındaki Gençler Köyü muhtarı:

Karayolu olması bir açıdan bizim avantajımız. Ama aynı zamanda dezavantajımız. Bütün belaları getiren de o yol. Şimdi taşocakları için biz sürekli itiraz ettik. Ardıç ağaçları kesilecek, doğa bozulacak, evler yıkılacak, ziraat bitecek. Bir gün Ankara'dan bir heyet geldi. Dedi ben sizi dedi bu sefer kuratıvereyim. Çevre Bakanlığından geldi. Adam iyi niyetli. Ama dedi sizin başınız burda bu dağ varken beladan kurtulmaz dedi. Yoldan geçen bir adam, işadamı şu dağı bir görür sabahleyin kendini Ankara'da bulur. Yol içinde, asfalt, pazarlaması kolay, ulaşım kolay. Burada ekonomik sıkıntı ar diye bizim köylü göçüyor gidiyor. Halbuse buranın taşı toprağı altın imiş. Gökten bir kuş geçse buradan bir pay almak istiyor şu an. Karayolunun köye bir zararı olduğunu görmüyoruz. Köyün dışında zaten. Aksine faydalı olduğuna inanırız. Ayağıma gelen tek hizmet. Eğer o yol olmasa burada kimse kalmazdı, göçer giderdi. Başka köyler gibi uzak falan olsaydı, bu yapıyla devlet bize götürmezdi. Telefon için partiye gittiğimde, her köye telefon vermeye başladığında "Arkadaş ne verdinizde ne istiyorsunuz" dedi başkan (#18).

4.5.4. Tahakküm Stratejileri

Kalkınma adına kırsal alanlarda uygulanan HES projelerinin çoğu zaman iyi yönetim, şeffaflık ve politik-idari karar alma süreçlerine katılımından yoksun olduğu görülüyor. Projeler köylünün rıza göstermemesi halinde zorla gerçekleştirilmeye çalışılıyor. Şirketler öncelikle özel mülkiyete ilişmemeye, projeyle ilgiliyse arazileri ucuza kapatmaya çalışıyor. Satmayan köylünün arazisine acele kamulaştırma kararıyla el koydurma yeteneğine sahip olduğu için köylülere arazi konusunu zaten açmıyor. Yerel halka bilgi verilmediği gibi görüşü de alınmıyor. ÇED uygulamasındaki halkın katılımı zorunluluğu proje ölçekleri düşük tutularak aşıyor ve bu toplantılar yapılsa bile düzmece, önceden ikna edilmiş kişilerle göz boyamak için yapılıyor ve ciddi manipülasyonlar içeriyor. Devlet ve şirkette bilgi verilse bile yerel halkın bunu anlamayacağı inancı hâkim. Kararlar yerel halk dışlanarak, projeden etkilencek kişilerin kimlikleri ve yaşamları hakkında bir fikri olmayan kişiler tarafından alınıyor:

Bu köyün bir muhtarı var, heyeti var. Gelse de benim muhtarına dese ki şu köylüyü topla. Biz buraya şöyle bir şey yapacağız. Köylünün kaçının rızası var dese. Bir dinlese. Tutanak tutsa. Yok adam Hitler gibi afedersin bastırıyor üstümüze. Hayır, bu köylü dört ay suyu akan dereye HES yaptırmaz! (#23).

Çatışmaların temel sebeplerinden biri neoliberal dönemde çevre ve kalkınma mevzuatında sermayenin giderek artan ağırlığı. Her ne kadar çevre yasaları ve yönetmeliklerinin belli bir standarda yükseldiği iddia edilse de ilgili yasalarda zaman içinde iyileşmeler değil ciddi gerilemeler görülüyor. Kalkınma adına sermaye birikimi önündeki tüm yasal ve idari engeller

kaldırılarak, yatırım süreci kısaltılmaya çalışılıyor, hatta şirketler çoğu kez süreci baştan halletmeye çalışıyor, ÇED gerekli değildir kararı çıkartmaya çalışıyorlar. Aynı şekilde son 15 yılda yapılan ÇED düzenlemeleri, sürekli değiştirilen ÇED yönetmelikleri, çevresel standartları yükseltmek değil yatırım alanını ve imkânlarını genişletmeyi ve sürecini kısaltmayı amaçlıyor. Çevre ve yatırım mevzuatı özel sektör tarafından kaleme alınıyor. ÇED gerekli değildir ve ÇED olumlu raporları projelerin ekosisteme etkilerini değerlendirme yeteneğinden yoksun. Ulusal yasalar çevresel ve sosyal koruma için yetersiz kalıyor. Aarhus Sözleşmesi gibi yerel topluluk lehine işleyecek birçok anlaşma onaylanmadığı gibi, kamu bürokrasisi AB çevre müktesebatının benimsenmesinde de seçici davranıyor: koruyucu değil, kullanıcı politika kuralları önceleniyor.

Sahada köylü ile şirket ve devlet arasındaki ilişkilerde yoğun tahakküm tekniklerine başvuruluyor. Tutuklama ve gözaltına alma tehditleri, dava açma tehditleri, sahte ihbarlar, uydurma ithamlar, köylüyü şiddete başvurmakla suçlama, karalama, dayak ve ölüm tehditleri, sızma ve gözetleme taktikleri, özel ve resmi güvenlik kuvvetlerini kullanma başka yerlerde olduğu gibi burada da görülüyor (Zorilla, 2016: 38-40).

İlk taşeron burdan çok az bir mücadele sonrası gitti. Köyden birinin tarlasını şantiye yeri olarak kiraladılar. 5-6 konteyner koydular, yerleşmeden gittiler. Ama sonra gelen şirket bütün yolları denedi, rüşvet deneyerek başlamakta çalıştı. Sonra her türlü tahrike de başvurdu. Silah kullanımına ilişkin tutanaklar tutuldu, ama dava açılmadı. Birkaç kez özel güvenlik şirketini değiştirdiler” (#13).

“Devlet görevlileri de yanlış yaptı (#11).

Güvenlik güçleri yerel halkı korkutmak ve yıldırma için kullanılıyor, hatta doğrudan proje sahalarında şirketle birlikte çalışıyor ve ona yardım ediyor. Yerel eko-mafya devreye sokuluyor. Hükümetin şiddete tepkisi asayişin sağlamak adına köylü üzerinde kontrol kurmak ve ihtilafı çözme yönünde baskı uygulamak şeklinde karşımıza çıkıyor. Araştırma sahasında yukarıda açıklanan rıza üretme stratejileri başarısız kalınca projeler kuvvet ve zor yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılıyor.

İtibarsızlaştırma Argümanları: Kalkınmanın Düşmanları: Toplumsal karşılaşmalarda güçlü, söylemsel alanda zayıfın meydan okumalarının meşruiyetinin altını oymaya çalışır. Amaç muhalefeti ve toplumsal engelleri aşmak. Devletin ve şirketin, kamusal senaryonun stratejilerinden biri de direnişin sivil toplum alanındaki meşruiyetini elinden almaya yönelik itibarsızlaştırma, direnişi lekelemeye yönelik argümanlarıdır. Özellikle şirket, direniş hareketini itibarsızlaştırmak, harekete olan güveni zedelemek ve hareket içinde yarılmalara yaratmak amacıyla hareketin dışardan kötü niyetli güçlerce, “mihraklarca” yönlendirildiği, finase edildiği, desteklendiği, belli çıkar ilişkilerine dayandığı algısı yaratmaya çalışmaktadır (#14). Neoliberal dönemde neoliberal çevresel düzene karşı koyan insanlar sıklıkla aşırı ve terörist olarak çerçevelenmekte ve hukukun dışına yerleştirilmektedir (Swyngedouw, 2009, 2010). Şirket ve devletin “milli kalkınma söylemi” kırsal dönüşümün asıl kurbanları köylüyü kalkınma

düşmanları olarak etiketleyebiliyor. Köylü, devlet ve şirket yetkililerinin devlet düşmanı, vatan haini ve terörist gibi ithamlarına maruz kalıyor. Şirketlerin şiddete kendisinin değil, köylünün başvurduğunu iddia etmesi yaygın bir durum. Örneğin, Kanyon HES çatışmalarında şirket yetkilisi “*Asıl bize saldırıldı, biz darp edildik*” iddasında bulunuyor (Bozyap, 2013).

Bu türden ithamlar şirket ve devlet şiddetini meşrulaştırmanın ve köylü direniş yeteneğini kırma taktiği olarak kullanılıyor ve temel de iki tür amaç için söyleniyor: birincisi yerel topluluğa karşı uygulanan şiddeti haklı göstermek; ikincisi direnişin meşruiyetinin altını oymak. Yerel topluluğun haklı ve meşru gördüğü mücadelesi, geniş kamuoyunun gözünde itibardan başka türlü düşürülemeyeceğinden, topluluğun faaliyetinin yasadışı bir suç kapsamına sokmak şirketin işine geliyor. Devlet programlarına ve politikalarına muhalefet, bölücülük ve vatan hainliği ithamlarına yol açabiliyor. Direnişin aktörlerine ve müttefiklerine yönelen bu ithamlar daha çok şirketten geliyor. Siyasi iktidarın çevre-ekoloji karşıtı söylemi de direnişin alanını, söylemini ve potansiyelini sınırlama işlevi görüyor. Kamusal boyutuyla bu ithamları, projelerle doğrudan ilgili bakanlar olmak üzere iktidardaki siyasi parti mensupları yaparken, özel boyutuyla ilgili sektör örgütlerinin temsilcilerinden geliyor.

Şirketin ve devletin kamusal senaryosunun temel taktiklerinden biri aslında resmi gerçekleri sorgular görünen faaliyetleri ya da kişileri ilgili politik taleplerinden uzaklaştıracak bir çaba içinde haydut, çapulcu, suçlu olarak damgalamaya çalışmaktır (#14). Bu damgalama ya da lekeleme stratejisi, temelde direnişi marjinalleştirmeye yöneliktir (Scott, 2014: 99). Türkiye’de HES tipi yatırımlar son dönemde enerjide dışa bağımlılığı bitirecek “milli kalkınmanın” kutsal timsalleri olarak sunulmuş, olmazsa olmaz kamusal bir ihtiyaç algısı yaratılmıştır. Oysa bu girişimlerin herhangi diğer bir özel sektör girişiminden bir farkı yoktur. Ancak projeleri baştan hazırlayanlar, bu projelerin yerel nehir ve dere ekolojilerini yıkıma uğratacaklarını biliyorlardı. Hatta yukarıda belirtildiği gibi Dünya Bankası özelleştirmenin önüne engel çıkaracak çevresel standartları özellikle yumşatmış ve uyguladığı ilk projelerin denetimini de yapmamıştı. Şirketler ve bürokratlar karşılaştıkları direnişleri öngördükleri için projelere “milli” sıfatı yükleyerek halkı manipüle etme yoluna gittiler. Bu türden özel sektör yatırımlarına karşı çıkanlar dış mihrakların maşası, vatan haini ilan edildi. Yerli kaynak, milli servet ve enerji bağımsızlığı söylemiyle ekolojik ve toplumsal yıkımları doğrudan yaşamayan, hükümetin bir bildiği vardır diyen geniş kamuoyunu ikna ettiler. Kamusal varlığın mülkiyetini özel şirketlere devreden milli servet söylemi manipulatif bir söylemdi. HES’lerin temel amacı özellikle mikro HES’lerin, suyun denetim altına alınması, özelleştirilerek metalaştırılması ve birikim alanına dönüştürülmesiyle, bunu teşvik eden de temelde inşaat ve enerjiye dayalı ekonomik büyüme stratejisiydi. Siyasal iktidar ve devlet gücünü arkasına alan yeni sermaye grupları, ülkedeki toplumsal hareketlerle

bağlantılı olarak her yerel hareketi kalkınma düşmanı olarak gördü ve göstermeye çalıştı. Suyun özelleştirilmesi ve şirketlere geçmesi temelde ülkede yaşanacak bir ekonomik krize bağlı olarak yabancı şirketlerin eline geçme potansiyelini barındırmaktadır. Bu bağlamda şirketin vatanseverlik ve vatan haini söylemi önemli ölçüde sorunludur: Toprağını savunan insanları vatan haini olarak nitelerken, ekonomik rasyonalite gereği yabancı ortaklar tarafından finanse edilen projeyi kısa bir süre sonra yabancı bir şirkete devredebilecek şirketi vatansever olarak yüceltmektedir.

“Proje alanında yerleşim yeri ve tarım alanı yok. Ahmetler’de HES yanlış biliniyor. Ne dereyi kurutuyor ne de çevreye zarar veriyoruz. Köy halkı yanlış yönlendiriliyor.” (Milliyet Akdeniz, 2013).

Sahada her iki köyde de özellikle Ahmetler’de güçlü Kemalist bir gelenek ve vatansever bir direniş söylemi hakim olduğundan, direnişin muhaliflerinin diğer ekoloji direnişlerinde hegemonya tarafından dillendirilen devlet düşmanı, vatan haini söyleminin tutmadığı görülüyor.

Acele El Koyma ve Kamulaştırma: Belirtildiği gibi doğanın neoliberal üretimi (meşru) zor ve şiddet içeriyor. Yatırım alanı olarak seçilen yerlerdeki özel mülklerin devlet aracılığı ile el koyularak ve kamulaştırılarak şirketlere aktarılması sahada işlevsel ve literatür bunu mülksüzleştirme olarak tanımlıyor. Bunu şirket adına devlet gerçekleştiriyor ve bu zor yoluyla mülk sahibinin iradesi dışlanarak yapılıyor. Sahada şirketlerin projelerinin özel mülkiyete ilişmeme yönünde özel bir gayreti görülüyor. Projeler özellikle orman alanları içine yerleştiriliyor. Ancak suyun köylerle bağlantısı nedeniyle proje alanıyla köylü mülkiyeti mutlaka kesişiyor. Bu durumda şirket satın alma, kiralama gibi yöntemlere başvuruyor. Ancak Gençler Köyünden katılımcıların belirttiği gibi bu yöntemlere başvurulmuyor: “*Müteahhit bizden arazi alayım demedi.*”(#18). Kiralama yöntemine Ahmetler Köyünde olduğu gibi, daha çok inşaat şantiyesi için başvuruluyor. Devlet ve şirket yerel toplulukları ve bireyleri neoliberal öncelikler doğrultusunda ödüllendirebildiği gibi cezalandıra da biliyor. Özellikle örneğimizde köylünün devlet ve sermaye karşısındaki sapkın görülen tavrı otoriter bir şekilde ezilmeye çalışılıyor. Ancak insanların bu şekilde disipline zorlanması liberal demokratik eşitlik taleplerinin güvenilirliğine ilişkin ciddi yansımaları da ortaya çıkıyor. Bir yandan katılım, adalete erişim gibi formel politik haklara tecavüz edilirken, öte yandan otoriter bir devlet piyasa gibi liberal kurumları yaratmaya çalışıyor. Liberal kurumların, özellikle piyasanın özelleştirmeler “çitlemeler” yoluyla yaratılmaya çalışılması otoriter uygulamalarla gerçekleştiriliyor. Kamuya ait ortak müştereklerin, meşruiyeti tartışmalı kararlar yoluyla özel sektörün eline geçmesi literatürde genel olarak kaynak spesifik olarak toprak, su gaspı olarak nitelendirilmektedir (Meehan, 2013). Acele el koyma ve özelleştirme süreci yasal bir gasp işlemi olarak işliyor. Tüm halka ait müştereklere el atılması gibi, kolektif mülkiyet kaynağının kullanılabilmesi için yapılacak

faaliyetlerin çoğu yerde devlet mülkiyetindeki ya da özel mülkiyetteki arazilere ilişmesi, ya bu arazilerin mülkiyet değıştirmesi ya da yeni mülkiyet biçimleri yaratılması gerekiyor. Bu yeni mülkiyet biçimleri de yine devletin karar alma ve zor kullanma tekelinin şirket lehine kullanılması üzerinden gerçekleştiriliyor. Şirket parasal gücüne, idare, bürokrasi ve mahkemeler üzerindeki nüfuzuna güvenerek köylüyü muhattap almıyor. Alsa bile bu avantajı köylüye karşı bir baskı aracı olarak kullanıyor. Acele kamulaştırma ve kamu yararına el koyma kararları da temelde hak ve toprak gaspı şeklinde işliyor. Acele kamulaştırma kararları şirketlerin köylüyle doğrudan muhattap olmamasına yol açıyor ve bu tavrı besliyor. Sahada acele kamulaştırma kararının bir örneği Gençler Köyünde iletim hattının geçirileceği ve santral binasının kurulacağı yerdeki köylülerin arazilerine ilişkindir:

“Manavgat Gençler Köyünde yaşayanlara 16 Temmuz 2011 Cumartesi günü ansızın bir keşif heyeti gelir. Bu keşfin köyün içme ve sulama suyu olan Karpuz Çay üzerinde Kanyon Enerji isimli şirket tarafından yapılması planlan HES inşaatı ile ilgili olduğu söylenir. EPDK tarafından açılan davadan ise köylülerin ancak keşif günü haberleri olur. Dava konusunu köylüler keşiften sadece bir gün sonra ellerine tutuşturulan tebligat ile öğrenmiş olurlar. Kendilerine sadece bir adet evrak teslim edilmiştir. Ekte diye sözü elden kroki ise hiç verilmemiştir. 27 kişiye tebligatı yapılmış, ölen mal sahiplerinin tebligatları Köy Muhtarı tarafından teslim alınmamıştır” (Derelerin Kardeşliği, 2011).

Çenger I-II-III Regülatörleri ve HES Projesi kapsamında kamulaştırma yapılacak toplam 63 parselden oluşan 6,5719 hektar alanın 6,0445 hektar kısmı Kuru Marjinal ve 05274 hektarlık kısmı ise Mutlak Tarım arazisi kapsamında kalmaktadır (En-Çev, 2015: 87). Manavgat 1. Asliye Hukuk Mahkemesinin 2012/594 ve Akseki 1. Asliye Hukuk Mahkemesinin 2012/65 sayılı kararlarına göre EPDK ‘nın 17/05/2007 tarih ve 1197-3 sayılı kararı gereği kamulaştırılmasına karar verdiği taşınmazların miktarı köylere göre şöyledir: Gençler Köyü: 221.289 m²; Güçlüköy: 100.269 m²; Çamlıtepe: 12.800m² ve Taşkesiği Köyü: 112. 064m² dir.¹³ Kamulaştırılmasına karar verilen taşınmazların çoğu tarla ve 2B arazisi niteiğindedir ve kamulaştırma bedelleri birim başına oldukça düşük belirlenmiştir. Yine birinci proje kapsamında Gündoğmuş ilçesi Güneycik Köyünden özellikle dereye yakın tarla ve bahçe olan 41.680 m² tarım arazisinin HES kanalı ve yolu yapımı için kamulaştırılmasına karar verilmiştir (En-Çev, 2015- Ek- 34).

Şirket Çenger1-2 ve 3 Regülatörü ve Hidroelektrik Santralini birleştiren enerji nakil hattının yapımı için gerekli olan Antalya ili Manavgat ilçesi, Gençler Köyü,1 pafta 445 parsel no’lu tarla vasfındaki toplam 4.800.00 m² yüzölçümüne sahip taşınmazın kamulaştırma sınırı tespiti yapılan 825,12 m² lik kısmına ilişkin irtifak ve 14.60 m²lik kısmına ilişkin mülkiyet tahmini kamulaştırma bedelinin tespiti ile bu taşınmaz mala EPDK adına ve Kanyon

¹³ Rakamlar <http://ilan.radikal.com.tr/files/11%20ey%20%20basin%20%2024x35.pdf> ve <http://ilan.radikal.com.tr/files/11%20eyl%20%20basin%201%2024x35.pdf> ilanlarından elde edilmiştir.

Yenilenebilir Enerji A.Ş. yararına “Acele El Koyma Kararı” verilmesi kararının alınması talebinde bulunmuştur:

Müteahhit bizden arazi alayım demedi. Bir pazar günü buraya hâkim geldi. Acele kamulaştırma uygulaması var, bir ay içinde yeni. Bizim 2.5 dönüm yeri 49 yıllığına kiralyor. 940 lira veriyor. Bin lira değil. 4.5 dönüm yer alıyor, düz arazi. Biz mahkemeye verdik. Keşfe gittik, keşif için bizim beyanlarımızı aldılar. Hâkime ben bir şunu söyledim. Müteahhitin şefleri burada benden 4.5 dönüm yer alıyor, 870 lira para veriyor dedim. Bu 870 lira üstündeki takım elbiseyi almıyor dedim. İstimlak ediyor gıyabında, bankaya parayı yatırıyor. Hiç sana sormuyor bile. Mahkemeye vermiş, hâkim geldi bir gün, kamulaştırdı geçti gitti. Hiçbirimiz de o parayı almadık. Bankada duruyor (#18).

Fiziksel Şiddet ve Tehdit: Sahadaki HES projeleri bağlamında devlet, sermaye ve köylü ilişkilerinin bir başka boyutu fiziksel şiddet ve baskıdır. Mülkiyet haklarının dönüştürülmesinde, doğanın neoliberalleştirilmesinde şiddet doğrudan ve dolaylı bir şekilde rol oynuyor. Şirket direnişi kırmak, direnişçilere boyun eğdirmek için özel güvenlik elemanlarını devreye sokuyor, ya da özel güvenlik firmalarıyla anlaşıyor. Devlet de askerini köylüye projeyi kabul ettirmek için kullanıyor. Köylüye şiddet uygulanıyor. Jandarmayla, şirketle, özel kolluk güçleriyle köylü karşı karşıya geliyor ve fiziksel şiddete maruz kalıyor. Bu projelerde devletin, şirketin ve eko mafyanın şiddeti temelde üç unsura yöneliyor: yerel topluluklara, çevrecilere ve doğrudan yerel ekosistemlere. Ekosistemlere yönelik şirket şiddetine ekosid de denmektedir.

Doğrudan kişisel tehditleri kanıtlamak oldukça zor ama hemen her köylü doğrudan deneyimlediklerini anlatıyor: “*Bizi kıracak adam. Tehdit ediyor adam, ölümle tehdit ediyor. Adam Hitler gibi bastırıyor üstümüze*” (#23). Köylünün algısına göre, devlet bir şirketin projesi gerçekleşsin diye jandarma, polis ve istihbaratıyla kamu gücünü kullanarak köylüyü korkutmakta ve yıldırmaktadır. Asker-polis şiddeti fiziksel olarak kadın erkek yaşlı-genç tüm köylüye yönelebilmektedir. Sosyoekolojik dönüşüm ya da doğanın yerelde üretimine içkin kapitalist birikim sürecinin uyguladığı şiddeti, hiyerarşik yapıların, politik ve ekonomik sistemin hem yapısal hem de sembolik şiddetinin ve tahakküm ve tabiyet ilişkilerinin somut örneklerini yerel halkın kamusal mallara erişim özgürlük ve haklarının kaybedilmesinde görüyoruz. Özel güvenlik birimlerinin şiddet ve silah kullanmasıyla şirketin eylemleri özellikle direniş hareketini kriminalize etmeye yöneliyor. Amaç direniş kamuoyunun gözünden düşürmek, meşruiyetini lekelemek ve direnişçileri korkutarak yıldırmaktır. Şiddet uygulama tekelinin temel işlevlerinden biri köylüyü tahrik etmek, karşı şiddete teşvik etmektir. Şiddet uygulama tekeli elinde bulunduran devletin güvenlik güçleri gerilim yaratmak üzere kullanılıyor ve halkın katılımını baskılıyor ve engellemeye yöneliyor. Proje karşıtları ve diğer insan hakları aktivistleri ve doğa savunucuları korkutuluyor ve bazı durumlarda tutuklama, gözaltı ve gizli-açık ölüm tehditlerine maruz kalıyorlar. Hatta sahada direnişin önde gelenleri tutuklanıp gözaltına alınabiliyor:

Devletin jandarması kaymakamı, muhtarı tutuklattı. Komutan muhtarı derdest edin alın gelin dedi. Üç dört gün gözaltında tuttular muhtarı, muhtar da istifa etti. Muhtar da demiş kaymakama Gençler’i

tanımıyorsun. Ahmetler'i tanıımıyorsun. Tanımıyorsan al mührü, benden alacağın var mı? Benden bir alacağın mührü, onu da al (#18).

Fiziksel şiddet ile köylü iki şekilde karşılaşmaktadır. Birincisi, fiziksel şiddet özellikle yasaları tanımlayan güçlünün, aynı yasalar çerçevesinde yerel bir ekolojik kaynağa müdahale amacıyla sahaya el atmak üzere olduğu anda ve sahada görülmektedir. Foucault'nun belirttiği gibi (2006: 400) "Yasalar herkes adına herkes için değil, bazıları için yapılmakta ve bazılarına yönelik olmakta, yasa ve adalet, gerekli sınıf asimetrilerini ilan etmede tereddüte düşmemektedir." Bu yasalar da şiddetle uygulanmaya sokulmaktadır. Bu şiddet kırsal alanda jandarma veya özel güvenlik personeli ile köylünün karşı karşıya gelmesi halinde gerçekleşmektedir. İkincisi, ü kentsel alanlarda kitlesel eylemlerde köylü aktivistler polis şiddetine maruz kalmaktadır. Güvenlik kuvvetlerinin şirketle işbirliği protestoları bastırmak ve çatışmalarda şirketi desteklemek yönünde. Zengin ve güçlü şirketlerin güvenlik teşkilatını kendi amaçları için istismar etmesi kırdı yaygın bir olgu. Köylüye göre, jandarma şirketin özel güvenlik birimi gibi davranıyor:

Akseki'nin askeri yığıldı. Ben çobanım, okumadım. Fakat bu millete bir işkence, bir zulüm. Ahmetler Kanyonunda kepçe sürdüler üstümüze. Üç ay dövüştük, üç ay, baskı altında 80 asker, mütahit adamları. Mütahit Türkiye'de ne kadar suç işlemiş adam varsa ora getirdi. Silahlı joplü günlerce bize baskı yaptılar, dört ay. Tabancanın mermisini aldık, keleşin mermisini aldık, keleşin kendisini de yakaladık. Dört mermiyi komutana veriyoruz da, bu mermiyi atan silahı git getir diyemiyor adam. Bizi kıracak adam silahla. Maksat ne biliyormusun? Bizde bir silah atsak hemen bizi toplayıp kakacak. Onun attığı silaha bir şey olmuyor. Üç ay dağlarda çadıra yattık. 80 asker bekledi, yalnız bizden bir tetik düşüren olmadı (#41).

Bunun dışında fiziksel şiddetin görülebildiği alanlardan biri de doğrudan proje yanlısı ve karşıtı birey ve grupların birbirine karşı şiddet uygulamasıdır, ancak sahada bunu görmüyoruz. Şiddetin görece yerel topluluğun şirketle proje sahasında karşılaşma anlarında ve güvenlik kuvvetlerinin tarafsız caydırıcı bir faktör olarak bulunmadığı anlarda yoğunlaştığı görülüyor. Öte yandan neoliberal dönemde özel güvenlik sektörünün yükselişine paralel şiddetin de özelleşmiş olmasının örneklerine sahada tanık oluyoruz. Kırdı şiddetin önemli bir özelliği özel güvenlik kisvesi altında haydutların kullanılmasıdır. Gençler'de taşocağı direnişlerinde, Ahmetler'de ise HES direnişinde kiralık grupların zorbalığı yaygın olarak dillendirilen bir olgu. Şirketlerin silahlı çete mantığıyla faaliyet gösteren özel güvenlik birimleri var. Şirketler köylüyü sahaya terke zorlamak için terörize etmeye çalışmaktadır.

Fiziksel şiddet çoğu kez sahada yapabilmenin ve yaptırtmamanın bir aracı işlevi görmektedir. Bazen köylünün kararlılığı şiddet potansiyelini azaltırken, bazen de şirketin kararlılığı şiddet potansiyelini arttırmaktadır. Şirket köylüyü şiddete iterek tuzak kurmaya çalışıyor. Ancak şirketin uyguladığı şiddete, köylünün şiddetle karşılık vermesi, sahada artan bir şiddet sarmalına dönüşme potansiyeli de taşıyor. Dayak, asılsız ihbarlarla tutuklama tehditleri, sahte suçlamalar ve aşağılamalar köylünün maruz kaldığı diğer şiddet biçimleri. Gençler Köyünden yaşlı bir kadın maruz kaldıkları şiddeti şöyle anlatıyor:

On sekiz cemse jandarma geldi ilk taşocağı kurulması planlanan Taşkuyu dediğimiz yere. Biraderi köy muhtarını, kadınları dövdüler. Dayak yedik, jop yedik kurdurmadık. Gene de gelse gene de kurdurtmayık. Gene de gelsin biz kurdurtmayık kararlıyız o kadar. Bir gün o jandarmayı getirecek, yıgacak yüz iki yüz üç yüz jandarmayı dikecek başımıza. O jandarma yıllarca burada bekleyecek mi? Bekleyecek mi burda? Biz mutlaka bir oyun düşüneceğiz (#40).

Şirket ve köylü arasındaki karşılaşmalarda görülen önemli bir olgu da açık ya da örtülü tehdittir. Öncelikle şirket köylüyü yıldırma ve direnişten vazgeçirmek için kendisiyle anlaşmazsa daha kötü bir şirketin geleceği tehdidinde bulunuyor. Şantiye alanında bireysel karşı karşıya gelişlerde yoğunlaşan tehditler yaşanıyor, yerel topluluğun öncülerini-aktivistlerini hedef alıyor. Ayrıca gerek yargısal gerekse idari süreçte, köylünün mutlaka şirketle şu ya da bu şekilde karşılaşması gereken sözcüsü ve avukatına örtülü tehditlerin yapıldığı ifade ediliyor. Şirket yetkilisi köy avukatına “*Karadenizde bu yüzden avukat öldü*” diyebiliyor (#24). Ancak hem fiili şiddetin hem de tehdidin şirket kültürüyle de yakından ilgisi vardır. Yerel taşeron şirketlerin bu yöntemlere daha sık başvurduğuna yönelik bir kanaat sahada yaygındır. Taşeron şirketler daha ziyade yerel mafyayı kullanarak işlerini yürütmektedir:

Şirketin adamları silah kullandı. İlan verdiler üç bin lira maaşla eleman arıyoruz diye. Türkiye’nin neresinde suça bulaşmış adam varsa kanyona topladılar (#25).

Adam buraya özel güvenlikçi getirmiş Palu’dan. Palu’lu yani biz diyor, kimse bizim karşıımızda duramaz diyor (#27).

Sahada direnişçiler hem şiddete karşı önlem alıyor, askeri önlem almaya zorluyor hem de de meşru müdafaa kavramı çerçevesinde gördükleri farklı şiddet eylemlerine başvuruyorlar. Aşağıda daha ayrıntılı açıklayacağımız gibi, şantiye alanında makinaların önüne geçmeye, durdurmaya, kırmaya, çalıştırmamaya yönelik aleni eylemler şiddet içeren bire kararlılık göstergesi. Ancak eylemlerin çoğu gizli. Bu eylemler temelde misilleme ve tırmanan bir şiddet sarmalına dönüşme korkusu nedeniyle sahipsiz eylemler şeklinde icra ediliyor. Köylüleri topraklarından sürmek ve geçimlerinden etmek de bir şiddet biçimi olduğundan, şiddet kendini sadece çatışma ve protesto şeklinde de göstermiyor.

Öte yandan şiddet ürettiği mağduriyetle geniş sivil toplumdan direnişe yönelik desteğin artmasını da sağlayabiliyor: “*Kanyona tecavüzün gittikçe şiddetlendiğini gösteren bu olaylar, Ahmetlerlilerin toplumdan giderek daha büyük destek almasını da sağlıyor*” (“Ahmetler Kanyonunda 4 Yaralı”, 2013). Yerel, ulusal ve yabancı medya haber değerini yüksek gördüğünden sahadaki şiddet olayları kamuoyuna daha fazla yansıyor.

Emniyet ve İstihbarat- “Devlet bizi ezberledi”: Sahada devlet-şirket ve köylü arasında sızma, kışkırtma gibi bir gerilim de yaşanıyor. Devlet ve şirket, köylünün planlarını ve eylemlerini öğrenmek, direnişin zayıf noktalarını keşfetmek için köylü ve eylemciler arasına sızmaya, onları gözetlemeye çalışıyor. Kilit noktaları, kişileri ve grup etkinliklerini takibe alıyor. Şirket, köylü

aleyhine kullanılacak bilgiler topluyor, gruplar içine sızıyor ve meşru görülen mücadeleye halel getirecek yasadışı eylemlere zorluyor. Köylü “*Şirket her türlü tahrike başvurdu*” diyor (#39).

Sahada kolluk kuvvetlerinin varlığı, kamu düzeninin korunması ve asayişin sağlanması gibi masum bir gerekçeye dayandırılrsa da bu aygıtlar özünde yasalar üzerinden dönüştürülmüş mülkiyet haklarının fiiliyata geçirilmesinde işlevsel: “*Şimdi biz şeyden de korkar olduk. Yani sivil polis gelip gidiyorlar. Emniyetten gelip gitmeler. Bizi iki senedir. Bizi ezberledi devlet ezberledi*” (#24). Ancak bu ifade kamusal aktörlerin farklı biçimlerde geldiği ve köylü tarafından farklı şekilde algılandığını da gösteriyor. Köylünün kendi arasındaki iletişimi tanıdık kişilerle ve yüzyüze olduğundan sızma sınırlı kalıyor. Güvenmediği, dışardan tanımadık kişilerle belge ve bilgi de paylaşmıyor. Tedbirli davranıyor ve eylemlerini ve planlarını gizliyor. Ancak istihbaratın varlığı, özellikle okumuş gençler için bir tedirginlik sebebi. Sahada fişlenme korkusuyla hem aileler hem de gençler direniş sürecine dahil olmaktan çekiniyorlar (#31; #32). Aynı şekilde bu gözetleme tekniği, köylüler arasında huzursuzluk ve mahremiyet kaygıları yaratan önemli bir sorun da teşkil ediyor.

4.6. Projelerin Toplumsal ve Ekolojik Riskleri

Pek çok çevresel kalkınma müdahalesi gibi HES’lerin de pek çok olumsuz sosyoekolojik etkileri görülür. Bu projelerin ilk etkileri toplumsal etkiler olarak ortaya çıkıyor, çevresel ve ekolojik etkiler daha sonra kendini gösteriyor. Bunlar; yaşam standartlarında düşüş, ekonomik statü kaybı, gıda güvensizliği, kırsal yaşam tarzının ve yerel kültürlerin yok edilmesi, köylülerin ve çevrenin su hakkı ihlalleri, çevresel yıkım ve biyoçeşitlilik kaybı, geçim sorunları ve yerinden etme, nesiller arası adaletsizlik, hak kayıpları, kaynak gaspları... Tüm olumsuz sosyal, kültürel ve çevresel etkiler ilk önce ve doğrudan yerel halk tarafından tecrübe edilmektedir. Proje alanında yaşamaya devam eden insanlar açısından yerel ekoloji ve ekonomilerindeki değişimler kendilerini pek çok olumsuz etkiye maruz bırakır. Projeler müştereklerin ve yaşam alanlarının çitlenmesi ve tahribatı, yerinden edilme, geçim kaynaklarının, yaşam biçimlerinin ve toplumsal hayatın dayandığı sosyal ağların kaybedilmesi risklerini de beraberinde getirmektedir. Köylü direnişleri zaman içinde diğer aktörlerin katılımı ve bilinçlendirmesiyle sosyoekolojik riskleri ve etkileri tanımlamaya ve içselleştirmeye başlamaktadır. Projelere ilk başlardaki muhalefetin temel kaygıları, temelde iki konu üzerine odaklanmaktadır: sosyal ve ekolojik etkiler ve bu etkilerin fayda ve maliyetlerinin paylaşımı. Birincisi, köylü geç de olsa projenin getireceği olanaklar ve faydalar ile etkilerinin çevresel hasar, tarımsal gelir kaybı, sağlık sorunları ve yerinden edilme riski gibi maliyetlerini kıyaslayabilmektedir. İkincisi, bu fayda ve maliyetlerin paylaşımında yerel halkın külfetlere katlanırken, faydaların özellikle tek bir şirketi zengin edecek olmasını

sorgulamaktadır: “Hayatında hiçbir zaman bu topraklara ayak basmamış, buranın yolundan geçmemiş, suyundan içmemiş insanlar, ‘HES yapacağız’ diye çıkıp geldiler” (#11).

Direnış önemli ölçüde risklerin öngörülebilmesiyle de bağlantılı: “Projeyle suyumuzun elimizden alındığı kanaatine vardık. Erken tedbir almak gerekir, savaşmak, mücadele etmek gerek”(#25). HES’ler bir anlamda bardağı taşıran son damla olarak görülüyor. Köylülerin geleneksel geçim stratejileri toptan kesintiye uğratma riski yaratıyor. Direniş hareketlerini ateşleyen tartışmaların birçoğu özünde ekonomik bir nitelik taşıyor ve mülkiyete, yasallığa ve değere ilişkin tartışmalarda kendini gösteriyor.

4.6.1. Sosyal ve Ekonomik Etkiler: “Hayat memet meselesi”

Sahadaki direnişler özünde ilkel birikim pratiğinin uygulanmasına, köylünün üretim araçlarından koparılmasına ve toplumsal yeniden üretim imkânlarına yönelen tehdide bir direniş. Su (doğa) köylülerin geçimlerini güvence altına alacak temel yaşamsal üretim aracı. Köylünün temel kaygısı hayatta kalmak ve geçimini korumak bu yüzden hâkim muhalif söylem de “ekmeğime, suyuma, toprağıma, dokunma” şeklinde dile getiriliyor.

Köyün organik entelektüellerinden biri:

Burada bir hayat memet meselesi, kavgası var. Her şeylerini kaybedecekler. Çocukluğunda yaşadıkları, kekik topladıkları, oğlak güttükleri, dağları dereleri kaybedecekler. Sularını kaybedecek, kanyon gidecek. Kanyon kuruyacak oradaki ekoloji gidecek, flora fauna ölecek ben söylerim bunu köylü bilmez onu. Bilim adamları söylediler zaten. Köy susuz kalır. Tarım biter (#11).

Bir diğeri:

Ben içeceğim suyu korumayayım mı? Korumazsam öyle ölür giderim. Koruyarak ölecekler. Öyle diyor köylü (#12).

Aynı şeyi üç köylü şöyle dile getiriyor:

Burayı kaybedersek bize bu dünyada hayat yok (#36).

Biz köyümüze, suyumuza, kanyonumuza sahip çıkıyoruz. Su olmadımı hayat yok zaten. Tarım biter, hayvancılık biter, suyun olmadığı yerde hayat biter (# 29).

Su olmayanda hayat yoktur (#20).

Kadınlar ise daha somut örnekler vererek itiraz ediyorlar:

Hiç haberimiz bile yok. Biz susuz nasıl yaşayabiliriz. Suyla yaşanır. Bahçeler bostanlar suyla sulanıyor. Abdeste alıyon suyla, su içiyon suyla, yemek yapıyon suyla. Eee biz nasıl veririz suyumuzu veremeyiz (#29).

Biz bu susuz nasıl geçiniriz. Herşeyimiz bu suya bağlı. Bağlarımız var aşağıda bu sudan sularız. Davarımız var bu sudan sularız. Hepimiz burda kalacağız, aç susuz öleceğiz ama bu suyu vermeyeceğiz (#30).

HES’ler gibi büyük ölçekli projelerin sebep olduğu yerinden etme, toprak kaybı, kirlilik veya sosyal ve kültürel değişiklikler özellikle projeden etkilenen kişilerin, marjinal geçmişli olanların üzerinde muazzam etkiler yaratır (Mathur, 2013). Cernea (2004) yoksulluğu hafifletmeyi amaçlayan fakat nihayetinde zoraki yerinden etmeyle yoksullaşma yaratan ya da

mevcut yoksulluğu şiddetlendiren kalkınma projelerinin ironisinin ayrıntılarını verir ve endüstriyel projelerin kırsal alanlarda yaratabileceği riskleri şu hususlar açısından değerlendirir: topraksızlık, işsizlik, evsizlik, marjinalleşme, gıda güvensizliği, hastalık ve ölümlerde artış, ortak mülkiyete erişim kaybı ve sosyal ayrışma. Artan marjinalleşme riski, sosyal ağ kaybı, güvensiz gıda kaynakları, doğal varlıklara erişimin ve toprağın kaybedilmesi bizim araştırmamız açısından özellikle önemli görülmüştür. Araştırmacıların yaygın kanısı HES projeleriyle yerinden edilen insanların durumlarının iyileştirilmesinin problemli olduğu, yoksullaşma riskini artırdığı, sosyal ve kültürel ilişkileri değiştirdiği ve kendi yaşamlarını kazanmaya alışkın yerel toplulukların kendi kendine yeterliklerini tehdit ettiği yönündedir (Hamsici, 2011; Yavuz ve Şendeniz, 2013). Türkiye’de HES projelerinin çok vahim toplumsal etkileri varken, devlet ve şirketler bu projelerin toplumsal risklerini tam olarak dikkate almamaktadır. Enerji sektörü, projelere teknik bir gözlemci perspektifiyle yaklaşmakta üretilecek enerji miktarı, istihdam ve nüfusa ilişkin ölçülebilir değişikliklere odaklanmaktadır. Teknik ve nicel bir yaklaşımla projelerin toplumsal riskleri ve etkileri manipüle edilmekte, sosyal haklar inkâr edilmektedir

Öncelikle kırsal bir ekolojik varlığa ve bu varlığın bulunduğu ortama endüstriyel bir müdahalenin yereldeki doğanın kullanım değerini tamamen değiştiren bir mübadele değeri yaratma sürecini başlattığı belirtilmelidir. Projeler su ve toprak kullanımı, geçim kaynakları ve etkinlikleri, cinsiyet ilişkileri, iş-istihdam, çevresel peyzajla ilgili tüm sosyoekolojik değişkenlerde bir dönüşümü harekete geçirmektedir. Ancak heterojen ekolojik varlık ve nüfus özellikleri nedeniyle yerel nüfusun bu ekolojik müdahalelerin getireceği değişikliklere uyum kapasiteleri değişkenlik göstermektedir. Projeler etkilenecek insanların kimliklerini ve sosyoekonomik konumlarını dikkate almamaktadır. Bu özellikle etkilenecek zayıf ve savunmasız kişiler için geçerlidir. Bölgedeki köylülerin büyük çoğunluğu küçük meta üretimine ve geçimlik ekonomiye bağımlıdır. Geçimlik ekonomi de artık kapitalist ilişkilerin dışında değildir. HES projelerinin bölgesinde, Torosların kırsal nüfusu arasında yoksulluk oranı yüksektir ve endemik bir yoksulluğa karşı tutunmaya çalışıyorlar. Bölgedeki köylüler ve özellikle kadınlar, enerji endüstrisi tarafından sömürülmeye ya da marjinalleşmeye karşı özellikle savunmasızdır. HES kaynaklı su sorunları ve zorunlu kamulaştırmalar üzerinden toprak gaspı yüzünden kendi toprakları ekilip biçilemez hale getirilen insanlar tek bir seçenekle karşı karşıya bırakılmaktadır: göç. Sahadaki bu projeler ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamı köklü bir şekilde değiştirerek yok edecektir. Neoliberal koşulların geçim koşullarının altını oyduğunu belirten köylü, son hamlenin HES olduğunu belirtiyor: *“Bu köyün yüzde sekseni geçimini hayvancılıktan sağlardı. Hayvancılığa darbe indirdiler. Şimdi tarımla ayakta duruyor derken suyumuzu elimizden alacaklar”* (# 25).

Sahaya müdahalenin riskleri ve köylünün geleceğe ilişkin beklentilerini de köklü bir şekilde değiştirecektir:

Bu proje gerçekleşirse köyümüzün yegane tarım bölgesi olan Kızılbük, Koramşa, Ahmet'in Adası, Tahta, Çakalköy, Büyük Bük, Celalyaka ve Kayadibi'ne kadar uzanan binlerce dönümlük arazimiz, susuzluktan verimsiz hale gelecektir. Diğer yandan bazı köylülerimiz, adı geçen arazilerde bağcılık ve seracılık yaparak sulu tarıma başladılar. Büyük Bük'ün tamamında modern tarım yapmak üzere projelerimiz var" (#12).

HES projeleri yerel halkın kim olduğu ve projelerden nasıl etkileneceğinin ayrıntılarıyla ilgilenmemektedir. Şirketler toprak kullanımı, emek ilişkileri, cinsiyet meseleleri ve çevresel bağımlılık ile ilgili topluluk içi incelikleri ve farklılıkları dikkate almamaktadır. Köylülerin, özellikle kadınların çoğunun eğitim seviyesi düşüktür. Tarım ve hayvancılık yapmakla birlikte hanelerin birçoğunun geçim stratejilerinden biri orman ürünleri toplamak. Geçimleri tarım, hayvancılık yanında orman ürünlerine bağımlı. Bu yüzden yerli nüfusun toplumsal ve ekonomik yaşamı HES projelerinden doğrudan doğruya etkileniyorsa bu durum tüm topluluğun varlığını tehdit edecektir.

HES'lerden etkilenen ve etkilenecek nüfus içinde farklı kesimler bulunmaktadır. Yine, toprak mülkiyeti, iş ve diğer uygulamalar arasında önemli farklılıklar vardır. Bazı aileler daha az toprağa sahiptir: bu yüzden ağırlıklı olarak işçi veya seyyar satıcılardır. Köylerde yaşayan bazı kimseler yerel sakinlerin topladığı orman ürünlerinin pazarlamasında aracıdır ve bu yüzden projenin ormana vereceği hasardan etkileneceklerin başında gelmektedir. Bu projelerin toprağı olmayan ve bahçe ürünleri ticareti dahil çeşitli hizmetler sunarak geçimini kazanan köylüleri olumsuz etkilemesi muhtemeldir. Köylülerin arazi kullanımları, cinsiyete dayalı işbölümleri ve kültürel ihtiyaçları oldukça farklı olsa da, projeler etkilenen ve etkilenecek kişiler arasındaki bu türden farklılıkları dikkate almamaktadır.

Projeler, yarattıkları çevresel ve sosyal örgütsel değişimler nedeniyle yaşlı insanları tüm yaşamlarını geçirdikleri tanıdık bir çevreden koparır. Direnişte yaşlılar ve kadınlar çoğunlukla en önde yer alıyorlar. Yaşlıların başlıca kaynağı ve muhafızı olduğu geleneksel bilgi türleri kesintiye uğrar ve zamanla yok olur. Projeler yaşlıları gençlerden daha fazla etkilerler. Yaşlıların mekânla ve zamanla olan bağları daha tarihseldir. Öncelikle bunlardan kopartılırlar. Geleceğin belirsizliğine daha fazla açıktırlar. Aynı şekilde geleneksel ilişkilerin sağladığı özgüven ve toplumsal prestijden de mahrum kalırlar.

4.6.1.1. Yerinden Etme, Su ve Toprak Gaspı:“Bizi burdan göçürtecekler”

Hemen hemen her katılımcının temel kaygısı yerinden edilme, köyün zorla ellerinden alınıyor ve köylerinden “kovuluyor” olmaları:

Bu köyün rızkı o dere. Şimdik bu suyu da kestiler kökünden. Irmağa gitsen görsen su kurudu. Su yok, ne incir ağaçlarına ne üzüm bağına su verebildik. Geçen sene kırk elli incir ağacından bir tek koparmadan bitti. Ağaçta kuruyor zaten. Yukarıdan gelen bir damlayı da kestiler. Böyle giderse bizim burdan göçmeden başka hiçbir çaremiz yok (#43).

Bize baskın ettiler. Bizi yurdumuzdan edecekler (#40).

Bizim gidecek başka bir yerimiz yok! Burası bizim... Yüzlerce yıldan beri buradayız. Hayatımız tamamen kanyonun suyuna bağlı. Şimdi bize sorma gereği bile duymadan bu suyu bir şirkete vermişler. Haberimiz bile olmadı. Suyumuzu almaları, bize buralardan gidin gayri demektir. Devlet bizim buraları terk etmemizi mi istiyor? (#30).

Bizi şimdi devlet topraklarımızdan atmak istiyor (#44).

Projeler nedeniyle köylü, gerek proje kaynaklı içme suyu, tarım ve geçim olanaklarındaki ani değişiklikler, gerekse zamana yayılan etkiler nedeniyle istemeden yaşam alanını terketmek zorunda kalacaktır. Dolayısıyla kırsal ekolojik ve toplumsal alanlara yönelik endüstriyel müdahaleler zorunlu tahliyeler ve yerinden etmeler yaratır. Yerinden etmeyi arazinin veya araziye dayalı varlıkların kaybı, araziye veya araziye dayalı varlıklara erişimin kaybı, barınma olanaklarının kaybı ve etkilenen insanlar başka bir yere taşınması gereksin veya gerekmesin gelir kaynaklarının veya geçim kaynaklarının kaybı tetikler. Yerinden edilme insanların anlamlı pek çok faaliyetlerinin gerçekleştiği ve yaşam anlayışlarının zeminden koparılması anlamına gelir. Yerinden etme trajik bir toplumsal gerçekliği dayatır: zorunlu göç. Köylüler, yeni bir yere gidebilirler, ama buraları ilk elden bilgi ve tecrübelerinin olmadığı bir yerdir. Kalkınma kaynaklı yerinden etmelerin çoğu kez toplumun en yoksul ve marjinal kesimlerini etkilediği görülür. Yoksul toplulukların yaşadığı fiziksel ve kültürel dünyalarda yıkıcı etkiler yaratır. Yerinden etme birini veya bir şeyi geleneksel fiziksel mekânından, konumundan uzaklaştırma anlamına gelir. Sadece insanlar değil, bitkiler, hayvanlar ve topraklar da yerinden edilir. Enerji de yerinden edilebilir. Çünkü kaynak asli işlevini yerine getirirken içinde zaten bir enerji barındırmaktadır. HES yoluyla üretilecek elektrik yerel tüketim için değil, başka yerlere, kentlere, diğer ülkelere ihraç için üretilmekte, kentsel kapitalizm kırsal ekolojiler üzerinde baskı yapmaktadır.

HES'ler dahil olmak üzere büyük ölçekli projeler, özellikle zamana yayılan zorunlu tahliyelere ve toprak kaybına sebep oldukları zaman yerel nüfus üzerinde yıkıcı toplumsal ve geçimlik etkiler yaratır. Toprağın ve suyun özelleştirilmesi köylülerin üretim sistemlerinin, ekonomik ve ticari faaliyetlerinin ve yaşamlarının ve geçim stratejilerinin üzerine inşa edildiği ana temeli yok eder. Kırsaldaki yuvaların, akrabalık ve komşuluk ilişkilerin temelini erozyonu toplumsal çatışmalara, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ve sosyo-ekonomik savunmasızlığa yol açar. Türkiye bağlamında kırsal toplulukların yerinden edilesinin ve "kentin mültecilerine" dönüştürülmesinin yerel topluluklar üzerinde yarattığı muazzam etkiler belgelenmiştir (Kaygalak, 2009). Spesifik olarak HES kaynaklı yerinden etmeler konusunda henüz bilimsel bir araştırma bulunmasa da kırdan zorunlu göçlerin toplumsal yapı üzerinde muazzam etkilerinin olabileceği

tahmin edilebilir. Sahada köylü büyük barajların etkilerini doğrudan deneyimlememiş olsa bile tanıklık ediyor: Manavgat Barajı, Oymapınar Barajı.

Başka yerlerde yaşanan tecrübeler size yol göster di mi sorumuza şu cevabı aldık:

Manavgat Barajından ilçeye göç eden çok oldu. Toprağını kaybedenler şimdi pişman, gitti araziler diyor. Fazla enerji de üretmiyor Manavgat Barajı, yükseltisi yok. Oymapınar Barajından mağdur olan olmadı. İki dağın arasında hakikaten de enerji üretiyor. Büyük baraj o, Almanlar yaptı. 185 metre yükseltisi var. Çevreye zararı yok. Ama Manavgat Barajı milletin tarım arazilerini hep götürdü. Kaç tane köy göçtü. O zaman cüzi bir paraya verdiler. Cazip geldi, ama köylü herşeyini kaybetti (#26).

Şirket projeleriyle insan hakları ihlalleri arasında yakın bir ilişki vardır. Zorunlu ve acele kamulaştırmalar nedeniyle, projeler beraberinde ani ve tedrici zorunlu tahliyeler getirecektir. Proje etki alanındaki köylüler potansiyel sürgün kurbanları niteliği taşırlar. Yaşamın temel dayanaklarının yok edilmesi buraların terkedilmesini getirecektir. Yerinden edilme ve arazi kaybı sorunlarının devlet ve şirket değerlendirmelerinde yeri yoktur. Projeler etkilenen insanların kimler olduğu, ne kadarının yerinden edileceği, yerleştirileceklerse nerede yeniden yerleştirilecekleri ve yerinden edilmenin bu insanları nasıl etkileyeceği hususunda sessizdirler. Projelerin yerinden edeceği köylerin ve nüfusun sayısının hesaba katılmaması bu alanlardan kovulanların serbest, önceden ve bilgilendirilmiş rıza haklarının ihlali olduğu kadar yasal gerekliliklerin de ihlali anlamına gelmektedir. Anlık ve zamana yayılan müdahaleler ve etkileri sonucunda HES'ler köylüleri tamamen veya kısmen yerinden edecektir ama şirketler yine de projenin “zararsız” ya da nüfus üzerinde bir “küçük” olumsuz bir etkisi olacağını iddia etmektedir: Aşağıda ayrıca değerlendirilecek olan ÇED raporları bunun savunusunu “bilimsel” bir dille yapmak için hazırlanmaktadır.

Proje belgelerinde projenin yerel topluluklar için gelir, istihdam, işlerde ve yerel ticarete canlanma gibi olumlu sonuçlar getireceği mantığının bir devamı olarak, tüm şirketler bu projelerin HES şirketinin kazanç sağlaması için değil de yerel halkın yararına gerçekleştirildiğini iddia etmektedir. Bunun ötesinde, şirketler projenin insan yerleşimleri üzerinde olabilecek herhangi bir etkisinden de söz etmemektedir. Devlet ve şirketler aynı realiteye kördürler: onlara göre, “proje alanında herhangi bir yerleşim yeri yada tarım alanı yoktur” dolayısıyla herhangi bir tahliye de öngörülmemiştir. Oysa ekosistemi etkileyecek her proje köylü ve doğası için ekolojik varlıklara erişimi sınırlayacak ya da yerel ortamı, iklimi, toprağı, florayı ve faunayı değiştirecek potansiyel bir tahliye riski taşımaktadır.

Projelerle sahaya yeni ve güçlü bir kapitalist aktörün girmesiyle toplumsal ve doğal çevreye erişimin kuralları yeniden yazılmaktadır. Projeler pek çok insanın kendi topraklarını kısmen ya da tamamen kaybetmelerine yol açsa da etkilenen insanların konumuna ve kimliğine ya da yeni yaşam alanlarına nasıl uyum sağlayacakları ya da mevcut yerlerinden topraklarına

nasıl erişeceklerine ilişkin herhangi bir değerlendirme de yapılmamaktadır. Şirketler projenin bölgede demografi üzerinde hiçbir önemli etkisinin olmayacağını iddia etmektedir. Oysa köylü “Bizi yurdumuzdan, yuvamızdan göçürtecekler” öngörüsüyle potansiyel riski dillendirmektedir. Genel olarak şirketlerin potansiyel olarak etkilenen topluluklar arasında belirsizlik yaratarak yerinden edilmelerin nüfusa ilişkin ayrıntılarını maskeleymeye çalıştığı görülmektedir. Yasal zorunlulukların ihlal edilmesine ilaveten şirketler potansiyel yerinden edileceklerin bilgi edinme haklarını da inkâr etmektedir. Proje faaliyetlerinin sadece şantiye sahası içindeki etkileri belirtilmekte, kirletme ve gürültü gibi görünür etkilerinden yasal zorunluluk gereği bahsetmektedir. Yerinden edilmeden ve arazi ediniminden büyük ölçüde etkilenecek topraksız köylüler, ortak arazilerin yararlanıcıları, hayvan besicileri ve orman ürünü toplayıcıları da dâhil olmak üzere diğer gruplar projelerde dikkate alınmamaktadır. Topraklarından koparılan, yabancılaştırılan farklı kategorilerdeki heterojen nüfusun savunmasızlıkları göz ardı edilmektedir. Sınırlı da olsa geçim ve gıda güvenliği sağlayan, hanelere ek hayatta kalma imkânları sunan yaşam ortamlarını ve topraklarını terk etmek zorunda kalan ya da erişim imkânı kalmayan aileler daha derin bir yoksulluğa sürükleneceklerdir.

HES projeleri dahil özellikle kırsal alanlardaki sosyoekolojik sistemleri dönüştüren endüstriyel müdahalelerin risklerinin kadınların daha savunmasız kalmasına neden olduğu bilinmektedir. Türkiye’de formel ve enformel mülkiyet ilişkileri açısından kadının arazi sahipliği kısıtlı olduğundan ve çoğu kez de resmi toprak mülkiyetini belgeleyen tapu kayıtlarında görünmediğinden kadınlar daha da fazla marjinalleşecektir. Köylü kadınların kentlere göç etmelerinin ya da kendi seçtikleri mesleklerle meşgul olamamalarının ağır toplumsal yansımaları olacaktır. Okuma yazma, beceri ve iş tecrübesi eksikliği nedeniyle, HES sürgünü göçmen genç kadınlar el kapısına muhtaç duruma düşecek, daha fazla emek ticareti ve sömürüsüne maruz kalacak, daha ağır koşullarda çalışmaya ve yaşamaya zorlanacaklardır. Köylü kadınlardan biri bu riske şöyle itiraz etmektedir:

Bizi diğer köylüler gibi sadakaya muhtaç duruma düşürmeye çalışıyorlar. Sadakaya boyun eğmeyeceğiz. HES’e de geçit vermeyeceğiz. Asfalta yatar kendimizi ezdirir yine izin vermeyiz (#30).

4.6.1.2. Su, Gıda Güvenliği ve Geçim: “Biz toprağa onlar suya”

Yerel topluluklar suyu bir geçim kapısı, kaybını da rızkın kesilmesi olarak görüyorlar. Bu anlamda HES müdahaleleri yerel topluluğun üretimi ve yeniden üretimine bir tehdit oluşturduğu için tepki görüyor. Gençler Köyünden yaşlı bir katılımcı: “Biz ne için boğuşuyoruz. Herkes bir ekmek davası için boğuşuyor” diyordu (#20). Özellikle ekonomik geçim kaynaklarını kaybetmeyle ilişkili riskler direnişin gelişiminde etkili olmaktadır. Bazı yerlerde tepkinin olmaması doğrudan suyla sınırlı bir ilişkinin varlığından ve yerel topluluğun projeleri devlet ve

şirket manipölasyonları nedeniyle geçim kaynaklarına doğrudan tehdit olarak algılamamasından kaynaklanıyor:

Şu anda burada 450 nüfus var. Kışın 1000'e çıkar. Bir de Manavgat'ta buradan göçen en azından 100 hane var. Onlar da buradan geçinir, onların geliri de buradan. Hepsinin bağı var, bahçesi var. İşten izin aldığında kış ayında, hafta sonları hepsi burarda. Herkes buradan geçinir, hepsinin evi var burda. Burası 30 km Manavgat'a (#18).

Yapılan görüşmeler ve köylüler arasındaki tartışmalar göstermektedir ki HES'lere ilişkin en büyük endişe yaşam ve geçim kaygılarıdır; içecek, kişisel temizlik, bitki ve hayvan yetiştirmekte yerel halkın geleneksel dayanağını oluşturan su varlıkları üzerinde yaratacağı olası etkilerdir. Köylü kadınlardan biri tepkisini bu bağlamda şöyle dile getirmişti :*“Biz susuz nasıl yaşayabiliriz. Suyla yaşanır. Bahçeler bostanlar suyla sulanıyor. Abdeste alıyon suyla, su içiyon suyla yemek yapıyor suyla”* (#29). Tepelerde ve aşağılardaki dere kenarlarında yaşayan insanlar için tek ve belki de en büyük su kaynağı tepelerdeki pınarlardan çıkan ve derelerde toplanan bu akıntılardır. Endüstriyel müdahaleler, proje inşaat ve işletme faaliyetleri ya kirlenme ya yeraltı su dolum kapasitesini ve drenaj örüntülerini kesintiye uğratacak, ya da suyun miktarını ve kalitesini bozabilecektir. Bu akıntılar üzerinde meydana gelebilecek herhangi bir olumsuz etki kendi topraklarında yaşamaları, gündelik etkinliklerinin tümü tamamen bu suya bağlı olan topluluklar için yıkıcı sonuçlara yol açabilecektir. Ahmetler'de risk algısı öncelikle içme suyunun derinlere salınacak sondajların oluşturduğu tehdiye yönelik: *“Susuz biz ne yaparız. Biz ölürüz gene vermeyiz”* (#30; #40). Köylüler özellikle inşaat aşamasında makinaların, kullanılacak patlayıcı maddelerin içme suyu kaynakları üzerindeki yaratacağı riski dile getirmektedir. Bu köylülerin yaşamları suya, su da derelere bağımlıdır. Her ne kadar bu riskin teknik bilgisine erkekler sahipse de kadınların önceki deneyimlerinden bu riski daha fazla dile getirildikleri gözlemlenmektedir. *“Suyunu verip toprağından olunca, ne yapacak bu köylü? Hani iş hani aş”* (#30).

Belirtildiği gibi pek çok köylü kereste, ahşap, odun, meyve, mantar (özellikle kuzu göbeğı (kulağı) mantarı), defne yaprağı, adaçayı, keçiboynuzu, yabani otlar ve çiçekler dahil olmak üzere hem geçim hem de ticaret için ormandan toplanan geçim kaynaklarına da bağımlıdır. Ahmetler Köyünden yaşlı bir kadın *“Bu suyumuzu veremeyiz. Bizim geçimimiz burdan. Bizim öksüz karılarımız bu dağlardan ot toplar geçinir. Kekik toplar, çay toplar.”* *“Dağdan biz on türlü yemiş topluyoruz. Keçiboynuzu (100-150 ton), adaçayı, kekik, murt, armut, çöğre, yaban zeytini”*(#23). Orman ekosistemindeki değişmelerinin köylüler üzerinde ciddi ekonomik etkileri olacaktır. Özellikle topraksız ve varlıksız yoksul haneler için köylülere ait ortak mülkiyetteki varlıklara erişimin kaybolması (meralar, ormanlık araziler, su kaynakları, mezar alanları, taş ocakları vb.) gelir ve geçim seviyelerinde ciddi bozulmalara yol açacaktır. HES projeleri ile ilgili doğal varlık değişiklikleri yoksullaşmayı daha da şiddetlendirecektir. HES'ler bu kaynakları daha

da uzaklaştıracak veya kirleterek kadın ve kızların genellikle temininde öncelikle sorumlu olduğu temiz su, gıda ve yakacak oduna erişimi değiştireceği için özellikle kadınlar, orman ve suya erişimin azalmasından olumsuz etkilenen kişiler olacaktır. Bu riski iki kadın katılımcı da şöyle dile getirdi: *“Kekik, çay toplayarak, bağımızı bahçemizi ekerek yaşıyoruz. HES gelirse ölürüz”* (#30). *“Su giderse hepimiz biteriz. Kimse kalmaz burada. Suyumuzu vermeyiz. Savaşırız, orada hepimiz ölürüz vermeyiz isterse köyün hepsi kırılacak deseler de vermeyiz”* (#40).

Saha içindeki enerji projelerinin başlatılmasının yerel sakinlerin avlanma, orman ve su varlıklarından faydalanma, su temini, tarım ve hayvancılık kapasitesi üzerinde kalıcı etkileri olacaktır. Bugüne kadar pek çok proje dereleri kurutmuş, su kaynaklarını kirletmişken toprağın ve havanın da yakın gelecekte kirlenme riski söz konusudur. Köylü özellikle bunu hem Çenger I HES hem de taşacaklarından doğrudan gözlemlemiş durumda. Endüstri kaynaklı ekolojik değişimler doğal varlıkları azaltma, insanların yaşam alanlarını ve ekosistemleri tahrip etme riski yaratmaktadır. Bu büyük tehditlere karşı projeler ve çevresel etki değerlendirmeleri toplum yaşamını ve sağlığını etkileyecek olan ormanların, suların, tarımsal arazilerin ve hayvan otlaklarının azalması ya da kaybedilmesi ile nasıl ilgilenileceğine ilişkin havza bazlı ayrıntılı bilgilerden yoksundur. HES'ten etkilenen bölgelerin ormanları ya su iletim kanalı ve boru hattı döşenmesi ya da bağlantı yollarının yapılması amacıyla tıraşlanacak ve yok edilecektir. Orman ekosistemindeki yarılmalara ve parçalanmalara yerel yaban hayatı için gerekli kritik habitatı yok edecektir. Şirketler peyzaj onarımı adı altında ağaçlandırma planlarını öngörürken bu çabaların ormanlara bağımlı köylülerin karşı karşıya kaldığı acil kayıpları nasıl telafi edeceği açık değildir.

Projelerin yarattığı çevresel değişiklikler yerel sakinler için ciddi sağlık sorunları da yaratacaktır. Yerel ekoloji ve ekosistemdeki değişiklikler insanları hastalıklara karşı daha savunmasız bırakacaktır. Geçim kaynaklarına erişimin kısıtlanması, mahrumiyet önemli sağlık riskleri yaracaktır. Projeler bu potansiyel risklere hiç değinmemektedir. Su kaynaklarının azalması, kuruması ve kirlenmesi HES projeleri ile ilişkili en önemli sorunlardandır. Şirketler her ne kadar bundan bahsetmeseler de, inşaat aşamasında jeomorfolojik yapı tamamen dönüştürülecektir. HES operasyonları esnasında içme ve sulama suları yere altına kaçabilecek, kaynaklar kuruyabilecek, kirlenecek, atıklarla suyun ve tozlanma ile havanın kirlenmesi sonucu insanlar sadece sağlıklı su güvenliğinden mahrum olmayacaklar ayrıca yapılan küçük göletler ve kanalların getireceği mikroiklim değişiklikleri ilişkili cilt ve sağlık sorunları ortaya çıkacaktır. Daha önce dereden, pınarlardan su ihtiyacını karşılayan insanlar, bundan böyle kurak mevsimlerde sıklıkla akmayacak şebeke suyuna muhtaç kalacaklardır. Şirketler projelerin çeşmelerden sağlanan içme sularını etkilemeyeceğini iddia etmektedir. Ancak saha ziyaretleri esnasında bu çeşmelerin zaten akmadığı tespit edilmiştir. Bu değişiklik özellikle su temin etme sorumluluğunu omuzlarında

taşıyan köylü kadını etkileyecektir. Daha önce içme suyunu pınarlardan temin ederlerken şimdi artık ya ticari pet suyunu kabul etmek zorunda kalacaklar ya da daha uzak su kaynaklarından su temin etmek ve taşımak için ekstra emek sarf etmeye katlanmaları gerekecektir. Bu da emeğin kendini daha fazla sömürmesine yol açacaktır.

Öte yandan uygulanan neoliberal toplumsal ve ekonomik politikalar nedeniyle köylü önemli ölçüde kapana kısıtlanmış durumda ve geçim alternatifleri arayışı içinde. Gelecekte sulu (organik) tarım ve turizm olanakları kendileri için seçenek vaat ediyor. Proje geçim seçeneği sunan bu alternatiflere de tehdit teşkil ediyor. Ahmetler Kanyonunun Antalya-Alanya arası olarak tanımlanan Türkiye Rivierasının hemen bitişiğinde ve alternatif turizm için oldukça önemli bir saha olduğuna dikkat çekiliyor (Hadimli, 2012). Kanyon ve çevresi Bakanlar Kurulu tarafından Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi olarak ilan edilmiş ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yapılan Antalya-Burdur-Isparta 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planında Ekolojik Turizm Alanı olarak belirlenmiş bir saha (Güney, 2013). Köylü kanyonun getireceği turizm gelirine umut bağlamış durumda. Hatta 5-6 yıldır turizm faaliyetleri başlamış, yıllık 3-5 bin turist gelirken 7-8 köylü genci de burada çalışmaya başlamış. Ahmetler Kanyonunun son yıllarda yerli ve yabancı turistlerce alternatif doğa turizmi, özellikle spor-macera turizmi açısından keşfedilmiş olması da kanyonun korunması ve bölge insanları açısından oldukça önemli. Kıyı bandında bulunan konaklama ve turizm merkezlerine yakınlığı, kendisine has eşsiz güzellikteki jeomorfolojisi ile eşsiz bir kanyon. Kanyonun turizm açısından önemi, burada yapılabilen turistik faaliyetlerin çeşitliliğinden kaynaklanıyor. Ahmetler Kanyonunu gören Avrupalı turistlerin tabanda kalan az miktardaki su ile kanyon, kanyoning etkinliği açısından kusursuz bir mekân olarak reklam ettikleri bilinmektedir. Bu nedenle Ahmetler Kanyonunu ziyaret eden yabancı turist sayısı sürekli olarak artış göstermektedir. Kanyonun yüzyıllar içerisinde kendiliğinden doğal süreçlerle oluşmuş kendine has bir ekolojik dengesi vardır. Saha çevresindeki birçok mağara ve doğa yürüyüş güzergâhları ile büyük bir turizm potansiyeline sahiptir. Kanyonun bu hali ile korunması gereken ekolojik bir miras olduğu vurgulanmaktadır (Güney, 2013).

Köylü mücadelesinde alternatif turizm olanakları güçlü bir söylem ancak bu söylem kendi içinde sorunlar taşımaktadır. Köylü doğasını ve yaşam alanının kapitalizmin bir sektörünün, enerji sektörünün saldırısından korumaya çalışırken diğer sektörünü, turizm sektörünü ön plana çıkarmaktadır. Bu, mevcut durum için pragmatik bir söylem olabilir, ama gelecekte turizmin nimetlerinden köylünün sağlayacağı faydalar tamamen belirsizdir. Belki bunu bir taktik olarak değerlendirmek de mümkün. Üstelik turizm potansiyeli söylemine karşı direnişin turizm sektöründen destek bulmadığı gözlemlenmektedir. Sektörün en gelişkin olduğu bir bölgede sektörden bu yönde güçlü ve sesli bir tavır şimdiye kadar ortaya çıkabilmiş değil.

4.6.1.3. Kültür ve Geleneksel Yaşam Tarzı: “Burası bizim kültürel arkaplanımızdır”

Kapitalizm insanları, geleneksel toplulukları zamandan ve mekândan koparıırken yeni yerinde (kentte) tarihsiz ve kimliksiz anonim bireyci, bencil kişilikler yaratıyor. Sahadaki projeler de aynı işlevi görüyor. Toplumu sadece maddi varlıklarından mahrum bırakmıyor, sosyal-kültürel müşterekleri yoketme, yerinden etme, mekândan, memleketten koparma ve köksüz kalma riski yaratıyor ve direnişin kültürel boyutunu organik aydınlar dile getiriyor: “*Bizi biz yapan, bizi yoğuran değerleri o taşın başında edindik. Ahmetler, bu bölgede kendi öz değerlerini kaybetmemek için direnen ender köylerden biri*”(#11). Dereler ve tepeler buralarda yaşayan insanların kültürlerinin, manevi hayatlarının, topluluk kimliklerinin ve ekonomik yaşamlarının temelini oluşturuyor. Tüm yaşanmışlıklar, hatıralar, türküler, ağıtlar, inanç ve gelenekler doğa ile bağlantılıdır. Her ne kadar baskın ulusal kültür tarafından gösterilmese de pek çok bölgede olduğu gibi sahada da yerele özgü alt kültürlerden oluşan kültürel bir çeşitlilik bulunmaktadır. Yerel grupların pek çoğu kendi özel lehçesi, dini ve kültürel pratikler ve akrabalık yapısı ile ayrı bir kimliğe sahiptirler. Örneğin, bazı topluluklar devletin resmi dilinden farklı bir yapı ve sözcük dağarcığına sahip farklı bir aksanı ve lehçeyi konuşmaktalar. İnsanların toprakları kaybetmesi ve buraları terk etmek zorunda kalması nedeniyle bu altkültürler de yok olacaktır. Sahada yerel topluluklardan biri kendi dilini ayrı ve daha özgün bir dil olarak keşfetmekte ve görmektedir: Ahmetlerce ya da Ahmatlarca.

Pek çok kalkınma projesinde olduğu gibi bu projelerde de devletin yerel topraklar ve insanlar üzerindeki kontrolünü arttırmaya yönelik bir kültürel politika gizlidir. Devlet toprak üzerindeki kültürel denetimini yayarken aynı zamanda nüfus üzerinde bir standartlaştırma ve basitleştirmeyi de dayatır (Scott, 1998). İnsanların projelere direnişlerinin sebeplerinin ekonomik olduğu varsayılsa da direniş hareketlerinde ifadesini bulan kaygıları genellikle daha karmaşıktır: ekonomik, sosyal ve özellikle kültürel meseleleri de kapsar. Gerçekten de proje planlayıcıları direnen insanların kafasında sadece ekonomik güdüler olduğunu varsayarken aslında yanırlırlardır. Ekonomik hakların ihlali direniş için önemli bir itki ise de direniş söylemlerinin moral içeriğinin önemli bir kısmı gücünü özellikle kültürel varlıklar, toprak ve çevre, kimlik ve toplumsal bağlar, mitolojik ve tarihsel atalara, ölmüşlere sadakat gibi kültürel meselelerden alır (Oliver-Smith, 2010: 164). Direniş söylemlerinin kurulmasında kültürel meseleler büyük roller oynarlar. Gerçekte kalkınma projeleri kültürel meselelerin özellikle gündeme getirilmesini sağlayacak bağlamlar sunar. Ancak direnişi sadece ekonomik ya da kültürel kaygılara dayandırmak da indirgemecilik olur. İnsanları harekete geçirenler genelde oldukça karmaşık ve projelere karşı konum ve eylemler tek bir meseleden ziyade iç içe girmiş kaygılar, sorunlar ve değişken koşullarla ilgilidir. Ahmetler Köyünden yaşlı kadınlardan biri, direniş bağlamında suyu

özgürlükle ilişkilendirerek dillendirmektedir: “*Bu su yıllarca özgür aktı, ülkemdeki tüm dereler gibi. Onun özgürlüğü bizim özgürlüğümüzdür*” (aktaran Lazaloğlu, 2013).

Köylünün doğayla ilişkisi büyük ölçüde bir kullanım değeri ilişkisi. Dereler ve tepeler yerel toplulukların gıda, yakacak odun ve orman ürünleri, ahşap ve şifalı bitkiler için dayanacağı biyolojik açıdan zengin ve çeşitli yaşam habitatı, flora ve faunayı barındırmaktadır. Birçok kişi bunları yaşam ya da yaşamlarının kaynağı olarak görmektedir. Tepelerin üstünden inen pınarlar bu köylerin tek içme ve sulama suyu kaynağıdır. Köylüler özellikle “cıba” denen ve köy evlerinin etrafında küçük bir alanı kapsayan bahçe ve bostanlarında ve köy kenarlarındaki bağlarında zencefil, geçimlik sebze, meyve, incir, nar ve üzümünü yetiştirmektedir. Yetiştirdikleri ürünleri doğrudan tüketmekte, ormandan elde ettikleri adaçayı, alıç, yaban armudu, defne, keçiboynuzu, mantar gibi ürünleri de satmaktadır. Köylüler hasta düştüklerinde, ormanlardan topladıkları otları ve bitkisel ilaçlardan da faydalanmaktadır. Özellikle kadınlar, pek çok aile yoksul, ama dereler ve tepelerden kullanım ve mübadele değerine sahip her şeyi elde ettikleri için kendi kendine yeterlidirler. Bu bağlamda yürütülen HES projeleri yerel toplulukların geleneksel toprak haklarını, kültürel varlıklarını ve inançlarını zayıflatmak, yoketmek için bir tehdittir. Ayrıca su, gıda, iş, yeterli bir yaşam standardı ve kültürel haklarına ciddi riskler oluşturmaktadır. Üstelik hem sahada hem de diğer yerlerde gözlemlendiği kadarıyla bu projeler üzerinden devlet tek bir inancı dayatmakta ve yerel farklı inanış biçimlerini yok etmeye çalışmaktadır. Şirketlerin köylüye önerdikleri ilk ikna aracı ya var olan camiye onarmak ya da yenisini yapmak şeklinde: “*Çenger I HES’in kurulacağı en yakın köye, Karadere’ye cami yapalım dediler.*” (#27; #39).

Köylülerin birçoğu yaşadığı toprakları yurt, yuva, vatan ve ataların emaneti gibi kutsal görmektedir:

Bizde iki kıymetli şey vardır: biri namus, ırzımız, biri de vatan. Burası bizim, bizim vatanımız. Burası Manavgat’ın en eski köyü. Bizim dedelerimiz Rus cephesinde kaldı, onların dedeleri değil. Atalarımızın yadigarı bu toprakları kimseye çiğnetmeyiz (#23).

Projeler ayrıca yerel halkın en kutsal yerlerini yok etmekte ve bu halkın ormana, tarıma ve hayvancılığa dayalı geçim tarzını tehlikeye sokmaktadır. Projelerle ilgili bilgiler yerel halktan gizlenmektedir. Projeler, kasıtlı olarak HES ile ilişkili bir derenin ve yerleşim yerlerinin konumu ilgili yanıltıcı bilgiler içermektedir. Ekolojik etkilerin sınırsız olduğu bir dünyada yerleşim yerlerine 1000-1500 metre mesafedeki proje alanında “yerleşim yeri yok, yerleşim yerleri uzak, hiçbir yerleşim yeri etkilenmeyecek” demenin bilimsel gerçekliği sorgulanmaya açıktır. Bu anlamda projeler, yeni toplumsal sınırlar belirlediği gibi, yeni ekolojik sınırlar da icad etmektedir.

Projeler aynı zamanda geleneksel yaşam tarzını, kültürü ve yerel olarak ayrı bir kimlik koruma yeteneğini de etkileyecektir. Yukarıda sık sık belirtildiği gibi sahada göçebe Yörük kimliği baskın (Ercenek, 1996). Yerel dil (Ahmetlerce), giysiler, türküler, dualar, beddualar

(ilençler), yeminler, deyimler, diyeselekler, göreselekler, takma adlar (lakaplar), şiirler, anılar, söylenceler, nişan ve düğün törenleri, eski oyunları, ibadetler ve batıl inançları ve geçim etkinliklerinin tümü doğayla, bu dereler, tepeler ve yaylalarla ilişkilidir (“Dil-Kültür’ 2016). Bu insanlar yaşam alanlarını terk etmeye zorlandıkları zaman her şeylerini kaybedeceklerdir. Su ve ormanlar üzerindeki etkiler ya da projelerin gürültü ve tozları halen bulundukları yerlerde yaşamalarını imkânsızlaştıracak ve geleneksel topraklarını terk etmeye zorlayacaktır. Eğer bu toprakların sakinleri projeler nedeniyle buraları terk etmeye zorlanacak olurlarsa kaderleri tümünden değişecektir. Bu türden kalkınma projelerinin yerel geçim ve geleneksel yaşam tarzlarını yok ettiği bir gerçektir. Yukarıda köylü bir kadının belirttiği gibi, projeler kendi kendine yeterli köylüleri geçici iş arayan, sadakaya muhtaç dilenci kentlilere dönüştürebilir. Hayatlarını şehirlerdeki asgari ücretle çalışmaya mahkûm kişiler olarak geçirmek zorunda kalacaklardır. Ayrıca dışarıdan gelecek yabancılar ve makine akını ve projeye eşlik edecek diğer faaliyetler şantiye alanlarına yakın تنها yerlerde yaşayan insanlar için kaygı yaratacaktır. Ulaşım düzenlemeleri kendi sorunlarını yaratacaktır. Özel mülkiyete geçmesi nedeniyle regülatör sahası ve su iletim kanallarının geçtiği bazı sahalara telle çevrilip köylünün erişime kapatılacaktır. Özel mülkiyet ilişkilerinin dönüştürüldüğü yeni kentleşme süreçlerindeki “güvenlikli sitelerin” benzeri bir olguyu kırsal alanlarda “güvenlikli şantiyeler”de görüyoruz. Proje alanları tel ile çitlenerek topluma kapatılmaktadır: “*Şirket seni dereden geçirmez bile*” (#39).

Projeler özellikle köylü kadınların yaşam tarzı üzerinde bariz etkiler gösterecektir. Şirket çalışanlarının bölgeye akın etmesi de suyla-ormanla ilişkileri bağlamında toplumsal dinamikleri ve mekânları kadınlar için değiştirecektir. Köylü kadınlar için dere, kanyon, doğa onların can damarıdır. Kadınlar doğayı ve parçası olan dereyi sadece içme suyu ve temizlik gibi gündelik etkinlikler için kullanmıyorlar, dere aynı zamanda bu kadınların diğer köylü kadınlarla sosyalleşme mekânını da oluşturuyor. Dışarıdan gelerek şantiyede ya da tesiste çalışan işçiler ya dere suyunu kullanırken ya da civardan geçerken kadınlarla karşılaşacağından kadınlar bir tür mahremiyet duygusu kaybı yaşayacaklardır. Kadınlar aynı zamanda bir yandan cinsel taciz vakalarında bir artışla karşı karşıya kalacak, diğer yandan da şirket güvenlik personelinin hakaretlerine maruz kalacaktır. Ayrıca sahada köylü kendi doğasının belli alanlarını mahrem olarak da görüyor ki buraların da mahremiyeti ihlal edilecektir.

4.6.2. Ekolojik Etkiler: “Buraların her bir güzelliğine kıyacaklar”

Sahada yukarıdaki toplumsal kaygılar yanında potansiyel ekolojik tahribata karşı güçlü bir ekolojik kaygı da gözlemlenmektedir. Direnişin ilk başlarında yapılan basın açıklamalarından birinde köylüler: “*Yeryüzünün en görkemli, en güzel manzaralarından birinin dinamitlenerek yok*

edilmesi karşısında sessiz kalmayacağız” diyordu (Basın Bülteni, 2013). Ahmetlerli yaşlı bir kadının sözleriyle *“Biz dünyanın en güzel yerinde yaşıyoruz. Buralara kıyacaklar, bu dağların her özelliği her güzelliği gidecek”* (#29). Yine aynı köyden organik adınlardan biri direnişi bir ekoloji mücadelesi olarak betimliyor: *“Biz sadece aşağıdaki bağ, yukarıdaki dağ, oradaki keçi için mücadele etmiyoruz. Biz aynı zamanda ekosistemi savunuyoruz”* (#12). Projelerin yerel ekosistem üzerinde kısmi ve radikal iki tür etkisinin olabileceği tahmin edilebilir. Birincisi, proje çevreyi kısmen veya tamamen değiştirebilir, ikincisi, yok edebilir. Her iki durumda da projenin olumsuz ekolojik etkileri ortaya çıkacaktır. Özellikle suya bağlı bitki ve hayvan türlerinin yaşadığı vadilerdeki doğal ve ekolojik sistemler kısmen veya tamamen yok olacaktır. ÇED’ler sahadaki ekosistem ile ilgili kısmi bir durum tespiti yapıyorlar. Bilgilerin çoğu da doğrudan gözlemlere değil, saha üzerinde daha önceden yapılmış çoğu da eski tarihli makale ve raporlara dayanıyor. Orman kaybı, flora ve fauna kaybı riskinin ayrıntılı araştırılmadığı belirtiliyor. Üstelik şirketler için bunun araştırmasını yapanlar da bilgide manipülasyona başvuruyorlar. Akdeniz Üniversitesi duruken Süleyman Demirel Üniversitesine hazırlatılıyor rapor.

Su aynı zamanda hayvan ve insan yaşamı için ekolojik bir temel sağlayan otlakları ve meraları da beslemektedir. HES projeleri ilerlediğinde yerel su sisteminin ortadan kalkması bu ekolojik tabanın nihai yıkımına yol açacaktır. Çenger HES örneğinde şirket havza içindeki tüm dereleri borudan oluşan tek bir iletim hattında toplamaktadır. “Çenger II HES iletim hattı boyunca mevsimsel akışlı olan Kumlucuk Dere, Hamitini Dere, Arapsırtı Dere, Seki Dere ve Yangılı Dere hat güzergâhını kesmektedir. Hat güzergâhı boyunca dere geçişleri sifon yapılarıyla sağlanacaktır” (En-Çev, 2015: 9). Derelerin yönünün değiştirilmesi ve küçük akıntıların sifon borularla toplanması biyo-çeşitlilik ve yerel halkın su varlığı üzerinde olumsuz etkilere yol açacaktır. Buna ek olarak, HES projeleri tüm bölgede flora ve faunayı etkileyerek, erozyonunun artmasına ve su sistemlerinin kirlenmesine, suyun kalitesinin bozulmasına ve su kenarlarındaki habitatların zarar görmesine sebep olabilecektir. Projelerin bu önemli ekosistemde, bölgenin ekolojik niteliklerinde telafisi imkânsız, geri dönülemez değişikliklere yol açabileceği belirtilebilir. Yerel fauna için karayolu ve taşocakları nedeniyle zaten daralmış olan saha iyice daralacak ve doğal yaşam alanı yok olacaktır. Akdeniz Bölgesindeki 225 ve sadece Antalya ilindeki 59 HES projesiyle sadece bu havzada değil, batı ve doğusundaki yakın havzalarda da yaban hayatı alanının daralması tüm bölgesel faunayı yokedecektir. (“Çevreciler HES için Ankara'ya gidiyor”, 2010).

Sahadaki HES projeleri belki de en başta köylülerin gıda ve geçimlerinin bağımlı olduğu bölgedeki doğal çevreye de riskler oluşturmaktadır. Ana riskler şantiye, tesis iletim, tünel ve boru hatları ve ilişkili altyapı için ağaçların kesilmesi, HES operasyonlarının gürültüleri, patlatmalar

ve proje faaliyetleri sonucunda üretilen atıkların yönetimidir. Projeler köylülerin ihtiyaç duyduğu tüm yabani bitkilerin ve orman ürünlerin sağlayan orman ve su ekosistemini dönüştürecektir. Milli park –SİT alanı niteliğinin tümüne haiz olan bu bölgede; çınar, saçlı meşe, yaban gülü, çam, karaağaç, mersin, zakkum, şalba, tambılık, kekik, adaçayı, inula, defne, tespih ağacı, andız, böğürtlen, papatya, incir, üzüm, sıklaamen ve otlar gibi yüzlerce bitki türü mevcuttur. Köylüler tepelerin çeşitli yerlerindeki düzlüklerde mandal dedikleri küçücük tarlalarda susam, buğday, arpa gibi bitkiler yetiştirmektedir. Kanyon boyunca yaban keçisi, kurt, ayı, oklu kirpi, porsuk, sansar, tilki vb. memeliler; kartal, atmaca şahin, ardıç kuşu, ardıç bozlağı, kaplumbağalar, karakuş (cula) ve sürüngen türlerinin yaşadığı biliniyor. İlkbahar başlangıcında arı beyleri ilk yavruyu vermek için bu kanyona geliyor. Ayrıca defne, yabani kekik, kuzu kulağı, tesbi ağacı da dahil olmak üzere doğadan popülasyonu azalmakta olan birçok bitki türünün de doğal yaşam alanı burası (Ecevitoglu ve Zor, 2014: 38). Üstelik yaban hayatına ilişkin büyük endişeler söz konusudur. İnşaatlar ve patlatmalar başlar başlamaz yaban hayvanları daha uzak ve kuytu ormanlık alanlar için sahayı terk edecektir.

HES santralleri açısından, yapılan tek santral köylerden kısmen uzak olması nedeniyle bugün için köylülerin yaşamını etkileyen hava değişiklikleri henüz etkisini fazla göstermiyor. Ancak özellikle Güçlüköy sınırları içinde bulunan iki tane taşocağının hem insan sağlığı hem de ekonomik etkinlikler üzerinde etkileri hissediliyor. Güçlüköylüler özellikle aldıkları ürün verimindeki düşüşten şikâyetçi. Hidroelektrik santralleri ve taşocaklarının sahadaki orman varlıkları üzerinde de ciddi etkileri söz konusu. Şantiye alanları ve iletim hatlarının inşası, orman varlıklarında, ağaç ve bitki örtüsünde kalıcı kayıplara neden olmaktadır. Çenger I-II ve III ün yaklaşık 33 kmlik su iletim hattının derenin sol yamacındaki orman ve bitki örtüsünü tamamen yok etmesi muhtemel. Elektrik iletim hattının geçeceği güzergâhda ne kadar orman alanının traşlanacağı henüz net değil.

Aynı şekilde Ahmetler Kanyonunda yapılması planlanan Kanyon HES projesinin imalatı için genç yaşlı, irili ufaklı çok tür içeren 3000 civarı ağaç kesilecektir. Bölgenin belirli yerlerindeki ağaçların yaşları 70 ila 100 yıl civarındadır. Boyları 20-25 metreyi bulan ağaçlar bulunmaktadır. Üretilmesi söz konusu olan enerji ne bu ormanı tekrar oluşturmaya yetecek ne de oluşturduğu oksijeni satın alabilecektir. Ayrıca bir enerji üretimi gerçekleşirse, enerjinin nakli için bir üretim sahasındakinden çok daha fazla doğa tahribatı olacaktır. Zira üretilmesi planlanan enerji 16 km uzaklıktaki Alara Toplama Merkezine götürülecektir. Ayrıca bu iletim hattı boyunca da 6000 civarı ağaç yok olacaktır (Ecevitoglu ve Zor, 2014: 24). Yukarıda özetlediğimiz özellikleri birlikte değerlendirildiğinde kanyon yatağı ve çevresinin birinci derecede korunması gereken doğal sit alanı ilan edilmesi kaçınılmazdır. Zira henüz tam araştırılmamış, yeni türlerin

keşfedildiği bölgede çok sayıda endemik flora ve fauna mevcuttur (Parolly ve Nordt, 2002). Bu yüzden köylülerin projeye itirazlarından biri:

Burası bir kuru deredir. Su akmaz. Buradan akan su bu kanyonu idare etmez (#24).

Üretilebilecek enerji için bu kadar maliyete, bu kadar doğa tahribatına değer mi? Bu kabul edilebilir mi? En az 9 ay güneş gören bir bölgede alternatif olma konusunda bize kendini bu kadar gösteren güneşin enerjisi kullanılması düşünülmemeli midir? (#28).

Yukarıda değinildiği gibi projelerin ekolojik tahribatın etkilerinin en başında belki de yaban hayatı ve biyolojik çeşitlilik kaybı riski oluşturmaktadır: “*Kanyon kışın dağ keçilerinin barınağı işlevini görmektedir*” (#12). İnşa edilecek HES’lerin en büyük etkileri yaban hayatı üzerinde gerçekleşecek. Ahmetler Köyünün sözcüsü projenin yaban hayatı üzerindeki yaratacağı telafisi imkânsız ekolojik tahribatı şöyle ifade ediyor:

HES projesi kanyondaki doğal yaban hayatına ciddi zararlar verecek. Bu vadideki bütün geyiklerin, dağ keçilerinin böceklerin yurdunu ellerinden alacaklar. Eger bu proje uygulanırsa Ahmetler Kanyonu özelliğini kaybedecek, çevreciler, doğa sporu yapanlar, dağcılar, gezginler bu turizm kaynağından mahrum kalacak. Kanyonun zaten yetersiz olan suyu kurduğunda her yerde görülmeyen nadide bitkiler, defneler, mersinler, baldıranlar, şimşirler kuruyacak; kanyonun gerçek sahibi olan balıklar kurbağalar, solucanlar bütün canlılar ölecek... (#11)

Karpuz Çayı ve Çenger Deresinin suyunun kilometrelerce uzunluktaki borulara veya tünellere alınması, suyun ekosistemle, canlılarla bütün bağlantısını kesecektir. Örneğin altı hektarlık bir alanın tahsis edildiği Çenger HES’ler tamamlandığında endemik bitkiler yok olacak, tünellerin açılması, iletim kanallarının kurulması esnasında orman üst yapısı tıraşlanacak ve toprak kazınacaktır. Ayrıca topografik ve jeolojik özelliklerinden dolayı hassas karstik kayalık ve toprak yapısı nedeniyle heyelan ve göçük tehlikeleri söz konusu olabilecek, jeomorfolojik yıkımlar ortaya çıkabilecektir.

Anna Tsing’in (2005) belirttiği gibi orman ürünleri ve biyolojik çeşitlilik unsurları ticaret konu oldukça belli bir bölgenin çevresel öğeleri üzerindeki baskı gittikçe artmaktadır. Ya da başka bir deyişle bir sahanın kapitalizme entegre olma süreci ile çevresel bozulma arasında doğrudan bir ilişki kurulabilir. Bölgenin flora fauna unsurlarına yönelik piyasa talebi arttıkça köylünün geçimlik sınırları aşan bir baskısı ortaya çıkabilir. Ancak köylü bu ürünlerde fiyat belirleyici olmadığından bu baskı görece sınırlıdır. Ahmetler Köyünde bunu defneyaprağı örneğinde görüyoruz. Köylü yıllık gelirinin bir kısmını defneyaprağı toplayarak elde etmektedir. Ancak defneyaprağı ticaretinde fiyat ülke ve bölge merkezli birkaç firma tarafından kontrol edilmekte ve fiyat, alıcı tarafından belirlenmektedir. Kazancın sınırlı kaldığını gören köylü defne yaprağı örneğinde ekolojik ve yenileme sınırlarını zorlamamaktadır. Öte yandan, Escobar’ın belirttiği gibi (1999) biyoçeşitlilik, sermayenin yeniden üretimini sürdürücü bir unsur olarak kurulduğu zaman bir kalkınma meselesi haline gelir. Daha önceleri uzak ve faydasız görülen çevreler mübadele edilebilir metaların kaynağı olarak değer kazanır ve insan kurumları ve

teknolojisi ile yeniden düzenlenir. Böylece hayatın yeniden üretimi için temel olan biyoçeşitlilik, sermayenin arayışı içinde kalkınma tarafından kolaylıkla bir metaya dönüştürülebilir.

4.7. “Dayanışmak gerek!”: Direnişin Toplumsal Dinamikleri ve Direnişçiler

Yerel halk HES müdahalelerini kırsal yaşamın kaynağının, yaşam tarzının ve toplumsal ağların yok edilmesi, köylülerin ve çevrenin su haklarının ihlali, geçim sorunları, yerinden etme, nesiller arası adalet ve hak kaybı olarak algılamakta ve dillendirmektedir. Bu anlamda direniş mekânsal ve sembolik çevrelerinden koparılan insanlardan normal beklenen ve gerçekte kaçınılmaz bir davranıştır. Bölgede kolektif eylemin ortaya çıkışı biri birini güçlendiren birkaç faktörle açıklanabilir: Bunlardan birincisi, yaşam alanına yönelik tehdit algısına ilişkin bilinç. İkincisi, harekete geçirici kaynakların varlığı, üçüncüsü, insanların ve özellikle kadınların ortak yeteneklerine olan inançlarıdır. Dördüncü bir faktör, hâkim söyleme karşı söylem geliştiren dışarıdan diğer aktörlerin, bunların oluşturduğu ağlarla güçlü bağların varlığı ve bu aktörlerin müdahaleleri. Dışarıdan aktörlerin sözleri ve eylemleri köylülerin yaşamlarına ve çevrelerine ilişkin düşünce ve duygularını biçimlendirmiştir. Yine direnişlerde liderlik, bağlılık, disiplin, meşruiyet, planlama ve kapasite oluşturma ve dış desteğin önemli faktörler olduğu görülüyor..

Ekolojik mücadelede yerel topluluklar arasındaki birlik ve dayanışma gücünün direniş temel oluşturduğu görülmektedir. Projeler yerel topluluklar içinde ve arasında proje karşıtı ve proje yanlısı bölünmelere ve kavgalara yol açmakta ve özellikle proje alanındaki arazisini satmak isteyen /istemeyenlerle buna karşı olanlar arasında toplumsal ayrılıklar yaratmaktadır. Bu bazen şiddete bile yol açabilmektedir. Direnişi sakatlayacak bu olumsuz faktörleri araştırma sahamızda görmüyoruz.

Mücadele, birçok çevre ve kent mücadelesinde olduğu gibi, kadın-erkek, genç-yaşlı, çoluk-çocuk ve özellikle de esnaf (Manavgat esnafı) birçok farklı grubun katılımıyla hep birlikte veriliyor. Öte yandan toplumsal süreçler açısından direniş, sahada direnecek insanlar olduğu için var. Bu bağlamda toplumsal hareket açısından kırdan kente göçün nereye olduğu önem kazanıyor. Kır kent mesafesinin azlığı, köyün kente yakınlığı direnişin desteklenmesini kolaylaştırıyor. Birincisi, insanlar tamamen köyden kopmamışlar. Özellikle gençler doğadan kopmamışlar doğayı savunacak bağları devam ediyor. İkincisi, gidenler geri dönüyor, emekliler köyde. Üçüncüsü, kentsel kapitalist gelişmenin yarattığı turizm ve inşaat sektörünün güvencesiz ve geçici taşeron istihdam olanakları köyün-toprağın potansiyel geçim kapısı olarak görülmesini ortadan kaldıramamış. Saha kapitalizmin turizm üzerinden geliştiği bir merkeze yakın olma özelliği gösteriyor. Turizm, mevsimlik istihdam olanaklarıyla özellikle genç nüfusu kendisine

çekerken, aynı zamanda enformel bir sektör özelliği taşıdığından insanların toprakla geçim bağı tamamen kesilmemiştir. Bu durum Gençler Köyü için daha fazla geçerli.

4.7.1. Kolektif Eylem, Politik Bilinç ve Toplumsal Mücadele Belleği

Kolektif eylem ortaya çıkmadan önce ortak bilinçlenme gereklidir. Direniş kolektif eylemi meşrulaştıran ve motive eden ortak bir dünya görüşünde dayanır. Eylem, eylemsizlikten doğmaz, bir önceki toplumsal deneyim bir sonraki hareketlenme için dersler taşır. Kolektif eylem aktivistlerin becerilerinden, pratiklerinden ve bilinç ve bilgi biçimlerinden ve tabanın politikleşmesinden tedricen ortaya çıktı. Direniş belirtildiği gibi yerel topluluğun kolektif eylem üretebilme becerisine dayanmaktadır. Aktivistlerin daha önceki deneyim ve becerileri, direnişin olumlu netice alacağına ilişkin güven yaratırken direnişin mümkün ve olanaklı olduğunu gösteriyordu.

Politik bir hareketi anlamak ve tarihsel açıdan konumlandırmak için direnişin lider ve mensuplarının daha önceden yaşanmış politik tecrübelerine bakmak gerekir. Topluluk liderliğinin daha evvelden örgütlü politik mücadelelerde yer aldıkları politik direniş deneyimlerinin bulunduğu oldukça açık. Dolayısıyla köylüler devlete ya da şirkete kim karşı gelebilir diye sormuyorlar. Ahmetler’de farklı olan bağımsız bir şekilde örgütlenme yeteneğinin, iradesinin ve fırsatının olmasıydı. İsyanı yaratacak bir farkındalık, harekete geçme yönünde bilinçli bir tercih ve mücadeleyi sürdürme azmi öne çıkıyordu. Direnişi tetikleyen başlıca etken topluluğun kolektif eylem kapasitesi. Ancak bunun yaratılması kolektif hareketlenmenin gerekliliğine ve faydasına ve köylülerin haklarına ilişkin bir farkındalık yaratmaya bağlıdır.

Direnişlerin arkasında tarihsel olarak yaşanmış, deneyimlenmiş eşitsizlik ve baskıların oluşturduğu bir zemin var, ama günümüzdeki direnişler bugünkü eşitsizlik, adaletsizlik ve el koymalara karşı çıkıyor. Köylünün dayanışma ve ortak karar alma bilinci önemli ölçüde ortak mallara ilişkin süreçlerin bir ürünü. Sakıncalı görülen, dışlanmış ve mağduriyetler yaşamış köyler ve aynı dışlanmışlık, mağduriyet ve ötekileştirme köylüyü bir araya getiren ve tutan etkenler. “*Düne kadar biz Manvgat’a giremez Akseki’nin içinden geçemezdik*”(#12). Ahmetler’de görüldüğü kadarıyla bu süreç yayla davası, köprü, köy yolu, çeşme ve köyün içme ve sulama suyuna, toplumsal müştereklere ilişkin kararlardır. Bu müştereklere ilişkin kararlar köyün önde gelen katılımcıları arasında ev toplantılarında alınıyordu. HES direnişine ilişkin kararların ise köy derneği tarafından alındığı ve yerelde köylü ile paylaşıldığı görülmektedir. Sanal mekânlar köylünün ve özellikle organik aydınların köye, yaşama, kültüre ve direnişe ilişkin bir tartışma ve fikirlerini paylaşma alanı olarak işlev görmektedir. Tahakküme karşı direniş fikirlerin tohumlarının atıldığı ve filizlendiği yerler konumundadır. Özellikle site okuyucu defteri bölümü bu türden

tartışmalar ve proje önerileriyle dolu. Sorunlar ortaklaştırılmakta ve çözüm önerileri geliştirilmekte, olgunlaştırılmakta ve köy derneği üzerinden fiiliyata dökülmektedir. Hem geçmişe ilişkin kültürel değerler hem de geleceğe ilişkin vizyonlar paylaşılmakta ve olgunlaştırılmaktadır. Tartışmalar daha çok organik aydınlar tarafından başlatılmakta ve heme sanal ortamda hem de mekânda köylülerle yapılan festival, şenlik, bayram ve cenaze gibi toplumsal etkinliklerde gündeme getirilmekte ve yerelle paylaşılmaktadır. Sahadaki küçük çaplı forumlarda yaratılan doğrudan demokrasi deneyimleriyle mücadeleyi devam ettirmeye yönelik ihtiyaçlar, talepler ve muhtemel stratejiler tartışılıyordu.

4.7.1.1. Üç Asırlık Bir Müşterekleşme Deneyimi: Yayla Davası

Köylüler daha önceden uzak ve yakın geçmişte farklı ekolojik çatışma deneyimlerine sahipler. Köylüyü birarada tutan ve direniş üreten tahakküm, kolektif mücadele, müşterek hareket etme deneyimleri var ve direniş önemli ölçüde bunlar üzerinden ortaya çıkıyor. Köylünün HES direnişinin ardında köylüyü daha önceden müşterekleştiren müşterek bir ekolojik varlık, yayla söz konusu. Bölgede özellikle Yörükler için önemli bir kaynak olan yaylalar yaklaşık 250 yıllık bir sosyo-ekolojik çatışmanın kaynağını oluşturmaktadır. Toroslarda Yörükler, nisan-mayıs ayından itibaren yükseğe, “yaylak” lara çıkarlar, eylül-ekim aylarından itibaren geri dönüşle aşağılara, “kışlak”larına, köylerine inerler. Yaylalar hayvancılık temelli geçimlik üretimin temelini oluşturur. Araştırma sahasında Gençler Köyünün kadim sakinleri Manavlar hariç,

“Konar-göçer olarak da tanımlayabileceğimiz toplulukların yaşamları, yerleşiklerden ayrı bir statüde tezahür etmekteydi. Osmanlı Devleti, bu toplulukları kendi imparatorluk düzeniyle uyum içinde var edebilmek için bazı önlemler almıştı. Buna göre; her cemaate yaylak ve kışlaklarıyla bir yurt veriliyor; bunun sınırları belirlenip tahrir defterlerine kaydediliyordu. Konargöçer topluluklar, yaşantılarının bir gereği olarak bu yaylak ve kışlaklar arasında mevsimlik göç hareketleri gerçekleştiriyorlardı. Bu yurt alanı içinde yörükler, hayvancılığın yanı sıra az da olsa tarımla da uğraşıyor; ormanlık veya bataklık araziye tarıma açıp, kendi ihtiyaçlarını karşılamak veya pazarlamak için buğday, pamuk ve pirinç vs. ekiyorlardı” (İnalçık, 2000: 71-75).

Köylünün ataları Orhan Bey (1326-1359) zamanında Ahmetler Yaylasındalar. Köyün yaklaşık beşyüzyıl sonra 1800’lerin sonlarında bile 5.000 civarında hayvan varlığı mevcuttur. Çatışmanın konusu Osmanlı döneminde bir tımar merkezi olan hizmet, zanaat ve ticaretle uğraşan Çimi Köyü ile köyün sınırlarına yakın fakat daha önce padişah fermanıyla göçebe Ahmetler köylülerine tahsis edilmiş olan “*Deli Derne namı diğeri Ertaş ve Korna Gediği ve İmalı Dağı ve Cırlavık ve Keklik Pınarı demekle mahdud*” “Ahmetler Yaylası”dır. Osmanlı tımar sisteminin bozulmasına paralel olarak 1700’lerin başlarında Toroslardaki bu bölgenin vergi gelirlerinin toplanmasında üçüncü bölümde belirttiğimiz “malikâne” uygulaması ve yarattığı sınıfsal gerilimler buraya da yansımıştır (“Asırları deviren dava!”, 2015). Çimi Köyü padişah haslarına bağlı iken köyün gelirlerini 1757-1758 yıllarında Darüssaade Ağası Beşir Ağa’ya muaccel mal takdiriyle (peşin vergi/malikâne yöntemiyle) kiralamıştır. Diğer bazı komşu köyleri

de içine alan yayla ihtilafı Tanzimat döneminde 1843 tarihinde tekrar şikâyet konusu olmuştur (Aslan, 2016). Sonraki “süreçte bürokratik oyunlar, sahte ya da tahrif edilmiş belgeler ve yorumlar, insan aklıyla alay eden yargısal kararlar, oba basmalar, silahlı çatışmalar, yangınlar, hayvan öldürmeler, yol kesip yol kapatmalar, haraç almalar, devlet içinde devlet olmalar, reddi hâkimler, sanal nüfuslar gibi hukuk tarihine geçecek birçok ilginçlik yaşanmıştır” (“Asırları deviren dava!”, 2015). Uzun bir geçmişe sahip gerilimli süreçte, ilk dava Cumhuriyet döneminde 1926’da açılmıştır. Yaylanın Ahmetler köyüne tahsis belgesinin 1946 yılında tespit edilmesinin ardından Çimi köylülerinin Ahmetlerli Yörüklerin obalarını basması ve hayvanlarına el koyması üzerine silahlı, taşlı sopalı kavgalar, ciddi olaylar yaşanmıştır. Yaklaşık on yıl sonra 1956 yılı güz aylarında aynı olaylar bu sefer yayla dönüşünde tekrar yaşanmıştır. Tüm bu olaylar köylünün belleğinde hala canlıdır ve köylüler, yerel ve ulusal iktidarın haksızlıklarına uğradıklarını ve bu haksızlığın yıllardır sürdüğüne inanıyorlar:

Ahmetler dağın başında fakir, haksızlığa uğramış bir köy (#11).

“Şu geçmişimize şöyle bir bakın; atalarımızın tarih boyunca çektiği eziyetlere, gördüğü zulümlere bir bakın. Yalancı dünya böyledir işte; her zaman olduğu gibi o zaman da haklı olan değil güçlü olan hükmeder” (Aslan, 2011).

“Biz Selçuklular zamanından beri burada konaklamıyor muyuz? Biz buraya Osmanlılardan önce gelmedik mi? Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han bile yazılı olarak burayı bize tahsis etmedi mi? Onun yazılı buyruğuna rağmen daha sonra Rum köylerine yerleşen bu insanlar neden bize hep yabancı muamelesi yaparlar? Bu zulüm ne zaman bitecek?” (Koç, 2011).

250 yılı aşan köylüler arasındaki çekişmeye son yıllardaki bir yasa değişikliği nokta koymuş görünüyor: Yapılan bir düzenlemeyle Aldürbe Yaylasını da içine alan bölge malı olan herkese açık olmak üzere mera olarak belirlenmiştir. Mera komisyonunun aldığı karar gereğince hayvanları bulunan Çimililer, Ahmetlerliler, Hacıahmetlerliler yayladan yararlanabilecek.

Üç köyde de yaylalar konusunda köy içinde ve köylüler arasında bir müşterekleşme deneyimlendiği görülmektedir. Bu deneyim Ahmetler köyü için çok daha derin:

“Ahmetler Köyü’nün komşu Çimiköy ile neredeyse 170 yıldır süren bir Yayla Davası var. Ahmetler ile Çimiköy köylüleri Çimi Yaylası’ndaki meralık alan dolayısıyla mahkemelik. Ahmetler köylüleri, atalarının 6 asırdır ‘yaylalamak’ için Çimi’ye çıktığını, Çimiköylü vatandaşlar ise bu meranın Osmanlı Padişahı 1. Mahmut döneminde kendilerine tahsis edildiğini söylüyor. HES şirketinden bir yetkili Çimiköy’nden bir vatandaşa Ahmetler köylüleriyle bir türlü anlaşamadıklarını söyleyince “Ohoo, biz 170 yıldır uğraşıyoruz, siz daha ne ki...” demiş Çimiköylü” (Onur, 2013)

Yayla mücadelesi ayrıca köylünüyi sahip olduğu iktidarın farkına vardırması:

“Bu çalışmalar sırasında net olarak anladık ki genel olarak sahipsiz ve zayıf kalmışız; sorunlarımız iyi izlenememiş, yol ve yöntem bilememişiz. Ama artık dengelerin biraz değişmeye başladığını birlik ve dayanışma içinde olunursa daha güçlü olacağımızı anladık. Maalesef bu ülkede her şey güçlü olandan yana. Daha güçlü olmadan da haklarınızı koruma şansınız olmuyor” (“Siteden Mektup”, 2010).

4.7.1.2. Taşocağı Kavgaıları

Köylü, HES'ten önce başka bir şeye topluca karşı çıktı mı sorumuza hem Ahmetler hem de Gençler Köyünden taşocakları cevabını aldık. *“Taşocaklarına karşı çıktık, yolu kapattık, dövüştük burda. O zaman da bana bir ton sopa attılar. Bizi tehdit etti askeriye”* (#43). *“Önce taşocağı başladı burada. Onun kavgasını verirken biz, bir baktık ki HES projesi çıktı karşımıza”* (#20). Bu yüzden köylülerin HES direnişleri *sui generis* bir olay değil. Köyü ve çevresini dönüştürecek başka türden potansiyel tehditleri daha önceden deneyimlemişler:

Çantacılar geziyor. Nehirlerin tamamını, nerede su var nerede dere var hepsini satıyor. Senin suyunu herşeyini satıyor adam. Dağını taşını, altı tane taşocağı var burada. Bu HES'lere karşı olmanın altında biraz da o da var. Şimdi onu öğrendi herkes, HES'i yaptırırsak taşocakları da yapılır. Burada sağlık da kalmaz. İlk taşocağına halk yaptırmam demedi. Taş kötü çıktığı için vazgeçtiler. O zaman bu kadar farkında değildik hiç birimiz. Allahtan taş bize yaramaz demişler. Taş Çin'e gönderilmiş, düşündükleri taş değilmiş, olmayınca vazgeçtiler”(#11).

Saha tamamen inşaat şirketlerinin kuşatması altında. Güçlüköy'ün 2 km güneydoğusunda Topraktepe-Manayas denen mevkiide iki tane taş ocağı faal. Kalker üretimi yapan taşocağının 2.500.000 ton/yıllık üretim kapasitesine sahip iki tane kırma eleme tesisi bulunmaktadır ve yaklaşık 38 hektarlık bir alan için ÇED raporu alınmış. Proje kapsamında 24 kişi çalışmaktadır (Berka Mühendislik, 2013: 1,88). Çenger I HES projesinde olmadığı gibi bu iki taş ocağına da tepki vermemişler. Şirketler köy içindeki irtibatları ve manipölasyonlar üzerinden rıza üretebilmişler. Ancak köylü taşocakları kaynaklı tozlanmanın bağ, bahçe ve hayvancılık etkinlikleri üzerindeki olumsuz etkisinden şikâyetçi: Gençler Köyünden bir katılımcı *“Bu köyde on dört tane taş ocağı projesi var. Biz kavgayla durduruyoruz. Taşocağı bizim evleri de almış.”* Aynı katılımcı taşocağının toplumsal ve ekolojik etkilerini şöyle ifade ediyor:

Şurda bir taşocağı var beş kilometre ileride, ta burdan bizi etkiliyor. Bir kilometre iki kilometre altında orman nasıl etkileniyor, renk değiştiriyor o taşın tozundan. Yaşamın olmayacağının örneği orada olduğu için görüyoruz. Onu gördüğünde taşocağı ile mücadele etmeyen bile etmesi gerekir (#18).

Aynı sorunları Güçlüköy'den bir katılımcı şöyle ifade etti:

Çenger I bir oldubittiye getirildi. En büyük sıkıntımız da o. Biz işgal altındayık. İki tane taş ocağı var. İncir, üzüm, nar taşocağı ve HES, verici istasyonları yüzünden çürüyor. Domates olmuyor, çiçekte kuruyor. Taşocakları su kaybına yol açıyor (#36).

Ahmetler'de Koramşa denilen yere bir taşocağı açılmış. Köylü onun için de mücadele vermiş:

O taşocağı için de ayrıca kavga verdik. Ama onun için HES kadar vermedik. Taş herhalde kaliteli mermer taşı olmadığı için bıraktı. Taşa sahip çıkan çok. Şu görmüş olduğun taşlı yerler hep satılık. Mermer ocağı olarak satılık hazır da bekliyorlar. Ağız açarlar, göz yumarlar girmek için. HES'ten sonraki bela da taş ocağı. Aynen o dert gelip başımızı bulacak. Bugün olmaz sa yarın olacak. Giremez onlar hiç giremez. Bu arazi bu ziraat biz de varken ona müsaade etmeyiz, mümkün değil olmaz da (#20).

4.7.1.3. Gerilimli Orman İlişkileri

Geçmişte köylerde geçimlik üretime hayvancılığa dayalı göçebe bir yaşamı vardır. Orman köylüsünün geçimi genellikle çobancılık, arıcılık, kamyonculuk ya da odun-tomruk kesmekle, çam kozalağı, kuzugöbeği mantarı, kekik, defne, keçiboynuzu gibi orman ürünleri toplamakla sağlanmaktadır. 1920’lerde ilk amenajman çalışmaları sonrasında devlet-köylü-orman ilişkileri ciddi bir dönüşüm geçirdi. Ormanların haritasının alınması ve mevcut servetinin tayini, yıllık verimlerinin hesabı, istikballeri ile ilgili teknik müdahalelerin tespiti için yapılan çalışmalara amenajman (yönetim) planı çalışmaları denmektedir. Amenajman çalışmaları Türkiye’de ilk kez 1924 yılında başlatılmış ve ilk yıl üç bölgede amenajman planı çalışmaları yapılmıştır. Bunlardan biri 3.685 hektar büyüklüğündeki Ahmetler Kapuzu’dur (Başaran ve Cengiz, 2012: 141). 1930’ların sonlarında yoğunlaşan mevzuat ve kurumsallaşma sürecinde özellikle ormana erişime ilişkin yeni kuralların getirilmesiyle köylülerin bu varlıklara erişimi ciddi boyutlarda devlet denetimine alınmıştır. Koruma amaçlı bu süreç dışardan politik olarak dayatılan ve köylülerin ortak mülkiyet ekosistemlerinden marjinalize eden bir süreçti. Önce askeri, sonra da sivil bir teşkilat olarak orman idaresinin sahadaki varlığı ve disiplini daha önceki esnek ve vahşi orman-köylü ilişkisine müdahil oldu:

“Ahmetler’de yaşayanlar geçmişte ormancılardan çok çekmişler. Vaktiyle ormancılar, elinde bir nacak, balta ya da tahra gördüğü köylülere zabıt tutmaya kalkarmış. Yıllarca köylünün kaçıp ormancının kovalaması sürmüş gitmiş. Birçok yakalanmanın sonucunda hapis ya da para cezasına çarptırılmış köylüler. Devletin memuru korku dağları kurmuş köy halkının üstünde. Evine eşeğinde, katırında, omzunda veya arabasında kendi ihtiyacı olan yakacak oduna bile zabıt tutulurdu. Köylüler, ahırdaki ineğine, atına, davarına ve koyununa yaş bir dal kesmeye korkarak ya da gizlenerek dağa gider gelirdi. Gittiği yolu uzatan, eşeğini, atını yüklü bırakıp kaçan, ara patika yollara sapan, saflığa yatan, önündeki sürüsünü çobansız bırakan, yakalanınca paçası tutuşup kurnazca davranan köylülerin birçok ormancı hikâyesi vardır” (Kocaakça, 2014).

Özellikle ormancının varlığı, izinsiz, kaçak kesim ve hayvan otlatma nedeniyle tutanak tutulması ve ceza kesilmesi riski, fiziksel zora başvurulması, tutuklamalar, köylü devlet ve doğa ilişkilerini değiştirdi. Köylünün “deli” diye karakter suikastına tabi tuttuğu ormancının yakalaması ve tutanak tutması peşinden orman yangınlarını getiriyordu. Köylü, devlete orman yangınları ile misilleme yapıyor, tepki olarak ormanı yakıyordu. Aradan yaklaşık on yıl geçtikten sonra, 1960’ların ortalarında köylü doğa ilişkilerini dönüştürecek başka bir süreç başladı: orman yolu açıldı. Köylü için yeni istihdam ve gelir olanakları yaratırken, ormanı koruma bilinci de artmaya başladı: “Biz çocukluğumuzdan itibaren ormandan ekmek yemeye, ormanın faydalı olduğunu düşünmeye, ormanı da korumaya başladık. Ormandan ekmek yemeden önce yangın çıkardı” (#25). “40’lı yıllarda ormanda kesilen her ceza bir yangına yol açıyordu. Şimdi tam tersi biz bir dalın kıymetini biliyoruz”(#27).

1950’den 60’dan önce orman düşmandı neredeyse. Neden düşman? Ormancının zabıt tutmasına neden oluyor. Ormancı zabıt tuttu mu ormanda yangın çıkardı. Ormancı bana zabıt tuttu, ceza gelecek, hapiste

yatacağım., ben de ormanı yakarım. Böyle bir kısır döngü vardı. Ne zamana kadar? Orman yolu yapıldı, kesim başladı, kesimden insanlar para kazanmaya başladılar, karınları doydu, daha fazla harcama yapmaya başladılar. Orman iyiymiş demeye başladılar, düşman filan değil. Bir yandan da ormanın önemini okulda öğrendiler. Ama ormandan yol yapıldıktan sonra çok ağaç çekildi. Bunun kesiminden para aldılar, kesiminden aldıkları parayla kamyon aldılar. Bizim köyde belki orman kesiminden dolayı 20-30 kamyon alındı. Bu kamyonlar buranın odununu çekti. Manavgat'tan arsa aldılar, ev yaptırdılar. Yani ormanın köye kazandırdığı ötekilerle kıyaslanamaz. Bu kadar bol bir kazanç getirdi, orman köye (#26).

Ancak orman alanlarına özel sektörün ağırlığının artmasıyla günümüzde bu süreç tamamen değişmiş durumda. Günümüzde devlet, orman alanların erişimi sınırlamış ve önemli ölçüde özel sektörün ticari kullanımına tahsis etmiş. *“Eskiden ormandan ciddi anlamda ekmek yeniyordu. Eskiden devlet veriyordu, işçinin emeğini, köylünün hakkını düşünerek fiyat çıkarıyordu. Eskiden sosyal devlet ilişkileri vardı. Ama şimdi öyle değil. Özel sektör alıyor, kime ucuz yaptırabiliyorsa ona yaptırıyor”* (#24).

1980'lerden sonra bölgede ormansızlaşma, köylünün tarımsal arazi genişletme çabalarından değil, daha ziyade kıyı bölgelerindeki kentsel inşaat alanların tecavüzünden, kereste ve yakacak talebinden kaynaklanıyor. Köylü, özellikle son dönemlerdeki ticari traş kesimlerin ormana ciddi zararlar verdiğini dile getiriyor. *“Biz bir siter odun almayız. Kuru ağaçları keser getirir yakarız. Hep ormandan faydalanırız ama koruruz. İçinde yaşıyorsun nasıl olsa. Devlet satıyor yok ediyor. Düz kesim yapıyor”* (#18). Bu dönüşümün kırılğan ekosistemler üzerindeki etkisi daha fazla olabiliyor. Çünkü kısa vadeli kâr güdüsü uzun vadeli çevresel etki kaygılarına her zaman baskın geliyor. Ayrıca piyasa mantığı köylüyü ormandan koparıyor:

Köyümüz orman köyü. Geçimi zor, bu insanlar tırnaklarıyla kazıyarak gelebilen insanlar. HES gelirse orman da elimizden gidecek. Bizden sonraki nesilde bu işi yapan kalmadı. Orman gitti artık (#25).

4.7.2. “Tek taş duvar olur mu?": Yerelin Dayanışmacı Dinamiği

Direnişin üzerine temellendiği asıl dayanak toplumsal taban, enformel ve formel örgütlenme kapasitesine sahip bir topluluk direnişe geçebiliyor. Hareket organik bağlar nedeniyle birkaç aydının elinde izole bir muhalefet olarak kalmadı, kendi toplumsal tabanını da üretti. Hareketin güçlü bir tabanı var ve hareketin tabanıyla sözcüleri arasındaki bağlar da çok güçlü. Direnişin katılımcıları homojen bir kitle değil, aralarında direniş söylemini farklı ve çelişkili okuyanlar da bulunuyor. Bu yüzden direnişin tabanının birlik içinde tutulması da gerekiyor. Direnişin geniş bir katılımcı kitlesi var ve direnişe katılımcı sayısı birkaç açıdan önemli: Scott'a göre (1995:103) bir arada bulunmanın “aşağıdakiler” arasında yaydığı serbestlik sebebiyle, tâbî olanların büyük, özerk toplantıları tahakküm edenler için tehdit edicidir. Çünkü tâbî olanlar kitle halinde toplanma edimiyle cesaret kazanırlar. Böylesi bir kolektif gücün görsel etkisi vardır. Kamusal senaryo köylünün gizli senaryosunun bu tarzda ve kentsel alanlarda açığa vurulmasına tahammül edemez. Kent sahnesi, böylesi bir gücün kendisini yalnızca kent ve iktidar elitlerine değil, özel alanlarda “içeride” yaşayan yurttaşlara da göstermesinin beşiğidir. Bu anlamda,

birliktelik ruhunun kendini açığa çıkarması ve göstermesi eyleme geçme cesaretini de yaratmaktadır. Öte yandan, tahakküm edenler, kitlenin niceliğini her zaman az ilan etmekten yanadırlar: birkaç köylü. Toplumsal hareket analizlerindeki sayılar mantığı burada da geçerlidir. Sayısal çoklukta ve birlikte güç vardır. Böylece kendilerine yönelen muhalefetin ve itirazların “önemsiz” olduğunu söyleme dayanağı edinmiş/yaratmış olmaktadırlar. Bu anlamda katılımcı sayısı, üzerinde mücadelenin verildiği bir zemin olarak önem kazanmaktadır.

Sahada direnişin yatay ağlar ve ilişkiler üzerinden işlemesi yaygın bir örüntü. Bu örüntü, belki de direnişin başarısını besleyen temel topluluk içi dinamik. Ahmetler’den yaşlı bir kadın bu dinamiği şöyle özetlemektedir: *“Gücün olmazsa karşı çıkamazsın. Dalın budağın olmazsa hiçbir yere karşı çıkamazsın. Kalabalık olmak lazım. Dayanışmak gerek. Tek taş duvar olur mu?”* (#29).

Ahmetlerli bir ve Gençlerli iki katılımcı:

Burada çevre mücadelesine köy topyekün omuz veriyor. Büyük bir kurtuluş savaşı gibi nöbet tuttular, direndiler (#23).

Bu mücadeleye herkes katılıyor. Bizim köyden katılmayan bir kişi yok. Ne olursa olsun; hasta da olsa yaşlı da olsa seksen yaşında da olsa katılıyor (#41).

Burada herkes bu işe canla başla karşı. HES yapılınsı diyen birtek kişi yok, bir kul çıkmaz. Kesinlikle yok. Yediden yetmişe bu köyün bir kişisi de kalsa bile canla başla mücadele eder. Bunun faydası olduğuna kimse inanmaz ki! (#45).

Dışardan bir katılımcı köylüler arasındaki birliği şöyle ifade etti:

Müthiş bir cesaret var. Kendi köyüne, kendi halkına inançla bağlılar (#8).

Kolektif eylemin topluluk içi farklılıklara rağmen yürütülebilmesi iktidar ilişkilerinin önemli bir yönüdür. Köylüler aralarında kurdukları yatay ilişkiler üzerinden yürütmektedir direnişi. Bu açıdan, yerel direnişler için topluluk içi dayanışmanın varlığı ve yaygınlığı ile iç ayrılık ve çatışmaların yokluğu önemli bir belirleyendir:

Sosyal ilişkiler barışçıl, ırk-mezhep ayrılıkları yok bizde. Bizde bir kişiyle burda kavga ederiz, ertesi gün barışırsız. Mahkemeye gitmeyiz. Kin nefret yok bizde. Dayanışma üzerine kurulu ilişkilerimiz. Birimize iğne batsa diğerimize çuvaldız batır. Köyün hepsinin zaten biribiriyle kan bağı var, akraba hepsi akraba. Direnişin temel dayanaklarından biri bu. Ayrılık yok bizde. HES yapılınsı diyen bir kişi yok bizde (#43).

Toplumsal örgütlenme açısından direniş çabaları bir dizi topluluk içi ve topluluk dışı ilişki ve kurumların yeniden tanımlanması sürecini gerektirir. Direniş için örgütlenme topluluğun içsel örgütlenmesi üzerinde yeni bir biçim dayatacaktır. Bir direniş hareketinin örgütlenmesi topluluk içinde ve dışında daha önceden mevcut çatışmaları keskinleştirebilecektir. Sınıf, etnisite gibi ayrışmaların varlığı etkili bir direniş için gerekli sosyal dayanışma ve işbirliği çabalarına engel teşkil edeceğinden, muhalifleri yalıtarak veya bertaraf ederek örgütlü bir hareketin kurulmasını sağlayacak şekilde yerel toplumsal yapı örüntülerinin değiştirilmesini gerektirecek çabalar içerir.

Ayrıca hükümet ve proje otoriteleri, direnme ve müzakere etme kapasitelerini azaltmak için topluluk içindeki ayrılıkları istismar etme ve yeni ayrılıklar yaratma girişimlerinde bulunacaklardır. Ancak köylü bunu yerel bir katılımcının ifadesiyle güçbirliği ile aşabilmiştir:

Ahmetler olarak biz çok ciddi bir güçbirliği gösterdik, bölünmedik. Bu kendi içimizde bizi dahi şaşırtan bir birlik oldu (#13).

Öte yandan yerel çıkarları başarılı bir şekilde savunma yeteneği, genellikle uzun bir topluluk içi uyum ve dayanışma tarihinin ve geleneğinin, etkili bir politik yapıya ve direniş hareketinin ardında durabilecek hatta topluluğun direniş çabalarına başlayabilme yeteneğini etkileyebilecek ve nihayetinde kurumsallaştırmasını sağlayabilecek önceden mevcut topluluk örgütlerinin varlığına dayanır (Oliver-Smith, 2010: 95). Bazı durumlarda projeler, proje öncesinde mevcut olmayan yoğun bir dayanışma kültürü yaratabilir. Köy yoğun bir yardımlaşma ve dayanışma kültürünü ve mirasını sonraki nesillere aktararak gelmiş, dışa kapalılığı ve akrabalık bağları bunu korumuştur. İmece, özellikle köyün ortak ihtiyaçlarına yönelik konularda muhtar öncülüğünde organize edilen yaygın bir uygulamadır.

Köylü arasında dayanışmayı sağlayan önemli bir unsur da projenin potansiyel vaatlerinin, şirketin ve devletin, sindirme, korkutma ve bölme girişimlerinin köylü arasında ayrılıklar yaratamamış olması. Projenin köylü açısından hemen hemen hiçbir yerel kolektif getirisi ya da toplumsal katkısı bulunmadığı kanaati yaygın. Sadece şantiye alanının kirası gibi birkaç kişiye yönelik bireysel menfaatler söz konusu olmuştur. Köylülerin hepsi yeni bir geçim fırsatı olarak değil, mülksüzleşme tehdidi olarak gördüğü için mücadele etrafında kenetlenmektedir. Bu yüzden köylü arasında menfaat çatışmaları da ortaya çıkmamıştır. Bu sebeple de devlet ve şirket, hareketi gayrimeşru göstermekte ve köylüler arasındaki kırılğanlıkları istismar etmekte başarısız olmuştur. Kısaca toplumsal hareketin en önemli güç kaynağı dayanışma olmuştur. Köylü direnişlerinde koordinasyona fazla ihtiyaç kalmamaktadır. Direnişin açık ve örgütlü olmamasından ya da Scott'ın belirttiği gibi (2014) gizli senaryonun yapısından dolayı çok az bir koordinasyonla mücadele ve çatışma süreci kendiliğinden ilerlemektedir.

4.7.3. Direniş İçinde Kadınlar : “Biz şirkete yeteriz!”

Sahada doğanın neoliberal üretimin bir de toplumsal cinsiyet boyutu var (Elmhirst, 2011). Köylerde, evlerde, tarlada ve iş makinalarına karşı fiili direnişlerde kadınlar öne çıkıyor: İş makinasının ve panzerin karşısında, barikatın en önünde fiziksel mücadelede. *“Ayakta durmakta zorlanan teyzeler gerçekten günlerce evlerine gitmediler. Çamurun, balçığın içinde kanyonda beklediler. ‘Beni öldürmeden bu suyu alamazlar’ dediler. O kadar net”* (#8). Üç köyde de üretim temelde kadın emeğine dayanmaktadır. Kalkınma literatürü ve pratikleri toplulukları olduğu gibi kadınları da homojen bir kategori olarak kavramsallaştırır ki, sınıf, kast, ırk, din ve yaş gibi çoklu

sosyal akslarda farklılıklar bulunduğundan bu yetersiz bir bakış açısidir. Yörük köylerinde hala kadınlar evin sorumluluğunda erkeklerden daha fazla rol oynuyorlar. Kalkınma projelerinin yerelde cinsiyet ve yaş gibi faktörler bağlı etkileri karmaşıktır. Kalkınma projeleri kadınların yaşamlarını ve ekonomik rollerini erkeklerinkinden daha fazla etkiler. Yerelde kadınlar akrabalık ve komşuluk ağlarına daha fazla bağımlıdırlar. Geleneksel köy yaşamında daha fazla temel ekonomik roller oynarlar ve daha yüksek bir sosyal statüye sahiptirler. Oysa projeden sonra işçi, kapıcı rolüne indirgenirler. Yerel topluluklarda toprağın mülkiyeti ve karar alma gücü erkeklerin tekelindedir. Kalkınma projelerinin tazminatının paternalist mülkiyet anlayışı nedeniyle erkelerle ödenmesi ve gelir elde etme yeteneklerini kaybetmeleri sebebiyle kadınlar projelerden daha fazla etkilenirler. Şiddete daha savunmasız hale gelirler. Cinsiyet rol tanım ve ilişkileri değişir, statüko bozulur. Doğa kadın ilişkisi toplumun genelde doğayla, özelde suyla kurduğu ilişkide önemli bir yer işgal eder. Araştırma sahasında suya erişim ve kullanım açısından cinsiyetler arasında bir işbölümü hâkim görünmektedir, diğer bir deyişle suyla ilgili görevler paylaşılmış durumdadır. Erkekler genellikle sulama ve tarımsal su yönetimini üstlenirken kadınlar ve kızlar genellikle evsel su meselelerinden sorumludur. Kadınlar mutfak, temizlik ve çocuk bakımından sorumlu oldukları için sulama ve tarım işlerinde erkekler yoğun. Yine de kadınların ve kızların çapalama ve hasatla ilgili sorumluluk üstlendikleri tarımsal görevleri var. Tarla faaliyetlerine kadınların katılımı haneye göre değişmektedir. Katılım sosyoekonomik sınıfa göre de değişmektedir. Yoksul ailelerde zengin ailelerinkine göre kadınlar tarımsal üretimde daha fazla rol oynamaktadır. Önceki dönemlerde ekili alanların korunmasında ve evsel su temininde çocukların da önemli bir rolü olduğu ifade edilmektedir.

Hane reisinin bulunmadığı ailelerde aile arazilerinin ekim ve sulama sorumluluğu tamamen kadınlar üstlenmiştir ve tarımsal karar alıcılar bu kadınlardır. Dolayısıyla derelerin suyunun büyük çoğunluğunu kullananlar küçük köylülerdir ve bu grup homojen de değildir. Özellikle yoksul kadınlar, yaşamak, geçinmek için korunmuş bir doğaya ihtiyaçları olduğunun oldukça farkındalar. Araştırma sahası içinde özellikle kadınların suyla ilişkili olduğunu görüyoruz. Üç köyde de HES'lerin oluşturduğu temel tehdit, içme suyuna yönelik olarak algılanmaktadır. Ahmetler'de kanyon üzerinde yürütülecek çalışmaların özellikle sondajlama yapılması ve HES tünelinin açımında metrekaşe başına patlatılacak patlayıcının geçirgen kayaç yapısı nedeniyle köyün içme suyu kaynaklarının yeraltında kaybolmasına sebep olma riskidir. Gençler Köyünde ise Çenger II HES'in cebri boru güzergâhının tam da köyün tek içme suyu kaynağı olan köy yamacındaki pınarların üzerinden geçmesidir. Güçlüköy'de tepkinin olmaması da bununla ilişkili, proje içme suyuyla ilişkisiz ve yerleşim merkezinden uzakta görülüyor.

Sahadaki gündelik direniş deneyimlerinde kadınlar ön planda, direnişin yükünü önemli ölçüde onlar göğüsliyorlar. Ahmetler’de 40 günlük çadır nöbetinin en aktif ve en ön saflardaki aktif katılımcılarıydı. Güçlüköy’deki halkın katılımı protestosu; Manavgat’taki protesto eylemlerinin ve Gençler Köyündeki taş aocağı kavgalarının en ön saflarında yer alıyorlardı. Karar alma süreçlerinin de bir parçasıydılar. Yaşlı, genç yerli kadınlar direniş süreçlerinde öne çıktılar ve önemli roller oynadılar. Kadınlar birliktelikten doğan güçlerinin farkında. Köy ziyaretlerimizden birinde sohbet eden kadınlar “*Biz şirkete yeteriz*” iradelerini ortaya koymuşlardı. Erkekler de kadınların iktidarının fakında “*Kadınlar olmasaydı biz bu şirketin hakkından gelemezdik*” (#23).

Kadınlar bu mücadelede neden öne çıkıyorlardı. Bu temelde ekofeminist bir duyarlılıktan kaynaklanmıyordu. Kadınların tepkisi temelde cinsiaetten ziyade sınıfsal konumlarından kaynaklanıyor. Kadınlar temelde maddi yaşam koşullarının yok edilmesine karşı bir kaygıdan harekete geçiyorlar. Sahada neoliberal koşullar emeğin ve yaşamın yeniden üretimini zorlaştırdığı için kadın emeği üretim sürecine daha fazla çekilmeye başlamış; eşi ya da oğlu otelde ya da nakliyede çalışan kadın doğrudan toprak/üretim faaliyetlerini üstlenmeye başlamıştır. Hane ekonomisi neoliberal yaşam koşullarına bağlı olarak kadınların emeğiyle dönmektedir. Üstelik köylerde hala anaerkil bir kırsal aile yapısı da hakim: “*Ahmetler bir yörük köyü. Kadınlar çok güçlü köyde. Ataerkil değil anaerkil bir yapı var. Üç kadın bir araya gelsin yapamayacakları şey yok*” (#1). Gelir yetersizliği nedeniyle geçmişte erkeklerin doldurduğu alanlar kadınlar tarafından üstlenilmiş, toprağı işleme sorumluluğu da kadınlara geçmiş durumda. “*Kadının işi bitmez. Evde yemeği ydi, temizliğı ydi, oradan çık bağı ydi, bahçesi ydi, tarlası ydi...*” (#37; #44)). Kadınlar yaşamın ve üretimin merkezinde yer aldıkları için doğayla ilişkileri de öne çıkmış. Gençler Köyünden üç erkek katılımcı kadınların suyla-doğayla ilişkilerini şöyle ifade ettiler:

Burada bağda bahçede suyu kullanan hep kadınlar. Evin mutfağının haricinde de suyla ilişkisi olan hep kadınlar; bağları sula, bahçeleri sular (#20).

Şimdi bizim kendimizden çok hep kadınlarımız çalışır. En çok kadınları etkiler bu şey. Bu projeye de en fazla kadınlar karşı çıkıyor. Kadınlar en çok ekonomik sıkıntıya düşünce, yaşamın zorlaşacağını düşünerek öne çıkıyor. Burda kavgalarda hep kadınlar önde. Burada üretilen her şeyi pazarlayan da kadınlar. Tezgahta pazarda ürünü satan da kadınlar (#23; #36).

Erkekler çalışır da kadınlar bizden çok çalışırlar (#41).

Kadınların direnişe aktif katılımının açıklaması kadın ve doğal çevre arasındaki içsel bağlardan değil, toplumsal ve maddi etkenlerde bulunabilir. Diğer yerlerde olduğu gibi, yaşam ve su arasında kurulan direk ilişki, kadınların pekçoğunu direnmeye iten temel etkidir (Yavuz ve Şendeniz, 2013: 54). Yaşamlarının tehdit edilmesi, yoksullaşma, yerinden edilme, sağlık ve gelecek nesil, çocuklara yönelik riskler. Somutta hâkim ataerkil eşitsiz toplumsal ilişkiler nedeniyle kadınlar erkeklere kıyasla geçim kaybı riskiyle daha fazla karşı karşıya gelmektedir.

Aynı şekilde suyun ve toprağın kaybı, daha genel ifadeyle ekolojik yıkım, kadınlar açısından çalışma haklarının ve dolayısıyla gelirlerinin ellerinden alınması anlamına geliyor. Bu yüzden kadınların bu hareketlere etkin katılımını sağlayan bir diğer sebep yukarıda açıklanan, “yerinden edilme” korkusudur. Bu bağlamda suya ve toprağa bağımlı, geçimlik ekonomiye dayalı küçük aile işletmelerinde çalışan kadınlar için toprağın korunması da bu nedenle çoğu zaman kendilerinin de bir parçası oldukları yaşamın korunması ile aynı anlama geliyor. Bu yüzden kadınların radikal tutumu öne çıkıyor.

Kadınların direnişteki temel rolü direnişin hane içinde üretimin, dayanışmayı ve cinsiyet içi ilişkileri beslemektir. Topluluk ve akrabalık grubu içindeki diğer kadınları harekete geçirmekte önemli rolleri olduğu gözlemlenmektedir. Kadınların hızlı ve radikal biçimde harekete geçmesinde en önemli etmenlerden bir tanesi de birçok topluluğu bir arada tutan ögenin kadın iletişim ağları olması. Kadınlar arası ilişkiler ve ağlar direnişin canlı tutulmasında etkili olmaktadır. Ayrıca en hafifinden dedikodu ile Scott’un (2014) gizli senaryosu yazılırken kadının sesi kamusal senaryoya sızmaktadır.

Kadınların katılımı harekete toprak ve dereyle ilişki gibi samimi duyarlılıklar getirmiş ve kadınlar hareketin yürütülmesinde önemli roller oynamışlardır. Projenin kadınların yaşamına yönelik muazzam tehdidi, kadınların farklı seviyelerde ve biçimlerde direniş hareketine katılımını sağlamıştır. Kadınlar hareket içinde sözleri ve eylemleri ile kalıcı izler ve izlenimler bırakmışlardır. Hem lider hem de katılımcı olarak belli direniş eylemlerinde örgütleyici önemli roller üstlenmişlerdir. Ahmetler’deki şantiye sahası işgallerinde eylemcilerin yarısından fazlasını kadınlar oluşturuyordu. Makinaların önlerine yatmışlar, grup temsilcisi olarak toplantılara katılmışlar, insan zinciri oluşturmuşlar, kentsel eylemlerde yer almışlardır. Kadınların örgüt, liderlik ve eylemde aktif roller alması kadınların toplumdaki değişen statü ve rolleriyle ilgilidir. Direnişler, pek çok bağlamda kadınları marjinalize eden ve yoksullaştıran ataerkil toplumun gündelik adaletsizlik ve sömürülerine karşı kadın mücadelesinin bir parçası haline getirmiştir. Üstelik günümüzde STK’ların faaliyetlerinin çoğu kadınların güçlendirilmesi ve kadının-çocuğun ekonomik koşullarının iyileştirilmesine yöneliktir. Direniş, kadınlar bağlamında dışarıdan, sivil toplum alanından güçlü destekler de almıştır. 8 Mart Kadınlar Günü yürüyüşlerine katılmışlar ve geniş bir kadın katılımcı da köyü ziyaret ederek direnişe destek vermişlerdir.

Ancak direniş hareketlerine aktif katılımı ve liderlik kadınları önemli risklere de açık hale getirmektedir. Kadınlar, devlet ve şirket şiddetine, tutuklamalara ve özellikle direniş eylemlerine ve faaliyetlerine katılmaları güvenlik kuvvetlerince hedef alınmalarına da yol açmıştır. Ahmetler Köyünde özel güvenlik şiddetinde yararlanan ve hastaneye kaldırılanlardan biri kadın. Devlet ve

şirketin fiziksel müdahalelerinin kadınlara da yöneldiği gözlenirken, özellikle Gençler Köyünde taş ocağı direnişlerinde güvenlik güçlerinden yığma yapıldığı, köylünün jandarma ile karşı karşıya geldiği, yerel mafyadan toplama şirket elemanlarının yoğun şiddet uyguladığı vurgulanmaktadır. *“Dayağı yedik ama taş ocağını da açtırmadık”* (#20)

Nilsen (2010: 156), kadınların protesto eylemlerine fiilen katılımı ataerkil tahakküm ve tabiyet ilişkilerini dönüştüren katalitik bir olay olarak görür. Katılımla özel alanlardan kamusal alana kadınların girişi gerçekleşmektedir. Direnişler kadını kamusal alanda/medyada görünür kılmakta, özgüven kazandırmakta ve kişiliklerini zenginleştirmekte, kadının gündelik hayatı da değişmektedir (Yavuz ve Şendeniz, 2013: 52-53). Direnişe katılım aynı zamanda kadınlar için bir öğrenme ve güçlenme deneyimi de sunuyor. Ancak ataerkil tahakküm ilişkisini dönüştürmesi sınırlı kalıyor. Bu anlamda direniş kadınların toplumsal bir eyleme katılabileceğini, kamusal alana girişlerinin kabul gördüğünü, kolektif ve katılımcı bir öğrenme sürecini deneyimleyebileceklerini de gösteriyor. Sonuçta yoksul köylü kadınları ekolojik yıkımı karşısında yerinden edilme, daha fazla yoksullaşma ve sınırlı yaşam hakkı olanakları ellerinden alınacağı için ekolojik yıkıma karşı mücadelede öne çıkıyor ve kadının hareket içindeki yeri de ekolojist ve feminist bir karakter taşıyor.

4.7.4. Organik Aydınlar: “Direnişin Akıl Hocaları”

Direniş, temelde siyasi mücadele tarihine ve deneyimine sahip, kendi halkıyla duygusal, kültürel ve tarihsel bağlarını koparmamış kişiler tarafından başlatılıyor, planlanıyor ve yürütülüyor. Direniş önemli ölçüde dışarıdan gelen müdahalenin meşru ve doğal olmadığına ilişkin eleştirel düşünce ve eylemden besleniyor. Direniş, kente gelmesine rağmen köyüyle hala yaşamsal bağları olan, köye dönme potansiyeli ve köyünü koruma duyarlılığı taşıyan geleneksel sınıf hareketinin mücadele birikim ve deneyimine sahip öncü bir grup üzerinde filizlenmektedir. *“İleri gelen büyüklerimiz de varsınlar sağolsunlar bu şekil, bu şekil yapalım dediler”*(#28). Direnişin sözcüsü köyle direnişi biçimlendiren köy kökenli aydınların motivasyonunu şöyle özetliyor: *“Bizler, çoban çocukları okuyup aydınlandık. Eğer okuduklarımızın, öğrendiklerimizin başkalarına; hele yakınımızdakilere bir faydası yoksa onlar neye yarar ki. Bilgi ancak paylaşılırsa değerlidir. Başlangıçta bizler çok az sayıdaydık ve yalnızdık. Şimdi 150’ye yaklaşan bu köyün okumuşları olarak hem daha bilinçliyiz, hem de aynı heyecanları duyabiliyorsak yalnız da değiliz. Ama diyorum ki hepimizin kendi insanımıza toprağımıza ve ülkemize borcumuz var”*(#11). Kadın entelektüellerden biri HES olayından çok önceleri diğer akıl hocalarıyla birlikte yürüttükleri kolektif faaliyeti şöyle ifade ediyor: *“İnanın her gün köyümüz için neler yapabiliriz, insanlarımıza nasıl yardımcı olabiliriz diye konuşup fikirler üretiyoruz”* (Hearn, 2011).

Gramsci, aydınların otonom bir grup olmadığını her toplumsal grubun ya da sınıfın kendine ait aydınları olduğunu savunur: “İktisadi üretim evreninde esas bir faydalı işlev temelinde meydana gelmiş her grup, kendisiyle birlikte, organik olarak, kendisine homojenlik ve iktisadi çeperdeki rolüne dair bilinç veren bir aydınlar kategorisine ya da kategorilerine sahiptir: kapitalist girişimci, kendisiyle birlikte siyasal iktisadın iktisatçısını, bilimcisini de yaratır” der (Gramsci, 4, §49). Kitlelerle aydınlar arasında, toplumsal konumlarını dönüştürecek bir ilişki vardır. Gramsci, iki tür entelektüel kategorisi belirler: geleneksel ve organik. Yönetici seçkinlerin bir parçasını oluşturan geleneksel entelektüeller ile muhtemelen ekonomik sebepler ya da eğitim amacıyla ayrılan fakat kendi memleketleriyle güçlü bağlarını ve ilişkilerini koruyan topluluk içinden organik entelektüeller arasında bir ayrım yapar. Gramsci’de geleneksel aydınlar egemen sınıfla açık bir ittifaka girerek sınıfsal kökeninden uzaklaşan kişileri ifade ederken, organik aydınlar emekçi sınıftan ve gündelik pratiklerden çıkan, entelektüel çabaları kendi sınıfına fayda sağlayan ve yeni bir hegemonik düzen geliştirmek üzere madun grupların dayanışmasını örgütlemeye yardımcı olma konumundaki kişileri ifade eder. Gramscigil organik entelektüeller, hâkim toplumsal ilişkiler içinde madun toplumsal grupların kendi konumlarına ilişkin bireysel ve kolektif bilincinin geliştirilmesinde, politik örgütlenmesinde toplumsal hareket liderliğinde kilit konumdadırlar. Gramsci, kapitalizme karşı mücadelede kültürün ve ideolojinin önemini vurgular. Eğer bu türden organik entelektüeller topluluğa dönmeyi tercih eder ve yerel davayı üstlenirse proje saldırısına karşı önemli roller oynayabilirler. Topluluğun mensubu, hareketin sözcüsü ve aktivisti olarak öne çıkarlar. Lider topluluk içinden çıksa da bu türden hareketler doktor, idareci, avukat gibi topluluğa aşına pek çok kişinin varlığından yararlanır. Bu kişiler mücadeleyi kendi davaları olarak benimser, kişisel ve ekonomik kaynaklarını ortaya koyar ve insan haklarının etkili bir şekilde savunurlar. Çoğu kez bu kişilerin protesto ve savunuculuk deneyimi yoktur. Bunları topluluğun karşılaştığı tehdide karşı ahlak ve vicdan duyguları harekete geçirir

Gramsci, bir toplumsal hareket olan devrimlerin Ortodoks Marxistlerin kendiliğinden gerçekleşeceği ya da tarihsel ve ekonomik yasaların kaçınılmaz bir sonucu olduğu görüşünü reddeder. Devrimler bilinçli hazırlık, yönelim ve örgüt gerektirir. Direnişler, insanların faaliyetlerinin ve toplumsal işlevlerinin farkına varmasına ve insanları aynı değerler ve fikirler etrafında örgütleyecek bir politik hareket geliştirebilmelerine bağlıdır. Başka bir deyişle radikal politik ve toplumsal dönüşüm, entelektüellerin örgütleyici işlevlerini gerektirir. “Tarihsel manada özbilinç, öncü aydınların yaratılması anlamına gelir: Bir ‘kitle’ örgütlenmeden kendini ‘tanımlamaz’, ‘bağımsız’ hale gelemez. Aydınlar, yani örgütçüler ve liderler olmadığında örgüt de olamaz” (Gramsci, 1, §43). Gramsci, (1, §43) entelektüel faaliyeti insan faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası olarak görür. Ancak entelektüellerin politik organizasyon içindeki toplumsal

fonksiyonu üzerinde de özel olarak durur: “Aydınlar dendiğinde yalnızca yaygın biçimde bu terimle gönderme yapılan saflar değil fakat genel olarak, ister üretim alanında ister kültür alanında isterse de siyasi yönetim alanında olsun, geniş anlamda örgütleyici işlev gören tüm toplumsal kitle anlaşılmalıdır.”

Bu ilk gözlemden sonra yukarıda belirtildiği gibi Gramsci iki tür entelektüel kategorisi belirler: geleneksel ve organik. “Aydınların rolü hegemonyanın icra edildiği zemini oluşturan fikirleri temsil etmek olduğundan” (Gramsci, 8, § 207) aydınlar egemen grubun hegemonyasını ve iktidarını sağladığı gibi bu iktidara ve hegemonyaya direnişi de üretirler. Geleneksel entelektüeller kendilerini çeşitli toplumsal grupların faaliyetinden özerk ve bağımsız olarak gören edebiyatçı, felsefeci ve sanatçıdır (12, §1, §3). Geleneksel aydınların politik işlevi, toplumdaki baskın bir grubun diğer gruplar üzerindeki hegemonyasını sürdürmek, meşrulaştırmak ve o grubun devlet tahakkümünü güçlendirmektir. Bu açıdan sahada kapitalist projelerin köylülerle tanıştırılmasında geleneksel aydınların da önemli bir rolü var. Güçlüköy’deki görelî tepkisizliğin nedeni de projeleri tasarlayan bir geleneksel aydın. Köylüyü geçici rant ilişkisi içine çekebilmiş. Gençler Köyünden bir katılımcı durumu halk bilgeliğindeki “*Yerli tavşanı yerli tazi avlarmış*” yerel atasözüyle ifade ediyordu (#39). Sahada köylü kendi köylüsü tarafından ikna ediliyor projelere.

Öte yandan organik entelektüeller her toplumsal gruptan çıkar ve o toplum tarafından yaratılır. Kendi işlevine sadece ekonomik değil, toplumsal ve politik alanlarda da homojenlik ve farkındalık katarlar (12, §1). Başka bir deyişle organik entelektüeller çeşitli toplumsal grupların faaliyetinde ve gelişiminde örgütsel bir işlev yerine getirirler. Organik entelektüeller toplumsal gruba yön veren ve birliktelik katan teknik örgütleyiciler, uzmanlar ve liderleri temsil eder. Bu anlamda organik entelektüeller sosyo politik yaşamın gerçekliklerinin eleştirel değerlendirilmesi üzerinden ve sosyopolitik liderlik için bir aracı olarak hareket ederek belli bir toplumsal grubun politik ve sosyoekonomik statüsünün iyileştirilmesine adanmış bireyler ve örgütler olarak görülebilir. Gramsci’ye göre, iktidar ve hegemonya mücadelesi hareketinde örgütlenme, istikamet ve liderlik sağlamak üzere madun grupların aynen egemen gruplar gibi kendi organik entelektüeller kategorisini yaratması gerekir. Entelektüellerin kitlelerden kopuk olmaması gerekir. Bu entelektüel bağ madun sınıfların kendiliğinden politik faaliyetine bilinçli liderlik, tutarlılık ve istikamet katar. Ancak bağımsız ve organik aydın tabakasının yaratılması ve geliştirilmesi meşakkatli bir görevdir. Gramsci (16, §9) şöyle yazar: “Bir grup bağımsız entelektüel yaratmak kolay bir şey değildir: eylemler, tepkiler, bir araya gelişler, kopmalar ve sayısız ve karmaşık yeni formasyonların büyümesiyle birlikte uzun bir süreç gerektirir.”

Madun grupların politik faaliyetinde politik amaçlarını mevcut devlet içinde gerçekleştirmeyecekleri ve devletin dönüştürülmesi gerektiğinin farkına vardıkları bir an gelir. Devlet sorunu hegemonya meselesini politik mücadelenin ön cephesine taşır. Bu yüzden organik bir entelektüel tabakasının yaratılmasına ilaveten, eleştirel bilinç üzerine kurulu kitlese bir politik hareket geliştirmek üzere, egemen toplumsal grupların hegemonya ve otoritesine meydan okuyabilmesi için madun grupların entelektüel seviyesinin bir bütün olarak yükseltilmesi gerekir. Rakip toplumsal gruplar arasındaki hegemonya mücadelesi madun grupları bilinçli bir konuma yerleştirir. Madun gruplar, madun konumundan çıkınca ve belli bir düzeyde politik iktidar kazanınca direniş konumundan etkili özne konumuna geçerler. Bu aşama entegral otonominin gerçekleştirilmesinde madun grupların gelişiminde canalcı notaya işaret eder: “Temel olarak, dün bir “şey” olan madun” bugün artık bir “şey” değil bir “tarihsel kişilik”tir. Dün ikincil bir iradeye “direndiği” için sorumluluğu olmayan madun artık sorumluluk sahibidir, artık bir direnişçi değil aktif bir araçtır (Gramsci, 8, § 205 ve 11, §12).

Halka yakın ve onunla doğrudan ilişkisi olan geleneksel aydınlar hegemonyanın kurulumunda örgütçü ve eğitici işlevi görürler. Egemen sınıfla tabi sınıf arasında aracı rolü oynarlar. Egemen sınıfın kültürüyle madun grupların kültürü arasında var olan çelişkiyi çözen meşruiyet uzmanlarıdır. Bunu yaparak mevcut iktidar yapısını müttefik ve madun kitlelere kabul edilebilir kılarlar. Toplum, entelektüeller egemen toplumsal grubun değerlerini ve fikirlerini evrenselleştirerek kültürü organize ettikleri için istikrarlı ve işleyen bir organizmadır. Başka bir deyişle entelektüellerin işlevi belli bir yaşam tarzı ve belli bir dünya görüşü yaratmak değil, belli bir toplumsal grubun çıkar ve değerlerini genel ortak çıkar ve değerlere dönüştürmektir. Bu yüzden hegemonya entelektüellerin teyit ve ifade ettiği karmaşık ve içiçe girmiş birbirini güçlendiren karmaşık bir ağı kuşatan egemen toplumsal düzeni meşrulaştıran sürekli bir rıza sistemi kurma aracı olarak düşünülebilir.

Sahada özellikle Ahmetler Köyünde köylüden daha fazla sayıda ve oldukça donanımlı organik bir entelektüel kitlesi mevcut. Özellikle HES mücadelesi için anlamlı katkıları olabilecek inşaat, orman, harita mühendisi, avukat ve yönetici başta olmak üzere “yoksullukları, yoklukları aşarak bir okulu bitirip hemen her alanda bir meslek sahibi” olan çok sayıda aydını var ve bunların çoğunluğu da organik aydın. Hatta bir kısmı emekli olduktan sonra köyüne dönmüş, orada yaşamakta ve direnişe doğrudan destek vermekte.

Araştırma sahasında organik entelektüellerin HES’lere ve etkilerine ilişkin farkındalık yaratılmasında, direnişin planlanmasında, başlatılmasında, taktik ve stratejilerinin geliştirilmesinde ve uygulanmasında ve taleplerinin formüle edilip rakip aktörler aktarılmasında

işlevsel olduğu gözlemlenmektedir. Organik entelektüeller geniş idari ve politik sisteme ilişkin bilgileri ve kişisel bağlantıları nedeniyle direniş hareketine paha biçilmez destekler sunabilmektedir. Birçok örnekte köylüyü “uyandıran”, uyanışa sürükleyenler de ya topluluk içinden ya da topluluk dışından organik entelektüellerdir. “*Ondan sonra biz köyün halkını organize ettik. Bir şey bilmiyorlar. Biz de bilmiyorduk. Ben de bilmiyordum yani HES’in ne olduğunu, ama halkımız bilinçli şimdi. HES yapılırsa bu köyün yok olacağını biliyorlar*” (#11). Sahada ekolojik ve toplumsal alana endüstriyel müdahalenin risklerini öncelikle algılayanlar ve toplumsal hareketlenmeyi ve direniş başlatanlar organik aydınlar:

Biz ilk duyduğumuzda burada bir HES yapılacağını öğrendiğimiz anda basit çok basit bir şey gördük. Bizim büyüklerimiz bize anlattılar ki bu HES dediğin böyle sandığımız gibi basit bir şey değil. Bu su elden gidiyor, bunun için hep birlikte olmalıyız, mücadele etmeliyiz (#24).

Ancak her köyün entelektüel kapasitesinin farklı olduğu da bir gerçek. Gençler Köyünde organik aydın sayısı az:

Bizim köyde üniversite mezunu eskiden o kadar çok değildi. Eskiden burda okul yoktu. Mesela ben Güçlüköy’de okudum, 65-66’da açıldı ilkokul. Ama yeniliğe açık bizim köyümüz. Her şeyi hemen kabul eden bir yapımız var. Dağdaki çoban da aynı üniversitede okuyan da aynı. Belki dağdaki çoban üniversitede okuyandan daha duyarlı HES konusunda. Bu bilinçteyiz (#18).

4.7.5. Lider ve Sözcü: “Davamızı dünyaya duyurdu”

Lider köylünün birlik olmasında belirleyici. Direnişin bir dayanağı da bu, gücü burdan geliyor. “*Her şeyi topraklayan lider-sözcü davamızı dünyaya duyurdu*” diyordu köylü kadınlardan biri(#29). Ancak önce sözcünün doğa anlayışına değinelim. Köylünün doğaya bakışını dillendiren sözcü toplumsal bir doğa anlayışına sahiptir:

“Doğanın sahibi insanlardır, ormanları, dağları, dereleri, zenginlik kaynaklarımızı bekleyenler insanlardır. İnsanlar olmadan dağların, vadilerin değeri yoktur. İnsansız doğa olmaz. Yeryüzündeki her şey orada yaşayan canlı varlıklarla ve insanlarla değer kazanır. Ahmetler Kanyonuna yapılacak proje Ahmetlerlilerden habersiz gerçekleştirilemez. Çünkü bu toprakların sahipleri yüzlerce yıldır bu toprakları bekleyen, ormanları yakmadan, suları kirletmeden kullanan Ahmetlerlilerdir. Doğal zenginlikler, tüccarlara değil o yörenin halkına teslim edilmelidir” (Koç, 2013b).

“Aydınlar yani örgütçüler ve liderler olmadığında örgüt de olamaz” (Gramsci, 1, §43).

Sahada organik aydınlardan en öne çıkanı, hatta ilk kolektif tepki çağrısını yapanı da sözcü:

Eğer böyle bir doğa harikasını üç kuruşa feda edersek hepimize yazıklar olsun! Atalarımızdan miras kalan ve taşına bile zarar verdimden yüzlerce yıldır koruyup kolladığımız kanyona sahip çıkmalıyız (#11).

Taban veya halk hareketlerinde lider, genellikle topluluk içinden çıkar. Lider ve liderlik olgusu toplumsal hareketler literatürde fazla tartışılmamışsa da topluluğun mevcut liderleri eğer direnişe destek veriyorlarsa genellikle yerel direnişin temsilcisi olarak seçilirler. Görev için yetersiz görülürlerse çatışma bağlamında yeni bir liderlik doğar. Pek çok durumda devlet ve şirket projeyi kabul etmeleri karşılığında özel ödüller teklif ederek yerel liderleri ayartmak için önemli kaynaklar ayırır. Liderler otoritesini etnik köken, cinsiyet, yaş ve din gibi geleneksel

bağlardan ya da devletle olan ilişkilerden alabilir. Otoritesini devletten alan topluluk liderlerin çevresel direnişte etkinliği sınırlıdır. Yerel liderler içsel ve dışsal olmak üzere iki boyutta önemli işlevler görürler. İçsel olarak köylü içinde saygınlıkları vardır ve köylü adına konuşabilirler, köyü hareket içinde ve rakiplere karşı temsil edebilirler. Dışsal olarak devlet kurumlarıyla temasları vardır ve devlet görevlileri, politikacılar ve milletvekillerinin dikkatlerini soruna çekebilirler.

Lider toplumsal hareketlerde kritik bir rol oynar. Davaya bağlılığın esin kaynağıdır, farkındalık yaratır, kaynakları harekete geçirir, fırsatlar yaratır ve kullanır, stratejileri tasarlar, taleplerin çerçevesini çizer ve sonuçları etkiler (Morris ve Staggenborg, 2007: 171). Lider halkın moralini ve motivasyonunu yüksek tutar, hayal kırıklığı ve güvensizliğin üstesinden gelmesine yardımcı olur, inanç, kararlılık ve umut aşılır, köylüyü birleştirir, birarada tutar. Direnişi kontrol altında tutar ve direnişçileri şiddete karşı korur. Liderin spesifik özellikleri direniş hareketinin başarısı için önemlidir. Dünya tecrübesi, yerel, ulusal ve uluslararası güç kaynaklarını kullanma hareketi bir arada tutma ve topluluğun desteğini kullanma becerisi direnişi başarıya götürür.

Ahmetler Köyü sözcüsünün ve organik aydınlarının Türkiye'deki politik kültüre ve toplumsal mücadelelere ilişkin engin bir tecrübeleri var. Köylünün davasını ve kaygılarını formüle etme ve direnişi örgütleme becerileri de daha önceleri yaşamış oldukları tahakküm tecrübelerine ve 1970 sonrası toplumsal mücadeledeki bu deneyime dayanmaktadır. Yöneticilik ve sendikal deneyim kitleleri harekete geçirme yeteneğinin bir göstergesidir. Ahmetler örneğinde ve diğer örneklerde aslında sözcünün direnişlere önderlik ettiğini görüyoruz. Ahmetler örneğinde sözcü ve lider aynı kişi, topluluk içinden çıkma geleneksel lider. 1964-1966 yılları arasında köyünde öğretmenlik yapmış, günümüzde de direnişçiler tarafından 'oymakbaşı', 'oymak beyi', 'orquestra şefi' olarak nitelendirilmektedir. Mücadelede birleşik bir pozisyonun kurulmasında sözcü kritik bir rol oynamıştır. Ancak liderin mutlak bir öncü rolü benimsemediğini de belirtmek gerekir:

Köylünün hareketine ben destek oldum, onlar bana destek olmadı. Ben buradaki olayların yanlış yerlere yönlendirilmemesi için çaba gösterdim. Doğru yerden bakın bu çok önemli. Bir siyasi grubun kuyruğuna gitmesini engelledim. Çünkü küçük bir grubun kuyruğuna takılırsan, harcanırsın veya uydu olursun sen de onlar gibi. Davanın haklılığını koruması için müdahalede bulundum. (#11)

Sözcü, çatışma yönetiminde kritik bir rol oynuyor.

Yönlendiren ya da yöneten değilim. Olayların hiçbirinin başında değildim. Olaylar çıktığında araya girmek, yatıştırmak, hata yapmalarını önlemek benim görevim. Özellikle askere zarar vermelerini önlemek, medyaya doğru savunmak, kamu kurumları ilişkilerini yürütmek, kamuoyuna anlatmak, basın toplantıları, açıklamaları yapmak benim görevim (#11).

Sözcü derneğin basın sözcüsü ve aynı zamanda köyün internet sitesini kuran ve işleten kişi. Bazı köylerde muhtarların aynı konumda olduğunu görüyoruz. Gençler Köyünde sözcü-lider konumunu devletle ilişkisinden alıyor: muhtar. Ama lider, 1970'ler ve 80'lerin sendikal

mücadelelerinin deneyimine sahip. Liderler özellikle köy ve köylülerle organik bağları güçlü ve saygınlığı olan yaşlı kişiler. Ancak yaş önemli bir toplumsal tecrübe kaynağı olsa da, mücadele bazen katlanmaz hale gelebiliyor. Çevresel direnişlerdeki alt düzey temsilcilerin özellikle daha radikal, genç ve orta yaş grubundan geldiği de belirtilmelidir. Köyüyle organik bağı Ahmetler sözcüsü şöyle ifade etti:

Ben köylüye yardımcı olanlardan biriyim. Yoksa benim başka bir görevim yok. Benim işim gücüm var. İşimi gücümü bırakıp geldim. Sonra ben bu toprakta doğdum, burada okudum. Buradaki okulda öğretmenlik yaptım. Borcum var bu insanlara yani. Öldüğümde buraya getirecekler beni. Öyle bir görev. Artık Ahmetleri ve kanyonu kurtarmaktan başka hiçbir idealim yok. Bu dayanışmanın dünyanın her tarafından duyulması için gereken ne ise onu yapacağım (#11).

Aydınlar köylüye, köylünün sorunlarına karşı bir misyon üslenmişler, köyden ve köylüden kopuk değiller. Öncünün adanmış ve kararlı bir kişi olması da direnişi başarıya götürüyor. Aynı şekilde Gençler Köyünde direnişin başını çeken organik aydın, direnişteki liderlik fonksiyonunu şöyle ifade etti: *“Bu işe önderlik eden temelde benim. Ben yetmişte dernekçiydim. Çok dernek yöneticiliği yaptım. 12 Eylül döneminde yargılandım. 85-95 yılları arasında sakıncalıydım”* (#18).

Öte yandan sözcü direniş sürecinde her ne kadar öne çıksa da, direniş diğer direnişçileri de öne çıkarıyor: *“Bu davanın sözcülüğü benim üstümde kaldı. Ben öne çıkmadım. Ben olmasam bu hareket yine aynı yerde aynı şekilde olur, onu da biliyorum. Şirket beni öldürmeye kalkmasın. Sıradan insanlar bile bu davayı dillendirebiliyor artık”* (#11).

4.7.6. Direniş, Uyum ve İç Çatışma: “Küslerimiz bile barıştı”

Belli toplumsal grupların içinde kolektif eyleme geçebilmesi, bu grupların diğer toplumsal gruplardan kolaylıkla ayırt edilebilir ve farklı olmasına ve kendi üyeleri arasında yüksek düzeyde iç uyum ve spesifik bir kimlikli toplumsal ağlarla donatımlı olmasına bağlıdır. İçsel farklılıkları, ve ayrılıkların azlığı ve azaltılması dayanışmayı güçlendiriyor. Scott’a göre (2014: 199) bir tahakküm modelinin mantığı tabi olanların tam atomizasyonunu ve gözetimini sağlamaksa bu mantık aşağıdan gelen bir dirençle karşılaşır. Güçlünün ya da elitlerin temel stratejilerinden biri insanları mensup oldukları topluluktan ayrılmaya teşvik etmektir. Ayrıca elitler bu tür araçlarla gizli senaryo mekânlarının denetlenmesi konusunda güvenebilecekleri sadık hizmetkârlar, mutemetler ve muhbirler yaratırlar. Tabi olanların aralarında bir muhbir olduğunu bilmeleri ya da bundan kuşkulananmaları bile normal olarak mekânı gizli senaryo için güvenli bir mekân olmaktan çıkarmaya yeter. *“Hep birbirimizle akrabayız. Zaten işin gerçeğini konuşalım. Birbirimize bağlı olmayanda bu iş böyle olmazdı. Birbiriyle konuşmayan bile böyle kenetleştii. Küslük fazla yok olsa bile onlar da dâhil oldu. Çünkü birlik beraberlik olmadan bu sorun çözülmez”* (#28). *“HES olayında şöyle bir şey oldu: Biz dargınlarımızla barıştık”* dediler köylüler (#11).

Köylü gizli senaryoya dayalı direnişe ilişkin bir karar alındığında bunu fazla sorgulamıyor:

Biri adım attığında, dereden bir koyunun gittiği yerden hepsi gider peşinden. Biri yürüdümü ardından gider diğerleri. Hele hele bukonuda, HES şeyinde bir çocuk da okuldan çıkar gelir. O konuda genelde birimizin verdiği karara hepimiz uyarız (#39).

Scott üzerinden okuyacak olursak (2014: 200) topluluğun birlikteliğinin temel dinamikleri akrabalık ve komşuluk bağlarından, ortak geçmişten, yaşam tecrübelerinden, köye, mekâna–memlekete sadakatten, liderin bir arada tutma yeteneğinden geliyor. Direnişlerde topluluğu bir arada tutan topluluk içi iktidar ilişkileri var. Ayrıca topluluk içinde muhalif bir altkültürün varlığı ve ortak tahakküm deneyimleri topluluğu birlikteliğe zorluyor. Diğer bir deyişle bu direnişlerin yöneldiği tahakkümün bir ön tarihi var. Muhalif bir alt kültürün üyeleri hâkim normları ihlal eden standartlara uyumu yüksek bir düzeyde tutabilmek için gayri resmi bir şekilde hareket edebiliyorlar. Tabi grup gizli senaryosunu savunmak üzere dayanışmadan uzaklaşmayı önlemek için kendi yaptırımlarını geliştiriyor. Tabi grubun alt kültürü yüksek düzeyde itaat üretir. Bu da söz konusu alt kültürün normlarını dikkate alanları ödüllendirmek ve normlardan sapanları cezalandırmak için getirebileceği teşvik ve yaptırımlarda yatmaktadır. Tabi grubun alt kültürünün herhangi bir ağırlığının olması için, bu yaptırımların hiç değilse yukarıdan gelen baskıları nötrleştirmesi gerekir. Bu anlamda araştırma sahasındaki köylüler devlet ve şirketten daha çok yaşamlarının çoğunu birlikte geçirdikleri birbirlerinin gözetimi altındadırlar. Tabi gruplar, çalım satanları, kökenlerini yadsıyanları, soğuk görünenleri şirketle sıkı fıkı olmaya çalışanları ayırt ederek bu mücadelede kendi devriyelerini oluştururlar. Köylünün mücadelesinden kopanlara yönelik yaptırımlar dışlamadan uzak durmaya, fiziksel gözdağından şiddete kadar uzanabilir. Sahada bunun özellikle dışlama düzeyinde şirketle ilk teması gerçekleştiren mülkiyetini kullandıran bir veya iki hane için geçerli olduğunu gözlemledik. HES santrali için arazisini kiralayan ya da satan kişiler sonraki süreçte hem toplumsal ilişkilerden ve mekânlardan dışlanmış hem de proje durdurulduktan sonra köye yeniden entegre olamamıştır.

Ayrıca direnişçiler arasındaki birlik ve uyum ortak dilsel pratiklerle yaratılır ve korunur. Ezenin arkasından aynı ortak dil kullanılır. Ahmetler Köyü yaşlıları ve kadınlarının ortak dili beddualardır. Güçlünün arkasından alaylı takma adlar verilir, küfür ve gizli gizli alay edilir. İftira dolu öyküler dolaşır. Sınıf düşmanlığı yalnızca eşitsizlik ve tahakkümle değil; aynı zamanda adaletsizliği canlı bir şekilde ifade eden şakalar, öyküler ve hicivli şiirlerle körüklenir. Bu dilsel pratikte ve ortak toplumsal bakışta tabi grupların yürüttükleri kültürel çatışmanın aşıkâr kanıtları görülebilir.

Scott'ın belirttiği gibi (2014: 202) hâkim olanların açık güç ilişkilerine, göz korkutmaya ve ekonomik iktidara başvurma ihtimali daha yüksek olduğu halde, tabi olanlar arasında uyum teşvikleri karışımının eşitler üzerinde daha fazla baskıyı içermesi muhtemeldir. Ancak safları terk

etmenin maliyeti çok yüksek olduğunda tabi olanlar arasında bile iktidar ilişkileri vardır. Ancak tabi olanların kendi aralarında zor gücünü kullanmaları pek yararlı değildir ve sahip oldukları güç de tipik olarak tabi olanlar arasındaki popüler onaya dayanır. Sahada köylüler arasında proje kaynaklı fiziki güç uygulamalarına rastlanmamıştır. Uyum ise büyük ölçüde gönüllü toplumsal dayanışmaya, gözetime ve kısmi baskıya dayanmaktadır. Eşitler arasındaki toplumsal baskının görece demokratik bir yönü olduğu kabul edilse bile bu toplumsal denetim mekanizmaları acı verici ve genellikle çirkindir. Sözle iftira, isim karalama, dedikodu, söylenti, küçümseme, soğuk bakma, küslük, uzak durma, küfür, arkadan çekiştirme, toplumdan kovma, dışlama ve hatta dayak tabi olanların birbirlerine dayatabilecekleri yaptırımlardan yalnızca bir kaçıdır. Küçük birbirine sıkı sıkıya bağlı bir köyde itibarın çok pratik sonuçları vardır. Diğer köylülerin küçümsedikleri, hor gördükleri bir köylü hanesinin gündelik yaşamda pek çok faaliyeti tek başına yapabilmesi neredeyse imkânsızdır.

Biz şunun bilincindeyiz. Burada HES yapıldığında yaşamın olmayacağını herkes bilir. Yediden yetmişe bunun bilincindeyiz. Hiç buna olsun diyen köylü yok. Ha içinden belki öyle geçen olabilir, ama açıktan yapılınsın diyen kimse yok (#24)

Tabi olanlar arasında dayanışma başarılabilse bile paradoksal bir şekilde ancak belli bir düzeyde bir çatışma ile başarılıdır. Köylü ya da köyler arasındaki bazı anlaşmazlıklar yalnızca köylü topluluğunun bağlarını göstermezler, aynı zamanda bu bağların yaratılması ve pekiştirilmesi açısından da merkezi öneme sahiptirler. Scott (2014: 204) “Dolayısıyla bir tahakküm biçiminin muhalif, gizli bir senaryonun toplumsal mekânlarını yarattığını söylemek yanıltıcı olur, aslında bir tahakküm biçiminin gizli bir senaryonun üretilmesi için bazı olanaklar yarattığını ileri sürmek daha doğru olur” der. Bu olanakların gerçekleşmeleri ya da gerçekleşmemeleri ve ifadelerini nasıl buldukları tabi olanların normatif bir iktidar alanını ele geçirme, savunma ve genişletme yönündeki sürekli faaliyetlerine bağlıdır. Scott’a göre (2014: 204) kalın ve esnek bir gizli senaryonun gerçekleşmesi, hâkim elitlerle tabi olanlar arasında toplumsal ve kültürel engellerin varlığıyla desteklenir. “Tabi olanlardan istenen gösterilerin, tabi olanların ellerinde, güçsüz olanların özerk hayatlarını elitler için görünmez kılan sağlam bir duvar haline getirebilmesi iktidar ilişkilerinin ironilerinden biridir.”

Köylü direnişi içinde uyumu dayatan baskılarla yaratılan şey yalnızca konuşma edimleri değil, köylülerin kendi görüşlerine göre kolektif çıkarlarını baltalayan çok çeşitli pratiklerdir. Safları terk etme yönündeki ayartılar grup içindeki davranışlar üzerinde hissedilir bir baskı uygular. Birlik ve dayanışma kavramları köyün hilafına görülen projeyi kabul edenlerin ya da destek verenlerin açık bir şekilde hor görülmesini, onlarla ilişkinin kesilmesini nihayetinde satılık görülmelerini emreder. Geleneksel yerel normlar ortak çıkarlar hilafına köylünün davasından ayrılmamalarını salık verir, dışlama, fiziksel misilleme ve utanç riski köylüyü bir arada tutar.

Direnış tahakkümden beslenir, gönüllü dayanışmaya dayanır. Köylülerden biri kolektif davranışın bu dinamikiini şöyle açıkladı:

Sizin sorduğunuz şu anladığım kadarıyla. Buradaki direnişe katılan köylülerin ne kadarı kendi işteğiyle gidiyor, ne kadarı sürüye uyuyor? Yüzde doksani kendi işteğiyle. Bu şirketin suyunu, toprağını elinden alacağını düşünerek vermemek için. Yüzde onu da “Ya bana ne yaparsa yapsın” der ama köylüler kendisini dışlamasın diye beraber direnişe katılır, onlar da gelir. Yani çok azdır o şekilde inanmadan bu direnişe katılan çok azdır. Mesela benim bir arkadaşım var samimi konuşurum ben, anlatır bana ‘Ya ne olacak yapsalar ne olacak. İşte diyorlar biz sizin doğanızı ellemeyeceğiz suyunuzu boruya alacağız oradan çıktıktan sonra da buraya, dere yatağına salacağız. Bunda kimin ne zararı var? Elektrik  reteceğiz. Bu kötü bir şey mi? Değil. Eee  yleyse ne diye biz buna karşı çıkalım’ böyle diyenler de var. şimdi öte yandaki vatandaşın söylediği belki mantıklı geliyor. Ona inanmasa bile, ikna olmasa bile elle gelen düğün bayram. Yani sürüye uyuyor. Ama bu çok az benim tanıdığım bir kişi var. Ben hastayım diyor, gelmeyeceğim diyor direnişe gelmiyor. Rahatsızım diyor. Ona kimse inanmıyor ama. Ama sen gelmediğin için sen bizim komşumuz değilsin de demiyorlar. Yani dışlama olayı da yok. Onu da anlayışla karşılıyorlar (#26).

Bu bağlamda HES’ler toplumsal barışı da etkiliyor, mücadeleler köy içi ve köyler arasında bölünmeler ve birleşmeler yaratarak toplumsal dışlamalar, çatışma ve dayanışmalar üretiyor. Bölünme özellikle şirket manipülasyonlarının yoğun olduğu ilk başlarda meydana gelirken, birleşmeler de projelerin doğrudan etkilerinin algılandığı süreçte ve proje gerçekleştirdikten sonra görülüyor. Aynı bölgede yapılan ikinci bir projeye karşı daha önce tepki vermeyen köyün diğer köylerle birleştiğini görüyoruz. Ayrıca HES ve şirket yanlısı kişi ve köyler toplumdaki ve mücadeleden dışalanıyor. Sonradan katılsalar bile bir tereddüt her zaman oluyor.

Direnışin söylemi neden ve ne kadar tutarlıdır? Belli bir tabi grubun  yeleri tarafından paylaşılan gizli senaryo ne kadar tutarlıdır? Scott’a göre (2014: 206) “Kamusal eylem ile sahne arkasındaki söylem arasındaki farklılık büyük  l de tahakkümün sertliğine bağlıdır. Ceteris paribus tahakküm ne kadar gönülsüz, alçaltıcı, zahmetli ve zorlayıcıysa resmi iddialarıyla tamamen uyumsuz olan bir karşı söylemi o kadar çok besler.” Gizli senaryonun tutarlılığı, hem tahakkümün homojenliğine hem de mağdurların toplumsal olarak birbirlerine bağlılıklarına tabidir. İç tutarlılığa sahip bir gizli senaryonun gelişmesini teşvik eden başlıca koşullar kader birliği içinde yaşayan topluluklara dahil köylülerin tahakküm edene karşı net, karşıt bir görüşü paylaşma ve dayanışma içinde hareket etme ihtimalleri en yüksektir. Hayatları birbirine ve aynı otoriteye bağlı, aynı risklerle karşı karşıya, karşılıklı bağımlılıkları çok yüksek aynı deneyimlere sahip homojen ve birbirleriyle kaynaşmış grupların birlikteliği ve dolayısıyla direnişleri daha kuvvetlidir. Kader birliği içinde yaşayan topluluklar ayırt edilebilir ve iç tutarlılığa sahip bir alt kültürü yaratırlar. Kendi kodlarını, mitlerini, kahramanlarını ve toplumsal standartlarını geliştirirler. Gizli senaryoyu geliştirdikleri toplumsal mekânın kendisi tek biçimli, tutarlı ve rakip söylemleri uzakta tutan güçlü karşılıklı yaptırımlara bağlıdır. Sahada direniş içinden rakip bir s ylemizin çıkmasına izin verilmiyor. Direnişin en güçlü olduğu köyde bile,

Direnışe karşı çıkanlar da vardır bu köyde. Dağın suyunu ne yapacağız, şirket bu suyu kullansın, bundan elektrik  retsin kullanalım diyenler de var. Burda var mı? Var tabi canım olmaz mı? Vardır,

amma onunla tartışınca o susmak zorunda kalıyor. Bazısı sahiden böyle galiba diye ikna oluyor, bazısı da bunlar beni anlamayacak diye susuyor (#26).

Benzer bir şekilde yalıtılma, koşulların homojenliği ve tabi olanlar arasındaki karşılıklı bağımlılık genellikle güçlü bir biz ve onlar imgelemiyse ayrı bir alt kültürü gelişmesini destekliyor. Kuşkusuz bu bir kez olduktan sonra, sonraki bütün deneyimlere ortak bir dünya görüşü dolayım oluşturduğu için, ayrı alt kültürün kendisi toplumsal birlik için önemli bir güç haline geliyor. Ancak gizli senaryo hiçbir zaman ayrı bir dil haline gelmiyor. Hâkim değerlerle sürekli bir diyalog içinde olması gizli ve kamusal senaryoların karşılıklı olarak anlaşılabilir kalmalarını sağlıyor (Scott, 2014: 208).

4.8. Direnişin Kültürel Dinamikleri

Doğa, spesifik olarak da su, kullanım değerlerinin ve deneyimlerinin muazzam çeşitliliğine bağlı olarak yerel kültürün kurucu başat unsuru. Üstelik egemen aktörlerin değerlendirme dilinin tam tersine “çorak tarım arazisine” karşılık, toprak “*Kan damlası can bitecek*” kadar değerli görülüyor (#29). Projeler önemli ölçüde toprağın ve geçimin kaybı anlamına geldiği gibi, yerel yaşam tarzının ve kültürün kaybını da dayatmaktadır. Kimlik kaybı, kültürel mirasın kaybı ve memlekete bağlılık direnişin temel belirleyicilerindendir. Tarihsel süreçte köylü tamamen doğayı kullanmış, hem güzel bir coğrafyası var hem de Ek.3’te görüldüğü gibi neredeyse her bir taşın bir adı var. Ahmetler Köyü yüzyıllarca doğayla iç içe, kapalı bir toplumsal, kültürel ve tarihsel yapıya sahiptir. Köyün kadın organik entelektüellerinden biri toplumsal yapıya ilişkin şu gözlemlerde bulunuyor: “*Bu kadar toplu yaşamdan uzak olup da kendi topluluğuyla kendi değerleri içinde kalabilen ender köylerden birisi olmanın özelliğini yaşıyordu Ahmetler geçmiş senelerde*” (Hearn, 2013).

4.8.1. Köye Sadakat ve Vefa: “Ellerin eli el değil”

Bu mücadeleleri memleket toprağına, yerele olan sevgi ve sadakat kuvvetli kılıyor. Hem Ahmetler hem de Gençler köylülerinin ortak dili: “*Bizim satılık vatanımız yok. Burayı kaybedersek bize bu dünyada hayat yok*” (#23; #41). Gurbetçileri toprakla, köyle bağımlı hiç kesmeyen köyler. Mekâna olan bağlılığın ve kuvvetli bir yerelliğin etkili bir ekolojik mücadeleye imkân verdiği gözlemleniyor. Ahmetler Köyü aktivistleri ve köylüleri bunu şöyle ifade etti:

Köy geleneklerine, yurduna bağlı, burada farklı bir öz kirlenmemiş, bozulmamış bir kültür var. Kendi özlerini koruyorlar. Burada diaspora (gurbetçiler) köyüne müthiş bağlı, buradakilerden, yerlilerden daha fazla bağlı. Dışarıdakiler buraya tapıyor (#11).

Bin yıllık ata yurdu. Duygusal bağımız var tabi ki, Amazon nehrine olacak değil ya (#12).

Köyümüzün haklarını sonuna kadar savunmak boynumuzun borcu. Hepimiz geçmişimizi, geçmiştekileri unutmamalıyız. Nereden geldiğimizi bilmezsek, sahip olduğumuz hiçbir şeyin değeri kalmaz. Varımızı yoğunuzu ortaya koyarak HES’i engelleyeceğiz. Atalarımızın kemiğini sızlatmayız. Kanyonu kimseye kaptırmayız. Atalarımız bize yurdunuza sahip olun, kimsenin yurduna el atmayın diye vasiyet ederek göçtüler bu dünyadan (#23).

Sahadaki üç köyde de direnişin dinamikleri farklılık göstermektedir. Ahmetler’de direnişin sınıfsal temeli marjinal köylülerle kendi kentli organik aydınlara dayanmaktadır. Ahmetler’de direnişi besleyen iki dinamik öne çıkıyor: Birincisi, yakın kent merkezlerinde yoğun bir köy kökenli nüfus var. İkincisi, köylülerin bunlarla güçlü bağları var.

Bizim köyümüz şehirli 3000’den fazla Ahmetlerli var. Bu köydekiler şehirdekileri etkiler, bizden ziyade onlar bizi etkiler, farklı bir şey var (#11).

Çevresel direnişe yerel üstü ölçekten gelen destek de yine kentli orta sınıf tabanlıdır. İlçeye yakın olmaları en büyük avantajları. Göç, direniş açısından diyalektik bir süreç: bir yandan direnişi zayıflatan diğer yandan da direnişi güçlendiren potansiyeller taşıyor. Köyün ağırlıklı olarak bağlı olduğu ilçeye ve ile göç vermiş olması, ilçe ile köy arasındaki mesafenin kısalığı köyden gidenler ile köyde kalanlar arasındaki bağın korunmasına yardımcı oluyor. Üstelik kır-kent mesafesinin azlığı ve ulaşım kolaylığı nedeniyle direnişe destek vermek ve sağlamak daha kolay. Gençler Köyü direnişi için tamamen farklı bir taban söz konusu: kırsal köylüler ve kentli orta sınıf müttefikler. Kır-kent mesafesi bu köy için daha da avantajlı, şehirlerarası yolu kenarında. *“Yaz 450 nüfusu var kışın 1000 kişi oluyor. Manavgat’ta 100 hane var. Köyde hepsinin bağı var, bahçesi var. Gençler Manavgat’ta turizmde. İşten çıkınca gelir, bağına bakar, bahçesine bakar”* (#20). Güçlüköy’de ise direnişe orta sınıf aydın desteğinin zayıf kaldığı köylünün de kendi içinde ayrıştığını görüyoruz. Bu anlamda yerel direnişin başarısının önemli ölçüde kentli orta sınıfın maddi ve ideolojik desteğine bağlı olduğu tespiti yapılabilir. Özellikle memleketleriyle bağlarını koruyan kentli orta sınıfın belirleyici bir stratejik ağırlığı görülmektedir. *“Gidenler geri geliyor buraya. Bağımızı hiç kesilmiyor. İlçeye ve yurtdışına gidenler geri geliyor”* (#18).

Köylünün kovulması, fiziksel olarak yerinden edilmesi karmaşık bir meseledir ve kimlik, kültür ve geleneksel geçim tarzı açısından olumsuz etkiler ima eder. Sosyo-kültürel bir bakış açısından mekâna-memlekete aidiyet belli bir grubun belli bir ortamdaki tarihsel tecrübelerinin derinliğine dayanır. Köye-memlekete bağlılık bireylerin tek tek tecrübelerini aşar ve tüm bir grubun ya da topluluğun toplumsal ilişkilerini ve bunlara içkin değerleri kapsar. Mekânla insanlar arasındaki ilişkileri ifade eder, bir yerin fiziksel nitelikleriyle olan bağlardan daha güçlü bağların ortaya çıkmasını sağlar. Hem bu ilişkiler hem de fiziksel çevre bağlamında mekân birey, grup ve kültürel kimliklerin oluşmasında, sürdürülmesinde ve korunmasında önemli bir rol oynar. Duygular, hatıralar, düşünceler, değerler ve anlamlar kişinin veya grup kimliğinin bir parçası haline gelir. Mekânlar zamanın ve tarihin kodlanmasında ve bağlamının kurulması için zorunludur ve aile ve grupların tarih boyunca sürekliliği ve soy kütüğü ile özdeşleşir. Bireysel ve kolektif mülkiyet, miras ve diğer temellük biçimleri gibi bireysel ve ekonomik bağlar mekânla

bağlılık açısından zorunludur. Çevre ve din, kozmoloji ve dünya görüşü, özellikle yerel folklore yansıyan veya yer isimlerinde ifadesini bulan toplu ritüeller ve kültürel olaylar bir toplumun toprakla ve doğayla ilişkilerinde önemli roller oynar. Nihayetinde bu türden bağlar hem bireysel hem de kolektif gerçekliğin kuruluşunun özünde yatar. Gerçekte insanlar ve mekân arasındaki bağlar bizzat kültürün ontolojik zemininde yatar. Öyleyse mekân hem bağlam hem içerik, hem sahne hem de maddi, fiziksel biçimde yaşanan dünyadır. Bir insanın yeri-yurdu, mekânı ile bedeni arasındaki yakınlık, var oluşun fiziksel boyutunun temelini oluşturur. Bu toplumsal mekânlar basitçe davranışın içinde geçtiği yerler değil, insanlar tarafından kurulan, vücuda getirilen ve insanları temsil eden yerlerdir: babaevi, atayurdu.

Üstelik memleket, yer-yurt duygusu toplumsallaşmış mekâna bağlılık, bireysel ve kolektif kimliğin yaratılmasında zamanın ve tarihin kodlarının yazılması ve bağlamının kurulması ve kişilerarası topluluk ve kültürlerarası ilişkilerin kurulmasında önemli bir rol oynar. Coğrafi tecrübe mekânlarda ve mekânlarla bağlar kurar, mekânlar üzerinden diğerlerine ulaşır, insan varlığı için yerler ve mekânlar yaratır. Yerinden edilme mekân, akraba ilişkiler, yerel topluluklar, kozmoloji ve geleneğin bağlantılı olduğu “güven ortamının” yaratılmasında yer-yurt duyusunun ne kadar önemli olduğunu gösterir. Yaşamın en temel fiziksel boyutlarından koparılmak yaşamdan koparılmak demektir. Üretildiği mekânından kopartılan kültür ontolojik zeminini kaybeder ve insanların sürekliliği ve kimliği ifade edebileceği bir yaşam dünyasını yeniden kurmak için mücadele vermesi gerekecektir.

Ek-3’deki yaşatılmaya çalışılan yer adlarında görüldüğü gibi köylülerde ve organik aydınlarda güçlü bir mekâna aidiyet duygusu var. Kanyonda asırlık bir çınarı deviren kepçeye, “*Bu çınarın altında büyüdüm ben! Sen nasıl öldürürsün onu!?*” diye gövdesini siper eden yaşlı bir köylü durdurmuştu dev makınayı (Okdemir, 2013). İnsanların doğayla, çevreleriyle özellikle toprakla ilişkileri genellikle karmaşıktır ve akrabalık ilişkilerine benzer. Toprak kültür ve kimlikle doğrudan bağlantılıdır. İnsanları yurtlarına ve doğal çevrelerine bağlayan güçlü dini, sosyal ve kişisel sembolik özellikleri vardır. Dini inançların ve ritüellerin bağlantılı olduğu belli yerler, dağlar, pınarlar, ataların yattığı yerler ve yaptığı şeyler kutsaldır. Tüm dünyada pek çok insanın sosyo kültürel sistemlerinde toprak ve yer kimliklerinin ve toplumlarının kalbinde yatar ve bunlar öncelikle direnişte ifadesini bulur. Doğayla, toprakla ilişkiler çoğu kez toplumsal ilişkilerin ve bu ilişkilerin yeniden kurulduğu araçların temelidir. Toprak doğum yeridir, ataların mekânıdır, maddi ve manevi geçimin, rızkın ve yaşamın kaynağıdır, tarihsel geleneğin bağlamıdır. Zamanda süreklilik duyusunun kaynağıdır, oysa sermaye birikimi odaklı kalkınma pratiği ve piyasa toprağın kimliğini tek bir niteliğe, ekonomik “kaynak” değerine indirger. Devlet ve şirket doğada sadece görmek istediğini görüyor. Bu su, ağaç, mermer olabiliyor. Doğal

varlıkları birbirinden koparıp soyutluyor. Oysa doğayı daha çok kullanım değeri ve bütünlük içinde gören köylüler açısından mekânın sembolik bir değeri vardır. Yurdun, toprağın kaybı parasal değerlerle ölçülemez, tazmin edilemez. Mekân ve yurt-memleket çevresel direnişin temel kavramlarındandır. Mekân duygusu bireysel ve kolektif kimliğin kurulumunda önemli bir rol oynar. İnsanların kişiler arası, topluluk içi ve kültürlerarası ilişkilerinin kodlandığı ve bağlamının kurulduğu mekândır buraları. Yaşlı bir yerli kadın mekânla bağı şöyle ifade ediyor: “Biz o dağların çocuklarıyız” (#30). Aynı şekilde köyden çıkanların köye bağlılığı direnişi besleyen önemli bir unsur. İngiltere’de yaşayan gurbetçi bir kadın “Ellerin eli el değil.” “İçimizdeki Ahmetler sevdası adeta bulaşıcı bir şey. Bu seveda bize babalarımızdan bulaştı ve sanırım çocuklarımıza da geçecek” diyor (Hearn, 2011). HES’e karşı söylem ise yukarıda belirtildiği gibi “Bizim gidecek başka bir yerimiz yok. Burası bizim” ifadeleriyle dile getirilmektedir. İnsanları tanıdık oldukları çevrelerinden koparmak birey ve topluluk olarak yaşamın dayandığı maddi ve kültürel kaynak temelinden koparmak demektir. Bu fiziksel ve sembolik çevrelerden koparılma tehdidi de direnişte yanıt buluyor. “Burası bizim vatanımız. 600 yıldır burada yaşıyoruz; suyumuzu, kanyonumuzu asla vermeyiz”. Projenin kabul edilmesi ve köyün terkedilmesi atalara ihanet olarak görülüyor: “Bizde iki şey var kıymetli: birisi namus, ırzımız, birisi de vatan.” (#23)

Ayrıca nesiller arası bir adalet söylemi de yaygın:

Biz önden gideriz. Gençlerimiz arkadan gelsin. Biz ölürüz, biz yaşadık gördük çocuklarımız da görsün” diyordu yaşlı bir kadın (#30).

Çocuklarımın da burada yaşamasını tabi ki isteriz. Elbette belki bir gün yaşayacaklar. Benim çocuklarım çok istiyor burada yaşamayı (#29).

Bu anlamda direniş aynı zamanda yarınlar için verilen bir mücadeleyi de ifade ediyor. Ayrıca direniş önemli ölçüde doğa ile bağı koparmamış dünün çocukları, bugünün gençleri tarafından sahipleniliyor. Doğa-köy ile bağı kopmamış olması, doğayı-köyü savunmaya gönüllü dinamik bir grup yaratıyor.

4.8.2. Yerel Kültür ve Kimlik: “Biz o dağların çocuklarıyız”

Belirtildiği gibi köyler direnme kültürü olan köyler. Yerelde su gibi orman gibi toprak gibi ortak varlıklarından, kolektif müştereklerden biri de kültürdür. Kültür toplum tarafından üretilen ve toplumu üreten maddi bir toplumsal süreçtir (Cox ve Nilsen, 2010: 202). Yerel direnişler kültürünü ve kimliğini koruma kaygısı da taşıyorlar. Varlık ve gelir kaybı kalkınmanın direniş yaratan sebepleri olarak görülebilir. Ancak direnişin kültürel bir ontolojik temeli de vardır. Yukarıda belirtildiği gibi projelerin kurbanları sadece maddi şartları değil, manevi geçmişlerini ve bağlarını, yüzlerce yıllık kültürlerini de kaybedecek. Bu açıdan sahada direnişin kültürel boyutu, diriltilmeye ve yaşatılmaya çalışılan yerli Yörük kültürünün de korunması

üzerine kuruluyor. Doğa yereldeki üç köy için farklılıklar taşımakla birlikte, maddi, manevi ve kültürel anlamlar ve önem taşımaktadır. Kanyon ve dereler köylerin geçmişi, kültürel kimliğinin ve toplum doğa ilişkisine yönelik anlayışlarının bir parçasıdır. Doğa bir miras, emanet ve yaşam-sağlık unsuru olarak görülüyor. Kültür toplumsal hareketlerde önemli bir rol oynar. Taban, örgüt ve sosyal politikalara muhalefet bir hareketi hareket yapar. Yerel kültürde toplumun değer, inanç, hatıra, gündelik ritüel, sembol, dil paylaşılmış deneyimlerinden oluşur. Kültür direnişte önemli bir rol oynar, direnişin ardındaki sürükleyici güçlerden bir tanesidir. Bu paylaşılmış kültürel özellikler kişinin dünyaya bakışını biçimlendirir. İnsanlar bunları kolektif eylem repertuarını dolduracak bir tür araç takımı gibi taşır. Bu değerler, hatıralar, inançlar repertuarı bireyin dünyayı yorumlamasını, gelecek vizyonunu sağlar. Bu özellikler direniş hareketlerinde bir taktik olarak ta kullanılır. Örneğin devrimci bir kişiliğin hatırası potansiyel aktivistleri hareketin hedefi etrafında birleştirir ve esin kaynağı olur. Belki de en önemli araç paylaşılmış bir hafızadır.

Bir toplumsal harekette kullanılsın ya da kullanılmasın kültür grup kimliğinin inşasında merkezi bir rol oynar. Ortak hafıza, deneyim, ritüeller gruba aidiyetin göstergeleridir. Sahada ortak hafızasına başvurarak hareket kendini tahakküm ve direniş çizgisine yerleştiriyor. Geçmişte yabancı işgallerine karşı yürütülen mücadele şimdi “*İkinci kurtuluş savaşı olarak*” yerli (?) işgalcilere yöneltiliyor (Hes Direniş Belgeseli, 2014). Geçmişle kurulan bu bağ, kolektif hafıza bağı mücadeleye ilham, sadakat ve meşruiyet sağlıyor. Direniş ve doğrudan eylem baskın kültürün dışından gelmektedir. Neden? Kalkınma sürecinin ya da piyasa ilişkilerinin yayılması sürecinin beklenen sonucu alt veya aşağı kültürlerin yok olmasıdır. Yerel kimliğin ve kültürün varlığı ve yeniden üretimi toprağa ve suya bağlıdır. Kültür belli bir mekândan kök alır ve başka bir yerde kolaylıkla yeniden kurulamaz. İnsanlar kendi kültürlerinin politik anlamlarının ve kalkınma projelerinin yerel kimlikleri tamamen yok edeceğinin de farkındalar. Kapitalist müdahaleler, insanların yaşamlarını, üretim faaliyetlerini, sosyal organizasyonu ve etkileşimi, liderliği, politik yapıyı, dünya görüşü ve ideolojiyi tamamen dönüştürür. Projeler insanları yerinden etmekle kalmaz onları yeniden yaratır. Bir toplum yerinden edildiğinde yeni yerinde kendini tamamen yeniden üretemez. Kalkınma projelerinin çoğu, özellikle kırsal nüfusu yerinden edenler doğrudan ve dolaylı iki süreci ilerletir: devletin yayılması ve bölgesel ve ulusal piyasa sistemlerine entegrasyon (Oliver-Smith, 2010: 170). Bu iki süreç de basit ve dolambaçsız değildir. Çoğu durumda ikisi de toplumsal, ekonomik ve politik ilişkilerin genel toplumdakine yakın bir dönüşümünü içerir. Pek çok açıdan sözde kalkındırıcı projeler, yerel kültürleri değiştirmek için tasarlanmıştır. Bu anlamda projelerin yerel kültürleri yok etmesi şart değildir ama kendilerini yerel bağlamların çok uzaklarından kaynaklanan değerler ve hedefler etrafında yeniden yapılandıracaktır. Böyle bir kalkınma süreci, yerel kültürlerin, toplulukların ve

ekonomilerin sergiledikleri çeşitliliklerin toplumun genel amaçlarıyla uyumlu oldukça dar bir dizi kurum ve pratiğe indirgenmesine yol açacaktır.

Belirtildiği gibi bir toplumsal harekette kültürün etkisi yadsınamaz. Sahada dışlayıcı ve homojenleştirici bir devletin karşısında kültürel muhalefet apaçık kendini gösteriyordu. Devletin varlığının giderek artmasıyla kendi kültürlerinin içerildiği geniş bağlam içindeki politik anlamının farkında olmayan küçük topluluklar baskın grup iktidarı ve sömürüsüyle karşılaşarak geniş toplum içinde kimlik ve kültür kaybına uğrayacaktı.

Aynı şekilde sahada projeler üzerinden gerçekleşen özel veya kamusal ekonomik yayılma biçimiyle temas, devletin ve piyasanın yayılması süreçleri kültürel çeşitlik ve yerel kültürün geniş bilgi tabanını yıkıma uğratar, yok eder. Pek çok bakımdan kalkınma politikalarının kültürel politikası hem etki hem de niyet açısından asimilasyonisttir. Öte yandan belli bir toprağa, alana ve ekolojik varlığa özel bir statü vermek kalkındırıcılar için hem kötü bir emsal oluşturacak hem de ileride birikim için önemli engeller yaratacaktır. Direnişler, sermayenin birikim koşullarını belirlemede etkili olabilirler. Onun için projelerin tavizsiz uygulanması da şarttır. Sahada köylülerin kimliği ve kültürü yayla, orman, su, dere ve kanyonla doğrudan ilişkili. Yurt olarak mekân bireylerle kendisi, bireyler ve gruplar arasında çoklu ilişkilere işaret eder. Hem yaşam tecrübelerinin hem de insani ilişkilerin kaynağı ve koruma alanı olarak mekâna aidiyet grubun kimliğinin oluşumunda, sürdürülmesinde ve korunmasında önemli bir rol oynar. Belli bir ortam içindeki gündelik yaşamla ilgili duygular, hatıralar, düşünceler, değerler ve anlamlar grup kimliğinin önemli bir boyutunu oluşturur. Bu yüzden, yurdundan edilmek, köklerinden koparılmak, projelerden kaynaklanan zorunlu ya da gönüllü terk, grubun kimliğini tehlikeye atar. Kültürel kimlik, sosyal organizasyon (oymaklar) ve kültürel değerler üzerinden ifade edilmektedir. Yaşam tarzı (yörük) folklor ve geleneksel pratikler doğrudan doğa ile ilişkili, kimlikleri de anaakım toplumsal kültürden ayrık. Aynı şekilde üç köyde de 12 Eylül baskısı ve toplumsal mücadelelerin bakiyesi önemli ve canlı bir ortak hafıza oluşturmaktadır. Bu deneyimlerle dolu repertuar, grup dayanışması ve direniş için sembolik araçlar sağlarken politik, ekonomik ve toplumsal şiddet isyana zemin hazırlamıştır. Zor, öfke ve çaresizliğin köylüyü isyana hazırladığını, aktörleri belli bir toplumsal dava etrafında bu ortak kimlik ve hafızanın harekete toplumsal ve politik örgütlenme becerisini kazandırdığı, kolektif eylem ve talepleri geliştirebilmelerini sağladığı gözlemleniyor. Köylünün kültürel kimlik bağlamında doğaya bakışını hareketin sözcüsü şöyle ifade ediyor: “*Dışardan gelenler işte dağlar, kayalar diye bakar. Ama burası bizim kültürel altyapımızdır, kültürel arka planımızdır. Bizi biz yapan, bizi yoğuran değerleri o taşın başında edindik*” (#11). Bir köylü kadın da aynı itirazı söyle dile getiriyor: “*Biz*

burada doğduk, burada büyüdü, bitkimizi, hayvanımızı, her şeyimizi bu suyla yetiştirdik, bizi buradan kovmaya kimsenin gücü yetmez; ölsek de suyumuzu, toprağımızı vermeyeceğiz”(#44).

4.8.3. Kültürel Miras ve Hafıza: “Geçmişimize sahip çıkıyoruz”

Kültürel hafıza toplumsal mekânla ilişkiler üzerinden kurulur. “*Burası bizim vatanımız, 600 yıldır burada yaşıyoruz. Burada 600 yıllık geçmişimize sahip çıkıyoruz*” (aktaran Lazaloğlu, 2013). Belirtildiği gibi mekân toplumsal, kültürel ve maddi bir alandır. İnsanlar bir topluluk şeklinde meşru olarak içinde bulundukları toprağa ve doğaya maddi ve sembolik değerler atfediyorlar. Zamanı aşan, kendilerini birbirine bağlayan ve diğerlerinden ayıran bir kimlikle birbirlerine bağlanıyorlar. Birbirleriyle güçlü bağlara sahipler. Direnişin sözcüsü “*Yok edilen aynı zamanda kültürümüzdür*” diyordu (#11). Kültürel miras insanları zaman içinden diğerlerine bağlayan bir topluluğun tarihsel hafızasına karşılık gelir ve zaman içinde kendilerine bir anlam vererek insanları evren içinde konumlandıran nesneler, kaynaklar ve pratiklerden oluşur. Tarihsel ve kutsal öneme sahip olayların meydana geldiği yerler, mezarlıklar gibi mekânlar, ya da yerel kimliği yansıtan kadim kalıntılar, ırmaklar, pınarlar, göller, ormanlar gibi kaynaklar sadece maddi olanaklar sunmaz, aynı zamanda topluluğun manevi yaşamını da besler. Bir kişinin kendi ana dilini, şivesini konuşması ve folklorik ve dini pratiklerini icra etmesi gibi tüm şeyler kültürel mirasın unsurlarını meydana getirir. Toplumun bu değerlerine yönelen tehdit de bu değerlerini savunma ruhunu besler ve ateşler. Dolayısıyla önemli olan sadece coğrafi anlamda yer değil insanları ile yer arasında nesnelerde, sosyal olarak kurulmuş mekânlarda ve tarihten getirilen kültürel pratiklerde kodlanmış olan ilişkilidir. Doğa ile toplum arasındaki ilişkiler sosyal olarak kurulur ki bunların fiyatı yoktur. Bireyler için riskte olan piyasada değer biçilecek bir tutam maddi “kaynak” değil insanları birbirlerine, çevrelerine, yaşam tarzlarına bağlayan bir dizi ilişkidir. Bunların değeri parasal olarak ifade edilemez. Pek çok kültürde fiyatlandırılmaz ve moral sınırlarla belirlenmiş malların değişiminin yasaklandığı mübadele alanları sözkonusudur.

Projeler insanların kültürel hafızalarını ve zaman anlayışlarını da değiştirir. İnsanlar köyle zamanda ve mekânda konuk olarak bağ kurarlar. İnsanlar kalkınma müdahalesini, öncesi ve sonrası olan bir milat olarak zaman algılarına yazarlar. Pek çok kültürün ontolojik temelinde zaman ve mekân yatar. Aile ve topluluk bağlarının derinden kök saldığı belli bir yerde yaşanmış uzun tarihler bir hafıza topluluğu içinde nesilleri birbirlerine bağlar. Böylesi bir hafıza üzerinden insanlar bir halkın mensubu, bir tarihin mirasçıları olduklarını ve hafıza ve umutla beslemesi gereken bir kültürün mirasçıları olduklarının farkına varırlar. Zaman ve mekânın sembolik öneminin dikkate alınmaması projelere yönelik tepkinin asıl nedenlerinden biridir. Direniş için harekete geçirici bir kuvvet olarak hafızanın gücü, proje gerçekleştikten uzun süre bile kendini

gösterir. Köylü direnişleri arasında tarih, kültür ve miras vurgusunun çok güçlü olduğu köy Ahmetler. “*Umarım dedelerimizden ödünç aldığımız bu cennet köyü çocuklarımıza aldığımız şekilde bırakabiliriz*” (#12). Köylünün Yörük kültürü yine özellikle organik aydınlar tarafından yeniden diriltilmekte, yemek, dil (Ahmetlerce), ağıt, beddua, doğaya damgasını vuran yer adları köyün web sayfası üzerinden yeniden canlandırılmakta, öğretmen kökenli folklor araştırmacıları tarafından belgelenmekte, arşivlenmekte ve paylaşılmaktadır. Sahada yaygın bir mağduriyet ve direniş hafızası köylüler tarafından paylaşılmaktadır. Müziğinden şiirine, türküsüne muhalif bir kültürel damarın, “altpolitikanın” olduğu her alanda gözlenmekte. Katılımcılardan biri protest müzikten “*Amerikan katil katil*” örneğini verdi (#28). Köyün sitesindeki ziyaretçi defterindeki şiir, edebiyat ve deneme yazıları paylaşımlarının çoğunluğu muhalif seslerden geliyor: Atila İlhan, Nazım Hikmet (kadınlarımız, memleketim), Can Yücel (aşk olsun sana çocuk), Yılmaz Güney, Aziz Nesin.

4.8.4. Direnişin Dili ve Sömürü Sözlüğü: “Bu köylüye bir zulüm”

Köylü sahada rıza üzerinden kurulu sömürüye değil, zor üzerinden kurulmaya çalışılan sömürüye direniyor. Scott’ın belirttiği gibi (1985: 186) sınıf ilişkilerini çevreleyen inançlar ve pratikler sürekli mücadelenin ve müzakerenin tarihsel ürünleridir ve bugünkü normatif çevre en iyi şekilde sömürü sözlüğüyle ifade edilebilir. En geniş anlamlarında dil ve kültür, iktidarın toplumsal iktidarın uygulandığı ve direnildiği alanların ikisidir. İktidarın ve tahakkümün bir dili varsa direnişin de bir dili vardır. Şirketin dili ve bürokratin dili ile köylünün dili farklıdır. Ekonomik ve politik iktidar sömürünün rasyonelleştirilmesine yönelik bir dil üretirken, köylü apaçık sömürü dili kullanılmasa da benzer kelimeleri dile getirmektedir: baskı, zulüm, gasp, işgal, zor. Güçlü kararını gizlemeler, örtmeceler, yoluyla sunmaya, meşrulaştırmaya ve rasyonelleştirmeye çalışırken, saha da gücünün arkasından söylenen yaygın bir ithamlar sözlüğü üretiyor. Bu sömürü dilini ifade eden sözcükler nelerdir? Kalkınma projelerine yönelik direniş ve protestoların dili geniş bir dizi imge, tema ve söylem geliştirir. Direniş hareketleri çoklu ölçekler bulunduğu ve yerel ve küresel çıkar grupları tarafından dile getirilen kalkınma projeleriyle karşılaştıklarından söylemleri de çok seslidir. Üstelik söylem tarzları, karşılık vermeye çalıştıkları belli bir bağlam, kavram ve problem alanına da uymak zorundadır. “Eğer tahakküm yaratıldığı ve sürdürüldüğü belli bir sosyal bağlama dayanıyorsa direnişte aynı şekilde bir sosyal bağlama dayanır” (Scott, 1985: 329). Özellikle insan hakları ve bilim alanlarıyla ilgili geniş iki söylem tarzı direniş hareketlerinde kilit roller oynar. Örneğin bir hidrosantralin inşasının yerel içme suyu kaynaklarını etkileyeceği jeoloji ve sismolojiye dayalı bilimsel bir söylemdir. Yine örneğin insanların manevi haklarının ihlal edildiği iddia ediliyorsa, duygu ve duyarlılığa hitap eden değerlere ve kültürel mirasa duyarlı bir söylem ve tarz söz konusudur. Oliver-Smith’in belirttiği

gibi (2010: 184) söylemler iki stratejiye dayanırlar: duygulara hitap eden (evocative) ve tatbiki (implementational). Duyguları harekete geçirici stratejiler şiirsel ve metaforik bir dil kullanarak duyguları açığa vururken, tatbiki stratejiler duygulara karşı eyleme rehberlik eder. Kalkınma projelerine direnişler, davalarına destek çekmek ve proje yanlılarının argümanlarını reddetmek ve haksız çıkarmak için her iki stratejiye de dayanırlar.

Sahada hareket geniş bir aktörler grubuna hitap etmeye çalışıyor. Genel kamuoyu, diğer toplumsal hareketler, hareketin muhalifleri ve hareketin katılımcıları, aktivistler. Hareket kullandığı dil ile muhaliflerine “*Vicdanınız buna nasıl elveriyor*”; genel kamuoyuna “*Böyle bir adaletsizliğin bize yapılmasına razı mısınız*” ve tabanına “*Birimiz hepimiz hepimiz birimiz için*” mesajını vermeye çalışıyor. Destek çağrısı daha çok sözcü üzerinden gerçekleşiyor:

“Bize destek olun, gelin Ahmetler Kanyonunu kurtaralım! Eğer sen de destek verirsen kanyonu kurtarabiliriz.... Ahmetler Kanyonunu her yönüyle tanımanızı istiyoruz. Bu güzellikler bir gün kuruyup giderse hepimiz üstümüze düşen sorumlulukları yerine getiremedik diye ağıt yakmamalıyız. Eğer böyle bir kanyonu koruyup yaşatabileceksek bunun zamanı şimdidir. Ancak şimdi bir şeyler yapabiliriz; sonrası yok!” (Koç, 2013b).

Şirketin, devletin ve proje yanlısı diğer aktörlerin söylemi ağırlıklı olarak bilimsel bir yaklaşıma ve söylemsel tarza dayandığından direnişçiler bunların argümanlarını dayandığı verilerin ve gerçeklerin yeterliliği ve kesinliği hakkında son derece dikkatli. Direnişin müttefiklerinin, odaların, STK’ların devletin, şirketin ve finansörlerin getirdiği argümanlara karşı koymak üzere veriler ve bakış açıları geliştirmek üzere geniş bir dizi bilim dalından gönüllü hizmet veren bilimsel uzman kadrolarını bulunuyor. Bunlar devletin, özel şirketlerin argümanlarını sorgulamak ve reddetmek için geliştirdiği eleştirilerle hakim yaklaşımlarının yeterliliği ve kesinliğini didik didik ediyor. Yeterli araştırma yapılmadığına, yanlış yöntem uygulandığına, veri toplamanın bayağılığına ve incelemelerin tutarsızlıklarına ve eksikliklerine tutarlı bir biçimde dikkat çekerek proje yanlılarının, yanlı ve bayağı bilimine tezat oluşturan bilimsel argümanlar geliştiriyorlar.

Direnin dili zayıf kamakla birlikte özellikle insan hakları bağlamında fedakârlık ve adaletin temel kavramlarına dayalı temalar kalkınma projelerinin ahlakını sorguluyor. Direnişçilerin yerel bir eylemdeki beyanatlari ve yayınları genellikle fedakârlık ve adalet temalarını yansıtıyor. Dinleyici ya da okuyucu kitlelerine insanların kalkınma adına yapmaya zorlandıkları fedakârlığı ve maruz kaldıkları adaletsizliğe vurgu yapıyor. Hükümetlerin dürüst olmayışı ve yoksulun zengin için fedakârlık yapmasını telkin eden ikiyüzlülüğü direnişçilerin hem yazılı ve hem de sözlü söylemlerinde yaygın görülen ortak tema olarak karşımıza çıkıyor ve muhalif sözlü kültür geleneği tehlikeli fikirleri güven içinde ifade etme imkanı veriyor. Direnin dilinde proje yetkililerinin eylemleri, yerine getirilmeyen ve getirilmeyecek boş vaatleri,

söyledikleri yalanları basit ve güçlü şiirsel bir dille ifşa eden belgeler görüyoruz: “*Sütlü sütlü melerler de sağmaya gelince teke çıkıverirler*” (#26). Köylünün maruz kaldığı ihlalleri, tecavüzleri ve öfkeyi açıklıkla dile getiren beyanlarla karşılaşıyoruz. Bazı insanların ilerlemeden bahsederken diğerlerinin hiçbir şey söyleme hakkının olmadığı, insanların kaybedecekleri değerlerin şirket ve devlet için hiçbir anlam ifade etmediğine ilişkin serzenişler duyuyoruz.

Tüm dünyada geniş insan hakları mücadelesinde ve insan hakları söyleminde karşılaşılan bir diğer tema vefa ve kültürel mirastır. Bir kimsenin zor yoluyla toprağını terk etmesi kimliğini ifade etme ve kültürünü yaşama hakkından mahrum kalması anlamına gelir. Projeye razı olmak ataların kutsal mirasına ihanet etmek demektir. Yine insan hakları söylemi üzerinden gerçekleşen diğer temalar mazlum, zalim, zulüm, zorbalık, tehdit, azim, metanet, şehitlik ve fanilik. Köyün toprağı, vatani için ölmek, şehitlik insanların başvurduğu istikrarlı bir temadır. Köylüler tek yürek olmuş, “*Ölmek var, suyumuzu ve toprağımızı vermek yok*” diyorlar (#8). İmdat çığlıkları geniş kamuoyuna yönelik duygusal bir çağrıyı ifade ediyor. Köylüler sularını vermemek için ölümü bile göze aldıklarını dillendiriyorlar. Israrla “ölürüz de vermeyiz” “*Bu bizim ikinci kurtuluş savaşımız*” (Okdemir, 2013) derken vatan savunmasına; “*Burası bizim Çanakkalemiz.*” temalarıyla şehitliğe vurgu yapıyorlar (Lazaloğlu, 2013). Bu ortak hafızasına başvurarak hareket kendini tahakküm ve direniş çizgisine yerleştiriyor. Özellikle çatışmacı durumlarda bu kolektif hafıza kendini gösteriyor. Geçmişte yabancı işgallerine karşı yürütülen mücadele şimdi yerli (?) işgalcilere yöneltiliyor. Geçmişle kurulan bu bağ, kolektif hafıza bağı mücadeleye ilham ve meşruiyet sağlıyor. “*Suyumuzu ancak bir yolla alırlar. Biz toprağa su onlara*” (aktaran Lazaloğlu, 2013). Ayrıca Anadolu'da nerdeyse her HES direnişinin özgün bir sloganı olduğu gibi Kanyon HES direnişinin de özgün bir sloganı var ve topluluğun iradesi ile tahakkümü defetme arzusunu dile getiriyor: “*HES'tirin gidin!*”

Sahada gözlemlenen baskın bir olgu direnişin dili ve sembollerinin muktedirlerin vatan hainliği söylemine karşı kendi vartansever dilini üretmesi: memleket odaklı mikro milliyetçilik. Bu yüzden en yaygın söylem de işgal ve vatan savunması. Bu iki örnek üzerinden dile getiriliyor: Filistinliler ve Kızılderililer. “*Biz bu topraklar için savaşıyoruz. Dedelerimiz de savaşmış*” (#25). “*Biz Filistin'iz karşımızda İsrail var.*” “Son ırmak kurduğunda, son ağaç yok olduğunda, son balık öldüğünde; beyaz adam paranın yenilemeyen bir şey olduğunu anlayacaktır.” “*Bizler “Amerika'nın Kızılderilisi, Afrika'nın zencisiyiz. Suyumuzdan, toprağımızdan, yaban keçimizden, kartalımızdan, kaplumbağamızdan, karakuşumuzdan asla vazgeçmeyiz*” (aktaran Onur, 2013) Şiddet ve baskı olgusu ise Nazi lideri Hitler'le özdeşleştiriliyor: “*Adam, Hitler gibi bastırıyor üstümüze*” (#23). Nihayet toprağını, vatanını savunmak nasıl vatan hainliği olabilir diye şirketin

ithamlarına karşı güçlü bir dayanak elde ediyor. Böylelikle şirketin ve devletin proje karşıtlığını, direnişin alanını, söylemini ve potansiyelini sınırlamasının önüne geçiliyor.

Sahiplenme başlıca tema “*Ormanlarımız, meralarımız bizim değilse kimin?*” Direnişin dilinde yaygın bir tema muktedirlerin davranışları: “*Burada 600 yıllık geçmişimize sahip çıkarken birileri gelip, ellerindeki silahlarla, zorbalıkla suyumuzu elimizden almak istiyor. Ama bilmiyorlar ki, bu direniş artık sadece Ahmetler Köyü ve köylülerinin direnişi değil, bu doğasına sahip çıkan herkesin direnişidir*” (#11). Adanmışlık yaygın bir tema. Şirketin şiddet içeren eylemleri özellikle direnişçilerin karşıt söylemlerinde güçlü bir araç: Şirket eşkıya, şirket eylemleri eşkıyalık, zorbalık olarak nitelendiriliyor. Gerçekleşmesinden sonra ise en yoğun duygu mahcubiyet ve pişmanlık. “*Aklımız başımıza geldi ama geç geldi.*” Doğayı devlete karşı koruma söylemi de yaygın bir söylem. İlk direnişteki pankartlardan biri “*HES’lerin arkasında devlet kanyonun arkasında millet*”.

Direnişin dilinin üç köy açısından farklılaştığını da görüyoruz. Güçlüköy’de pişmanlık, Ahmetler ve Gençler’de kararlılık. Güçlüköy’den kanyon direnişine destek için gelenlerden biri “*Ahmetler köyünün bu yiğit, onurlu kavgasına destek vermek için geldim. Biz zaten Güçlüköy’lüyüz. Bizim köyümüzde yapılan bu olaya biz adam gibi karşı koyup direniş gösteremedik. Biraz da utanarak buradayız, ama iyi kötü bu noktaya gelebilidik*” (Hes Direniş Belgeseli, 2013). “*Boşuna uğraşmayın; buraya HES yaptırmayız.*” “*Yaptırmam o HES’i. Biz kendi hududumuzu kendimiz bekliyoruz.*” “*Devlet bize bu muameleyi reva gördüğü sürece; gerekirse son Mohikan yokedilene kadar direneceğiz*” (aktaran Güney, 2013).

Paylaşımcılık vurgulanan başka bir tema: “*Bu suyu bardak bardak dünyayla paylaşıyoruz ama HES’e asla vermeyiz!*” (#24). Sahada direnişin dili sadece yerel bir sorunla sınırlı değil, daha geniş yapısal süreçler ve adaletsizliklerle bağlantılı. Küreselleşme sürecindeki devletin ve sermayenin zor, tahakküm yoluyla yayılımı üretiyor bu dili. Bu dil şiirsel bir ifade de buluyor:

Şu Gençler’in bağları geçilmiyor yolları,
Altın olmuş her yanı satılıyor dağları,
Dübeş attım yek geldi taşeronlar çok geldi,
Veremeyiz dedikçe sırtımıza cop geldi.
Vermişler Ankara’dan hiç bizlere sormadan,
Defolup gidin buradan kafanızı kırmadan,
Sahipsiz mi sandınız buraları aldınız,
Bir taşını vermeyiz işte şimdi yandınız.
Kimse heveslenmesin buralara gelmesin,
Bir taşını vermeyiz kararlarımız kesin,
Bunu söyler Kuzulu hem kar yağar hem dolu,
Güvenmeyiz biz size kaypaktır insanoğlu.¹⁴

¹⁴ Gençler Köyünden emekli öğretmen Şükrü Kuzulu’ya ait şiir. “İMO ve Genç-İMO Hes Karşıtı Köylülerle Omuz Omuz!!” (2011) http://hatay.imo.org.tr/gencimo/bizden_detay.php?kod=1152&tipi=72&sube=0

4.8.5. Sosyal ve Çevresel Adaletsizlik: “Birkaç kişinin zengin olması için bu köyü bitirecekler”

İtaat ve isyan aynı zamanda adaletsizlik bağlamında açıklanabilecek olgulardır (Moore, 1978). Direniş, sadece yerel geçim ve yaşam alanı, kültür ve çevre savunusu değil, aynı zamanda bir toplumsal adalet ve çevresel değerler savunusu. Doğaya, yaşam alanına yapılan bir müdahale orada yaşayan insanları etkilerken sosyal-çevresel-ekolojik adaletsizlik sorununu da gündeme getiriyor. Tahakküm zayıf ile güçlü arasındaki sosyal normları kırıyor, meşruiyet krizine yol açarken güçlü bir adaletsizlik algısı yaratıyor ve bu adaletsizlik algısını pekiştiriyor, ayrıca mevcut ve eski eşitsizlikleri dile getirme fırsatı veriyor. Bu bağlamda köylü direnişleri yaşam ve geçim hakkının tehdit edilmesine yönelik bir adaletsizlik algısından beslenmektedir. Robbins’ın (2012: 87) dikkat çektiği gibi özellikle marjinalleştirilmiş halklar için “Politik ekoloji hikayeleri adalet ve adaletsizliğin hikayeleridir.” Çevresel eşitsizliklerle sosyal adalet el ele gider. Biri diğeri hesaba katılmadan çözülemez. Dolayısıyla çevresel rahatsızlıklardan ortaya çıkan hareketler kendilerini sık sık toplumsal adaletsizliklere karşı bir direniş olarak ifade etmektedir (Urkidi, 2011: 575). Neoliberal çevresel yönetişimin temel örgütleyici ilkesi adalet değil, piyasa olduğundan kalkınma ve çevre politikalarının, kararlarının ve değişikliklerinin çoğunluğu, beraberinde kazananlarını ve kaybedenlerini getirir. Çevresel adalet ırk, sınıf, cinsiyet veya etnik köken farkı gözetilmeksizin herkesin güvenli ve sağlıklı bir çevrede yaşama ve yararlanma hakkı olarak tanımlanır (Gregory, et al, 2009: 201). Ekonomik ve toplumsal koşullarına bakılmaksızın tüm birey ve toplulukların güvenli, sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşama hakkı olduğu, çevresel sömürü ile insan sömürüsü ve sosyal adalet arasında bir bağ bulunduğu ve çevresel ve toplumsal adaletsizliklerin çoğunun toplumdaki geniş yapısal meselelerden kaynaklandığını vurgular. Daha spesifik olarak, çevresel adalet temelde sosyal adalet ve çevre politikası alanlarının birbirinden ayrılmazlığını temel alan bir toplumsal harekettir. Batıda bu hareketin kökleri 1960’larda, pestisit kullanımına ve 1970’lerde çevresel ırkçılığa karşı verilen toplumsal mücadelelere dayandırılır. Kökeni ne zamana dayandırılırsa dayandırılırsın günümüzde hareketin üç ana ilkesi vardır: Birincisi, bilerek veya bilmeyerek ırk, etnik köken, sınıf veya cinsiyete dayalı olarak bireylerin, grupların veya toplulukların belirli politikalar ve uygulamalar yoluyla tehlikeler karşısında ayırım yapılmaması, eşit davranılması. İkincisi, bu toplulukların hem ekolojik varlıklara erişimde hem bu varlıkların kontrolünde hem de karar alma süreçlerinde ulusal ve uluslararası ölçekte bireyler kurumlar ve şirketlerce engellenmemesi. Üçüncüsü, (kabul edilebilir risk, atık, ırk ve çevre sağlığı) gibi çevresel adalet mücadelesinin politik olanaklarını koşullandıran tartışmaya ilişkin kilit kavramların çerçevesinin çizilmesine yönelik kültürel politikanın ön plana çıkmış olmasıdır.

Batıda hareket, yaratıcı, aktif eylemlilik,-toplumsal değişime tabandan yaklaşımlara sadakat ve mücadelede bürokrasiye karşı saygısızlığıyla tanınır (Gregory, et al, 2009: 202).

Egemen grubun kalkınma vaadinin ardında aslında ekolojik varlıkların sömürülmesi yatar. Sahada gözlemlendiği kadarıyla yerel topluluklar diğer şeyler yanında özünde adaletsizliğe ve sömürüye karşı bir isyanı dillendirmektedir. Yaşamın ve geçimin kaybı kalkınma olamaz. “Üç bin kişinin kazancı bir kişinin kazancı için feda ediliyor. Büyük bir adaletsizlik bu” (#19). Martinez-Alier’in (2001: 161) belirttiği gibi çevresel adalet meseleleri devlet ya da piyasaya karşı ortak mülkiyet kaynaklarının savunulmasına ilişkin olduğundan adaletsizliğin tepkisi doğrudan devleti hedefliyor:

İşin gerçeği, bizim sularımızı aldıktan sonra biz burda yaşayamayız. Sen suyu aldın, beni öldürdün. Öldürdükten sonra bana Türkiye’yi versen ne yapacağım ben. Ne yaparım sorarım. (#25).

Benim hayat şartım elimden alındıktan sonra, hayatım gettikten sonra ben hükümeti ne yapacağım, devleti ne yapacağım. Ben ölmüşüm, ben öldükten sonra benim halkım ölmüş (#41).

Aynı tepkiyi iki katılımcıdan daha aldık:

Biz insan değilmiz. Burda yüz kişinin yaşantısı ölüyor. Ona niye bir çare düşünmüyorsun. Biz kime şikâyet edeceğiz. Şirket gelmiş menfaat sağlayacağım diye. Beni şikâyet edince sen onu tutuyorsun da ben vardığımda beni dışarı atıyorsun. Bu nasıl iş yahu (#43).

Şu var birileri rant sağlarken, ekonomisini düzeltirken, benim hayatım gidiyor. O zaman ben ne anladım bundan (#25).

Küreselleşme döneminde yabancı sermayenin Türkiye enerji sektörüne aktığı gözlemlenmektedir. Ancak elektrik üretimiyle yerel toplulukların doğadan sağladıkları faydalar ellerinden alınmaktadır. Külfet ve nimetlerin paylaşımında adaletsiz toplumsal süreçler ortaya çıkmaktadır. Köylüler kalkınma adına dışlanmakta ve sömürüye maruz kalmaktadır. Neoliberal dönemde üç olgu ön plana çıkmaktadır Birincisi hâkim kalkınma söylemi merkezileşmeye yol açarak insanların, hareketlerin ve örgütlerin karar alma süreçlerine katılımı için yer bırakmamakta bu da temel insan haklarının erozyonuyla sonuçlanmaktadır. İkincisi, kalkınma müdahaleleri ekolojik varlık tabanının tükenmesine ve bundan derhal ve doğrudan doğruya madun toplumsal grupların etkilenmesine yol açmaktadır. Üçüncüsü, bu kalkınma müdahaleleri toplumsal eşitsizlikleri arttırarak toplumsal adalet sorunları yaratmaktadır. Bu yüzden sahada gözlemlenen mücadeleler yaşam hakkının savunulmasına odaklı savunmacı mücadeleler niteliği taşımaktadır. Daha insani, eşitlikçi, sürdürülebilir ve katılımcı bir kalkınma arayışındaki saldırgan bir mücadele değil. Alternatif kalkınma projeleri önerebilse de üretip uygulayamamaktadır.

Projelere karşı direnişlerin geliştirdiği diğer bir söylem bu projelerin yarattığı toplumsal adaletsizlik algısı. Güçlüköy’den asker emeklisi bir katılımcı bunu tek cümleyle özetliyordu: “Fakirden aldı zengine verdi”(#33). Köylüler yerel ve ulusal iktidarın haksızlıklarına uğradıklarını ve bu haksızlığın yıllardır sürdüğüne inanıyorlar. Üstelik bu Nilsen’in

kavramsallaştırdığı “gündelik zorbalık” düzeyine ulaşıyor (2010: 48). Ahmetler’de yayla Gençler Köyünde taşocağı örnekleri bunu somut bir şekilde gösteriyor. Gençler Köyünden bir katılımcı bunu şöyle ifade ediyor:

Biz açıkçası 2007’den beri hiç gece uykusu uyumadık, köylü olarak hep tetikte bekledik. Taşocakçı mı gelecek, HES’çi mi gelecek ne gelecek diye her gün. Dağda kimi görürse köylü sorgular. Değilse bizim yaşama şansımız yok. Çoktan göçerdik buradan. On dört tane taşocağı projesi on bin dönüm yer kiralamışlar. Önce taşocağı başladı burada onun kavgasını verirken biz bir baktık ki HES projesi çıktı (#18).

Sahada neoliberal çevresel adaletsizliğin temel sonuçları mülksüzleştirme, proleterleşme, yoksulluk, marjinalleşme ve parçalanma. Neoliberal kalkınma politikalarının neden olduğu kırsal alanlardan yoğun bir kopuş ve tarımdan çıkış köylülerin hayatlarını idame ettirmek için piyasalara bağımlı hale gelmesine yol açıyor. Göç beraberinde artık nüfusun işçileşmesini getiriyor. Göçen köylüler köyde doğanın sunduğu farklı geçim kaynaklarından mahrum kalıyorlar. Kaygalak’ın (2009) farklı bir bağlamda ortaya koyduğu gibi, kırsal kaynaklardan yoksun kalan yeni kentliler bulabilirlerse geçici mevsimlik işçi ücretine bağlı bir tek gelir kaynağıyla kentlerin varoşlarında yoksulluk içinde yaşamaya sürükleniyorlar. Köyden kente gelenler hem mekânsal bir marjinalleşme yaşıyor, hem de enformel emek piyasası içinde marjinal kalma riskiyle karşılaşılıyorlar. Kırsal yaşamın temel dayanağını oluşturan akrabalık ve komşuluk ilişkileri yıkıma uğruyor, sosyal ağlar da parçalanıyor. Hükümetin enerji ve inşaata dayalı kalkınmacı stratejisine içkin yerinden edilme, mülksüzleşme ve parçalanma süreçlerinin yıkıcı sosyoekolojik etkileri toplumun en kırılgan ve dezavantajlı kesiminin üstüne yıkılırken mevcut eşitsizlikler daha da katmerleniyor. Sahadaki bu örneklerde de genel olarak ekonomik büyümenin özel olarak da projelerin sadece faydaları değil, maliyetleri de son derece eşitsiz paylaşıyor. Şirket faydaları ele geçirip maliyetleri toplumsallaştırarak toplumsal adaletsizliklerin katmerlenmesine sebep oluyor.

Köyün organik entelektüelleri, sadece kendisinden alınanlara değil, daha geniş ölçekte sosyal ve ekolojik adaletsizliklere de itiraz ediyor:

“Eğer köyümüze sahip çıkmazsak hepimiz devlet baba ve de devlet babanın var ettiği kişisel babalarca köyümüzden sürgün yiyebiliriz.”"beyaz adamlar" masa başında toplanıp bir HES projesiyle bu kanyondaki doğal hayatı kurutacak kararlar almışlar. Bir yandan küçük çapta elektrik üretelim derken diğer yandan büyük çapta neler kaybedeceğimiz hiç hesaba katılmamış. Sonuç olarak sahip olduğumuz doğal zenginliklerden birini sonsuza kadar kaybetmekle karşı karşıyayız. Bu yüzden yurdumuzun bir parçası adeta elimizden alınacak gibi hissediyoruz. Böylece sadece bizim değil; bu vadideki bütün canlıların, hayvanların, geyiklerin, dağ keçilerinin, böceklerin yurdunu da ellerinden alıyorlar. Eğer bu proje uygulanırsa Ahmetler Kanyonu özelliğini kaybedecek; çevreciler, doğa sporu yapanlar, dağcılar, gezginler, turistler de bu turizm kaynağından mahrum kalacaktır.” (“Ahmetler’de Hes Mitingi” 2012).

Spesifik olarak firmanın ne kazanacağı ile değil daha çok ne kaybedecekleri ile ilgileniyorlar: “Biz elektrik üretimine karşı değiliz; birilerinin kazanacağı para da bizi

ilgilendirmiyor” (#12). Direniş ayrıca söylemine nesiller arası adalet argümanının da ekliyor: *“Burada bizim hem geçmişimiz hem de geleceğimiz yok ediliyor”* (#11; #12).

Özetle, şirketler bir projeyi sadece bir derede, onunda bir kısmında gerçekleştireceği görüntüsü veriyor, köylüyü yanıltıyor. Oysa bu doğayı, suyu toplumsal ve ekolojik bütününden kopartan bir görüntüdür. Projeler, ekolojik bütünde yıkımlar yattığı gibi toplumsal gerçekliği de inkar ediyor. İnsanları doğadan soyutluyor, topluma ve doğaya teknik bir gözle bakıyor. Köylere ve köylülere sinoptik bir bakış açısıyla yaklaşıyor, homojenleştiriyor (Scott, 2008). Oysa köyler ve köylüler homojen olmadığından projelerin etkileri de homojen değildir. Köylü hane ve bireylerin üzerindeki potansiyel etkiler farklı farklıdır. Projeler topraklı, topraksız, varlıklı-yoksul, yaşlı-genç, kadın-erkek, çocuk küçük bir köy bile olsa etkiler ve etkilenenler açısından cari ve potansiyel ciddi bir sosyal adaletsizlik yaratıyor Sosyal, ekonomik ve kültürel olarak zayıf toplumsal kesimler bu projeler karşısında daha savunmasız kalıyor ve daha fazla etkileniyorlar.

4.9. Direnişin Müttefikleri: “Köyümüz tarihinde ilk kez yalnız değil”

Hegemonya toplumsal ölçekler üzerinden işlediği gibi direniş de toplumsal ölçekler üzerinden işler. Bu yüzden mücadelenin sivil ve politik toplum alanında aynı zamanda birden çok cephede ve ölçekte verildiği görülüyor. Direniş önemli ölçüde üst ölçeklerdeki aktörlerden destek kazandıkça “ölçek atladıkça” başarılı oluyor, yoksa dar bir alanda boğuluyor (Smith, 1993: 90). Arendtgil “birlikte yapabilme gücü” olarak iktidar bakışı çerçevesinde direniş üst ölçeklerdeki müttefikleriyle birleşerek güçleniyor. Ahmetler Köyünün hem medya, hem hukuk, hem de sivil toplum stratejisiyle yerel ölçeği aşarak bölgesel, ulusal ve küresel ölçeğe erişebildiğini görüyoruz. *“Biz ilk başta kendimizi yalnız sanıyorduk. Ama sonradan köyümüzün tarihinde ilk kez yalnız olmadığını farkettilik”* (#12). *“Siyasi parti ve sivil toplum kuruluşlarının değerli temsilcileri de bizleri hem Bayır’da hem de meydanda yalnız bırakmadı. Onlar yanımda oldukça daha fazla inandık”* (#11). Sahadaki direniş, yaşamları projeden etkilenen insanlarla sınırlı değildir. Projelerle tehdit edilen ya da etkilenen bu insanların davaları farklı ölçeklerde çok çeşitli gruplar ve örgütler tarafından özellikle neoliberal dönemde, son otuz yılda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sahipleniliyor. Devletle ve hâkim politik ve toplumsal iktidarla aynı politik, toplumsal ve felsefi değerleri paylaşmayan kişi ve kurumlar tahakkümün karşısında direnişin yanında konum alıyorlar. Direniş hareketleri geliştikçe dört düzeyde faaliyet gösteren toplumsal aktörlerle temaslar ve bağlantılar kuruyor: yerel topluluk, proje, ulusal politik bağlam ve uluslararası ya da küresel bağlam. Nitelikleri ne olursa olsun yerel seviyedeki ilk temaslar diğer üç seviyedeki toplumsal aktörlerle temaslar ve ilişkiler doğurur: etkileyecek olan proje, ulusal ekonomi politik bağlam ve uluslararası politik ekonomi ve politik kültür (Oliver-Smith,

2010: 194-95). Dört düzey, topluluk, proje, ulusal ve uluslararası düzeylerin tamamı aynı ve zaman zaman içsel çelişkili ya da muhalif özellikler içerir ve aynı zamanda etkileşirler. Yani seviyelerin hem içinde hem de arasında çelişkiler ve tutarsızlıklar bulunur. İlâveten eylemler tek bir seviye ile sınırlı değildir. Yani eşzamanlı olarak çoklu seviyelerde ortaya çıkar. Bazı bağlamlarda proje yerel çıkarların ulusal kurumlarda belki de ilk kez dile getirilmesine vesile olur. Yerel bölgesel, ulusal ve uluslararası farklı misyon ve gündemleri olan STK'lar ve toplumsal hareketler tüm dünyada direnişe katılmış ve insanların mücadelelerine yardım etmiştir (Bryant ve Bailey, 1997: 125-150). Bu örgütler aracılığı ile bilgi ve ekonomik kaynaklar yaratılmış, diğer gruplar, müttefikler ve sempatizanlarla temaslar kurulmuştur.

Dış müttefikler hareketin başarısı için son derece önemlidir. Hareketin üst ölçeklerde müttefikler bulma ve kazanmadaki başarısı projenin ve topluluğun akıbeti için belirleyicidir. Müttefikler doğrudan mağdurların mücadelenin özneleri olması için çaba sarf ediyor ve proje kurbanlarının kamuoyunda görünür kılınması, yalnız kalmaması, yerel ve uluslararası çevre hareketiyle buluşmasının sağlanmasında önemli işlevler görüyor. Ulusal ve uluslararası sivil toplumdan müttefikler hoşgörü, güven, işbirliği, şiddetsizlik, sürdürülebilirlik ve demokratik katılım gibi bir dizi norm ve değeri paylaşıyorlar. Ancak müttefikler farklı ölçeklerde ve bağlamlarda destek getirse de bu ittifaklar projeden etkilenen gruplara ciddi gerilimler ve sorunlar da getirebiliyor. Çünkü her müttefikin farklı bir politik görüşü var ve kendi görüşlerinin doğru olduğunu düşünüyorlar. Köylü bu görüşün dayatılmasına karşı tavır alıyor:

Bana burayı Gezi Parkı yapalım, bilmem ne yapalım diye gelenler de oldu (#11).

Çevrecilerin bazılarını dışladık. Bazılarını zarar verdiler. Onların zararlarından kurtulmak için tepki koyduk. Seçici davrandık. Hatta birisi ona karşı ona karşı farklı laflar söyleyerek bizi bir birimize düşürmeye kalktı. Onları devre dışı bıraktık (#20).

Direnışçilerin sosyal konumu ile toplumsal destek arasında yakın bir bağlantı var. Direniş eğer toplumun güçlü kesimlerinden geliyorsa toplumsal desteğin fazla olması beklenir. Ancak eğer direniş toplumdaki marjinal gruplardan gelirse, bunların politik iktidardan yoksun olmaları davalarını seçmen ve politikacılara daha az çekici kılabilir. Ne olursa olsun topluluk kendi mücadelesini ve taleplerini “politik” olarak nitelemese bile bu mücadele politiktir. Mücadele sosyoekolojik bir olguyu ve talepleri resmi politika alanına taşır ve yerel, ulusal ve istisna da olsa uluslararası ölçekte destekçi aktörlerle birlikte dillendirilir. Sahadaki direnişlerin örgütlü ve örgütsüz her türlü muhalefetten güçlü destekler aldığını, siyasi partilerin, meslek odalarının STK'ların, diğer köy ve köylülerin, öğrenci kolektiflerinin teknik bilgilerini, birikmiş deneyimlerini aktarırken aynı zamanda direnişi politikleştirdiğini gözlemliyoruz

Gramscigil anlamda manevra savaşı devlet üzerindeki bir cephe saldırısını ifade ederken mevzi savaşı esas olarak hegemonik mücadelenin işlediği sivil toplum alanında icra edilir

(Gramsci, 1, §133). Sivil toplum bir rıza, hegemonya, yöneltme alanıdır, zorun, diktatörlüğün ve tahakkümün bir alanı olan devlete ya da politik topluma karşıt bir kavram olarak. Bu yüzden Gramsci’de sivil toplum egemen sınıfın hegemonyasını organize ettiği, muhalif kesimlerin ve hareketlerin örgütlendiği müttefikler kazandığı ve kendi toplumsal iktidarını kurduğu politik alandır. Gramsci’ye göre (3, §90) madunlar ya da tabi sınıfların toplumsal mücadelede başarılı olabilmesi diğer gruplar ve sınıflarla yaptığı ittifaklara bağlıdır. Başka bir deyişle köylünün kendi savunma alanına çekilmesi değil kendisinin değerlerini ve çıkarlarını paylaşan destekleyen sivil toplumun siperlerine sızması ve mevziisini genişletmesi gerekir. Kamusal mekânları ve politik süreçleri kapsayan sivil toplum normların, kimliklerin yaratıldığı ve sosyal tahakküm ve direniş ilişkilerinin konumlandığı bir mücadele alanıdır. Sivil toplum alanından devşirilen tüm bireysel ve kurumsal destekler köylünün çevre mücadelesine ve davasına meşruiyet katarlar. Başka aktörler ve ağlarla bağlantılar kurulması direnişe yeni nüfuz fırsatları yaratır, ama bu bağlar onları güvenmeye başladıkları güce ve iktidara da bağlar. Örgütlü gruplarla bu tarz bağlantılar hareketi iktidara tabi kılabılır, ittifaklar bağımsızlık pahasına gerçekleşebilir. Zamanla halk hareketi ve halk hareketinin temsilcilerinden ziyade rejimin rıza üreten kurumlarına dönüşmemek için hareketin bu anlamda politik bağımsızlığını koruması elzemdir. Direniş dışardan gelen aktörleri bir ayartma ajanı olarak değil de güven ajanı olarak gördüğünde kabullenmektedir. Direnişin gelen destekle güçleneceğinin farkında olan köylüler dış desteği tek bir koşulla kabul etmektedir: Hareketin ve davanın meşruiyetine halel getirmemek. Direnişin sözcüsünün ısrarla vurguladığı ifade: “*Bu hareket bağımsız*” (#11).

4.9.1. Yerel Dayanışma: Civar Köyler ve Köylüler

Araştırma sahasında gözlemlenen önemli bir olgu projelerin değişen ölçülerde etkisi altındaki üç köyün kendi aralarında yürüttükleri ittifaktır. Aynı şirket tarafından olmasa bile aynı tehditler, yerinden, toprağından, suyundan edilme tehdidiyle karşı karşıya olan köyler bir birlerinin davalarına müştereken sahip çıkmaktadırlar. Hatta bazı direniş etkinliklerin (ÇED protestosu gibi toplu eylemler) ve dönüşümlü festivaller aynı ittifak üzerinden gerçekleştirilmektedir. Güçlüköy, Gençler, Gebece, Mahrumçalı ve Namaras köylerinin ve Manavgat ilçesi sakinlerinin HES karşıtı imza kampanyaları ve eylemlerine, basın açıklamalarına yoğun katılım gösterdikleri görülüyor. Yakın köylerdeki dayanışma daha çok müşterek geçim kaynaklarını kaybetme kaygıları ve akrabalık-komşuluk-arkadaşlık-topluluk bağları üzerinden yürümektedir.

Köylüler genel olarak daha önceden Türkiye’deki çevre direnişlerinden haberdar:

Siyanürlü altın arama, Bergama, Hoptrik (Hobdediks). Onlar İstanbul’da çıplak eylem yaparken ben bunun farkındaydım. Ama ne zaman ki köye taşocağı geldi, ondan sonra arttı duyarlılık. Her

müdahele mutlaka çevreyi etkiliyor. Mesela en faydalı olan karayolu. Ormanı etkiledi, hayvanları etkiledi. Herşey bir çevre kirliliği getiriyor. Gürültü, yaban hayatı bitiriyor, geçerken yoldan eziliyor (#18).

Komşu köyler birbirlerinin mücadelesinden de haberdar.

Suyu onlar da kullanıyor, biz de kullanıyoruz. Gençler'in de Ahmetler'in de arazileri var orada. Direkt etkilenen insanlar buraya tepki gösteriyor. Uzaktan gelenlerin tepkisi bize sadece destek. Tepki değildir o. Çevre koruması için çevreci gruplar destek veriyor. Onlarıki manevi destek. Fiilen maddi destek köylünün kendisinden (#26).

Karpuz Çayının alt kesimlerinde bulunan ve mücadeleye doğrudan destek vermeyen tek bir köy var: Taşkesiği. Bu köyün HES yanlısı tavrı civardaki köylüler tarafından siyasi iktidar-parti bağına bağlanmaktadır. Karpuz Çayı havzası içindeki diğer köyler nasıl tepki veriyor, göstermeyen var mı sorumuza şu cevabı aldık:

Var tabi! Çenger Derenin üst kısmında var. Bir gittik toplantıya gittik orda ÇED toplantısı olacaktı. Biz burdan Ahmetler köylüleriyle beraber gittik, toplantıya vardık. Kayabükü diye Gündoğmuş'un bir köyü. Esas mağdur olacak olan, suyun çıktığı yer, HES'in yapılacağı yer ora. Köylüler tabi mücadeleyi bilmiyorlar. Biraz da kuran kursu ağırlığı var. Hükümet yaptıysa doğrudur diyor. Kimin yaptığını bile bilmiyor. Ben orada kadınlar toplanmış, erkekler toplanmış dedim ki 'Bunun hükümetle bir ilgisi yok. Bu şirketler buraya bunu kuracak para kazanacaklar dedim. Sizin doğal hakkınız hayati bir meseleniz var dedim. Bu su gittiğinde nereye gideceksiniz dedim.' Burada yaşam bitecek, zaten kırsal kesim. İnsanlar o kadar yoksul ki ayakkabı alacak parası yok. Hep afedersin karalastik deriz biz onu giyiyor hepsi (#39).

Var tabi şurada Taşkesiği köyü var. Bir şey olur dilekçe toplarız. Bir imza atın deriz atmazlar. Bizimle ilgisi yok der, bize zararı yok der. Halbuise onun da içme suyunu ilgilendirir. İmza topladık da bize yanaşmadı Taşkesiği muhtarı, yanaşmadı. Bir onlar var burda açıktan destek olmayan. Şirketle bağlantıları da yok. Manavgat'ın 76 köyü var, altı köy ya çıkar ya çıkmaz öyle, 70'i karşıdır. Taraf olan da bilmediği için taraf. Mesela ziraat odasında muhtar arkadaşlar gelir. Buna siz niye karşısınız? Enerji ihtiyacı var der. Durumu anlatıyon. Ha öyleyse olmaz, diyor. Adam burada su akar da biz keyif için karşınız zanneder. Bizim diyom içme suyumuz gidiyor, sulama suyumuz da gidiyor. O zaman burada oturmamızın bir anlamı var mı? Eee yok diyor. O zaman nasıl karşı çıkmayalım. Ama bu dediğim Taşkesiği köyü bizim ne yaşadığımızı bilir, buradan gelir incir üzüm alır. Ama gene de olsun yapılsın diyor. Biraz da siyasi olarak onlar tutucu. O yönden bakar. Halbu ise bizim köyden de aynı siyasi görüşten olanlar var. O adam bilmeden tamam, siz zaten eskiden devlete karşısınız, hükümete karşısınız der çıkar. Öyle bir şey, o gözlükten bakarlar (#43).

Davanın benimsenmesi ve yayılması açısından direnişlerin temel dayanakları akrabalık ve komşuluk bağları. Yerel ittifakta destek özellikle akrabalık ve komşuluk bağları ve ortak mağduriyet geçmişleri olan köylerden gelmektedir. Bu anlamda ilk başlangıçta köylü direnişleri köy içindeki ve civar köyler arasındaki mevcut dayanışma ağları üzerine kurulmakta ve bu ağları harekete geçirmektedir. Kanyon direnişinin ilk başlarında böyle bir ittifak "Ahmetler-Gençler-Güçlüköy Dayanışması Ahmetler Kanyonunu Kurtarma Platformu" adında enformel bir yapıyla ifade ediliyordu. Yerel ve yerel üstü müttefikler direnişçilere güven vermekte, süreçte bazı somut başarılar aktivistlerin yetenek ve bağlılıklarını arttırmakta ve köylüyü harekete katılmaya teşvik etmektedir

Karpuz Çayı havzasındaki köylerden Kanyon direnişine geniş bir destek sağlandı. Ancak direnişin yerel müttefiklerini yerel ortaklaşma yaratarak direnişe katmaya teşvik etmesi de gerekiyordu. Bunun için direnişi başlatan köy muhtarının öncülüğünde bir gönüllü heyetle,

kanyonun bulunduğu Kapuz Çayı havzasındaki köyleri ve muhtarları ziyaret etmiş ve Gençler Köyü ve Güçlüköy Beldesi olmak üzere; Taşkesiği, Hocalı, Cevizler, Belenobası, Gebece, Sülek, Tepeköy, Çeltikçi, Aşağı Işıklar köylülerine ve muhtarlarına ulaşmışlardı. Medyaya yansıyan, radyo ve televizyonlarda çokça gündeme gelen kanyondaki HES protestoları nedeniyle Ahmetler zaten bölgedeki her köyün ilgi odağı olmuştu. Bu nedenle ziyaret edilen her köyde Ahmetler’in mücadelesine karşı samimi bir destek olduğunu görmüşler ve ortak sorunları, köylerin itirazlarını ilgili makamlara ulaştırmışlardı.

4.9.2. Çevresel Muhalefet

Sahada ayrıca ele alınacak olan yerel, ulusal ve uluslararası medya hariç köylü direnişinin geniş sivil toplum aktör ve ağlarından büyük bir destek gördüğü ifade edilmekte ve gözlemlenmektedir. Burada dikkat çekilmesi gereken önemli bir konu bu sivil toplum aktörlerinin ağırlıklı bir kısmının hem egemen gruba (ekonomik kurumlara- şirketlere), hem de siyasi iktidara karşı muhalif bir blok için de konumlanmış olmalarıdır. Ancak destek veren toplumsal aktörler homojen değil. Bu aktörler içinde ana akım çevrecilerden radikal ekolojistlere kadar yayılan bir yelpaze söz konusu. Köylü direnişleri, kentli orta sınıf çevreci sivil toplum kuruluşları ve hareketler katıldıkça güçleniyor.

“Ama şu var. Buna öncülük eden kurumlar, Mimarlar Odası olsun Tabip Odası olsun Manavgat’ta demokratik kitle örgütleri olsun hepsi bu mücadelede destek veriyor” (#18). Sahada köylüye destek sunan siyasi partiler dışındaki çevresel muhalefeti beş temel grupta ele almak mümkün. Birincisi meslek örgütleri, özellikle enerji ve inşaat projelerinin planlanma süreçlerinden dışlanan meslek grupları köylü mücadelesinin temel bileşeni olarak hareket etmektedir. Neoliberal uygulamalara karşı konum alan Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği Antalya Meslek Odaları Eşgüdüm Kurulu (Ziraat, Çevre, Peyzaj Mimarları, Makine, Gıda, Elektrik, Harita, Jeoloji, Maden, Şehir Plancıları, İnşaat) Türkiye Barolar Birliği Antalya Barosu Çevre Komisyonu (ÇEHAV), Çağdaş Hukukçular Derneği, Türk Tabipler Birliği, Eczacılar ve Diş Hekimleri Odası Antalya Çevre Komisyonu, Veteriner Hekimleri Odası, SMMM odaları gibi meslek örgütleri. Meslek örgütlerinin direniş sürecinde temel iki rol üstleniyor: birincisi teknik ve yasal bilgi desteği sağlamak; ikincisi de kamu yararı olgusu üzerinden dava açma yetkisini köylüler lehine kullanmak. Bu aktörlerden sahada da en örgütlü ve donanımlı olanı da TMOBB ve bu yüzden de doğrudan şirket ittifakının ve hükümetin hedefi haline geliyor.

İkincisi, çevre odaklı sivil toplum örgütleri: Bu sivil toplum aktörlerinin başında kentsel ekoloji gruplarından Likyalılar Doğa Sevenler Derneği, TEMA Vakfı Akdeniz Bölge Temsilciliğinin, Derelerin Kardeşliği Akdeniz Platformu (Antalya Isparta Burdur Denizli Kaş

Platformu), Kanyon ve Doğa Sporları Araştırma Derneği, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, kültürel kurumlar (Yörük dernekleri), aydınlar, medya ve basın yayın organları hem yerel hem de ulusal ölçekte köylü direnişinin müttefikleri olarak kendilerini gösterdiler. Üçüncüsü, emek örgütleri ve sendikalar: Türkiye Ormancılar Derneğinin somut desteklerini görüyoruz. Çadır direnişinde, DİSK Akdeniz Bölge Temsilciliği, Eğitim Sen, Eğitim İş öne çıkan gruplardan. Ancak emek siyasetinin zayıflığı ve emek hareketinin içinde bulunduğu kriz nedeniyle sendikalardan gelen destek sınırlı kalıyor. Dördüncüsü, gençlik örgütleri, TMOBB' a bağlı Genç İMO üyeleri, Gençlik Fikir Kulüpleri Federasyonu, Antalya Halkevleri ve öğrenci kolektifleri, (Akdeniz Üniversitesi Öğrenci Kolektifi), üniversiteler, liseler. Bu dört grubun baskın özelliği kentli sol çevreci ya da ekolojist gruplar olması: “Ege-Akdeniz solculuğu hakim” (#1). Bu gruplar direnişleri siyasi iktidar, neoliberalizm ve kapitalizme (sermayenin tahakkümüne) karşı ortak bir muhalefet cephesinin bileşeni olarak görüyor. Bu bulgu Karadeniz bölgesindeki bulgularla örtüşüyor: “*hoşnutsuzların çevreciliği*” (Akbulut, 2014; Arsel et al, 2015).

Beşincisi, Ahmetler direnişine belki de en önemli destek başta Antalya çevresinden aynı sorunu yaşayan onlarca köyden geldi ve Ege ile Doğu Akdeniz Bölgesinden aktivistler ve platform sözcüleri katıldı. Manavgat Değirmenözü, Kumluca Alakır Vadisi, Kemer Kesmeboğaz, Tarsus-Boğazpınar Köyü, Fethiye-Kayadibi Köyü, Fethiye Saklıkent Platformu üyeleri, aktivistleri direnişin başlarında köye destek için geldiler. Hem her grup ÇED protestolarına katılma, basın açıklamaları, direniş çadırlarının kurulması, jandarma müdahalesine karşı ortak hareket etme, çeşitli mitinglerde yer alma dışardan destek veren grupların direnişe katılma biçimleri. Bu grupların hepsinin basın açıklamaları ve site ziyaretleriyle direnişe destek verdiğini görüyoruz.

Aktivistlerden bir grup da avukatlardan oluşmaktadır. Çevre ve ekoloji mücadelesinin temel eksenlerinden biri bunlar üzerinden yürüyor. Gerek topluluk içinden gerekse topluluk dışından Çevre ve Ekoloji Hareketi Avukatlar'ndan, Çağdaş Hukukçular Derneği'nden avukatlar verilen mücadelenin meşruiyetinin korunmasında kritik roller oynamaktadır. Avukatlar ve barolar köylünün örgütlenmesine değil de davalarına yardım ediyorlar. Köylü çevre davalarının hemen hemen tamamı gönüllü avukatlar tarafından izlenmektedir. Avukatların çoğu aynı zamanda çevre aktivisti kimliği taşımaktadır.

Projeler aktivistlere sorun odaklı bir gündem dayatıyor. Çevre aktivistlerinin ekolojik mücadelelerdeki en önemli işlevi mücadeleye politik bir içerik kazandırmalarıdır. Devlet ve şirket konuyu basitleştirir, depolitize ederken aktivistler politize etmeye çalışıyor ve bunu müttefikleriyle beraber gerçekleştiriyorlar. Ancak aktivisler kendi doğru bildikleri alternatif

politikalar da iyileştirme planlarında da aynı basitleştirme, dışlama ve politik sorunları teknik olana dönüştürme eğilimini de taşırlar. Öte yandan devletin stratejisi radikal grupların siyasal taleplerini sakinleştirmek ve kontrol altına almaktır. Devlet ve direnişin belli grupları arasındaki ilişkiler daha gerilimlidir. Köylünün dışarıdan gelen desteğe ilişkin genel tavrı mesafe, güven, saygı ve dostluk. Çevrecilerin şirketlere karşı saldırgan köylüye karşı işbirlikçi davranışı genel bir eğilim. Ancak köylülerin ve çevrecilerin söylemleri heterojen. Köylülerin temel kaygılarının çevre değil geçim olduğu görülmektedir. Bu açıdan çevrecilerin proje karşıtlığı ve daha genelde anti kapitalist söylemi yerelde fazla kabul görmemektedir. Davaya öncülük etmek, akıl hocalığı yapmak gibi tavırlar ters tepebiliyor (#1; #7; #8). Bu yüzden yerel desteği kazanmak için çevreciler yerelin geçim kaygılarını muhalif söyleme dahil etmekte hatta buna öncelik vermektedir. Ancak yine de çevresel kaygılar çevreciler için daha öncelikli görünmektedir. Çevresel bilincin ve farkındalığın yerelde zayıf olduğu ve çevrecilerle organik aydınlar tarafından getirildiği görülmektedir.

Köylüler projenin durdurulmasını hedeflerken müttefikler açısından projenin durdurulması büyük bir hedef ama mücadelenin sonunu ifade etmiyor. Çatışma yıllar, on yıllar sürse de projenin durdurulması belli kalkınma modellerine ve onun kurumlarına karşı verilen çok cepheli savaşta sadece bir muharebeyi ifade ediyor. Proje durdurulmuş olsa da ilerliyor olsa da çevreci müttefikler köylülerle çalışmaya devam ediyor ve her kazandığı deneyimi daha fazla şeffaflık ve daha sürdürülebilir kalkınma biçimleri için kullanıyorlar. Ancak sahadaki direnişlerin hiçbirinde uluslararası çevreci sivil toplum kuruluşlarının görünürlüğü yok. Bu belki de direniş için önemli bir avantaj da getiriyor. Yabancı kurumlarla ve örgütlerle ilişkilendirilmek direniş için önemli risk oluşturuyor: meşhur dış mihrak söylemi.

Sahada küresel ve ulusal iktidar koşulları altında sivil toplum örgütlerinin pek çoğunun baskı altında faaliyet yürüttüğü görülmektedir. Bu başlık altında değinilecek bir konu da çevrecilere karşı mihver blokun izlediği fiziksel ve söylemsel tahakküm politikası. Şirket ve devlet köylünün mücadelesine destek veren grupları, ekolojistleri köylülerden koparmaya çalışıyor, dışarıdan tahrik ediyor, hem yerel hemde ulusal ölçekte vatan haini, kalkınma düşmanı olarak damgalıyor. Ekoloji hareketi liderlerini itibarsızlaştırmaya, ötekileştirmeye çalışıyor, provokasyona başvuruyor ve tehdit ediyor. Köylünün ekmeğine mani olmakla itham ediyor ve hedef gösteriyor (#14).

4.9.3. Siyasi Partiler ve Milletvekilleri

Araştırma konumuz da dahil sosyoekolojik sorunların ve hareketlerin siyasal karakterine rağmen, organik aydınlar ve köylüler, mücadeleyi siyasetler üstü konumlandırmaya, bununla

birlikte faaliyetlerinde mümkün olduğunca çeşitli kurum, kuruluş ve siyasi parti ile temas içinde olmaya özen gösteriyor. Köylülerin ve aydınların ortak söylemi “*Bu hareket bağımsız hiçbir siyasi kurumla bağlantısı yok*” (#20; #12; #13; #26). Köylüler, sorunu siyaset üstü bir konu olarak çerçevelendiriyorlar. Köylülerin birinin kaymakamın “siz ideolojik konuşuyorsunuz” suçlamasına cevabı: “Hakkımızı savunmak eğer ideolojikse biz de ideolojik konuşuyoruz o zaman” (#18). Köylerdeki hareketler siyasi parti temsilcilerinin müdahalelerinden bağımsız partiler üstü bir mücadele olarak çerçeveleniyor. “*Buradaki insanların siyasi düşünceleriyle ilgili bir tepkisi yok. Geçimine, toprağına sahip çıkıyor insanlar. Köy içinde herkes destek verdi*” (#11). “*Bizim köyde şimdi sağcısı da aynı tepkiyi gösteriyor, solcusu da. Hayati mesele bu*” (#18). Özellikle yerel yönetimlerin kaymakamlık ve valiliğin “bu iş siyasileşiyor” söylemi köylünün tepkisini çekiyor. Toplumsal bir sorunun ve mücadelenin zaten siyasi olduğunun belirtilmesi gerekir. Köylü hareketlerine destek veriyor olsa bile meclisteki hiçbir parti de çevresel meseleleri kendi alanı olarak görmüyor. Partilerin içindeki siyasi yelpazede iktidara muhalif, yerelle bağlantıları güçlü belli milletvekilleri ve gruplar özellikle avukatlar ve kadınlar köylünün yanında yer alıyor.

Köylü kendi mücadelesini partiler ve siyaset üstü bir mücadele olarak sunuyor:

“Şu memlekette söz dinleyecek bir makam aranıyor... Bazı makamların görüşme taleplerimize verdiği cevapları şimdi yayınlamak istemiyoruz. “Bu iş siyasileşiyor” diyen devlet yetkilisi, bunu kimin adına söylüyor... Kimse bizim sorunumuzu kendi gizli emellerine alet etmeye kalkmasın ve insanımızı haksız yere zan altında bırakmasın.” ((Nerde Bu Devlet?, 2013).

Geleneksel siyasi partiler direnişin ulusal ölçekteki aktif bileşenlerinden biri. Ancak köylüler mücadeleye destek çekerek politikleştirmeye çalışırken partizan bir tavır almaktan, herhangi politik bir parti ile özdeşleştirmekten özellikle sakınıyorlar. Her partiden ve siyasi görüşten destek almak hareketin kapsayıcılığını genişletiyor. Particilik ve partizan bir stratejinin hareketin meşruiyetini, istikametini ve ardındaki geniş kamuoyu desteğini kaybetmesine yol açma riski var. Parti politikasının devreye girmesi, partizanlaşma nedeniyle insanları böler, hareketi küçültür. Sahada direnişi partili siyaset üzerinden yürütmek mücadeleyi zayıflatıcı bir unsur olarak görülüyor. Siyasi söylem ve çekişmelerden kendini uzak tutabilmesi ona beklenmedik bir siyasi alan açıyor. Siyaseti “*kirli bir iş*” olarak gören hareketin liderlerinin bu açıdan önemli bir işlevi oldu (#12). Direnişin liderleri, aktivistleri parti politikası süreçlerinin dışına çektiler. Gençlik gruplarından ve siyasi partilerin hemen hepsinden ziyaretçileri oldu. Özellikle gençlik grupları hareketin radikalleşmesine yönelik baskılar yaptılar. Ancak hem lider hem de aktivistler politik yelpazenin her kesiminden destek aldılar, ama mücadeleye parti politikasını bulaştırmadılar, bu yöndeki baskılara da engel oldular.

Köylünün hareketine ben destek oldum,.. Bir siyasi grubun kuyruğuna gitmesini engelledim. Çünkü küçük bir grubun kuyruğuna takılırsan, harcanırsın veya uydu olursun sen de onlar gibi. Davanın haklılığını koruması için müdahalede bulundum. (#11).

Dışarıdan bir katılımcımız direnişin bağımsızlığını koruma yönündeki bu tavrını şöyle özetledi:

Ahmetler'in bir sihri de şu oldu. Pek çok siyasi hareket ve çevre derneği hem akıl hocalığı yapmak istediler, onların önüne düşmek istediler, isimleri birlikte anılsın diye çabaladılar. Herkes ayrı taraftan çekiştirdi. Onlar tam ortada durmayı başardılar. Tüm destekleri aldılar kabul ettiler ama hiç kimse onların sözcülüğünü yapamadı. CHP dahil ki tüm köy CHP'li. CHP'li milletvekillerinin bile kolunun kanadının altında görünmemeyi başardılar (#8).

Siyasi partilerin çevre hareketlerine desteğindeki temel saik, temelde ortak geçmişleri, hareketten çekebileceği politik destek ve oylar. Partiler öncelikle kendilerini destekleyen ve destekleyebilecek köylerin direnişlerine ilgi gösteriyorlar. Ancak belirtildiği gibi toplumsal hareketlerin bir örgüt veya parti ile yakından özdeşleşmesi politik bağımsızlığını kaybetme riski yaratıyor. Yerel topluluk direnişi meşruiyet kaygısından hemen hemen her partiden üst düzey temsilcilerin kendilerine, davalarına yönelik açıklamalar yapmasına açık görünmektedir. Partizan bir tavırdan kaçınmakta, hem gençlerin hem de politikacıların verdikleri siyasi desteği ve eylemsel tavrı kendileri belirlemek istemektedirler. Onun için her siyasi partiye açık oldukları gibi, her siyasi partiye karşı da hareket bağlamında mesafeli durmaktadırlar. Bu tavır yerel kurumların da tavrını etkilemektedir. Nitekim daha önce aynı yönde oy kullanmayan Antalya İl Genel Meclisinin farklı siyasi partilerden tüm üyeleri Ahmetler Kanyonundaki HES konusunda birleşerek red kararı aldı.

140 hanelik bir köyün il genel meclisinde ortak bir karar aldırması direnişin önemli bir başarısıydı. Ancak otoriter bir tek parti iktidarında muhalif partilerin de yapabilecekleri sınırlı. Siyasi partilerin en önemli işlevi olaylar hakkında soru önergesi vermek. Hem Kanyon ve hem de Çenger HES projeleri ayrıca muhalif parti milletvekilleri tarafından soru önergeleriyle defalarca parlamentoya taşındı. İkinci işlevi de sahanın (Kanyon) milli park ilan edilmesi için TBMM'ye kanun teklifi sunmak. Ayrıca özellikle kurum bütçelerinin görüşülmesi esnasında meclisteki genel kurul konuşmalarda köylünün davasını gündeme getirmek. Öte yandan şirket siyasilere “Köylülere niçin destek oluyunuz. Desteği kesin şu işi bitirelim” baskısı yapıyor (#41).

Ancak sonuçta HES karşıtlığı siyaseti, siyaset de HES karşıtlığını etkiliyor:

Sahada sol bir gelenek var. Genel olarak köylerin siyasi eğilimi sosyal demokrat. Her görüşten insanlar var ama sol eğilim fazla. Sol bir gelenek var, o da babadan dededen kalma. Cumhuriyet kurulalı böyle bir şey olmuş. Babadan oğula. Ama bizim köyde sağcıda aynı tepkiyi gösteriyor, solcusu da. Hayati mesele bu. Ahmetler de öyle. Ahmetler'in zengin ekonomisi iyi olanlar var sağcıdır, amma mücadelenin finansmanını onlar yapar. Köy duygusu, memleket duygusu ağır basıyor. Ahmetler'de de siyasi bilinç var, bilinçli insanlar çok o köyde (#39).

Sağcı köyler hükümet yaptıysa doğrudur diyor, karşı çıkmıyor. Ama bizde şöyle bir şey var. Bireysel parti tercihleri değişebiliyor, ancak ortak kararlarda hep beraberiz (#42).

Üstelik mücadele seçmen davranışını da etkiliyor. Hem muhtarlık seçiminde hem de genel seçimlerde tercih mücadeleyi destekleyen kişiye ve partiye yöneliyor:

Buradaki insanların siyasi düşünceleriyle ilgili bir tepkisi yok. Geçimine, toprağına sahip çıkıyor. Köy içinde herkes destek verdi. CHP sahip çıktı köye. Köydeki AKP'liler bile bu sene bunlara oy vereceğim dediler (#11).

Bu başlıktan çıkaracağımız temel sonuç: Direnişler de köylü dışarıdan destek alabiliyor ya da sivil toplum alanına nüfuz edebiliyorsa (mevzi savaşı) direniş güçleniyor. Yere aidiyetle birlikte dayanışmacı bir yaklaşıma ve katkı sunmak isteyen herkese açık olması sıkıntılar yaratsa ve kimi zaman eleştirilse de uzun vadede mücadeleye renk, güç ve meşruiyet katıyor.

4.9.4. Kamu Kurumları: Yerel-Ulusal

Bir direniş hareketinin başarısı stratejileri ile sınıf yapıları ve yerel ve bölgesel ölçekteki devlet iktidarı arasındaki dengeye bağlıdır. Yukarıda belirtildiği gibi devlet tüm kurumlarıyla aslında homojen bir varlık değildir, rakip gündemleri olan birimlerden meydana gelir. Çalışan personel de daima tek bir sınıf ya da kökenden gelmez. Bazı çalışanların projeye maruz topluluklarla yakın bağları ve direnişçilerin kaygılarına sempatisi olabilir. Direnişçilerin devlet kurumlarından ve görevlilerinden müttefikler bulması yararlıdır. Kurumların ve çalışanların şirket ve devletin genel sosyal ve ekolojik politikalarına tavırları farklı olabilmektedir. Örneğin bir köyü etkileyecek ÇED sürecine onay vermek zorunda kalan bir devlet görevlisi başka bir köyde (gizli) direnişçi konumunda bulunabilmektedir. Kamu kurumlarının yerel çevresel direnişin gelişimi açısından kritik bir rolü vardır. Her ne kadar devlet kurumları olsalar da çalışanları ve kendileri köylülerle yoğun temasta olan bazı kamu kurumlarının özellikle katkı yapma konumunda olduklarını belirtmek gerekir. Örneğin, ilçe orman müdürlükleri, tarım müdürlükleri çalışanları, ziraat odaları köylü lehinde ve içeriden ciddi destekler ve projeye ilişkin istihbarat sızdırma imkânı sunabilirler. Ahmetler direnişinde ilçe ziraat odasının harekete bilfiil destek verdiği ve görünür olduğu anlaşılmaktadır. Köylüler yerel idari birimlerde ve belediyelerde siyasi temsil gücüne de sahipler. Yereldeki mücadelelerde özellikle siyasal iktidara muhalif Manavgat ve Antalya belediyelerinden de önemli destekler aldılar. Zaten köyün Manavgat belediyesi ile organik bağ kuran sakinleri de vardı. “Belediyelerden destek görüyoruz. Mesela Manavgat Belediyesinden. Seçim için değil, buranın haklı olduğunu duyarak, siyasetten çok o yönüyle yardım ediyorlar. Hepsi tanıdık; eş dost akraba. Manavgat'ta bu bizim davamıza haksız diyen, karşı çıkan çok az insan olur” (#18). Ahmetler sözcüsü daha çok projeye ilgili süreçlerde öne çıkan idari kurmları, özellikle EPDK ve DSI'yi kastederek: “Devlet dairelerinden hiçbir destek gelmedi” diyordu (#11). Gençler Köyünün muhtarı ise bir kamu görevlisi ile arasındaki diyalogu şöyle aktardı: “Kaymakam bey bu HES ekolojik dengeyi bozuyor” dedim. Kaymakam, “Ekolojik dengeden sana ne dedi” (#18).

Köylü ile yerel yönetimler arasındaki ilişkiler ya da yerel yönetimlerin köylüye bakışı yerel çevre direnişlerinde önemli bir belirleyen işlevi görmektedir. Türkiye’de demokratik katılım süreçlerinin sadece seçimlere indirgenmiş olması nedeniyle yereller politik ağırlıklarını sadece yerel yönetim mekanizmalarında gösterebilmektedir. Ancak neoliberal dönemin yerel demokrasi süreçlerini sermayenin yayılımı önünde engel görmesi nedeniyle, yerel yönetimlerin proje süreçlerini etkileyebilecek, durudurabilecek yetkileri de ortadan kaldırılmış durumda. İmar mevzuatı merkezileştirilmiş, belediyeler kalkınma ajanslarının paydaşı konumuna düşürülmüş, köy muhtarlıkları işlevini yitirmiş, yerel halk karar alma süreçlerinden dışlanmıştır. Yine de bazen oy beklentisi ve seçmen baskısı, bazen de yerel meclislere temsilci gönderme yoluyla halk belediye yönetiminde yer almaktadır. Dolayısıyla akrabalık bağları, oy beklentisi ve seçmen tepkisi özellikle muhalif belediyelerin köylü direnişlerinde köylülerin kaygılarını dikkate almalarını sağlamaktadır. Bu yüzden yerel yönetimler cari ve potansiyel politik baskı nedeniyle köylülere daha yakın, oysa ulusal hükümet ve taşra teşkilatı köylülerin geçim kaygılarının, yerel çevresel sorunların ulusal enerji arzı üzerinde herhangi bir önceliği olamayacağı tavrındadır. Enerji arzının aciliyeti üzerine odaklanan şirketlerin yanında ve arkasında tavr almaktadır.

4.10. Politik Stratejiler: “Bu bir hak mücadelesi”

Şirketin ve devletin açık ve gizli senaryosuna karşı köylünün de açık bir senaryosu ve gizli mücadele biçimleri var. Direniş temelde bir hak mücadelesi olarak çerçeveleniyor: “*Su haktır satılamaz.*” Bu projelerle şirketlerin sahada kurulan özel mülkiyet hakkı ile köylünün yaşama hakkı devlet eli ile karşı karşıya getirilmektedir. Köylüler haksızlığa uğradıklarını ve bu haksızlığın yıllardır sürdüğüne inanıyorlar. “*Devlet burayı dışlıyor. Bu tam bir önyargı, kesin önyargı*” (#12). Hareket bundan kaynaklanmış olabilir mi sorumuza şöyle yanıt aldık:

Hayır, bu yörüngün genetiği. Biz yörüğüz, yörük Türkmeniz. Bu insanlar haksızlığı sevmez. Bu köyün yarısı bir fakirin öküzünü aldı diye vaktiyle bir tımar, bir ağa ona karşı eylem yaptıkları için burayı terketmiş insanlar, köyün yarısı göçmüş buradan. Daha önce toplu hareket değil de bir tepki var. Haksızlığı sevmiyorlar. Fakire fukaraya karşı yapılan haksızlığı sevmiyorlar. Burası Türkiye’deki herhangi bir köyden farklı değil. Hatta biraz daha saf. Tek farkı kendi hakkını savunması. Bir hak savunması (#11).

Devlete ve sermayeye ilişkin daha önceki deneyimler insanları bu aktörlerle yeni ilişkilerinde güvensizliğe ve çaresizliğe zorluyor. Direnişler tamamen toplumsal yeniden üretimin ekolojik dayanaklarını, suyunu, toprağını, ormanını koruma güdüsüyle kendiliğinden ortaya çıkan bir refleks özelliği taşıyor ve hak arama bilincine dayanıyor:

Devlet, bizi yönetenler burayı şirkete satmış, devlet vermiş, elektrik üretsın diye. Ama burada köylünün de hakkı var. Su ve toprak orada yaşayanların hakkıdır. İnsanların ve orada yaşayan canlıların hakkı. Bu konuda köyde bir bilinç var (#18).

Biz hakkımızı savunuyoruz. Bizimki burada eylem falan değil. Bizimki yaşam mücadelesi (#25).

Sonunda HES'çiler yıldı. Haklı davamızı kazandık. Neredeyse iki yıl süren mücadelemiz sonuç verdi. Evlerimizde rahat bir nefes aldık. Tüm dünyaya gösterdik haklı olduğumuzu. Kanlı ellerini çektik kanyonumuzdan HES' çilerin (#30).

4.10.1. Eylem Biçimleri ve Ölçekleri

Sosyal kuvvetler ile devlet kurumları arasındaki ilişkiler madun grupların direniş eylemlerine ve örgütlenme ve direnme yeteneklerine ilişkin sorular çıkarır. Bölgede uzun bir tahakküm pratiği ve halk direnişi geleneği vardır. Bölgede aynı zamanda yerel gösteriler ve protestolar gibi sınırlı politik hareketlenmelere ve diğer gündelik mücadelelere de rastlanmaktadır. Bu sınırlı politik hareketlenme biçimleri yaygın değildir. Ancak bunların iktidar ve tahakküm ile özel bir ilişkisi vardır ve bu hareketlenmelerin biçim ve içeriği iktidar ve tahakküm nasıl işlediğini göstermek için kullanılabilir. Köylerdeki politik hareketlenme biçimleri basit protestolardan, şikâyet dilekçelerine, oturma eylemlerine, yol kapatma eylemlerine ve resmi hizmetleri engellemelere kadar çeşitlilik gösteriyor. Devlet ve köylüler arasındaki gerilimli ilişki kendini açık ve gizli politik eylem biçimlerinde göstermişse de son dönemdeki kalkınma müdahalelerine tepkiler daha ziyade açık politik protestolar biçimindedir. Protestolar devlet ile köylü arasındaki ilişkilerde bir kaymaya işaret etmektedir. Üstelik kırsal politik hareketlenmeler organik aydınlar üzerinden üst ölçekli iktidar mücadeleleri ile de bağlantılandırılmaktadır.

Çevresel adalet strateji ve taktikleri ya da istenmeyen kalkınma projelerine direniş pratikleri ve protestoları pek çok form ve ifade tarzı alır: pasif engelleme, spontane protestolar, el ilanları, toplu yürüyüşler, oturma eylemleri, şantiye alanı işgalleri, kurslar, filimler, videolar, halk dramaları, öyküler, mizah ve dram içeren sokak tiyatroları, kukla gösterileri, medya kampanyaları, eğitim programları, e-mail kampanyaları, web sayfaları, yol kapatmalar, davalar, siyasi parti eylemleri, boykotlar (seçim-ürün-ziyaret), konferans ve seminerler, basın açıklamaları, açlık grevleri, sabotaj ve diğer pek çok strateji ve taktik. Bu eylemler, köyler ve kasabalarda, proje sahalarında, il ve ilçelerde, siber âlemde, okul ve üniversitelerdeki seminer ve konferanslarda gerçekleştirilmektedir (Oliver-Smith, 2010: 46).

Kalkınma söylemi giydirilmiş müdahalelere direniş karmaşık bir dizi amaç ve girişimi de üretir. Çevresel, toplumsal, politik, kültürel ve ekonomik kaygıları birleştirerek belli meselelere veya genel kalkınma modellerine direnmeye odaklanabilir. Kalkınmaya direniş çok sayıda gündem ve öncelikle örtüşebilir. Ulusal güvenlik, egemenlik, insan hakları, çevresel bozulma, toprak ve mülkiyet hakları, din, manevi değerler, kültürel miras ve ekonomik kalkınma ilişkili meselelerden sadece bazılarıdır. Sahada köylüler kalkınma diye dayatılan adaletsizliğe karşı pozisyon almaktadırlar. Özellikle köylülerden oluşan su adaleti aktivistlerinin yerel bilgiye (metis) dayalı argümanlarında ise kalkınma kaynaklı çok daha kapsamlı ekolojik, ekonomik,

toplumsal ve kültürel etkiler dillendirilmektedir. Çevresel değişme, doğanın bozulması, yerinden etme, kültürel miras yitimi, biyolojik çeşitlilik kaybı, su ve endüstriyel atık kaynaklı hastalıklar, tarımsal üretim sisteminin değişmesi, yerel su ekosisteminin bozulması, sucul bitki ve hayvan yaşamlarında azalma, tarım ve orman alanı kaybı, su rejimindeki değişiklikler nedeniyle erozyon, HES kaynaklı yoksulluk....Sahada tarafların farklı çatışma stratejileri ve taktikleri uyguladıklarını görüyoruz. Devletin, şirketin, sivil toplumun özelliklerine ve ilgisine bağlı olarak değişen biçimlerde şirket ve köylünün temel çatışma stratejileri ve taktikleri önemli ölçüde değişiklik göstermekle beraber gözlemlediğimiz başlıca stratejileri şöyle kategorileştirebiliriz:

Tablo 4: Araştırma Sahasından Bulgular Doğrultusunda Elde Edilen İktidarın ve Direnişin Strateji ve Taktikleri

Şirketin başlıca strateji ve taktikleri şöyle sıralanabilir: Sahay gizli girme (faaliyetleri gizli yürütme, gece çalışma), Topluluğu gözetim altına alma, Önde gelen kişileri rüşvet, hediye ve vaatlerle ayartma, topluluğu bölme, Gerçekçi olmayan vaatlerde bulunma (iş, gelir, altyapı) Köylü arasındaki ayrılıkları, kırgınlıkları kullanmaya çalışma, Sahaya yerleşmeye çalışma (arsa kiralama, makine sokma), Aracılar (resmi-sivil) kullanma, Manipülasyon: projenin faydalarını abartma (dev yatırım) ve kusurlarını ve risklerini gizleme, Yeşil aklama: usulsüzlükleri, riskleri, tehlikeleri... Yerel sivil ve güvenlik bürokrasisini ayartma, Topluluk eylemlerini karalama kendini aklama, Medya manipülasyonu (projeyi yansıtmada ve direnişi karalamada), Akademik manipülasyon (raportör, bilirkişi), Korkutma, gözdağı vermek, köylüyü sindirme, Sahte ihbarlarla tutuklatma, Tutuklatma tehditleri, Şantaj ve tehdit, Sahaya özel güvenlikle girme, kiralık adamlar kullanma, Özel güvenlik şiddeti, Silah kullanma ve diğer yasa dışı faaliyetler, Önemli mülkleri kamulaştır(t)ma.	Yerel topluluğun ya da köylünün taktikleri ise: Sahaya gelen kişileri sorgulama, işbirliği yapmama, Şiddet içermeyen doğrudan eylemler (homurdanma), Formel ve enformel örgütlenmelere gitme, Kaynak-finansman temin etme, Şikâyet dilekçeleri ve mektupları, Yürütmeyi durdurma ve iptal davaları, Sanal ve gerçek toplu imza kampanyaları, Yerel dayanışma toplantıları, mitingler, paneller, forumlar, Kentsel merkezlerde protesto gösterileri, 1 Mayıs emek ve 8 Mart kadın dayanışma eylemlerine dahil olma, ÇED boykotları, kırdan yol kapatma eylemleri, Devlet ve şirketle işbirliği yapmama, Yerel yönetim ve aktörlerle ittifak, Ulusal STK'lar ve çevreci örgütlerle işbirliği, Bağımsız ÇED raporu taleplerinde bulunma, Projenin sakatlıklarını özellikle akademisyenler ve medya üzerinden ifşa, Seçenekleri öne çıkarma (doğa turizmi, organik tarım), Yerel medya desteğini kazanma, Kendi medyasını kurma: internet sitesi, bloglar ve belgeseller, sanalaktivizm, Çatışma anına ve özellikle maruz kalınan şiddete ilişkin görsellerin, fotoğrafların yayılması, Oturma eylemleri ve saha işgalleri, çadır eylemleri, Doğrudan eylem: şirket elemanlarıyla ve güvenlik güçleriyle çatışma, Mücadelenin meşruiyetini koruma.

Direnişler çoğu kez yerel ölçekte ortaya çıkıyor ve bu mekânlara bağlı ortak kimlik ve dayanışmacı kültürden besleniyor. Aynı şekilde çevresel direniş hareketlerinin çoğu da belli bir yerel bağlamda ve belli bir projeye karşı ortaya çıkıyor, mekan merkezli yerel direniş ve siyaset

biçimlerini temsil ediyor. Yerel ölçeğin büyüklüğü belli bir toplulukla hatta topluluğun bir parçasından çok geniş bir bölgeye kadar çıkabiliyor. Toplumsal hareketin ölçeği sesini duyurabildiği, varlığını hissettirebildiği yere kadar uzanabiliyor. Pek çok durumda halk projeden sahaya gelen araştırmacılar ve diğer personel vasıtasıyla haberdar oluyor ve yerel halkın ilk tepkisi genellikle kuşku oluyor.

Bir hareketin yerel ve ulusal düzeydeki örgütsel kapasitesi hareket geliştikçe artıyor. Ancak yerel bir direnişte içsel ve dışsal aktörler arasındaki ayrımı korumak önemlidir. Eğer çaba dışsal aktörlere ve kaynaklara odaklanırsa kolaylıkla yerel hareketin dışsal kaynakların bir sonucu olduğu düşüncesine varılır. Yerel aktivistler sadece basit dış yardım alıcılar konumuna düşer. Yerel direniş hareketleri eğer kaderlerini belli partilere bağlarsa onların piyonu olma riskiyle karşı karşıya kalırlar. İçsel ve dışsal aktörler arasındaki ilişkiler karşılıklıdır. Kaynak, nüfuz, bilgiden oluşur. Direnme kararına yönelten değişiklikler yerel toplulukları mücadelelerini ilerletmeleri için önemli kaynaklar sunan bölgesel ve ulusal ağlara bağlar.

Ulusal ölçekte eylem, projeleri geliştiren iki büyük kurumu hedefler: devlet ve şirket (özel sektör). Bu kurumların her biriyle karşı karşıya gelirken proje ya da yerele özgü direniş hareketleri ulusal hareketlere dönüşür. Projeyi devlet gerçekleştiriyor olsa bile inşaatını özel sektör yapar. Büyük altyapı ve inşaat projelerini üslenen şirketler ya ulusal ya da çokulusludur. Her iki durumda da bunlar büyük şirketlerdir ve görevlerini yerine getirirler: doğayı yeniden üreterek kâr sağlamak. Büyük altyapı inşaatlarını üstlenenler en güçlü ekonomik kuruluşlardır ve bu türden projelerin devamını gerektiren politikaların devamının gelmesinde önemli çıkarları vardır ve genellikle aksi yöndeki argümanlara ve taleplere duyarsızdırlar. Kalkınma projesini devlet başlatıyor, finanse ediyor ve inşa ediyorsa direniş hareketleri öncelikle devlet kurumları ile temasa geçecektir. Devlet ilişkisel bir örgüttür. Tepki yerelde devletin varlık derecesine göre değişir. Devletin uzak alanlardaki yerel ilişkilerde varlığı ender görüldüğünden ilk tepkiler genellikle karasızdır. Daha yakın bölgelerde devletin varlığı daha baskın ve sürekli.

Aktörlerin ölçek politikaları ve stratejileri farklılık gösteriyor. Yerel aktörler ve çevreciler sorunu ve mücadeleyi üst ölçeklere taşımaya çalışırken devlet ve şirket gibi aktörler projeye ilişkin tartışmaları yerelle sınırlamaya odaklanıyor. Sorunun yerelle sınırlandırılması, marjinalleştirilmesi ve hareketin yerelde söndürülmesini getirmektedir. Örneğin katılım ve karar alma süreçlerinin yerelleştirilmesi yoluyla direniş etkisiz hale getirilir marjinalleştirilir ya da açıktan reddedilir. Taleplerin bu şekilde yalnızlaştırması ve yadsınması yeteneğinin bir sonucu olarak ortak karar alma süreçleri vatandaşları yönetilebilir katılım biçimleri üzerinde disiplin altına sokma ve direnişi

boğmaya, aşındırmaya ve iktidar ilişkilerini değişmeden sürdürmeye yönelik araçlar olarak eleştirilmiştir (Ghose, 2005: 64).

Ahmetler direnişinin sözcüsü direniş stratejilerini şöyle özetledi: “*Bir haklı olacaksın, iki birlik olacaksın, üç haklılığını duyurabileceksin*” (#11).

4.11.2. Hukuksal Aktivizm: Hukuk Davaları

Hukuksal mücadele, bilimsel mücadelenin yanısıra ikinci bir mücadele alanını oluşturuyor. “*Biz hep yasal zemin üzerinden haklarımızı aradık. Bunları aramak nasıl bir görevse onu yaptık. Yaparız kimse de buna engel olamaz*” (#11). Bu açıdan köylü direnişlerinin diğer bir boyutu da yasal aktivizm. Köylü hukuk mücadeleleri kısmen O’Brien ve Li’nin (2006:2) kavramsallaştırdığı “haklara dayalı direniş” olgusuna uymaktadır. Köylü de direnişi “Hukuk içinde hukuksuzluğa karşı bir hak mücadelesi.” olarak dile getirmektedir (#11, #18). Haklara dayalı direniş devleti ve proje yetkililerini projeye ilgili yasalar ve kurallar karşısında sorumlu tutmaya ve hesap vermeye zorlama yönünde bir mücadele stratejisidir. Köylü öncelikle geleneksel hakları temelinde savunmaya geçmekte ardından çevresel ve politik bir boyut eklemektedir. Hukuk mücadelesinin temel özelliği savaş sonrası Fordist dönemde mücadeleler sonucu elde edilmiş toplumsal dayanışma haklarına dayanıyor oluşu: insan ve çevre hakları. Çevresel boyut projenin çevre üzerindeki potansiyel olumsuz etkileri üzerine kurulurken köylünün ve dış desteğin niteliğine bağlı olarak şirketin karşısına asıl engel olarak çıkartılabilmektedir. Politik boyut ise su ve çevre yönetiminden insan ve anayasal vatandaşlık hakları ve demokrasi mücadelesine kadar bir yelpazeye yayılmaktadır. Devletin ve şirketin politik mücadele alanının ötesinde tutmaya çalıştığı kalkınma projesinin politikleşmesi ve hak temelli taleplere konu haline getirilmesi mücadelesi.

Sahaya yansıdığı kadarıyla Türkiye’de çevre alanında hukuk sistemi ciddi anlamda sorunlu işliyor. Neoliberal baskıyla çevre hukuku alanında sosyal devlet tasfiye edilirken hukuk da şirketler-sermaye lehine tahsis edilerek özelleştiriliyor. Çevre yasaları çevreyi korumaktan ziyade çevresel etkileri düzenlemeyle sınırlandırılmaya çalışılıyor. Bir yerel topluluğun, köyün, derneğin ya da sivil toplum kuruluşunun açtığı veya müdahil olduğu kimi davalar kazanıldığı halde mahkeme, Danıştay ve hatta AİHM kararlar uygulanmıyor, kararlar uygulansa bile çoğu durumda var olan rant baskısıyla mevzuatın değiştirilmesiyle hukuki mücadelenin sıfırlandığı durumlar ortaya çıkıyor. Ankara’daki süreç her seferinde mevzuatın orasını burasını değiştirerek tekrardan yatırıma açılabilir hale gelmesini sağlıyor. Bu yüzden 1992 yılında ilk yönetmelikle başlayan ÇED uygulaması özellikle son on beş yılda tamamen şirketler lehine yapılan düzenlemelerle değiştirildiği gibi rutin dışında işlevsel bir özelliği de kalmamış durumda. Hatta ÇED davaları

bizzat Çevre ve Şehircilik bakanı tarafından “yatırım düşmanı” ilan edilmiş ve özel sektörün-müteahhitlerin baskısıyla ÇED raporların bozulamaması için bir kanuni düzenlemenin yapılması ve sivil toplumun dava açma haklarının ortadan kaldırılması arayışına girilmiştir (“ÇED davaları yatırım düşmanı”, 2016). Köylüler projenin açıklarını keşfettiklerinde hukukun kendi lehlerine kullanılabileceğini fark ediyorlar. Ancak köylülerin yasama ve yargı süreçlerini takip etmesi, anlaması ve karşı bir süreç başlatması oldukça zordur. Zaten şirket müdahaleleri şirket lehine ya yeni bir karar, düzenleme ya da yasanın çıkmasından hemen sonra kısa bir süre içinde gerçekleştirilmektedir. Bu stratejik hamle ile doğada hem geri dönülmez hasarlar verilmiş olmakta hem de yatırım sürecinin artık önüne geçilemez duruma gelinmektedir. Hukuk sınıfsal ilişkiler üzerinden belirlenmekte ve bu hukuk doğayı, çevreyi ve müşterekleri koruyamamaktadır. Güçlünün kural koyma iktidarı mücadelenin kurallarını değiştirirken zayıfın mücadele imkânlarını da elinden almaktadır.

Çevre davaları köylü toplulukları için adaletin pahalı hem de çok pahalı bir şey olduğunu göstermektedir. Mahkeme ve bilirkişi masrafları ve kazanılsa bile sürekli tekrarlanma ihtimali mevcut düzen içinde hak ve adalet arayışının yıldırıcı bir süreç olduğunu öğretmektedir. Yerel toplumlar yasal yardım almamakta, davaların özellikle keşif ve bilirkişi masrafları köylü üzerinde ciddi bir yük oluşturmaktadır. Köylüleri davadan vazgeçirmek amacıyla açılan tüm davalarda çok yüksek bilirkişi ücretleri istenilmektedir. Üstelik mahkemenin kabul ettiği, bilirkişi incelemesi yaptırdığı tam karar verecekken davayı sonradan zamanaşımı gerekçesiyle reddettiği durumlar da var:

Şimdi Danıştay’ın iptal sebebi de bu. Ben 3. İdare Mahkemesinde dava açtım. Mahkeme keşife karar verdi, kabul etti davayı. Keşif yaptık. Ankara’dan üniversitelerden beş tane profesör geldi buraya bilirkişi heyeti olarak. Keşif yaptık. Bilirkişi heyeti bize ÇED gereklidir diye rapor verdi. Mahkeme karar verecek diye beklerken süresi içinde açmamışsınız diye on bir ay sonra bizim davayı reddetti, düşürdü. Danıştay’a itiraz ettim ben. Danıştayın bizim itirazımızı kabul etme sebebi, bunlar demişler ki biz Akseki, Gündoğmuş, Manavgat kaymakamlık panolarına astık. Ben ne bileyim senin Manavgat Kaymakamlığına ilan astığını kim bilir? Ne asıldığını kaymakam bile bilmiyor. Danıştay da demiş ki köylünün kaymakamlık panolarını izleme gibi bir görevi yoktur. Eğer sen bunu bilgilendireceksen yerinde yap. Buraya gelip bizi bilgilendirme gibi bir şey yapmadılar. Şirketin asıl niyeti sanki halkın bunu duymamasıydı. Danıştay da onun için ÇED gereklidir, köylülerin bilgilendirme hakkı vardır, bilgilendirilmemiştir diye karar verdi bizim lehimize. Zaman aşımını geçerli saymadı. İdare mahkemesinde üç kişi vardı. Bir başkan iki de üye. Buraya keşife gelen hakim de şerh kararı koydu. Esastan bakılması gerekir davaya diye. Ama idari mahkemede başkanla diğer hakim bizi reddetti, davayı düşürdü. Niye kabul ediyorsun. Ben onbin lira masraf ettim. Sadece 8.240 lira keşif masrafı yaptım. En büyük sorunumuz dava masrafları. En büyük sorunumuz dava masrafları. Köylü taşeronla başedebiliyor, ama dava masrafları bir külfet (#18).

Bu aşamada sivil toplum aktörlerinden çevre ve insan hakları hukuku aktivistleri devreye girmektedir. Ancak davalarda şirket tüm zaman boşluklarını değerlendirmeye, bir an önce projenin inşaatına başlamaya, gizliden gerçekleştirmeye odaklanmaktadır. Fiziksel direniş yoksa yürütmeyi durdurma kararlarına kadar inşaatın büyük bir kısmı gerçekleştirilmiş olmaktadır.

Ahmetler’de önce yürütmeyi durdurma davası açılmış ve zaman aşımı nedeniyle bölge idare mahkemesinden red kararı gelmiştir. Ardından köylü karara karşı Danıştay’a temyiz başvurusunda bulunmuş ama karar çıkıncaya kadar uzun bir zaman gerekmiştir. Köylü bu arada bildirim yapılmayan Akseki ilçesine bağlı komşu Güçlüköy üzerinden ikinci bir iptal davası açmıştır. Köylü aynı projenin alanına giren ama süreç dışında tutulan Güçlüköy köyünden iki kişiye yürütmeyi durdurma ve iptal davası açtırmıştır. Gençler Köyü örneğinde ise önce 19 Ağustos 2011 tarihinde yürütmeyi durdurma davası açılmış yine yerel mahkemenin zaman aşımı gerekçeli red kararına karşı Danıştay’a başvurulmuştur. 2013 yılında, HES yapılacak sahada inceleme yapılmadığı, yapılacak tesisin o bölgede yaşayan canlılara zarar vereceği ileri sürülerek iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle açılan davada köylüler lehine bir karar çıktı. Bilirkişinin hazırladığı, ‘projenin çevresel etkilerinin yeterince incelenmediği, projenin gerçekleştirilmesi durumunda doğal hayatın sürekliliği ve bölgedeki ekoturizm potansiyelinin olumsuz etkilenebileceği, bölge halkının su kullanım haklarının ihlal edilebileceği, düşünüldüğünden ÇED raporu hazırlanması gerektiği’ raporu doğrultusunda karar veren mahkeme, yürütmeyi durdurmuştur. Danıştay 14. dairesi ÇED Gerekli Değildir kararını bozarak ekoloji mücadelesinde köyü özgün bir konuma yerleştiren bir karar vermiştir: “*Köylünün kaymakamlık panolarını takip etme gibi bir görevi yok. Pano yetmez köylüye git*” (#20). Ancak ÇED gerekli değildir kararının iptali sonrasında projeyle ilgili şirketin ÇED başvuru dosyası 18 Nisan 2014’de kabul edilmiş ve ÇED süreci yeniden başlatılmıştır. Köylerin sözcüleri hukuk sürecinin şirketler lehine devlet tarafından istismar edilmesine şöyle itiraz etmektedir:

Mahkemeler HES için yöre halkının itirazını haklı bularak HES sürecini durduruyor. Ancak devlet makamları, valilik, çevre il müdürlükleri, Devlet Su İşleri ve diğer kurumlar adeta şirketlere servis yapıyor görüntüsü vererek mahkeme kararlarını dikkate almadan ‘ne olursa olsun buraya HES yapılacak’ der gibi yeniden süreç başlatıyor. Peki, bu ülkede mahkemelerin verdiği kararlara uyulmayacaksa mahkemelere ne gerek var? (#11 ve #18).

Ahmetler Köyünün Güçlüköy üzerinden Antalya İl Çevre ve Orman Müdürlüğü’nün 31 Aralık 2009 tarih ve 10992 sayılı ÇED gerekli değildir kararının iptali ve yürütmenin durdurulması için açtığı davada ise hazırlanan bilirkişi raporları doğrultusunda bölge idare mahkemesi ÇED gerekli değildir kararını iptal etmiştir. Köylü kararı aşure günü düzenleyerek kutlamıştır.

Hukuksal aktivizm riskli bir iştir: sonucu belirsiz ve uzun süreli hukuk mücadelelerinin maliyetleri ile sorunu hukuksal alanda depolitize etme riski barındırır. Hareketin kitleselleşmesi önünde engel çıkarır. Ayrıca davalar çok sayıda kurumun çok sayıda idari işleminden birine karşı açılabilir. Sahada hukuksal aktivizm deneyimi özellikle ÇED gerekli değildir kararına karşı bir iptal ya da yürütmeyi durdurma kararıyla sonuçlanıyor. Haklara dayalı bir direniş stratejisinin

başarılı olabilmesi için belli koşullar gereklidir Bu strateji demokratik bir bağlamda yürütüldüğünde başarı şansı yüksek bir stratejidir. Öncelikle bu taktikler demokratik kurumsal bağlamlarda daha etki olabilir. Bu rejimler örgütlenme ve karar alma süreçlerine erişim fırsatları sunarlar ve direnişin şiddet yoluyla bastırılma ihtimalini önemli ölçüde azaltırlar. Demokratik kurumların varlığı direniş imkânları yaratır. Küreselleşme sürecinde çevre ve insan hakları normları çerçevesinde bu imkânlardan yararlanma olanakları da sınırlanmıştır. Türkiye ve projeler örneğinde ayrıca otoriter bir tek parti iktidarıyla yasama yürütme ve yargı erkleri arasında yargı aleyhine mutlak bir bağımsızlık kaybı yaşandı. Bu da çevre davaları ve hukuksal aktivizm için önemli bir engel oluşturmaya başladı:

Hukuki mücadele hiç bir zaman yeterli değil. Zaten davalar yeterli olsa, davalara güvensek çoktan bizim işimiz bitmişti. Adam diyor ki hukuka başvur. Hukuka başvurduğumuzla hallolsaydı şimdiye yüz kere durmuştu taşocakları. Şirketin yaptığıının hukuksuz olduğunu bildiğimiz için zaten fiziki mücadeleyle karşı koyuyoruz. Haksız yere hukuku nasıl dolandığını biliyoruz biz. Biz fiziki mücadeleye güveniyoruz, toplumsal mücadeleye. Şimdi taşocağı şeyinde müteahhit davayı kazandı. Ama gelip kuramıyor (#42).

Hukuksal mücadele belli bir yere kadar işlemekte ama sonuç vermemektedir. Son otuz yıllık süreçte çevre ve yatırım mevzuatının el değmedik yeri kalmamıştır. Mevzuat sermaye birikimi adına neoliberal reformlar doğrultusunda dönüştürülmüştür. Sahadaki örnekler göstermektedir ki sermaye hukuk kurallarına uymamakta, birikimin önünde engel oluşturabilecek hukuksal kuralları formel ve ağırlıklı olarak da enformel yollardan aşmaya çalışmaktadır.

4.10.3. Bilgi ve Bilim Stratejisi: Karşı Uzmanlık

Yukarıda vurgulandığı gibi bilgi üretimi daima toplumsal ilişkiler ve iktidar işlemleri ile bağlantılıdır. Bu yüzden bilimsel mücadele, direnişin mücadele verdiği temel alanlardan biri. Taşeron şirket yöneticisi yerel medyada “*Ahmetler ‘de HES yanlış biliniyor’*” açıklamasını yapmıştı (Milliyet Akdeniz, 2013). Oysa Ahmetler’deki Kanyon Regülatörü ve HES projesi proje tanıtım dosyasında HES inşa edilecek alanın hiç görülmediği ikrar edilmektedir:

“Kanyon regülatörü ve HES projesi alanının bakir olması nedeni ile proje hattı boyunca ÇED inceleme çalışmaları yapılamamıştır. Sadece santral yeri ve regülatör yapısı yeri incelenebilmiştir. Topoğrafik şartlar yüzünden iletim hattı boyunca ilerlenememiştir. Kesin proje çalışmalarında, yollar açıldıktan sonra İl Çevre ve Orman Müdürlüğü’nün istemesi durumunda iletim hattı boyunca ÇED çalışmaları yapılacaktır” (Seçenek Enerji, 2009: 36).

Dolayısıyla resmi belgeler ve kayıtlar hikayenin yalnızca bir kısmını vermektedir:

Bizim güçlü bir tahminimiz var. Köyün altında bir mağra var. Geçirgen karstik emilimli bir yapı nedeniyle köy için (içme suyu) risk yaratacak. *Yerin üstünü tam anlamıyla incelemeyen şirket yerin altını nasıl incelesin* (#13).

Bu yüzden organik aydınlardan gelen temel talep:

‘Bilim insanlarımıza bir sorup dinleyin, bu konuda yetkin olanlara kulak verin’ dedik (#12)

“Karşı uzmanlık, belli bir mesele hakkında sadece yerleşik uzmanlara konuşma hakkı verildiğinde dışarıda bırakılan gerçeklik payıdır.” Diğer bir ifadeyle karşı uzmanlık proje hakkında

ve projenin faydalarına, zararlarına toplumsal ve çevresel etkilerine ilişkin resmi iddialarla çelişen bir eleştirel bilgi bütününün üretilmesidir (Nilsen 2010: 98, 196). Çatışmacı, kolektif ve katılımcı bir öğrenme süreci üzerinden bilgiyi öğrenen ve inşa eden aydınlar ve köylüler devletin ve sorumlu kurumların projeye ilgili ne bir şey yapabileceğini ne de yapmaya istekli olmadığını gördüler. Karşı uzmanlık geliştirdiler, projeyi inceledi ve incelettirdiler. Karşı uzmanlıkla topluluk resmi belgelerdeki projenin açıklarını ve kusurlarını yakalamaya çalıştı. Neye nasıl bakacağını bilen okumuş kişiler raporları incelediler. Resmi belgelere nüfuz edebilecek becerileri vardı. Bürokraside doğru kişi ve kurumlarla nasıl temas kuracaklarını biliyorlardı. Bilgilendirme, çevresel etkiler ve fayda ve zarara ilişkin argümanlar geliştirdiler. Projenin iddialarıyla çelişen bilgiler ürettir, bilgiler açığa çıktıkça projenin faydaları ve riskleri sorgulanmaya ve itirazlar yükselmeye başladı.

HES'e ve etkilerine ilişkin farkındalık olmaması, sahada ilk yapılan HES'e karşı direnişin de ortaya çıkmamasını bir ölçüde açıklayabilmektedir. Yerel ekolojik mücadeleler yüzeyde görünmese bile derininde hegemonik çevresel teknik bilginin de politikasını yapar. Asimetrik iktidar ilişkileri nedeniyle çevresel ve toplumsal risklere ilişkin bilgiyi üreten, fiili ve potansiyel hasarı gizleyen ve ya minimize eden devlet ve şirkettir (Scott, 2008). İktidar ilişkileri üretilmiş bilgilere de içkindir. Hegemon gruplar tarafından desteklenen güçlü ideolojiler, sınıf çıkarları, politikacılar ve aktörler "hakikati" tanımlarlar. Devlet ve şirket için hakikatler özelde kıtlık, yerli, yeşil, sürdürülebilir ucuz enerji, bağımsız, teknik ve ekonomik çözümler ve genelde kalkınma, modernleşme ve milli menfaatler iken, yerel toplulukların karşı hakikatleri ise özelde sosyoekolojik açıdan sürdürülemez, zararlı, adaletsiz ve genelde marjinalleşme, hak ihlalleri ve çevresel kaygılardır.

Köylünün entelektüel kapasitesi ve dış destekler direniş için gerekli bilgiyi ve beceriyi üretir. Projelere ilişkin olarak ÇED raporları ve proje tanıtım dosyaları haricinde resmi bilgi kaynağı yok. Sorumlu kurumlar yeterli bilgiyi vermiyorlar, çoğu örnekte de bu bilgiler ÇED raporu hazırlanması için üretiliyor ve şirkete veriliyor. Sadece sık atıf yapılan bir DSİ, kitapçığı var, bu da projeleri haklı göstermek için hazırlanmış teknik bir rapor (DSİ, 2011). HES karşıtı yerel bilginin eğitim seviyesinin düşük olması nedeniyle Gençler'de görece daha düşük olduğunu görüyoruz. Güçlüköy'de bu artmakta iken Ahmetler Köyü organik entelektüellerinin alternatif bilgi üretme kapasitesinin daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Doğrudan Ahmetler Kanyonunun tehdit edildiği projeye karşı, Ahmetler Köyü hem organik entelektüellerinin ürettiği yerele hakim bilgiyi ve karşı kanıtları hem de organik entelektüellerinin kolaylıkla bağlantı kurabileceği

ekolojik mücadele örgütleri, müttefiklerin sağladığı bilgiyi kullanmaktadır. *“Elektriği üretmenin başka yöntemleri de var, onları kullanabilir devlet”*(#13, #26).

Ancak yine de projelerin cari ve potansiyel kurbanları, devlet ve şirketle politik oyunlar oynayarak ve hızla “bilimsel” bilgiyi özümseyerek beceri kazanıp etkin bir öğrenme süreci yaşıyorlar. Sahada karşı uzmanlık iki işlev gördü. Birincisi, egemen grupların hegemonik projelerinin meşrulaştırılma çabalarına bir itiraz ifade etti. İkincisi de, direnişin ortaklaşmasının ve kalkınma stratejisinin eleştirisinin yayılmasını sağladı. Karşı uzmanlık teknokratik bilginin tahakkümüne meydan okuyan bir direniş söylemi olarak işlev gördü. Projenin mantığı ve iç çelişkilerini bilimsel temelde eleştiri yağmuruna tuttu. Kalkınma planlamasının ideolojik meşruiyetine, apolitik bir değerlendirmeye indirgenen politika süreçlerine de meydan okudu. Teknik bilginin statüsünü yerinden etti ve kalkınma planlanmasının objektifliği, yansızlığı ve gelişme argümanını sorgulattı.

Direnişin projelerin kendilerini kamusal yarar ve ulusal fayda gibi argümanlarla meşrulaştırmaya çalışmasına iki tür itiraz yükselttiği görülüyor. Birincisi, projenin mantığındaki çelişkiler temelinde itirazlar. Proje planlama ve uygulama süreçleri içindeki faydalar, maliyetler ve haklara ilişkin potansiyel ve cari toplumsal ve çevresel kaygılar, köylünün temsilcileri tarafından dile getirilmiştir. Faydalar, dağılımı, üretim potansiyeli, enerji, ne kadar, ne maliyetle ve kimin için katlanacağı ve katlanması gerektiği soruları yükseltildi, resmi iddiaların eleştirisi yapıldı. Proje belgelerindeki resmi tahminler ve tespitler nicel açıdan yetersiz ve bilimsel olmamakla eleştirildi ve nicel tanımlamalar sorgulandı. İkincisi de bu itirazlar ülkenin “bilimsel ve çevreci” kalkınma planlamasının ideolojik meşrulaştırılma stratejisini en azından yerelde tartışmaya açtı.

Sahada özellikle Kanyon HES projesinin yoğun bir karşı uzmanlık sürecine tabi tutulduğunu gördük. Proje önce köy derneği bünyesinde mühendis ve avukatlardan oluşturulan enformel bir komite, köylü aydınlar tarafından hukuki, idari, teknik ve bilimsel incelemeye tabi tutulmuştur. Zaten projenin hukuksal açıdan durdurulması temelde hukuksal bir açığının köylü aydın tarafından keşfedilmesi ardından da buna dayanarak hukuksal sürecin başlatılmasına dayanıyor. Proje Manavgat’ta ilan edilirken, Güçlüköy’ün bağlı olduğu Akseki ilçesinde ilan yapılmamış olması.

Öte yandan proje toprakbilim alanında uzman bir akademisyen tarafından incelenmiş ve karşı HES raporu hazırlanmıştır (Kantarcı, 2014). İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Toprak İlmi ve Ekoloji Anabilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi Doğan Kantarcı projeyi, idari süreçlerdeki usulsüzlükler, arazi incelmelerinin yetersizliği, Karpuz Çayı akış değerleri ve yanıltıcı bilgi

eklenmesi açılarından incelemiştir. Projenin açıklarını ifşa etmiştir. Birincisi, idari süreçler açısından proje köylülerden gizlenmiştir. İkincisi, projede Antalya Valiliğinin ÇED gerekli değildir kararının sadece elektrik üretimi kapasitesine bakarak (<10 mw) verilmesi sağlanmıştır. Şirket üretim kapasitesini düşük göstererek ÇED sürecinden kurtulmak istemiştir. Üçüncüsü, HES projesinde saha ve özellikle kanal/tünel yapısının geçirileceği yerler dahi incelenmemiştir. Kanyonun 7 km’lik kısmı görülmemiştir. Kanyondaki birçok yerin iple tırmanılarak veya inilerek geçilmesi gerekmektedir. Bu yetersiz arazi çalışması ve incelemesi, projenin de yetersizliğini göstermektedir. Dördüncüsü, HES projesinde Karpuz Çayının akış değerlerinin baz alındığı ve debinin HES işletilmesi için uygun olduğu belirtilmiştir. Ancak, Karpuz Çayı üzerinde su akış ölçmesi yapılan Uzunlar Köprüsü ölçme noktası ile Ahmetler Değirmeninde yapılan özel ölçüm akış miktarları yanında 153 km ötetedeki ve başka bir havzadaki, Gazipaşa’da Bıçkı Çayı-İnceğiz Köyü’ndeki ölçme noktası akış değerleri de verilmiştir (Seçenek Enerji, 2009: 104). Böylece şirketin HES projesine Bıçkı Çayı akış ölçmelerinin eklediği, akış miktarlarının yüksek ve devamlı gösterilmesi yoluyla kamu idaresini ve halkı yanıltıcı bilgiler verdiği açığa çıkarılmıştır. Kanyondaki suyu yetersiz gören şirket, projeyi kabul ettirmek için yüksek su akışı bulunan Gazipaşa İnceğiz Köyü Bıçkı Çayının ölçümlerini dosyaya eklemiştir. Abartılmış ve çarpıtılmış hidrolojik ve ekolojik verilerin ifşa edilmesi amacıyla projenin eleştirel bir teknik incelemesi sonucu, şirketin su debisini yüksek göstermek için havza ile hiçbir ilgisi olmayan 153 km ötede, Gazipaşa ilçesindeki İnceğiz Köyündeki Bıçkı Derenin debisinin ilave edildiği keşfedilmiştir (Kantarıcı, 2014). Akmayan dere, yaz aylarında elektrik üretiminin yapılmaması, dere yatağına % 10 kadar bir can suyu bırakılması öngörülmüştür. Yaz aylarında Kanyondaki dere yatağından su akmadığına ve bırakılacağı vaat edilen % 10 oranındaki can suyunun ise dere yatağından çatlak sistemine sızıp, kaybolma riskine dikkat çekilmiştir (Kantarıcı, 2014: 6). Ayrıca raporun sonunda projenin toplumsal ve ekolojik riskleri özetlenmiştir. Bu rapor, rapor usulsüzlüğü olarak ulusal ve yerel medyada yankı bulmuş “Hayali suyla HES yapmaya kalkıştılar” manşetiyle şirketin manipülasyonunu kamuoyuna ifşa etmiştir (“Hayali Suyla Hes Yapmaya Kalkıştılar!”, 2014).

Organik aydınlar ayrıca sahanın en önemli değeri kanyonu daha geniş bir bağlamda çerçevelendirmektedir. Hadimli (2012) bir coğrafyacı akademisyen gözüyle projenin risklerini alternatif turizm potansiyeli açısından değerlendirmekte ve “Ahmetler Kanyonu ekolojik bir miras” olduğunu vurgulamaktadır. Aynı şekilde mahkeme kararları sonucu bağımsız bir inceleme yaptırılması köylü direnişi için ciddi bir başarı ve imkân getirmektedir. Örneğin Kanyon HES örneğinde birliktişilerin hazırladığı, “Projenin çevresel etkilerinin yeterince incelenmediği, projenin gerçekleştirilmesi durumunda doğal hayatın sürekliliği ve bölgedeki ekoturizm

potansiyelinin olumsuz etkilenebileceği, bölge halkının su kullanım haklarının ihlal edilebileceği düşünüldüğünden, ÇED raporu hazırlanması gerektiği” raporu doğrultusunda mahkeme önce yürütmeyi durdurma, ardından da ÇED gerekli değildir idari işleminin iptali yönünde karar vermiştir. Daha sonraki süreçte, Antalya 2. İdare Mahkemesi'nin bu kararı, davalı taraf Antalya Valiliği tarafından Danıştay'a temyiz edilmiş ve Danıştay 14. Dairesi 2016 Nisanında verdiği kararla valiliğin itirazını reddetmiştir. Danıştay, valiliğin HES projesinin ÇED Gerekli Değildir kararını iptal ederek yerel mahkemenin kararını onamıştır.

Üstelik tüm bu aktörlerin ürettikleri bilgiler köylü aydınlarla da sınırlı kalmadı. Köylünün politik söz dağarcığına da girdi. Örneğin yanlış telaffuz edilse bile, (nebi) debi ile köylüler ne kastedildiğini biliyorlardı artık (#27). Ayrıca projenin külfet ve nimetlerine ve bunların paylaşımına ilişkin bilgiler köylüler arasında paylaşıldı. Burada yerel direnişler için çıkarılabilecek temel ders projenin eleştirel bir incelemesini yaptırmak, sadece bir katılım toplantısıyla yetinmemek, yeterli istişare ve araştırma yapılmadan projeyi onaylattırmamak ve inşaatına başlatmamaktır.

Köylünün organik entelektüelleri alternatif bilgi üretebiliyor, daha makul seçenekler önerebiliyor. Organik entelektüeller projeye alternatifini daha sorgulayıcı bir biçimde dile getirmektedir: *“Üretilebilecek enerji için bu kadar maliyete, bu kadar doğa tahribatına değer mi? Bu kabul edilebilir mi? En az 9 ay güneş gören bir bölgede alternatif olma konusunda bize kendini bu kadar gösteren güneşin enerjisi kullanılması düşünülmemeli midir?”* (#26). Aslında sıradan köylünün bile projenin rasyonalitesine yönelik bir eleştirisi var. Bu da sahadaki doğrudan gözlemlerine dayanıyor. Basit bir şekilde itiraz yerel bilgiye dayanıyor. Hem Ahmetler’de hemde Gençler’de hemen hemen her katılımcının ortak itirazı: *“Kuru derde HES olur mu?”* (#23; #39). Ancak karşı uzmanlık alanında henüz projeleri uluslararası standartlar üzerinden değerlendiren ve eleştiren incelemelerin de olmadığı görülüyor. Ayrıca kamusal katılımın olmaması, köylünün dışlanması çevresel bilgi üretiminin meşruiyetini de ortadan kaldırdığı tespiti yapılabilir.

4.10.4. Medya Stratejisi

Sivil toplum alanındaki iktidar mücadelesinde medyanın önemli bir rolü olduğu görülür. Rızanın imal edilmesinde ve muhalefetin gayrimeşru ilan edilmesinde özel medya sektörünün önemli bir nüfuzu vardır (Beder, 2000). Siyasi ve ekonomik çıkarlar haber üretiminde son derece güçlü bir rol oynar. Anaakım medya egemen grupların çıkarlarını eleştirmekten, ona meydan okumaktan ziyade destekler, teşvik eder. Hükümet politikaları konusunda bir oydaşma olduğu yanılsaması yaratır ve bunu yayar. Yapılacak haberlerin içeriği filtreleme sürecinden geçer.

Siyasal iktidarı ve politikalarını rahatsız eden haberlere yer verilmez. Medyanın kontrolü, haber üretimi az sayıda büyük şirketin elindedir. Gelir açısından büyük şirketlere bağımlıdır. Haber kaynakları açısından hükümet kurumlarına, iş dünyasına ve resmi kaynaklara dayanır. Kitlelerin dikkatini çarpıtmak, başka yöne çekmek için sert eleştiriler yapılır ve piyasa mucizesi, dış mihraklar gibi ideolojik ilkeleri kullanır. Rızanın imalatını etkisiz kılmak isteyenler, kamusal alanda özgür, demokratik ve katılıma açık bir medya yaratma sorumluluğu ile karşı karşıya gelir. Egemen kesimlerin çıkarlarının genel toplumsal çıkarlar gibi sunulmasının önüne geçmek için, analiz ve eleştiriye kurucu faaliyetlerin eşlik etmesi gerekir (Daly ve Chomsky: 2012).

Pek çok durumda direniş devlete ve sermayeye tehdit, meydan okuma teşkil edeceğinden devlet-sermaye-toplum ilişkileri tüm karmaşıklığıyla ön plana çıkacaktır. Bu türden bir tehdit haber konusu olacak, iktidarın ve medyanın dikkatini çekecektir. Konunun geniş kamuoyuna mal olması hâkim kalkınma söylemine, devletin toprak ve nüfus üzerindeki hegemonyasının yayılmasına, devlet yerel ilişkilerine, ulusal kalkınma önceliklerine ve insan haklarına ilişkin sorunları gündeme getirecektir. Bu açıdan kalkınma direnişlerinin mağdurları, kurbanları için medyanın önemi inkâr edilemez. Medya, basılı ve görsel ya da yerel ve ulusal kategorilere ayrılabilir. Medya projeye, etkilenen halka ve potansiyel risklere ve etkilere ilişkin bilgileri ve süreçleri belgeler ve kamuoyuna mal edebilir. Projeye karşı direnişte tam ve zamanlı bilgi elzemdir, uygun stratejilerin geliştirilmesine imkân verir. Direnişçilerin karşılaştıkları tehditler ve maruz kaldıkları koşulların geniş kamuoyuna yansıtılması mücadelenin uzun vadede başarısı için şarttır. Bu çabada yazılı ve görsel medyanın oynadığı rol yadsınamaz. Medya, mücadelenin görsel arşivini oluşturur ve yayar. Ancak görüş açıklama, konuşma ve basın özgürlüğünün sınırlı olduğu otoriter rejimler direnişçilerin davalarını halka ulaştırabilecekleri siyasi alanı sınırlar. Yerel ve ulusal atanmışlar da eğer bu davalar ulusal gündemlerle tezat teşkil ediyorsa yerel halkın çıkarlarına duyarlılık göstermezler. Üstelik otoriter bir rejimde devletin sınırsız zor kullanma eğilimi direniş gruplarının stratejik seçeneklerini oldukça azaltacaktır. Otoriter bir hükümetin duyarsız, olumsuz ve baskıcı taktikleri daha radikal eylemelere yol açacak ve yerel halkın şiddet yöntemlerine başvurmasını teşvik edecektir.

Ahmetler Kanyon direnişi örneğinde gerek anaakım gerekse alternatif yerel ve ulusal medyada medya desteği hemen hemen daima devlete ve şirkete rağmen olumlu oldu: yerel medyada gündemden hiç düşmedi (Eldemirci, 2014). Medya desteğinin kotarılmasında direnişin sözcü ve lider takımının yerel ve ulusal bağlantıları etkili oldu. Sözcü Ahmetler Köyü başarısını üç faktöre bağlıyor: *“Bir haklı olacaksınız, iki birlik olacaksınız. Bir de bu konuda medya bizimle birlik oldu, bunu çok önemsiyorum. Bazen haklı olmanız yetmez. Haklılığınızı duyurabilmelisiniz*

de. Bu konuda medyanın desteği çok önemliydi. Medya Ahmetler'e sahip çıktı, kanyondaki insanların, canlıların bitkilerin, hayvanların feryadını herkese duyurdular" (#11). Gerçekten de Antalya ve Manavgat medyası köylünün direnişinin görünürlük kazanmasında, mesajın bölgesel ve ulusal kamuoyuna maledilmesinde önemli bir rol oynadı. Yerel gazetelerde ve ulusal gazetelerin bölgesel eklerinde direniş manşetlere taşındı. Kanyonda yapılan her etkinlikte, eylemde, basın açıklamasında görsel ve basılı medaya, örneğin KanalV ordaydı. Siyasal iktidara muhalif ulusal basın organları doğrudan direnişin, şiddetin en yoğun olduğu dönemlerde haber yaptılar. Direniş uluslararası medyadan BBC'de haber konusu oldu (Bozyap, 2013).

Direniş sahası Antalya gibi anaakım medyanın bölge merkezlerinin bulunduğu yer olma özelliği gösteriyor. Köyün ve organik entelektüellerinin yerel basılı ve görsel medyayla güçlü bağlantıları vardı. Üstelik bu entelektüellerin medyayı kullanma, temas kurma ve dikkatini çekme kapasitesi oldukça yüksekti.

Medyada şöyle bir düşünce var. Taşeronu karşı kavgada kendi hazırladığımız materyalleri yayınlamaktan çekinmediler. Antalya medyasının sözcümüz vasıtasıyla ciddi yayınları oldu, önemli bağlantılar kuruldu. Ancak her olaya aynı önemi vererek aynı yoğunlukta ilgi göstermediler. Ulusal medya Milliyet, Hürriyet gazeteleri özellikler yerel eklerinde gündeme getidiler. CNNTurk kanyondan canlı yayın yaptı. Ama Tempo dergisinde yayınlanmasını düşündüğü bir çalışmayı daha sonra yayınlamaktan vazgeçti (#13).

Direniş yerel ve ulusal televizyon kanallarında görünürlük kazandı. Bu da konunun kamuoyuna mal edilmesini sağladı ve sosyal medyadan, yazılı medyadan, internet mediasından ve çevreye duyarlı kesimlerden direnişe geniş bir kamuoyu desteği getirdi. Şirketin medya manipülasyonlarına karşı, anında yanıt üretebilme ve yayabilme işleviyle kamuoyunun desteğini korumasını sağladı. Hatta medyada görünürlük, sahada medyanın sürekli varlığı, görsel kayıt teknolojilerinin gözetimi önemli ölçüde devletin ve şirketin daha saldırgan ve yasadışı eylemlere yönelme, köylüye ve eylemcilere karşı şiddet uygulaması riskini de azalttı.

4.10.5. Örgütlenme Stratejisi: Köy Derneği

Direniş, önemli ölçüde direnişi örgütleyecek bağlantılara dayanıyor. *"Haklarınızı savunmak için güçlü olmanın en kolay yollarından biri, dernek çatısı altında toplanmak olacak."* ("Siteden Mektup", 2010). Sahada temel gözlemlerden biri, köylünün toplumsal ve politik örgütlenmesinin zayıflığı. Köy muhtarları yerelde direnişin başlamasında ya da başlamamasında kilit bir rol oynamaktadır. Şirketlerin öncelikli hedefi de ya proje alanında mülk sahibi, köyde ağırlığı olan bir kişiyle ya da muhtarla bağlantı kurmak şeklinde. Köy muhtarları yoksul köylüler arasındaki dayanışmayı sağlayıp koordine etmektedir. Köylülerin karşılarındaki politik ve ekonomik güçlere kıyasla sosyoekonomik zeminleri zayıf olduğundan politik konumları da çok

zayıf. Örgütsüzlük nedeniyle yerel idare, bürokrasi ve politikacılar ile bağları ve nüfuzları zayıf. Dernek sivil idarede doğrudan muhatap bulabilmek için kurulmuştur.

24 Mart 2010 tarihinde “birlikte işler yapabilmenin ve dayanışmanın en kolay yöntemi” olarak görüldüğü için kurulan Ahmetler Kültür ve Dayanışma Derneği yaklaşık 800 üyeli bir dernek. Dernek özellikle yayla şenlikleri, HES’e karşı basın bildirisi, yayla konusunun ısrarlı takibi, cep telefonundan mesaj sistemi kurulması konularında işlevsel. Ayrıca köy adına sorunların sahiplenilmesi nedeniyle dernek içi enformel örgütlenme ve birimler oluşturulması oldukça kolay.

“Ahmetler Kültür ve Dayanışma Derneği, Manavgat’ta düzenlemiş olduğu bilgilendirme toplantısı geniş bir katılımı gerçekleştirildi. HES Projesi konusu çeşitli boyutlarıyla tartışıldı. Toplantıya katılan mühendislerimizle avukatlarımız katılımcıları teknik ve hukuki yönleriyle aydınlatıldılar. HES konusunun önemi ve ciddiyeti dikkate alınarak projeye karşı nasıl bir yol izleneceğinin belirlenmesi amacıyla mühendislerden ve konunun uzmanlarından bir komisyon oluşturuldu. Komisyonun vereceği bilgilere göre izlenecek yol daha sonra saptanacak...Köy derneği çerçevesinde oluşturulan bir heyet dernek yöneticileri ve köy muhtarı Devlet Su İşleri (DSİ) yetkililerinden ayrıntılı olarak bilgi aldılar. Oldukça uzun süren bu görüşmelerde elde edilen bilgilerin kısa süre içinde köylülerimizle paylaşılacağını ve bundan sonra ne tür bir yol izlememiz gerektiği konusunun geniş katılımı bir toplantıda görüşülmesine karar verildi. Dernek Başkanı "Biz HES projesiyle ülke ekonomisine kazandırılacak yatırımlara karşı değiliz. Ancak köyümüzün haklarını, doğasını ve doğal güzelliklerini de korumak ve takip etmek zorundayız" (“HES Projesi İnceleniyor”, 2012).

Formel ve enformel örgütlenme, toplumsal hareket süreçlerinin önemli bir parçasıdır. Toplumsal hareketler çoğu yerel grupların harekete geçiremediği eylemler para, bilgi, insan gibi kaynaklara ihtiyaç doğurduğundan formel örgütlere ihtiyaç duyarlar. Başka bir deyişle, bir toplumsal hareketin başarılı olabilmesi için ortak söyleminin, örgütsel yapısının ve stratejik planlamasının tüm yönlerine öncülük edecek bireylerden oluşan küçük bir “beyin takımı” bulunmalıdır. Direnişin inşası için gerekli temel bileşenlerden biri de birleşik ve tutarlı bir örgütsel yapıdır. Direnişlerde beyin takımının önemi yadsınamaz. Öncü veya beyin takımı en adanmış ve faal üyelerden oluşan bir gruba denk düşer. Bu grup direnişin yükünü omuzlar. Hareketin bileşenlerini bir arada tutmak, topluluk içindeki farklı mağduriyetler ve görüşler nedeniyle oldukça hassas bir görevdir. Toplumsal hareketi koordine eden örgüt, teorik ve pratik eğitici faaliyetler de yürütür. Bir toplumsal hareketin üç önemli bileşeni vardır: liderlik, öncü ve tekil üyeler, beyin takımı, taban ve dış destek. Başarı için her bir bileşenin politik mücadeleyle etkileşime girmesi ve ona aktif olarak katılması şarttır. Lider somut koşulları kavrama ve uygun stratejiyle tepki verme becerisine sahip olmak, tekil üyeler dayanışmak zorundadır.

Köylü organik entelektüelleri üzerinden birleşik ve disiplinli bir örgütlenme üzerinden direnişini yürütmektedir. Köylüyle aydınlar arasındaki ilişki organik bir ilişki olduğu gibi dernekle ilişki de organik bir ilişkidir. Kanyon HES direnişinin en önemli avantajı HES sürecinin gelişimiyle yerel sivil örgütlenmenin eş zamanlı olarak gelişmiş olması. HES projesi hazırlıkları arka planda yürütülürken, 2010 Martında Ahmetler Köyü Kültür ve Dayanışma Derneğinin

kuruluş süreci de tamamlanmış, dernek etkinliklerine başlamıştır. "Birlik ve dayanışma" ruhuyla kurulmuştur. Derneğin temel amacı, "kültürüyle, sosyal hayatıyla, tarihi ve doğal zenginlikleri, gelenekleri, insan yapısı ve ürünleriyle önce bölgeye sonra da bütün Türkiye'ye tanıtmak ve kendine has özelliklerini korumak" olarak belirlenmiştir (Ahmetler Kültür ve Dayanışma Derneği, 2010: 1-2). Çevre ve ekoloji direnişlerinde sivil örgütlerin önemli avantajları vardır. Öncelikle köy dayanışma derneklerinin varlığı, temsil gücü ve doğrudan devlet ve şirket üzerinde baskı uygulama imkânı vermektedir. Köyün resmi temsiline ve çevresel kararları belirleyen politika süreçlerine katılmasına imkân verdiği gibi tepkinin tek kanaldan organize edilmesini de sağlamaktadır. Üstelik mücadeleye kaynak temininde ve bu kaynakların etkin kullanımında da bir katalizör rolü oynayabilmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi Ahmetler örneğinde direnişin bilgi temelini dernek bünyesinde oluşturulmuş olan avukat ve mühendislerden oluşan enformel bir komite sağlamıştır. Kısaca dernek, köylünün sahip olduğu kısmi toplumsal iktidarın sonuç alıcı bir biçimde kullanılmasının aracı işlevi görmektedir. Sözcü hem Ahmetler Köyü Kültür ve Dayanışma Derneğinin hem de direniş hareketinin sözcüsü olarak hareket etmektedir. Böylece direniş söylemi homojen ve tek çatı altında yürütülmektedir. Aynı şekilde direniş, seçimlerde de stratejik bir tavır almıştır. Yerel seçimlerde birden fazla adayla seçime girmenin köyün geçirdiği sürece zarar verebilme ihtimaline karşı köydeki birlik ve dayanışmanın sürdürülebilmesi için muhtarlık seçiminde tek adaylı seçime karar verilmiştir. HES mücadelesinde köylüleri birlik içinde tutan muhtar yeniden göreve getirilmiştir.

Öte yandan dernek ölçeğinde de olsa politik bir örgüt entelektüellerin bir fonksiyonudur: Gençler örneğinde bu yok. Köy muhtarı bunu şöyle açıklıyor: "*Köyde dernekleşmeye gitmedik. Aslında dernekleşme yönünde bazı taleplerim oluyor. Yalnız onu da sen yap diyorlar, o da olmuyor. Buna öncülük eden yok*" (#18). Bu başlıktan çıkardığımız sonuç: formel ve enformel örgütlenebilme yeteneğine sahip bir topluluğun çok daha etkin bir şekilde direnebildiğidir.

4.10.6. Sanal Direniş: Köy Web Sitesi

Tahakkümün sesinin olduğu yerde direnişin de sesi vardır. Direnişin başarısı önemli ölçüde sesini duyurabilmesine, dış dünyaya ulaşabilmesine bağlı: "*Bu çılgılığı herkes duymalı*" (#11). Sahada zayıfın güçlüye karşı, güçlünün ürettiği araçları kullanmasının en somut örneği internettir. İnternet, hükümetin ve şirketin bilgi kontrolünü ve politik gündemi belirleme imkânını ortadan kaldırırken, yerel topluluklar hızlı bilgi aktarımı, medya görünürlüğü ve geniş bağlantı imkânına kavuşmaktadır. Bu anlamda internet çevresel mücadele açısından "*duyulmayı duyurma*" imkânı sunuyor. Direniş örgütleri ve müttefikleri tarafından işletilen web sayfaları direniş

kampanyasındaki güncel etkinlikleri ve olayların geniş kitlelere mal olmasını sağlıyor. Kurulu düzenin temsil eden devletin ve şirketin bilgi ve yargılarının objektifliğine ilişkin verilere gölge düşürecek bilgi ve veriler üretme ve yayma imkânı sunuyor. Bu bakımdan Oliver-Smith'in dikkat çektiği gibi (2010: 45) siberaktivizm taban politik aktörlerinin yeni ve kesinlikle devrimci bir özelliği olarak karşımıza çıkıyor. Elektronik iletişim biçimleri artık günümüz çevresel direnişlerinin oturmuş özelliğidir. Ahmetler Köyünde gurbetçi aydınlar, “köy diasporası” tarafından yürütülen bir web sitesi mücadelenin önemli bir dayanağı. İnternetin önemli bir avantajı HES gibi diğer kalkınma projelerinin kurbanlarıyla ilgili doğrudan bilgi sağlayayıp yayabilmesidir. Ortak iletişim mekânı olsun diye kurulan “ahmetler.net” “*Burada kendimizi ifade edebiliyor, ortak geçmişimizi ve geleceğimizi paylaşabiliyoruz*” (#11). Sitenin en önemli özelliği HES projesi sürecine paralel olarak 2009 yılı başlarında kurulmuş ve işlevselliğini hiç yitirmemiş olması. Bilgilendirme, köyden haberler, köydeki ve kentteki toplumsal etkinliklerin organizasyonu sitenin direnişle ilgili temel işlevleri. İnternet sitesi adeta bir okul işlevi görüyor ve eleştirel bilgiyi yayıyor.

Görsel medya, videolar, filmler, fotoğraflar davanın ve konusunun dış dünyaya yansıtılmasında önemli bir rol oynar. Topluluk dış dünyada nasıl temsil edildiğini belirleme imkânına sahip oluyor. Doğrudan yerel direnişçiler tarafından yapılsın ya da başkaları tarafından hazırlansın görsel malzemeler fotoğraflar, kısa filimler ve videolar kendilerine dayatılan yıkımı ve projelere direniş çabalarını ortaya koymada ve yaymada önemli araçlardır: Güçlünün güçsüze karşı zulmünü yakalıyor ve teşhir ediyor. Bilişim teknolojileri kalkınma projelerine direnişlerde hem basılı hem de görsel imajların yayılmasına imkân veriyor. İnternetin sağladığı viral yayılma imkânı, sanal müttefikler üzerinden direnişi sınırsız bir şekilde yayıyor. Sanal mücadele alanında şirketler etkisiz kalıyor ve direniş orantısız bir temsil imkânına kavuşuyor. Örneğin sahadaki her olay ve direniş görselleri hızla geniş kitlelere yayılırken, taşeron firmanın ürettiği iki tane hasarlı inşaat makinesi resmi sadece o sitede gömülü kalmıştı (Kanalet İnşaat, 2013). Geniş kitlelerin internete erişimindeki artış, toplumsal hareketlerin, STK'ların ve bunlar ile bileşenleri arasındaki ağlar projelere direnen mücadelelerin temel ögesidir. Web siteleri ziyaretçilere mücadelelere, projelere, şirketlere ve kurumlara ilişkin hazır bilgi ve görsel paketler sunar. Ziyaretçiler bu mücadelelere nasıl katkıda bulunabileceklerini, politikaları nasıl etkileyebileceklerini ve ilgili otoritelere imza, dilekçe ve mektup yoluyla nasıl tepki göstereceklerini, imza kampanyalarına nasıl katılacaklarını buradan takip eder ve öğrenirler. Ayrıca internet sadece bir bilgi iletim aracı değil aynı zamanda katılım aracına da dönüşmektedir. Elektronik politika ve siber aktivizm için bilişim teknolojilerinin önemli bir yönü, bilginin aktarımındaki ve dolayısıyla bu bilgiye verilecek

örgütsel tepkiyi oluşturmadaki hızıdır. Günümüzde aktivistlerin dış dünyadaki gelişmeleri öğrenme kapasitesi ve bunlara tepki verme hızı muazzam bir şekilde artmıştır. İnsanlar bir yerdeki olayların duyulması için ertesi günün gazetesini beklemiyorlar artık. Direnişçiler artık facebook’u etkinlikleri planlamak, twitter’ı eylemleri koordine etmek ve youtube’u ve dailymotion’u da davaya ilişkin görselleri tüm dünyaya yaymak için kullanıyorlar.

Sahada köyün web sayfasında kısa görseller özellikle davanın kitleselleşmesine olağanüstü katkı yapıyor:“*Dernek ve web davaya müthiş katkı yaptı. Siteye günde 2000 kişinin girdiği oldu*” (#11). Bilgilere neredeyse anında erişilebiliyor. Hatta bazen devlet bu bilgileri en son öğrenen konumuna bile düşebiliyor. Ahmetler Köyü HES direnişinin sanal medyada facebook’ta “Ahmetler Köyünde Yapılması Planlanan Hes’e Hayır” isimli 750 üyeli bir platform, “Ahmetler Köyü” ve “Ahmetler Kanyonu” isimli iki grup; twitter’da #DirenAHMETLER, #DİRENAHMETLER ve #Ahmetler olmak üzere üç tane hashtag bulunmaktadır. Youtube ve Dailymotion’da mücadeleye ilişkin haberler ve direniş belgeseli (Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik bölümü öğrencileri tarafından hazırlanan Antalya Ahmetler Köyü HES Belgeseli) dahil çok sayıda görsel bulunmaktadır. Özellikle tahakkümün yarattığı mağduriyeti teşhir eden kısa görsellerin çok etkili olduğu gözlemleniyor. Bunlar hem verilen mücadeleyi, hem mücadele mekânlarını, hem uğruna mücadele verilen mekânı geniş bir izleyici ve takipçi kitlesine yayma ve farkındalık yaratma imkânı vermiştir. Bu açıdan örneğimiz Türkiye’de sosyal medya alanında köy direnişinin en başarılı örneklerinden birini temsil etmektedir. Üstelik bu görsellerin üretiminde köylünün doğrudan katkısının olması davaya ilişkin kamuoyundaki algıyı derinleştirme etkisi de yapmaktadır. Organik aydınlar Ahmetler köylüleri adına projenin iptal edilmesi için biri <http://imza.la/ahmetler-kanyonunu-kurtaralim> diğeri de <https://www.change.org> olmak üzere iki sanal imza kampanyası başlattı. Birinci kampanya 1000 kişi imzalarken, ikinci kampanyaya 2500’e yakın kişi katılmıştı. Ayrıca sitede hem yerli aktörlerin, hem direnişe dışardan destek veren aktivistlerin hem de okuyucu bölümündeki katılımcı görüşleri üzerinden çevresel varlığın–suyun ve kanyonun gasp yoluyla ekonomik büyüme varsayımları sorgulandı, tartışıldı ve eleştiri yağmuruna tutuldu..Tartışmalar hem Bursa ve İstanbul gibi yurtiçindeki hem de ABD, Almanya; Fransa, İsveç gibi farklı ülkelerdeki gurbetçiler tarafından biçimlendirildi.

Gençler Köyünde sanal direniş olanakları sınırlı, köyde sadece iki evde internet var “*Mücadeleyi internetten kamuoyuna duyuracak bir aracımız şu anda yok. Ama birlikte mücadele ettiğimiz Ahmetler. net’ten onlar duyuruyor zaten. Sahada beraber duruyoruz, kavgaya beraber gidiyoruz*” (#18). Sonradan Çenger HES’lere karşı change.org’ta “Toroslar’ın Kalbinde 21 Köyün Yaşamı Kurumasın! Çenger 1-2-3 Hes Projeleri İptal Edilsin” başlıklı bir imza kampanyasını

başlatan da Ahmetler’li bir organik aydın. Bu başlıktan çıkardığımız temel sonuç da köylerin etkili direniş araçları olan ve bunları kullanabilen bir köyler olduğu.

4.10.7. Kaynak Seferberliği: Maddi İmkânlar

Direnişin ne kadar süreceği ilk başta belli değildir, her direnişin bir maliyeti vardır ve büyük miktarda para gerektirir. Köylü kadınlardan biri şöyle diyordu: “*Maddi gücün olmazsa direnemezsin*” (#42). Toplumsal hareket nasıl ortaya çıkar ve zamanla nasıl devam eder? Bireyler nasıl harekete katılırlar? Rasyonel tercihler kuramına dayalı kaynak seferberliği okulu insanların ortak bir davaya katkı yapmasını maddi ya da manevi bir çıkar elde edip etmeyeceğine bağlar. İnsanlar bireysel çıkarları olduğu için dayanışma gruplarının üyesi olurlar. İnsanlar rasyoneldirler ve bir faydası varsa o harekete katılırlar. Kısaca toplumsal hareketin temelinde bireysel bir fayda maliyet hesabı yatar. İnsanlar toplumsal harekete katılımın faydası maliyetini aşıyorsa katılırlar. Bu yaklaşımda duyguların, kimliğin, özdeşleşmenin harekete geçirici gücü yadsınır. Oysa insanları ortak eyleme motive eden ortak kimlikleri vardır. Dayanışma sadece bireysel çıkarlarla açıklanamaz. Akıl insanları bir araya getiremeyebilir ve her zaman da eyleme geçiremeyebilir. Ama ortak değerler, ekonomik riskler, çevresel yıkım ve kültürel kayıplar ya da Scott’un (2014) altpolitika dediği kültürel temel harekete geçirebiliyor.

Ancak kaynak seferberliği yaklaşımına göre toplumsal bir hareket yine de önemli ölçüde harekete geçirebileceği maddi ve insan kaynaklarına dayanır. Bir topluluk kaynakları varsa, dışarıdan mali destek alıyorsa direnişi sürdürebilir. Gençler Köyünden bir katılımcının belirttiği gibi: “*Ahmetler’de de öyle. Ahmetler’in zengin, ekonomisi iyi olanlar var, mücadelenin finansmanını onlar yapıyor. Köy duygusu, memleket duygusu ağır basıyor*” (#42). Araştırma sahası içinde yer alan üç köyden sosyoekolojik mücadeleye tahsis edilebilecek kaynaklar açısından en zengin köyün Ahmetler olduğu gözlemlenmektedir. Köyün özellikle Manavgat esnafından mücadele için önemli mali kaynak sağladığı görülmektedir. Aynı köyden daha önce göçerek bağlı olduğu ilçede ve ilde iş kurmuş, esnaf ve otel sahibi işadamlarının köy derneğine önemli mali katkılarda bulunduğu söyleniyor. Ahmetler’den bir köylü bunu şöyle ifade etti:

Direniş gönüllü bağışlarla oldu. Manavgat’taki esnaftan. Bundan 20-30 sene önce gitmişler, iş kurmuşlar. Daha önce gidenlerin belki on tane yirmi tane oteli vardır. Bunlar bu konuda köylünün yanında oluyorlar. Bize para lazım dendiğinde bin lira, iki bin lira veriyorlar. Diğer esnaf da bura bizim köyümüz, anamız babamız orda, biz orda büyüdük, köyümüzün sorunu bizim sorunumuz diyorlar. Sadece bu HES’te değil köyün diğer ortak ihtiyaçlarında da köy odası, cami, yol, çeşme bunlar hep hayırseverlerin yardımıyla yapılıyor (#26).

Köyün yerel idaresinin pratikte parası ve kaynağı olmadığı için ekonomik gücü de yoktur ve kolektif bir direniş eyleminin köylü için ciddi bir maliyeti vardır. Direnişin maliyetinin Ahmetler’de 300 bin TL olduğu söylendi (#31). Ve gündelik direniş kapitalist dış dünyadan

özellikle yerli gurbetçilerden gelen parasal destekle sürdürülebildi. Şirketlerin çoğu kez direnişin finansal kapasitesini öngöremedikleri için köylünün projeye elinin mahkûm olduğu dayatmasını yaptığı gözlemleniyor. Parasal tekliflerle direnişin önünü alabileceği, alamazsa bile direnişin uzun vadede kendini finanse edemeyeceği beklentisi içinde olduğu görülüyor. Ancak köylü yaptığı gönüllü katkılarla mücadeleyi yoktan var ediyor. Gençler Köyünde mücadele için seferber edilebilecek kaynakların çok az olduğu gözlemlenmiştir. Gençler Köyünde direniş gönüllü katkılarla, salma usulüyle finanse edilmektedir:

Zengini yok ki bu köyün. İşadami, öyle bir şey kesinlikle yok. Ancak günlük yaşamını idame ettirecek kadar ekonomisi var. Biz mücadeleyi imece usulü gibi salma yoluyla, mesela avukat için para topluyoruz. Nüfusu yazıyoruz, hane başına herkes elliser, yüzer lira neyse gönünden ne koparsa bazısı az bazısı fazla, iki katını veriyor ama herkes veriyor. Zengini de yoksulu da bu mücadeleye aynı desteği veriyor (#43).

Köylünün fiili direnişe katkısı fazla maliyet getirmemekte ancak hukuk mücadelesinde dava ve bilirikişi masraflarının önemli bir engel oluşturduğu söyleniyor. Mücadele için kullanılacak kaynaklar salma usulüyle hanelerden toplanıyor ve özellikle mahkeme masrafları için kullanılıyor.

Öte yandan direniş, maddi gücün olması yanında şirketin yatırımına ve yardımına ihtiyacın olmaması ve şirketin “siz yoksulsunuz” algısını köylüye kabul ettirememesiyle de bağlantılı:

Şirketin teklif edeceği paraya, bize vereceği işe ihtiyacı olan yok. Şirket ne verecek. Geldi, bir aracı göndermiş. ‘700 bin lira para verelim’ dedi bu köye. Bu parayı aldı bu köy, bu şirket o HES’i kurdu. 700 bin lira bu köyün bir yıllık geliri. 49 yıl ne olacak? Bir yılda kazanır o parayı bu köylü. Bağdan, bahçeden köy olarak. Bizim yolumuz var, ulaşım çok kolay, suyumuz da var. Öyle acil bir ihtiyacımız yok (#18).

Bu başlıktan çıkan sonuç, maddi gücü olan, bu gücü çekeabilen ve şirketin tekliflerine ihtiyacı olmayan köyün direnebildiğidir. Direnişler köylerle ilgili yerel gönüllüler tarafından yapılan bağışlarla finanse edilmekte ve dışarıdan yardım almadan, bağımlı olmadan kendi kaynaklarına dayanmaktadır. Böylece direnişin kendi kendini finanse etmesi, egemen aktörlerin direnişe karşı kullanabileceği güçlü bir argümanı da elinden alıyor: dış mihrakların maşası.

4.10.8. Meşruiyet Stratejisi

Piyasa kurumu piyasa ilişkilerine yeni sokulan gruplar için moral açıdan saldırgandır (Moore,1978: 16). Sermaye birikimi için kamusal müştereklerin ve özel mülkiyet haklarının dönüştürülmesi sürecindeki devlet müdahalesi meşruiyet krizine yol açıyor ve hak-hukuk kavramları üzerinden projelerin meşruiyeti tartışmaya açılıyor. Rıza önemli ölçüde meşruiyet üzerine kuruluyor. Oysa direniş tahakkümü meşru görmüyor, kendi meşruiyetini inşa ediyor ve bu meşruiyetin korunması mücadelesi veriyor. Ahmetler direnişinin sözcüsü direnişin bu boyutunu şöyle özetledi: “Bir haklı olacaksın, iki birlik olacaksın, üç haklılığını duyurabileceksin” (#11). Gençler Köyü direnişinin öndegelenlerinden biri de “Bizim davamız meşru, su, orman bizim. Bu

*olmazsa bizde olmayız. Ölüm kalım meselesi bu. Bizim davamız haklı bir dava. Şu ana kadar siz haksızsınız diyen hiç kimse de olmadı”*dedi (#18). Direnişler haklılık üzerine kuruyor ve geniş kamuoyundan destek aldıkça güçleniyorlar.

Sosyoekolojik çatışmalarda her rakip aktör kendi meşruiyet kaynaklarına sahiptir. Güçlünün meşruiyeti, politik iktidar tarafından yeniden düzenlenen mülkiyet ilişkilerine ve mevzuata dayanırken zayıf tarafın daha bariz bir sembolik meşruiyet gücü vardır. Genel olarak doğal varlık, özel olarak da su hakları, su ve su yönetiminde karar almaya ilişkin taleplerin meşruiyetini ifade eder. Devlet görevlileri yasal olanla meşru olan su haklarını birbiriyle eşit görürken, yerel kullanıcılar genellikle bunun ikisi arasında ayırım yapmakta ve bu terkihi sorgulayarak reddetmektedir (Boolens et al. 2010: 8). Bu çatışmalarda yukarıda belirtilen devletin kural koyma tekeli önemli sorunlar yaratıyor. Hâkim toplum doğa ve kalkınma anlayışını sorgulayan topluluk üyeleri mekânda gayrimeşru görülmekte ve süreçten dışlanmaktadır. Ekolojik müdahalelerin bir yasallık kılıfına uydurulduğu gözlemlenmektedir. Devlet, şirketin her karşılaştığı engeli yasal düzenlemeler yoluyla aşmasına imkân yaratmaktadır. Bu küresel sermayenin, uluslararası kuruluşların ve yerel şirketlerin baskısıyla gerçekleştirilmektedir (Beder, 2000). Oysa yasal düzenlemeler zeminde farklı algılanmaktadır. Bir şeyin yasal ya da yasalara uygun olması onun meşru olduğunu kanıtlamaz. Yereller hak savunusunda meşruiyet temeline dayanmaktadır. Yasalar kanuni hakları belirlerler. Ama her yasal olan meşru değildir. Hem devlet görevlileri hem de özel şirketler yerelde “meşru” görülmeyen bu yasaları “kaynak” talebinde kullanıyorlar.

Köylü mücadelesinin meşru olduğunu savunmakta ve bu meşruiyeti de korumaya çalışmaktadır. Meşruiyeti korumak için çevre mücadelesine özellikle radikal ideolojik bir söylem giydirmekten kaçınıyor, bu söylemden destek alsa bile. Bu da özellikle hareketin meşruiyetini koruma kaygısından kaynaklanıyor: *“Biz meşru müdafâ sınırının dışına çıkmadık. Çünkü biz haklılığımıza leke düşürmek istemedik”* (#13). Öte yandan köylünün mücadele sürecinde yaşadığı mağduriyetler, davanın meşruiyetine güç katıyor: *“Şirketin uyguladığı şiddet bizi haklı çıkardı. Bir davada kazanabilmek için mağdur olmak gerek* (#23).

Köylü sadece kendi davasının meşruiyetini değil, aynı zamanda rakibinin gayrimeşru eylemlerini ve söylemlerini de mücadeleye dahil ediyor. Ekolojik müdahalenin temelini oluşturan yatırımın meşruiyetini tartışmaya açıyor. Bu özellikle organik entelektüel ve kentli müttefikler tarafından geliştiriliyor. Hem egemen aktörlerin söylem ve pratikleri hem de projelerin sakatlıkları geniş kamuoyundan destek çekmek için ifşa ediliyor. İfşaat özellikle devlet ve şirket uygulamalarının yasadışılıklarına dikkat çekmeye yönelik. Köylüler özellikle ilk önce yerel

taşeronlarla karşı karşıya gelmektedir. İfşa da daha çok şirketin kuraldışı uygulamaları özellikle kendi tabanına ve kentsel potansiyel destekçi kitlesine yöneltilmektedir. Şirket ifşasında özellikle yerel, ulusal ve sanal medya ile bağlantılar harekete geçirilmektedir. Ahmetler örneğinde uluslararası medyada (BBC) ulaşıldığını görüyoruz. Bu alanda topluluğun bağlantılarının önemli bir kanal olduğunu belirtmek gerekir.

Şirketlerin özellikle yasadışı uygulamalarının, devletin ve şirketin şiddet pratiklerinin ifşa edilmesi, projenin meşruiyetinin altını oyduğu ve geniş kamuoyunun gözünden düşürdüğü için önemlidir. Ahmetler örneğinde yine özellikle su ölçüm değerlerinin mücadelesi verilen derelerin havzası dışında 153 km uzaklıktaki başka bir akarsuyun değerleriyle birleştirilmesine yönelik şirket manipülasyonunun, proje tanıtım dosyasının saha görülmeden hazırlandığının ve proje alanındaki karşılaşmalarda şirket özel güvenlik personelinin ateşli silah kullandığının, özellikle de medya görselleriyle ifşa edilmesi projenin meşruiyetini ortadan kaldırmıştır

4.11. Altpolitik Stratejiler: Doğrudan Eylem ve Fiili Direniş

Eylemsel mücadele hukuk, bilim, medya ve sanal mücadele gibi alanların yanında köylünün temele mücadele alanları ve stratejilerinden birini teşkil ediyor. Hiçbir ciddi mücadele sadece mektup, dilekçe kampanyaları ya da sözlü direnişle kazanılmıyor. Doğa, direnen insanların sadece söylemlerinin değil eylemlerinin de merkezinde yer alıyor. Politik stratejiler direniş önemli kazanımlar getiriyor. Ancak bu parça parça kazanımların projeleri engellemesi oldukça zor. Bu yüzden: *“Doğrusunu isterseniz eğer bu ülkede hukuk varsa engeller. Yoksa engelleyemez. Ama halk engeller ona bir şey diyemem ben”* (#11). Bu yüzden farklı politik direniş stratejileri yetersiz kalıyor ve tehdit durmuyorsa fiili olarak durdurmaya çalışıyor: *“Kazanabileceğimiz tek yol olan bedensel direnişle karşı koyduk”* (#24). Köylünün altpolitikası, gizli senaryosu devreye sokuluyor. Öncelikle şiddetsiz doğrudan eylem adaletsizliğe karşı etkili bir direniş stratejisi olarak kullanılıyor. Yürüyüş ve gösteriler, protesto gösterileri, erişim yollarını kesme, makine kırma, makinelerin geçişini ve çalışmasını engelleme, şirketi sahaya terke zorlama, terketmesi için süre verme, gıda, yakıt, personel transferlerini engelleme, personeli çıkmaya zorlama, oturma eylemleri, saha işgalleri, çadır eylemleri gibi şirketi sahada durdurmaya, pasifize etmeye yönelik sivil itaatsizlik eylemleri devreye sokuluyor. Doğrudan eylem ya da sivil itaatsizlik özellikle sahada şirket çalışmalarını, inşaatı engellemeye, kesintiye uğratmaya yönelik ideal bir yöntem. Amaç yasaların sınırlarındaki yasadışılıklarla şirketin ve devletin sahada bir sorun olduğunu kabul etmesini, halkı dikkate almasını, köylüyü hesaba katmasını sağlamak.

4.11.1. ÇED Protestoları

Ekoloji mücadelelerinde geçmişte kazanılmış anayasal ve yasal hakların ve hukuki düzenlemelerin politik imkânlar sunduğu bir gerçek. ÇED protestoları devletin ve şirketin çevre yönetim stratejisi ile yerel ekoloji mücadeleleri arasındaki çatışmanın temel akslarından birini oluşturuyor. ÇED süreci de şirketlerin kârlılıklarını maksimize edecekleri, devletin de bu yatırımlardan doğacak zararın kirleten tarafından giderilmesine yönelik bir araç olarak kurgulanıyor. Dolayısıyla devletin projelerle ilgili sorumluluklarını gündeme taşıyan, demokratik katılım mekanizmalarının nasıl işlemesi gerektiğini tartıştıran, şirketlerin girişim özgürlüğü ile yerel toplulukların yaşam hakkının karşı karşıya geldiği bir politik mücadele alanını oluşturuyor. Bu şekilde yatırım kararları yargı denetimine tabi tutulabiliyor.

Katılım, işbirliği ve ortak karar alma rıza üretiminin temel araçlarından, ancak sahada özelleştirme ve çitleme üzerinden doğanın neoliberalleştirilmesi ve birikim sürecine dahil edilmesi yerel halkın temel vatandaşlık haklarının askıya alınması ve gasbedilmesiyle gerçekleşmektedir. Bu yüzden çevresel müdahalelerin çoğu, sınırlı demokratik vatandaşlık haklarına tecavüz anlamına geliyor. Neoliberal ideoloji ekonomiyi ve dolayısıyla kalkınmayı apolitikleştiriyor, sınıf çıkarlarıyla ilgisiz halkın genel refahı için zorunlu, apolitik ve objektif bilimsel değerlendirmelere göre tasarlanmış doğal bir süreç olarak sunuyor. Politik ve resmi kanallardan belli eylem biçimlerini reçete ederken diğer demokratik seçenekleri dışlıyor. Demokratik hakların yadsınması yoluyla devlet ve şirket neoliberal bir uygulamanın kaçınılmaz ve istenilir olduğuna hükmediyor ve genel kamuoyuna bu imajı yayıyor. Bu yüzden genelde neoliberal demokrasinin doğasının ve özelde hem Türkiye'deki uygulamasının hem de yereldeki insanların çevresel karar alma süreçlerine nasıl katıldığının ya da dahil edildiğinin tartışılması gerekiyor. Liberal demokrasi insan hakları, halkın egemenliği, özgürlük, eşitlik ve adalet gibi belli değerlerin arandığı bir dizi kurumun varlığı olarak kavramsallaştırılsa da işlediği süreçler ve gerçekleştirmeye çalıştığı değerler paradoksal özellikler taşıdığından kavramın anlamı üzerinde tartışmalar vardır (Mouffe, 2000). Ancak rakip demokrasi görüşlerinin temeli bu liberal iktidar ve eşitsizlik ilişkilerinin sorgulanmasına dayanmaktadır. Doğaya ilişkin karar almada iktidar ilişkilerinin sorgulanmasına imkân veren bir demokrasi anlayışı doğaya yönelik çoklu değerlendirme yöntemlerinin ifade edilmesine zemin oluşturabilir ve hiçbir doğa söylemi hegemonya kazanamaz. Oysa günümüzde pek çok alanda giriş kısmında belirtilen toplumdan ayrık bir dizi ekonomik nesne olarak gören neoliberal doğa anlayışı sosyoekolojik süreçler üzerinde hegemonya kurmuştur (Swyngedouw, 2007, 2013b). Bunun sonucu olarak farklı çevresel gelecekler ifade edebilecek ve geliştirilebilecek politik alanlar daraltılmıştır (Swyngedouw, 2009). Neoliberalizmin bu tahakkümüne ortam

hazırlayan ve imkân veren süreçler birçok teorisyen tarafından tartışılmıştır (Gunder, 2010; Mouffe, 2000, 2005 Purcell, 2009).

Sadece doğaya erişim değil, formel ve enformel çevresel politika ve karar alma süreçlerine erişim, katılım, bilgilenme, müdahil olma, yargısal süreçler gibi çevre hakkının tüm unsurları da iktidar ilişkileri üzerinden belirleniyor. Çevresel süreçlere katılımın çeşitli türleri buluyor, ancak katılım iktidar ilişkilerine tabidir, katılımın çerçevesini belirleyen de iktidardır. Çevreyi neyin oluşturduğuna, nasıl kullanılması gerektiğine ve nasıl korunacağına hegemonik aktörler karar veriyor. Politik alana neyin gireceğine ya da neyin politik olduğunu da iktidar belirliyor. Başka bir deyişle katılım hegemonik söylemin bir parçası, aynı zamanda iktidara içkin bir kavram, hegemonyanın bir içerme mekanizmasıdır. Aslında hegemonik aktörler politik ve altpolitik bir kamusal senaryoyla karşılaşmaktan daima sakınır. Belirtildiği gibi araştırma sahasındaki köylerde bu senaryoların nüveleri görülmektedir. Katılım, ortak karar alma ve oydaşma ile süren neoliberal hegemonya arasında yakın bağlantılar vardır. Katılım çağdaş piyasa güçlerinin baskın ideolojisini güçlendirmek için kullanılan bir stratejidir. Hâkim aktörlerin işbirliği çağrısı ya da vaadi iktidar ilişkilerine direnmekten caydıracak marjinalleşmeyi sürekli kılar. Üstelik işbirliği süreçleri genellikle yerel düzeyde gerçekleştiğinden, sorunlar bu yerlerle sınırlanır ve geleneksel olarak sınıf nosyonu üzerinden ifade edilen evrensel adalet taleplerini de yadsır. Bu durum muhalefetin daha geniş bir ölçekte etkili bir şekilde birleşmesini önlediğinden, sorunların gerçek bir politik boyut kazanmasını engeller. Aktörlerin ölçek politikaları ve stratejileri farklıdır. Yerel aktörler ve müttefikleri sorunu ve mücadeleyi üst ölçeklere taşımaya çalışırken devlet ve şirket gibi aktörler projeye ilişkin tartışmaları yerelle sınırlama çabasıdadır. Sorunun yerelle sınırlandırılması, marjinalleştirilmesi ve direnişin yerelde söndürülmesini getirmektedir. Örneğin katılım ve karar alma süreçlerinin yerelleştirilmesi yoluyla direnişler etkisiz hale getirilerek ya marjinalleştirilmekte ya da açıktan reddedilmektedir. Taleplerin bu şekilde yalnızlaştırması ve yadsınması yeteneğinin bir sonucu olarak ortak karar alma süreçleri vatandaşları yönetilebilir katılım biçimleri üzerinde disiplin altına sokma ve direnişi boğmaya, aşındırmaya ve iktidar ilişkilerini değişmeden sürdürmeye yönelik araçlar olarak eleştirilmiştir (Ghose, 2005: 64).

Çed Sürecine Halkın Katılımı: ÇED çok değişkenli, karmaşık bir süreç. Şirketler açısından Çenger HES proje sahibi için yapılması şart değilken yapılıyor. Şirket ÇED gerekli değildir kararı aldığı halde neden rapor hazırlar? Çenger HES projesinde şirket poje krediyle finanse edileceği için ÇED talebinde bulunmuş ve başvuru dosyası hazırlamış (En-Çev, 2014: 2). Asıl amaç karbon sertifikası alabilmek ve karbon piyasasına başvurabilmek. Ahmetler Köyündeki Kanyon HES örneğinde şirket köylü direnişi nedeniyle aynısını yapamıyor. Öte yandan köylüler

tarafından bakılacak olursa direniş aslında aynı zamanda birer ÇED mücadelesi. Ahmetler’de ÇED hazırlansın, Gençler Köyünde ÇED iptal edilsin mücadelesi veriliyor.

Kanyon HES için proje çalışmaları gizli yürütülüyor. Köylünün sahada dolaşan yabancı kişileri jandarmaya bildirmesi üzerine kendilerine “devletin maden aradığı” söyleniyor. Kanyon Regülatörü ve HES projesinde şirket yasal süreç gereği değil nabız yoklama anlamında köylüyle temasa geçmiştir. Özellikle saha tespiti, incelemesi ve debi ölçümleri esnasında kısmi temaslar olmuştur. Şantiye sahası için köylülerden biriyle arsa kiralama anlaşması yapılmıştır. Proje hazırlıkları sadece bir proje tanıtım dosyası hazırlanmasından ibaret olduğundan ve proje kapsamı daraltılarak ÇED süreci dışına çıkarıldığından köylü ile katılım ve istişare toplantıları da yapılmamıştır. Proje karbon kredisi için hazırlanmasına rağmen ne ÇED ne de bunun bir parçası olarak halkın katılımı toplantısı yapılmamıştır.

Çenger ÇED raporunun hazırlanması sürecinde yukarıdaki köylerin aksine Gençler Köyü ile temasa geçilmiyor: *“Bize gelip de buraya bir şey yapacağız diyen olmadı. Ne devlet geldi, bilgilendirme hiçbir şey olmadı”* (#18). Çenger HES projelerinde köylü ile üç projeyi kapsayan tek bir halkın katılımı toplantısı düzenlenmiştir. ÇED gerekli değildir kararına rağmen şirket finansman temini ve karbon kredisi sertifikasyon sürecinin bir gereği olarak toplantı yapmıştır. Halkın katılımı toplantısı temelde karbon kredisi hazırlık sürecinin bir parçası olarak paydaşlar toplantısı olarak tasarlanmıştır. Sahadaki köylüyle rıza üretmeye yönelik tek temas örneğini oluşturduğundan ve toplantı tutanağında toplantının nasıl yapıldığı açıklandığından bu toplantıda yaşananları biraz açmamız gerekiyor. Toplantıda doğrudan köylünün geçimini ve yaşamına temas etmeyen konularda bilgi verildiği görülüyor. Katılımcılara projenin teknik olmayan bir özeti sunulmuş ve köylerde ve köylüde doğrudan karşılığı olmayan küresel ısınma, yenilenebilir enerji, sürdürülebilir kalkınma, Kyoto Protokolü, karbon azaltımı, gibi soyut kavramlardan söz edilmiştir. Öncelikle yenilenebilir enerji projelerinin Türkiye açısından öneminden bahsedilmiş ve kalkınma ve ekonomik büyüme paralelinde Türkiye’nin enerji ihtiyacının sürekli arttığı ifade edilmiştir. Ardından küresel ısınmadan, bunun ekosistem üzerindeki olumsuz etkilerinden ve fosil kaynaklardan enerji üretiminin küresel ısınma ve atmosfer üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsedilmiş ve bunu önlemenin tek yolunun HES gibi temiz enerji projelerinin uygulanmasından geçtiği söylenmiştir. Üç projenin kısa bir özeti verildikten sonra projenin sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya katkılarından bahsedilmiştir. Projenin karbondioksit salımını azaltarak yerel halka ve çevreye katkı yapacağı, olumsuz hiçbir sosyoekonomik etkisinin olmadığı, yeniden iskân gerektirmediği, inşaat ve işletme sürecinde yeni istihdam fırsatları sunacağı, inşaat aşamasında donanım, gıda, malzeme ve barınma hizmetleri için talep yaratacağı, fosil yakıt ithalinde bir

azalmanın Türkiye'nin ödemeler dengesini iyileştireceği ve enerji güvenliğini arttıracığı, yerel topluluklara enerji arzını iyileştireceği söylenmiştir. Proje sahibi şirketin temsilcisi tarafından toplantıda köylülere çeşitli vaatlerde bulunulmuştur. Köylüye vaat olarak yerel tesislere, okul ve sağlık ocağına bağışlar, yolların iyileştirilmesi gibi programlarla köylülerin, yaşam standartlarının iyileştirecek bir yatırım yapmak istedikleri söylenmiştir. Toplantıda köylünün temel kaygıları, yerel halka iş olanağı yaratıp yaratmayacağı, yaşam standartlarını iyileştirip iyileştirmeyeceği, ne kadar ağacın kesileceği ve kullanılacak teknoloji ile ilgili olmuştur. Proje sahipleri köylüye vasıflarına göre köylülerin istihdam önceliği verileceği, işletme döneminde suyun kirletilmeyeceği, kesilecek ağaç miktarının asgaride tutulacağını söylemiştir. Köylü, suyun tesiste kullanıldıktan sonra dereye bırakılacağına ikna edilmiştir (Gold Standard, 2009: 17). Ancak köylünün proje gerçekleştirdikten sonraki itirazı: *“Çenger I oldubittiye getirildi. Karadere'den gelen su kullanılacak denildi. Karadere suyu İnandık denen yerin suyuyla birleştirildi (#19).*

Toplantılarda şirket ve devlet yerel halkı bir paydaş olarak konumlandırmaktadır, doğal varlıkların sahibi olarak değil. Köylünün çevresel karar alma süreçlerine katılımını sınırlayan eşitsiz iktidar ilişkilerinden kaynaklanan yapısal engeller görülüyor. Araştırmalar proje gerçekleşsin diye yapıldığı için pojelerin çoğunun planlama, araştırma ve uygulama süreçleri sakattır. Sosyal ve çevresel araştırmaların çoğu göstermelik ve köylüden gizlenerek yapılıyor: Ahmetler'de devlet maden arıyor şeklinde gerçekleştirilirken, Gençler Köyünde köye hiç uğramadan rapor hazırlanıyor. Orman, su, harita ile ilgili yerel idari birimlerin sağladığı bilgiler derleniyor kabarık ÇED dosyaları hazırlanıyor (Çenger Nihai ÇED Raporu 1033 sayfa). Sahaya ayak basmamış, köylüyle hiçbir teması olmamış bir sosyolog rapora imza atıyor. Politik düzeyde daha önceden alınmış kararlara geçerlilik kazandırmak ve projenin ilerlemesini sağlamak amaçlı.

Bu projelerde ÇED bağlamında çevresel etkilerin türleri ve boyutunu da iktidar tanımlıyor. Ancak neyin insanları etkileyeceğinin tanımlanması da tartışmalıdır. Şirketler toplumsal boyutluları göz ardı ederek etkilenme alanını sadece şantiyenin kurulacağı alandaki mülk sahiplerini dikkate alarak tanımlama eğilimindedir. Örneğin Ahmetler'de şirket sadece kanyonu etkilenecek alan olarak belirlerken köylü 14 köyün tüm yaşam, geçim ve çevresini etkileyeceği argümanı ile daha geniş bir perspektiften görüyor. Gençler Köyü örneğinde tarım arazisine acele kamulaştırma kararıyla el konulan köyün ve köylünün projeden etkilenmeyeceği bile iddia ediliyor.

Şirketin temel stratejisi yerel halkın karar alma süreçlerinden etkili bir şekilde dışlanması üzerine kurulu. Katılım süreci zayıf ve halkın karara alma süreçlerine katılım şansı yok. Halkın katılımı toplantıları bir katılım mekanizması olarak işlemiyor. Katılım projenin uygun bir şekilde yürütülebilmesi için bürokratik bir işleme dönüştürülmüş durumda. Köylüler projelerin tasarım,

karar alma ve uygulama gibi tüm süreçlerine katılma araçlarından yoksunlar. Proje geliştirme aşamasındaki ÇED sürecindeki halkın katılımı toplantıları dışında yerel halkın söz hakkı yok. Muhalif sesleri dışladığından katılımcı dışlama olarak işliyor (Işlar, 2013: 41). Şirket sürece ilişkin lehine kullanabileceği sürekli bir belirsizlik yaratıyor. Pek çok durumda şirket proje için kritik süreçleri tekrar tekrar yasal düzenlemeleri bypas etmeye veya bunları izinsiz aşmaya kalkışıyor. Devlet ise hak ihlallerine ve çevresel zarara ya göz yumuyor ya da gerekli ve yeterli önlemleri almıyor var olanı da uygulamıyor. Kamu kurumları arasında örgütlü bir sorumsuzluk tavrı hâkim: yetkili olanlar bir şey yapmak istemiyor, yetkisiz olanlar ise yapamıyor.

Halkın Katılımı: Büyük ticari proje örneklerinde hem hükümetler hem de ilgili şirketler tarafından projeden etkilenecek insanların proje ilerlemeden önce yeterli bilgiye erişmesinin, onlara danışılmasının ve görüşlerinin alınmasının temin edilmesi gerekir. Halkın katılımı neoliberal biçimsel demokrasi anlayışının bir ürünüdür. İcat edilmesinden bu yana katılım kavramı neredeyse tüm kalkınma projelerinin olmazsa olmazıdır. Ancak çevre politikasının istikametini belirlemekte işlevsel bir rolü hiç bir zaman olmamıştır. Hem devlet hem de şirketler yerel halka yeterli bilgi sunmadığı, projenin muhtemel etkilerine ilişkin yeterli değerlendirmelerde bulunmadığı gibi etkilenen topluluklarla uygun bir istişare imkânı da tanımamaktadır. Kamulaştırma kararları acelece, önceden ve halka danışılmadan alınmaktadır. Üstelik orada yaşayan mülkiyetsiz-topraksız kişilerin varlığı bile yok sayılmaktadır. Uygulamada ÇED yönetmeliğinde halkın katılımı sadece onay süreci öncesinde bilgilendirme toplantısı şeklinde anlaşılmakta ve halk proje sürecinin diğer aşamalarından tamamen dışlanmaktadır.

ÇED Toplantıları: Halkın katılımı toplantıları, projenin potansiyel risklerine ve olumsuz etkilerine ilişkin bilgi edinebilecekleri ve kendi görüşlerini açıklayabilecekleri yegâne yasal kanallar ve resmi fırsatlardır. Ancak toplantılarda projenin nimetlerine vurgu yapılırken külfetleri gizleniyor, para vaadinde bulunuluyor. Orada ne yapacağına, ne kadar alanı, ormanı, suyu kullanacağına değil, daha önce böyle bir projeyi yerinde görmemiş, duymamış, yaratacağı sorunları bilmeyen ve tecrübe etmemiş kişilere ne üreteceğine (elektrik) vurgu yapılıyor. Projelerin ölçeği ve ifade ettikleri politik ve kültürel iktidar ne olursa olsun faydalarının maliyetlerinden daha fazla olduğu şeklinde ekonomik bir meşrulaştırmaya gidiliyor. Toplantılarda alternatif seçeneklerden bahsedilmiyor, halka alternatif sunulmuyor, dışardan gelen alternatif teklifleri de kabul görmüyor. Çünkü şirket zaten fayda-maliyet, fizibilite değerlendirmelerini yapmış ve kâr maksimizasyonu adına onlardan vazgeçmiş oluyor. Toplantılara önceden ikna edilmiş kişiler getiriliyor. Çoğu kez köylünün yerel bir gazetede on gün önce verilmiş küçük bir ilanla duyurulan toplantılardan haberi bile olmuyor. Tek bir toplantı yapılıyor ve temelde proje ve

ÇED savunusu niteliğinde geçiyor. Ayrıca ÇED’ler sadece çevresel etkilere odaklanırken önerilen projenin insan hakları etki değerlendirmesi yapılmıyor. Toplantılarda muhtemel kirlenme sorunları, riskleri ve projenin herhangi muhtemel olumsuz bir etkisi gizleniyor, değinilmiyor, bunları gidermek, telafi etmek üzere planlanan önlemler de geçiştiriliyor. Bu toplantılar uluslararası anlaşmaların öngördüğü serbest, önceden, bilgilendirilmiş ve yerel halkın rızasını, onayını almaya yönelik danışma toplantıları olarak değil, proje tanıtım toplantıları olarak değerlendiriliyor. Yatırım sürecini kısa tutmak için tek bir toplantı kâfi görülüyor. Ya halk tek bir toplantıda yeterince bilgilendirilmediyse?

Bilgilendirme Süreci: Halkın katılımı toplantılarında bilgilendirme, şirket görevlisinin daha çok bir power point sunusu ile projenin teknik olmayan bir özetini vermesi şeklinde gerçekleşiyor. Oysa bilgilendirme kavramı asimetrik bir ilişkiselliği ima eder ve kavrama iktidar içkindir. Bilgilendiren doğru bilginin monopolüne sahip olduğu iddiasına sahiptir. Toplantılarda yerel topluluğa karşı korkutma ve yıldırma taktiklerini başvurulması yaygın bir uygulama. Gerekli olmasa bile çok sayıda asker, polis, özel güvenlik şirket için sahaya geliyor. Polisin ve askerin varlığı tedirginlik yaratırken, insanlar projeye ilişkin kaygılarını dile getirip sorular sormuyor, aleni itirazlarda bulunamıyor. Yerel protestolar sürecinin şu ya da bu aşamasında asker-polis şiddetiyle karşılaşan protestocularda, özellikle köylülerde bir tedirginlik hali yaratıyor. Proje karşıtı itirazlarıyla kamu düzenini bozmaktan tutuklanma ve fişlenme riski ortaya çıkıyor. Asker, polis ve şirket elemanlarının varlığı ve tacizleri, baskıları ve tutuklama tehditleri yaşanabiliyor.

Toplantı sonunda projeye ilgili halkın katılımı toplantısı toplantı tutanağı düzenleniyor. Tutanak genel olarak daha önceden Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından hazırlanmış şekilde getiriliyor. Toplantı esnasında şirketin ve kamu idaresinin gerekli gördüğü notlar düşülüyor. Son dönemdeki örneklerde yerel halk toplantı yapılamamıştır ibaresinin düşülmesini talep ederken, şirket ve idare halkın katılımı sağlanamamıştır ibaresini düşme gayreti içine girdiği görülüyor. Tutanaklar çoğu kez bir devlet sırrı gibi gizlenmeye çalışılıyor ve katılımcılara açıklanmıyor. Tutanağın içeriğinin açıklanmasını ya da tutanak nüshasının kendilerine de verilmesini isteyen katılımcıların talepleri reddediliyor. Bazı istisnalar da “...halkın bilgilenecek istememesi üzerine toplantı sonlandırılmıştır” şeklinde ifadeler de tutanağa geçiliyor. Ancak toplantı tutanaklarının ÇED kararı üzerinde yasal bir engelleyici etkisi de bulunmuyor. Köylünün tepkisi nedeniyle halktan katılımın olmadığı, toplantılar yapılmadığı halde ÇED Genel Müdürlüğü İnceleme ve Değerlendirme Komisyonuna sunulan ÇED raporları da onaylanıyor (En-Çev, 2015).

Çenger HES projesinde ÇED sürecinde ciddi usulsüzlükler gözlemleniyor. 33 km’ye uzanan bir alanda üç farklı HES inşa edileceğinden bu HES’lerin etkileyeceği köyler de farklıdır.

Şirket projesinde öncelikle bir ÇED sürecini aşmak üzere genellikle yönetmelikte aranan üst limitin altında bir üretim kapasitesi beyan ederek ÇED zorunluluğunu aşmaya çalışmaktadır. Alt projelerden oluşmasına rağmen üç proje için tek bir ÇED dosyası hazırlanarak süreç aşılacak istenmiştir. Projenin ilk aşamasından sonra da halkın katılımı toplantısı yapılmamıştır.

ÇED kapsamı dışında olduğundan ve sadece proje tanıtım dosyası hazırlandığından Ahmetler'de yapılacak olan Kanyon HES ile ilgil bir halkın katılımı toplantısı yapılmamıştır. Proje ÇED kapsamından çıksın diye kurulu güç kapasitesi 10 mw limitin hemen altında 9.96 mw çekilmiştir. Bu zorunluluğu bertaraf etmek amacıyla ek bir sözleşme yapılarak, asıl sözleşmedeki 24,30 mw / 23,44 mw olan ve ÇED raporu alınmasını zorunlu kılan kurulu güç oranı, bu ek sözleşme ile 10,272 mw / 9,96 mw olarak değiştirilmiştir. Ayrıca, proje için köylü mülkiyetine ilişmemek için maksatlı bir gayret sarf edilmiştir: “Bizim proje muhtevamızda bir metrekaare vatandaş arazisi yoktur. Hepsi orman arazisizdir.” Şirket sadece orman idaresinden alacağı bir izin ile yer teslimi sonrasında satın alma ve kamulaştırma gibi sorunlarla muhatap olmadan faaliyetlerine başlayabileceğini tasarlamıştır.

Proje danışmanlık şirketi tarafından, Çenger I HES için halkın katılımı toplantısı yapılmadan önce, her üç proje için tüm ilgilileri projeleri konuşmak için Güçlüköy'de bir Kafeye davet eden ilan verilmiştir. Şirket toplantının amacını “*Sizlere projemiz hakkında bilgi edinme fırsatı vermek; yorumlar yapmak ve mümkün olduğunca sizin de düşüncelerinizi anlatabilmenizdir*” şeklinde açıklamıştır. Toplantı 13.07.2009 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Üç projenin tek sefer de ve sadece Güçlüköy'de yapılmasına projelerin uzak olması ve Güçlüköy köylülerinin tüm projelerden doğrudan en fazla etkilenecek köylüler olması gerekçe gösterilmiştir. Proje için Güçlüköy'de halkın katılımı toplantısı yapılmış ve sadece Karadere; Güneycik ve Güçlüköy'den muhtarlar ve 6' sı kadın toplam 28 kişi katılmıştır. Resmi kurumlardan tek katılımcı Manavgat Orman İşletme Müdürlüğü, Yalçıdibi Orman İşletme Şefliğinden bir orman işletme şefi. Toplantı esnasında tutanak tutulmuş ve katılımcı değerlendirme formları doldurulmuştur. Katılımcılara üç soru yöneltilmiştir: *Toplantı hakkında izlenimleriniz nelerdir? Proje hakkında neleri beğendiniz? Proje hakkında neleri beğenmediniz?* Proje sunumu proje hakkında itiraz gelmeyecek şekilde yapılmıştır. 15 katılımcının doldurduğu değerlendirme formu üçer cümleden, bazen de tek kelimeden ibaret. Katılımcı erkeklerin projeye ilgili yukarıdaki üç soruya verdikleri cevaplar şöyledir:

“Gayet iyi, çevre halkına imkânlar yaratacağını düşünüyorum, ağaçların kesilmesi olumsuz bir durum”
“Yöre halkının bilgilendirilmesi iyi oldu. Çevreye uyumlu. Hepsi uygundur”; “Toplantı biz halkımız için iyi bir değerlendirme fırsatı verdi, ülkeye ve bölgeye olan çevresel ve ekonomik yönden faydalı olacağını düşünüyorum, yok”; “Olumlu, kanalın üzerindeki yolu, yok; “Toplantının yapılması bizim için faydalı oldu”, ülke ekonomisine faydalıdır, yok”; “Toplantı yapılması halkın bilinçlendirilmesi için iyi olmuştur.

Çevreye ve küresel ısınmaya zararı olmadığı için önemli bir enerji kaynağıdır, yok”; “Toplantı bilgilendirme açısından faydalı olmuştur. Ülke ve dünya için güzel projedir, yok”; “Proje çağın gereklerine uygun modern bir projedir. Herşeyini beğendim, yok”; “Toplantı tartışmamız için iyi bir fırsat oldu, projenin bölgeye ve uzun vadede ülkeye iyi olacağını düşünüyorum, yok”; “Yöre halkının bilgilendirilmesi iyi oldu, helikopter için havuzların yapılması, çeşmelerin yapılması için iyi bir proje, yok” şeklindedir.

Kadınların görüşleri ise,

“Proje çağın gereklerine uygun modern bir projedir, havayı, suyu kirletmemesini beğendim, bu proje sudaki canlılara az da olsa zarar veriyor” derken diğer kadınları bu sorulara cevabı ise “İyi, herbişeyini beğendim, yok, kötü bir şey yok”; “İyi, hepsini beğendik, yok” şeklindedir. (Gold Standard, 2009: 42-55).

Yerel sosyoekolojik yapıyı dönüştürecek, yıkıcı bir projeye ilişkin sahada yapılan tek halkın katılımı toplantısında köylünün belgelere yansıyan görüşlerinin hepsi bundan ibaret. Proje tanıtımı esnasında projeye itiraz niteliğinde sadece iki eleştirinin olduğu görülüyor: “*Bu proje az da olsa sudaki canlılara zarar veriyor*” derken diğeri bazı ağaçların kesilecek olmasını dile getirmiştir: “*Ağaçların kesilmesi olumsuz bir durum.*” Ancak toplantının sonunda şirket “herkesi su biyoçeşitliliği üzerinde herhangi olumsuz bir etkisi olmayacağına ikna etmiştir.”

İkinci Çenger HES projesi doğrudan Gençler Köyüyle ilgilidir. Bu köyle ilgili projede bilgilendirme ve katılım hakları tümünden ihlal edilmiştir. Gençler köylüleri Çenger II HES için bilgilendirme toplantısı yapılmadığını dayanak göstererek Danıştay’a başvurmuş ve mahkeme dosyayı köylüler lehine bozmuştur. Ancak Antalya Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü mahkeme kararının köylünün tabiriyle “*müreккеbi kurumadan*” hemen yeni bir ÇED süreci başlatmıştır (#42). Valilik bu sürecin ilk ayağı olarak yapılması gereken halkın katılımı toplantısının 15 Mayıs 2014 tarihinde yine Güçlüköy’de yapılmasını kararlaştırmıştır. Ancak köyün sınırları içinde yer alan proje için köylünün tarım arazisine acele kamulaştırma kararıyla el atıldığı için doğrudan Gençler Köyünü ilgilendiren bu toplantının Güçlüköy’de yapılmasında bir manipülasyon sözkonusudur. Bahse konu toplantıya ilgili köylerden hiç kimse katılmamış ve köylüler toplantıyı yaptırmamıştı. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğünden gelen temsilciler yapılmayan toplantı için tutanak hazırlamıştır. Başta Gençler ve Ahmetler köylüleri, Gündoğmuş ilçesinin Köprülü, Kayabaşı, Akyazı, Ortaköy, Çaltı, Kayabükü, Eskibağ, Yeşildere, Gazipaşa ilçesinin Çığlık, Kemer ilçesinin Kuzdere, Kumluca ilçesinin Alakır yörelerinden ve diğer çevre köylerden gelen kalabalık bir grup, Manavgat-Akseki karayolunu kısa bir süre kapatarak, sloganlar atarak teneke ve çan çalarak protesto etmiştir. Jandarmanın yoğun güvenlik önlemleri altında Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü elemanlarının köylülerden katılım olmamasına rağmen toplantıyı yapılmış gibi göstermek istemesi sonrasında da tartışmalar çıkmıştır. Köylüler, “*Biz sizin toplantınıza katılmıyoruz, bir kişi bile katılmıyor, burada toplantı yaptık, halkı bilgilendirdik diye rapor tutamazsınız*” diyerek müdürlük görevlilerini protesto etmişler, jandarmanın da araya

girdiği tartışmalar sonucunda toplantıya halkın katılmadığına ilişkin tutanak düzenlenmiştir. Ancak temsilciler hazırladıkları tutanağın bir örneğini köylülere vermek istememişler, köylüler ise “belge isteriz, belge belge” diye kararlı ve gürültülü bir şekilde bağırarak tutanağın bir örneğini almak için ısrar etmişlerdir. HES karşıtları belge verilmeyince uzun süre, ıslık, düdük, teneke, çan, borazan ve sloganlarla bu durumu protesto etmiş, bakanlık aracının çevresini saran köylüler jandarma komutanının araya girip “karakola gelin tutanağın fotokopisini benden alın” demesiyle sakinleşmiştir. Olayın yatışmasından sonra da tutanağın fotokopisi köylülere verilmiştir. Tutanakta “*Toplantı yerine halk katılım sağlamamış ve bilgilendirilmek istememiştir. Toplantı esnasında toplantı yeri önünde kalabalık halk grubu tarafından protesto gösterileri yapılmıştır*” ibaresinin kayda geçirilmesi gerilimli ortamı yumuşatmıştır (“Köylüler ÇED Toplantısını Yaptırmadı”, 2014).

Bu ÇED protestosu Soma’daki maden felaketinden iki gün sonra düzenlenmiştir. Grup direniş söylemlerini başka bir çevresel felaket söylemini de dahil etmişti. Köylüler daha sonra Soma’daki maden kazası kurbanları için saygı duruşunda bulunmuş ve toplu olarak İstiklal Marşı okunmuştur. Ardından farklı yerlerdeki direnişlerden gelen köy sözcüleri birer konuşma yapmıştır. Bu kolektif etkinlik Antalya’daki HES’lere karşı giderek artan tepkinin somut bir göstergesini temsil ediyordu. HES projelerinden zarar görecektir olan çok sayıda köyü ve köylüyü ilk kez birleştirmesi açısından önemliydi (Okdemir, 2014). Halkın katılımı toplantıları köylülerin HES’lerin ve taşocaklarının yaratacağı tehlikeleri görmeye, yaşam alanlarını, sağlığını ve doğayı tehdit eden tehlikenin farkına varmaya başlaması açısından önemli bir rol oynamaktadır. Farklı yerlerden gelenlerin birleşmesiyle kolektif bir bilinçlenme ortaya çıkmakta ve bu bilinç doğal yaşam ve geleceklerini kurtaracağına yönelik inancını arttırmaktadır.

Sahada gözlemlendiği kadarıyla halkın katılımı süreci projelerin karar alma sürecinde kural ve hak ihlalleri, şeffaflıktan yoksunluk anti demokratik ve işlevsiz bir uygulama özelliği taşımaktadır. Köylüye yapılan açıklamalar sınırlı kalmakta, projenin açıkları köylüden gizlenmektedir. Raporlar da eksik incelemeye dayanmakta, incelemeler projeyi bir an önce gerçekleştirmek için kısa tutulmakta ve itiraz yükselmeden tamamlanmak için hızlı yapılmaktadır. Proje geciktikçe halk/direniş hem bilgi hem belge (internet) hem kaynak hem de dış destek açısından güçleniyor, kitleselleşiyor. Şirketler en çok direnişin kitleselleşmesinden çekiniyorlar. Çünkü ÇED, mahkeme kararı, gibi diğer engelleri aşmak sorun olmuyor. Proje değişiklikleri ile dava süreçleri ve sonuçları aşıyor. Yeni bir ÇED, yeni bir yönetmelik, değişiklik şirketlerin önünü kolaylıkla açıyor. Köylüye kendi yaşamıyla ilgili somut etkilerden bahsedilmiyor. Açıklanan faydalar projeyi haklı göstermeye yönelik ve abartılı. Ulusal çıkar, enerji ihtiyacı,

ödemeler dengesi köylünün gündelik yaşamında doğrudan yankısı olmayan kavramlar. Özetle eleştirel bir açıdan halkın katılımı toplantılarından önce yerel toplulukların ÇED raporlarına ulaşım imkânı sınırlıdır, sürece dahil edilmedikleri gibi aktif bir şekilde dışlanmaya da çalışılıyorlar. ÇED’ler potansiyel toplumsal etkileri göz önüne almamakta, gizlemekte ve projenin çevresel etkilerine ilişkin yerel halkın anlayamayacağı teknik veriler içermektedir. ÇED raporlarında yaşanacak çevresel etkilerin ihmal edilebilir riskler olduğu vurgulanmaktadır. Nihayetinde ÇED toplantısı köylü tarafından yaptırılmamasına rağmen ÇED olumlu raporları verilmektedir.

ÇED temelde devletin ve şirketin yatırım kararlarını yargısal denetime tabi tutma aracı. Ancak devletin kararlarına halkın katılımı ve sermayeyi denetlemesi ÇED üzerinden mümkün olduğu için uygulamada bu yolun işlevsizleştirilmesine gidildi. Devlet ÇED’lerin yatırımları engellemek için değil, çevresel zararı en aza indirmek için yürütülen bir süreç olduğu söylemini yaydı ve sermayenin önünü açacak esnek hukuki mekanizmalar inşa etti. Pek çok projeyi kapsam dışı tuttuğu gibi mevzuatı da sık sık değiştirdi (Cangı, 2015: 311-13). Sonuç olarak ÇED’ler yerel halkın yereldeki direnişleri üzerinden aynı zamanda sermayeye ve devlete karşı çevresel yönetimin demokratikleştirilmesi mücadelesini ifade ediyor. Ancak ÇED’lerin devletin ve sermayenin önünde engel oluşturacak tüm işlevleri de hukuksal ve toplumsal mekanizmalar gibi budandı. ÇED’ler ve ÇED toplantıları şirketin yeşil aklama, projenin masumiyetini kanıtlama ve pazarlama stratejisinin bir parçası olarak işlev görüyor. Sosyal adalet kaygısından uzak çevresel riskleri köylüler gibi marjinal gruplara aktarmanın başlıca aracı.

4.11.2. Saha İşgalleri: Çadır Nöbetleri

Köylünün doğrudan eylemlerinin bir diğer boyutunu özellikle proje sahasındaki doğrudan eylemler oluşturuyor. Saha işgalleri, barikatlar, sabotaj, boykotlar ve diğer sivil itaatsizlik biçimiyle doğrudan çevresel eyleme başvuruyor. Şiddet içeren ve içermeyen eylemlerle resmi kanalların dışında politik faaliyette bulunuyor. Direniş sürecinin başlangıcında şiddet içermeyen doğrudan eylemler eylem repertuarının temel dayanağını oluşturuyor. Sahada projenin inşasına başlanması aşaması bir kırılma noktasını oluşturuyor. Proje hazırlık çalışmaları maksatlı olarak gizli yürütüldüğünden köylü sahadaki tanıtım dosyası veya ÇED çalışmalarının yapıldığı önceki aşamalarda değil taşeron şirketin sahaya şantiye kurmak üzere gelmesiyle doğrudan eyleme yöneliyor. Köylü projelere tepki vermiş veya veriyorsa devlet ve proje görevlilerinin köye ve sahaya girmesini engelleme, şantiye kurdurtmama, iş makinalarını çalıştırmama, projeye ilgili çalışmalara homurdanma ve proje sürecine katılmama yönünde ilk tepkiler. Görece fiziksel şiddetin yoğunlaştığı adım şirket tarafından iş makinalarıyla proje sahasına girildiği andır. Sahada

Kanyon HES örneğinde köylünün yaşam alanına tecavüz girişiminde bulunan iki taşeron şirket vardır: İlki projeye Köprü Ayağı ya da Bük denen ve kanyonun en alt kısmında santral binasını yapılacağı yere müdahale eden YG (Yenigün) İnşaat, ikincisi ise su alma havuzunun ve HES setinin yapılacağı ilkinden yaklaşık 7 km yukarıda kanyonun başlangıç noktasında sahaya girmeye çalışan Kanalet İnşaat şirkettir. Taşeron şirketlerin köylüye karşı tavırları farklılık göstermektedir. Kanyon HES örneğinde Ankara merkezli ilk şirketin köylüyle çatışmaktan kaçındığı sahayı makine parkını kiralayarak-köylüyü manipüle ederek girmeye çalıştığı ve sahayı ve köylüyü tanımadığı gözlemlenmektedir. *“İlk taşeron Bük’ten çalışmayı başlattı. Amatör davrandı. Sonraki kadar dirençli değildi. Baskı, rüşvet, hile bütün yolları deneyerek başlamaya çalıştı. Ama doğrudan bu mücadelede görünen kişileri yıldırmaya cesaret edemedi. Çok az bir mücadele sonrasında gitti. Köylerden birinin tarlasını şantiye yeri olarak kiraladılar. Beş altı konteyner koydular yerleşmeden gittiler”* (#13). İkinci şirket Kanalet İnşaat Antalya merkezli yerel bir şirket ve daha önceden HES’in yapılacağı dere üzerinde DSI adına ıslah ve taşkın önleme projeleri gerçekleştirmiş, başka yerlerde de direnişle karşılaşp terketmek zorunda kalmış bir şirket. Şirket köylünün göstereceği tepkinin farkında olarak önce ikna stratejisine başvurmuş. Köy evinde yapılan bir toplantıda *“Sizin köye şunu edivereceğiz, bunu edeceğiz vaadiyle geldi. İlk başlarda köylünün tepkisi karmaşıktı. Şirketin teklifine kimisi razı oldu. Kimisi razı olmadı”* (#24).

Resim 5: Sahadan bir fiziksel karşılaşma anı

(Kaynak: Ahmetler.net)

Ahmetler’de ilk doğrudan direniş eylemi ilk taşerona karşı kanyonun hemen altında santral binasının inşa edileceği yerde 15 Temmuz 2012’de gerçekleşti. Yaklaşık on beş köylü ve on beş organik aydın inşaat faaliyetlerini engellediler. Ardından ertesi gün yaklaşık 300 kişinin

katılımıyla Kanyonun başlangıç noktası olana Köprüayağı mevkiinde bir basın açıklaması ve protesto eylemi yapıldı ve eylem medyaya yansıtıldı. Bu arada 2012 Ağustos ayında hukuki mücadele başlattılar. Antalya 3. İdare Mahkemesine dava açıldı, ancak süresi içinde açılmadığı gerekçesiyle dava reddedildi. Red kararını Danıştay'a temyize götürdüler. Köylüler hukuki süreci devam eden projeye ilgili çalışmanın yasadışı olduğuna dayanarak şirket çalışmalarını fiilen doğrudan eylemler yoluyla durdurmaya çalıştılar.

İkinci doğrudan direniş eylemi 28 Temmuz 2013 pazar günü kanyonun üst kısmındaki Bayır Değirmeni mevkiinde yapıldı. Güçlüköy ve Gençler köylülerinin de destek verdiği eyleme geniş bir basın mensubu da katıldı. Ancak asıl doğrudan direniş eylemi 19 Ağustos 2013 tarihinde gerçekleşti. Bu kez şirket, kanyona 25-30 askerle gelmiş, iş makinelerinin geldiğini duyan Ahmetlerliler, Manavgat'tan ve Ahmetler'den sahaya akın etmiş ve iş makinalarını kavgayla durdurmuşlardı. Ardından 8 Ekim gecesi iş makinelerinin kanyona girdiğini, ağaçları devirmeye başladığını duyar duymaz 9 Ekim sabahı kanyona tekrar akın etmişlerdi. Gece iş makinelerinin HES'in inşa edileceği sahaya girmesi üzerine tepki göstermiş ve şantiye kurmak için çalışmalara başlayan iş makinalarını engellemek istemişlerdi. Özel güvenlik görevlileriyle köylüler arasında taşlı, sopalı, biber gazlı kavgalar yaşanmıştı. Daha önce yapılan görüşmelerde makinelerin çekileceği vaadiyle köylüler kanyondan çekilmişti: olay çıkmaması için jandarma komutanı köylülere köye dönmelerini, iş makinelerinin de çekileceğini söylemişti. Ancak köylüyü kandırmışlar, iş makinaları gece çalışmaya başlamıştı. Ertesi sabah Ahmetler'den, Manavgat'tan, Serik'ten, Antalya'dan gelen Ahmetlerlilere, Gebece, Güçlüköy ve Gençler köylerinden de katılanlarla büyük bir kalabalık toplanmıştı. Köylülerle firma güvenlik görevlileri arasında karşılıklı taşlı saldırıya varan kavga çıkmıştı. Köydeğirmeni mevkiinde HES inşaatına başlamak isteyen taşeron şirketin 25-30 kişilik özel güvenlik ekibi, köylülerin üzerine silahla, beyzbol sopalarıyla, taşlarla ve biber gazıyla saldırmıştı. Biri ağır olmak üzere biri kadın üç Ahmetlerli ve bir güvenlik görevlisi yaralanmış ve yaralı köylüler ilçe Devlet Hastanesine kaldırılmıştı. Köylülerden birinin ağır bir yaralandığının farkedilmesi üzerine kavga büyümüşü. Özel güvenlik görevlileri silah atmış ve ön saftaki kadınların üzerine iş makinasını sürmüş, köylülere destek için arkadan gelen kalabalık gruplar kavganın büyümesini önlemişti. Ardından Akseki ve Manavgat'tan gelen jandarma birlikleri olaya müdahale etmiş ve şikâyetle bulunan bir grup köylü ifade vermek ve şikâyetlerini iletmek için Manavgat karakoluna gitmişlerdi. Bu arada köyün ileri gelenleri jandarma yetkililerine özel güvenlik ekibinde silahlı kişiler olduğunu söyleyerek bu silahların bulunmasını istemişti. Jandarma iki tane silah bulmuş ve olayı doğrulanmıştı. Ayrıca köylüler yerlerden topladıkları mermi kovanlarını komutanlara teslim ve özel güvenlikçilerin

arasında iki tane de kimliksiz kaçak güvenlik elemanı bulunduğunu tespit etmişlerdi. Bu kişiler jandarma araçlarına bindirilerek karakola götürülmüştü. “*Silah kullanımına ilişkin tutanaklar tutuldu, ama dava açılmadı*” (#13). Köylüler şirket elemanlarına kararlı bir şekilde daha fazla olay olmaması için iş makinelerini sahadan çekmelerini ve HES inşaatından vazgeçmelerini söylemişlerdi. Olaylar sırasında bölgeye gelen takviye jandarma ekipleri köylüleri kanyondan uzaklaştırmıştı. Gördükleri tepkiler karşısında şirket yetkilileri de iş makinelerinin ikisini çekerek olay yerinden ayrılmıştı. Sahadaki bu kavgaya yerel ve ulusal medya büyük bir ilgi göstermiş, bazı ulusal kanallar canlı yayın yapmış ve olayların ülke kamuoyuna malolmasını sağlamışlardı.

21 Ekim gecesi HES şirketi kanyona iş makinelerini tekrar indirmiştir. Ahmetler, Güçlüköy ve Gençler köylüleri toplu olarak kanyona gitmişlerdi ve şirket görevlileri jandarma desteğiyle kanyona yerleşmeye çalışıyordu. Fakat projeye ilgili yargı süreci devam ederken HES şirketinin 6 Kasım günü jandarma eşliğinde projenin uygulanacağı alana iş makinelerini sokması Ahmetler köylülerini tekrar ayağa kaldırmış, ancak kanyona inmek isteyen köylülere jandarma engel olmuştu. 150 kadar bir jandarma grubu gelmişti. Köylüler taşeron şirketin elemanları kanyondan çıkmadan köye dönmeyeceklerinde diretmişler ve uzun görüşmelerden sonra şirketin elemanları kanyondan tekrar ayrılmıştı. Jandarma da sahadan çekilmiş ve köylülerin bir bölümü evlerine dönmüştü. Ancak şirketin tekrar gelme ihtimaline karşı geride kalan köylüler ve özellikle Manavgat’ta çalışan köyden bir grup genç ve orta yaşlı erkek Ahmetlerli köylü kadınların da ısrarıyla kanyon içinde şantiye kurulmak istenen yere tek geçiş yolunu yukarıdan kesmişler ve stratejik bir noktaya çadır kurarak geceyi burada geçirme kararı almışlardı. 6-7 Kasım gecesi Ahmetler Kanyonunda çadır ve oturma eylemleri başladı ve işçilerin çalışmasına engel olabilmek için köylüler kurdukları çadıra yerleştiler ve gece gündüz nöbet tutmaya başladılar. Destek için gelen diğer köylüler HES inşaatını protesto etmek üzere inşaat alanına gitmiş, ancak yolda jandarma tarafından durdurulmuştu. İnşaat alanının yakınında bekleyen 200 köylüyle alanın arasına 150 kadar jandarma konuşlanmıştı. Köylüler ve firma işçileri arasında yaşanan gerginliklerin önlenmesi amacıyla jandarma taraflar arasında tampon bölge oluşturmuştu. Köylüler ise kanyonunun girişinde direnişin sembollerinden olan “çoban ateşi” ateş yakarak yağmur altında sularını vermemek için "yaşam nöbeti"ne başlamışlardı.

Sahada şirket ve kolluk kuvvetleri arasındaki yakınlık köylülerin tepkisini çekiyordu. Askere yönelik temel itham: “*Şirketin bekçiliğini yapıyorlar*” (#29; #41). Hatta asker şirket arasındaki ittifak o kadar belirgin ki, “*Şirketin araçları geçsin diye gece karanlığında askeri araçları çalıştırdılar. Bu fırsattan yararlanan şirket o gürültüde makinalarını geçirdi. Ama köylü hemen uyandı*” (#8). “*Jandarma taşeronun yiyecek, nöbet değişimi ve yakıt tankerlerinin*

aktarılması konusunda aracılık etmeye kalkıştı” (#13). Jandarmanın HES şirketinin kanyonda çalışan iş makinelerine mazot, şirket çalışanlarına yemek götürdüğünü farkedene köylüler bu duruma tepki göstermişlerdi. “Ondan sonra köylüler binbaşığı şikâyet ettiler. O binbaşığı geri çektiler. Tabur komutanı geldi dedi ki tamam, biz özür dileriz çok büyük yanlışlıklar yapılmış burda” (#11). Jandarma araçlarının şantiyeye yakıt ve gıda taşımaya köylünün ciddi tepki vermesi üzerine jandarma araçlarının köylü tarafından aranmasına izin verilmişti. “Tabur komutanı, ‘Bundan sonra girecek askerleri ve askeri araçları köylüler kontrol edecek ondan sonra geçecek’ diye emir verdi. Ondan sonra köyün azaları askeri araçları kontrol ettikten sonra geçişine izin verdiler” (#7).

Ahmetler köylülerine destek için, Manavgat, Kızılot, Gençler ve Güçlüköy halkı da alana gelerek mücadeleye destek verdiler. “Manavgattan köylüler kendi aralarında kanyon nöbeti için nöbet çizelgesi çıkardılar. Kadınlar minnacık çocuklarını komşularına bıraktılar, günlerce evlerine gitmediler. Tüm hayatlarını ona göre ayarladılar” (#8).

“Çadırlarımızı kurduk, suyumuzu sonuna kadar savunacağız. Ya öleceğiz ya da öleceğiz buradan başka çıkış yolu yok. Hukuki süreç bitmeden HES şirketine verilen destek çekilsin. Bir ay önce ellerindeki silahlarla köylülere saldıran şirket yetkilileri hakkında işlem yapılsın, elleri silahlı kanyon ve köy çevresinde dolaşan bu saldırganlardan köylülerin korunması için önlem alınsın! Nerde bu devlet? Sesimizi duyacak kimse yok mu?” (Nerde Bu Devlet?, 2013).

Kamu otoriteleri köylünün itirazını dikkate almadan sorunu bir güvenlik sorununa dönüştürüp çözmeye çalışmıştı. 12 Kasım da şirketinin özel güvenlik görevlileri, HES nöbetindeki köylülerin bulunduğu alanda tekrar silah kullanmıştı. Olay asayişini sağlamakla görevli jandarmanın önünde ve jandarmayı da hiçe sayarak gerçekleşmişti. Silah sıkılarak köylü korkutulmak, gözdağı verilmek ve köylü direnişten vazgeçirilmek istenmişti. Bu olay BBC Türkçe servisinde haber oldu. Sahada direniş boyunca en az 30-40 asker bulundurulurken, özellikle gençlik ve kalabalık grupların ziyaretleri esnasında bu sayı 150’ye kadar çıkmıştı. 18 Kasım da üçü Ahmetlerli, ikisi de Gençler Köyünden beş kişi atılan taşlarla yaralanmış, ertesi gün Antalya’da doğa severler “Ahmetlere sahip çık”, Ahmetler’i yalnız bırakma! sloganlarıyla il merkezinde Cumhuriyet Meydanında stant kurmuşlardı.

Direniş en yoğun olduğu üç ay boyunca şirketin sahadaki mevcudiyeti iş makineleri: Kanyonda sadece bozuk diye geri götürülmeyen bir iş makinesi duruyordu. Şirket iş makinesi bozuk bahanesiyle girdiği sahayı terketmemek için aynı taktiği sürekli kullanıyordu. Oysa köylünün tepkisi nedeniyle yakıt ikmali yapılamadığı için makina çalışmıyordu. Köylülerin kış koşullarında ve Torosların soğukunda kamu yöneticilerinden talebi köylünün “kanyonun kalbine saplanmış bir hançer” gibi gördüğü iş makinesi çıkarılsın; konuyla ilgili hukuki süreç izlensin, hukuki süreç tamamlanmadan kanyona zarar verilmesin. Köylünün kararlı direnişi ve kitleselleşen

kamuoyu desteği karşısında DSİ yetkileri sahaya geldi incelemelerde bulundu ve köylüleri dinledi (DSİ, 2013). 11 Aralık 2013 tarihinde şirket makineleri, bir miktar ağacı yerle bir ettikten sonra da olsa köylünün kararlı duruşu karşısında valilik kararıyla kanyonu terk etti. Ardından jandarma da çekildi. Böylece şirketin şantiye kurma denemesi iki yılda dördüncü kez engellenmiş oldu. Saha işgali ve çadır nöbetleri yaklaşık dört ay sürmüştü. Bu arada hukuki süreçler devam ediyordu.

Köylünün doğrudan eylemlerine bakınca, köylü doğrudan eylem içeren direnişi biçimlerine temelde iki yerde başvurmaktadır. Birinci tür eylemler, kırdaki gelişmelere paralel olarak organik entelektüellerin öncülüğünde kent merkezlerinde özellikle Manavgat ve Antalya merkezinde yapılan ve mücadeleyi kamuoyuna duyurmak amaçlı protesto eylemleridir. Civar köylerin ve ilçe merkezindeki hemşeriler ve çevre duyarlılığı olan kentli kesimin katıldığı bu protesto eylemleri yerel ve ulusal medya üzerinden mücadelenin ölçeğinin yükseltilmesini hedeflemektedir. İkinci tür doğrudan eylemler, kırsalda şantiye sahasında ve yakınlarında gerçekleşmektedir. Köylülerle şirketlerin doğrudan fiziksel çatışmaya girdikleri alanı oluşturmaktadır. Doğrudan direniş eylemlerine katılım ve katkı dayanışma ve paylaşım temelli bir ilişki üzerinden gelişmekte ve bu etkinliklerin örgütlenmesi merkezi bir yapı üzerinden değil, otonom ve çoğu kez kendiliğinden gerçekleşmektedir. Tamamen hesaplı bir direniş özelliği sergilemektedir:

Günlük bir program zaten önümüze çıktı. Herhangi bir taşkınlığa başvurmadık. Gelenleri kontrol altında tutuk. Çok ateşli olan gruplara bu işi böyle yaparsak böyle olur. Şöyle yaparsak şöyle olur, biz artıyetimizi kullanmayacağız, biz iyi niyetle mücadelemizi sürdüreceğiz, kimse çılgınlık yapmayacak, çılgınlık yaparsak zarar ederiz gibi uyarıları yaptık. Hareketimizin meşruiyetini riske sokacak kişilere “Bir dur” dedik. Karşı karşıya gelmemek için her türlü gayreti gösterdik. Şiddete başvursaydık biz bu işi başaramazdık. Burada üç ay dört ay yattı o makinalar. İstesek biz de askerin önünde yakardık. Kimseye zarar vermeyi, kimseyi karşımıza cephe almayı düşünmedik. Biz şirketi sahada durdurduk. Devletle mesafeyi iyi ayarladık. Kendi destekçilerimizi iyi kontrol ettik. Biz bu düzeni kurabildik. Mesela yabancılar geldi askere sataştı. Biz ona dedik ki “dur”. Zaten yolda gelirken tembih ettik, kimse çılgınlık yapmamak kaydıyla, pankart açmamak kaydıyla. Pankart açacak olan bir grup geldi onları kovduk. Burada gençlik, öğrenci grupları arasında bazıları askere saldırıp aramızı açmak istediler. Buraya geldin askere saldırırsan, laf atarsan o zaman ne olur? Bana zarar verirsin. Ondan sonra asker senin tepene binecek. Ama biz askerle beraber paylaştık. Bir baktı asker biz haklıyız. Önce asker şirkete hakveriyordu. Ama sonra bize hakverdiler. Biz sağduyuyu kaybetmedik. Dört ay mücadele ettik, çadıra bekledik. İki sene oldu ama başlayalı (#27).

Ancak direnişe katılan köylüler şirket görevlilerinin silah kullanmasına karşı özellikle silah kullanmaktan sakındıklarını belirtmektedir:

Şirketin yaptığı hareketi biz de yapsaydık. Onların attığı silahı biz de atsaydık. Biz şimdi burda olmazdık. Bizinkisi sadece taş kavgası, geçirtmeme mücadelesi. Adam Filistin’de sapan taşıyla savaşıyor. Biz ne yaptık, biz de sapan taşıyla savaştık (#29).

Öte yandan gizli senaryo tahakkümün dayanılmaz hale geldiği zaman kendini gösteriyor, kamusal olarak ilan ediliyor. Scott’ın tabiriyle “politik elektriğin” (2014: 305) en yüksek olduğu, zayıfın direnişinin sesinin patladığı, en güre çıktığı yer işgal sahası, şantiye alanında, kalabalık köylü, şirket yetkilisi ve jandarma mevcudundaki tartışmalarda görüyoruz:

Gençler Köyü muhtarı: Yetkilileri kim? Görüşelim dağılsın gitsin.

Şirket yetkilisi: Ya dedik siz eğer bunu durduracaksınız, kanuni olarak yol da gösterdik, köyün avukatıyla da konuştuk. Vali beyden bunu durdurabilirsiniz, mahkeme dışında dedik. Buralara başvurunuzu yaptığınızda. Firma yetkilisi geldi konuştu. Ondan sonra telefon açtı. ‘Kardeşim ben projeyi size verdim yapacaksınız!’ aynen bu cümle. Ondan sonra Ahmetler’e gittik. Onun üstüne biz dedik ki arkadaşlar siz eğer vali beyden veya bir yerden durdurma alacaksınız o zaman bu bizim süremizi de durdurur, biz de rahat ederiz. Biz o zaman Murtiçi’nden girelim, yolu yapalım, burda çalışıyor gözükelim, siz de gereğini yapın bu arada. Ne zaman getirirsen belgeyi ben makinaları toplar giderim... Haziran 12’den beri burdayız. 70 gündür burda çalışmıyoruz. Bu kadar personel çalışmıyor, yiyor, içiyor yatıyor, yiyor, içiyor yatıyor. Bayram geçti. Sen otur bekle zarar et. Ben zarar ediyorum, iflas eder batırım.

Muhtar: Senin valla bu saate ölmen, batırman, iflas etmen beni hiç ilgilendirmez. Burdan toprağımdan kaybolucun. Benim dediğim bu.

Şirket yetkilisi: Tamam muhtar.

Muhtar: Karıların bedduası seni ondurmaz. H.A (taşocakçı) vallaha battı getti. Benim oraya köye geldi, karıları dövdü. Ötede battı getti. Karılara, bak hemen namazın ardından beddua ettirecem, bak açık söylüyorum. Senin başın kışın döner, kaybol get. Senin zararını da dinlemem, batırmanı da dinlemem, ölmeni de dinlemem. İstersen öl (Hes Direniş Belgeseli, 2013).

4.11.3. Gizli Direniş

Köylü direnişinin bir diğer temel özelliği, yoğun tahakküme karşı misilleme riskinden kaçınan bir tür açık olmayan gizli direniş olması. Köylü resmi dernekler dışında köy düzeyinde diğer ülkelerde görülen komite tarzı gayri resmi örgütlenme yoluna gitmemekte. Bu özellikle devletin ve şirketin güçlü bir argüman olarak kullanılmasından sakınmaktan kaynaklanıyor: yasadışı örgüt algısından. Ancak direniş dışarıdakiler tarafından fark edilmeyen ve bilinmeyen kendi içinde gündelik bir işbölümüne dayalı gizli enformel birimleri de üretmektedir. Örneğin çadır nöbetçilerine yemek pişiren kadınlardan oluşan karavana timi ve genç erkeklerden oluşan taş timi şeklinde eylemsel bir grup davranışının ortaya çıktığı görülmektedir (Onur, 2013). Sahada gizli direnişi daha çok köylülerin gündelik düşünce ve eylem pratiklerinde görüyoruz.

Sahada devlet ve şirket otoritesine, kamusal senaryolara ilişkin aykırı eylemlerin varlığı söz konusu. Scott’un belirttiği gibi politik bir çatışmanın gizli alanında gündelik hayatın direnme biçimleri bulunmaktadır. Açık politik muhalefet topluluğu rejimin ve destekçilerinin gözlerinde şüpheli hale getireceğinden ve zayıfın elinde başka direnme biçimleri olmadığından ancak gizlilik ve görünmezlik sayesinde direnişlerini iktidar alanından koruyabilirler. Yazar Malezya’nın küçük bir köyünde köylüler üzerine yaptığı *Weapons of the Weak* (Zayıfın Silahları) (1985) adlı çalışmasında hegemonyanın belli bir bağlamda nasıl işlediğini köylü pratikleri açısından ele alırken, açık köylü isyanlarının nadir gerçekleştiğini, ancak köylüler ile onlardan emek, gıda, vergi, rant ve diğer çıkarlar çekmeye çalışanlar arasında sıradan, fakat sürekli gündelik köylü direnişi biçimleri olarak adlandırılabilir, koordinasyon ve planlama gerektirmeyen, bir kendine yardım biçimini temsil eden ve tipik olarak otorite veya seçkinlerin normlarıyla herhangi bir doğrudan çatışmadan kaçınan köylülerin geliştirdiği, kolektif açık meydan okumaya varmayan bir

takım direniş pratiklerinin isyanın yerine geçtiğini ileri sürmektedir. Hegemonya ve direniş açısından bir taraftan devrimin aşırı uçlarının diğer taraftan da mutlak sükûnetin, boyun eğmenin tek seçenek olmadığını bu ikisi arasında pek çok politik eylem biçiminin bulunduğunu, direnişi ancak açık politik eylem biçimleri olarak gören ve bunun dışındakileri politik eylem türü olarak kabul etmeyenlere karşı Scott, söz konusu alanda muktedirlerin yarattığı bir tahakkümün, dolayısıyla bir çatışmanın var olduğunu bu nedenle zayıfın sahip olduğu silahlarla politik çatışmanın gizli alanında mücadele verdiğini, sıradan direniş biçimlerini anlamak üzere köylünün çıkarlarını savunmak için isyanlara değil isyanlar arasında ne yaptığına bakmak gerektiğini iddia etmektedir. Bu silahlar arasında ağırdan alma, ayak sürüme, gerçeği gizleme, sahte itaat, sahte ihmalkârlık, firar, hırsızlık, kaçakçılık, yasadışı bölgeye girme, kundakçılık, iftira, sabotaj, gizli saldırı, belirsiz tehditler vb. bulunmaktadır (Scott, 1985: 29). Yazar bunlara dedikodu, karakter suikasti, takma isimler ve söylentiler gibi tamamen sembolik direniş biçimlerini de ekliyor (1985: 282). Bu sıradan gündelik direniş biçimleri güçlü karşısında zayıfı doğrudan ve açık çatışmanın tehlikelerinden korumaktadır. Gündelik direniş biçimleri ile aleni kamusal meydan okumalar arasındaki ortak yan her ikisinin de hâkim sınıfın talep ve iddialarını hafifletme ya da toptan reddetme ve bu hâkim sınıflar karşısında kendi talep ve iddialarını geliştirme eğiliminde olmasıdır... Gündelik direnişin diğer direniş türlerinden ayrıldığı en belirgin nokta ise, aleni yahut sembolik hedefleri reddediyor olmasıdır. Kurumsallaşmış yerleşik siyaset yapma biçimleri resmi, açık, sistematik ve hukuki değişimden yana iken gündelik direniş gayri resmi, sıklıkla acil ve fiili kazanımlardan yanadır (Scott, 1985: 33). İlan edilmeyen, tanınmayan sınıf mücadelelerinin biçimlerini temsil eder.

Çalışmamız açısından bu direniş formlarına örnek politik bir eylem olarak bedduaları görüyoruz. Köylü, devlet ve şirket iktidarının arkasından ne söylüyor? Bu açıdan sahada gizli senaryonun bir parçası, özel bir direniş formu olarak bedduaları gizli senaryonun bir parçası olduğundan ve madunlar arasında geçtiğinden bu pratikler oldukça açık bir biçimde güçlüyü (şirketi-taşeronu) hedefliyor. Özellikle yaşlılar ve kadınlar tarafından dile getirilen beddualardan bazıları şöyle: *Son geldiceği olsun; Köküne kıran girsin; Kuru derede seller alasıca; Gara babamın gittiği yere gidesice; Kökü kesilecesiler; Ocağı batasıca; Cehennemin dibine gelsin, yüzü görükmeyesice; Onmaya gülmeye de görmediği kalmaya; Gözüne mil çöksün; Ağzını toprak yiyeciler, suyumza göz koydular; Anası atası yatmasın; Boynu boğaz altı gitsin; Gençliğine doymayasıca; Günyüzü görmeyesice; Pavguşlar düneyesice; Zıkkımın kökünü alsın; Yağlı gurşunlara gelesice; Pıllını pırtını topla git; Allahından bulasın; Cehenemin dibine gitsin; Kökü kesilesi; Yatacak mezar bulamayasın; Göçüklerin altına yatasıca; Görmediği kalmayasıca...*

(Kocaakça, 2013a). Bedduaların sert sözleri kişinin düşmanına, ailesine yaşamına zarar verecek gizli bir saldırı edimidir. Bir kişiye felaket getirme yönündeki saldırgan bir arzuyu dile getirmektedir. Ezene karşı bu saldırı gizlidir ve her zaman inkâr edilebilir. Yaygın ve kolektif pratikler olduğundan fail tespit edilse bile bedduanın bir yaptırımı yoktur. Üstelik mazlumlar arasında geniş bir kabul de görmektedir. Beddua birçok açıdan köylüyü kızdıran bir tahakküm biçimine güvenli fırsatları pek az olan ya da hiç olmayan, savunmasız tabi grupların klasik olarak başvurdukları bir araçtır (Scott, 2014: 220).

Scott'un (2014: 217) belirttiği gibi kılık değiştirmiş halk saldırganlığının en tanınmış ve en temel biçimi dedikodudur. Görece güvenli bir direniş biçimidir. Köylüden beklenen davranışın bir ihlalidir. Scott'ın tabiriyle (1985: 282) iktidarın ve baskının açık saygısız eylemleri tehlikeli kıldığı koşullarda bir direniş biçimi olarak dedikodu bir tür "demokratik itirazdır." Dedikodunun tespit edilebilir bir yaratıcısı olmadığı gibi bir sürü hevesli yeniden anlatıcısı vardır. Dedikoduyu söylentiden ayıran nitelik, dedikodunun tipik olarak bir kişinin ya da kişilerin adını lekelemek üzere tasarlanmış olmasıdır. Failler anonimse de kurban açıkça belirtilir. Dedikodu aşağıdan uygulanan toplumsal denetimden çok görece eşit olanlar arasında kullanılan bir toplumsal denetim tekniğidir. Dedikodu ve söylentiler sahada devlet ve şirkete karşısında ahengi korumaya yardım eden şeydir. Dedikodu aracılığıyla köylüler arasında taşeronla yöneltilmiş öfkeyi ifade eden (isim karalama ve karakter suikastı) keskin bir eleştiri üretilmektedir.

Söylentiler belli bir kişiye yönelmemekle birlikte belirli çıkarlara hizmet edebilen güçlü diğer bir anonim iletişim biçimidir (Scott, 2014: 220). Söylentiler köylülerin dileklerini, umutlarını ve korkularını ifade ediyor. Söylenti en çok halkın çıkarları açısından hayati önem taşıyan olayların vuku bulduğu ve güvenilir hiçbir bilginin olmadığı ya da yalnızca muğlak bir bilginin olduğu durumlarda gelişir. Bu koşullar altında insanlar yayılan haberleri hırsla tekrarlarlar. Söylenti çoğu kez yerel olanın dışındaki dünyaya ilişkin haberlerin hemen hemen tek kaynağıdır. Söylentinin sözlü aktarımı ayırt edilebilir bir yaratıcısının olamayacağı kadar yaygın kolektif olan bir geliştirme, çarpıtma ve abartma sürecine imkân verir. Söylentiler hızla geliştirilir ve yayılır. Bir söylenti dolaşırken duyanların ve yeniden anlatanların umutlarına, korkularına ve dünya görüşlerine daha uygun hale getirilmek üzere değiştirilir. Söylenti yalnızca anonim, korunaklı iletişim için bir fırsat değil, aynı zamanda söylentiye yayanlar tarafından açık bir şekilde kabul edilemeyen endişeler ve özlemler için de bir vasıta işlevi görür.

Sahada söylentiler ve dedikodular özellikle, yönetime (askere ve bürokratlara), şirkete ve köylüye yönelik teklif ve tehditlerle ilgili. Süreçlere ilişkin şeffaflığın olmamasının sahada HES projeleri ve taş ocaklarına ilişkin yaygın söylentilerin üretilmesini ve dolaşıma sokulmasını

beslediği görülüyor. Ahmetler’de “Ankara’da köyün buradan taşınmasına ilişkin bir karar alınmış. Göçürecekler bizi”(#30). “Seçimden sonra iş makinelerini kanyona sokacaklar diye bir duyum aldık, hazırlıklıyız, kimseyi tanımayız, adım attırmayız” (#29). Aynı şekilde taşocaklarına ilişkin söylentiler çok yaygın. Projelerin arkasında var olduğu düşünülen gizli amaçlara yönelik söylentiler çok yaygın: “Şirket buranın suyu için değil kaliteli mermerine el koymak için geliyor” (#28). Üstelik HES’lere ilişkin söylentiler projelerin arkasında küresel ölçekli bir “su komplosunun” yaygın olarak dolaştığını göstermektedir. “Bunun amacının boşuna bir art niyet olduğuna inanıyoruz. Köylü de öyle şimdi. Bunun suya sahip olmak için yapılan bir oyun olduğuna inanıyoruz. Enerji üretecek olsa üç ayda ne üretecek” (#45). “Suyu zaten sahiplenmek için yapıyorlar. Amaçları o zaten. Birkaç yabancı ülkenin oyunu bu” (#29). “Bunların arkasında yabancı şirketler var” (#24). “Bu sular satılmak için alınıyor. Salacağız diyorlar, kandırıyorlar milleti. Dünyada bir su savaşı var. Bu su savaşının ilk adımları. Otuz sene sonra ortaya çıkacak. Böyle bir nedenle karşı insanlar” (#12). Söylentilerin bir kısmı da askerin ve taşeron şirketin uyguladığı şiddete ilişkin. Üreticisi açısından söylentiler hakkında burada bir şeyler eklemek gerekiyor. Öncelikle söylentilerin önemli bir kısmı dışardan gelmekte ve köylü arasında dolaşıma sokularak yeniden üretilmektedir. Köylü direnişini güçlendiren, köylü arasında ahengi pekiştiren söylentiler bunlar. Ancak söylentilerin bir kısmı da hâkim grup tarafından dolaşıma sokulmaktadır. Özellikle şirket, direniş içinde yarılmalar, köylüler arasında ikilikler yaratmak, belli kişileri ve aileleri ayartmak, direnişi itibarsızlaştırmak için söylentiler çıkarıyor. Ancak ne olursa olsun köylüler inanmak istediklerine inanıyorlar. Şirketin bu bölücü söylentilerine karşı köylünün de birleştirici söylentileri devreye sokuluyor. Köylülerin ürettiği söylentiler tahakkümün yüklerinden kurtulma yönünde güçlü ve bastırılmış bir arzuyu da yansıtıyor ve bu söylentilerin sağladığı politik itki direniş sürecinin ayrılmaz bir parçasını oluşturuyor.

Köylülerin kullandığı dedikodu, beddua ve söylenti gibi anonimlik biçimleri istisnasız bir şekilde failin bireysel kimliğini saklamakta ve böylelikle de sözel ya da fiziksel saldırganlığın çok daha dolaylı bir biçimde ifade edilmesini olanaklı kılmaktadır. Üstelik köylünün özellikle orman idaresi bağlamında yaygın bir “anonimlik geleneği” de bulunmaktadır. Köylüler geçmiş ve bugünkü mücadelelerinin deyimlerini ve stratejilerini kullanıyorlar. Şirketi ve devleti engellemek için cehaleti sistematik bir şekilde kullandıkları da görülüyor. Sahada devlet köylü ilişkilerinde özellikle orman ve otlak bağlamında köylü, çoban ve orman görevlisi arasında gerçen ilişkilerde köylünün aptalı oynamak, sahte bir cehaleti kullanmak gibi bireysel taktikler başvurusunun örnekleri anlatılmaktadır. Ormancı tarafından yakalanıp da ceza almış hiç kimse olmadığı belirtilmektedir. Ancak yine de sahada gözlemlenen en somut gizli direniş örneği Gençler

Köyünde, yaklaşık üç yüz yıl önce Fransa’da 1829-32 Ariege Dağları’nda orman kısıtlamalarına karşı Demoiselles protestolarında kadın gibi giyinen köylü erkeklerinininkine benzer çarşafli direniş örneğidir (Scott, 2014: 227-228). Köylü erkekler 2007 yılında Antalyalı bir firma için destek amacıyla gelen kalabalık bir jandarma ve taşeron şirket görevlilerine, yerel ekomafyaya karşı taşocağı yaptırmamak için çarşafli giyerek direnmişlerdir. Üstelik bu eylemin biçimi ve gördüğü kabul de civar köylerde takdirle dillendirilmektedir.

4.11.4. “Gölge gibiler”: Sahipsiz Eylemler

Orman yangınları örneğinde belirtildiği gibi köylü daha önceden sahipsiz eylem deneyimlerine sahiptirler. Scott’a göre (2014: 213) tabi grupların politik yaşamının büyük bir kısmı ne iktidar sahiplerine karşı açık kolektif meydan okumadan ne de tam hegemonik uysallıktan oluşur. Çoğunlukla bu iki karşıt kutbun arasında kalır. Tabi grupları direnişlerinin kılık değiştirmiş biçimleri olarak nitelediği “tahakküm altında söz” ya da güvenli direniş biçimlerinden bahseder. Tahakküm açık beyanlarda bulunulmasını engeller. Büyük eşitsizlikler karşısında, tabi grupların muhalefet ve kendini ortaya koyma yoluyla kamusal senaryoya nüfuz etmek için kullandıkları teknikler, direniş biçimleri vardır. Bu kılık değiştirmenin ya da güvenli direniş biçimlerinin ilksel teknikleri anonimlik, örtmeceler ve söylenmedir. Tabi grupların yasanın sınırları içinde kalırken mesajlarını iletmenin çeşitli teknikleri vardır. Bu deneysel bir ruhu ve el altındaki tüm kaçamakları, muğlaklıkları, sessizlikleri ve kaymaları sınama ve kullanma kapasitesini gerektirir. Köylüler kendi aralarında kendileri için hassas bir kamusal politik yaşam oluştururlar. Scott, temel kılık değiştirme ve gizlenme teknikleri olarak köylünün mesajını gizleyen ve mesajı veren gizleyen teknikleri olarak ikiye ayırır, ayrıca hem mesaj hem de mesajı veren gizleyen teknikler vardır. Pratik gizlenme tarzları yalnızca tabi olanların yaratıcı kapasitesiyle sınırlıdır. Ancak gizli senaryonun öğelerinin ve taşıyıcılarının, kamusal senaryoya başarılı bir şekilde sızmak için bürünmek zorunda oldukları kılık değiştirmenin derecesi politik ortamın çok tehditkâr ve çok keyfi olması durumunda artar.

Köylü temelde kamusal senaryonun yasallıkları içinde ihtiyatlı direniş biçimlerini kullanıyor ancak bu direnişler topluluk için güvenli mekânlarda ortaya çıktığı gibi güvenli mekânlar da oluşturuyor. Tabi durumdakiler büyük ölçüde misillemeden korktuğu için kendi gizli senaryosunu iktidar sahiplerinden gizler. Ancak ilan eden kişilerin kimliği gizli kalırken, gizli senaryonun ilan edilmesi olanaklı olduğunda korku büyük ölçüde dağılır. Bunu fark eden tabi gruplar, açık eleştiri, tehdit ve saldırıları kolaylaştırırken, kimliklerini gizlemeye yarayan çeşitli teknikler geliştirmişlerdir. Konumuzla ilgili olarak sahadan çıkarılabilen bu tekniklerden bazılarını şöyle gözlemledik. İhtiyatlı, güvenli ya da kaçamak direniş biçimleri: yapanı bilinmeyen, gizlenen

sahipsiz eylemler, anonim tehditler ve şiddet. Şirket-devlet ve köylü arasında köylünün memnuniyetsizliğini, kişisel sorumluluğun inkâr edilebilecek bir şekilde ifade edilmesi kendini en somut şekilde anonim (sahipsiz) tehditlerde göstermektedir. Direnişçiler bir anonimlik, karanlık bir örtü altında eylemlerde bulunuyor. Dikkati kendilerine çekmeyecek “sahipsiz eylemler”le direniyorlar. Makine kırma, taş yuvarlama, şahitsiz tehditler. Köylüler eylemde bulundularsa gizli, dışarıdaki aktörlerin haberi olmadı, sadece kendileri arasında paylaştılar. Yaptıkları, açık çatışmadan kaçınan, dikkatli bir direnişti. Ne yaptılarsa yaptıklarını fark ettirmeden yaptılar.

Dışarıdan eylemlere katılan bir katılımcımızın belirttiği gibi.

“... köylülerinin elleri de armut toplamadı. Biz günler geçirdik, gece gündüz kaldık onlarla. Ama biz anlamadık ne yapıyorlar. Gölge gibiler, o dağların sahibi onlar. Yukarıda gözcüler var diyorlar. Biz o gözcüler var denen yerde yürüyoruz devamlı, bir çıtırtı bile duymuyoruz. Ama ordan bir insan, şirket tarafından hiç kimse geçemiyor. Jandarma da hiçbir şey göremiyor (#8).

Köylüler arasında kendiliğinden gizli senaryoya dayalı bir işbölümünün de ortaya çıktığı görülmektedir: Karavana timi ve taş timi gibi. Köylünün görünmez sahipsiz eylemlerle şirketi yıldırmaya çalıştığı gözlemleniyor. Sahada enformel örgütlenmelerden bir tanesi taş timi: “*Taş timi var*” (#32). Özellikle genç yerliler tarafından şantiye sahasına giden yamaçtaki yolun kenarlarına cephanelik gibi farklı büyüklüklerde taşlar yığılmış. Bir katılımcı bunu şöyle ifade etti: “*Yukarıda araba için ayrı taş yığını var, insan için ayrı taş yığını. Aşağıya bakıyorlar ne lazımsa onu yuvarlıyorlar. Arabalar parça parça olmuş*” (#38). Sahipsiz eylemler özellikle köylüler arasındaki yaygın karşılıklı güven, dayanışma ve birlik ruhu nedeniyle ortaya çıkabiliyor: “*Ama hiç adli vaka olmadı. Ama bunu başka bir yerde yapsan komşun seni şikâyet eder. Ama burda makinayı da yaksan kimse seni ispiyonlamayacak*.” (#38). Köylüler birbirlerinin eylemlerine sessiz bir destek veriyorlar. “*Aralarında evhamlı insanlar varsa yapmayın diyecek, ona da duyurmuyorlar. Bir şekilde gölge gibi hallettiler. Aylarca orada kuş uçmadı. Ve sürekli şirket elemanları kayboldu*” (#38).

Anonim tehditler köylü tarafından kullanılırken, orman yakma, HES şantiyesini ve araçlarını yakma, inşa edilse bile işlettilirmeme şeklinde herkes tarafından paylaşılan ve dile getirilen ama sahiplenilmeyen tehditler sahadaki tahakküm ilişkilerinin önemli bir boyutu. Üstelik coğrafya direniş için elverişli bir yer. Sahada coğrafyanın sermayenin saldırı imkânlarını sınırlarken toplumun savunma yeteneğini arttırdığı görülüyor. “*Savunmaya müsait bir yapısı var. Coğrafya bizim için en büyük avantaj. Yapsalar bile barınamazlar. Bizans surları gerekli*” (#12). Ayrıca günümüzde HES’le bağlantılı olarak orman yangın tehditleri söz konusu:

HES yapılır, su elimizden alınırsa tepkimiz ormandakine benzer (#23).

Bu köyün delisi var akıllısı var. Biri gelir bir ateş verir. Biz ormanın korunmasından yanayız. Onun için mücadele veriyoruz. Amma sen bizi adam yerine koymazsan. Bu ağaçları bekleyen, yetiştiren insanları yok sayarsan sen günlerce yangın söndürsün. Öyle mi dedi. Öyle tabi (#43).

Bir başka katılımcı:

Devlet eğer bu işi yapacaksa bu insanların neden böyle davrandığının sebeplerini bulmalı. Bunları nasıl önlerizin değil. Bunu yapmaya çalışıyorlar. Daha fazla baskı yaparak yarın hepsini toplarlar atarlar karakola, içeriye ben de dahil. Ama o HES orada çalışır mı? O belli değil işte. Köylüler komutana demişler: Sen o HES'i yirmidört saat bekleyebilecek misin? Şu dağlar o tesisin üstüne iner (#11).

Diğer bir boyut da kamusal tahakkümün ve direnişin karşı karşıya gelen aktörleri arasında gerçekleşen örtülü tehditler. Özellikle dava açılmasını engellemek için avukatlara ve müdahillere yönelik. Bir şirket yetkilisinin köy avukatına yönelik olarak *“Karadeniz’de bu yüzden adam bile öldü”* (#11) demesi bunun örneği.

4.12. “Yıkım Değil Kalkınma”: “Sınır”da Sosyo-Ekolojik Değişim ve Kalkınmanın Eleştirisi

Peki sahadaki bu projelerin son durumu ne idi? Ahmetler Köyünde kurulmak istenen Kanyon HES köylünün fiili direniş nedeniyle hiç başlanmadan engellendi. Köylünün açtığı ilk dava zamanaşımı gerekçesiyle reddedilmiş, temyize götürmüştü, bu arada köylü komşu Güçlüköy’e duyuru yapılmadığı gerekçesiyle yeni bir dava açtırmıştı. Önce bilirkişi incelemesine, sonra da bu bilirkişilerin raporuna dayanarak mahkeme ÇED gerekli değildir kararının iptaline karar verdi. Şirket de bu kararı temyize götürmedi. Valiliğin temyize götürdüğü karar Danıştay tarafından onandı ve valiliğin ÇED gerekli değildir kararı iptal edildi. Proje şu an uyur durumda. Çenger HES'lere gelince, Çenger II HES köylü direnişi nedeniyle yapılamadığı için III zaten yapılamıyordu. Doğrudan Gençler Köyünü ilgilendiren Çenger II HES üç defa mahkemeden döndü. Birincisinde köylünün önce davası kabul edilmiş, bilirkişi incelemesi yaptırılmış karar beklenirken dava zamanaşımı gerekçesiyle reddedilmiş, ardından karar Danıştay’da temyize götürülmüş ve köylü lehine bozulmuştu. Bu karardan hemen sonra şirket yeni bir ÇED süreci başlatmış “ÇED olumlu” kararı çıkartmış ve faaliyetlere başlamak istemişti. Bunun üzerine köylü tekrar bölge idare mahkemesinde ÇED iptal davası açmış, yürütmeyi durdurma kararı aldırılmış ve bu dava da bilirkişi incelemesi yapılması yönünde 2016 Martında köylü lehine sonuçlanmıştır. Şimdi köylü tekrar bilirkişi incelemesi yapılmasını bekliyor. Bu arada sahada planlanan dört HES projesinden sadece bir tanesi gerçekleştirilmişti. Kurulu gücü 5,690 mwe olan ve iki ünitesi bulunan Çenger Reg. ve HES I 2013 yılında faaliyete geçmişti. Lisansa derç edilen yıllık üretim miktarı 75.805.000 kwh olmasına rağmen 2015 yılı üretim miktarı yaklaşık bunun 1/7 si olan 10.916.913 kwh saat gerçekleşmişti ve EPDK’dan yenilenebilir enerji desteği almaya devam ediyordu (EPDK, 2016).

Direnış süreçlerine, yarattığı etkilere ve sonuçlara gelince, vurgulandığı gibi direniş kesiştiği birey, grup ve kurumları etkileyerek ve koşullara bağılı olarak değışen oldukça karmaşık bir süreçtir. Görüldüğü gibi bir projeye direniş uzun sürebiliyor, hatta çok uzun zamana yayılabiliyor. Direniş, projeden önce çıkabildiği gibi süreç içinde de çıkabiliyor ve proje gerçekleştikten yıllar sonra da devam edebiliyor. İnsanlar ve direnişler yıkıcı kalkınma projeleri, kurumları ve ulusal politikalarla karşılaşınca tüm taraflar birlikte kalkınma projesiyle ilgili kimlikleri, tanımları, kategorileri, stratejileri ve politikaları değıştiren bir evrim süreci başlatıyorlar. Pek çok durumda direniş devlete tehdit, meydan okuma teşkil edeceğinden devlet-yerel ilişkileri tüm karmaşıklıkıyla ön plana çıkıyor. Direnişin devletle ilişkilerde muhtemel iki türlü etkisi olabiliyor. Birincisi kurumların ve devletin uygulamalarında ve nihayet kalkınma politikasındaki sorunların düzeltilmesi, ikincisi de devletin tavrının sertleşmesi ve ardından da baskının artması ve da fazla şiddetli bir direniş. Sonuçta direnen topluluklar ve destekçileri şirketlerin projelerini durdurabiliyor, devleti politikalarını dönüştürmeye zorlayabiliyorlar. Üstelik direnen insanlar ve müttefikleri genel kalkınma sürecinin daha sürdürülebilir, daha az yıkıcı ve toplumsal açıdan daha fazla sorumlu kalkınma nosyonlarına yönelmelerini sağlayabiliyorlar. Ama sermaye birikim baskısı her zaman galip geliyor. Köylü bir HES projesini durdurup, köyü ve doğasını koruma mücadelesi verirken yaylası ve ormanı elinden çıkıyor.

Sahada direnişin bireysel ve çevresel bilinci, topluluk içi iktidar ilişkilerini, cinsiyet ilişkilerini, devletin işleyişine ve temel haklara ilişkin bilinçte ve doğrudan demokrasi taleplerinde yerel üstü bağları da kapsayan değışiklikler yarattığını gözlemleniyor. Direnişler aynı zamanda çevresel ve sosyal politikalara daha fazla demokratik katılım ve temsil taleplerini içeriyordu. Köylüler hayatlarını radikal bir biçimde dönüştürecek bir kararda hiçbir söz hakkı tanınmamıştı ve projeler zor yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştı: isyanın altında özünde tahakküm içeren bu politik dışlanma ve dayatma yatıyordu. Direniş hareketlerinin başarmak istediği hedeflerden biri kendilerini doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkileyen kalkınma projelerinin karar alma, planlama ve uygulama süreçlerine dahil olma ve daha fazla katılmaktır. Katılım hedefi yerel halkın haklarının tanınması ve iadesi üzerinedir. Aktivistler kalkınma (çevresel müdahale) önceliklerinin belirlenmesinde alternatif olarak uzmanların, bürokrasilerin ve seçilmiş politikacıların hâkimiyetini azaltan ve geniş katılım ve tartışma imkânı sunan müzakereci demokrasi taleplerinde bulunuyorlar. Bu da uygun bir şekilde örgütlendiğinde ve harekete geçtiğinde Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede hükümetlerin ve şirketlerin politikalarını etkileme ve biçimlendirme fırsatına sahip olduklarını göstermektedir. Ahmetler Köyünün organik aydınlarından biri direnişin getirdiği değışimi şöyle ifade ediyor:

“Öğrenmek, teoriden çok pratikte, uygulamada kolaylaşır. Bir olayın içinde olanlar, onu daha çabuk kavrarlar; çünkü pratik bir anlamda tecrübe, yaşayarak öğrenme demektir. Tıpkı köylülerimizin HES belasını nedeniyle demokratik ve yasal yollardan haklarını aramasını pratik olarak öğrendikleri gibi. Bundan on yıl öncesinde olsa böyle birlik ve beraberlik oluşturamazdık. Bu birlik ve beraberliğe, bu dayanışmaya köyün sitesiyle derneğin büyük katkısı olmuştur. Kanyondaki demokratik karşı duruş adeta köylülerimize bir okul oldu. Doğanın önemini kavradık, beraberliği, dayanışmayı ve haklı olanın her zaman güçlü olduğunu öğrendik” (Güngör, 2013).

Direnış köylü aktivistlerin beceri, bilgi ve bilincinin gelişimi ve bunların politik taleplere ve stratejilere dönüşümünü sağlamaktadır: “*Biz aslında bu tehlikeyi sezdiğimizde buranın kıymetini daha iyi anlamaya başladık*” (#42). Bu yüzden ekolojik boyut direnişin ayrılmaz bir parçası. Toprağın suyun köylüye ait olduğunun tescili ve bunun savunulması ön planda. Direniş ve özellikle yerel tepkilerden doğan ve yerel halkın katılımını gerektiren direniş hareketlerine katılım, dışardan aktörler ve kurumlarla ilişkilene deneyimi kazandırıyor. Direniş hareketleri, devlet ve kurumları tarafından tarihsel olarak dışlanmış ve marjinalleştirilmiş gruplar için yerel halkın devlet kurumlarını, bürokrasiyi ve prosedürlerini tanıdığı bir politik sosyalleşme imkân sağlıyor. Yurttaş olarak haklarının ve bu hakları savunacakları ulusal ve uluslararası hukuksal kaynaklardaki araçların daha fazla farkına varıyorlar. İlk başta kendini yalnız sanan hareket, fiili mücadele ve mücadeleden sonra birlikte çalışacakları müttefikler ediniyor. Bu müttefikler direniş kaynak, beceri ve teknolojik olanaklar sağlıyor. Bu müttefikler, beceriler ve kaynaklar devletle sonraki ilişkilerde de topluluğun işine yarıyor. Başarılı olsun olmasın direniş hareketlerine katılım insanların yerel ve ulusal kurumlar ve bürokratik yapılar ve süreçler hakkında daha fazla bilgi edinmesini beraberinde getiriyor.

Direnış hareketinin dile getirdiği karar alma süreçlerine daha fazla yurttaş katılımı, bilgiye erişim, sivil ve politik hak ve özgürlüklere saygı zayıf kesimlerin seslerinin duyulduğu daha katılımcı ve temsili bir topluma işaret ediyor. Toplum kamusal politikaları sorgulamaya açıyor, kamu kurumlarını hesap vermeye davet ediyor. Üstelik başarılı direnişler daha sürdürülebilir bir kalkınma, daha uygun kalkınma modelleri ve yerel topluluğun faydasına yönelik projelere ilişkin argümanlara da itibar katıyor. Öte yandan aynı sorunu, bilgileri, kaynakları paylaşarak harekete geçen grup ortak kimlikler ve stratejiler de geliştirmeye başlayabiliyor. Kolektif eylem deneyimi kolektif karar alma süreçlerini üretiyor. Bu anlamda köylüler nasıl örgütleneceklerini, devlet ve şirket görevlilerine nasıl tepki vereceklerini öğreniyor. Ortak yaşam ve geçim kaynaklarına yönelik tehditler köyler arasındaki çevresel dayanışmanın gelişmesine de katkı yapıyor:

Bu mücadeleden sonra doğaya ve biribirimize daha bir sahiplenme oldu artık. Eskiden belki de bana ne der gibiydi. (#18).

Balık suyun içinde suyun değerini bilir mi? Biz de bu cennetin değerini bilmiyorduk (#40).

Aynı şekilde direnişlerin daha geniş ölçekte en önemli etkisi doğayı toplumsallaştırmasıydı. Toplumsal aktörler sermaye birikim sürecine doğanın nasıl içerildiğini

doğrudan deneyimlediler. Ayrıca HES karşıtı direnişler köylülerin siyasal davranışlarını da etkiliyor. Direnişler bundan beslendiği gibi bu davranışları değiştiriyor da. Direniş önemli ölçüde muhalif bir siyasal kültürden besleniyor ve bireylerin siyasal davranışlarında önemli değişiklikler de yaratabiliyor. Birincisi köylüler artık tahakkümden, devlet ve şirket şiddetinden korkmuyorlar. İkincisi demokratik haklarının daha çok farkına varıyorlar. Üçüncüsü de toplumsal kolektif beceriler kazanıyorlar. Çatışma köylüye politik ve medeni haklarına ilişkin kısmi bir bilinçlenme yaratırken devlet aygıtının işleyişine ilişkin sınırlı da olsa bilgi ve deneyim kazandırıyor. Yerel kalkınma kararlarına daha fazla katılım talebi, devletten diğer toplumsal haklara dayalı talepler için bilişsel bir kapasite oluşuyor. En temel insan hakları ihlalleri sorgulamaya açılıyor. Hukuk ve yurttaşlık terminolojisi giriyor ve genişliyor.

Çatışmalar köylüye nasıl organize olacaklarını da öğretiyor. Şirket ve yetkililer ne zaman sahaya girecek olsa toplanıyor ve engelliyorlar. Yetkililere nasıl karşı konulacağını ve tartışılacağını ve tartışmalarda kullanılacak pek çok bilgiyi öğrenmiş oluyorlar. Direniş sürecinde insanlar yoğun bir politik sosyalleşme sürecinden geçiyorlar. Politik sosyalleşme de yerel toplumsal ilişkilerin yapısını ve örgütlenmesini değiştiriyor. Direniş eylem gerektiriyor ve bilinç toplumsal eylemle yaratılıyor ve değiştiriliyor. Direniş toplulukta önemli içsel ve dışsal toplumsal değişim baskıları yaratıyor. Çatışmanın insan davranışlarını örgütleyici önemli ilkelere biri olduğunu gösteriyor. Bir topluluğun gerçek müttefik ve rakiplerinin kim olduğu ve topluluk için neyin iyi ya da kötü olduğu çatışma koşullarında netleşiyor. Çatışma değişen koşulların belirsizliğini berraklaştırıyor. Olaylar çatışma çerçevesinde daha kolay yorumlanabilir hale geliyor. İnsanlar toplumsal kimlik duygusu ve konumlarını daha net belirliyorlar. Direnişle insanlar sadece imkânlarının, kaynaklarının ve yeteneklerinin değil, engellerin ve rakiplerinin zayıflıklarının da farkına varıyor ve politik sistemle nasıl başa çıkabileceklerini öğreniyorlar.

Direnişler temelde iki alanda değişiklik gerçekleştirmeyi amaçlıyor: sivil toplum alanında ve politik toplum alanında. Sahada direniş hareketlerinin sivil toplum alanında önemli değişiklikler gerçekleştirdiği görülüyor. Ama aynı başarıyı politik toplum alanında göremiyoruz. Hareket devleti ve şirketi temel demokratik ilkelere duyarlı olmaya zorluyor, ancak yerelde devlet toplum ilişkilerini demokratikleştirmede başarısız kalıyor. Yerelde doğanın demokratik üretimine yönelik tüm taleplerin devletin kalkınmacı, sermayenin birikim retoriği ile reddedildiği görülüyor. Yerel doğaların taşıdığı içkin değerler ve bu değerlerin korunmasına ilişkin argümanlar doğanın neoliberal düzenlenmesine ve birikime birer engel olarak görülüp bastırılıyor.

Sahada direniş deneyimleri özerlikle organik aydınlar üzerinden taşınan topluma, haklara ve doğaya ilişkin bir öğrenme ve bilinçlenme süreci başlatıyor:

“Kanyonla ilgili HES belası başımıza geldikten sonra bu konuyla ilgili de çok şey öğrendim. Üstelik öğrenmeye devam ediyorum. Ancak bu konuda asla aklımdan çıkmayacak olan öğrendiğim en önemli şey ise suyun aslında insan için, hayvan ve bitkiler için doğal bir hak olduğu. Evet bütün canlıların bir de “su hakkı” varmış! Ve su hakkı “kâr” için değil, “yaşam” için talep edilmeliymiş.” “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” Ahmetlerliler 6 Kasım sabahı Kanyona yine iniyor ve Anayasanın verdiği bu ödevini yerine getirmek istiyor. Herkesi, insaf ve vicdan sahiplerini Ahmetler Kanyonuna ilgi göstermeye davet ediyoruz! Bir doğa harikası göz göre göre şirketlere kurban ediliyor... (Koç, 2013a)

HES direnişi bize çok şey öğretti. Örneğin alternatif enerji türlerini başımıza gelen bu beladan sonra öğrendik, güneşten, rüzgârdan enerji üretilebileceğini, bunların da olabileceğini (#43).

Direnış insanların direniş sürecinde kalkınma ve yaşam alanı mücadelesi bağlamında dayanışma ve deneyim sonucu topluluk bazlı ekolojik varlıklara ve varlıkların kendi haklarına ilişkin bir hak farkındalığı ile hak mücadelesi üzerinden zihinsel bir değişim ve bilinç yaratıyor: haklar bilinci. Toplumsal mücadele topluluğun haklarına ve meşruiyetine ilişkin bilgi ve bilinç üretiyor. Kalkınma projeleri küçük alt gruplar arasında bir politik sosyalleşme süreci başlatarak kendilerini ve diğerlerini daha açıktan ifade edebilecekleri ve kimliklerini ve kültürlerini savunabilecekleri bir politik ve kültürel bilinç kaymasını katalize edebiliyor. Alt grupların varlığı üzerinde sebep oldukları hasara rağmen ekonomik açıdan başarısız olmuş kalkınma projeleri bile belli bir dereceye kadar hesap verilebilirliği, muhalefet ve direniş süreçleri üzerinden yerel kimliklerin keskinleşmesini ve daha ileri politik gelişmelere imkân verebiliyor. Devletin yerel sistemleri dönüştürme çabalarındaki radikal tutumuna karşı direnebilecek sivil toplum örgütlerinin ve ağlarının gelişimini teşvik ettiği zaman kalkınma projeleri istemeyerekde olsa olumlu sonuçlar doğurabiliyor. Bu açıdan sahadaki köylülerin başka yerlerdeki ekolojik müdahalelere maruz köy ve köylülere çağrısı: dirensinler. Üstelik farkındalık yerelle de sınırlı kalmıyor, organik aydınlar aracılığıyla küresel mücadelelerden de haberdar oluyorlar:

“1990’larda Hindistan’da barajlara karşı “Narmada Hareketi” ve 2000’lerde Bolivya Cochabamba’da su hizmetlerinin özelleştirilmesine karşı “Su Savaşları” gibi sosyal hareketlerden su hakkı kavramı doğmuş oldu” (Koç, 2013a).

Endüstriyel müdahalelerle karşılaşan köylüler yoğun bir sosyal öğrenme süreci geçiriyor, hem topluluğun gücünün, hem doğanın hem de politik ve hukuksal mekanizmaların işleyişinin farkına varıyorlar. Şirket ve devlet kaynaklı yerinden edilme tehdidiyle karşılaşan köylüler yaşadıkları yerin, yaşam alanlarının değerini, özellikle de ekonomik olmayan toplumsal, kültürel ve doğal değerini daha iyi kavramaya başlıyorlar. Tehdit önlerindeki kentsel seçenekleri, kırsal imkânları ve bağları yeniden düşünmeye sevk ediyor. Sonraki tehditlere ilişkin de farkındalık yaratıyor:

Ben o kadar kolay vazgeçeceklerini zannetmiyorum. Ama buradaki halkın bu kadar kararlı duruşunu devlet ciddiye aldı. Ondan geri adım attılar. Hiçbir yerde olmadı bu. Ama ben bittiği kanısında değilim, tekrar gelmek isteyenlerdir (#11).

Ancak köylünün kalkınmacılığı sorgulamaya yönelik tavırlar içine girdiği ama bunu üst ölçeklerde kolektifleştiremediği görülüyor. Köylünün şirket ve devlet politikalarına karşı geliştirdiği tavır çevresel olarak daha sürdürülebilir ve toplumsal olarak daha adil bir doğa ve enerji üretimi sistemi talebini içeriyor. Ancak baskın iktidar ve tahakküm ilişkileri ve köylünün bunu formüle etmekteki yetersizliği söylemin ulusal gündeme sızmasını engelliyor. Direnişin hedefi sadece dereyi-kanyonu kurtarmak değil, aynı zamanda sosyal açıdan adil ve ekolojik açıdan da sürdürülebilir bir kalkınma modeli talebini içeriyor:

Suyumuzun enerjiye dönüşmesine asla karşı değiliz. Bu ülke bizim. Ülkemizi seviyoruz. Fakat burada öyle bir su yok (#20).

Biz, elektrik üretimine karşı değiliz; bizler gaz lambalarıyla, çıra ışığıyla ders çalışarak okuyarak buralara geldik. Bu nedenle elektriğin kıymetini biliriz. Ancak Ahmetler Kanyonuna yapılacak HES'in götürecekleri, getirecekleriyle kıyaslanamaz. Çünkü buraya yapılacak olan HES, hem bir doğa katliamına yol açacak hem de çok önemli bir alternatif turizm hazinesinin yok edilmesine neden olacaktır. Ahmetler, Güçlüköy ve Gençler köylüleri, bu tehlikenin farkında oldukları için HES'e karşıdırlar ve kanyonda nöbet tutmaktadırlar. Kimse bu insanların rızası olmadan Kapuz Irmağında bir inşaat yapamaz (#12.)

“Tutsak gibi yaşadığımız şehirlerden koşarak gittiğimiz köyümüzdeki özgür yaşamı elimizden almak istiyorlar aslında. Son nefesimizde bile Mezarardındaki köy mezarlığına gömülmek isteyen insanların son isteğini alacaklar bizden. Hapsetmek istiyorlar bizleri şehrin beton kolonlarına. Üretmeyen, tüketen toplumun esiri etmek için bütün çaba. Başkalarının eline bakarak bizi muhtaç yaşama sürüklemek amaç. Oysa bilmezler ki Ahmetler demek, özgürlük demektir. Kent yaşamının tutsaklığından kaçıp hepimiz asıl nefesimizi burada alırız. Her Ahmetlerli nerede olursa olsun bu taşlı köyün taşına toprağına hasrettir. Başkası bunu anlayamayabilir ama bizim birliğimizi sağlayan şey bu duygudur. Çünkü Ahmetlerli olmak başka her şeyden önde gelir; çünkü Ahmetler demek, bizim için şehirden kaçıp sığınacağımız bir özgürlüktür”(Kocaakça, 2013b).

Yerel direnişler devletin eylem ve politikalarının sorgulanabilir ve karşı çıkılabilir olduğunu açığa çıkarırken, köylü devlet ilişkilerinde kırılmaları da su yüzüne çıkarıyor: Projeler köylünün devlete ilişkin algısını da köklü bir şekilde değiştiriyor. Ahmetler Köyünden bir katılımcı bunu “*Burası Türkiye kimse bizi sormaz. Burası böyle garip bir ülke. İşin gerçeği bu, bizim sularımızı aldıktan sonra biz burda yaşayamayız. Sen suyu aldın, beni öldürdün. Öldürdükten sonra bana Türkiye'yi versen ne yapacağım ben. Ne yaparım sorarım. Devlete itimadımız kalmadı*” şeklinde ifade etmektedir (#25). Ayrıca köylülerin verdikleri mücadele aslında politik ve toplumsal iktidarın hegemonyasını kurduğu anaakım sürdürülebilir kalkınma anlayışından daha sürdürülebilir bir kalkınma, mevcut hâkim kalkınma modellerini ve süreçlerini değiştirme mücadelesi özelliği de taşıyor. Örneğin çevre politikası açısından kirleten öder yerine, ihtiyatlılık ilkesini öne çıkarıyor. Ama doğanın antidemokratik üretimine yönelik otoriter hükümet ve sermaye pratikleri bunu imkânsız kılıyor. Direnişler temelde yıkıcı kalkınma müdahalelerine, kötü kalkınma politikalarına karşı toplumsal bir muhalefet biçimini alıyorlar ve kalkınmanın ne ve nasıl olması gerektiğini sorgulamaya başlıyorlar. Ancak projelere karşı çıkmak dışında katılımcılar için egemen aktörlerin kalkınma stratejilerine alternatif projeler üretmiyorlar.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de son dönemde derelere, ormanlara, madenlere, koruma alanlarına yönelik temel gelişmelerin, çağdaş kapitalizmin yayılma dinamiklerine bağlı “kaynak sınırı” olarak betimlenen çok geniş bir ekonomik ve jeopolitik olgunun bir parçası olduğu görülmektedir: Ekonomik faaliyetlerin coğrafyasındaki değişim sürecinin bir parçası. Kapitalist birikim ve kriz süreçlerinin ve politikalarının beslediği gelişmeler doğanın metalaştırılmasına yönelik güçlü bir itki yaratmıştır. Bu itki yeni birikim coğrafyalarında kendini çitlemeler ve bunun sonucu olarak mülksüzleştirmeler şeklinde gösteriyor. Direnişler temelde bu sürecin, neoliberal birikim ve kriz çözme stratejilerinin bir ürünüdür. 1980’lerin neoliberal modelinin kriz ve birikim stratejileri Keynezyen modelin birikim ve merkezin ekolojik krizine çözüm ararken, devleti küçültmesi ekonomik engelleri kaldırması, periferinin doğası, emeği ve pazarı küresel sermayeye daha fazla açık hale getirilmesi sayesinde bir yandan serbest ticaret olanaklarını genişletip periferinin doğal varlıklarına, “kaynaklarına” erişimi arttırırken, üretimin coğrafyasını esnekleştirerek emeğin örgütlülüğünü ve örgütlü emeğin gücünü de kırmaya yönelmesi, özellikle üretimin emek yoğun ve kirli kısmını periferiye kaydırarak ucuz hammaddelere erişim sağlamasının bir sonucudur. Diğer bir ifadeyle sermayenin bir kriz çözme stratejisi olarak mekânsal kaydırma stratejisiyle gittiği yerlerdeki doğalara “el koyarak birikim” sürecine çekerken ve yerel toplumsal doğalarda mülksüzleştirmelere yol açarken bunların da rızayla gerçekleştirilemeyip tahakküm yoluyla dayatılması direniş üretmektedir. Direnişler temelde bu mülksüzleştirmelerin getirdiği maddi yaşamın yeniden üretimine yönelik doğrudan maddi tehditlerle ilgili olarak ortaya çıkıyor. Maddi tehditlerin arkasındaki ideolojik süreçleri de sorgulamıyor.

Horowitz’e göre (2011; 2012), yerel topluluğun endüstriyel bir müdahaleye verdiği tepkiler pek çok faktörle ilgilidir: bunlar toprağa kültürel bağlılık, kişisel tarihler ya da geçmişler, yerel STK’ların kaynakları ve örgütsel araştırmaları ve bunların topluluk üyeleriyle ilişkileri, yerel seçkinlerin karar almada ve endüstri-topluluk ilişkilerini yönetmedeki nüfuzu. Hurley ve Arı (2011) maden direnişleri bağlamında buna göç olgusunu da eklerler. Kırsal direnişler kentli turistlerden destek almaktadır.

Yerel topluluğu ekolojik müdahaleye tepkileri rızadan direnişe geniş bir yelpazeye ve süreçte değişimlere dayanıyor. Farklı birikim (kalkınma) projeleri farklı tepkilere yol açıyor. Kabulden direnişe ve direniş içinde farklı stratejiler, taktikler ve hedefler ortaya çıkıyor. Genel tavır olarak Antalya’nın bu üç köyünde de direniş söylemi sadece o HES’e karşı olmayıp kalkınma tarzının eleştirisine de yönelebildiğinden ekolojik çatışmalara yönelik daha liberal “arka

bahçemde istemiyorum” özelliği taşıyor. Sınırlı da olsa alternatif sürüdürlebilirlik ve kalkınma söylemleri de üretebiliyorlar.

Peki sahada örneğini gördüğümüz gibi topluluk bir projeyi neden kabul ediyor ya da tepki göstermiyor? Öncelikle yerel ekolojilere her kapitalist müdahale direniş üretmediği gözlemleniyor. İktidar rıza üretebiliyorsa, projenin köylüye kolektif faydası olduğu algısını yaratabiliyorsa tepki de ortaya çıkmıyor. Sahada bunun örneğini orman ve karayolu örnekleri oluşturmaktadır. Orman ve karayolu köylüler için bir ek gelir, sosyal güvenlik sistemine dahil olmak için bir araç işlevi gördüğünden ormana ve karayoluna yönelik devlet ve şirket müdahaleleri köylülerden fazlaca tepki çekmemektedir. Hatta bu türden müdahalelere onay da verilmektedir. Gençler Köyü bugün özel şirketlerin taşocağı projelerine karşı çıkmasına rağmen geçmişte yakınındaki karayolu inşaatı için köy arazisi içinde karayolunun getirdiği istihdam olanakları nedeniyle bir taşocağı açılmasına gönüllü izin vermiş. Aynı durum Ahmetler Köyünde orman varlıklarını kapitalist ekonomiye ekleme yönündeki köprü için de geçerli. Faydası için köprü devlet desteğiyle değil köylü imceciyle tamamlanıyor. Ancak günümüzde köylülerin doğası üzerinde HES gibi tek bir proje yok. Sahada köylü-doğa ilişkisini değiştirebilecek çok sayıda ve farklı müdahaleler gözlemleniyor. Köylülerin özellikle taşocakları açılmasına ilişkin deneyimleri çok kötü. Orman bağlamında ise itiraz ormanın son dönemde özel sektör eliyle ticarileştirilmesine ve köylünün bu süreçten dışlanmasına.

Köylüler kendilerini doğrudan ilgilendiren projelere başlangıçta ılımlı bir stratejiyle yaklaşıyorlar. Projelere rıza temelde müzakereler üzerinden üretiliyor ve bu müzakereler çoğu kez eşitsiz iktidara sahip aktörler arasında gerçekleşiyor. Ani ve açık bir çatışmadan önce köylülerin kapitalist aktörlerle etkileşimlerinin çoğu bir noktada çeşitli taraflar arasında ve alternatif proje sahaları, değerlendirme yöntemleri, tazminat, proje takvimi ve hak sahipliği gibi konular üzerinde müzakereyi içeriyor. Direniş hareketleri devlet ve şirket yetkilileri ile tartışma ve görüşmelerinde ulusal ekonomi politik yapının ve sosyo kültürel bağlama içkin büyük iktidar dengesizlikleri nedeniyle büyük güçlüklerle karşılaşılıyor. Kalkınmaya ilişkin müzakerelerin yeterli ve açık analizleri olmasa da müzakere ve çatışma çözümüne ilişkin literatür direnişçilerin devlet ve şirket yetkilileri ile masada karşılaştıkları problemlerin anlaşılmasına bazı faydalı bakışlar sağlayabilir. Esasen yoksul ve marjinalleştirilmiş olduklarından köylülerin çoğunun ulusal hatta bölgesel bağlamlarda iktidarı ve nüfuzu yok denecek kadar azdır. Ulusal toplumların kenarında yaşayan bu yoksul grupların mensupları yerel-üstü kararları etkileyecek ekonomik, sosyal ve politik sermayeden yoksundurlar. Bunlara sahip olanlar bile proje yetkilileriyle müzakereye giriştiklerinde açık bir dezavantajla karşılaşılıyorlar. Müzakereye oturan taraflar arasındaki farklar

kültürel değerler, normlar, kurallar ve adil sonuçlar ihtimalini azaltıyor. Taraflar arasındaki göreceli güç dengesi adil ve eşit etkileşim ve sonuçların çıkmasında belirleyici oluyor. Zayıf taraflar güç farklılıklarının üstesinden gelemeyecekleri için müzakere yöntemlerinden ziyade yargı yolunu kullanıyorlar. Ancak köylüler çoğu kez yasal sistemler tarafından da görmezden gelindiğinden bu seçenek de sınırlı etkiye sahip. Güç eşitsizlikleri güçlü tarafın görüşmelerden kazanacağı fazla bir şey olmayacağından müzakere ihtimalini bile azaltıyor. Güç dengesizlikleri müzakerelerde yerel toplumlar için başarıdan çok başarısızlığı getiriyor. Müzakerelerde madunların yeterli bilgiye sahip olmadan proje yetkililerinin karşısına çıkması ciddi dezavantajlara yol açıyor. Müzakerelerde eksik ya da hatalı bilgi rakip karşısında zor durumda bırakıyor. Karşıda devlet ve şirketin planlamacılar, idareciler, finansçılar, danışmanlar ve avukatlar ordusu bulunuyor.

Öte yandan müzakereyi direniş de zorlayabiliyor. Yerel topluluktan projeye yönelen tehdit müzakereye yanaşmayan devleti ya da şirketi şiddet ve barışçıl engelleme eylemleriyle müzakereye ve topluluğun kendi çıkarlarını kabul ettirmeye zorlayabiliyor. Sahada müzakerelerde güç dengesizliklerini azaltacak yöntemlerden birinin ittifaklar olduğu gözlemleniyor. Yerel, bölgesel ve ulusal ittifaklar yerel toplumların müzakere ve mücadeledeki konumun önemli ölçüde güçlendiriyor. Yerelde kendiliğinden başlayan bir direniş büyüdükçe ve ilerledikçe örgütlü bir hal alıyor, yerel ve ulusal müttefikler buluyor. Bu türden ittifaklar köylü için müzakere tecrübesi, maddi kaynaklar ve en önemlisi de bilgi gibi bir dizi önemli imkânlar sağlıyor. Ancak şirket tarafından müzakere temelde parasal çözümler getiren ve oldukça kısa sürmesi gereken bir süreç olarak görülüyor.

Şirket her zaman rıza aramıyor. Köylüyle diyaloga ihtiyacı yoksa ya da siyasal iktidardan destek alıyorsa rızaya ihtiyaç duymuyor. Tahakküme başvuruyor ve rıza üretemediği için de direniş ortaya çıkıyor. Rızaya dayalı iktidar ilişkisi tahakküme tepkili direnişe dönüşüyor. Müzakereler olumsuz sonuçlanınca yerel topluluğun karşısındaki tek seçenek kalıyor: direnmek. Peki köylüyü ekoloji direnişlerine iten temel etkenler/sebepler nelerdir? Scott'ın belirttiği gibi (1985: 242) direniş biçimleri yaratıldığı koşul ve sınırlamaları yansıtır. Bu açıdan sahada toplumsal öfkenin kaynağı iki temel faktöre dayanmaktadır: birincisi maddi yoksunluklar, ikincisi de onurlu muameleden yoksunluk. Belirtildiği gibi köylü son otuz yıldır zemin kaybetmektedir. Yoksulluk ve kendi kendini sömürü direnişin maddi temelini oluştururken, şirket ve devletin uyguladığı şiddet, daha önceki dışlama, ötekileştirme ve şiddet deneyimleri, insan ve yurttaş haklarına uygun onurlu muameleden yoksunluk, “adam yerine konmamak” söylem düzeyinde direnişi başlatmakta ve canlı tutmaktadır. Direnişin başlamasının ve gelişmesinin en önemli sebeplerinden biri köylünün adam yerine konmaması, dışlanması, hesaba katılmaması ve

hepsinden önemlisi de aşağılanmasıdır. Şirket hem köylüyü hem de köylünün eylemini hakir görüyor: “*Bu köylüyle mi direneceksin*” (#6). Özellikle köylünün maruz kaldığı mülksüzleştirme ve aşağılanma süreçleri yerellerde doğrudan direnişi ortaya çıkarmaktadır. Scott’ın belirttiği gibi (1985: 240) söz savaşı, ideolojik mücadele gündelik direnişin temel parçasını oluşturuyor. Durumun yukarıdan görüldüğü gibi tanımlanmasının kabul edilmemesi ya da yukarıdan dayatılan düzeni ve toplumsal marjinalleşmeyi red, daha fazla direnişin yeterli değilse bile kesinlikle zorunlu koşulunu oluşturuyor. Egemen grup meşru ve doğal görülmeyen bir süreci dayatıyor.

Direnışler direnişçilerin kültür, toplumsal yapı ve bireysel kişilik özellikleriyle bağlantılı. Sosyal, kültürel ve psikolojik süreçler uygun olmadığında direniş de ortaya çıkmaz (Moore, 1978: 87): Baskı gören köylü maruz kaldığı tahakkümün, çilenin kaynağının moral otritesinin üstesinden gelmeye ve etkili bir politik kimlik yaratmaya yöneliyor. Bu sürecin üç sosyal ve kültürel yönü öne çıkıyor. Birincisi mazlumlar arasındaki zalime yardım eden dayanışmayı tersine çevirmek, ikincisi mevcut eziyeti açıklayan ve yargılayan itham eden standartların yaratılması ve üçüncüsü mevcut baskıya çare üretmek üzere muhalif bir hareketi başlatmak (kimlik). Bu yeni kimlik iyi-kötü algısına dayandığından yeni bir dost-düşman tanımlaması getiriyor. Kişisel boyutuyla direnişler baskıya karşı direnme cesareti, baskının ve kuralların baskıcı olduğunu farketme yeteneği (uyanış) ve eleştirel bakışla bağlantılı. Direniş sıradan köylünün değil, projelerin toplumsal ve ekolojik yıkım potansiyelinin farkında olan yada farkına varan organik dış bağlantılar ve destek üzerinden ortaya çıkıyor ve gelişiyor. Moore’un (1978: 116) belirttiği gibi, çok küçük bir toplumsal destek baskı ve aldatma gizemini yıkmaya ve eleştirel bir tepki üretmeye kâfi geliyor. Diğer bir ifadeyle direniş aktivistlerin uğraştıkları belli bir durum ve sorunla ilgili bilgi edindikleri ve ürettikleri zaman ortaya çıkıyor. Çatışmalı öğrenme süreci üzerinden devlet ve şirket yetkililerinden bilgi talepleri başlıyor. Bu diyalogun ve taleplerin reddedilmesi devletin ve şirketin niyet ve kapasitesine yönelik şüpheler ve hayal kırıklıkları ve öfke yaratıyor. Aynı şekilde aktivistler arasında stratejik ve taktik müzakerelere yol açıyor. Bu müzakereler süreçteki kişi ve örgütlerin tavrının radikalleşmesini getiriyor. Buna paralel olarak proje ve etkilerine ilişkin bir dizi uzmanlık ortaya çıkıyor. Projenin fayda ve zararlarına ilişkin açık ve eksiklikleri ortaya dökülüyor. Köylü entelektüel kapasitesiyle egemen grupların projeyi ulusal çıkar, ortak yarar olarak meşrulaştırma çabalarına meydan okuyor.

Sahada direnişlerin ortaya çıkmasını belirleyen farklı olgular ve süreçler olduğu gözlemeleniyor. Birincisi köylülerin deneyimledikleri bazı değişikliklerin türleri *ceteris paribus* daha patlayıcıdır. Direniş, tehdit kapsamlı ve kolektifse, ani ve yıkıcıysa ve hayati çıkarları tehlikeye atıyorsa ortaya çıkıyor. Büyük ve ani değişiklikler, açık kolektif tepkiye daha fazla yol

açabiliyor, proje gündelik yaşamın tüm rutinlerini yok etme riski getiriyor ve aynı zamanda nüfusun çoğunun geçimini ve hayati çıkarlarını tehdit ediyorsa direniş ortaya çıkıyor. Scott'ın (1985: 242) belirttiği gibi, küçük ve zamana yayılmış, kurbanları az sayıda değişikliklerin direniş üretmemesi muhtemeldir. Nitekim köylünün emeğin, ormanın, metalaştırılmasına yönelik daha önceki kapitalist sızma biçimlerine tepki vermediği görülüyor. Bu türden değişikliklerin yıkıcı etkisi zamana yayıldığı için kolektif ve açık tepki görülüyor. Sahada Güçlüköy'de değişiklik patlayıcı olmadığı için direniş üretmediğini görüyoruz. Oysa Gençler Köyünde hem içme suyu, hem tarım alanları, Ahmetler Köyünde içme suyu risk algılaması daha yüksekti ve projeye rıza üretilmemişti. Bu yüzden HES gibi bir tehdidin yıkıcı etkisi zamana yayılmayacak ve kolektif ve açık tepki üretecektir. HES'ler köylünün kahr ekseriyetinin geçimi için kolektif bir tehdit olarak uzun bir geçmişten sonra ilk kez ortaya çıkıyordu.

İkincisi, aynı şekilde direnişin, köylerde sınıf yapısının dışsal baskıya karşı kararlı bir tepki ya da ortak tepki yaratabilecek olmasına bağlı olduğu görülüyor. Birliktelik kuran köy direnebiliyor. Toplumsal farklılıklar toplumsal hareketlenemeye engel teşkil ediyor. Scott'ın (2014: 196) vurguladığı gibi, altpolitik direniş resmi bir örgütlenme olmaktan çok, gayri resmi akrabalık, komşuluk arkadaşlık ve topluluk ağları üzerinden gelişiyor. Akrabalık, komşuluk bağı direnişi üreten ve güçlendiren temel dayanaklardan biri. Sahadaki akrabalık ve komşuluk ilişkileri, gelir, her aileden okumuşlar, ortak görüş birliği ve kolektif eylem üretecek bir sınıf yapısının varlığını gösteriyordu. Akrabalık, dostluk, organik entelektüeller gibi sınıfla kesişen ihtilaflar ve ittifaklarla birleştiği için direniş ortaya çıkmaktadır. Yerelde özellikle Ahmetler ve Gençler köylerinde akrabalık bağları sınıf bağlarıyla kesişiyordu. Dolayısıyla direniş için geriye köylü arasında ve köylü tarafından bir şeylerin yapılabileceğine ilişkin güvenin yaratılması ve açığa çıkarılması kalıyordu. Oysa Güçlüköy sınırları içinde iki tane taşocağı ve bir tane de HES kurulmuştur. Ama direniş ilk başlarda ortaya çıkmadı ve diğer iki köyün çağrısı üzerine gelişti. Burada direnişin ortaya çıkmamasının üç temel sebebi vardı: Birincisi, geleneksel entelektüeller üzerinden projeye rıza üretilmişti. İkincisi, organik entelektüeller potansiyel sorunların farkında olmasına rağmen tepki vermedi. Üçüncüsü de, köyün doğa ile ilişkisi zayıftı. Ayrıca şirket “kullanılmayan suyu kullanacağız”, “iş vereceğiz”, “köyünüze yardım yapacağız” diye ciddi bir manipülasyona başvurmuş, köylüyü ikna edebilmişti. Projenin görece uzaklığı nedeniyle özellikle içme suyuna, yaşama ve geçime doğrudan tehdit olarak algılanmamıştı. Ahmetler ve özellikle Gençler Köyünde ise yaşam ve geçimle ilgili kaygılar ön plandaydı. Projeler doğrudan tehdit olarak algılanmıştı.

Üçüncüsü itirazdan (ses) ziyade çıkış seçeneklerinin yokluğu diğer bir temel sebep (Hirschman, 1970). Doğa, gidecek başka yeri olmayanlar, geçimi sıkı sıkıya doğaya bağlı olanlar ve özellikle hem toplum hem de doğa bilinci gelişmiş gurbetçiler için önemli. Çitelemelere dayalı mülksüzleştirmeler köylü için kente göçüp ücretli emek gelirine bağlanarak geçim sağlama dışındaki tüm yaşam ve geçim seçeneklerini yokediyor. Köylüler ve özellikle Gençler köylüleri, sahada tahakkümden kaçamadığı, kaçma seçeneği iyice daraldığı için direniş var: “Devlet diyor ki siz göçün burdan, nereye göçerseniz göçün. Ama biz susuz ne yapacağız? Bizim gidecek başka yerimiz yok” (#35; #44). Bu yüzden köylülerin büyük çoğunluğu için alternatif, gelir ve geçim seçeneğinin yokluğu direniş için temel bir sebepti:

Kadın: “Burdan gidersek biz ne yaparız, ne ederiz” (# 44).

Çoban: “Ben ne yapacağım öğretmen değilim doktor değilim” (# 38).

Bu durum köylüyü köye daha fazla bağlıyor. Direnişi besleyen temel aktörleri bunlar motive ediyor.

Dördüncüsü, aydınların yerel meselelerdeki ağırlıklı rolünün sınıf çatışmasını teşvik edecek durumda olduğu görülüyor. Hem yerel organik entelektüellerin hem de muhalif entelektüellerin yerel direnişleri harekete geçirici bir rolü var. Ahmetler’de direniş ağırlıklı olarak kendi organik entelektüellerinin, Gençler Köyünde ise hem organik hem de muhalif entelektüellerin desteğiyle başlamıştı. Direnişler temelde direnecek insanların direnişe ikna edilmesine, direnişin boşuna olmadığı, başarılı olabileceği algısının yaratılabilmesine bağlı. Köylünün direnişin biata ve duyarsızlığa karşı mümkün bir alternatif olduğuna ikna edilmesi. Başarı mücadelenin halk tarafından kazanılacağına inanılmış bir mücadele olmasına bağlı. Bunu da köyle bağlantılı dışarıdan aktörler gerçekleştiriyor. Bu durum özellikle organik entelektüelce zengin Ahmetler Köyünde öne çıkmaktadır. Direniş kapasitesi kentli eğitimli aktivistlerin müdahalesi ve katkısı ile gelişiyor. Direnişin “ölçek sıçraması”, genişlemesi ve derinleşmesini de temelde bunların kurdukları ağlar belirliyor.

Beşinci bir sebep, yerel topluluğun beklenen baskıyı ve tepkiyi göğüsleme kapasitesi ve potansiyelidir. Direniş tarihsel eşitsizliklerden kaynaklanan deneyimlerden besleniyor, ama güncel bir eşitsizliğe ve tahakküme karşı ortaya çıkıyor (Malseed, 2008). Direnişi köylünün daha önceleri yaşamış olduğu baskı ve tahakküm deneyimleri üretiyor. Topluluğun kendi iktidarına olan güven. Köylü güçlüyse ya da güçleniyorsa direnebiliyor. İlk başta direnmeyen köye ilişkin saha bulguları literatürle uyum gösteriyor (Moore, 1978: 79). Ekolojik müdahaleleri, toplum ayartılıyor, gönüllü

kabul ediyor, dış destek gelmiyor ve toplumsal bağlar zayıf kalıyorsa, topluluk parçalanmışsa ve projeyi eleştiren kişilere tepki yöneliyorsa kolektif eylem de ortaya çıkıyor.

Direnış sürecinde köylüler başlangıçta yaratılan farkındalık üzerinden bilgi paylaşımı ve müzakereye oradan da direnişe geçmektedir. Topluluk içinde dayanışmalar yaratılmış, ortak “düşmanlar” tespit edilmiş ve ortak bir mücadele gündemi belirlenmiştir. Ardından ne yapmalı? Sorusuna yönelik olarak kolektif kimlik üzerinden ortak bir strateji geliştirilmiştir. Ahmetler ve Gençler Köyünde köylüler bu soruya ne yapılacaksa inşaat başlamadan yapılması gerektiğinin bilincine erkenden vardıkları için direniş ortaya çıkıyor. Yoksa projeyi durdurmak için çok geç kalınıyor. Zaten köylünün inşaat öncesi süreçlerden çoğu kez haberi bile olmuyor. Ayrıca ilk başlardaki başarısızlık daha koordineli ve bilinçli stratejilerin geliştirilmesine yöneliyor yerel topluluğu.

Kamu görevlilerinin ve şirket yetkililerinin hesap verebilirlik gibi bir kaygıları olmadığından projelere ilişkin bilgiler köylüden gizleniyor: *“HES yapılacağını bizim cahiliz bildiğimiz mi var. Gelirler, giderlermiş, bizim hiç haberimiz yok. Sonra bir duyduk kepçe gelmiş dediler. Vardık bildiğin cihan harbi. Silahla bizi yurdumuzdan yuvamızdan çıkarmak istediler”* (#29). Bu nedenle ikinci aşamada köylü genellikle temsilcileri ve organik aydınları üzerinden şirket ve kamu otoritelerinden projeye ilişkin bilgiler talep etmeye başlamaktadır. Resmi proje bilgilerine erişim sağlanmakta ve incelenmektedir. Belgelerin karmaşık dili özellikle organik aydınlar ve müttefikler tarafından çözülmekte ve köylüye aktarılmaktadır. Köy içinde yapılan toplantılarda projenin riskleri, faydaları ve maliyetlerine ve özellikle toplumsal ve çevresel etkilerine ilişkin sorular sorulmakta ve cevaplar aranmaktadır. Ardından köylüler şirketten ve devletten bir şey kabul etmemek üzerine karar kılmakta ve böylece kolektif bir duruş sağlanmaya başlanmaktadır. Bu aşamadan sonra köylünün taleplerinin bir aracı ya da kurum üzerinden resmi kanallar üzerinden yetkililere ulaştırılması sağlanmaktadır. Sahada Gençler Köyünde bu işlev muhtarlık üzerinden gerçekleştirilirken Ahmetler Köyünde köyün derneği tarafından gerçekleştirilmiştir. Üstelik dernek kendi organik aydınları olan dernek üyesi inşaat mühendisleri ve avukatlar üzerinden iki de enformel komite oluşturmuştu.

Bir direnişin başarılı olmasını getiren faktörlere gelince, bunlardan birincisi, birliktelik: topluluğun kolektif hareket etme isteği, kapasitesi ve kararlılığı. İkincisi, destek: yerel ve yerel üstü ölçeklerdeki toplumsal ağlarla bağlantılardan gelen. Üçüncüsü, örgütlülük düzeyi ve örgütlenme tarzı. Dördüncüsü, temsil gücü: yerel ve ulusal karar alma mekanizmalarına erişim ve katılma. Beşincisi, kapasite oluşturma (bilgi-uzmanlık): maddi ve manevi kaynaklar. Altıncısı, önceki direniş tecrübelerinden kaynaklanan liderlik, bağlılık ve disiplin. Yedincisi, mücadelenin

hem kendi içinde hem de geniş kamuoyunda yaratabildiği meşruiyet algısı. Sekizincisi, kır-kent mesafesi ve çatışma alanının coğrafi yapısı. Bir direniş hareketi ortak deneyim, çıkar ve bilinç etrafında birleşebilen ve siyasi mücadele deneyimine sahip köy ve köylüler direniyor. Tam tersinden bakılacak olursa yerel bir (çevreci) toplumsal hareket neden başarısız olur sorusunu sormak gerekir. Toplumsal bir harekete, yerelin bağımsız ve aktif katılımı ve işbirliği yoksa; çevreci hareket (çevreciler) yerel halkın kaygılarını ve hedeflerini dikkate almıyorsa; şiket manipölasyonlarla köylüyü ikna edebiliyor ya da parçalıyorsa direniş başarısız oluyor. Kalkınma söylemine koşulsuz karşı çıkış, çevreciliğin yerelde uzun vadede rızasını kazanmasını imkânsız kılmaktadır. Ve devletin ve şirketin baskıcı kalkınmacı politikaları nedeniyle başarısız olmaktadır. Devlet neoliberal dönemde çevrecilerin çevre söyleminden ziyade şirketlerin kalkınma söylemi lehine dengesiz bir tavır sergilemektedir.

Proje sahasında çeşitli toplumsal aktörler ve ilişkiler iç içedir. Temelde dört grup sosyal aktör yerelde doğrudan toplumsal çatışma ilişkilerinde yer alıyor: köylü, şirketler, devlet ve çevreci müttefikler. Aktörlerden her biri kendisinin ve müttefikinin ortak çıkarları doğrultusunda söylem geliştirmeye çalışıyor. Ancak yerele yansıyan toplumsal ilişkilerde en zayıf köylüden en güçlü hükümet ve şirketlere uzanan bir dizi eşitsiz iktidar ilişkileri hâkim olduğu görülüyor.

Çevresel çatışmanın temel aktörlerinden ikincisi şirketler (sermaye). Bunların projelerdeki temel amacı hiç tartışmasız kâr sağlamak. Ancak çevresel ve toplumsal kaygılar ve riskler bunlar için engel teşkil etmektedir. Bunu aşmaları için de zor ikna olan çevrecileri, ikna edilebilir olan köylüleri ve kolayca ikna edebilecekleri hükümeti kazanmak için etkili söylemler geliştirmeleri gerekiyor. Şirketler söylemlerini üç yoldan geliştiriyor: Enerji ihtiyacı, çevresel kaygılar ve yerel sakinlere destek. Birincisi ekonomik büyümenin yarattığı artan enerji ve elektrik talebi: Türkiye’de inşaata dayalı büyüme modeli enerji talebini arttırdığı vurgulanırken özellikle enerjide dışa bağımlılık söylemi proje belgelerindeki en yaygın söylem. Üstelik HES’lerin yerli ve temiz lanse edilmesi ve bu yanılsama üzerinden geniş kamuoyundan alınan destek önemli bir söylemsel güç katmaktadır. Ancak köylüler ve çevreciler HES’in tek seçenek olmadığını ısrarla vurgulamaktadır. Sahada Karadeniz bölgesindeki direnişlerde olmayan güneş enerjisi seçeneğini önermekteler. Ancak şirket açısından projenin kârlılığı, süresi ve ileriye dönük taşıdığı potansiyel seçenekler açısından en uygunu HES.

İkincisi, şirketler kalkınma, yeşil, temiz söylemleriyle çevresel eleştirilerin ya önünü almaya çalışmakta, ya ayartmakta ya da perdelemektedir. Proje tanıtım dosyası, ÇED raporu ya da halkın katılımı toplantıları gibi gerçekçi olmayan mekanizmalarla çevresel kaygılarla ilgileniyormuş gibi görünmekte ancak bunlar çevresel riskleri maskelemek için kullanılmaktadır.

Söz konusu mekanizmalar sözde çevresel ve toplumsal duyarlılık ve manipölasyon aracı işlevi görmektedir. HES şirketi ile ÇED şirketi arasında daima “ahbap çavuş” ilişkisi olduğundan ÇED’lerin gerçekliği daima tartışmalıdır. Süreç, belgeler ve bilgiler manipüle edilmektedir: çevresel ve toplumsal etki türü, etki boyutu ve etki alanı sınırlı ve çoğu kez proje gerçekleşsin diye gizlenmektedir. Teknosantrik bir vaat her projede ön planda: “Çevre dostu en gelişmiş teknolojiler kullanılacak etkiler en aza indirilecek.” Şirketlerin çevresel söylemleri ile kalkınmacı ekonomik söylemleri arasında bir uçurum var. Bir tarafta çevresel söylemleri yerel ölçeğe vurgu yaparken ekonomik söylemle tüm ülkenin enerji sorununu çözecekmiş imajı yaratılmaktadır. Yerel çevresel sorunlara semaptik görünemeye çalışırken köylüleri çevresel sorun olmadığına ikna ettiklerinde muhalefetsiz projeye, inşaata başlamayı garanti altına almaya odaklanmaktadır. Şirketlerin bu yerel çevresel kaygıları çevrecilerin tüm ölçeklerdeki kaygılarına tezat teşkil etmektedir. Çevreciler şirketlerin aksine çevresel iktidarı ve cari ve potansiyel adaletsizlikleri daha geniş bir ölçekte ifşa etmektedirler.

Üçüncüsü, köylülere yardım vaadi şirketlerin kalkınma ve çevre arasındaki çatışmayı maskelemek amacıyla kullandıkları alternatif bir söylem işlevi görmektedir. Buna da sosyal sorumluluk projeleri kılıfı giydirilmektedir: Ahmetler taşocağı örneğinde “Şirket yoksul köylüler giyinsin diye gömlek gönderiyor.” Projenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belirsizlikler taşıdığı için köylü küçük vaatlerle kandırılmaya çalışılıyor. Ek yatırımların büyük kısmını şirket kendisi için yapıyor. Örneğin Ahmetler Köyü örneğinde sadece yol yapacaklar o da kendileri için. Gençler Köyü örneğinde köylükler mali destek tuzağına düşürülmeye çalışılmaktadır. Tüm köye 700 bin TL gibi bir toplu ödeme vaat ediliyor. Zayıf konumları ve çoğu kez çevresel riskleri öngörememeleri ve bu risklerin farkına varamamaları nedeniyle köylülerin gözleri ya şirketin ödemeleri ya da tazminat teklifleriyle köreltiliyor. Özetle şirketlerin bu üç söylem üzerinden hem çevreyi hem de köylüleri manipüle ettiği görülüyor. Yerelde kamu hizmetleri ve altyapı yeterliyse çoğu kez şirket yardımları için bir ihtiyaç bulunmuyor. Ancak neoliberal uygulamalarla beraber köylüye yönelik tarım ve hayvancılık destekleri ve sosyal yardımların ortadan kaldırılmasıyla köylünün dışardan gelecek en küçük yardım vaadine bile sıcak baktığı gözlemleniyor.

Çevresel çatışmanın üçüncü aktörü devlet. Direnişlerin devlet ve sermaye karşısı içkin bir özelliği var. Direnişler doğrudan siyasal iktidarı hedeflemiyor, daha çok siyasal iktidarın ardındaki ve doğrudan yüzyüze geldikleri ekonomik iktidar zincirinin ilk halkasını hedefliyor. Devlet sahada endüstriyel müdahalelere verdiği destekle egemen grupların iktidarını daha geniş bir boyutta yeniden üretiyor. Dolayısıyla direnişin devlet içinde ve devlet üzerinden verilmesi gerekiyor. Devlet projeye ilişkin tartışmaların başat ve doğrudan tarafı olarak öne çıkıyor. Toplumsal ve

coğrafi olarak meselenin belki de birincil aktörü olarak konumlanıyor. Türkiye’de kapitalizm devlet tarafından yaratılmıştır ama neoliberal kapitalizm devletin gücünü ve rolünü önemli ölçüde değiştiriyor. Devlet, doğayı ve toplumu yadsıyan, yaptığı uluslararası anlaşmalarla, kamusal mülkiyet haklarını özel şirketlere transfer eden cazip yatırım politikalarıyla, sübvansiyon ve ekonomik desteklerle şirketler için alan açıyor. Otoriter neoliberal süreç toplum-köylü ile devlet arasındaki karşılıklı yükümlülükleri dönüştürüyor. Sosyal koruma, adil muamele, maddi güvenlik ve refah sağlama, demokrasi, hukuk devleti ve adalet gibi devlet yükümlülüklerini zayıflatıyor. Kalkınma, kamu yararı, ulusal çıkar gibi hegemonik söylemlerle, şirketlerin projelerine muhalefet eden, karşı çıkan kişileri taciz ediyor, marjinalleştirmeye ve suçlu göstermeye çalışıyor. Mücadele topluma ve doğaya ilişkin özgürlükleri ve hakları korumakla sorumlu ama bu hakları düzenleyen kendi yasalarını ihlal eden devlete karşı veriliyor. Müştereklere, toplumsal yeniden üretimin araçlarına erişimin ve kullanımın kurallarının değiştirilmesi, tehdit edilmesi hakları ihlal edilenler tarafından haksız görülerek öfke yaratıyor. İnsanlar ve üretim araçları arasındaki bu bağa yönelik bir saldırı kolektif topluluğa saldırı olarak görülüyor ve öfke yaratıyor. Toplumsal rızanın zeminini aşındırıyor ve itaate zorluyor. Rızanın sınırlarının zorlanması da direnişe sebep oluyor. Yerel toplum bir şirkete değil, parçası olduğu devlete karşı mücadele veriyor. Bu anlamda kapitalist müdahaleler köylü devlet ilişkilerini köklü bir şekilde dönüştürüyor. Daha önceki “baba devletin” moral ekonomisi üzerine kurulu ilişki müştereklerin piyasaya sokulmasını zorlayan çitleme ve mülksüzleştirme girişimiyle kırılıyor. Köylü kendini sermaye karşısında sahipsiz görüyor ve devletle ilişkisini sorgulamaya başlıyor.

Direnişlerin dördüncü aktörü de köylü mücadelelerinin müttefikleri ve özellikle çevreciler. Köylüler, cari-potansiyel sorunlar doğrudan kendilerinin geçimini ve yaşamını etkileyeceğinden çevrecilerle çevresel söylemi paylaşması gereken en önemli grup. Köylüler toplumsal ve çevresel değişimi deneyimleyen/deneyimleyecek başat toplumsal aktör ve diğer üç aktörle yani şirket, devlet ve çevrecilerle çok karmaşık sosyal ilişkiler deneyimlemektedir. Çevre ve kalkınma meselelerinin kendilerine yararı açısından bu ilişkiler mutlak ve sabit değil esnek ve değişken ilişkiler olma özelliği gösteriyor. Farklı yerlerde ve dönemlerde ve farklı aktörlere karşı köylünün duruşu ve tavrı da farklı olabiliyor. Üstelik sorunla yerelde bizzat kendileri doğrudan yüz yüze geldikleri için oldukça duyarlılıkla tepki verebiliyorlar. Öte yandan çevreciler temel iki şeyin farkında: Birincisi köylülerle işbirliği yapmak, onların desteğini kazanmak zorundalar. İkincisi köylüler gerçekte öncelikle kendi geçim kaynaklarına odaklanıyorlar: özünde temel kaygıları o projenin kaybettirecekleri. Üretim araçları, yaşam koşulları tehdit edilen insanlar, varlıklarının haksız bir saldırıya maruz kaldığını hissederek manen öfke duyuyorlar. Ancak bu manevi öfkenin

politik hiçbir etkisi olmuyor, çaresizliğe sürüklüyor. Projeler kabul edilebilirliğin ve kabul edilemezliğin sınırlarını test ediyor. Yaşamlarını doğrudan etkilemedikçe köylüler projeler ile çevre arasında bir tavır almıyorlar. Şirketin tuzağına düştükten sonra da bu tavır hiç geliştirilemiyor. Devlet havuç ve sopa taktiklerini kullanıyor şirketler de bu desteği etkili bir şekilde istismar ediyor. Müttefikler, köylü mücadelesine özellikle çevresel demokrasi ve sosyal adalet taleplerini giydirmekte ve projelerin ardındaki kapitalist kalkınma politikalarına daha eleştirel bakmaktadır. Kalkınma odaklı kararlar köylüyü inkâr etmekte ve devlet çevrecilerin en önemli hedefi haline gelmektedir. Çevrecilerin tavrı devletin köylülere projeyi tartışmak için yeterli zamanı ve imkânı tanınması ve yerelde doğrudan demokrasi mekanizmaları işletilmesi gerektiği yönündedir. Neticede proje sahası köylülerin yaşam alanı ve köylünün karar alma süreçlerine katılımı en doğal hakkı. Fakat projeler hiçbir şekilde köylü için makul ve samimi görünmüyor.

Çevreciler projeyi potansiyel ve cari çevresel etkileri üzerine odaklanarak eleştirmektedir. Bu yüzden çevreciler için stratejik hedef devlet, köylü için taşeron şirket olarak öne çıkıyor. HES ihaleleri, özel güvenlik ve jandarma şiddeti ve ÇED süreçlerinin gösterdiği gibi yolsuzluk, şiddet ve usulsüzlükler bu projelerin ayrılmaz parçaları. Şirket devlet desteğiyle yasal zemini lehine çevirmek için her türlü imkânı kullanmaktadır. Hükümetle çevreyi yadsıyan şirket arasındaki ahbap çavuş ilişkileri ve mevcut yasaları ve politikaları revize etme girişimleri çevrecilerin bir diğer hedefi haline gelmektedir. Devlet çevrecilik ile kalkınmacılık arasında bir arabulucu olarak değil şirketlerin destekçisi olarak hareket etmektedir. Devlet köylü-çevre hareketini zorla bastırmaya çalışmaktadır. Köylü ve çevreciler kamu düzenini bozmakla itham edilmektedir. Oysa düzen zaten proje ile bozulmaktadır. Neoliberal bir sistemde hem devlet hem de şirket serbest piyasanın asli aktörleri olarak ekonomik büyümeye vurgu yapmakta, meydana özel şirketlere bırakmakta çevresel çatışmalarda kamu yararı adına fiziksel, politik ve ekonomik olarak saf almaktadır. Çevreci muhalefet açısından yerel ve yerel üstü müttefikler direnişçilere güven vermekte, süreçte bazı somut başarılar aktivistlerin yetenek ve bağlılıklarını arttırmakta ve köylüyü harekete katılmaya teşvik etmektedir. Ancak ülke ölçeğinde örgütlü bir ekolojik muhalefete ve direnişe dönüşemiyorlar. Bunun nedeni köyler arasında güçlendirici bağlantıların kurulamaması, yerel dayanışmalar arasında bir sinerji yaratılamaması ve radikal eleştiriler getirilememesi. Bu da önemli ölçüde projelerin saldırganlığından, yönetimin otoriterliğinden genel de sivil özel de yerel topluluğun da takatsizliğinden kaynaklanıyor. Radikal çevreciler doğayı ve direnişi sınıfsal görüyor. Ancak doğa köylü tarafından söylem düzeyinde sınıfsal algılsa da (*Fakirden aldı zengine verdi, yoksul köylünün yaşam ve geçim kaynağı, rızık...*) mücadele politik

bir mücadele olarak görülmüyor ve hegemonya tarafından gösterilmiyor. Direniş, mekâna bağlı olarak ortaya çıkıyor, mevzisini savunmaya ve korumaya odaklanıyor ve kitleselleşemiyor.

Araştırmamız yerel toplumsal ve ekolojik ilişkilerin geniş ölçekli politik, ekonomik, kültürel ve ekolojik meselelerle yakından bağlantılı olduğunu göstermektedir. Çevresel değişim ve çatışmanın küreselden yerele karmaşık çoklu düzeyde ve çok aktörlü iktidar ilişkileri tarafından belirlendiğini ortaya koymuştur. Yerel direnişler kapitalist kalkınmanın temel dinamiklerine yönelen sistemik bir meydan okuma değiller. Sömürgeci sınıf ilişkilerine doğrudan meydan okumuyorlar. Egemen sınıfların temel iktidar yapılarına da tehdit teşkil etmiyorlar. Temelde bu direnişlere onun için müsaade ediliyor. Scott'ın tabiriyle (2014: 277) “Tabi grupların belirlenmiş kurallar ve zaman içinde isyanı oynamalarına izin vermek tahakkümün korunmasına ve daha tehlikeli saldırganlık biçimlerinin önlenmesine yardımcı olduğu için.” Direnişler bir yatırım projesine yöneliyor, hâkim kalkınma stratejisine karşı değil, dolayısıyla mevcut toplumsal yapıları ve ilişkileri hedeflemediğinden kapitalist birikime ve ilişkilere yönelmiyor. Devlet ve kurumlarına ve ideolojilere yönelmiyor. Militan tikelcilik özelliği baskın yaşam alanı savunusu olarak kalıyor. Direnişçiler dahil oldukları çatışmayı kapitalist birikimin ekonomi politisinin yeniden yapılanması sürecinin bir parçası olarak göremiyorlar. Mücadelesini verdikleri meselenin ötesine geçen ve yerel mücadeleleri bütünleştiren bir politik gündem oluşturmıyorlar. Nitekim sahada direnişlerin gerçek hedefinin hiçbir zaman neoliberalizm ve kapitalizm olarak çerçevelenmediği görülüyor. İnsanlar soyut süreçlerin sonucu olarak göremedikleri tahakkümü somut bir ortamda deneyimliyorlar ve bu somut deneyim rahatsızlıklarını belli bir hedef yöneltmelerine sebep oluyor. Bu yüzden sorunun ekonomik ve politik temellerine doğrudan sorgulamıyor, meydan okumuyorlar. Müttelik ekolojist ve çevreci gruplar yerel grupları gevşek bir politik ağa çekebiliyorlar, bölgesel ve ulusal ölçekte geniş bir kitleye ulaştırabiliyorlar, köylüler muhalif farklı gruplardan destek alabiliyorlar ama tüm bunlar militan tikelci politikalarını aşmaya yetmiyor. Bu taban hareketleri üst ölçekteki mütteliklerin geniş ölçekli muhalif ulusal hegemonya kurma mücadelesine dahil olmuyorlar. Dolayısıyla dayanışma bağları da sınırlı kalıyor. Neye karşı direndiklerini genellikle yaşam alanı savunmasıyla ifade ediyorlar. Sınıfsal açıdan direnişin önünde sınıf farklılığından kaynaklı bir engel bulunmadığı ve direnişin paydaşları arasında çıkar çatışmalarının yok denecek kadar az olduğu görülüyor.

Örneğimizde proje süreçlerini sektöre uğratmaya yönelik gündelik direniş biçimleri uzunca bir süreye yayılıyor ama daha çok başarıyı getiren örgütlü direniş ve dışsal destek olmuştur. Ahmetler örneğinde su özelleştirilmesinden çıkarılabilecek temel derslerden biri toplumsal iktidar yapılanmaları ve sosyoekonomik ilişkilerin statik olmadığı daha ziyade akışkan

ve çekişmeli olduğudur. Topluluk birleştikçe ve gclendike iktidar ilişkilerinde daha fazla yer alıyor ve bu ilişkileri değiştirebiliyor. Diğer ders suya ilişkin çatışmaların basit bir yanlış yönetim meselesi, ya da şirketlerin yanlış halkla ilişkiler stratejisinin değil sosyoekonomik iktidardaki tarihsel asimetrielerin bir sonucu olduğudur. Eşitsiz iktidar ilişkilerini yansıtan dışlama ve erişim mekanizmaları devrededir. Eleştirel bir açıdan ulusal ve yerel seçkinlerin çokuluslu şirketler ve ulusal şirketlerin ittifakıyla ülkenin enerji sorununu geniş ölçekli su ve toprak gasplarını içeren bir kalkınma planına dönüştürdükleri görülmektedir. Su gaspları da hegemonik çevresel söylemle meşrulaştırılmaktadır. Ancak direnişler hâkim politik mücadele ve politika sınıf politikası değil kimlik politikasına yaslandığından ulusal ve küresel neoliberal bir eleştiri retmediler. Dolayısıyla direnişin kullandığı dil de sınıf dili değildi. Bu politik dil daha çok muhalif müttefikler tarafından kullanıldı. Direnişin kullandığı dil daha çok çevresel ve toplumsal adalet dili özelliği gösteriyor. Direnişler de birer hak mücadelesi olarak ereveleniyor.

Yereldeki sosyoekolojik çatışma doğanın neoliberal üretiminin ya da neoliberalleştirilmesi sürecinin doğayla toplum ilişkilerini yeniden yapılandırılmasındaki politik ekolojik çelişkilerin ve gerilimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkıyor. Çevresel baskıların arttığı günümüz Türkiye’inde kalkınma projeleri temel bir işlev görüyor: birikim. Bu yerel topluluklar için mülksüzleştirme yoluyla birikim, ekosistem açısından ise yıkım (ekosid) yoluyla birikim. Bugün Türkiye’de ekoloji mücadelesinin mesele ettiği, konuların ve sorunların özellikle sermaye birikimi, anti-demokratik karar mekanizmaları, yoksulluk ve eşitsizlikten kaynaklandığı gzlemelenmektedir. Bu sorunların hepsinin özünde de son on beş yılda saldırganlaşan otuz yıllık neoliberal küreselleşme süreci yatmaktadır. Sürecin temel belirleyenleri de kapitalizm-devlet ikilisi.

Ekolojik bozulma ile doğal kaynakların yönetiminde eşitsiz tahakküm ilişkileri köylülerin ve hanelerin geçim olanaklarını yok etmektedir. Bu ilişkiler politik bir srec üzerinden işlemekte ve politik tepkilere yol açmakta ve sosyoekolojik değişmelere yol açmaktadır. Sosyal ve ekolojik çevrenin kontrolü hem sosyal ve politik iktidarın bir kaynağı hem de bir sonucu olma işlevi görüyor. HES’lerin Türkiye’nin su yönetimi, kalkınma, sermaye birikimi ve kapitalistleşme tarihinde önemli bir moment oluşturduğu görülüyor. HES’ler kalkınma ve su yönetimi söylemlerini değiştirecek şekilde kamusal senaryoya girmiş, hegemonik bir içerik kazanmıştır. Bu anlamda uzun vadede su yönetimi ve kalkınma üzerinden toplumsal, politik, ekonomik, hukuksal (eşitlik hakkaniyet) ekolojik mücadele açısından büyük yansımaları da beklenmelidir.

Kırsal bir sosyo-ekolojik hareket, ekonomik gelişmenin belli biçimlerinin belli bir bölge içinde yaşayan nüfusun güvenliğine, yaşam ve geçimlerinin bütünlüğüne ve kendi kaynakları olarak gördüğü varlıkları kontrol etme yeteneğine yönelik somut ve açık tehditlere verdiği bir

yanıt, tepki olarak görülebilir. Yaşamın ve kültürün maddi temellerine yönelik tehditlere karşı ortaya çıkarlar. (Bebbington et al, 2008: 2890). Bu hareketin söz konusu ekonomik gelişmeyi değiştirme yeteneği büyük ölçüde kendisinin ve diğer ekonomik aktörlerin görelî gücüne bağlıdır. Bu görelî güç diğer aktörlerin, özellikle devletin rolleri ve büyük ölçüde de toplumsal hareketin bizzat kendi gücü ve zayıflığı tarafından belirlenir. Harekete içsel ve dışsal bazı faktörler ve ilişkiler de bu görelî gücü belirleyebilir. Yaşam alanları, varlıkların ve yapıların, geçim kaynağının, gelirin, kimliğin ve anlamın bir fonksiyonudur. Bazı toplumsal hareketler insanların bu varlık tabanını genişletmeye çalışır. Bazıları ise ekolojik varlıkların kontrol ve erişim örüntülerinde değişikliklere karşı mücadele olarak ortaya çıkar ve bu varlıkların sosyal dağılımını belirleyen kurumlara, yapılara ve söylemlere olduğu gibi bunların görelî üretkenliklerine, güvenliklerine ve yeniden üretilebilirliklerine yönelik tehditlere karşı ortaya çıkar. Bu hareketlerin doğuşu mülksüzleştirme yoluyla birikim ilişkileri bağlamında anlaşılabilir: Toprağın ve suyun özelleştirilmesi, mülksüzleştirme yoluyla birikime direniş toplumsal hareketler biçimini almaya eğilimlidir. Köylülerin hareketinin sömürüye ve mülksüzleştirmeye yönelen ve izin veren yapılar, söylemler ve kurumlara meydan okuyarak doğal ve toplumsal varlıkları korumak için ortaya çıktığı geçim ve yaşam alanı savunusu olduğu görülmektedir. Aynı zamanda yaşam ve geçim alanına yönelen tehditler yaşamlar parçalandığında ortaya çıkan kültürel ve psikolojik kayıplara tepki olarak da ortaya çıkabilir.

Habermas (1987) toplumsal hareketlerin insanların yaşam dünyalarının (lifeworlds)– gündelik, anlamlı pratik alanlarının– bu yaşam dünyalarını ve insanların bunları kontrol etme yeteneğinin tehdit eden kuvvetlerce kolonize edildiği zaman ortaya çıkmaya yatkın olduğunu ileri sürer. Bu kolonileştirme karşısında toplumsal hareketlerin tehdit edilen yaşam biçimlerini ve toplumsal örgütü savunmak ve geri kazanmak üzere doğduğunu savunur. Aynı görüşü, teorik temeli farklı olsa bile Escobar’da da görürüz (1995: 222-226), Habermas bu kolonileştirme sürecinde modern bürokratik devletin rolü üzerinde daha fazla dururken, yeni yatırım biçimlerinin kırsal çevrelere sızması, kültürel modernleşmenin geleneksel pratikler üzerindeki hızlandırıcı etkileri mevcut moral ekonomilerin parçalanması da (Scott, 1976) aynı şekilde yaşam dünyasının kolonileştirmeleri olarak anlaşılabilir. Kalkınma amacıyla ve özelleştirme yoluyla suyun ve doğanın ele geçirilmesine karşı ortaya çıkan toplumsal hareketler de hem yaşam dünyalarının kolonileştirilmesine hem de Harvey’in (2003; 2005) tarif ettiği birikim süreçlerinden yaşama ve geçime yönelen maddi tehditlere karşı mücadele etme araçları olarak anlaşılabilir.

Bu çalışmanın da gösterdiği gibi belli bağlamlarda ekonomik kaynaklara ve ekolojik varlıklara değişen erişim imkânları ekonomik yeniden yapılanma ve politik dönüşüm süreçleri

altında ve piyasalar, yönetim ve sivil toplum kurumları gibi çok ölçekli kuvvetlerin karmaşık karşılıklı etkileşimi üzerinden iktidar ilişkileri incelenerek anlaşılabilir. Eşitsiz iktidar ilişkileri, ekolojik ve toplumsal varlıklara eşitsiz erişim ve sosyal gruplar arasında ekolojik ve ekonomik değişimin fayda ve maliyetlerinin toplumsal açıdan eşitsiz dağıtıldığı mekânlar üretirler. Özel sermayenin devlet yönetimi üzerinde güçlü bir hegemonyası var ve şirketler, hem yerel hem de uluslararası düzeyde çoğu kez toplumsal hareketlerin birincil hedefleridir. Küresel toplumda iktidar sistemini biçimlendiren temel kurumlar bunlar olduğundan toplumsal hareketler hem devletle hem de şirketlerle karşı karşıya gelmelidir. Ancak Türkiye’deki yönetim yapısının otoriterliği ve toplumsal ve politik iktidarın baskıları nedeniyle köylü direniş hareketleri pek çok yerde projelerin yeniden değerlendirilmesini bile sağlayamadılar.

Türkiye’de kırsal ve kentsel pek çok örnekte görüldüğü gibi kalkınma, teknik bir mesele olarak algılanmakta, toplumsal ve ekolojik boyutları göz ardı edilmektedir. Derelerin yok edilmesi bir çevre meselesi olduğu kadar toplum, insan hakları, demokrasi ve adalet meselesidir de. Bu anlamda bir kalkınma, sermaye birikimi adına ve insan hakları pahasına gerçekleştirilmektedir. Köylerinden, yaşam alanlarından koparılan insanların büyük bir çoğunluğu, her türden insan ve çevre hakkı ihlaline maruz kalmaktadır. İradeleri hilafına yaşamsal köklerinden koparılmakta, çoğu kez kırsalda taşocaklarından HES’lere ve kentlerde kentsel yenilenmeye uzanan kalkınma biçimlerince yerel topluluklar yok edilmektedir. Köylünün bazı yönlerden devletin ve şirketinkinden daha sürdürülebilir bir gelecek vizyonuna sahip olduğu görülmektedir. Ancak köylü direnişlerinin mülksüzleştirilmeye karşı savunmacı bir mücadele içinden kalkınma, demokrasi ve çevre adına saldırgan muhalif bir mücadeleye dönüşmediği görülmektedir. Bu da önemli ölçüde devletin ve sivil toplumun karakterinden kaynaklanmaktadır. Devletin ve sermayenin baskın ve sivil toplumun zayıflığı.

Sahada gözlemlenen temel olgu, köylü direnişleri yerel koşullara ve deneyimlere uygun, geleneksel hakların savunulmasına ve toplulukların bilinçlendirilmesine dayalı birer yerel hareketlenme olduğudur. “Arka bahçemde istemiyorum (NIMBY)” tavrını aşan ama daha radikal muhalif politika biçimlerinin gelişmesine yönelmeyen yerelde yerel kalan hareketler. Temelde her köy bir veya birkaç projeye karşı kendi mücadelesini veriyor. Direnişlerin temel dinamiği bu. Mücadelede başarı için birleşmek, ortak sorunları tespit etmek, dayanışmayı aşip ortak stratejiler geliştirilmesi gerekiyor. Dönüşüm nesnesi olarak sistemik boyutlarıyla toplumsal bütünü hedeflemiyor, militan tikelciliği aşamıyor, mücadeleler yerel, sahaya özgü kolektif eylemler olarak kalıyor. Gündelik rutine muhalefet etmekten bunu üreten yapıya muhalefet etmeye ve bunu üreten yukarıdan toplumsal hareketlerle doğrudan çatışmaya geçemiyor. Kolektif bir direnişin yapılabilir

olduğunu gösteriyor, toplumu güçlendiriyor ama daha ileriye, iktidar ve tahakküm ilişkilerini üst ölçeklerde tümenden dönüştürmeye yönelmiyor, yerelde yerel kalıyor. Basit bir taşeron-köylü kavgası olarak görülüyor, asıl muhalifi tespit etmekte başarısız kalıyor ve mücadelenin ürün ve öznesi olarak toplumsal bütünü farkedemiyor.

Köylülerin mücadelelerinde diğer bir temel sorun projelerin politikleştirilmesi yönünde örgütlenme yaratamamasıdır. Kendisi yaratamadığı gibi üst ölçeklerdeki ekolojik örgütlenmelerden de kopuk kalıyor. Ekolojik hareketler destek dışında örgütlenme yoluyla taban hareketlerine erişemediği gibi, yerel hareketler de ekolojik örgütlenmelerle güçlü bağlar kuramıyor. Çoğu kez mücadele şantiye alanlarında fiziksel kuvvet yoluyla veya yargı süreçlerinde projenin bir aşamasının durdurulması veya iptal edilmesine odaklanıyor. Oysa mahkemeye gitmek çözüm getirmiyor, örgütlenip sürekli baskı kurması gerekiyor. Bunun için de yerel ölçekte önce toplumun örgütlenmesi, ulusal ölçekte kentli çevre ve insan hakları STK'ları ve aktivistleri ile güçlü bağlantıların kurulması ya da bunların kurduğu ağlara dahil olunması, uluslararası ölçekte de STK'lar, aktivistler ve Dünya Bankası gibi kuruluşlara baskı uygulayan ağlara katılması gerekiyor.

Direnış strateji ve eylem biçimlerine gelince, genellikle köylüler geçimini ve yaşamını dönüştürmek üzere dışarıdan gelen müdahaleyi durdurmaya yönelik doğrudan eylemler yapıyorlar. Daha çok altpolitik doğrudan stratejiler kullanarak bir çitleme müdahalesini durdurmaya çalışıyorlar. Makine önüne yatma, yakma, kırma şeklinde direniş araçları kullanıyorlar. Bunun dışındaki ittifaklar, hukuk, medya, formel örgütlenme ve karşı uzmanlık gibi dolaylı politik stratejilerin çoğu organik aydınlar, kentle ilişkiler, daha önceki eylem ve direniş deneyimleri, internet-sanal ortam gibi yeni iktidar araçları, gençlik ve diğer muhalefet grupları, diğer direniş hareketleri ile bağlantıları üzerinden geliyor. Diğer direniş hareketleri hangi araçları kullanmaktaysa bunlardan genellikle haberdarlar. Daha önce sadece doğrudan eylemlere odaklanan stratejiler ve taktikler yerine köy kent mesafesinin daralmasına, yeni iktidar araçlarının gelişmesine bağlı olarak köylü direnişlerine de yeni araçlar ve stratejiler ekleniyor. Günümüzde ağırlıklı olarak hukuk, bilim, medya gibi araçlarla sivil toplum üzerinden dolaylı stratejilere başvurulduğu görülüyor. Daha çok çevresine ve doğasına müdahale eden aktörlerin meşruiyetini bozacak yöntemlere başvuruyor. Doğrudan eylem, sivil itaatsizlik biçimleri projelerin inceleme ve işletme süreçlerini kesintiye uğratmak, devletin ve şirketin halkı dikkate almasını ve hesaba katmasını sağlamak için ideal bir yöntem özelliğini korusa da direnişin içinde gerçekleştiği tarihsel bağlam değişirken, köylü değiştiği gibi köylünün geleneksel direniş biçimlerinin de değiştiği görülüyor

Türkiye’de yakın gelecekte doğanın üretimine yönelik HES, RES, NGS ve termik santral ve diğer büyük ölçekli projelerin büyüklüğünün ve sayısının artması muhtemeldir ve bu projelerin her biri kaçınılmaz bir şekilde sosyal ve çevresel riskler taşıyacaktır. Toplumsal gözetim ve denetimden uzak, şirketlerin ve bürokratların insafına bırakılmış projelerin toplumsal hareketler yoluyla geri çevrilmesi, çevresel ve sosyal değerlendirmelere yüksek standartların getirilmesi ve etkilenen toplulukların katılımı, çevresel onay sürecini büyük ölçüde geliştirebilir. Devletin otoriterliği ve sermayenin saldırganlığına rağmen bu projelerden etkilenen ve etkilenecek olan insanlar gelecekteki yaşam ve geçim alanlarına ilişkin serbest, önceden ve bilgilendirilmiş rıza ve kendi geleceğini belirleme haklarına ve toplumsal, çevresel ve ekonomik risklerden korunma imkânına kavuşma fırsatını elde edebilirler: bunun yolu da toplumsal mücadeleden ve bu mücadelelerin birleşmesinden geçmektedir. Son tahlilde sahada doğa üzerinde hegemonya tarafından öne çıkarılmayan doğayı ve yaşamı savunmaya yönelik bir sınıf mücadelesi, çatışması yaşanıyor. Kilit aktörler emek (köylü), sermaye (şirket) ve devlet. Köylünün doğaya erişimi kapitalizm için zorunlu ilkel birikim sürecini bloke ediyor. Hem emeğin hemde ekolojik varlıkların metalaştırılmasına engel olurken bu üretim araçları hem emeğin kendini hemde doğayı savunması için imkanlar yaratıyor. Ancak toplumsal direnişin ölçeği büyüdükçe hegemonyanın zemini aşınıyor. Bu nedenle Türkiye örneğinde bu sorunlar sadece o yörede yaşayanların sorunu olarak algılandıkça ve direnişler, karşı çıkışlar yerellikle sınırlı kaldıkça nihai kazanımların sınırlı, imkânsız olduğu görülüyor.

Nihayetinde küresel ölçekte eşitsiz gelişme eğilimlerine bağlı olarak, bir yerdeki emek doğa ilişkisinin kaderini önemli ölçüde başka bir yerdeki emek sermaye çatışmasının sonucu belirliyor. Ama herşeye rağmen sermayeye ve sermayenin projelerini kolaylaştıran devlete karşı direniş beyhude değil. Dünyanın her yerinde olduğu gibi neoliberal dönemin çitleme ve mülksüzleştirmelerine karşı doğayı, yaşamı ve geçimi korumaya ve savunmaya yönelik halk hareketleri giderek artmakta ve örneğimizde olduğu gibi birçok yerde başarılı da olmaktadır. Direniş iktidarı köylü gibi basit görülen toplulukların elinde toplandıkça ve sermayenin karşısına görece homojen ve donanımlı bir grup olarak çıktıkça birliktelik, sabır, inanç, kararlılık, gayret, ısrar, umut ve destekle yerel topluluklar kendilerini ve doğalarını savunabiliyor ve toplumsal ve ekolojik açıdan tahripkar projeleri durdurabiliyor ya da etkilerini azaltabiliyorlar. Mücadele zor uzun ve meşakkatli olabiliyor, ama topluluk için elde edilen sonuçlara değiyor: toplum kendini ve doğasını koruyabiliyor.

Ek-1. BİLGİLENDİRİLMİŞ İRADEYLE ARAŞTIRMA İZİN FORMU

Araştırmanın Konusu: Türkiye’de toplum doğa ilişkilerinin dönüşümü ve HES karşıtı mücadelelerin toplumsal dinamikleri.

Araştırmanın Yöneticisi: Doçent, Dr. Mihriban ŞENGÜL

İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye

Araştırmacı: Nejdet ÖZBERK

Araştırmanın Başlığı: *DOĞA, İKTİDAR VE DİRENİŞ: Ahmetler, Güçlüköy ve Gençler Köyleri Örneğinde Su Hakkı Mücadelelerinin Ekoloji Politikası Üzerine Bir İnceleme*

Siz, _____ bu izin formunu okuyarak/dinleyerek, kendi iradenizle bu araştırmaya katılmayı kabul ettiğinizi ifade etmiş oluyorsunuz. Bu araştırmanın özü aşağıda açıklandığı gibidir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma öncelikle Türkiye’deki çevre (su) hakkı mücadelelerinin sosyoekonomik ve kültürel dinamiklerini anlamayı hedeflemektedir. Bunu takip eden amaç yerelde sosyo-ekolojik süreçleri üzerinde görülen ekonomik ve politik baskıyı ve bu baskıya verilen toplumsal tepkileri ve bunun toplumsal dinamiklerini anlamaktır. Bu çalışma, nihai olarak, yerel toplumsal ilişkileri dönüştüren bir çevresel müdahaleyi ve ekolojik dönüşüm tehdidine verilen tepkiyi iktidar, tahakküm ve direniş ilişkileri üzerinden açıklamaya çalışacaktır. Çalışma politik ekoloji perspektifi ile yerel bir çevre mücadelesi arasında bağlantı kurarak toplumsal ve ekolojik değişmeyi anlamayı ve açıklamayı amaçlamaktadır.

YORDAM

Bir katılımcı olarak size gelenekleriniz, geçmişleriniz, tarım ve geçim etkinlikleriniz ve yaşam hikâyeleriniz, doğal çevreye dair görüşleriniz ve anılarınız, doğal varlıkları kullanım biçimleriniz hakkında bazı ucu açık sorular ve verdiğiniz mücadele hakkında da nispeten daha detaylı sorular sorulacaktır.

RİSKLER VE RAHATSIZLIKLAR

Bu görüşmeyle ilgili olarak hiçbir risk ve olası rahatsızlık söz konusu değildir. Eğer benim sorularım nedeniyle rahatsızlık duyarsanız, arzu ettiğiniz herhangi bir noktada durabilir ve katılımdan vaz geçebilirsiniz.

FAYDALAR

Bu görüşmeye katılımınız araştırma ekibine bu araştırmanın hedefi doğrultusunda bilgi geliştirilmesinde yardımcı olacaktır. Katkılarınız bize, yerli halk ve aslında doğa üzerinde söz sahibi olan herkesle ilgili olarak çevre koruma ve bölgenin doğal varlıkların sürdürülebilir şekilde en iyi yönetimine dair tüm konular, davranışlar, sosyal değerler ve tercihler hakkında bilgi edinme konusunda yardımcı olacaktır.

GİDERLER VE GİDERLERİN TAZMİNATI

Görüşme nedeniyle ortaya çıkabilecek masrafların karşılanması için kullanılabilecek bir parasal kaynak mevcut değildir. Araştırmacının kendi olanaklarıyla karşılanacaktır.

GİZLİLİK

Cevaplarınızın gizliliğini garanti altına almak için gerekli her türlü önlem alınacaktır. Eğer izin verirsiniz görüşmeler sesli olarak kayıt edilecek, aksi halde el yazması notlar alınacak ve bu kayıtlar gizlilikle korunacaktır.

Özel geliştirilmiş kodlama sistemi kullanılarak isimler ve şahıslar gizli tutulacaktır. Sizin isminiz asla ve hiç bir şekilde bu görüşmeler esnasında söyleyeceğiniz şeylerle ilgilendirilmeyecektir.

GÖNÜLLÜ KATILIMCILIK

Bu projeye katılmak için hiçbir zorunluluğunuz veya yükümlülüğünüz söz konusu değildir. Hiç bir önyargı altında kalmayarak herhangi bir noktada katılımınızı geri çekebilirsiniz.

İLAVE BİLGİ TALEBİ

Eğer bu çalışmaya katılımınızla ilgili olarak bir sorunuz olursa, hocam Doç.Dr. Mihriban ŞENGÜL'ü (422) 377-4267 dâhili 4267 (mihriban.sengul@inonu.edu.tr) veya ben Nejdet ÖZBERK'i (0384) 411 35 30 dâhili 27015 (nozberk@nevsehir.edu.tr) arayabilirsiniz.

KATILIMCININ GÖNÜLLÜ İRADE BEYANATI

Bu formu okuyarak/dinleyerek bu çalışmaya gönüllü olarak katıldığımı kabul ediyorum. Bu belgeyi okumak/dinlemek suretiyle yasal haklarımın hiçbirisinden vaz geçmediğim bilgim dâhilindedir. Bu izin formunu okuma fırsatım oldu ve benim kullandığım ve anladığım dilde bana açıklandı. Soru sorma imkânım oldu ve tatminkâr cevaplar aldım. Bu “Bilgilendirilmiş İradeyle Araştırma İzin Formu’nun “ imzalı bir kopyası bana verildi.

Katılımcının İsmi _____

Katılımcı Kodu: _____ Yaş: _____ Cinsiyet: _____

Görüşmenin Yapıldığı Yer ve Tarih: _____ / _____

ARAŞTIRMACININ BEYANATI:

Araştırmanın amacı, çalışma yordamı, olası riskler ve rahatsızlıklar ve olası faydaları açıkladım ve soruları mümkün olduğunca cevapladım.

İmza:

Tarih

EK-2: YAPILANDIRILMAMIŞ KÖY MÜLAKATI SORULARI

İnönü Üniversitesi'nde doktora öğrencisiyim. Doktora tezi konusu olarak köylülerin çevre mücadelesini araştırıyorum. Bu görüşme köyünüzde/yakınında yapılmak istenen HES projesi hakkında köylünün ne düşündüğünü ve yaşadığını incelemek için kullanılacaktır. Sorularımıza cevap vererek araştırmamıza katılmak ister misiniz? Tüm cevaplar kesinlikle gizli tutulacak olup sadece ve sadece akademik araştırma için kullanılacaktır.

A. TOPLUMSAL YAPIYI VE DEĞİŞİMİ ANLAMAYA YÖNELİK SORULAR

1. Kendinizi/geçmişinizi biraz tanıtır mısınız? Ne zamandır bu köyde/bölgedesiniz? Nasıl yaşıyorsunuz, geçinmek için ne yapıyorsunuz?
2. Köyünüzü (Ahmetler, Gençler ve Güçlüköy) nasıl tarif edersiniz? Köyün geçmişinden biraz bahseder misiniz? Köyünüz sizin için ne anlam ifade ediyor?
3. Geçmişten bugüne köyünüzde ne gibi değişiklikler oldu? Neden ve nasıl? Bu değişiklikler hakkında ne düşünüyorsunuz?
4. Köyde kimler yaşıyor? Köyden göç ne zaman başladı? Nereye göçüyorlar? (kır-kent mesafesi) Göçenler ne yapıyor? Köyle ne gibi bağları var?

B. EKOLOJİK İLİŞKİLERİ ANLAMAYA YÖNELİK SORULAR

5. Köylü doğadan (topraktan, sudan, ormandan) nasıl faydalaniyor? En çok hangi doğal varlıkları kullanıyorlar (d)? Kimler tarafından ve nasıl?
6. Geçmişten bugüne köylünün doğayla (toprakla, suuyla, ormanla) ilişkilerinde ne gibi değişiklikler oldu? Neden ve nasıl? Bu değişiklikler hakkında ne düşünüyorsunuz?
7. Kapız Çayı, Çenger Deresi ve Ahmetler Kanyonu ile ilişkiniz/ilginiz nedir? Dere sizin için ne anlam ifade ediyor? Dereye (kanyona, ormana) ne olacağı sizi neden ilgilendiriyor? Dere ile ilişkinizi (atalardan-çocukluktan) biraz anlatır mısınız?

C. YERELDE İKTİDARI (HEGEMONYAYI) ANLAMAYA YÖNELİK SORULAR

8. Projeyi ne zaman, kimden öğrendiniz? Hangi olaylardan sonra projenin köye zararlı etkileri olacağı sonucuna vardınız? Bu projeler sizi ve köyünüzü nasıl etkileyecek?
9. Şirket(ler)le nasıl bir temasınız oldu mu? Direniş öncesinde şirketin ilk yaklaşımı ne oldu, köylüyü projeye nasıl ikna etmeye çalıştı, neler vaat etti? Direniş aşamasında taşeron şirketlerle neler yaşadınız?
10. Projeler konusunda devlet kurumlarıyla nasıl bir temasınız oldu? Özellikle ilgili devlet kurumları ve görevlilerinin köylüye karşı tavırları nasıldı? Nasıl değişti?

11. Mücadelede neler yaşadınız/gördünüz? Şiddete ve tehdide tanık oldunuz mu/maruz kaldınız mı?

12. Bu mücadelede köylü için en büyük engel sizce nedir? Neden?

D. DİRENİŞİ ANLAMAYA YÖNELİK SORULAR

13. Bu projeden önce Türkiye'deki öteki HES'lerin etkileri ve köylülerin tepkileri konusunda bilginiz var mıydı? Bu konuda ilk bilgileri kimden ve nasıl öğrendiniz?

14. Bu mücadele nasıl başladı? Ne zamandır devam ediyor? Köydeki tartışmalara ve mücadeleye öncülük eden biri/leri var mıydı? Kimler bu mücadelenin içinde (kadınlar, yerliler, gurbetçiler)?

15. Köylü HES'ten önce başka bir şeye topluca karşı çıktı mı, böyle bir olay/mücadele yaşandı mı? Bu dayanışma kendi içinde birliğini nasıl sağladı? Köylüler arasındaki ortak tavır nereden kaynaklanıyor?

16. Bu mücadelede ne ölçüde yer alıyorsunuz? Katkınız nedir? Kimler daha fazla öne çıkıyor? Neden?

17. Köylüler arasında projeler hakkında farklı düşünenler var mı? Nasıl?

18. Diğer köylerle ilişkileriniz nasıl? Hangi köyler destek veriyor, neden?

19. Mücadeleye dışarıdan ne tür destek var ve daha çok kimlerden geliyor? Onlarla ilişkilerinizi kim yürütüyor?

20. Başka yerlerde mücadele yokken buradaki mücadelenin sebebi nedir? Burayı farklı kılan nedir? Ne düşünüyorsunuz?

21. Bu mücadeleden ne umuyorsunuz? Başarılı olacak mı sizce? HES projesi gerçekleşirse ne yapmayı düşünüyorsunuz? Geleceğe ilişkin bir planınız var mı?

22. Eklemek istediğiniz başkaca bir şeyler var mı? Sormadığımız ama sorulması gerektiğini düşündüğünüz bir soru var mı? Bu konuda başka kiminle görüşmemizi tavsiye edersiniz?

Katılımınız için teşekkür ederiz. Bu cevaplar araştırmamız için çok yardımcı olacaktır. Tekrar belirtelim ki verdiğiniz bilgiler kesinlikle gizli tutulacaktır.

EK-3. AHMETLER KÖYÜNDE YER ADLARI

Derleyen: Mustafa Koç 2009

Dağlara taşlara adımı yazdım Türkümü söyler yamaçlardaki ardıc ağacı

Bir sen bilirsin beni bir de dağlar Köyümün taşı toprağı, derdimin ilacı

Eskiden beri yer adları ilgimi çeker. Bir yere o adın nasıl verildiğini hep merak eder dururum. Toplumsal hayatın geriye bir kültür mirası olarak bıraktığı en belirgin iz, belki de bu yer adları. Bir bölgeye yerleşen insanlar, yaşadıkları, konup göçtükleri, ekip biçtikleri, yatıp kalktıkları yerlere kendi hayat tarzlarına ya da hatıralarına uygun düşecek adlar vermişler. Bu yer adlarında küçük bir köyün etrafında dönen toplumsal hayat deneyimlerinin zenginliğini görebilirsiniz. Bir bakıma yer adları, yazılmamış bir sosyal tarihe benziyor. Eski insanların sonraya bıraktığı bir tarihsel kalıntı, yer adları...

Bazı yer adları kişilerle ilgili, oraya damgasını vuran unutulmuş bir insanın adını alarak ölümsüzleşmiş: Bodur'un ekinliği, Ahmet'in Adası, Koroğlu Ekinliği, Hatice'nin Suyu, Ümmü Dadı, Musalar Oluğu, Erenler Yokuşu...

Bazıları orada yetişen bitkileri, ürünleri yansıtıyor: Sarı Çıbıklı (Sarı Çubuklu), Sarı Otlu, Pelitli Goyak (Pelitli Koyak), Dali Biladan, Ardıçlı Yatak, Soğanlık, Çiçekli Döllük, Murtlu Koyak, Sarı Çıbıklı, Alıçlı Yatak, Mercimeklik...

Bazıları doğanın özelliğini yansıtıyor: Taş Harman, Çataltaş, Çukur, Çayır, Gökkaya Deresi, Tıngıravık Taş, Değirmen Boğazı, Koyak Altı, Soğuk Suyun Gözü, Gücükburnu, Taş Harman, Kurtlar Deresi, Çakal Köy, Say Köy, Yokuş Başı, Kazan Göbet...

Yaşanmış kötü bir olayın geçtiği yere o olayın adı verilmiş: Oğlan Öldüğü, Davar Kırıldığı, Hatıl Yandığı...

Özetle yer adlarının verilişinde son derece mantıklı ve anlaşılır bir gerekçe var.

Eskiden bu bölgedeki birçok köy Ahmetler'e bağlıydı. Hala Hocalı'da, Cırıklı'da bile nüfus kaydında doğum yeri Ahmetler olarak geçen nüfus cüzdanları olduğu söylenir. Zamanla bu köyler Ahmetler nüfusundan ayrılmış. Önceki yıllarda Gençler (Gecereme) ve Erengeriş köyleri, Ahmetler Muhtarlığına bağlı yerleşim yerleriydi. Sonradan buralar Ahmetler'den ayrılarak ayrı birer köy odular. Bu iki köy için de belirli bir arazi ayrıldığı halde Ahmetler, bölgedeki en geniş topraklara sahip köylerden biridir. Yüz ölçümü en geniş köy olmasına rağmen ekime elverişli toprağı en az köy belki de burası. Çünkü arazi genellikle dağlık ve ormanlıktır.

Ahmetler, dağlık ve ormanlık bir doğada kurulu olduğu için adım başı her köşede ayrı bir mevki adı var. Bu adların hepsinin öz Türkçe olduğuna dikkat edin. Unutulan birçok sözcük hala bu yer adlarıyla yaşıyor.

İşte bu geniş topraklardaki başlıca mevkilerin adları şöyle:

AHMETLER KÖYÜNDEKİ YER ADLARI

Ak Belen	Borcaklı Burun	Çevlik	Diilenbiç (Dinlenbiç) –
Akbağın Dibi	Buynuzlu yatak	Çevlik Boğazı	Dinlenme yeri
Alaca İni	Bük	Çılbıtlı Yatak	Dikmen
Alıçlı Yatak	Celel Yaka	Çıtırıklı	Doğru Yol Başı
Ardıçlar	Cırnaz	Çiçekli Döllük	Ebenin Koyağı
Arı Taşı	Cipikli	Çirişli Yatak	Emine Bezili
Asar	Cipikli Başı	Çöndürün ini	Emin yeri
Aşağı Köy	Çakal Köy	Çukur	Eren Geriş
Aşağı Köy Ketiri	Çaltılı	Dali Biladan	Erenler
Aşağıköy Gediği	Çardak G.tü	Dar Boğaz	Eyne Beyi
Atlanbaçaltılı	Çatal Taş	Darı yeri	Fersin Yaka
Balçıklı Boğazı	Çayır	Davar Kırıldığı	Gavur Yapısı
Bedel yeri	Çebiç yatağı	Dedeler Yalağı	Gedik Başı
Biladancık	Çekiç Beleni	Değirmen Boğazı	Göbekçinin Bükü
Bilavgat	Çekiç Beleni	Değirmenin adası	Gödeles
Bodurun ekinliği	Çevlik	Delik İn	Gök Hüseyin Yeri

Göğolan'ın yeri
Gökkaya Deresi
Gönnük Kaya
Gözet Altı
Gözet Başı
Gübreli Boğaz
Gübreli Boğaz
Gücük Burnu
Güğlen
Harman Pelit
Hasanın Suyu
Hatıl Yandığı
Haticenin suyu
Havut
Hebil Bey Köyü
İkorum (İki korum)
İn yakası
İnaltı
İnbaşı
İnce Senir
İnin Önü
Kale
Kalkan Taş
Kalmık Döllüğü
Kapanya
Kaplan Bpğazı
Kapun Ağzı
Kara Gönnes
Kara in
Karanlık Boğaz
Karanlık Bük

Kaya Altı
Kazan Göbet
Kel Bağ
Kel bahçe
Kel Yol (Uçurum)
Ketirce Gedik
Kızıl An
Kızıl Belen
Kızıl Bilavgat
Kızıl bük
Kızıl İn
Kızıl Yer
Kızılca Ağaç
Kirse Muğarı
Koca Ağaç Sokağı
Koca Belen
Koca Bezil
Koramşa (Hürrem Şah)
Korum Ardı
Koyak Altı
Koyak Yüz
Kömür Ocağı
Köprü Ayağı
Köroğlu Ekinliği
Köy Ketiri
Köy Önü
Köy Yeri (babuçcular)
Kurtlar Deresi
Kuru Bayır
Kuruca deresi
Kuz Yaka

Kuzlu Gözüktüğü
Mandallar
Mehel Bükü
Mercimeklik
Mezar Ardı
Murtlu koyak
Murtluca
Musalar Oluğu
Mustafa Elifi
Mustafacığın Yeri
Nergizli
Oğlan Öldüğü
Oluk Önü (Çeşme Önü)
Orta Belen
Öküz Yatağı
Palamut Dibi
Payam Seki
Pelitli Koyak
Pinar Yalak
Saklar Önü (mezarlık)
Sarı Balak
Sarı Çubuklu Taş
Sarı Çucuklu
Sarı otlu
Sarı Purç (Ot, Purç)
Sarınc
Sarınc Beleni
Sarınc Beleni
Say Köy
Serken
Serken Yaka

Seyret Alanı
Soğanlık,
Soğuk Suyun Gözü
Sokma Ağzı
Sumaklı
Sümbüllü
Sürmeşe
Tahta
Tahtacı Yurdu
Taş Çeşme (Gavur
Çeşmesi)
Taş Harman
Taşlıca
Taşlıca 2
Teke Taşı
Tingiriravuk taş
Tilki Boğazı
Tuz Taşı
Tülüdünün Yatak Yeri
Tütünlük
Ulumalı Taş
Ümmü Dadi
Yalaklar
Yalaklar Mezarlığı
Yaz Yurdu
Yazı
Yıldırımli
Yokuş başı
Yonga bucağı
YukarıDere

YAYLAMIZDAKİ YER ADLARI

Ahmetler Kuyusu
Akkuyu Bucağı
Akkuyu Bucağı
Aldürbe (Ali Türbe, Deli
Aldürbe Çapırı
Aradaşı (Arataşı)
Ardıçlı Diş
Asarkaya
Aşı Gediği
At Koyağı
Avık Boğazı
Avıkoyağı
Aylica
Bağlalı
Bal Koyağı
Belik Katıran
Bey Sivrisi
Bozlağan
Buz Oğruk
Canavar Alanı
Çağşırı Oğruğu
Çakıl
Çakılbaşı
Çandır Sırtı
Çatal Yürük

Çatalca
Çataleğrik
Çırlavık
Çiğlemlı (Çiğdemli)
Çürük
Daban İni
Değirmen Taşı
Deke Taşı
Dekelik (Tekelik)
Deli Hasan Eğriği
Deve Koyağı
Diğrak
Dünek
Eğriğar (Eğrikar)
Garip Mezarı
Gökçukur
Gökyalçı
Göl Gediği
Gölcük
Gurna
Gurna Gediği
Güldağ
Güllü Belen
Gürlevik
Isırganlı Alan

Isırganlı Han (Isırganlı
Kah)
İmal (İmal Dağı)
İmal İni
İnce Eğriş
İnek Uçan Yer
İparlı
Kara Abdullahın Suyu
Kara Sivri
Karabeyin Devesinin
Uçtuğu Yer
Karabul Çasırlığı
Karakoyak-1
Karakoyak-2
Karanlık Bucak
Katırcı İni
Kayaağıl Başı
Keklik Muğarı (Keklik
Pınarı)
Keldağ
Kırkyalak
Kızıl Alan
Kızıl Eğriönü
Kızılbelen
Kızılcalar Ardı

Kızıltepe
Kocakoyak
Kösedağ
Kumlu Koyak
Küçük Papaz
Mahmut Koyağı
Mullanın Eşmesi
Musa Baylıcası
Musadağı
Obayeri
Odonluk
Orta Belen
Papaz Ağzı
Papazbaşı (Papaz)
Papazın İçi
Sayyatak
Sultan Çukuru
Şalbalı Alan
Şeker Taşı
Tahtalı
Tomsu Başı
Top Eşme
Uluğuçca Alanı
Ürküden

EK-4. YAPILAN GÖRÜŞMELER LİSTESİ

Kod*	Adı ve Soyadı	Görüşme Tarihi	Köyle ya da Direnişle ilgisi	Mesleği -Kurumu	Cinsiyeti
a) Kurumsal Kişilikler ve Aktivistler					
1	Halil Hadimli	01.09.2015	-	Akademisyen, Coğrafyacı, Uşak Üniversitesi Coğrafya Bölümü	E
2	Coşkun Okan Güney	03.09.2015	-	Orman Mühendisi, Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	E
3	Ramazan Öztürk	03.09.2015	-	Orman Mühendisi, Yalçıdibi Orman işletme Şefliği	E
4	Ahmet Öztürk	16.08.2014	Aktivist- Sözcü	Mersin Boğazpınar Karasu HES karşıtı Platformu	E
5	Semra Kabasakal	16.08.2014	Aktivist- Sözcü	Serbest Avukat, Mersin Boğazpınar Karasu HES karşıtı Platformu	K
6	Zafer Kecin	16.08.2014	Aktivist -Sözcü	Kastamonu Loç Vadisi Çevre Platformu	E
7	Erdal Elginöz	17.08.2014	Aktivist-sözcü	Alakır Kuzdere Çevre Platformu	E
8	Şafak Okdemir	17.08.2014	Aktivist	Alakır Kuzdere Çevre Platformu	K
9	Emrah Yeşilirmak	17.08.2014	Aktivist-Sözcü	Yeşilirmak Tokat Tozanlı Çevre Platformu	E
10	Burak Ece	17.08.2014	Aktivist-Sözcü	Yeşilirmak Tokat Tozanlı Çevre Platformu	E
11	Mustafa Koç	07.09.2014	Ahmetler Köylüsü- Sözcü- Aktivist	Emekli Öğretmen, Dersane Yöneticisi	E
12	Mehmet Aslan	07.09.2014	Ahmetler Köylüsü -Aktivist	Yeminli Mali Müşavir	E
13	Ramazan Ecevitoglu	07.09.2014	Ahmetler Köylüsü Aktivist	Serbest Avukat	E
14	Özer Akdemir	23.08.2015	Aktivist	Hayat TV Çevre Programı Yapımcısı	E
15	İlker Çingilbel	25.12.2015	-	Öğretim Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi Akseki Meslek Yüksekokulu	E
16	Gökhan Nergis	12.09.2015	-	Harita Mühendisi, Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu	E
17	Hasan Öz	07.09.2015	Ahmetler Köylüsü	Orman ve Su işleri bakanlığı Gündoğmuş Orman işletme Müdürü	E
18	Hasan Hüseyin Coşar	06.07.2014	Gençler Köyü Muhtarı	-	E
19	Murat Ceylan	08.09.2014	Güçlüköy Muhtarı	-	E
20	Mustafa Yıldız	07.09.2014	Ahmetler Köyü Muhtarı	-	E
21	Mustafa Er	09.09.2014	-	Ziraat Mühendisi, Gençler ve	E

				Ahmetler Köyleri Sorumlusu - Manavgat İlçe Tarım Müdürlüğü	
22	Serhat Akyüz	09.09.2014	-	Ziraat Mühendisi, Güçlüköy Sorumlusu- Akseki İlçe Tarım Müdürlüğü	E
b. Köylüler					
23	A.K.	08.09.2014	Ahmetler Köylüsü	Çoban	E
24	A.D.	08.09.2014	Ahmetler Köylüsü	Çoban	E
25	M.K.	08.09.2014	Ahmetler Köylüsü	Çiftçi	E
26.	V.A.	23.08.2014	Ahmetler Köylüsü	Emekli Öğretmen	E
27.	R.V.	23.08.2014	Ahmetler Köylüsü	Arıcı	E
28	Ö.V.	23.08.2014	Ahmetler Köylüsü	Özel Sektör Çalışanı	E
29	V.E.	23.08.2014	Ahmetler Köylüsü	Ev Hanımı	K
30	Y.Ü.	23.08.2014	Ahmetler Köylüsü	Ev Hanımı	K
31	K.Y	23.08.2014	Ahmetler Köylüsü	Üniversite Öğrencisi	E
32	V.L.	23.08.2014	Ahmetler Köylüsü	Üniversite Öğrencisi	E
33.	A.G.	24.08.2014	Güçlüköy Köylüsü	Emekli	E
34	H.A.	24.08.2014	Güçlüköy Köylüsü	Çiftçi	E
35	T.K.	24.08.2014	Güçlüköy Köylüsü	Ev Hanımı	K
36	M.A.	24.08.2014	Güçlüköy Köylüsü	Çiftçi	E
37	E.A.	24.08.2014	Güçlüköy Köylüsü	Ev Hanımı	K
38	M.B.	07.09.2014	Güçlüköy Köylüsü	Çoban	E
39	A.K.	23.08.2014	Gençler Köylüsü	Çiftçi	E
40	C.M.	23.08.2014	Gençler Köylüsü	Ev Hanımı	K
41	Ç.B.	23.08.2014	Gençler Köylüsü	Çiftçi	E
42	H.K.	08.09.2014	Gençler Köylüsü	İşçi Emeklisi	E
43	G.N.	08.09.2014	Gençler Köylüsü	Çiftçi	E
44	A.Ç.	08.09.2014	Gençler Köylüsü	Ev Hanımı	K
45	E.D.	08.09.2014	Gençler Köylüsü	İşçi Emeklisi	E
Görüşmelere-kişilere yapılan atıflar metin içinde (#27) örneğinde olduğu gibi gösterilmiştir. Araştırma etiği ve gizlilik politikası gereği köylülerin açık isimleri verilmemiş, kimlikleri gizlenmiştir.					

KAYNAKÇA

- ADAMAN, Fikret ve Bengi Akbulut (2013),” Modernleşmenin Dayanılmaz Cazibesi: Büyüme Fetişizmi”, **Perspectives: Türkiye’den Siyasi Analiz ve Yorum**, 5.13. s. 14-17.
- ADAMAN, Fikret ve Murat Arsel (2005) **Environmentalism in Turkey: Between Democracy and Development**, Aldershot: Ashgate.
- ADAMS, W.M. (2001) **Green Development: Environment and Sustainability in the Third World**, London: Routledge.
- “Ahmetler Köyü” (tarihsiz) <http://www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=236603> (Erişim Tarihi, 09.04.2016).
- Ahmetler Kültür ve Dayanışma Derneği (2012) **Antalya İli Manavgat İlçesi Ahmetler Kanyonu Hes Regülatörü Tanıtım Dosyası**: Antalya.
- ____ (2010) “Ahmetler Köyü Kültür ve Dayanışma Derneği Tüzüğü,” <https://drive.google.com/file/d/0B4XAS4kWjzQuMjBiYWJmMTMtMGUyMC00ODUyLWJhZWYtZTY3ZTA1N2M0Njky/view?hl=tr&pli=1> (Erişim Tarihi, 03.04.2016).
- “Ahmetler’de Hes Mitingi”(2012)http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1237:ahmetlerde-hes-mitingi&catid=7:koyden&Itemid=27 (Er.Tar. 03.04.2016)
- “Ahmetler Kanyonunda 4 Yaralı” (2013) <http://www.haberler.com/hes-protestosunda-4-yarali-5159802-haberi/> (Er.Tar. 03.04.2016)
- AHTI-VEIKKO, Pietarinen ve Francesco Bellucci (2014) “New Light on Peirce's Conceptions of Retroduction, Deduction, and Scientific Reasoning”, **International Studies in the Philosophy of Science**, 28:4, s.353-373,
- AKBULUT, Bengi, (2015a)” “A Few Trees” in Gezi Park Resisting the Spatial Politics of Neoliberalism in Turkey” **Urban Forests, Trees, and Greenspace: A Political Ecology Perspective, (der)** L. Anders Sandberg, Adrina Bardekjian, ve Sadia Butt Routledge, New York.
- ____ (2015b) “Adaletsizlik Ekseni Olarak Kalkınma: Adalet ve Kalkınma Partisinin Kalkınma Stratejileri” **Perspectives**, Sayı 13, Heinrich Böll Stiftung / Türkiye.
- ____ (2014) “Neither Poor Nor Rich But “Malcontent”: An Anatomy of Contemporary Environmentalisms” **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, 2:1,s.9-24.
- ____ (2011) "State Hegemony and Sustainable Development: A Political Economy Analysis of Two Local Experiences in Turkey"University of Massachusetts – Amherst, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- AKBULUT, Bengi ve Ceren Soylu “An Inquiry into Power and Participatory Natural Resource Management”, **Cambridge Journal of Economics**, 36, s. 1143–1162

- AKRAM-LODHI, A. Haroon ve Cristóbal Kay (2010) “Surveying the Agrarian Question (part1): Unearthing Foundations, Exploring Diversity”, **The Journal of Peasant Studies**, 37:1, s.177-202.
- AKRAM-LODHI, A. Haroon ve Cristóbal Kay (2010) “Surveying the Agrarian Question (part 2): Current Debates and Beyond”, **The Journal of Peasant Studies**, 37:2, s. 255-284.
- AKTAR, Cengiz (2015) “Türkiye’de ve Dünyada Küçük Aile Çiftçiliği ve Yeniden Köylülük” **Perspectives**, Sayı 13, Heinrich Böll Stiftung / Türkiye.
- ALKON, Alison Hope (2013) “The Socio-Nature of Local Organic Food” **Antipode**, 45: 3 s. 663-680.
- ALTINAL, Berk Efe (2010) “Rölativizm mi, Eleştirel Realizm mi?: Sosyal İnşacılıkta Yöntemsel ve Politik Sonuçları Olan Epistemolojik Bir Tercih” **Eleştirel Psikoloji Bülteni**, Sayı 3-4, s. 75-84.
- Antalya İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, (2004) **Çevre Durum Raporu**, Antalya.
- Antalya Valiliği (2012) **Dünden Bugüne Antalya**, (2 Cilt), İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları: Antalya.
- ANTIMO L. Farro ve Deniz Günce Demirhisar (2014) “The Gezi Park Movement: a Turkish Experience of the Twenty-first-century Collective Movements”, **International Review of Sociology**, 24:1, s. 176-189.
- ARDA, Balca (2015) “Apolitical is Political: an Ethnographic Study on the Public Sphere in the Gezi Uprising in Turkey”, **Interface: a Journal for and about Social Movements**, 7:1, s. 9-18.
- ARENDT, Hannah (2013) **İnsanlık Durumu**, (Çev. Bahadır Sina Şener), İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- _____(2014) **Şiddet Üzerine**, (Çev. Bülent Peker) İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- ARMIERO, Marco (2008) “Seeing Like a Protester: Nature, Power, and Environmental Struggles”, **Left History**, 13:1, s.59-76.
- ARMSTRONG, Allen (1991) “Resource Frontiers and Regional Development: the Role of Refugee Settlement in Tanzania.” **Habitat International**, 15 (1–2), s. 69–85.
- ARRIGHI, Giovanni (2010) **The Long Twentieth Century: Money, Power, and the Origins of Our Times**, London: Verso.
- ARSEL, Murat, Bengi Akbulut ve Fikret Adaman (2015) “Environmentalism of the malcontent: anatomy of an anti-coal power plant struggle in Turkey”, **The Journal of Peasant Studies**, 42:2, 371-395.
- ARSEL, Murat (2012) “Environmental Studies in Turkey: Critical Perspectives in a Time of Neoliberal Developmentalism”, **The Arab World Geographer** 15: 1, s. 72-81.
- ARSLAN, Mehmet (2016) “Yaylalar Yaylalar – 4” http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1787:yaylalar-yaylalar-4-&catid=30:marslan&Itemid=81 Erişim Tarihi, 03.04.2016)

- _____(2011) “Küçük Anılar, Gerilerde Kaldılar – 2” http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=811:kucucuk-anilar-gerilerde-kaldilar-2&catid=30:marслан&Itemid=81 (Erişim Tarihi, 03.04.2016)
- “Asırları deviren dava!”, (2015) http://www.dha.com.tr/asirlari-deviren-dava_875684.html (Erişim Tar: 25.05.2015)
- ASLAN, Şükrü (2004) **1 Mayıs Mahallesi - 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ATALAN-HELİCKE, Nurcan (2011) *The Seeds of Change: The State, The Politics of Development and Conservation in Neoliberal Turkey*, The Ohio State University, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ATASOY, Yıldız (2009) **İslam’s Marriage with Neoliberalism: State Transformation in Turkey**, New York: Palgrave Macmillan.
- AYDIN, Zülküf (2001) “Yapısal Uyum Politikaları ve Köylünün Beka Stratejileri”, **Toplum ve Bilim**, 88, s. 11-32.
- AYTEKİN, E, Atilla, (2015a) “Kuruluşundan 18. Yüzyıla Dek Osmanlı İmparatorluğu: Başlangıç Nağmesi” (Yay. Haz.) Gökhan Atılğan, Ateş Uslu ve Cenk Saraçoğlu, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat**, İstanbul: Yordam Kitap, .s. 13-38.
- _____(2015b) Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu: Kapitalistleşme ve Merkezileşme Kavşağında” (Yay. Haz.) Gökhan Atılğan, Ateş Uslu, ve Cenk Saraçoğlu, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat**, İstanbul: Yordam Kitap, .s. 39-87.
- BAGCHI, Amiya Kumar (2005) **Perilous Passage: Mankind and the Global Ascendancy of Capital**, Lanham, MD: Rowman ve Littlefield.
- BAKKER, Karen (2015) “Neoliberalization of Nature” içinde Tom Perreault, Gavin Bridge ve James McCarthy, **The Routledge Handbook of Political Ecology**, Abingdon: Routledge.
- _____(2013) “Neoliberal versus Post-neoliberal Water: Geographies of Privatization and Resistance” **Annals of the Association of American Geographers**, s. 253-260.
- _____(2011) **Privatizing Water: Governance Failure and the World's Urban Water Crisis**, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- _____(2010) The Limits of 'neoliberal natures': Debating Green Neoliberalism” **Progress in Human Geography**, 34:6, s. 715-735.
- _____(2007) “The "Commons" versus the "Commodity": alter-globalization, anti-privatization and the human right to water in the global South” **Antipode**, 39:3, s. 430 - 455.
- (Basın Bülteni) “Ahmetler Köyünden Basın Bülteni” (2013) http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1382:ahmetler-koyunden-basil-bulteni&catid=7:koyden&Itemid=27 (Erişim Tarihi: 21.10.215)
- BASKICI, Murat, M. (2009) “Osmanlı Tarımında Makine Kullanımı” **Mülkiye**, 33:262, s. 77

- BAŞARAN, Mehmet Ali ve Yusuf Cengiz (2012) “Antalya’da Orman Müessesesi, Ormanlar ve Ormancılık” içinde **Dünden Bugüne Antalya**, Antalya: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- BATOU, Jean (2015) Accumulation by Dispossession and Anti-Capitalist Struggles: A Long Historical Perspective, **Science and Society**, 79: 1, s. 11–37
- BAYAT, Bayat (2008) **Sokak Siyaseti: İran’da Yoksul Halk Hareketleri**, (Çeviren: Soner Torlak) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- BAYKAN, Barış G. (2013) “Türkiye’nin Çevrecileri Kimler?” **Perspectives: Türkiye’den Siyasi Analiz ve Yorum**, 4:13. s. 8-11.
- BAYRAMOĞLU, Sonay (2014) **Yönetişim Zihniyeti: Türkiye’de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BEBBINGTON, A., D.H. Bebbington, et al. (2008) “Mining and Social Movements: Struggles over Livelihood and Rural Territorial Development in the Andes”, **World Development**, 36:12, s. 2888–905.
- BEDER, Sharon (2000) **Global Spin: The Corporate Assault on Environmentalism**, Melbourne: Sage Publications.
- BENTON, Ted (1989) “Marxism and Natural Limits: An Ecological Critique and Reconstruction” **New Left Review**, I:178, s. 51–86.
- Berka Mühendislik (2013) **Kayalar Hafriyat Kırma – Eleme Tesisi Kapasite Artırımı Çed Raporu**, <http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/AKSEKI%20KAYALAR%20KALKER%20CR.pdf>
- BERNARD, H. Russell (2006) **Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches**, Oxford: AltaMira Press.
- BHASKAR, Roy (2008) **A Realist Theory of Science**, London: Routledge.
- BLAİKİE, Piers, (1985) **The Political Economy of Soil Erosion in Developing Countries**, Longman Development Series, London.
- BLAİKİE, Piers ve Harold Brookfield (1987) **Land Degradation and Society**, Methuen, London.
- BLAİKİE, Norman, (2007) **Approaches to Social Enquiry: Advancing Knowledge**, Cambridge: Polity Press,
- BOBROW-STRAIN Aaron (2007) **Intimate Enemies: Landowners, Power and Violence in Chiapas**, Durham: Duke University Press.
- BOELEN, Rutgerd, David Getches ve Armando Guevara Gil (2010) **Out of the Mainstream: Water Rights, Politics and Identity**, London: Earthscan.
- BOZYAP, Aylin (2013) “HES krizi: Ahmetler Kanyonu’nda köylüye ateş açıldı mı?” http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/11/131113_hes_ahmetler_kanyonu
- BRAUN, Bruce (2009) “Nature” **A Companion to Environmental Geography** (der.) Noel Castree, David Demeritt, Diana Liverman ve Bruce Rhoads, Oxford: Blackwell.

- ____ (2006) “Towards a New Earth and a New Humanity: Nature, Ontology, Politics”, **David Harvey: A Critical Reader** (der.) Noel Castree ve Derek Gregory, Oxford: Blackwell.
- BROCKINGTON, Dan, Rosaleen Duffy ve Jim Igoe (2008) **Nature Unbound: Conservation, Capitalism and the Future of Protected Areas**, London: Earthscan.
- BRYANT, Raymond L. (der) (2015) **The International Handbook of Political Ecology**, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- BRYANT, Raymond L. ve Sinead Bailey (1997) **Third World Political Ecology**, London: Routledge.
- BUĞRA, Ayşe ve Osman Savaşkan (2014) **Türkiye’de Yeni Kapitalizm: Siyaset, Din ve İş Dünyası**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- CASTREE, Noel (2011a) “Nature, Part I”. J. A. Agnew ve J. S. Duncan (der), **The Wiley Blackwell Companion to Human Geography**, Chichester: Wiley- Blackwell.
- ____ (2011b) “Neoliberalism and the Biophysical Environment 3: Putting Theory into Practice” **Geography Compass**, 5:1, s. 35-49.
- ____ (2010) “Neoliberalism and the Biophysical Environment 2: Theorising the Neoliberalisation of Nature” **Geography Compass**, 4:12, s. 1734-1746.
- ____ (2010) “Neoliberalism and the Biophysical Environment: A Synthesis and Evaluation of The Research”, **Environment and Society: Advances in Research**, 1, 5–45.
- ____ (2008) “Neoliberalising nature: processes, effects, and evaluations” **Environment and Planning A**, 40:1, s. 153-173.
- ____ (2003) “Production of Nature” **A Companion to Economic Geography** (der). Eric Sheppard ve Trevor J. Barnes, Oxford: Blackwell Publishing.
- ____ (2001a) “Socializing Nature: Theory, Practice, and Politics”, Noel Castree ve Bruce Braun, (der.) **Social Nature: Theory, Practice and Politics**. . Blackwell: London.
- ____ (2001b) “Marxism, Capitalism and the Production of Nature”, Castree, Noel ve Braun, Bruce (der.) **Social Nature: Theory, Practice and Politics**. Blackwell: London.
- ____ (1995) “The Nature of Produced Nature: Materiality and Knowledge Construction in Marxism”, **Antipode**, 27:1, s. 12-48.
- CASTREE, Noel, Rob Kitchin ve Alisdair Rogers (2013) **A Dictionary of Human Geography**, Oxford: Oxford University Press.
- CASTREE, Noel, Neil M. Coe, Kevin Ward ve Michael Samers (2004) **Spaces of Work: Global Capitalism and the Geographies of Labour**, London: SAGE Publications.
- CEBECİ, Ayşe (2012) **Bilmediğimiz Kapitalizm: Gizli Elin Kurumsallaşması YOİKK**, Sav Yayınları.
- CERİT-MAZLUM, Semra (2007) “Süreklilik ve Değişimler Ekseninde Çevre Politikası”, H. Erkul, ve L. Gökdemir (der.), **Türkiye’de Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Uygulanan Kamu Politikaları-I**, Ankara: Detay Yayıncılık.

- CERNEA, Michael. M. (2004) "Impoverishment risks, risk management, and reconstruction: A Model of population displacement and resettlement" Presented at UN Symposium on Hydropower and Sustainable Development, 27 to 29 October: Beijing, China.
- CHECKER, Melissa (2012) "Make Us Whole": Environmental Justice and the Politics of Skepticism", **Capitalism Nature Socialism**, 23:3, s. 35-51.
- CHILDE, V. Gordon, (2014) **Tarihte Neler Oldu?** (Çev. Alaeddin Şenel ve Mete Tunçay), İstanbul: KırmızıYayınları.
- _____(2006) **Kendini Yaratan İnsan: İnsanın Çağlar Boyu Gelişimi**, (Çev. Filiz Ofluoğlu), İstanbul: Varlık Yayınevi.
- CHOMSKY, Noam, Edward S. Herman (2012) **Rızanın İmalatı: Kite Medyasının Ekonomi Politikası**, (Çev.. Ender Abadoğlu) İstanbul: bgst Yayınları.
- COHEN, Shaul E. (2004) **Planting Nature: Trees and the Manipulation of Environmental Stewardship in America**, Berkeley: University of California Press.
- COLE, Ken (1999) **Economy–Environment–Development–Knowledge**, London: Routledge.
- COLLOREDO MANSFELD, R. (2009) **Fighting Like a Community: Andean Civil Society in an Era of Indian Uprisings**, Chicago: University of Chicago Press.
- COX, Laurence ve Alf Gunvald Nilsen (2014) **We Make Our Own History: Marxism and Social Movements in the Twilight of Neoliberalism**, Pluto Press: London.
- CROSBY, Alfred W., (2004) **Ecological Imperialism: The Biological Expansion of Europe**, Cambridge: Cambridge University Press.
- "ÇED davaları yatırım düşmanı" (2016) <http://www.hurriyet.com.tr/ced-davalari-yatirim-dusmani-40075575> (Erişim Tarihi: 20.05.2016).
- "Çenger Çayı'nda iki ayrı HES kuracak" (2015) <http://www.ilerigazetem.com/cenger-cayi-nda-iki-ayri-hes-kuracak/19566/> (Erişim Tarihi: 05.05.2016)
- "Çevreciler HES için Ankara'ya gidiyor" (2010) <http://www.akdenizbulten.com/haber/607-gundem-cevreciler-hes-icin-ankara39ya-gidiyor.html> (Erişim Tarihi: 05.05.2016).
- ÇOBAN, Aykut, Fevzi Özlüer, Sinan Erensü, Özer Akdemir ve Beyza Üstün (2015) "Türkiye'de Neoliberal Politikaların Ekolojiyi Kuşatması, Direniş ve Yeniden İnşa" <http://kentcevre.politics.ankara.edu.tr/Coban%20vd%20Ekoloj%20Mimarlik.pdf> (Erişim Tarihi: 06.04.2016).
- ÇOBAN, Aykut (2003) "Community-based Ecological Resistance: The Bergama Movement in Turkey" **Environmental Politics** 13:2, s. 438-460.
- DAHL, Robert A. (1957) "The Concept of Power", **Behavioral Science**, 2:3, s. 201-215.
- DE ANGELIS, Massimo (2004) 'Separating the Doing and the Deed: Capital and the Continuous Character of Enclosures', **Historical Materialism**, 12:2: s. 57-87.
- "Derelerin Kardeşliği" (2011). <http://www.antalyasolu.org/22-ekoloji-cevre/derelerin-kardesligi> (Erişim Tarihi: 07.03.2016).

- (DSİ) Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (2015a) **Stratejik Plan 2015 – 2019**, <http://www.dsi.gov.tr/docs/stratejik-plan/dsi-sp-2015-2019.pdf?sfvrsn=2> (Er. Tar. 07.03.2016)
- _____(2015b) Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü 2015 Yılı Faaliyet Raporu <http://www.dsi.gov.tr/docs/stratejik-plan/dsi-2015-faaliyet-raporu.pdf?sfvrsn=2> (Er. Tar. 07.05.2016)
- _____(2013) “Manavgat Ahmetler Köylülerinin Sorunları Yerinde Dinlendi” <http://www.dsi.gov.tr/haberler/2013/12/04/ahmetlerkanyonu> (Er. Tar. 07.03.2016)
- _____(2011) “Çevre ve Temiz Enerji: Hidroelektrik” http://www.ybtenerji.com/uploads/9/7/5/9/9759145/cevre_temiz_enerji.pdf (Er. Tar. 07.03.2016)
- “DSİ’den Çenger Çayı HES Açıklaması” (2015) http://www.bizimantalya.com/haber-87397-DSIden_Cenger_Cayi_HES_aciklamasi_#.VwPp2LVJlpM (Er. Tar. 07.03.2016)
- “Dil-Kültür” (2016) http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=23 (Erişim tar. 24.03.2016)
- DOANE, Molly, (2012) **Stealing Shining Rivers: Agrarian Conflict, Market Logic, and Conservation in a Mexican Forest**, Tucson: University of Arizona Press.
- DOBSON, Andrew (2000) **Green Political Thought**, London: Taylor and Francis.
- DOWDING, Keith (2011) **Encyclopedia of Power**, California: Sage Publications.
- EBERLİKÖSE, Mustafa (2013) “Enerji Sektörünün Dönüşümü ve HES Sürecinde Birikim Devlet ve Sınıflar”, **Praksis**, 30-31,s. 252-278.
- ECEVİT, Mehmet C. Nadide Karkıner ve Atakan Büke (2009) “Köy Sosyolojisinin Daraltılmış Kapsamından Tarım-Gıda-Köylülük İlişkilerine Yönelik Bazı Değerlendirmeler” **Mülkiye**, 33: 262, s. 41-60.
- ECEVİTOĞLU, Ramazan ve Yalçın Zor (2014) **Ahmetler Köyü ve Kanyonu Raporumuz**, Yayınlanmamış Not: Antalya.
- EDELMAN, Marc, (2005) “Bringing the Moral Economy back in...to the Study of 21st-Century Transnational Peasant Movements”, **American Anthropologist**, 107: 3, s. 331–345.
- EDEN Sally, (1999) "'We have the facts'—how business claims legitimacy in the environmental debate" **Environment and Planning A** 31:7,s, 1295 – 1309.
- EKERS, Michael ve Alex Loftus (2013) Revitalizing the production of nature thesis: A Gramscian turn? **Progress in Human Geography**, 37:2, s, 234-252
- EKERS, Michael, Alex Loftus ve Geof Mann (2009) “Gramsci Lives!”, **Geoforum**, 40 (3), s.287-291.
- EKERS, Michael, Gillian Hart, Stefan Kipfer ve Alex Loftus (2012) **Gramsci: Space, Nature, Politics**, Oxford: Wiley-Blackwell.
- Ekoloji Kolektifi (2010)“Ekoloji Kolektifi Politik Programı” http://ekolojikolektifi.org/tr/wp-content/uploads/2015/05/ekoloji_kolektifi_politik_programi.pdf (Er.Tar.03.04.2016).
- ELDEMİRÇİ, Kubilay (2014) “Ahmetler’i Yedirmeyiz” <http://www.antalyagazetesi.com.tr/6399-ahmetleri-yedirmeyiz.html> (Erişim Tarihi, 03.04.2016)
- ELMHIRST, Rebecca (2011) “Introducing New Feminist Political Ecology”, **Geoforum**, 42,s.,129-132.

- ELYACHAR, Julia (2005) **Markets of Dispossession: NGOs, Economic Development and the State in Cairo**, Duke University Press.
- EMPSON, Martin (2014) **Land and Labour: Marxism, Ecology and Human History**, London: Bookmarks Publications.
- (En-Çev) Enerji Çevre Yatırımları Danışmanlığı Haritacılık İmar İnşaat A.Ş., (2015) , **Çenger I-II-III Regülatörleri ve Hes (20,73 Mwm/ 20,12 Mwe) Projesi Çed Raporu, Antalya.** <http://eced.csb.gov.tr/ced/jsp/ek1/2960#> (Erişim tarihi: 30.03.2016)
- _____(2014), **Çenger I-II-III Regülatörleri ve Hes Projesi ÇED Başvuru Dosyası.** <http://eced.csb.gov.tr/ced/jsp/ek1/2960#> (Erişim tarihi: 30.03.2016)
- (EPDK) Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (2012), **Enerji Yatırımcısının El Kitabı**, Ankara.
- _____(2016)“Elk_Duyuru_2016_NihaiYeKListesi” http://www3.epdk.org.tr/documents/elektrik/duyuru/yeklistesi/2016/Elk_Duyuru_2016_NihaiYeKListesi.pdf (Erişim tarihi: 30.03.2016)
- ERCAN, Fuat (2009) **Toplumlar ve Ekonomiler**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- ERCAN, Fuat ve Şebnem Oğuz, (2015) “From Gezi Resistance to Soma Massacre: Capital Accumulation and Class Struggle in Turkey,” **Socialist Register 2015**, s.114-135.
- ERCENEK, Giray (1996) “Antalya Bölgesi Yörükleri Göç Yolları”, **Yörükler**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- ERENSÜ, Sinan (2013a) ‘Ekoloji Mucadelesi: Gezi’den Önce, Gezi’den Sonra’ **Üç Ekoloji: Doğa, Düşünce, Siyaset**. Sayı: 10, s.39-44.
- _____(2013b) “Gezi Parkı Direnişinin İlhamını Yerelde Aramak” <http://bianet.org/bianet/siyaset/147400-gezi-parki-direnisinin-ilhamini-yerelde-aramak> (Erişim tarihi: 30.03.2016)
- ERENSÜ, Sinan ve Fevzi Özlüer (2013) “Sınıf, Mekân ve Müşterekler... HES karşıtı Hareketin İmkân ve Sınırlarını Tartışmak” **TMMOB 9. Enerji Sempozyumu Bildirileri**, s.205-212.
- ESCOBAR, Arturo (2006) ”Difference and Conflict in the Struggle over Natural Resources: A Political Ecology Framework” **Development**, 49:3, s. 6-13.
- _____(1999) “AfterNature: Steps to and Antiessentialist Political Ecology” **Current Anthropology**, 40:1, s. 1-30.
- _____(1995) **Encountering Development: the Making and Unmaking of the Third World**, New Jersey: Princeton University Press.
- FEMIA, Joseph V. (1981) **Gramsci’s Political Thought: Hegemony, Consciousness and the Revolutionary Process**, Oxford: Clarendon Press.
- FERGUSON, James, (1990) **The Anti-Politics Machine: 'Development,' Depoliticization, and Bureaucratic Power in Lesotho**, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- FORGACS, David (2000) **The Gramsci Reader: Selected Writings 1916-1935**, New York: New York University Press.
- FORSYTH, Tim (2003) **Critical Political Ecology: The politics of environmental science**, London: Routledge.

- FOSTER, John B. (2012) **Marksist Ekoloji**, (Çev. Şahan Yatarkalkmaz), İstanbul: Kalkedon.
- _____(2008) **Savunmasız Gezegen: Çevrenin Ekonomik Tarihi**, (Çev. Hasan Ünder) Ankara: Epos Yayınları.
- FOSTER, John B ve Brett Clark (2004) “Ecological Imperialism: The Curse of Capitalism” **Socialist Register**, 40, s. 186-201.
- FOUCAULT, Michel (2007) **Cinselliğin Tarihi**, (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- _____(2006) **Hapihanenin Doğuşu**, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- “Gençler Köyü” (tarihsiz) <http://www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=236622>
(Erişim tarihi: 09.03.2016)
- GEIGER, Daniel (2009) “Turner in the Tropics: The Frontier Concept Revisited,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Luzern Üniversitesi: Zürih.
- GLASSMAN, Jim (2006) “Primitive Accumulation, Accumulation by Dispossession, Accumulation by ‘extra-economic’ means”, **Progress in Human Geography**, 30: 5, s. 608–625.
- Gold Standard (2010) “[Çenger I, Çenger II and Çenger III] Local Stakeholder Consultation Report” https://mer.markit.com/br-reg/PublicReport.action?getDocumentById=true&document_id=103000000002669 (Erişim tarihi: 06.04.2016)
- GOLDMAN, Michael, (2005) **Imperial Nature: The World Bank and Struggles for Social Justice in the Age of Globalization**, , New Haven: Yale University Press.
- GOLDSTEIN, Jesse (2013) “Terra Economica: Waste and the Production of Enclosed Nature”, **Antipode**, 45: 2, s. 357–375.
- GRAMSCI, Antonio (2011-2014) **Hapishane Defterleri** (4 cilt), İstanbul: Kalkedon
- GREGORY, Derek, Ron Johnston, Geraldine Pratt, Michael Watts ve Sarah Whatmore (der) (2009) **The Dictionary of Human Geography**, Beşinci Baskı, Oxford: Wiley Blackwell.
- GUPTA, Akhil ve Aradhana Sharma (2006) **The Anthropology of the State: A Reader**, Blackwell: Oxford,
- “Güçlüköy Belediyesi” (tarihsiz) <http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye.php?belediyeid=129444>
(Erişim tarihi: 09.03.2016)
- GÜL, Murat, John Dee ve Cahide Nur Cünük (2014) “İstanbul's Taksim Square and Gezi Park: the Place of Protest and the Ideology of Place”, **Journal of Architecture and Urbanism**, 38:1, s. 63-72.
- GÜLER, Birgül Ayman, (2005) **Yeni Sağ ve Devletin Değişimi**, TODAİE Yayınları, Ankara.
- GÜNEY, Mazlum, (2013) “Antalyanın Kızıldenizlileri: Ahmetlerliler” (Yazı Dizisi), **Akdeniz İmece** Günlük Gazete. (16-23 Aralık 2013).
- GÜNGÖR, Mehmet (2013) “Ahmetler Bir Marka Olmalı” http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1523:ahmetler-bir-marka-olmalı&catid=34:m-gungor&Itemid=94 (Erişim tarihi: 30.03.2016)

- GÜRCAN, Efe Can ve Efe Peker (2015) **Challenging Neoliberalism at Turkey's Gezi Park From Private Discontent to Collective Class Action**, Palgrave Macmillan.
- GÜRBOĞA, Nurşen (2008) “Osmanlı Taşrasında Belediye İdaresi: Alanya Belediyesi (1914-1915)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi araştırmaları Dergisi**, VII: 16-17, s, 165-186.
- HABERMAS, Jürgen (1987) **The Theory of Communicative Action (2. cilt): System and Lifeworld**. Cambridge: Polity Press.
- HADİMLİ, Halil (2012) “Ahmetler Kanyonu ve Alternatif Turizm Açısından Önemi” http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1392:ahmetler-kanyonu-ve-alternatif-turizm-acisindan-onemi&catid=23:dogal-zenginlikler&Itemid=13 (Erişim tarihi: 30.03.2016)
- _____(2009a) “Ahmetler’in Nüfusu” http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=2:nufus&catid=2:tanitim&Itemid=14 (Erişim tarihi: 10.05.2016)
- _____(2009b) “Ahmetler Köyü’nün Coğrafyası” http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=103&Itemid=69 (Erişim tarihi: 30.03.2016)
- _____(2008) **Akseki İlçesi’nin Coğrafyası**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi: Erzurum.
- HADİMLİ, Halil, Zerrin Karakuzulu ve Salih Birinci (2010) “Akseki İlçesindeki Göçebe Hareketler” **Uluslararası Sosyal araştırmalar Dergisi**, 3:1, s. 348-359.
- HAMSİCİ, Mahmut, (2011) **Dereler ve İsyanlar**, Ankara: NotaBene.
- HARAWAY, Donna Jeanne (1991) **Simians, Cyborgs, and Women: the Reinvention of Nature**, New York: Routledge.
- HARDING, Sandra (1992) After the Neutrality Debate: Science, Politics, and "Strong Objectivity", **Social Research**, 59:3, s,567-587.
- HARRIS, Leila Marie (2004) Modernizing Gender: Social Geographies of Waterscape Evolution in Turkey, University of Minnesota, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- HARVEY, David (2014) **Seventeen Contradictions and the End of Capitalism**, New York: Oxford University Press.
- _____(2007) “Neoliberalism as Creative Destruction,” **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, 610,s, 22-44.
- _____(2006) **The Limits to Capital**, London: Verso.
- _____(2005) **A Brief History of Neoliberalism**, Oxford: Oxford University Press
- _____(2003) **The New Imperialism**, Oxford: Oxford University Press.
- _____(1996), **Justice, Nature and the Geography of Difference**, Blackwell: Oxford.
- _____(1974) “Population, Resources, and the Ideology of Science” **Economic Geography**, 50:3, s, 256-277.

- “Hayali Suyla Hes Yapmaya Kalktılar!” (2014) http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1580:hayali-suyula-hes-yapmaya-kalktilar&catid=62:basinda-ahmetler (Erişim Tarihi: 05.05.2016)
- HAWKESWORTH, Mary (2011) “Feminist Theories of Power” Keith Dowding, **Encyclopedia of Power**, California: Sage Publications.
- HEARN, Huriye (2011) “Ahmetler Sevdası” http://ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1067:ahmetler-sevdasi&catid=32:huriye&Itemid=76
- _____(2013) “Ahmetler, Eğitimi Çok Sevdi” http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1323:ahmetler-egitimi-cok-sevdi&catid=32:huriye&Itemid=96 (Erişim Tarihi: 05.05.2016)
- HELLER, Henry (2011) **The Birth of Capitalism: A Twenty-First-Century Perspective**, London: Pluto Press.
- HENDERSON, George (2009) “Marxist Political Economy and the Environment” içinde **A Companion to Environmental Geography** eds. Noel Castree, David Demeritt, Diana Liverman ve Bruce Rhoads, Oxford: Blackwell Publishing.
- (HES Direniş Belgeseli) (2013) “Torosların Çılgılığı: Ahmetler Köyü köylüleri HES'e karşı Yaşam için direniyor” (Yayınlanma tarihi: 20-08-2013) http://www.dailymotion.com/video/x13d0k6_ahmetler-koyu-koyluleri-hes-e-karsi-yasam-icin-direniyor_news (Erişim Tarihi: 05.05.2016)
- (HES Direniş Belgeseli) (2014) “Kanyon: Antalya Ahmetler Köyü HES Belgeseli” <https://www.youtube.com/watch?v=cH0L7Rl-zW0> (Erişim Tarihi: 07.05.2013).
- “HES protestosunda kurşunlar havada uçtu” (2013) <http://www.aksam.com.tr/akdeniz/hes-protestosunda-kursunlar-havada-uctu/haber-251893> (Erişim tar. 27.03.2016)
- “HES’e tepki yolu kapattılar”(2013) <http://www.haberhurriyeti.com/hese-tepki-yolu-kapattilar-13588.html> (Erişim Tar. 04.05.2016)
- “HES Projesi İnceleniyor” (2012) http://ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1210:hes-projesi-inceleniyor&catid=7:koyden&Itemid=27 (Erişim Tar. 04.05.2016)
- HEYNEN, Nik, Maria Kaika ve Erik Swyngedouw, (2006) **In the Nature of Cities: Urban Political Ecology and the Politics of Urban Metabolism**, London: Routledge.
- HEYNEN, Nik, James McCarthy, Scott Prudham ve Paul Robbins (2007) “Conclusion: Unnatural Consequences”, **Neoliberal Environments: False Promises and Unnatural Consequences**, New York: Routledge.
- HEYNEN, Nik ve Robbins, Paul (2005)“The Neoliberalization of Nature: Governance, Privatization Enclosure and Valuation” **Capitalism Nature Socialism**, 16:1,s. 5-8.
- HOBSBAWM Eric (1996a) **The Age of Revolution, 1789-1898**, New York: Vintage Books.
- _____(1996b) **Aşırıliklar Çağı: Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991**, (Çev. Yavuz Alogan) İstanbul: Sarmal Yayınları.

- _____(1973) "Peasants and Politics" **Journal of Peasant Studies**, 1:1, s, 3-22.
- HOFFMAN, Marcelo (2014) **Foucault and Power: The Influence of Political Engagement on Theories of Power**, New York: Bloomsbury Academic.
- HOLLOWAY, John (2005) **Change the World Without Taking Power**, London: Pluto Press
- HORNBORG, Alf, Brett Clark ve Kenneth Hermele (2013) **Ecology and Power: Struggles over Land and Material Resources in the Past, Present and Future**, Routledge.
- HOROWITZ, Leah,.S. (2012) "Power, Profit, Protest: Grassroots Resistance to Industry in the Global North", **Capitalism Nature Socialism**, 23:3, s, 20-34
- _____(2011) "Interpreting industry's impacts: Micropolitical Ecologies of Divergent Community Responses", **Development and Change**, 42:6, s, 1379-1391.
- HORUŞ, Mehmet (2009) "Türkiye Çevre Hareketi Halklaşırken" <http://politeknik.org.tr/tuerkiye-cevre-hareketi-halklarken-mehmet-horu/> (Erişim Tarihi. 22.03.2016)
- HURLEY, Patrick T. ve Yılmaz An (2011) "Mining (Dis)amenity: The Political Ecology of Mining Opposition in the Kaz (Ida) Mountain Region of Western Turkey", **Development and Change**, 42:6, s, 1393-1414.
- "İhtilaflar haritası" (2016) <http://www.direncevre.org/> (Politik Ekoloji Çalışma Grubu) (Erişim Tarihi. 22.03.2016)
- "İMO ve Genç-İMO Hes Karşısı Köylülerle Omuz Omuza!!" (2011) http://hatay.imo.org.tr/gencimo/bizden_detay.php?kod=1152&tipi=72&sube=0 (Erişim Tarihi. 22.03.2016)
- İNALCIK, Halil, (2000) **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi,1300–1600**, (Çev. Halil Berktaş), Cilt 1, Eren Yayıncılık: İstanbul.
- İNAN, Nurdan (1985) "Gençler (Manavgat) Yöresi Miyosen Yaşlı Kayaçların Çimento Hammaddesi Olarak Değerlendirilme Olanakları" http://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/dcf2420e78a6433_ek.pdf?dergi (Erişim Tarihi. 22.03.2016)
- ISAAC, Jeffrey C. (1987) **Power and Marxist Theory: A Realist View**, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- IŞLAR, Mine (2013) "Private Rivers: Politics of Renewable Energy and the Rise of Water Struggles in Turkey," Faculty of Social Science, Lund University, Yayınlanmamış Doktora tezi.
- JOHNSON, Craig (2009) **Arresting Development: the Power of Knowledge for Social Change**, New York: Routledge.
- JONES, Daniel Stedman (2012) **Masters of the Universe, Hayek, Friedman, and the Birth of Neoliberal Politics**, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- JONES, Steve (2006) **Antonio Gramsci**, London: Routledge.
- KADİRBEYOĞLU, Zeynep (2008) "Decentralization and Democratization: The Case of Water User Associations in Turkey", PhD thesis, McGill University, Montreal.

- (Kanalet İnşaat) (2013) Basın Açıklaması:“Kanyon HES’de Yaşanan Problemler” Kanalet İnşaat Elektrik Üretim Sanayi ve Ticaret A.Ş. https://groups.google.com/forum/#!topic/antalya_basin_aciklamalari/MTchQZ_5Ujo Erişim Tarihi. 22.03.2016)
- KANTARCI, M. Doğan (2014) “Ahmetler Kapısı (Karpuz Çayı–Manavgat) Hidroelektrik Santralının (Hes) Çevresine Yapacağı Olumsuz Etkiler Üzerine Bir İnceleme Ve Değerlendirme (III)”http://www.dogankantarci.com/wp-content/uploads/2014/08/3._Ahmetler-HES-yazisi-III-Kantarci-21.5.2014-Hrtrsmtblşkl.pdf (Erişim Tarihi. 17.04.2016)
- “Kanyon Tehlikede” (2013) http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1335:kanyon-tehlikede&catid=7:koyden&Itemid=27 (Er. Tar. 12.04.2016)
- KARAOĞLU, Lora (2011) “Globalization, Unequal Ecological Exchange, and Climate Justice: The Case of Turkey and The European Union”, Northeastern University, Boston, Massachusetts, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KARRIEM, Abdurrezzak (2012) “Space, Ecology, and Politics in the Praxis of the Brazilian Landless Movement” içinde **Gramsci: Space, Nature, Politics**, s, 142-160
- _____ (2009) “The rise and transformation of the Brazilian landless movement into a counter-hegemonic political actor: A Gramscian analysis”, **Geoforum**, 40:3, s. 316-325.
- KAYGALAK, Sevilay (2009) **Kentin Mültecileri: Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme**, İstanbul: Dipnot Yayınları.
- KATZ, Cindi (1998) “Whose Nature, Whose Culture?: Private Productions of Space and the “Preservation” of Nature,” **Remaking Reality: Nature at the Millenium** (der.) Bruce Braun ve Noel Castre), London: Routledge.
- KEIL, Roger ve John Graham (1998) “Reasserting Nature: Constructing Urban Environments after Fordism” **Remaking Reality: Nature at the Millenium** (der.) Bruce Braun ve Noel Castre), London: Routledge.
- KEIL, Roger, David V.J.Bell, Peter Penz ve Leesa Fawcett (1998) **Political Ecology; Global and Local**, London: Routledge.
- KERKVLİET, Benedict J. Tria (2009) “Everyday Politics in Peasant Societies (and Ours)” , **The Journal of Peasant Studies**, 36:1, s, 227-243,
- KEYDER, Çağlar, Zafer Yenal (2013) **Bildiğimiz Tarımın Sonu: Küresel İktidar ve Köylülük**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KİBAROĞLU, A., Baskan, A. ve Alp, S. (2009) ‘Neo-Liberal transitions in hydropower and irrigation water management in Turkey: Main actors and opposition groups’, D. Huitema ve S. Meijerink (der.) **Water Policy Entrepreneurs: A Research Companion to Water Transitions Around the Globe**, Cheltenham: Edward Elgar.
- KNUDSEN, Ståle (2015) “Protests Against Energy Projects in Turkey: Environmental Activism Above Politics?” **British Journal of Middle Eastern Studies**, DOI:10.1080/13530194.2015.1102707

- KOCAAKÇA, Mehmet (2014) “Anamdan Doğdum Doğalı Yaşarım” http://ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1545:anamdan-dogdum-dogali-yasarim&catid=33:m-kocaakca&Itemid=93(Erişim Tar.12.04.2016)
- _____(2013a) “Ahmetler Kanyonunda Hes, Vallahi Pes!...”http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1511:ahmetler-kanyonunda-hes-vallahi-pes&catid=33:m-kocaakca&Itemid=93 (Erişim Tarihi 12.04.2016)
- _____(2013b) “Ahmetler Demek, Özgürlük Demek” http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1505:ahmetler-demek-ozgurluk-demek&catid=33:m-kocaakca&Itemid=93(Erişim Tar.12.04.2016)
- KOÇ, Ali (2011) “Dayak” http://www.ahmetler.net/index.php?catid=56:ali-koc&id=1011:dayak-&Itemid=76&option=com_content&view=article (Erişim Tarihi: 25.05.2016)
- KOÇ, Mustafa (2009) “Ahmetlerin Tarihi Hakkında” http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=20:ahmetlerin-tarihi&catid=19:mkoc&Itemid=77 (Erişim Tarihi 12.04.2016)
- _____(2013a) “Su Hakkı İçin Yürüyüş” http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1447:su-hakki-&catid=19:mkoc&Itemid=77 (Erişim Tarihi 12.04.2016)
- _____(2013b) “Hes Mitingi Konuşması” http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1384:mustafa-kocun-hes-mitingi-konusmasi&catid=19:mkoc&Itemid=77 (Erişim Tarihi 12.04.2016)
- “Köylüler ÇED toplantısını yaptırmadı” (2014) <http://www.karasaban.net/koyluler-ced-toplantisini-yaptirmadi-2/> (Erişim Tarihi 12.06.2015)
- “Köyümüzün Doğal Güzellikleri” (2009) http://www.ahmetler.net/index.php?view=article&catid=2%3Atanit&id=3%3Adoga&format=pdf&option=com_content&Itemid=13(Erişim Tarihi 12.06.2015)
- KULL, Christian A. (2004) **Isle of Fire: The Political Ecology of Landscape Burning in Madagascar**. Chicago: University of Chicago Press.
- KURMUŞ, Orhan, (2012) **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi**, İstanbul: Yordam Kitap.
- KUYMULU, Mehmet Barış (2013) “Reclaiming the right to the city: Reflectionson the urban uprisings in Turkey”, **City**, 17:3, s, 274-278,
- LATOUR, Bruno (2005) **Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory**. Oxford: Oxford University Press.
- _____(1987) **Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers Through Society**, Milton Keynes: Open University Press.
- LAZALOĞLU, Ali Orhan (2013) “Bir Direniş Hikâyesi: Ahmetler” **Antalya Gazetesi** Aralık 2013, (Yazı dizisi) <https://plus.google.com/photos/106030019805146624538/albums/5955864328015201473/5956832438884651618?pid=5955864335622594770&oid=106030019805146624538>
- LEFEBVRE, Henri (2014) **Mekânın Üretimi**, (Çev. Işık Ergüden) İstanbul: Sel Yayıncılık.

- LELANDAIS, Gülçin Erdi (2014) "Space and Identity in Resistance against Neoliberal Urban Planning in Turkey" **International Journal of Urban and Regional Research**, 38: 5, s, 1785–1806.
- LINEBAUGH, Peter (2015) **Londra İdamları: 18. Yüzyılda Suç ve Sivil Toplum**, (Çev. Çiğdem Demir), İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- _____(2014) **Stop, Thief! The Commons, Enclosures, and Resistance**, Oakland: PM Press
- _____(2008) **The Magna Carta Manifesto: Liberties and Commons for all**, California: University of California Press.
- LUKES, Steven (2005) **Power: A Radical View**, New York: Palgrave Macmillan.
- LOFTUS, Alex (2012) **Everyday Environmentalism: Creating an Urban Political Ecology**, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- LOFTUS, Alex ve Hug March (2015) "Financialising nature?" **Geoforum**, 60, s. 172–175.
- MALSEED, Kevin (2008) "Where There Is No Movement: Local Resistance and the Potential for Solidarity" **Journal of Agrarian Change**, 8: 2-3, s. 489–514.
- "Manavgat'ta HES tepkisi" (2013) <http://www.sabah.com.tr/akdeniz/2013/10/10/manavgatta-hes-tepkisi> (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- MANN, Michael (2012) **The Sources of Social Power**, Cambridge: Cambridge University Press.
- MANN, Geoff (2009) "Should Political Ecology be Marxist? A case for Gramsci's historical materialism", **Geoforum**, 40, s, 335–344.
- MANSFIELD, Becky (2008) **Privatization: Property and the Remaking of Nature–Society Relations**, Malden, MA: Blackwell Publishing
- MARTINEZ-ALIER, Joan (2002) **The Environmentalism of the Poor: A Study of Ecological Conflicts and Valuation**, Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- MARX, Karl (2015) **Kapital: Ekonomi Politğin Eleştirisi**, 1. Cilt (Çev. Mehmet Selik ve Nail Satılğan) İstanbul: Yordam Yayınevi
- MATHUR, Hari Mohan (2013) **Displacement and Resettlement in India: the Human Cost of Development**, New York: Routledge
- MAURIZIO, Passerin d'Entrèves, (2001) **The Political Philosophy of Hannah Arendt**, London: Routledge.
- MCAFEE, Kathleen (1999) "Selling nature to save it? Biodiversity and green developmentalism" **Environment and Planning D: Society and Space** 17:2, s, 13– 154.
- MCCARTHY, James (2004) "Privatizing Conditions of Production: Trade Agreements as Neoliberal Environmental Governance" **Geoforum**, 35: 3,s, 327–341
- MCCARTHY, James ve Scott Prudham (2004). "Neoliberal Nature and the Nature of Neoliberalism", **Geoforum**, 35:3, s, 275-283.
- MCCARTHY, James, Tom Perreault ve Gavin Bridge (2015) "Editors' Conclusion" **The Routledge Handbook of Political Ecology**, Routledge: Abingdon.

- MERCHANT, Carolyn (2005) **Radical Ecology: the Search for a Livable World**, New York: Routledge.
- Milliyet Akdeniz, (2013) “Ahmetlerde HES Yanlış Biliniyor” (3 Eylül 2013) <https://plus.google.com/photos/106030019805146624538/albums/5919600393756087457/5919600390726254754?pid=5919600390726254754&oid=106030019805146624538> (Erişim Tarihi 12.04.2016)
- MITCHELL, Timothy, (2002) **Rule of Experts: Egypt, Techno-Politics, and Modernity**, London: University of California Press.
- MITTELMAN, James H. ve Christine B. N. Chin (2000) “Conceptualizing Resistance to Globalization” James H. Mittelman, **The Globalization Syndrome: Transformation and Resistance**, New Jersey: Princeton University Press.
- MEEHAN, Katharine (2013) "Disciplining de facto Development: Water Theft and Hydrosocial Order in Tijuana" **Environment and Planning D: Society and Space**, 31:2, s,319– 336.
- MOUDOUROS, Nikos (2014) “Rethinking Islamic Hegemony in Turkey through Gezi Park”, **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, 16:2, s, 181-195
- MOORE, Barrington (1978) **Injustice: The Social Bases of Obedience and Revolt**, London: Macmillan Press.
- MOORE, Donald S. (2005) **Suffering for Territory: Race, Place, and Power in Zimbabwe**, Durham: Duke University Press.
- MOORE, Jason W. (2015) **Capitalism in the Web of Life: Ecology and the Accumulation of Capital**, New York: Verso.
- ____ (2011) “Transcending the metabolic rift: a theory of crises in the capitalist world-ecology”, **The Journal of Peasant Studies**, 38:1,s, 1-46.
- ____ (2003) The Modern World-System as environmental history? Ecology and the rise of capitalism, **Theory and Society** 32, s, 307-377.
- MORRIS, Aldon D. ve Suzanne Staggenborg. “Leadership in Social Movements” **The Blackwell companion to social movements**, (der.) David A. Snow, Sarah A. Soule, ve Hanspeter Kriesi, Malden, MA: Blackwell Publishing.
- MORTON, Adam David (2007) **Unravelling Gramsci Hegemony and Passive Revolution in the Global Political Economy**, London: Pluto Press.
- MOUFFE, Chantal (2000). **The Democratic Paradox**. London: Verso.
- ____ (2005) **On The Political**. New York: Routledge.
- MUMFORD, Lewis (2013) **Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği** (çev. Gürol Koca ve Tamer Tosun), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- “Nerede bu Devlet” (2013) http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content_&view%20=article&id=1458:nerde-bu-devlet&catid=7:koyden&Itemid=27 (Er. Tar. 07.05.2016)
- NEUMANN, Roderick P. (2014) **Making Political Ecology**, New York: Routledge.

- _____(1998) **Imposing Wilderness: Struggles Over Livelihood and Nature Preservation in Africa**, California: University of California Press.
- NEUMAN, W. Lawrence (2014) **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar**, (Çev. Sedef Özge) Ankara: Yayın Odası.
- NEWELL, Peter (2012) **Globalization and the Environment: Capitalism, Ecology and Power**, Cambridge: Polity Press.
- NILSEN, Alf Gunvald (2010) **Dispossession and Resistance in India: The River and the Rage**, London: Routledge.
- NIGHTINGALE, Andrea (2006) The Nature of Gender: Work, Gender, and Environment, **Environment and Planning D: Society and Space**, 24: 20, 165-185.
- O'BRIEN, Kevin J. ve Lianjiang Li (2006) **Rightful Resistance in Rural China**, Edinburgh: Cambridge University Press.
- O'CONNOR, James (1998). **Natural Causes: Essays in Ecological Marxism**. New York: The Guildford Press.
- _____(1991) "On the Two Contradictions of Capitalism", **Capitalism Nature Socialism**, 2: 3, s. 107-9.
- OKDEMİR, Şafak (2014) "Köylüler Birleşti "Hes Gerekli Değildir" Dedi" http://ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1611:koyluler-birlesti-qhes-gerekli-degildir-qdedi&catid=37:digerleri&Itemid=97 (Erişim tarihi: 06.04.2016).
- _____(2013) 'Direnenlerin Öyküsü: Bu bizim ikinci kurtuluş savaşımız' <http://odatv.com/bu-bizim-ikinci-kurtulus-savasimiz-0512131200.html> (Erişim tarihi: 06.04.2016)
- OLIVER-SMITH, Anthony (2010) **Defying Displacement: Grassroots Resistance and the Critique of Development**, Austin: University of Texas Press.
- ONUR, Melda, (2013) "Ahmetler köyü HES nöbetinde" <http://arsiv.taraf.com.tr/haber-ahmetler-koyu-hes-nobetinde-140894/> (Erişim tarihi: 06.04.2016).
- ÖZBEK, Nadir (2015) İmparatorluğun Bedeli: Osmanlı'da Vergi, Siyaset ve Toplumsal Adalet, 1839-1908, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- ÖZDEK, Yasemin (2011) **Şirket Egemenliği Çağı: Sosyal Devletten Ceza Devletine**, Nota Bene Yayınları.
- ÖZEN, Hayriye (2009) "Located Locally, Disseminated Nationally: the Bergama Movement", **Environmental Politics**, 18: 3, s. 408-423
- ÖZKAN, Selim Hilmi (2012)"XVI. Yüzyıl Kayıtlarına Göre Alâiye(Alanya) Sancağında Yer Adları Üzerine Bir İnceleme," **International Journal of Social Science**, 5: 3, s. 155-168.
- ÖZKAYNAK, Begüm, Cem İskender Aydın, Pınar Ertör-Akyazı ve Irmak Ertör (2015) "The Gezi Park Resistance from an Environmental Justice and Social Metabolism Perspective," **Capitalism Nature Socialism**, 26:1, s. 99-114
- OZKIRIMLI, Umut (der.) (2014) **The Making of a Protest Movement in Turkey: #occupygezi**, Hampshire: Palgrave Macmillan.

- ÖZLÜER, Fevzi (2011) “Yıkıcı Yatırımları HES Projeleri Finanse Ediyor,” **Kolektif Dergi**, 11:9, s.20-24.
- _____(2005) “Ekoloji Hareketleri Tarih Yapabilecek mi?” <http://www.fevziozluer.av.tr/ekoloji-hareketleri-tarih-yapabilecek-mi/> (Erişim tarihi: 06.04.2016)
- ÖZUĞURLU, Metin (2011a) **Küçük Köylülüğe Sermaye Kapanı: (Türkiye’de Tarım Çalışmaları ve Köylülük Üzerine Gözlemler**, Nota Bene: Ankara.
- _____(2011b) “The TEKEL Resistance Movement: Reminiscences on Class Struggle”, **Capital and Class**, 35: 2, s. 179-187.
- PAKER, Hande, Fikret Adaman, Zeynep Kadirbeyoğlu ve Begüm Özkaynak (2013) “Environmental Organisations in Turkey: Engaging the State and Capital”, **Environmental Politics**, 22: 5,s, 760-778.
- PANSARDI, Pamela (2011) “Power To and Power Over” Keith Dowding, **Encyclopedia of Power**, Sage Publications: California.
- _____(2011) “Power With” Keith Dowding, **Encyclopedia of Power**, California: Sage.
- PAMUK, Şevket (2007) **Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- PAROLLY, Gerald ve Birgit Nordt (2002) “A new chasmophytic species of *Potentilla* (Rosaceae) from S Anatolia, including some taxonomic remarks on *P. subg. Fragariastrum* in the E Mediterranean” **Willdenowia**, 32, s, 73-84.
- PATERSON, Matthew (2000) **Understanding Global Environmental Politics: Domination, Accumulation, Resistance**, London: Macmillan.
- PECK, Jamie (2010) **Constructions of Neoliberal Reason**, London: Oxford University Press.
- PEET, Richard ve Michael Watts (2004) **Liberation Ecologies: Environment, Development, Social Movements**, London: Routledge.
- PEET, Richard, (2009) **Unholy Trinity: The IMF, World Bank and WTO**, London: Zed Books.
- PEET, Richard, Paul Robbins ve Michael Watts (2011) **Global Political Ecology**, London: Routledge.
- PELUSO, Nancy Lee (1992) **Rich Forests, Poor People: Resource Control and Resistance in Java**, Berkeley: University of California Press.
- PEPPER, David (1993) **Eco-Socialism: From Deep Ecology to Social Justice**, London: Routledge.
- PERREAULT, Tom, (2013) “Dispossession by Accumulation? Mining, Water and the Nature of Enclosure on the Bolivian Altiplano”, **Antipode**, 45: 5, s, 1050-1069.
- PERREAULT, Tom, Gavin Bridge ve James McCarthy (2015) **The Routledge Handbook of Political Ecology**, Abingdon: Routledge.
- PERELMAN, Michael (2000) **The Invention of Capitalism: Classical Political Economy and the Secret History of Primitive Accumulation**, Durham: Duke University Press.
- _____(2007) “Primitive Accumulation from Feudalism to Neoliberalism,” **Capitalism Nature Socialism**, 18:2, s, 44-61,
- PHILLIPS, Martin (2008) “Uneven Development (1984): Neil Smith”, **Key Texts in Human Geography**, Phil Hubbard, Rob Kitchin ve Gill Valentine London: SAGE Publications.

- POLANYI, Karl (2013) **Büyük Dönüşüm: Siyasal ve Ekonomik Kökenleri**, (Çev. Ayşe Buğra), İstanbul: İletişim Yayınları.
- PONTING, Clive (2008) **Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü**, (Çev. Ayşe Başcı-Sander) İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınevi.
- QUATAERT, Donald (2005) **The Ottoman Empire, 1700–1922**, Cambridge: Cambridge University Press.
- _____(1987) **Osmanlı Devleti’nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş (1881-1908)**, (Çev. Sabri Tekay), İstanbul: Yurt Yayınları, 1987.
- RITTERSBERGER-Tılıç, Helga ve Nezihe Başak Ergin (2009) “Kentsel Yenilemeye Karşı Taban Direnişi: İstanbul, Güzeltepe Örneği”, **6. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı**, s. 912-926.
- ROBERTS, Adrienne (2008) “Privatizing Social Reproduction: The Primitive Accumulation of Water in an Era of Neoliberalism”, **Antipode**, 40: 4.s. 535–560.
- ROBERTSON, Morgan M. (2006) “The Nature that Capital can See: Science, State and Market in the Commodification of Ecosystem Services,” **Environment and Planning D: Society and Space** 24: 3, s. 367-387.
- ROBBINS, Paul (2012) **Political Ecology: A Critical Introduction**, Malden: Blackwell Publishing.
- SABUKTAY, Ayşegül (2014) **Mülksüzleştirme Yönetimi: 2000’lerde Türkiye’de Devlet ve Kamu Yönetimi**, İstanbul: Nota Bene Yayınları.
- SACHS, Wolfgang (2007) **Kalkınma Sözlüğü: Bir İktidar Olarak Bilgiye Giriş**, (Çev. Oktay Etiman) Ankara: Özgür Üniversite Yayınevi.
- SARAÇOĞLU, Hüseyin (1989) **Akdeniz Bölgesi**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- SHARMA, Aradhana ve Akhil Gupta (2006) **The Anthropology of the State: a Reader**, Malden: Blackwell.
- SCHECTER, Darrow (2011) “Marxist Accounts of Power” Keith Dowding, **Encyclopedia of Power**, California: Sage Publications.
- SCHMIDT, Alfred (1971) **The Concept of Nature in Marx**, (Translated by Ben Fowkes), London: NLB.
- SCOONES, Ian (2009) “Livelihoods perspectives and rural development”, **The Journal of Peasant Studies**, 36: 1, s. 171-196,
- SCOTT, James C. (2014) **Tahakküm ve Direniş Sanatları: Gizli Senaryolar**, (Çev. Alev Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- _____(2013) **Decoding Subaltern Politics: Ideology, Disguise, and Resistance in Agrarian Politics** New York: Routledge.
- _____(2009) **The Art of Not Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia**. New Haven: Yale University Press.
- _____(2008) **Devlet Gibi Görmek**, (Çev. Nil Erdoğan), İstanbul: Versus Kitap

- _____(1985) **Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance**, New Haven: Yale University Press.
- _____(1976) **The Moral Economy of the Peasant: Rebellion and Subsistence in Southeast Asia**, New Haven: Yale University Press.
- (Seçenek Enerji) Seçenek Enerji Elektrik Üretim Ltd.Şti (2009) **Antalya İli Manavgat İlçesi Kanyon Regülatörü ve HES (9,966 MW) Projesi Tanıtım Dosyası (VI+129)**, İstanbul.
- “Siteden Mektup” (2010) http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=461:siteden-mektup&catid=15:siteden&Itemid=55 (Erişim Tarihi: 24.04.2016)
- SILVER, Beverly, **Emeğin Gücü: 1870’ten Günümüze İşçi Hareketleri ve Küreselleşme** (çev: Aslı Önal) İstanbul: Yordam Kitap.
- SMITH, Neil (2008) **Uneven Development; Nature, Capital, and the Production of Space**, London: University of Georgia Press.
- _____(2007) “Nature as Accumulation Strategy” Leo Panitch ve Colin Leys (der.), **Socialist Register 2007: Coming to Terms with Nature**, New York: Monthly Rev.Press, s. 16-36.
- _____(1993) “Homeless/global: Scaling Places” John Bird, Barry Curtis, Tim Putnam ve Lisa Tickner (der.), **Mapping the futures**, London: Routledge, s. 87–119.
- SNEDDON, Chris (2000) “Altered Rivers: Socio-Ecological Transformations, Water Conflicts and the State in Northeast Thailand,” (Yayımlanmamış Doktora tezi) University of Minnesota, Department of Geography.
- “Soyagacı” (2009) http://www.ahmetler.net/index.php?option=com_content&view=article&id=201:soy&catid=20:soy&Itemid=30 (Erişim Tar. 03.05.2016)
- SOYLU, Ceren İlkey (2010) **Contested Commons: Power Relations and Collective Action at The Uluabat Lake, Turkey** (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Department of Economics Università Degli Studi di Siena.
- SÖNMEZ, Ümit (2011) **Pihasanın İdaresi: Neoliberalizm ve Bağımsız Düzenleyici Kurumların Anatomisi**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- SULTANA, Farhana (2007) **Suffering for Water, Suffering from Water: Political Ecologies of Arsenic, Waterand Development in Bangladesh**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, University of Minnesota.
- SWIFT, Simon (2009) **Hannah Arendt**, New York: Routledge.
- SWYNGEDOUW, Erik (2014) “Where is the Political? Insurgent Mobilisations and the Incipient “Return of the Political”, **Space and Polity**, s. 1-15.
- _____(2013a) “UN Water Report 2012: Depoliticizing Water, Development and Change”, 44:3, s.823–835.
- _____(2013b) “The Non-political Politics of Climate Change” **ACME**, 12:1, s. 1-8.
- _____(2011a) “Depoliticized Environments: the end of Nature, Climate Change and the Post-political Condition” **Royal Institute of Philosophy Supplement**, 69, s. 253-274.

- _____ (2011b) "Interrogating Post-democratization: Reclaiming Egalitarian Political Spaces" **Political Geography**, 30:7, s. 370-38.
- _____ (2010) "Apocalypse Forever? Post-political Populism and the Spectre of Climate Change" **Theory Culture Society**, 27:2-3, s. 213-232.
- _____ (2007) "Impossible "sustainability" and the postpolitical condition" R. Krueger ve D. Gibbs (der), **The Sustainable Development Paradox** (s. 13-40). London: Guilford.
- _____ (2004) **Social Power and the Urbanization of Water: Flows of Power**, New York: Oxford University Press,
- ŞENGÜL, Mihriban (2013) "Türkiye'nin Su Politikası ve Köylülerin Öfkesi" **Su Kaynaklarının Yönetimi: Politikalar ve Sorunlar: Küreselden Yerele Panel Bildirileri**, Nevşehir Üniversitesi İİBF, s. 29-41.
- _____ (2014) "Toplum ile Doğa İlişkisinde Metabolik Yarılma ve Kentsel Mekânda Çocukluk" (Yayına Hazırlayanlar: Mihriban Şengül ve Tarık Kaya) **Kapitalizm ve Paternalizm Kısacasında Çocuk**, Türkiye'de Çocuklara İlişkin Sorunlar ve Alternatif Politika Arayışı Uluslararası Sempozyumu 29-30 Kasım 2014, Malatya.
- ŞENGÜL, H. Tarık (2014) "İktidar" içinde Gökhan Atılğan-Atilla Aytekin (Hazırlayan), **Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinlerarası İlişkiler**, İstanbul: Yordam Kitap.
- "Şirket Profili" (2013) <http://www.alsaymuhendislik.com/sirket-profil/> (Erişim tar: 24.05.2014).
- TERZİ, Cem, Emel Yuvayapan ve Erkin Başer. (2013), **Kapitalizmin Kısacasında Doğa Toplum ve Bilim: Onur Hamzaoglu Olayı**, İstanbul: Yordam Kitap.
- THOMPSON, Edward P. (1971) "The moral economy of the English crowd in the eighteenth century." **Past and Present**, c. 50, s. 76-136.
- TOURAINE, Alain (1985) "An Introduction to the Study of Social Movements" **Social Research**, 52: 4, s. 749-787.
- TSING, Anna Lowenhaupt (2005) **Friction: An Ethnography of Global Connection** Princeton, NJ: Princeton University Press.
- URKIDI, Leire (2011) "The Defence of Community in the Anti-Mining Movement of Guatemala", **Journal of Agrarian Change**, 11:4, s. 556-580.
- WACQUANT, Loic (2003) "Ethnographie: A Progress Report on the Practice and Promise of Ethnography." **Ethnography** 4: s. 5-14.
- WEBER, Max (1978) **Economy and Society**, Cilt. I ve II. Berkeley ve Los Angeles: University of California Press.
- WATTS, Michael. (1983) **Silent Violence: Food, Famine and Peasantry in Northern Nigeria**, Berkeley: University of California Press.
- WHITEHEAD, Mark, Rhys Jones ve Martin Jones (2006) **The Nature of the State: Excavating the Political Ecologies of the Modern State**, New York: Oxford University Press.
- WOLF, Eric R. (1969) **Peasant Wars of the Twentieth Century**, New York: Harper Row.

- WOLFORD, Wendy (2010) **This Land is Ours Now: Social Mobilization and the Meanings of Land in Brazil**, Durham, NC: Duke University Press.
- WORLD BANK (2003a) “Japanese Grant For the Preperation of Renewable Energy Project Grant Number TF051629” http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/ECA/2011/01/28/88B00547AD28BF6E85256F030017C247/4_0/Rendered/PDF/TF051629.pdf (Erişim Tarihi: 24.07.2015)
- ____ (2003b) “Safeguard Review Procedures (E709)” http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2003/04/05/000094946_0303220424337/Rendered/PDF/multi0page.pdf (Erişim Tarihi: 24.07.2015)
- ____ (2004) “Loan Agreement, (Renewable Energy Project) Between Republic of Turkey and International Bank For Reconstruction and Development” http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/ECA/2010/04/15/6260B047055A4FAB8525730100453912/2_0/Rendered/PDF/L72210LA.pdf
- ____ (2010) “Implementation Completion and Results Report (IBRD-72210) On a Loan in the Amount of US \$ 202.03 Million to the Republic of Turkey for A Renewable Energy Project” http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2010/04/22/000333038_20100422021130/Rendered/PDF/ICR13190P072481C0disclosed041201101.pdf (Erişim Tarihi: 24.07.2015)
- VANHAUTE, Eric, (2014) “Globalizing Local Struggles-Localizing Global Struggles: Peasant movements from local to global platforms and back” **Workers of the World**, 1:5, s. 114-129.
- YALÇIN, Gökmen ve Güven Eken (2006) “Türkiye’nin Baraj Politikası ve Önemli Doğal Alanları Doğa Derneği Kurumsal Görüşü” **TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı**, s. 250-265.
- YAVUZ, Şahinde ve Özlem Şendeniz (2013) “HES Direnişlerinde Kadınların Deneyimleri: Fındıklı Örneği,” **Fe Dergi: Feminist Eleştiri Dergisi**, 5:1, s. 43-58.
- YILDIRMAZ, Sinan (2010) "Kente Yönelen Köylüler: Kırsal Yapının Dönüşümü, Göç ve Gecekondu", **Tarih, Sınıflar ve Kent**, (der.) Besime Şen ve Ali Ekber Doğan, Ankara: Dipnot Yayınları.
- YILMAZ, Gaye (2009) **Suyun Metalaştırılması**, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- ZABÇI, Filiz, (2009) **Dünya Bankası: Yanılsamaları ve Gerçekler**, İstanbul: Yordam Kitap.
- ZORILLA, Carlos (2016) **Protecting Your Community From Mining and Other Extractive Operations: A Guide for Resistance**, 2d Edition, <http://miningwatch.ca/sites/default/files/guide-2016-02-18.pdf> (Erişim tarihi: 24.03.2016).